

Acerca de este libro

Esta es una copia digital de un libro que, durante generaciones, se ha conservado en las estanterías de una biblioteca, hasta que Google ha decidido escanearlo como parte de un proyecto que pretende que sea posible descubrir en línea libros de todo el mundo.

Ha sobrevivido tantos años como para que los derechos de autor hayan expirado y el libro pase a ser de dominio público. El que un libro sea de dominio público significa que nunca ha estado protegido por derechos de autor, o bien que el período legal de estos derechos ya ha expirado. Es posible que una misma obra sea de dominio público en unos países y, sin embargo, no lo sea en otros. Los libros de dominio público son nuestras puertas hacia el pasado, suponen un patrimonio histórico, cultural y de conocimientos que, a menudo, resulta difícil de descubrir.

Todas las anotaciones, marcas y otras señales en los márgenes que estén presentes en el volumen original aparecerán también en este archivo como testimonio del largo viaje que el libro ha recorrido desde el editor hasta la biblioteca y, finalmente, hasta usted.

Normas de uso

Google se enorgullece de poder colaborar con distintas bibliotecas para digitalizar los materiales de dominio público a fin de hacerlos accesibles a todo el mundo. Los libros de dominio público son patrimonio de todos, nosotros somos sus humildes guardianes. No obstante, se trata de un trabajo caro. Por este motivo, y para poder ofrecer este recurso, hemos tomado medidas para evitar que se produzca un abuso por parte de terceros con fines comerciales, y hemos incluido restricciones técnicas sobre las solicitudes automatizadas.

Asimismo, le pedimos que:

- + *Haga un uso exclusivamente no comercial de estos archivos* Hemos diseñado la Búsqueda de libros de Google para el uso de particulares; como tal, le pedimos que utilice estos archivos con fines personales, y no comerciales.
- + *No envíe solicitudes automatizadas* Por favor, no envíe solicitudes automatizadas de ningún tipo al sistema de Google. Si está llevando a cabo una investigación sobre traducción automática, reconocimiento óptico de caracteres u otros campos para los que resulte útil disfrutar de acceso a una gran cantidad de texto, por favor, envíenos un mensaje. Fomentamos el uso de materiales de dominio público con estos propósitos y seguro que podremos ayudarle.
- + *Conserve la atribución* La filigrana de Google que verá en todos los archivos es fundamental para informar a los usuarios sobre este proyecto y ayudarles a encontrar materiales adicionales en la Búsqueda de libros de Google. Por favor, no la elimine.
- + *Manténgase siempre dentro de la legalidad* Sea cual sea el uso que haga de estos materiales, recuerde que es responsable de asegurarse de que todo lo que hace es legal. No dé por sentado que, por el hecho de que una obra se considere de dominio público para los usuarios de los Estados Unidos, lo será también para los usuarios de otros países. La legislación sobre derechos de autor varía de un país a otro, y no podemos facilitar información sobre si está permitido un uso específico de algún libro. Por favor, no suponga que la aparición de un libro en nuestro programa significa que se puede utilizar de igual manera en todo el mundo. La responsabilidad ante la infracción de los derechos de autor puede ser muy grave.

Acerca de la Búsqueda de libros de Google

El objetivo de Google consiste en organizar información procedente de todo el mundo y hacerla accesible y útil de forma universal. El programa de Búsqueda de libros de Google ayuda a los lectores a descubrir los libros de todo el mundo a la vez que ayuda a autores y editores a llegar a nuevas audiencias. Podrá realizar búsquedas en el texto completo de este libro en la web, en la página <http://books.google.com>

INSTITUTIONUM
IURIS NATURALIS
ET
ECCLESIASTICI PUBLICI
LIBRI V.

AUCTORE

IACOBO ZALLINGER

SS. THEOLOGIE DOCTORE,

ET

IN LYCEO CATHOLICO AUGUSTANO
AD S. SALVATOREM SS. CANONUM
PROFESSORE PUBLICO, ORDINARIO.

Cum approbatione RR. Ordinarius

AUGUSTÆ VINDELICORUM.

SUMPTIBUS MATTHÆI RIEGER P. M. FILIORUM.

MDCCLXXXIV.

πᾶς γραμματεὺς μαθητευθεὶς εἰς τὴν βασι-
λείαν τῶν οὐρανῶν, ὅμοιός ἐστιν ἀνθρώπῳ οἰκοδο-
σπότη, ὅστις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ θησαυροῦ αὐτοῦ καινὰ
καὶ παλαιά. Matth. XIII. 52.

SANCTISSIMO
DOMINO NOSTRO

P I O

DIVINA PROVIDENTIA.

P A P Æ VI.

BEATISSIME PATER!

Nullum est disciplinæ artisque liberalis
genus, nulla disciplinas & liberales ar-
tes tractandi ratio, qua ad corrumpendam
divinam Religionem & sacram Ecclesiæ
Hierarchiam convellendam, ad despicienda
pietatis studia, virosque bonos, quibus Re-
ligio & omnis honestas cordi est, explo-
dendos non pessime abutatur ingens in his-
ce Germaniæ partibus scriptitantium multi-
a 3 tudo.

tudo. Parum est hominibus importunis profanisque, de gravissimis & sacris rebus imperite ac temere confabulari, nisi & ludant poetarum more, & incidi sinant, per quas ludificent, imagines, & eloquentiæ vim affectent, floresque prodigant, & historiarum monumenta in rem suam depravent, & theologicas doctrinas invadant, pervertantque, ii nimirum, qui rursus indigent,

**digent, ut doceantur, quæ sint elementa
exordii sermonum Dei, quibusque lacte
opus est, non solido cibo.**

**Hi tamen ipsi quasi magistri religionis
& humani generis doctores, pleni fastu &
impudentia, in omnibus pietatis officiis, quod
carpant, reperiunt, quod detrahant, quod
inane ac superstitiosum vociferentur. Con-**

tra doctrinas veteres perinde, ac doctores,
ac si quæ sentiant, sacræ antiquitatis vindi-
ces, ac sophismatum, quibus utuntur, ul-
tores, dici non potest, quantâ superbilo-
quentiâ debacchantur.

Hæc perversi animi sensa atque a pie-
tate remota penitus, hæc inverecundi com-
menta ingenii, impiaque in sacrosanctam

Reli-

Religionem atque Ecclesiam coniecta convicia innumerabilibus scriptis, libellisque, & opusculis, imaginibus quoque ac cantibus disseminant, quodque dolendum est maxime, impune libereque disseminant. Non ego infelicibus illis temporibus, quibus barbarorum incurfione vastatum est Occidentis imperium, tot numero Rugos ac Gepidas, Hunnos & Bastarnos, non tot

Gothos & Vandalos, Herulos ac Turcilin-
gos, non tot Sarmatas & Troglodytas,
Alanos, Roxolanos & Longobardos in ca-
tholicas atque Ecclesiasticas terras irrupisse
arbitror, quot exitiabiles nunc scripturas
& libellos, dialogosque, & commentariola,
& fabulas & oratiunculas & tractatus for-
marum, generumque diversissimorum in per-
niciem rei catholicæ immittunt ignoti fere
nomi-

nominis, atque adeo nullius auctores; qui
utinam ignotæ etiam linguæ essent! Nunc
vero patrio maxime sermone usi, fallacissima
veritatis bonique publici specie & imperitiis
illudunt, & infirmos affligunt, & probos
conturbant, & malos exemplo corroborant,
acriusque inflammant, & veteres Ecclesiæ
Romanæ hostes excitant, atque audacio-
res reddunt: ut quidem bellum, quod con-
stan-

stantia catholicorum doctorum, ipsaque
temporum diuturnitate deferbuerat, de gra-
vissimis Religionis nostræ capitibus, ac si
decertatum nunquam fuisset, integris oportet
viribus restaurari.

His quidem modis etsi Religioni omni-
que pietati pessime noceant scriptores no-
stri;

stri; tamen leviores duntaxat velitationes
facere sibi met videntur; maximum enim ro-
bur, præcipuamque vim ad subvertendam
Ecclesiæ sanctitatem ac potestatem in Iuris-
prudencia collocatam putant, eaque philo-
sophica seu naturali, maximeque Publica,
ut vocant, & Publica dein quoque Eccle-
siastica, quam quidem modulo suo, inge-
nijque argutiis, pravisque studiis metien-
tes,

tes, nequaquam ex facris, ut oportebat, Traditionibus, divinisque Scripturis eruunt, atque exædificant. Has igitur iuris disciplinas maxime commendant, has in cœlum ferunt laudibus, quasi thesaurum completerentur veritatum, iustitiæque regularum, quas hominibus nulla antiquitatis cognitio, nulla venerabilium Patrum monumenta, nulla sacrarum synodorum acta, nulla doctissi-

mo-

**morum , qui ante nos fuerunt , virorum
volumina præstare possent.**

**Nec vero sine causa hanc extollunt Iu-
risprudentiæ partem ; non eam quidem in-
corruptæ doctrinæ consentaneam , sed studiis
suis , & consiliis accommodatam. Tot enim
in ea tractatione docent artes detrahendi
de officiis Religionis , negligendique pieta-
tis**

tis studia, tot vias ostendunt subterfugien-
di Ecclesiæ iudicia, eludendi sacras leges,
legumque & iudiciorum vim declinandi,
tot suggerunt rationes, methodice, ut ita
dicam, enervandi efficacitatem Hierarchicæ
Potestatis, ut ea aut nulla esse videatur,
aut in manibus politicorum magistratum
requirenda.

Hæc

Hæc ego, BEATISSIME PATER, in
hac orbis Christiani luce nequaquam perscri-
berem, nisi penitus vero conformia, atque
adeo minora vero essent. Nunc vero eo po-
tissimum consilio commemoravi, ut admira-
bilem Clementiam, paternamque bonitatem
TUAM agnoscere me, tenerrimisque animi
sensus suspicere profiterer, qua præsentès In-
stitutiones Naturalis Iuris & Ecclesiastici

Publici, ut Sanctissimo TUO inferberentur
Nomini, Benignissime annuere, atque indul-
gere dignatus es. Totum id, quod com-
mentatus sum hoc opere, non sine ingenti
labore meo, quale quale fit, certe alienum
est a novitate ætatis nostræ, a novorum au-
tem consiliis scriptorum longe alienissimum.
Neque ob id vereor, ne nihil novi se repe-
risset in scriptione hac conquerantur æquita-

tis

tis amantes & eruditi lectores. Ipsa novitas errorum novum profecto poscebat defensionis genus; neque illud non novum est, iisdem inventores horum iurium profligari armis, quibus impetere sacrosanctam Ecclesiam conabantur.

Quamobrem, BEATISSIME PATER, etsi haud omnia tractata a me pro dignitate

rerum, neque eo, quo par est, orationis cultu ornata atque illustrata sint; tamen ita fidenter, aperteque exposita fuerunt, ut quidem bonos omnes temporum acerbitate deiectos, & quodammodo oppressos, cum ea Beatissimo TUO insignita Nomine conspicianturi sunt, ipsa catholicæ professionis libertate recreandos confidam. Neque enim, BEATISSIME PATER, ita Germani omnes, ac
ne

ne potiore[m] quidem partem descivimus a
pristina virtute, fideque, & nativa constan-
tia, ut recentium scriptorum leviumque
commoveri ventis, & circumferri nos pa-
tiamur; neque in Historia Ecclesiæ, pa-
triæque nostræ ita peregrini sumus, ut,
quæ ante bina iam secula a Novatoribus
sparsa fuerant errorum semina, eorum nunc
venenata recocta[que] germina ab impro-

bis hominibus obtrudi nobis, non sentiamus.

Equidem quæ miserentis Dei singularis est gratia, intimis sensibus, animoque ac corde penitus fixum teneo, quod palam, iteratoque ex formula Pii P. IV. contestatus sum: *Sanctam, Catholicam, & Apostolicam Romanam Ecclesiam, omnium Ecclesiarum*

rum

rum Matrem & Magistram agnosco — item-
que illud: *Extra hanc veram Catholicam
fidem nemo salvus esse potest.* Ut vero,
quidquid ingenio, contentioneque possem,
ad eiusdem conferrem fidei, Ecclesiaeque
tuendam causam, fateor, incredibiliter me
excitatum, atque accensum fuisse. Singulari
TUA BEATISSIME PATER, vereque
Paterna Gratia ac Caritate, qua, cum bien-

nio abhinc Augustanam urbem beares ad-
ventu TUO, singulos & universos ample-
xari visus es; ac cogitabam tum quidem,
non memoriam solum, sed rem ipsam re-
novari, quam S. Leoni P. IX. per Augu-
stanam civitatem Romam commeanti acci-
disse Wibertus non æqualis modo eorum
temporum, sed Archidiaconus eiusdem fan-
cti Antistitis hisce verbis prodidit: „ Apud
„ ur-

ad- „ urbem Augustam divinam promeruit con-
ple- „ solationem, dum in revelatione audivit
m, „ angelica voce harmonici modulationem
e- „ dulcissime consonantem: *Dicit Dominus,*
u- „ *ego cogito cogitationes pacis, & non affli-*
ci- „ *ctionis: invocabitis me, & ego exaudiam*
m „ *vos, & reducam captivitatem vestram de*
a- „ *cunctis locis.* „
d

Haud abfimili, cum apud nos verfareris,
BEATISSIME PATER, divinæ confola-
tionis, paterniquè amoris fuavitate affue-
re videbare; qua quidem fi & fcriptionis
meæ confilium probes, & rem ipfam pro
excellenti, qua polles, eruditione ac fa-
pientia non penitus nullam, & conte-
mnendam iudices; tum vero uberrimos la-
borum meorum fructus me confecutum cre-
dam.

eris, bla- ue- nis pro fa- te- la- re- am.
dam. Hoc animo ad **SANCTITATIS**
TUÆ Pedes, quanta maxima possum re-
verentia atque animi submissione prostratus
Apostolicam **Benedictionem** humillime im-
ploro.

SANCTITATIS TUÆ

**Humillimus, devotissimus &
obedientissimus servus verus,
auctor operis, & Professor Iuris.**

APPRO-

APPROBATIO.

Legi præclarum ingenii partum, nimirum *Institutiones iuris naturalis, & Ecclesiastici publici* a clarissimo viro Iacobo Zallinger SS. Canonum in Lyceo Augustano Professore editas, neque Catholicæ fidei, bonorumve morum disciplinis quidquam in iis adversum deprehendi; reperi autem, quod selecta doctrina munitæ, variaque eruditione excultæ sint; proin easdem publica luce dignissimas censeo. Augustæ Vindelicorum die 20. Iulii annò 1784.

JOSEPHUS ANTONIUS STEINER
SS. Theol. Doctor, Eminentiff. ac
Sereniss. Elect. Archi - Episc. Trevir. Episcopi Augustani Consiliarius
Ecclesiasticus, Maior Pœnitentiarius,
Consistorii Affessor, Visitator Generalis, ad insignem Collegiatam
S. Mauritii Canonicus, & librorum Censor.

Impri-

Imprimatur.

*Datum ex Reverend^{mo} Vicariatu
Augustæ Vindel. die 20.
Julii 1784.*

THOMAS JOS. DE HAIDEN I. U. D.
Eminentissimi & Serenissimi D. D.
Archiepiscopi, & Electoris Trevi-
rensis, Episcopi Augustani Confil.
intimus, Provicarius Generalis ac
Vice- Officialis.

ÆQUO

ÆQUO LECTORI.

De instituto præsentis operis paucis verbis præfari non possum : multis non debeo ; nam opportunitate usus publicæ disputationis , singulare commentariolum confeci , quo & con-
fili

fili mei rationem explicare, & rerum, quas tractandas susceperam, descriptionem adumbrare studui. Id opusculum, uti & libri quinque, in quos ipsum distribui opus debere visum est, ita comparati sunt typorum partitione, ut uno omnes volumine comprehendi possint, aut singuli a singulis separari, quemadmodum collibitum lectori fuerit. Quodsi orthodoxo scriptori non minus libertatis concedi fas est pro tuenda honestate morum, & sacrosancta Religione, Ecclesiaeque, quam ad easdem impugnandas sibi sumunt homines improbi; non est, cur virorum prudentum iudicia reformidem. Ego vero illud inprimis, & palam pronuncio, me omnia prorsus ac singula, quae commentatus sum, scripsique, ex animo subicere iudicio Sanctae, Catholicae, & Apostolicae Romanae Ecclesiae omnium Ecclesiarum Matris & Magistrae, cujus fidem integram & inviolatam, usque

usque ad extremum vitæ spiritum constantissime (Deo adiuvante) retinebo & confitebor, utque ab illis, quorum cura ad me in munere meo spectabit, teneatur, & prædicetur, quantum in me erit, curaturum profiteor.

IN-

INSTITUTIONUM
IURIS NATURÆ
LIBER I.
IUS NATURÆ PRIVATUM.

CAPUT I.

*Inquisitio Iuris naturalis a contemplatione naturæ
inchoanda est.*

ARGUMENTUM.

§. I. Spectatur homo, qua corpore constat & animo, resque externas sibi adherentes habet: II. Qua conjungitur ab ipsa natura cum summo Deo, secumque ipso tanquam alius a se, & cum hominibus aliis: III. Qua diverso

& multiplici statu positus est. IV. Ea hominis natura, ea coniunctio, ii status fines suos habent a natura præfixos. V. Ab his capitibus arcessitur omne naturæ ius.

§. I.

Jurisprudentia naturalis systema est, seu ordine digesta complexio obligationum & iurium naturalium, quæ nempe ex natura rerum, maximeque

Zallinger Ius Nat.

A

homi-

hominis profluunt. Id igitur in hac disciplina primo curandum est, ut, quam fieri potest, maxime explicata notio naturæ hominis comparetur; quam cum angustæ definitiones non præbeant Metaphysicorum, ad *Analyfin* naturæ recurri necesse est, per quam evolvantur ea, quæ insunt in natura, eive extrinsecus adhærescunt. Hæc partium hominis evolutio, & segregatio, quæ sola menté fit, non ita cogitanda est, ac si corpus humanum instar exanimi cadaveris, aut mens instar spiritus segregati sit, quod nihil incommodi patiatur a concrectione materiæ, cui alligata est. Utriusque haberi ratio debet, utrique accommodanda iura & obligationes, nempe & corporeæ naturæ infirmitati, & celsitati naturæ intelligentis.

- (a) *Corporis* propria sunt, origo & interitus, prope ut in bestiis; (1) necessitas vero curæ, atque educationis longe maior, & molestior: ætas varia, eiusque gradus, infantia, pueritia, adolescentia, iuventus, ætas virilis, vergens, senilis, decrepita. *Iunior* aut *senior* dicitur quis vel comparate ad vitæ cursum, vel ad adventitium statum, quo longo tempore aut brevi fungitur. In legibus *maiores* aut *minores* annis nuncupantur, uti quisque per ætatem idoneus habetur rebus suis administrandis, aut ob iudicii imbecillitatem alienæ curæ subici debet. Spectatur præterea in corpore integritas membrorum, structura non vitiata, sanitas, quæ apta sunt functionibus obeundis, ad quas destinantur; dein robur, agilitas &c. & his contraria, maxime vero mortalitas & inhærens perpetuo necessitas rerum plurimarum ad conservationem individui. ut aiunt, velut circa victum, vestitum, habitationem, somnum, usum virium corporis.
- (b) In animo insunt facultas cognoscendi, atque appetendum communis illa homini cum ceteris animantibus, tum qua is supra bestias intellectu & voluntate seu ratio-

ratione eminet: inclinationes deinde patitur generis utriusque. *Instinctus* vocant perceptiones animi molestas vel gratas, dum corpus re quadam indiget, eamque mens sine mora expetit, aut fugit: *Propensiones* sunt inclinationes voluntatis, per quas ferimur in rem quandam, sed æquabili & quieta ratione. *Stimulus* nuncupatur directio virium animi ad rem quandam efficiendam. (2) Sed in primis venire in considerationem hoc loco debet naturalis ac perpetua beatitudinis appetitio, & molestiæ miseriæque fuga, deinde motuum animi corporisque dominatrix ratio, qua mens humana præ innumeris animantium generibus sola habens notitiam summi Conditoris & sui ipsius, causas rerum atque ordines scrutatur, quid rectum, quid prævum sit in humana vita, perspicit, sensus moderatur, imaginationis tum impetus cohibet, tum præstygiis dispellit, cupiditates domat, & actiones in utramque partem regendi facultate pollet, ut adeo homo, si ratione uti velit, res caducas universas longe infra se positas videat, easque præ æternis despiciat, & infinito cognoscendo bono atque amando intentus beatitudinem confectetur, qua sempiterna illa ac divina mens potitur, cuius imaginem ipse mente sua impressam tenet. Affectiones igitur animi aliæ *transeuntes* sunt, ut cogitata varia, appetitiones, voluptas, tædium, commotiones graviore, cupiditates, perturbationes: aliæ *permanentes*, ceu instinctus, propensiones, stimuli, non quod perpetuo mentem agitant, sed quod proposita re quapiam aut voluptate percepta vel molestia illico evigilant, & præsto sunt. In his aliud connatum est, aliud adventitium, & usu contractum, veluti consuetudines rectæ aut prævæ, studio atque iteratione actuum corroboratæ, quæ penitus infiguntur in nobis, vimque naturæ aliquando induunt. Ex his omnibus pernoscenda est ipsa mentis natura, concretionis expers, quæ res longe positas supra sensus cogitando & amando complectitur, beatitudinis appetens, actuum domina & arbitra, permanens dissoluto corpore, & pro conditione præsentis vitæ æternum beata futura aut misera.

- (c) Extrinsecus homini adhærescunt nominis existimatio, honor, dignitas, dominatio, opes: deinde copia affluens rerum, ac possessionum ad necessitatem vitæ, vel com-

moditatem quoque & iucunditatem pertinentium, illustri profapia, clientum, amicorum greges, aliaque generis istius, quæ plaris sæpe fiunt a stultis hominibus, quam sana ratio approbet.

(1) Unus interitus est hominis & iumentorum, & æqua utriusque conditio; sicut moritur homo, sic & illa moriuntur. Eccle. III. 19. Id pertinere ad interitum corporis tantum, patet ex eodem libro, XII. 7. revertatur pulvis in terram suam, unde erat, & spiritus redeat ad Deum, qui dedit illum.

(2) Commemoravi naturæ instinctus, propensiones, stimulos; neque enim in naturam inquirenti præteriri debent vestigia naturæ ipsius, motusque. At enim, dum scriptores nonnulli morbos naturæ vitiaque pro nativis motibus habent, atque in iis modo hærent, quæ communiter homini ac bestiis conveniunt, fieri non potest, quin disciplinam iuris naturalis proferant atque obtrudant humano generi, quam & feles, & canes & aselli terrestres ac marini norunt, exercentque. Horum avus Ulpianus ius naturæ, inquiebat, illud est, quod naturæ omnia animalia docuit. Segreganda sunt primo communia illa & homini & feris bestiis, quæ ratione regi in hominibus debent, ceu amor sui, & studium conservandæ vitæ, incolumitatem: præterea sympathia, quam vocant, quæ fit, ut, quæ cognitione & appetitu pollent, aliorum similium statum quodammodo consentiscant; deinde spectanda sunt ea quoque, quæ ita rationis sunt propria, ut in potestate non sint, sed etiam invitæ obtingant; istiusmodi sunt cognitiones quædam, eaque non levis momenti, quæ ipso rationis vitæque usu in homine proveniunt necessario, verbi causa de supremo Deo conditore rerum & governatore, iustoque iudice pro meritis cuique tribuente: de animorum immortalitate, præmiis & suppliciis futuræ vitæ, de honestate & turpitudine actionum: similiter motiones quædam voluntatis, ceu fastidium & pudor non voluntarius de commisso facinore, morsus conscientiæ, supplicii metus, tranquillitas & gaudium mentis, culpæ nullius consciæ: desiderium perfectionis, existimationis, libertatis, amicitia &c. aliaque istius generis a veteribus dicta virtutum semina, ac scintilla, quas ipsa in nobis accendit natura.

§. II.

Contemplanti humanam naturam fieri non potest, quin illico obversetur arctissima conjunctio, qua homo ipsa sua origine, omnique progressionem vitæ, ac fine astringitur summo Deo, nempe Creatori suo, & gubernatori, & beatitudinis fini ac, metæ. Deinde cum de se quisque, suæque præsentis ac futura sorte cogitet necessario, fit, ut alium quisque a semetipso se considerans, quid maxime sibi expediat, quid a se-met debeatur sibi, expendat, dicatque: *proximus ego-met sum mihi* præ hominibus aliis, præsertim cum, ut Cicero inquit, multiplex animal sit homo, nempe multiplici præditus facultate, nec ipse sibi perpetuo intus consentiat, sed deliberando appetendoque sæpe in partes distrahatur contrarias. Denique non uno vinculo hominem cum hominibus devinxit natura, communi nempe origine, progressu ac fine, similitudine facultatum, appetituum, miseriarum, voluptatum, & qua unum præ animantibus hominem instruxit, facultate sermocinandi, communicandique cogitata & sensa animi, mutuam opem ac solatia. Dubium igitur non est, quin ad perfectam naturæ hominis cognitionem id triplex pertineat conjunctionis nexusque genus, nempe hominis cum supremo Deo, semetipso, hominibus aliis.

- (a) Supremo quidem Deo immutabili necessitate nos creatio astringit, gubernatio. beatitudinis finis. Quidquid homines contulere, ut effemus in universitate rerum, totum id, uti vis generandi & facultas omnis provenit a Deo, a quo mentem unaque vitam accepimus. (1)

Quanti igitur quanti sumus, Dei sumus, qui sibi inconcusso & summo jure nos vindicat. Adde creationi Creatoris divinam *sapientiam*, qua rebus a se conditis optimos fines præstituit, aptissimaque media administrat: incredibilem *bonitatem*, qua communicare beatitatem suam cum mentibus creatis vult: immensam *potentiam*, qua consilia sapientiæ & bonitatis suæ exequitur, quæque obstacula sunt, removet; tum intelliges, nihil optabilius esse homini, quam ut a Creatore suo pendeat totus, eidemque animo volenti, non tristi necessitate sese ipse subiiciat. Hæc si animo comprehendas, divinum, id est, summum imperandi ius perspicias, cui summa & inviolabilis obtemperandi necessitas seu obligatio respondet. Si dein ad gubernatricem rerum providentiam attollas mentem oculosque, cito intelliges, cœleste Numen non modo *imperare posse* conditis a se mentibus, sed reipsa imperare, ac perpetuo moderari, tum quæ hominis in potestate non sunt ceu diuturnitas vitæ, incolumitas, fortuna prospera & adversa, humanorum consiliorum exitus; tum quæ in manu consilii hominum, & arbitrato liberaque potestate reliquit sanctissimis præfixis legibus, gravissimaque sanctione munitis, quemadmodum paulopost explicaturi sumus. Denique ob similitudinem mentis nostræ cum divina & perfectissima mente fieri non potest, ut vera beatitas alia vel a nobis percipiatur, vel a Conditore præfinitur, quam quæ in cognoscendo & amando infinito bono posita est; citius appetitum sensuum expleri intelliges, quin rem sensu percipiat, quam mentem rationis participem, quin teneat infinitum bonum, in eoque æquiescat.

- (b) Generatim dici potest, hominem non sibi tantum, sed aliis quoque hominibus natum esse, idque esse naturæ, ejusque auctoris consilium, ut alter alteri succurramus quaqua ratione. Neque tamen id obstat, quo minus altiore ductu hominum consuetudine quis excedat, & sublimiori vitæ instituto tantundem proficit humano generi, quantum qui in medio versantur foro. Cæterum hominum inter homines degentium beatitas præsentis vitæ, aut certe minor, majorve miseria magnam partem ex aliorum, quibuscum vitam vivit, consortio, affectionibus, moribus factisque

que pendet. Uti enim maximæ utilitates alteri ab altero provenire possunt; sic nulla est tam detestabilis peccatis, quæ in hominem ab homine non proficiatur.

- (c) Natura suas cuique nostrum facultates distribuit, suas singillatim vires corporis animique; ac miseriam suam aut voluptatem mentis ita quisque intime percipit, ut nemo magis; non alieno iudicio, sensuve, sed nostro miseri sumus aut felices; ac fieri potest, ut sempiterna beatitate aliquando potiamur, etsi alii eadem excidant, aut contra cogamur illa carere, gravissimosque cruciatus ferre, etsi beatissimi sint alii. Nemo igitur, si sapere velit, ita se aliorum impendit commodis, seipsum ut penitus negligat; estque illud æque sanæ rationis, quam divinæ sapientiæ effectum: *Quid prodest homini, si mundum universum lucratur: animæ vero suæ detrimentum patiatur? aut quam dabit homo computationem pro anima sua?* (2) Neque tamen hæc eo pertinent, ut perpetuo seipsum quisque spectet agendo, suaque commoda. Satis est, si non nocëat sempiternæ beatitati suæ. Quid enim nos cogit, ut de nobis semper cogitemus, nostroque inhiemus lucro? ac videtur mihi hæc summa esse perfectio ac beatitas humanæ mentis, ut sui aliquando oblita de solo Deo eiusque admiranda pulchritudine cogitet, & gaudeat cogitando. & divinitatem admiretur, prædicet, purissimoque complectatur amore; quamquam idipsum in maximam perfectionem eiusdem mentis redundet, ut animadversum est supra. Quid? si beneficium in me confers, tuis rationibus te consulere non vereberis profiteri, teque non benefactorem esse, sed nundinatorem, neque meæ, sed tuæmet rei gestorem utilem? Sane qui maxime attentis sunt ad rem suam, id quam occultissime solent agere, palamque iactitare, non suo quodam emolumento, sed aliis gratificandi studio aut publicæ rei iuvandæ consilio res graves suscipere se, ac moliri. Recte Tullius l. V. de finib. *Honestum, inquit, intelligitur, ut detracta omni utilitate sine ullis præmiis fructibusque per seipsum possit laudari. Permulti enim eam unam ob causam multa faciunt, quia decent; quia honestum est, etsi nullum secuturum emolumentum videant.*

(1) „Dixit ad eos (Mater Machabæorum ad septem filios)
 „nescio, qualiter in utero meo apparuistis: neque enim ego
 „spiritum & animam donavi vobis & vitam, & singulorum
 „membra non ego ipsa compegi: sed enim mundi creator, qui
 „formavit hominis nativitatem, quique omnium invenit ori-
 „ginem.“ II. Mach. VII. 22. 23.

(2) Matth. XVI. 26.

S. III.

Status Philosophis appellatur complexio omnium notarum tam constantium, quam mutabilium, quæ rei insunt, vel adsunt; diciturque status *physicus* rei, quando ea notarum complexio provenire intelligitur a causis secundum naturam suam agentibus, vel effectis: *status moralis*, quando complexio notarum, quæ naturæ intelligenti insunt, vel adhærent, refertur ad mores, nempe ad iura & obligationes, quæ vi illius complexionis naturarum intelligentium propriæ sunt; inde fit, ut ipsa iurium & obligationum complexio, quæ in hominem certis notis affectum cadunt, *status moralis* nuncupetur; homo vero eiusmodi notis, indeque profluentibus iuribus & obligationibus affectus vocetur *persona*: homines plures inter se consociati ad certum finem, & communitentia ac voluntate operantes, sunt *persona moralis*. Quemadmodum omne, quod in hoc mundo est, id in spatio quodam sit, necesse est; ita esse vel cogitari nihil potest, quod idem non sit in statu quodam. Repugnat enim, ut quod est, id circumquaque determinatum non sit. Semper igitur

tur in homine præsto erit complexio notarum qua constantium, qua mutabilium, quæ iurium atque obligationum eidem convenientium contineat rationem. Atque hoc quidem modo quandam analogiam inter spatium ac statum videre sibi visus est Pufendorfius. De statu morali, quem unum intelligi hoc loco res ipsa indicat, sequentia sunt adnotanda:

(a) *Status naturalis* hominis is est, quem a natura obtinet, nullo accedente hominis facto, instituto ac peculiari & voluntaria Dei lege: contra *adventitius* est, qui ex hominis facto vel instituto quodam, aut voluntaria Dei lege supervenit. Quia hominem ipsa natura ad societatem hominum aliorum conformavit; idcirco status, quem a natura obtinet homo, non excludit societatem hominum, generalem nempe & absolutam, sed eam tantum, quæ ex hypothesi cuiusdam facti vel instituti e. g. ex propria electione oritur. Si homines ex Adamo & Eva tanquam communi stirpite descendisse, proindeque communi sanguinis ac stirpis coniunctos, & adventitio statu affectos obicias; respondendum est, illud vinculum ex cognatione proveniens eo magis exolescere, quo longior a communi stirpe sit progressio; acposito etiam quovis adventitio statu quæri & investigari nihilominus posse, quid hominibus solius naturæ vi, etsi abesse cogitetur is status, debeat Deo, sibi ipsi, aliis hominibus. (α)

(b) Homini in societate absoluta generis humani constituto non una suppetere potest ratio coniungendi se arctius cum alia persona, aliisque pluribus, ad fines naturæ consentaneos; sic existent societates *particulares*, quæ non communes cum omnibus sunt, & *hypotheticæ* nempe ex hypothesi pacti vel instituti cuiusdam. Eiusmodi societates maxime simplices sunt coniugalis, parentalis, herilis, ex quibus, aut certe quarum ex pluribus coalescit societas familiæ, seu domestica. Status istiusmodi sociorum adventitius, est

complexio iurium & obligationum coniugibus inter se, parentibus ac liberis, domino ac servi, patrifamilias & domesticis convenientium.

(c) Confociatio familiarum sub communi imperio civitatem efficit, & statum adventitium civilem, complectentem iura & obligationes imperantium & parentium.

(d) Plures civitates, quarum altera ab altera non pendet, cum sint instar personarum moralium, tanquam personæ in statu naturali degentes, proindeque suis iuribus & obligationibus affectæ spectari possunt, solentque.

(e) Quamdiu obligationes, quæ statum quempiam comitantur, inter se haud pugnant; nec repugnabit, ut idem diverso statu sit affectus tempore eodem. Hinc obligationes, quæ cuidam conveniunt, ex aliis atque aliis statibus, tanquam diversis principiis derivari sæpe queunt; ac qui obligationes colligit ex uno statu tanquam principio dimanantes, reliquis prætermisissis, non continuo obligationes alias ex aliis manantes statibus excludere aut inficiari censendus est.

(f) Status quivis adventitius id fere efficit, ut, quæ per naturalem statum parum determinata sunt iura, ea magis, & accuratius determinentur: ut obligationes status naturalis propriæ firmentur novis vinculis & rationibus atque incitamentis: denique ut nova exstant iura, & obligationes novæ, quarum in naturali statu ratio nulla deprehenditur.

(1) „Ad statum naturalem, quem *Est primigenium* vocant, verba Ciceronis referenda sunt l. I. *Offic.* „intelligentum est etiam, duabus quasi nos a natura indutos esse personis: quarum una est communis, ex eo, quod omnes participant sumus rationis, præstantiæque ejus, qua antecellimus bestiis: a qua omne honestum decorumque trahitur, *Est ex qua ratio inveniendi officii exquiritur.* Altera autem, quæ proprie singulis est attributa.“ Hanc quidem alteram in varietate morum, propensionum, studiorumque Tullius collocat, additque: „Duabus iis personis, quas supra dixi, tertia adiungitur, quam casus aliquis vel tempus imponit. Quarta etiam, quam nobismetipsis iudicio nostro accommodamus. - - se alii ad philosophiam, alii ad ius civile, alii ad eloquentiam

„tiam applicant, ipsarumque virtutum in alia aliis movult ex-
cellere.“

§. IV.

In facultatibus animi nostri, in rebus circum-
positis extra nos, in triplici eo nexu, quo Deo,
hominibus, nobismetipsis devincimur, denique in
statibus diversis, de quibus adhuc egi, luculenter
promicant consilia divinæ sapientiæ, rerumque fines
impressi in natura earundem. Hos fines, unaque
voluntatem suam Creator re magis, quam verbis ma-
nifestavit. Finium ultimus Conditoris gloria est,
& hominum beatitas; de qua, etsi aliæ tractent eti-
am theoreticæ disciplinæ; tamen illud proprium hu-
ius loci est, veram beatitatem hominis eiusmodi esse
oportere, qua I. potiri quivis queat: II. quæ com-
pleta sit, id est, quæ removeat miserias, & faculta-
tes hominis ac desideria expleat. III. Denique quæ
æternum perduret. Ex conditione triplici hac de re-
bus caducis præsentis vitæ, earumque veluti pretio,
ceu de opibus, existimatione nominis ac gloria, de
oblectamentis sensuum cogitatum ferri iudicium, in-
deque confici debet, veram beatitatem præsentī mor-
talitati haud concessam, sed alteri immutabili vitæ
reservatam a summo Deo fuisse; neque tamen nul-
lam optimus Conditor, beatitatis ac tranquillitatis
particulam nobis paravit atque obtulit in terra degen-
tibus; estque ea, quam & *viam* esse voluit, qua sem-
piternam, expletamque felicitatē consequeremur,

ac *finem*, quem persequeremur in hoc statu mortali. Uno verbo rem complectuntur, qui præcipiunt *convenienter naturæ vivere*, idque hominibus ceu finem in hac vita propositum esse statuunt, (1) quamquam; ne manca & imperfecta sit notio, totum id explicatius tradatur per tria disciplinæ istius summa capita, quæ sunt: *Primo* Religio seu cultus, quem summo Deo præstamus in hac vita, *Secundo* conservatio, cultura seu perfectio status proprii, *Tertio* socialitas. De hisce finibus, quos hominum vitæ atque actionibus proxime natura proposuit, tria itidem momenti maximi sunt animadvertenda:

(a) Infunt in finibus certi gradus, estque modus ac finis, intra quem fines præfixos persequi possumus aut debemus. In omni re videndum ac statuendum est, *quatenus* v. c. studendum sit perficiendo statui, excolendæ menti per artes, scientias; quatenus opera navanda aliorum commodis, quatenus colligendæ opes, quatenus honoribus ac dignitatibus vacandum: quatenus sumtus faciendi in rem divinam pro extruendis vel ornandis templis &c.

(b) Quia plures nobis propositi sunt fines propiores, eorum ordo quidam cogitari debet, quo alter alteri præstat, aut contra subici debet; neque enim infirmitas virium nostrarum, neque tempora, quibus implicamur, sinunt, ut omnia animi, corporis aut externa commoda consecutemur, aut quævis incommoda simul evitemus. Exoritur sæpe pugna, & collisio bonorum, finiumque, ut, qui unum servare velit, vel adipisci, alterum dimittere e manibus cogatur. (2)

(c) Qua via eo perveniri possit, quo tendimus, dispiciendum est, & finium mediiorumque comparatio faciendâ diligenter; ne scilicet recedamus a meta, quando propinquare volumus: ne medicina nocentior sit malo, cui depellendo adhibetur: & ne committamus mala,

la, ut eveniant bona. Hoc modo de *μωρομαχίαις* quærent, sitne apta ratio reparandi honoris læli; & pactum anarchicum familiarum, utrum sufficiat præstandæ securitati. an societas civilis ob eam causam ineunda sit necessario.

(1) *Cum plurimi tractatores huius disciplinae id fere spectent, quod hominum natura cum bestis commune, aut etiam depravatum habet: pauci complectantur omnia, quæ indita nobis a natura sunt, nec satis attendant ad nobiliores illas facultates, per quas similitudine quadam attingimus primam & infinitam mentem; usu venire solet, ut iidem mirifice dissentiant in eo, quid naturæ conveniat maxime. Hobbesius considerata ferocitate quorundam populorum & communi hominum cupiditate sibi met consulendi, vim ac bellum omnium in omnes, Epicurei sensuum oblectamenta ac titillationes, Puffendorffiani societatem, Stoici virtutem quandam rigidam & sensus expertem, alii alia statuerunt, secundum quæ convenienter naturæ vivi possit ac debeat. Wolfiani perfectiones rerum, studiumque hominis semet perficiendi perpetuo in ore habent. At si penitus eos excusseris, intelliges certe, æque corporis ac sensuum commoda, quam animi cultum, dein copiam rerum ad vitæ iucunditatem servientium, hominum gratiam, ædificiorum opportunitatem. ac quidquid propriæ utilitatis ac fluxæ beatitudinis nomine venit, ab illis perfectiones nuncupari, honestiore sæpe vocabulo, quam re. Qui ab hominibus incultis, & inveterata barbarie efferatis descendum putant, quid naturæ maxime conveniat; perinde sentiunt opinione mea, ac si a luscis de coloribus exquirendum iudicium dicerent, aut vinolentorum ac furiosorum somnia consiliis hominum sanorum siccorumque & sapientum cogitatis esse anteferenda. Alii ad primæ ætatis motus & gliscantis rationis sensa plurimum attendunt; quasi de natura atque indole frugum indicandum sit tum, cum immaturæ sunt aut putres.*

(2) *De finium ordine palmariam legem edidit divinus Servator Matth. VI. 33. Quærite primum regnum Dei, & iustitiam eius: & hæc omnia adiicientur vobis.*

§. V.

Constiti adhuc ad fontem omnis naturalis iuris, qui natura est, quoque perpetuo erit recurrendum.

Porro

Porro in natura, ut breviter colligam, quæ inculcari satis non possunt, insunt alia pertinentia ad animum hominis, alia ad corpus, alia ad res externas eidem extrinsecus adhærentes: inest arctissima coniunctio, ac nexus, quem constrinxit ipsa natura, cum summo Deo, homine ipso, & hominibus aliis: inest status naturalis vel adventitius multiplex: insunt fines, denique in finibus gradus, ordo, proportio comparata ad apta media. Horum omnium contemplatio, ex qua universa deinceps disciplina haurienda est, iam nunc offert quædam commoda, eoque nos ducit,

(a) Ut iurisprudentiæ naturalis amplissimum campum, eiusque in partes quatuor divisionem conspiciamus. Prima, quæ *privata* dicitur, hominem in statu positum naturali considerat, nullo affectum adventitio statu. Altera *ius sociale hypotheticum* tum generatim exponit, tum quæ ad minores pertinent societates. Tertia, quæ appellatur *ius publicum universale*, de civili societate. Quarta denique de naturali proindeque universali *iure gentium* tanquam moralium personarum tractat.

(b) Ut res & doctrinæ summi momenti, quibus abundant singulæ partes iurisprudentiæ, reducantur ad certa capita & veluti fixas, ac distributas sedes ingenti memoriæ adiumento & ordinis commodo. Quidquid enim de homine differitur, ad animum eius referendum est, ad corpus, vel res externas eidem adhærentes: huc officia hominis erga hominem, huc varia delicta, huc varia præmia, aut variæ pœnæ, huc diversæ particulæ beatitatis aut miseræ humanæ referendæ sunt. Ex nexu illo triplici tria pendent officiorum summa genera, erga supremum Deum, hominem ipsum, alios, vel solo naturali statu vel adventitio præterea affectos, aut denique ope civilis imperii in unam conflatos personam moralem.

(c) Ut

- (c) Ut cogitando progrediamur ad veritates generis diversi penitus, quas *Præcticas* vocant. Nam contemplatio naturæ, eiusque affectionum, partium, nexuum, statuum, finium theoreticis cognitionibus tota absolvitur, nec quid ab homine in regendis actionibus fieri honeste possit, aut expediat, aut necesse sit, enunciat. Id præcticæ cognitionis proprium est, quæ sine ingenti rerum ac doctrinarum perturbatione confundi non potest cum theoretica cognitione, et si ab hac suam originem, omnemque vim trahat, ut deinceps ostendam.

CAPUT II.

Contemplatio naturæ ad cognitiones præcticas iuris naturalis hominem deducit.

ARGUMENTUM.

- §. VI. *Progressio rationis à theoretica ad præcticam cognitionem* VII. *In præctica cognitione inest, quod actionem regit: quod libertatē afficit: quod voluntatem ciet.* VIII. *Insunt in hominibus ejusmodi præcticæ cognitiones seu regulæ; quaritur de illarum vi, seu an extet naturæ ius?* IX. *Deductio obligationum, consiliorum, iurium.* X. *illustratur.* XI. *Speciatim de obligationibus naturæ: XII. consiliis: XIII. de iuribus seu facultatibus moralibus.*

§. VI.

Est hoc proprium naturæ intelligentis, quæ actiones suas ratione & consilio regit, ut ex sui rerumque aliarum theoretica cognitione, quid expectandum, fugiendumve sit, quid honeste fieri queat, quid expediat, fere sine magno labore concludat, ea prope ratione, qua artifex proposito fine operis, materia, & instrumentis, quid efficere, quaque ratione de-

debeat, intelligit. Unde more receptum apud veteres Philosophos fuit, ut rationem aliam theoreticam, aliam practicam dicerent, cui cognitiones responderent generis utriusque. Qui summam Dei bonitatem, immensam potentiam, sapientiamque contemplantur, cito conficit, in eius providentia acquiescendum sibi esse, eiusque voluntati modis omnibus parendum. Qui animi sui nativas dotes, & præclaros fines cogitat, ad quos hominem natura, & naturæ auctor destinavit, illico intelligit, nefas esse homini, bestiarum more affigi oblectamenti carnis ac sensuum. Qui communem naturam, communem indigentiam, communes succurrendi facultates spectat, non potest non colligere, oportere, ut alter alteri præsidio sit, maximeque cavendum esse, ne abrumperetur coniunctio animorum, quam ipsa natura primum conciliavit. Sic igitur statuendum:

(b) Quando proposita & explicata natura rerum maximeque hominis, quod ad theoriam, seu cognitiones theoreticas pertinet, vi rationis infertur, quid fieri ab homine aut non fieri fas sit, expediat, oporteat; tum dicimus, regulas morales seu cognitiones practicas spectantes ad honestatem morum, *ex natura peti*, vel ut Cicerò aiebat, *ex intima philosophia depromi: rationes agendi vel non agendi esse naturales: cum actionibus connexa esse motiva, actiones determinari per motiva ex hominum natura, ex socialitate, ex divinis perfectionibus desumpta.*

(b) Docemur ratione & experientia, cum actionibus nostris connexas esse vi naturæ consecutiones commodas vel incommodas; quales sunt conservatio vitæ viriumque, incolumitas ac valetudo, aliorum benevolentia, nominis existimatio, voluptas animi ex acquisita perfectio-

fectione quadam proveniens, emolumentum rei familiaris, securitas &c., aut consecutiones his contrarias. Eiusmodi consecutiones cum actionibus connexæ *actionum momenta vel motiva* appellantur a Wolfianis maxime, qui eas etiam *præmia vel supplicia naturalia* vocitant, eoquod vi naturæ proveniant, & præmium generatim ab ipsis dicatur quoddam bonum cum actione coniunctum tanquam motivum aut momentum eam ponendi: supplicium vero malum connexum cum actione tanquam motivum aut momentum eam omitendi: & quoniam is actionum & consecutionum nexus a rerum conditore ac gubernatore præstitutus est; idcirco ea præmia ac supplicia etiam *divinis* annumerari posse censent. Patet vero, quomodo ex cognitione theoretica eiusmodi consecutionum cum actionibus connexarum progredi homo debeat ad practicas cognitiones de rebus expetendis, fugiendisque.

§. VII.

Tria sunt in regulis moralibus diligenter inter se discernenda; nam primo

- (a) Instar prælucentis facis regunt hominum actiones, quando iidem appetunt quidquam, aut refugiunt, quando deliberant, decernunt:
- (b) ita vero regunt, ut nunc ostendant, quid liberum & concessum homini sit agere: nunc imperiose præscribant, quid agere necessum sit, ut, nisi se reum facere homo coram summo Deo, ipsoque mentis suæ tribunali velit, omnino parere cogatur: alias denique, quid maxime expediat, suadendo vel dissuadendo indicant, relicta optione libera, ut nefas haud sit, utrumvis eligatur. Patet ergo, cur aliæ dicantur *concessoria* regulæ, aliæ *obligatoriae*, aliæ *suasoriae*; primæ referuntur ad *ius seu facultatem* agendi, alteræ ad *obligationem*, tertiæ ad *consilium*.
- (c) Regulæ morales, quæ ratione fiunt, atque in intellectu hærent, sæpe vim & motionem exerunt in voluntatem, eamque, ut arripiat aliquid aut defugiat, non segniter sollicitant, cient, impellunt, agitant & mentis æquabilitatem seu inertiam interturbant. Sic animum

num cupiditate, dolore, metu vacuum ipsa æquitas rei, aut honestas vehementer impellit, ut recte agat, & qui maxime pellicitur ad committendum flagitium, si nondum obbruit, refugit turpitudinem, luctatur, vimque sibi inferre cogitur, ut flagitiosus sit.

§. VIII.

Quo modo exploratum est, inesse in hominibus, si sanis sensibus utantur, cognitionem quandam solis ac lunæ; ita certum pariter est ac manifestum, inesse regulas morales, quæ ostendant, quid citrà piaculum fieri, aut non fieri possit: quid præ cæteris expediat, quid necesse sit, id est, quæ doceant homines iura seu facultates agendi, consilia, obligationes. Illud quæri solet, quæ sit vis istiusmodi regularum, & quale principium. In idem recidit hæc quæstio, ac cum naturæ ius, eiusque principium generale investigatur. Quo loco iuris vocabulum non ius singulare quoddam, sed innumerabilium & legum & facultatum complexionem denotat; quæ ipsa res difficultatem creat, cum plurima sint perobscura & gravibus controversiis obnoxia, nec sine longo argumentorum quasi filo explicari queant. Ac ii quidem Scriptores, qui principium iuris allaturi naturam sectari, aut rerum perfectiones, aut veras utilitates iubent, aut Deum summe amare nos docent, dein nos ipsos, denique alios homines; profecto non principium iuris, sed ius ipsum, ac legem proferunt; de cuius principio eadem quæstio revolvitur, unde vim atque originem ducat. Nulla igitur regula

la moralis, seu practica cognitio aliarum regularum, iurium, ac legum naturalium principium seu prima ratio esse potest; cum nulla sit practica cognitio, cuius anterior ratio ex theoretica cognitione quadam non dimanet. Quare quodcunque principium sit naturalis iuris, id theoretica cognitione contineatur, efferaturque, necesse est. Eia! demus operam, ut paucis sententiis constringatur amplissima tractatio gravissimaque; quoniam multitudo verborum in re a sensibus remotissima potius obtundit mentem, quam informat.

§. IX.

Actiones hominum per se & natura sua respiciant atque attingunt perfectionem quandam summi Dei: Deus autem vi perfectionis suæ imperfectus esse, sive, ut Veteres aiebant, negare seipsum non potest, neque aliter regere hominem, ei imperare, vetare, aut concedere quidquam, nisi convenienter suis perfectionibus. Ex quo efficiuntur hæc tria:

- (a) Quæcunque actio divinæ perfectioni repugnat, aut, ne ea tolli videatur, necessario suscipienda est, ea naturali subiacet obligationi.
- (b) Quoniam actionibus nostris fines persequimur a natura propositos: fines autem naturæ certos gradus, ac quosdam celliores ac præstantiores habent, qui neque univèrse frustrari ac negligi ab humano genere, neque sine discrimine præscribi possunt; idcirco actio, qua ad finem tenditur gradu quodam celliore ac præstantiore, a natura hominibus consilii instar atque invitamenti proposita esse censenda est.

(c) Ex obligatione quavis naturali manifeste sequitur ius & facultas agendi, uti ex necessitate rei possibilitas; dein quod suadetur vi naturæ, id ab ea concessum esse, recteque fieri parum est. Si igitur obligationes naturæ extant, si consilia; etiam iura seu facultates morales agendi extare necesse est. Dein sæpe plures propositæ sunt viæ aut plura media assequendi naturales fines. ut perinde sit, utrumvis eligatur: quodvis autem eligi possit, cum fini serviat. Postremo et si quidquam univèrsis præceptum sit idque necessario ad fines naturæ; non tamen idcirco singuli ultra ius id agendi etiam obligationem habent: igitur quædam iura seu facultates seposita etiam obligatione ac consilio cogitari possunt.

§. X.

Tria deduximus ex propositionibus binis; neque ea deductio magnopere difficilis aut obscura videtur. Sed nempe propositionibus ipsis lux afferenda est, ut planissime perspiciatur, qua ratione actiones hominum respiciant, a que attingant perfectionem quandam summi Dei: dein quid illud sit, a Veteribus dictum, Deum negare seipsum non posse. Actionum genus est triplex; aliæ enim proxime pertinent ad summum Deum, aliæ hominem, qui agit, maxime attingunt, aliæ referuntur ad alios homines, quibuscum vitam degimus. Quovis hoc actionum genere respici divinam quandam perfectionem, singulatim explicandum est.

(a) Actiones, quæ ad summum Deum proxime pertinent, atque in eius cultu sitæ sunt, referri ad eiusdem perfectiones posse, iisque conformari debere, dubium non est, ut nec aliter sentiamus de Deo, neque erga illum aliter affecti simus, ac divinitati consentaneum est. Aut obscurum cuiquam esse potest, rationibus attingi perfectionem quandam summi Dei, quando immensam eius celsitatem & cogitamus, & adoramus, quan-

quando inexhaustam clementiam, insuperabilem potestatem, inaccessam sapientiam, immortalæ dominatum, propensissimam misericordiam, inexorabilem iustitiam, superfluentem bonitatem & contemplantur, & admiramur & prædicamus; quando admirabilem providentiam, æternam rerum omnium moderatricem, intuemur, ac sempiternæ mentis pulchritudinem immutabilem amplexamur toto corde, tota mente, omnibus viribus? quid vota nostra, sacrificia, preces, sacramenta, ceremoniæ, quæque sunt generis istius, nonne ad Deum eiusque perfectiones proxime pertinent? Contra vero superstitio, cultus dæmonum, fallorumque numinum, blasphemias, sacrilegia, peruria, desperatio nonne iisdem penitus adversantur?

- (b) Alterum actionum genus, quo secum ipso quisque occupatur maxime, nihil, credo, ad Deum pertinebit, cuius opificium sumus, quanti quanti sumus, qui & conservator & rector, ipsaque beatitas nostra est, a cuius nutu pendemus nullo non tempore & loco, ad cuius similitudinem conformata est mens nostra, quæ una ex mundanis rebus de ipso cogitat, eiusque contemplatione & amore conquiescere potest? Si quis vim sibi infert, si membra depravat temere, si incolumitatem, si vitam proiicit, si impatientia doloris aut fortunæ, fame se enecat, si præclaras animi facultates, si corporis vires sapientissimo consilio datas a Conditorē desidia languere sinit, si finis a Deo præstituti ac beatitudinis suæ immemor lasciviæ se dat, atque ad bestias proiicit, omnique turpitudine sædat divinitatis imaginem; nihil id scilicet ad divinas perfectiones attinebit? Quemadmodum sapientia; inquit Tullius, si oculis cerneretur, incredibiles excitaret amores sui; ita profecto si nativam mentis nostræ celsitatem ac nobilitatem aspiceremus, tum pateret certe, quantopere illecebræ censuram, ac quodvis delectationis obscenæ genus dedecet humanam mentem, eamque deformet, nauseaque & horrore plenam reddat coram summo Deo. Nunc vero etsi obscurius noscamus ipsi nos; tamen mentem nostram adversus turpitudinem congenito pudore ac verecundia obvallavit natura, turpibusque factis acerbam intus reprehensionem ac mœstitiam, & diros morsus annexit. Nihil igitur peccare se in Deum arbitrabuntur, qui naturale id honestatis munimentum

lascivis iocis, sermonibus, gestibus, imaginibus, factis diruere ac demoliri audent? Dein cum homo similitudine naturæ mentisque suæ accedat ad Deum; ignorare forsitan aut dubitare potest, quin in omni vita instituenda propositas habere divinas perfectiones debeat, ut parcendo, commiserando, benefaciendo ad Deum quoque accedat? Qui adversis rebus animum abiiciunt, qui perturbationi ac desperationi se dant; nihilne adversus providentiam delinquent res cunctas sanctissime administrantem? contra qui secundis rebus efferuntur animo, sibimet præsidunt, obvium quemque conculcant, ac despiciunt; nihilne offendent in divinam bonitatem, cui totum id, quo se effert homo stolidus, acceptum ferri debet? Satis nunc quidem, quantum necesse est hoc loco, intelligi opinor, actiones hominis, quibus uno secum occupatus maxime videtur, eiusmodi esse, ut ad divinas etiam perfectiones sint referendæ, iisque aut consentaneæ sint, aut gravissime repugnent.

- (6) De tertio genere actionum, quæ alios homines proxime attingunt, prope supervacaneum est speciatim differere. Si enim, quod in se quisque bene aut male agit, id consentaneum est divinis perfectionibus, aut contra; idemmet erit de actionibus existimandum iis, quas in alios exerimus. Paris enim naturæ sumus omnes, proindeque pari iure censendi, ut non aliter de singulis singuli, ac de se ipso quisque iudicare debeat. Quod si enim contingat forte, ut opprimar ego vi aut dolo malo ab homine nefario, doceor ab ipsa natura, mentem meam oculosque attollere ad summum Deum, eidemque commendare causam meam, sub cuius ditione ac tutela sum. Quid igitur? si iniquus aggressor sum ipse aliorum hominum, si membra ipsorum, si vitam, si honorem, si fortunas impetam; nihilne crimen meum divinæ iustitiæ, sanctitati, providentissimæ gubernationi obnoxium erit? Qui alienis servis, qui liberis, qui clientibus benigne fecerit aut male; id pertinere ad Dominum, parentem, patronum nemo non videt: si homo hominem lædit, aut benefactis afficit; nihil id ad Dominum Univerforum, communem parentem ac patronum pertinere opinari quis potest? Ac si ego inopia, si gravi morbo, acerba calamitate conflictari cogar, nec opis quidquam aut solatii exorare queam ab in-

hu-

Humanis ac duris sociis, offendi ab ipsis conditorem, atque ad indignationem provocari certo mihi persuadeo. Si ergo ipse inexorabilem me præbeam calamitosis ac indigentibus; nihil a me Deum offendi in animum inducam? Siquid ab homine impudice ac lascive in semet committitur; id repugnare divinitati, cuius in se imaginem circumfert, supra animadvertimus. Quid ergo? qui alienam pudicitiam tentant, qui lenocinium, qui meretricium quæstum exercent, aut lascivi amoris sordes quaqua ratione provocant; nihil scilicet coram divinitate rei sunt, cuius imaginem tanta sceditate commaculant?

- (d) His quidem expensis ambiguum esse non potest, actiones nostras, siue ad Deum referantur proxime, siue ad nosmetipsos aut alios homines, semper ratione quadam attingere perfectiones summi Dei. Quid ergo concludemus? eas a summo Deo necessario præceptas esse, aut vetitas. Ecceur ita? quid enim supremo Deo necessitatem præcipiendi aut vetandi imposuit? nihil sane, nisi perfectissima Dei natura, ob quam imperfectus esse, aut negare seipsum haud potest. Quodsi perspicuum non est; dicam sane, quale sit dictum illud a Vêteribus: Deus ni præciperet, quæ divinis perfectionibus ita consentanea sunt, ut secus tolli videantur, aut quæ iisdem repugnant, prohiberet, ipsum se negaret.
- (e) Seipsum negaret fons, si negaret se originem esse procurrentis rivuli, se sitim pellere, se refrigerare. Seipsam negaret lux, si negaret abs se tenebras discuti, novamque speciem & vitam impertiri rebus. Seipsam negaret via, si, quæ rectissima est atque unica, hac veniri ad metam posse negaret. Seipsum negaret genitor, si, quos progenuit liberos, negaret suos. Seipsum negaret, si, qui cum summo imperio præest Rex, sibi reverentiam deberi ac subiectionem negaret. Seipsam negaret norma, si secundum ductum suum fieri constructionem debere negaret. Seipsam negaret dulcedo, ac pulchritudo, si oblectamento se esse iis, qui se fruuntur, negaret. Quid igitur? Deus, qui imperfectus esse atque negare seipsum haud potest, an negare poterit se originem esse cunctarum rerum, atque omnis boni, quod demum cunque comprehen-

di mente potest? negabit, necesse esse, ut a creata mente subiectio sibi ac reverentia præstetur? abdicare se unquam poterit summo imperio, aut quod ex sapientissimis causis condidit, id curare desinet quasi mutata voluntate, aut perinde habebit, voluntati suæ atque optimis legibus a creata mente obtemperetur, nec ne? cum homini libertatis iura dederit, ea ab aliis violari ac frustrari non gravate feret? Quis unquam princeps disturbari a sibi subiectis consilia sua, aut privilegia a se in alios cogitato iudicio, gravissimisque ex causis collata conculcari æquo animo patitur? Negabit se beatissimum natura sua, omnique dignissimum amore ac cultu esse? ut mens humana, quam ad similitudinem suam efformavit, cognitioni & amori beatissimæ ac perfectissimæ mentis rem nihili præferat, divinamque imaginem voluptatum spurcitiis deformet, & inquinet, unquam probare poterit? Non poterit sane, cum negare seipsum haud possit, neque perfectus esse non possit.

§. XI.

Detecto velut communi fonte obligationum, consiliorum ac iurium naturalium, deinceps agendum de singulis est explicatius. *Obligationis* vox a rebus petita corporeis, uti aliæ innumerabiles ad res minime corporeas adhibitæ, eam vim habet, qua latissime patet, ut denotet vinculum, quo astringimur ad faciendum quid vel omittendum, proindeque designat & id, quod ligat, ac constringit, & id, quod ligatur, ac necessitati faciendi aut non faciendi subicitur. Hinc aiunt, alia *activa* est, alia *passiva* obligatio. Ut igitur distincte evolvatur obligationis notio, necesse est, istiusmodi vinculum esse *accommodatum naturæ intelligenti*, esse *satis validum*, denique *inter-*
num,

num, sive ex natura rerum hominisque accersitum, quando de naturali obligatione tractatio est :

- (a) Res inanimæ trahuntur vel aguntur pulsu exteriori: bestię factis in sensus impressionibus ad agendum abripiuntur necessario : natura intelligens ipsa se agit cognitionis ope. Erit igitur id vinculum, in quo sita obligatio est, *accommodatum menti nostræ*, quod salva libera potestate agendi vel non agendi in cognitione rationum seu momentorum consistit.
- (b) *Satis validum* id erit vinculum, quod eiusmodi rationibus ac momentis continetur, quæ nulli cedant rationi aut momento graviori. & præ quibus omnia alia & bona & mala recte spernantur ac relinquuntur.
- (c) *Internum* erit obligationis naturalis vinculum, si ex natura rerum maximeque hominis eruitur, ut posita hominis natura non possit non poni obligatio naturalis. Hactenus in explicanda obligationis notione puto dissentientem me habere neminem. His igitur præpositis ita statuo : *Obligatio (active sumta) sita est in voluntate Dei propositis præmiis ac suppliciis præsertim futuræ vitæ, prohibentis ea, quæ repugnant finibus naturæ, quoad divinas perfectiones attingunt : ac præcipientis, quæ ad eos fines ita sunt necessaria, ut aliter tolli divina perfectio videatur.* Hæc enim una Dei voluntas est istiusmodi vinculum, quod supra descripsi. Nam
- (d) *accommodatum* est naturæ intelligenti, quæ rationum momentis agit : hoc autem momentum divina in voluntate positum ratione innotescit, ratione ponderatur, & ratione præfertur momentis quibuscunque aliis ;
- (e) nec enim ullum momentum paris ponderis aut gravioris esse potest, ac voluntas summi Dei, cui & scientia cuiusvis delicti, & potestas id puniendi, ac voluntas & inexorabilis iustitia præsto est. Ac, caduca quidem bona & mala omnia, ipsa etiam usura præsentis vitæ sæpe negligi honeste possunt virtutis causa, aliquando debent, ut pro tuenda patria, conseryanda fide, profitenda religione. Fit etiam apud eos, qui

qui rebus præsentibus capti sunt, ut boni unius cupiditas tanta sit, ceu honoris, pecuniæ, rei amatæ, ut cetera bona omnia præ illo videantur proicienda: unoque vitio vitia plura superentur; non sunt igitur vinculum satis validum, quo homines in officio contineantur; fluxæ enim sunt res mundanæ omnes, & longe inferiores natura intelligente, proindeque nisi celiore quodam proposito sine quodammodo nobilitentur, iuste despiciuntur. Ac si futuræ vitæ præmia ac poenas tollas; inter præsentia bona illud optimum est ac præstantissimum, quod maxime cuique placet, & cupidissime amabitur. (1) Huc pertinet effatum divini Magistri ac Domini mei plenum sapientiæ, & dulce super mel ori meo: *Dico vobis amicis meis, ne timeamini ab his, qui occidunt corpus; & post hæc non habent amplius, quid faciant. Ostendam autem vobis, quem timeatis: timete eum, qui, postquam occiderit, habet potestatem mittere in gehennam; ita dico vobis, hunc timeate.* (2)

(2) Denique vinculum positum in voluntate necessaria Dei, internum est, & obligatio naturalis interna, in ipsaque natura rerum hominumque abdita. Nam & fines naturæ non sunt adventitium quidquam, quod a naturis abesse possit; & actiones cum iis finibus necessario aut consentiunt, aut pugnant: nexus finium actionumque cum divinis perfectionibus itidem ex sola horum omnium notione ac natura intelligitur: æque necessarium & immutabile est, ut secundum perfectiones suas agat, & præcipiat & vetet, & concedat hominibus mens perfectissima. Igitur positis rebus necessario ponenda est hæc Dei voluntas, & obligatio, in ea consistens voluntate, naturalis est, atque interna; quod non eodem modo in obligationibus ac legibus voluntariis Dei hominumque contingit. Qui amplius requirunt, ut naturalis obligatio sit, habeaturque interna; iidem, si poterunt, probent amplius. Non poterunt autem certo certius.

(3) Obligationi activæ in hunc modum explicatæ respondet passiva, uti hæret in eo, qui obligatur, nempe necessitas illa moralis parendi divinæ voluntati, aut status naturæ intelligentis ei necessitati subiectæ, vel ut Pufendorfius inquit (3) *qualitas moralis operativa,*

qua

qua quis præstare aut pati quid tenetur. Propositio naturalem obligationem enuntians, *lex naturalis est; actio legi naturali conformanda, officium*. Officiorum igitur genera tot, quot obligationum ac legum naturalium. Et quia omnis lex promulgatione indiget, sive actu, quo in notitiam legis veniri possit; censendum, legem naturalem vi aut ministerio rationis promulgari. Nam ut Pufendorfius animadvertit loco cit. §. 4. *parum putamus interesse, legem quis decretum vocet, an orationem (seu propositionem), modo non credatur ad legem esse necessarium, ut viva voce aut verbis in scriptum relatis promulgetur: cum sufficiat, si qualicumque modo voluntas legislatoris subiectis innoverit, etiam per intrinsecam congeniti luminis suggestionem - - - quamquam hoc dici possit, leges naturales etiam ut sunt dictamina rationis, non posse aliter quam per modum orationis concipi*. Omnia ad obligationem vel legem naturalem pertinentia complectuntur, qui ita illam describunt: est ordinatio (seu iussus) divinæ voluntatis per rectam rationem promulgata circa actiones & omissiones liberas creaturarum rationalium ad rectam constitutionem & felicitatem humani generis divinis perfectionibus conformem necessaria.

(1) I. Cor. XV. 19. 32.

(2) Luc. 12. 4. 5. *De suppliciis præmissisque futuræ vitæ, & persuasione hominum etiam alienorum a cultu veri Dei, plena sunt Poetarum carmina, plena Historicorum monumenta, Philosophorum volumina. Fuit ea quoque veterum tum Philosophorum tum Patrum christianæ religionis communis sententia, in pœnis ac conscientie terrore vim maximam obligandi inesse. Vid. S. Augustinus. in Psalm. 118. Serm. 21. S. Thomas 1. 2. q. 100. a. 9. Lockius de Intell. Human. l. 2. c. 28. §. 6. & 8. Pufendorf. de I. N. & G. l. 2. c. 3. §. 20. Sed aiunt, virum probum non pœnarum metu exequi, quæ veræ sunt, sed virtutis amore. Sit ita sane; quamquam quis tam constanter virtutem colit, ut tot inter peccandi illecebras, in tanta naturæ nostræ infirmitate, mentisque instabilitate, cum acerbissimi sæpe casus incidant, gravissimaque pericula desciscendi ab honestate; quis, inquam, adeo constanter virtutem colit, ut nullo futuræ vitæ metu aut spe roborari debeat? Sed fac a viro probò posse abesse hunc metum; dicam ego*

ego cum Paulo I. Timoth. I. 9. Lex iusto non est posita. quod idem de hominibus excellenti præditis virtute Aristoteles Politicorum l. III. c. 9. in hanc sententiam expresserat: in illos tales non est lex. Ipsi enim sunt lex. Illud dein sæpe opponunt, esse aliquid in actionibus per sese honestum ac iustum, quod intelligi queat, quin divinæ legis, aut præmiorum vel suppliciorum veniat in mentem. Quis istuc negat, aut negavit unquam? sed hi nimirum cum omnia confundant. non vident, regulas morales, uti ex natura eruantur, aliter spectandas esse, qua mentem dirigunt, aut voluntatem ipsa honestatis vel æquitatis ratione commovent, aliter qua hominem obligant, siue agendi necessitati subiiciunt. Obligatio quidem, ac lex non cognitione quadam theoretica continetur, sed in voluntate fita est, & a voluntate proficiscitur, utique summi ac cælestis Imperatoris, cuius iussum, potestatem, perspicaciam, iustitiam nemo subterfugere aut infringere potest. Addam hoc loco id quoque, absurdius nihil excogitatum unquam fuisse, quam ut obligationis naturalis notio atque explicatio insanicæ Atheorum aptaretur. Quæ quidem stultitia, uti innumerabilia generis istius, nostrorum temporum partus, seu potius labe ac probum est.

(3) De J. N. & G. l. I. c. 6. §. 5.

§. XII.

Nec infirmitas humanæ mentis admittit, neque infinita Numinis perfectio exigit, ut ad propositos fines omni, qua fieri potest, vi contendere, omnem, quem possumus, virtutis gradum assequi, nihilque perfectionis prætermittere cogamur, & quidem cum periculo æternæ miseræ, ac perdendæ beatitudinis cogamur. Fines a natura præfixi non istiusmodi sunt, ut velut Geometrarum puncta plus, minusve capere haud possint. Satis est, si omnes invitentur ad perfectiora melioraque, eademque, qui præstantiori animo sunt, & consecretur, & assequantur. Quapropter

(a) Am-

(a) Ambigi non potest, ab ipsa natura hominibus proposita fuisse consilia virtutis perfectionisque, ut alterum altero melius sit ac perfectius, neque idcirco obligationi aut necessitati subiectum. Exempla innumerabilia suppeditant. (1) Unum ut præteream, impetrare a me haud possum. Proditum est certis Veterum monumentis, quam acerbe Christianos vexarit Julianus Imperator. Ut autem iustissimas querelas præverteret purpuratus Apostata, illud ex Codice Evangeliorum afferebat, Christi sectatoribus non modo patienter ferenda esse omnia, sed colaphum incutienti alteras genas præberi oportere. Respondit malignissimo ioco eloquentissimus Nazianzenus in hæc verba: „In legibus nostris alia parendi necessitatem imponunt, nec sine periculo prætermitti possunt: alia non necessitate constringunt, sed in electione & voluntate posita sunt: ac proinde hanc rationem habent, ut, qui ea custodierint, honore & præmiis exornentur: qui autem minus ea expleverint, nihil periculi pertimescant Etenim si fieri posset, ut omnes optimi essent, atque ad summum virtutis fastigium proherentur, hoc quidem præclarissimum & perfectissimum esset. Quoniam autem divina ab humanis dirempta sunt, atque alii quidem nullo non virtutis genere excellunt: alii autem bene secum agi putant, si vel mediocritatem assequantur; quæ hæc tua est ratio, dum ea indicis & præscribis, quæ non omnium sunt, aut eos pro damnatis habes, qui non custodiant. Quemadmodum enim, quisquis nequaquam supplicio dignus est, non idem statim palmam quoque & præconium meretur; eodem modo nec quisquis palma & proclamatione haud quaquam dignus, idem confestim pœnam quoque commeretur; sed philosophiæ nostræ viriumque humanarum finibus nosmetipsos continere debemus, atque ita recta & præclara vitæ officia exigere.“

(b) Quæ perfectiora sunt melioraque, conveniunt ea quidem naturæ; nec tamen, si consilii tantum sunt, statim obligationi & necessitati subiici possunt. Non igitur, quidquid naturæ conveniens est, quidquid æquitatis aut honestatis maioris speciem habet, ad obligationes naturæ referri potest. Ob quam causam sæpe ancipis in hac disciplina disputatio existit.

(c) Qui

(c) Qui hominem natura obligari iactitant, ut perfectiora sequatur, nihil ad confirmandam opinionem suam adhuc protulerunt, atque illud ex theoretica philosophia, dudum a viris doctis convulsum: libertatem Dei hominumque principio rationis sufficientis ita esse alligatam, ut eligi a quoquam haud possit, quam quod fuerit visum melius. (2)

(d) Quæ perfectiora sunt melioraque, propositis præmiis maximis suaderi solent, atque hoc modo cum actione connecti momenta, seu motiva. Cum igitur talia obligationi ac necessitati non subsint, latius patet connectio momentorum cum actione, quam obligatio, neque omnis istiusmodi connectio dicenda obligatio est. Hoc cum viderent Scriptores quidam, nec præconceptam obligationis notionem abicere vellent, id induxerunt, ut aliam dicerent obligationem *cogentem*, quæ vere proprieque ac speciali nomine obligatio est, habeturque ab omnibus: aliam *invitantem* seu *perfectivam*, quando solo bono maiore offenso vel excitamur ad agendum, vel ne agamus, absterremur. Sed hoc quidem quid est aliud, quam voces notionesque affixas detorquere invitas a primævo & veteri usu ac significato? qui allicit, iuadet, invitatur; quo modo is constringere, ligare, seu obligare censendus est? Sed quoniam hoc quidem modo consilia naturæ reipsa agnoscunt ac profitentur, de vocum apicibus non dimicabo. Id modo monebo, me obligationis naturalis voce accurato proprioque sensu usurum, ut, qui agendo eidem refragari se norint, reos peccati se coram summo Deo, ac conscientie suæ tribunali faciant.

(1) Matth. XIX. 17. 21. I. Cor. VI. 12. & I. Cor. VII. 25. 37. Seneca l. III. de Beneficiis c. 7. Ulpian. l. 4. §. 1. D. de alienat. iudicii mutand. caus. Cicero de offic. l. I. in fine. *Omnium consensu votum fieri non potest, nisi de meliore bono. Est igitur aliud alio melius ac perfectius.*

(2) *Id assertum refellere conatus sum in Philosophia Newtoniana Methodo exposita T. I. l. IV. a §. XXVI.*

§. XIII.

Ius significationes plures habet dispares, quarum repudiari nulla potest ob diuturnum & frequentem usum

usum. Nam & pro lege atque obligatione sumitur, imo sæpe pro complexione legum ac systemate: sæpe denotat sententiam a iudice pronunciatam, aut ipsum locum seu forum, ubi causæ agitantur. Quatenus ius obligationi opponitur, non necessitatem, sed meram facultatem indicat agendi quidquam, acquirendi, vel retinendi, & quia eiusmodi facultas ex naturali, aut voluntaria lege Dei aut hominum derivari debet; idcirco ius facultas *legitima* solet dici, aut facultas *moralis*, quia non ad physicas vires aut facultates refertur, sed ad honestatem morum; dum honeste aut saltem non repugnante lege quidquam fieri potest. Hac stabilita significatione iuris, quid præterea referri ad eam debeat, explicandum est.

(a) Ius seu facultatem cuiuspiam competere quadruplici casu, dictum est (§. IX. c.) 1. Sicuti incumbit obligatio, 2. aut datur consilium, aut 3. si inter plura generis eiusdem eligendi libera potestas, seu optio cuiuspiam relicta est. 4. Si quidquam universis est præscriptum a natura, non singulis, cen agricultura, matrimonium. Non igitur in quo ius, in eodem & obligatio inest: at si ius *in uno*, obligatio non impediendi usum iuris *in aliis* cogitari debet. Secus inane prorsus, ac irritum erit ius, eritque ludibrio & ius datum, & qui dedit pariter, & qui accepit. Idcirco *correlativa* dicuntur ius & obligatio, quia alterum alteri respondet, non in *subiecto eodem*, sed diversis. Qui usum vel exercitium iuris impedit, id *turbare* dicitur. Ergo iuri respondet obligatio non turbandi ius.

(b) Inter *ius* & *potestatem* non penitus nihil interest. Nam potestas refertur ad *qualitates morales activas*, ius ad *activas & passivas*: illa non continet modum, quo quis ea potitus est: hoc perspicue magisque proprie indicat, facultatem & recte fuisse acquisitam, & recte iam obtineri. Potestas tanquam *qualitas moralis activa* est

ea

ea, qua quis cum effectu morali agere quidquam potest. Variæ potestatis formæ suis quæque nominibus signantur; potestas in res proprias *dominium*, in actiones aliorum *imperium*, in rem alienam *servitus*, in proprias cuiusque actiones *libertas* nuncupatur. Omnia hæc & respondentem habent aliorum quandam obligationem, & iuris etiam nomine veniunt; sed istuc præter activas hæc etiam *passivas* qualitates morales comprehendit; cuiusmodi sunt ius admittendi quidquam seu obtinendi, idque triplicis generis. 1. Quando id ius coniunctum non est neque cum potestate rem exigendi, neque cum alterius obligatione eam tribuendi. Tale est ius accipiendi donum liberale alterius. 2. Quando alteri obligatio incumbit, ex virtute quadam morali rem præstandi, quin extorquere possit is, cui ius competit. Hoc iuris genus Grotio nuncupatur *aptitudo*. 3. Si coniunctum est ius cum potestate extorquendi etiam ab invito, & istius obligatione rem præstandi, quale est ius versantium in extrema necessitate. Aliquando ius & plura continet iura proprie dicta, & obligationes iisdem annexas, ceu ius civitatis.

- (c) Doctores VV. aliud posuerunt ius *præcipiens*; quod quidem in obligationem recidit; aliud *concedens* seu *permittens*. Verum hæ voces vim eandem non habent. *Concedit* enim ius, qui impertit facultatem ad propositum, & forte etiam obligat, aut invitat; *permittit*, qui non impedit, seu qui tolerat. Concessionis notio *positiva* est, permissionis *negativa*. Nam ut S. Augustinus l. 10. confess. inquit: *Nemo, quod tolerat, amat, etsi tolerare amat: quamvis enim gaudeat se tolerare: mavult tamen non esse, quod tolerat.* His iurium formis alii addiderunt ius *inclinans*, quando circa res aptas quasdam ad fines non necessitatem imponit natura; ob magnitudinem tamen æquitatis, aut convenientiæ permovet homines, ut id arripiant, statuantve. Hoc modo testamenti factio, successio ab intestato in remotiore quovis gradu, usucapio & præscriptio, etsi naturali æquitati valde consentiant; tamen vim ex sola rerum natura non videntur habere, non enim quævis convenientiæ aut æquitatis species obligationi subiacet naturali (§.XII. b.).

(d) Ori-

(d) Originem iurium indaganti necesse est fecernere ea, quæ *connata* dicuntur, & quæ *acquisita*, de qua te infra. Nunc generatim illud statuendum, esse quædam iura, seu ius regendi actiones suas, vel rebus creatis utendi ad vitæ conservationem, concessa ab ipsa natura, vel eius potius Auctore. Indicio sunt ipsæ hominis facultates tum corporis tum animi; stimuli naturæ, indigentia, res ad fines homini propositos accommodatæ, nempe ad cultum Deo exhibendum, perficiendum statum, colendam societatem. His positis ipsa iura ponuntur, & concessa a summo Deo intelliguntur; ut adeo, si homo segnus ac iners nec viribus suis corporis, animive, nec opportunitate rerum creaturarum uti velit ad consentaneos naturæ fines, merito bestiis daretur erudiendus secundum Sapientis dictum: *Vade ad formicam, o piger, & considera vias eius, & discite sapientiam. quæ parat in æstate cibum sibi, & congregat in messe, quod comedat. Usque quo piger dormies?* (1)

(e) Cum sæpe ambiguum sit, utrumne extet, & quale ius agendi quidquam, acquirendi, retinendi; generales quædam regulæ hoc loco videntur statuendæ. I. Iura concessa sunt ad consecrandos fines naturæ, nempe cultum Deo præstandum, conservandum & perficiendum proprium cuiusque statum, colendam societatem. Quidquid igitur cum hisce finibus per sese pugnat, neque alteri nobiliori fini obtinendo conducibile est, id nequit esse iuris, (d) præsertim si eoposito finis ultimus subverteretur. Similiter de obligationibus naturæ differendum est; nam & hæ ad obtinendos fines impositæ sunt. Nullum igitur ius, nulla obligatio quovis actu oriri censenda sunt, quæ, si orirentur, abducerent homines per sese ab honestate, pellicerent ad flagitia, turbarent societatem, ac tranquillitatem, occasionemque præberent conculcandi naturæ iura, & obligationes. II. Quia cuiusvis iuri respondet obligatio aliis imposita non turbandi ius; & utrumque, tum ius, tum obligatio ab auctore naturæ provenit; idcirco quod divinæ perfectioni: quod voluntati Dei aliunde cognitæ adversatur, id nequit esse iuris. (2) III. Facultas quidquam agendi, & obligatio, eadem actione eodem tempore abstinendi inter se pu-

gnant: quotiescunque igitur eiusmodi obligatio præsto est, nequit intelligi, una adesse ius.

(f) Qui agendo utitur iure suo, non continuo licite omnique ex parte honeste agere censendus est. Nam ad perfectam actionis honestatem plura desiderari præterea, infra indicabimus, quam ut solo iure gaudeat. Aliud igitur *ius*, aliud *rectus usus iuris*. (3)

(g) Instar axiomatis sumunt: *ius ad finem dat ius ad media*, idque non uno loco exprimitur in humanis legibus. (4) Verum admodum versatile est hoc principium, & quo pessime multi abutuntur ad convellenda sacrosancta iura Ecclesiæ, atque in homines transferenda. Si bellum omnium in omnes hisce vocibus concitare non velis; ratio habenda erit propositarum mox regularum; (e) dein nunquam e memoria dimittendum, quod §. IV. (g. h. i.) adnotatum est, esse certos finium ordines, certos gradus, denique non quavis via ad metam veniri, nec quodvis remedium rebus ac temporibus accommodatum esse.

(1) Proverb. VI. 6. 8.

(2) *In statu religionis christianæ proposuit Deus hominibus certa dogmata, firmissimo assensu, & sub periculo æternæ salutis tenenda. Quale igitur ius Autonomiæ competere ipsis potest, sive ius sentiendi de religione, rebusque divinis, ut libuerit, aut visum fuerit?*

(3) *Qui in vitium, vestes, habitationem supra modum expendit de suo, nemini facit iniuriam, hoc ipso, quod de suo expendat. Non dubium tamen, quin inutili profusione peccet in legem naturæ.*

(4) *c. Præterea 5. de officio & potest. iudic. deleg. uno commisso omnia videntur commissa, sine quibus illud explicari non valet. Consonant c. prudentiam 21. eod. l. ad legatum. 62. D. de Procuratoribus. l. cui, iurisdictio. 2. D. de iurisditione.*

CAPUT III.

Obligationum ac iurium naturalium genera varia.

ARGUMENTUM.

- §. XIV. *Obligationes & iura affirmativa & negativa.* XV. *Connata & acquisita.* XVI. *Absoluta & hypothetica.* XVII. *Perfecta & imperfecta.* XVIII. *Interna & externa.*

§. XIV.

Actionis vel actus humani nomine sæpe illius etiam prætermisio venit; nec attinet, utrumque genus semper exprimere. At inter obligationes & iura naturæ, quæ actionem præscribunt aut concedunt, & quæ prohibent, memorabile discrimen est. Illa dicuntur *obligationes & iura affirmativa*, hæc *negativa*.

- (a) *Obligationes negativa* seu prohibentes per sese obligant semper, ac semper observandæ sunt. Quia nullo tempore committenda sunt mala. Contra *affirmativa* manent ex quidem semper, at non semper & sine intermissione executioni dandæ sunt. Neque enim perpetuo idem agere aut possumus aut debemus; dein *affirmativæ* poscunt certum tempus, locum, opportunitatem, vires, atque ut absit, quod impediatur.
- (b) *Obligationes affirmativæ* (naturales) fere quoad plura capita indeterminatæ sunt; sed vel agentis voluntate, vel lege divina aut humana, vel per ipsum tempus rerumque adiuncta determinantur. Natura sæpe generatim & quoad *substantiam*, ut aiunt, aut ab universis, non singulis, fieri quidquam præcipit; nec tamen modum, nec tempus, nec mensuram præscribit, neque personas designat; (x)

- (c) Hinc sæpe fit, ut in legibus positivis Dei vel hominum inest aliquid naturale & necessarium: aliud voluntarium, ac mutabile.

(I) Obligamur natura vitam conservare adhibitis alimentis, evitatis periculis; quid ergo? si unicus panis ad manum nunc est pellendæ fami; si unica pateat porta effugiendo incendio; Et illo uti, Et hac effugere obligor; sed nempe id temporibus Et adiunctis adscribendum est, non soli naturæ. Deim obligamur natura, ut securitati consulamus Et nostræ Et nostrorum; si aliter id fieri nunc quidem per tempora non possit, nisi inita civili societate? dicemusne statum civilem generatim à natura præscriptum esse? Et legitimo superiori obtemperari natura iubet; quis ob eam causam præcepta superiorum naturalia esse affirmaverit? Fines natura præfigit: qua perveniri ad eos possit, via temporibus relicta est.

§. XV.

Iura connata & obligationes connatæ appellantur, quæ cum ipsa hominis rerumque natura ponuntur (§. XIII. d.) & quoniam natura in hominibus eadem; erunt hæc quoque iura & obligationes eadem in omnibus, proindeque *universales*. His e contraria parte respondent obligationes *contractæ*, & iura *acquisita*, quæ non sola natura, sed præterea posito facto quopiam, statueveniunt. In iuribus & obligationibus connatis

- (a) Primum est *ius equalitatis*, quo omne id, quod uni iustum est, aut convenit, aut debetur, id & alteri cuivis; nam ut Philosophi dicunt: ubi eadem est sufficiens ratio, & eadem determinantia; ibi idem rationatum, idem determinatum. Nulla igitur vi naturæ cuiusquam est *prærogativa*, seu ius speciale & præcipuum præ aliis ceteroquin eodem iure utentibus: nulla est *præcedentia* seu ius loci prioris in ordine. Si quis plura, aut nobiliora corporis animive dona accepisse se putat a natura; propterea nec aliam accepit naturam, neque beneficiis naturæ ad turbanda

da eius iura abuti debet. Hac naturæ æqualitate nituntur multa non solius rationis, sed & revelationis effata. (1) Ipsa inæqualitas, quam ineundo societatem civilem admiserunt homines, eo potissimum spectat, aut spectare debet, ut in aliis ac potiōribus vitæ partibus iuris æqualitas conservetur.

- (b) Cum æqualitate naturæ coheret ius libertatis ac independentiæ ab aliorum voluntate ac imperio in regendis actionibus. Par enim in parem potestatem non habet. Siquid ergo potestatis aut imperiū alteri in alterum adiudicandum est; id ex alio, quam naturæ fonte, derivetur necesse est. Neque servitutis origo a natura esse potest. Vi libertatis naturalis cuivis permittendum est, ut suis in actionibus suum sequatur iudicium; neque rationem actuum vel consiliorum suorum cuiquam reddere tenetur, quoad in aliorum libertatem & iura non involat. Neque tamen eam vim habet libertas naturalis, ut homo penitus exlex censi possit, & a legibus naturæ solutus; multo etiam minus, ut contra divinas leges quascunque libertatem suam obtendat: non enim *libertas*, sed *licentia* est, agere, quod lubet despectis legibus naturæ, & perrupto officiorum ordine. (2) Fieri potest ut quis alteri se obstringat, eoque modo libertatis suæ partem abdicet; quo casu fides data omnino servari debet; pacta enim, ut dicemus, initio sunt voluntatis, post necessitatis. Nemo tamen vere dici potest, sibi ipse imperare quidquam, aut prohibere ita, ut ei discedere a voluntate sua non liceat, vi voluntatis prioris; (3) neque libertate aut iure abdicare se quisquam intelligitur, nisi alteri se devinciat, quocum ei convenit, aut nisi in eum ius transferat. Et quamvis tum hominem a seipso quasi divisum cogites; tamen valet etiam hęc: par in parem non habet potestatem.

- (c) Ad iura connata maxime pertinet *ius conservandi sui-ipsius, statusque sui*, imo etiam excolendi seu *perfectiendi*, iustisque modis *acquirendi* ea, quæ ab hominibus acquiri possunt; & quoniam ad vitæ & incolumitatis conservationem, ac culturam necessarius est usus rerum creaturarum pro victu, vestitu, habitatione; sequitur, ut cum iure conservationis, perfectio- nisque connexum sit *ius utendi* rebus creatis ad fines

a natura propositos, *ius easdem usus causa apprehendendi, asseruendi, occupandi, & proprias efficiendi.* Multo etiam magis competit ius excolendi animum virtutibus, scientiis, retinendæ existimationis, comparandi honoris, quæque his contraria sunt, arcendi, ac removendi.

- (d) Qui iure gaudet conservandi se, statumque suum, idem gaudet iure, ut immunis sit ab aliorum læsione, proinde etiam iure non patiendi, ut lædatur ab altero; quod est *ius securitatis.*
- (e) Ius securitatis inane foret, ac otiosum, nisi quis ei, qui malum infert, aut intentat, resistere, & se suæque defendere, aut malum præcavere posset. Quocirca iuri securitatis adhæret *ius defensionis & præcautionis.*
- (f) Defensio aliter fieri sæpe non potest, quam ut lædenti vis (phyfica) inferatur, sicque cogatur, ut desistat ab iniuria. Datur igitur, si ad tollendam iniuriam conducibile & necessarium est, ius cogendi alterum vi phyfica, eique ad efficacem defensionem, ac securitatem inferendi mala; quod est *ius belli* latissime dictum: & continetur sub *iure necessitatis*, vi cuius ob conflictum officiorum, iuriumque erga se & alios iure fit, quod cessante eo conflictu non fieret, nisi iniuria. Sed ius necessitatis non modo ex iniusta aggressione aliorum, sed aliis etiam calamitatibus ac temporibus provenire potest, ceu facto naufragio, orto incendio, appulsu ad peregrina littora, inopia annonæ.
- (g) Denique huc nonnulli referunt *ius indemnitatis*; cum vero id ius non oriatur, nisi damno antea illato, iuribus absolutis annumerari nequit. (4)
- (h) Singulis hisce iuribus singulæ respondent obligationes, ea non turbandi. (XIII. a.) Et quia status moralis hominis est complexio iurium & obligationum ei convenientium, (§. III.) erit status moralis primitivus five originarius is, qui ex iuribus & obligationibus connatis atque universalibus componitur. Contra status

tus adventitius ex iuribus acquisitis & obligationibus contractis varii generis coalescit.

(1) Tob. IV. 16. Matth. VII. 12.

(2) *Vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat.* Job. XI. 12.

(3) *Neque imperare sibi, neque prohibere se quisquam potest.* l. si de re. 51. D. de receptis.

(4) *Iura hæc omnia, quatenus pertingant, quæve tempore admittant cruenta remedia, itemque illud, solam facultatem dederit natura, an etiam obligationem conservandi se, statumque suum, aut defendendi, singillatim explicabitur loco suo.*

§. XVI.

Iura & obligationes *hypotheticæ* sunt, quæ intelligi non possunt, nisi ex hypothese certi facti, adventitii status, variarumve rationum rei, loci, temporis: contra *absolutæ*, quæ ex sola rerum hominisque natura innotescunt; cuiusmodi sunt iura & obligationes connatæ. Hypotheticarum præcipuæ classes quatuor, ex adiunctis actionum, ex patris, ex sublata rerum communione, ex statibus socialibus enascuntur.

(a) In definiendis iuribus & obligationibus non separatim res & actio spectanda in se, sed habenda ratio adiunctorum, per quæ res ipsa seu materia iuris alia fit atque alia, ut proinde non eodem iure censeri possit. (1) Sunt actiones quædam ita repugnantes divinæ perfectioni, ut nullo casu aut tempore turpitudinem exuant: aliæ rem attingunt, subiectam Dei, hominumve potestati ac voluntati. Obligationes affirmativæ semper opportunitate, facultate, loco, ac tempore metiendæ sunt, quasi essent hypotheticæ. (§. XIV. a.)

(b) Altera species iurium hypotheticorum & respondentium obligationum provenit ex pactis. Singuli sibi ad vitæ conservationem, perfectionemque vix ac ne vix quidem, ac casu rarissimo sufficiunt, ipsaque natura alteri in altero præsidium, auxiliumque constituit, omnesque ad societatem, & communicandas res & operas formavit. Fit sæpenumero, ut quis re alterius, vel opera indigeat; nec iste continuo eam gratis præstare tenetur, quando & alteri suppetit, quod præstet vicissim, & quo alterius indigentia subveniat. Præterea ob libertatem naturalem cuique permittendum est, ut suo iudicio arbitrioque præstare quidquam possit aut non præstare. Interest tamen indigentis, ut de præstatione certus sit. Id fit per pacta, seu mutuum conventionem, id est, & promissionem & acceptationem. Ius paciscendi seu ineundi pacta seseque obstringendi connatum est & absolutum, ac continetur in iure se conservandi, perficiendique. Quod vero ex pacto oritur ius cum respondente obligatione, est hypotheticum. Utriusque prima ratio tum ex pactorum necessitate derivatur, tum ex turpitudine, quæ inest in fallenda fide.

(c) Maximus iurium & obligationum hypotheticarum numerus profectus est ex introducto dominio rerum, sublata earum communione primæva. Est vero dominium ius in re sua extendens se ad omnem rei usum ac dispositionem in proprium disponentis commoðam: eoque censetur res ipsa domino devincta, ac clamare ad dominum, si in alienas manus eo invito pervenerit; isque iure gaudet eam vindicandi a quocunque detentore, tum & utendi eadem, fruendi, possidendi, quæque sunt alia domini consecutaria. Ab hoc iure in re secernunt ius ad rem, quando non ipsam rem, sed personam nobis obligatam habemus ceu pacto, damno dato, ut quidquam præstet; idcirco hoc quidem personale, illud reale ius nuncupatur. (2)

(d) Hypothesis status socialis nunquam non origo ac norma est iurium hypotheticorum & obligationum pro vario sine a natura aut ab ipsis sociis præfixo; neque ea iura & obligationes ad unicam actionem vel præstationem pertinent; ut in pactis fit sæpenumero, sed

sed stabilitatem quandam permanentem habent. In hypothese status hominum supra naturam elevati, atque Ecclesiæ a Deo institutæ mox ingreditur ius naturæ hypotheticum, quo alia præcepta, alia vetita solo eoposito statu intelliguntur, quin singulari lege opus sit.

(1) *Multa, inquit Cicero l. III. Offi. quæ natura honesta videntur, temporibus fiunt non honesta. Reposcenti depositum reddere, si generatim rem spectes, iuris est naturalis. At si gladium quis apud te sanctæ mentis deposuerit, repetat insanians; reddere peccatum erit: non reddere officii (hypothetici). Spoliaverunt Ægyptios Israelitæ pretiosis vasibus, at nempe concessu illius, de quo scriptum est: Domini est terra, & p'entudo eius, orbis terrarum, & universi, qui habitant in eo. Psal. XXIII. I. Hinc S. Thom. Quodlib. IX. art. 15. „Sunt quædam actiones, quæ absolute consideratæ deformitatem vel inordinationem quandam important: quæ tamen aliquibus circumstantiis bonæ efficiuntur, sicut occidere hominem vel percutere.“*

(2) *Eiusmodi ius personale dicitur creditum, & qui obligatur, creditor casibus variis, qui recensentur l. 10. 11. 12. D. de V. S. Ceterum omne quidem ius, uti facultatem indicat moralem, personæ inhæret, eiusque attributum est: vocantur quædam tamen realia, quia personæ non conveniunt, nisi ob rem certam. Sic nobilitas non inhæret fundo; at nec personæ convenit, nisi possidenti fundum.*

§. XVII.

Sequitur, ut iuris imperfecti & perfecti origo ac notio proferatur. Cuius ius conservandi se, statumque suum & perficiendi, a natura concessum est, proinde & ius adhibendi ea, quæ ad hunc finem apta & ab ipsa natura præstituta sunt. Natura alteri in altero multa vitæ præsidia, subsidiaque constituit. Quapropter cuius dedit ius aliorum præsidium, opem, operam implorandi. Atque huic quidem iuri id non turbandi seu impediendi certa respondet obligatio;

anne etiam obligatio præstandi, quod petitur? tum certe, si alter vere indigeat, & facultas præstandi suppetat. At num præstatio vi extorqueri ab invito potest? haud sane. Nam vi libertatis naturalis cuius permittendum, ut suis in actionibus usuque suarum rerum suum sequatur iudicium. Quapropter cogi salva libertate naturali ad præstandam opem operamve nemo potest; secus procilve esset, ut in alterius actiones quis imperium sibi arrogaret, eumque re sua, una & libertate naturali exspoliaret; quo modo indigentia in dominatum, mendicitas in latrocinium abiret, fovereturque desidia hominum, rebus alienis sustentanda ac nutrienda, totque haberemus prædones, quot egentes homines vel potius otiosos. Sunt igitur & iura & obligationes naturales, quibus ut satisfaciat invitus, cogi non potest. Progrediamur ad ea, quæ extorqueri ab invitis possunt. Tum iure naturalis libertatis, tum etiam iure conservandi perficiendique status sui quis & actionum suarum, & earum rerum dominus atque arbiter est, quas suas vere nuncupat, aliisque exclusis tenet; neque pati quis tenetur, ut alius in eo suum irrumpat, id violet, minuat, abstrahat, vel eius usum turbet. Siquis irrumpat, si violet, minuat, abstrahat, vel eius usum turbet, in promptu esse debet ius resistendi, adeoque ius cogendi, ut desistat; secus infirma essent naturæ iura, & alienæ libidini ac licentiæ per sese exposita. Indicio istiusmodi iuris coactivi sunt naturales stimuli,

qui-

quibus animo & corpore incitamus in invasores vitæ, membrorum, ac rerum, quas ad vitæ usum comparavimus, ac nostras dicimus, quasque aliis, nisi voluntate nostra, interdictas habemus. Atque ista sunt, quæ *perfecta* vocant iura, seu cum iure cogendi coniuncta: illa superiora *imperfecta*, non quasi non obligarent vere, aut sine piaculo negligi possent, sed quia cogi non potest is, qui satisfacere iisdem reuit. Quemadmodum vero iura, ita obligationes perfectæ aut imperfectæ, itidem officia perfectæ, vel imperfecta, quorum classes quædam & consuetaria nunc evolvenda sunt:

- (a) Iura perfecta respiciunt libertatem, dominium & creditum. Hæc enim sunt, quæ cuiusque *pro* summi efficiunt, & in quibus tuendis, si impetantur, coactio locum habet. Usus igitur eorum iurium præcedit læsio vel impeditio, sine qua coactio seu usus iuris perfecti nullus est. Unde fit, ut iuribus perfectis (in statu naturali absoluto) satisfiat non lædendo, vel impetendo, hoc est, per *actiones negativas*.
- (b) Ad iura imperfecta referuntur ea, quæ præstari nobis volumus ab aliis, utique probabili & iusta ratione. Istorum genus duplex: I. Siqua accipientibus utilia sunt, dantibus non molesta; quo pertinent *officia humanitatis*, seu *innocentiæ utilitatis*. II. Siquis necessitate & indigentia premitur, & aliorum simili necessitate vel indigentia non conflictantium opem atque operam implorat non sine aliquo ipsorum incommodo præstandam; quo spectant *officia beneficentiæ*. Extra duplex hoc genus alia beneficentiæ opera, per quæ demereri alios conamur, ad obligationes veras non pertinent, nec iurisprudentiæ propria sunt.
- (c) Regula obligationis perfectæ est: *quod ab alio oderis fieri tibi, vide, ne tu aliquando alteri facias.* (1) Regula obligationis imperfectæ: *prout vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* (2)

- (d) Iniuria latissime nuncupatur id omne, quod iure non fit, etsi quis animum nocendi non habeat. Minus late est violatio iuris imperfecti: strictius ac proprio significato violatio est iuris perfecti, quando in alterius $\tau\omega$ suum invaditur. Nimis anguste iniuriæ nomen sæpe adhibetur ad indicandam violationem nominis, famæ, honoris. Uti obligatio non violandi ius perfectum alterius, perfecta est; sic obligatio abstinendi ab iniuriis, perfecta.
- (e) Iniuria ab iniustitia differt, uti *actus ab habitu*. Iustum & iniustum illud vere proprieque est, quod congruit aut repugnat iuri perfecto: quod vero secundum ius imperfectum est, aut contra illud, æquum vel iniquum recte dicitur. Officia perfecta a Scholasticis vulgo referuntur ad iustitiam presse sumtam, quam *commutativam* vocant, eoquod in commutationibus & contractibus habeat locum maxime: officia autem imperfecta attribuuntur caritati.
- (f) *Damnum* a *Demendo* fortassis ductum censetur quis incurrisse, cum iam minus habet de suo, ac antea. Quia igitur iuris perfecti est, tueri $\tau\omega$ suum, & quia damnum continuatur, ac iniuria singulis velut momentis renovatur, quoad omnia in pristinum statum restituantur, aut damnum cum omni causa reparatur; idcirco iuris perfecti est exigere reparationem damni dati, & obligationis similiter perfectæ, damnum datum reparare. *Restitutio* strictè sumta est redintegratio iuris perfecti læsi. Quocirca restitutionem exigere, est iuris perfecti, eamque præstare pariter obligationis perfectæ. Cum vero damnum antea illatum poni debeat, sequitur, ut hoc ius & obligatio sit hypothetica, & affirmativa; nisi forte negativam eo dixeris, quod cessatio iniuriæ sine præstatione intelligi non possit.
- (g) Officia imperfecta non una via evadunt in perfecta. I. si læsum fuit ius perfectum; datumque damnum, uti mox dictum. II. per pacta, per quæ acquiritur aliquid $\tau\omega$ suo æquipollens; quo etiam revocari possunt iura statui sociali adhærentia, qui fere ex pacto originem ducit. III. Per leges imperantis, aut tacitum pactum, quod inter socios eiusdem civitatis initum cen-

consentitur. (3) Contra vero cessat in statu civili ius vi adhibita extorquendi, quod cuiquam perfecte debitum est, vel potius id ius coactionis seu belli transit in actionem. Vim iniustam censent leges, cum quis id, quod sibi deberi putat, non per iudicem reposcit. (4)

(1) Tob. IV. 16.

(2) Matth. VII. 12.

(3) Memorabile exemplum extat l. in summa. 2. §. 5. D. de aqua, & aquæ pluvi. arcend. Hinc regula statuitur, quod tibi non nocet, alteri vero prodest, id ut patiaris in re tua, compelli potes.

(4) Confer elegans decretum Marci l. 13. D. quod meti caus. gestum erit.

§. XVIII.

Ius ad personas relatum vel *internum* dicitur, cuius usus non inter homines tantum impunitatem habet, sed naturali quoque obligationi consentaneus est, & immunem a peccato coram summo Deo & conscientiæ tribunali præstat: vel *externum*, cuius usum naturæ quidem, non tamen hominum leges improbant, ac persequuntur. Unde consequens est, natura ius externum nullum esse, (1) nisi illud dicere velis, quo ipsa natura vetat, eum, qui obligationi imperfectæ deest, vi adigere, ut satisfaciat.

(1) Vidit Tullius l. III. offic. quid ob eam causam inter humanas ac naturales leges intersit: „aliter leges (humanæ) „aliter Philosophi (trahentes iura naturæ) tollunt astutias. „Leges, quatenus manu tenere res possunt: Philosophi, quatenus „ratione & intelligentia.“ Dein Seneca l. 2. c. 27. de Ira: „quam angusta innocentia est, ad legem bonum esse? quanto latius officiorum patet, quam iuris regula?“

§. XIX.

Denique notatu digna est iurium distinctio, in ea, quæ remitti, seu transferri, seu cum aliis communicari non possunt, quæque vere, ac stricte *personalia* dixeris, eoquod nec eorum usus per alium possit exerceri, (1) alia remitti possunt penitus, vel quoad usum per alios exerceri, aliisque delegari, sic tamen, ut omnis actuum auctoritas ab eo maxime pendeat, in quo ius tanquam in radice hæret. Cuiusmodi vero sit ius quoddam, ex fine illius, origine, natura officii, cui cohæret, colligendum est. (2)

(1) *Potestas seu ius mariti in corpus uxoris communicari cum alio non potest. Conf. Propositio 50. inter confixas ab Innocentio P. XI. Nec Clericus renunciare potest immunitati toti statui concessæ. C. si diligenti. 12. & C. significati. 18. de foro competenti. Nec quisquam renunciare potest iuri comparanda æternæ salutis, & usui mediocum ad eam penitus necessariorum; idque fere contingit, si cum iure obligatio in eodem subiecto coniuncta est, aut quamdiu quis munere fungitur, cui & ius & obligatio annectitur.*

(2) *Vulgo dicitur, quemvis posse renunciare iuri suo; sed id latissime sumi non debet, ut ex dictis patet, Creditor quidem debitori remittere ius, aut iuris partem potest, ac sæpe alias partem libertatis abdicare quis potest (§. XV. b.); alias autem duntaxat usus & exercitium delegatur, vel potius ius ipsum exercetur per alios e. g. potestas regum per ministros, quo sensu dicitur: potest quis per alium, quod potest facere per seipsum. c. 68. de R. L. in VI.*

CAPUT IV.

Obligationes & Iura naturæ reducuntur ad unum principium generale.

ARGUMENTUM.

§. XX. *Dissensio auctorum de principio iuris naturalis, eius-* que *dissensionis causæ. XXI. constituitur principium essen-* di,

*di, & cognoscendi. XXII. thefis Hobbesii. XXIV. Theo-
inde fluit generale principium via Pufendorffii.
practicum. XXIII. Hypo-*

§. XX.

De principio naturalis iuris longior vulgo & impli-
cator, quam utilior disputatio est. Plerique
enim, postquam diu inter se illius causa digladiati sunt;
quasi nihil evicissent, quod in posterum usui esset, re-
liquas iuris partes ex aliis atque aliis principiis deriva-
re adlaborant. Quo igitur citius finem attingat hæc
disceptatio, quæ infinita videri queat, ingentis dissen-
sionis, quæ inter tractatores disciplinæ intercedit,
certe quidem intercedere videtur, causas primo
afferamus.

(a) In ipsis Iurisprudentiæ naturalis limitibus designandis
magna iam varietas & inconstantia est. Scientiæ in-
star rerum partibus concretarum ingenti doctrinarum
ac præceptorum numero coalescunt. Dum igitur alius
plura, alius pauciora amplectitur capita, & ab aliis
assumta ipse ad aliam reiicit facultatem, vel ab aliis
reiecta arripit; fieri non potest, quin admodum va-
riæ, & propemodum liberæ istiusmodi complexionones
existent, quibus certæ disciplinæ nomen imponunt.
Id fatum est iurisprudentiæ naturalis; sunt enim, qui
sola fere socialitatis officia ei adscribunt, reiectis ad
theologiam iis, quæ ad Deum pertinent, aliisque ad
Ethicam, quibus seipsum regere atque excolere ho-
mo debet. Quid, quod ex socialitatis officiis ea dun-
taxat selecta sint a nonnullis, quæ iuris perfecti cen-
sentur, & coactioni subiacent relictis ceteris. Alii sola
externa officia sumserunt tractanda, omissis internis,
ex quibus tamen vis omnis ac decor in vitæ honesta-
tem profluit. Ut quid sentiam, brevi exponam, Phi-
losophia practica seu moralis, disciplina est vel potius
complexio plurium disciplinarum, quæ humanas actio-
nes

nes ad honestatem ac beatitatem dirigunt ex præscripto rationis. De vivendi præceptis autem ratione cognitis illud primo ambigi potest, ac disceptari debet, quid per naturam fieri possit, aut omnino debeat ex obligatione quadam. Hæc enim si obscura aut incerta sint, deliberari sine scelere non potest, utrumne eligi quid debeat, an præ ceteris expediat, quave via obtineri queat. Primum igitur in moralibus disciplinis locum iurisprudencia obtinet naturalis; nisi probabili quorundam instituto Philosophia practica universalis sit præmittenda, quæ de *entibus moralibus*, ut vocant, perinde tractet, ac Ontologia seu Philosophia prima notiones, ac principia tradit ad scientias maxime theoreticas pertinentia. Posito eo Iurisprudentiæ velut fundamento de variis viis ac rationibus consequendæ virtutis ac felicitatis recte agitur; quod Ethicæ proprium faciunt non pauci. Similiter de domestica societate ac civili, quid iuris atque obligationis sit, quod in patremfamilias, & familiares, quod in imperantem, ac subiectos cadit, explicandum prius est, quam de ratione utilitatis, aut via rem familiarem, aut publicam provehendi tractatio aut deliberatio instituat. (1)

- (b) Altera diffensionis causa de constituendo iuris principio in loquendi inconstantia, ac farragine & varietate vocabulorum sita est, qua res & cogitata eadem, vel parum certe discrepantia aliter atque aliter efferrunt. Quam socialitatem multi appellant, eandem alii mutuam benevolentiam, amorem mutuum, mutuam conservationem ac perfectionem vocitant. Alii illud tantum in ore habent: *quod tibi non vis fieri: Et quodcumque vultis, ut faciant vobis homines*. Prodierunt ætate nostra non pauci, qui definiendi, explicandique notiones finem facerent nullum; cum enim in origines idearum parum inquiserint; nec unde inchoandum sit, nec ubi definendum, didicerunt. Verba enim, quibus notiones finiunt, verba gignunt, quorum notio pariter finienda ac figenda est. Sunt definiendi quædam formulæ, quæ statum rei, ut in se est, exprimunt, aliæ referuntur ad facultatem quandam mentis nostræ, cui res obiectæ sunt. Utrisque res & cognitiones respondent eædem, at non eædem voces. Hinc discrepantia in definienda *obligatione, lege natura,*

væ. regula moralitatis, bonitate ac malitia morali profecta est.

- (c) Tertia est diffensionis causa, mirifica officiorum connexio, quæ aut summum Deum respiciunt, aut hominem ipsum, aut alios: dein par connexio tam utilitatum, quæ expleto quovis officiorum genere proveniunt, atque ad explenda reliqua conducunt, quam malorum, quæ neglecto genere uno existunt, & reliquis impedimento sunt. Qui Deum vere atque ex animo colit, cito rationes depromet ex eo cultu, quibus & hominum societati utilis sit, & ipsum se non negligat: contra qui socialitatem maxime præ oculis habet; id, quod hominibus utilissimum est maximeque necessarium, æget, ut eos Deum colere, summeque amare & verbis & exemplis doceat, seque & statum suum ad usum humanæ societatis præparet, atque exornet. Qui denique de se suisque commodis primo cogitat, haud ægre videbit, quam conducibile sit & Deum colere, & homines sibi devincere. Nihil igitur mirum videri debet, deductionem naturalium iurium atque obligationum alios a cultu Dei, alios ab hominum socialitate, denique alios a studio utilitatis propriæ tanquam a capite repetiisse. Atque hoc loco illud etiam animadvertendum, fieri posse, ut earundem actionum, earundem virtutum, vitiorumque aliæ rationes, aliæque momenta ex Dei cultu, aut summis perfectionibus Dei, aliæ ex socialitate hominum tum primæva, tum adventitia in statu quodam sociali, aliæ ex natura hominis ipsius, & quidem habita ratione facultatum animi, vel corporis, vel status externi efuantur, proferanturque; quæ rationes & momenta omnia naturalia dicentur, vi solius rationis adinventæ. ex rerum hominisque natura, sive ex intima philosophia deprompta; atque ita homines eadem agunt, at non ex iisdem rationibus & incitamentis, non iisdem propositis finibus.

(I) Qui obligationem naturalem in connexione momentorum cum actione ponunt, confundunt disciplinas morales, quas a Veteribus confusas nimis acerbè conqueruntur, seque velle segregare profitentur; ea enim definitione quidquid convenientiæ, vel utilitatis speciem quoquo modo habet cum natura statuque hominis, ad iurisprudentiam naturalem trahetur.

§. XXI.

Principium *effendi* vocant id, per quod res est, aut esse intelligitur id, quod est. Quid igitur illud tandem est, per quod lex seu obligatio naturæ, aut ius seu facultas est, aut esse intelligitur id, quod est? sine dubio voluntas summi Dei, quæ posita creatione rerum non potest non inesse Deo ob perfectionem infinitam, quæque ipsa creatione rerum manifesta facta est. Aliter de hac re siquid dicitur, aut statuitur, necessitas & vis naturalis iuris explicatum nullum habet. Hoc principii genus eo modo definitum vocatur *internum*; quia denotat ea, quæ intus inclusa in re sunt, remque ipsam efficiunt, ut sit id, quod est. Quocirca ad naturas, quas substantias Philosophi vocant, maxime adhibetur; de his enim inquiri solet, quibus veluti partibus re, aut ratione distinctis componentur, ceu homo ex corpore & animo: animus ex intelligentia & voluntate. Quando autem non de ipsa natura aut substantia, sed eius proprietatibus agitur, ac proprietatis cuiusdam principia indagantur, tum vocis huius: *principium*, ea significatio est, ut indicet id, ob quod proprietas inest, aut per quod inesse cognoscitur. Idcirco *principium cognitionis* nuncupatur. Porro iura & obligationes naturales, sive earum complexio, qui est status moralis, non natura quædam aut substantia, sed proprietas est naturæ intelligentis, sive hominis, ac principium huius proprietatis sive status moralis est illud, ob quod ea inest

est in homine, sive per quod inesse cognoscitur; idem enim utrisque vocibus exprimitur. Nam id, ob quod proprietas inest, vel ut aiunt, determinatur, est ipsum illud, per quod inesse vel determinari cognoscitur, si de cognitione operationis comparata, non per sensus, vel auctoritatem acquisita sermo est. Nihil igitur inter utrumque loquendi modum interest, nisi quod alter rem in se, alter comparate ad facultatem mentis nostræ exprimat. (XX. b.) Has igitur notiones nunc adhibeamus ad evolvendum id, quod magnopere involutum est.

(a) Principium obligationum ac iurium naturalium natura est, perfecte ac complete sumta, nempe secundum facultates animi, corporis, res externas, secundum triplicem illum nexum, secundum status diversos, denique secundum fines, qui in his omnibus insunt. Natura enim in hunc modum considerata, est id, ob quod status moralis in homine inest, sive per quod inesse cognoscitur (1).

(b) Quoniam natura intelligens eadem est in hominibus cunctis, erit in cunctis status moralis idem, sive eadem iura, eadem obligationes. Ius igitur naturæ, tanquam illarum complexio, ius est universale & commune omnibus.

(c) Naturæ rerum æternæ, necessariæ & immutabiles sunt; igitur ius naturæ æternum, necessarium, immutabile (2).

(d) Nemo, qui ratione utitur, se ac naturam suam, facultates animi ac corporis sui, ac rerum externarum usum ignorare potest, neque summum Deum, aut homines alios, quibuscum vitam degit; hinc neque ius naturæ potest ignorare; erit igitur hoc ius omnibus manifestum, ac ratione propositum seu promulgatum. Si quo in casu ob varia temporum, per-

sonatum ac rerum adiuncta ambiguitas iuris, aut ignorantio eorum, quæ a primis maximeque necessariis principiis remotiora sunt, aliquando habeat locum; nihil id neque perspicuitati ipsius iuris neque recto ordini rerum, neque felicitati generis humani officiet.

(e) *Obiectum* seu *materia* iuris naturalis actiones liberæ sunt, ac speciatim *obligationum* naturalium obiectum actiones illæ, quæ aut repugnant divinis perfectionibus, aut ita sunt necessariæ, ut aliter tolli divina perfectio videatur. *Subiectum* natura intelligens, cui id ius ratione innotescit: *Finis* generatum felicitas humani generis, & illustratio divinæ gloriæ: Auctor seu *caussa effectrix*, Deus Creator & Gubernator rerum.

(f) Alias præterea seu proprietates seu iustissimas laudes congerunt in ius naturæ, qui dicunt, id *unum esse & uniforme*; eoquod uno ex fonte promanet, atque ad unum eundemque finem perducatur omnia: universos etiam & singulos, grandes & pusillos similiter obliget nulla cuiquam concessa immunitate. Idem *norma est*, habeturque *legum positivarum*, tum quod eæ a naturali obligatione deflectere non possint, quin ipsæ cessent esse leges; tum quod positivæ observationem naturalium tueri, & urgere, & perficere, & quaqua ratione adiuvare debent. *Sanctissimum* appellant ius naturæ. id est, perfectissima sanctione munitum, nempe spe beatitudinis summæ & sempiternæ, dein metu maximæ miseræ tum præsentis vita, tum futura sustinendæ perpetuo.

(1) *Si qui fines naturæ, aut divinas perfectiones velint principium dicere naturalis iuris, non refragabor; re enim conveniunt cum sententia nostra, etsi verbis discrepent. Mihi tamen naturam nominare, potius visum est. Fac enim interrogari te a quopiam, ane aliqua & qualis medicina præscripta sit ægro, sed certo antea exploratam tibi esse peritiam medici, & voluntatem medendi & diligentiam; tum si quid sapias in ea re, responsum reddes ex statu morbi recte expenso, non ex peritia atque industria medici, de qua dubitatio nulla est. Atqui leges, inquit S. Augustinus, medicamenta sunt humanæ infirmitatis; quod æque de naturalibus ac positivis affirmari potest.*

(2) *Quæ*

(2) *Qua immutabilitati iuris naturalis adversari videntur, explicanda sunt iis ex notionibus ac principiis, quæ de iure & obligatione naturali hypothetica supra allata sunt. Ex quibus palam fit, eo, quo declaravimus sensu, ius naturæ hypotheticum vel conditionatum, inficias iri, aut impugnari a nemine posse, nisi si quis cum umbris dimicare & concitandæ invidiæ causa malitiose ac imperite vociferari velit; quemadmodum factitatum aliquando fuisse ostendit Zechius de rigore moderato doctrinæ pontificiæ circa usuras differt. II. a §. 143. Haud paulo alio significato ius hypotheticum aliquando sumitur a Iurisconsultis, cuius nempe effectus & obligatio ad eventum certæ conditionis suspensa est. Ius naturæ non vage & separatim ab adiunctis, respicit hominum actiones, sed pro certis earum complexionibus, pro certis pactis, certis iuribus realibus, certis statibus adventitiis hominem obligat semper, pro aliis diversis nunquam.*

§. XXII.

Ex principio generali theoretico (§. IX. XXI a.) principia generalia practica deducuntur naturali cogitandi & ratiocinandi vi. Huiusmodi sunt, quæ sequuntur :

- (a) *Omitte, quidquid divinæ perfectioni repugnat.* Negativa, ut patet, hæc est naturæ lex. Porro divinæ perfectioni repugnat quævis divinæ legis transgressio, seu quodvis peccatum : generalis ergo naturæ obligatio est, fugiendi peccati atque evitandæ offensæ Dei. Dein maxime repugnat divinæ perfectioni, si homo abiecta salutis cura, repudiata summa beatitate, ac velut reiecto & despecto summo Deo, in cuius cognitione & amore ea sita est, rebus creatis & fluxis voluptatibus ceu meliori aut dilectiori fini vellet inhærere. Quare naturalis est obligatio fugiendi ac prætermittendi, quidquid a fine ultimo beatitatis hominem abducit; ex quo illa etiam obligatio naturæ dimanat, devitandi nempe periculi, quò summus Deus offendi ac beatitas amitti queat. Censetur autem homo istiusmodi periculum subire, siquid agat, omitatve, ita quodammodo cogitans : agam, vel omittam,

feu concessum fit a Deo, feu prohibitum, sive abducat a fine beatitatis, sive non abducat.

- (b) Altera affirmativa naturæ lex sic videtur concipi posse: *Fac ea, quibus omissis divinam perfectionem tollere, aut denegare videbere.* Distinctissime eandem, multoque propius expressit divinus Servator: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & in tota anima tua, & in tota mente tua; hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut teipsum.* (1) Prima ergo sunt generalia caritatis præcepta, & bina officiorum genera, erga summum Deum & hominem. Quia paris omnes naturæ sumus, adeoque pari iure censendi; idcirco quæ nobis erga nosmetipsos natura præscripsit, aut indulget; eadem aliis quoque a nobis exhibenda sunt.
- (c) Si ad iurisprudentiam naturalem omnes obligationes naturæ referuntur, quemadmodum referendæ omnino videntur, dubium non est, non modo externas actiones, sed internos quoque voluntatis actus legibus naturæ tam negativis quam affirmativis subiaccere: quia & hi, ac maxime quidem divinæ perfectioni repugnare possunt, aut ita necessario requiri, ut iis prætermisissis divina perfectio tolli videatur. (2)
- (d) Hactenus de obligationibus maxime actum. Iurium feu facultatum generale principium practicum sic videtur enunciandum: *Pro concessio habeto, quidquid consentaneum est finibus naturæ, neque obligationi connatæ vel contractæ repugnat.* Istiusmodi fere sunt edicta prohibitoria legum, per quæ concessum omnibus quidquam censetur, quibus speciatim interdictum non est.
- (e) Naturalium obligationum, legum, atque officiorum collisionis existit, quando pluribus, quibus satisfaciendum est, satisfieri non potest. Actum vincit ea obligatio, cui ex præscripto naturæ ac rationis satisfieri præ reliquis debet: *cedit*, cui fieri satis non potest. Huc igitur generalia principia de obligationum collisione pertinent, quæ ex illis pendent animadversionibus, quas de ordine, ac gradibus finium supra indicavimus (§. IV. g. h. i.). Ordine prima est lex negativa supra exposita, ne quid fiat, quod divinæ perfe-

fectioni repugnat, & hominis salutem perpetuo pessumdet. (3) Inter officia erga Deum & hominem præstant officia religionis erga summum Deum quibusvis aliis seu officiis seu bonis, quæ consecrari homines possunt. In officiis hominis antecellunt, quæ animum respiciunt, & incolumitas corporis potior est fortunis, ac moralia bona antiquiora esse debent naturalibus. Cum tamen officia affirmativa ea quoque, quæ Deum attingunt, opportunitatem, tempus, facultatem possint, iis non tam prætermittis, quam dilatis, satisfieri aliis officiorum generibus aliquando debet: & quia gradus insunt tum in finibus naturæ, tum in officiis, quæ illis respondent, non sic exigenda sunt officia præstabiliora (affirmativa), ut, quæ inferioris ordinis sunt, penitus prætermittantur, præsertim si qua necessitas incidat, qua membra, aut etiam fortunæ graviter periclitantur. Quamvis dein sibi quisque consulere præ aliis queat, quia nemo cuiquam tam propinquus aut proximus est, quam quisque ipse sibi; tamen tum quoque gradus quidam ac modus, intra quem sibi consulit quisque, spectari debet, dein & necessitatis gradus, quo alii conflictantur, ut invento temperamento utrique officiorum generi fiat satis.

(1) Matth. XXII. 37. 38. 39.

(2) *Externa delicta ab internis proveniunt, similiter ac virtutes.* „Progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, cum sitis mali? ex abundantia cordis os loquitur. Bonus homo de bono thesauro (cordis sui) profert bona: & malus homo de malo thesauro profert mala. Matth. XII. 34. 35. „De corde exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiæ.“ Matth. XV. 19. *Iure igitur ab Innocentio P. XI. confixa est propositio 10.* „Non tenemur proximum diligere actu interno formali“ & Prop. II. „Præcepto proximum diligendi satisfacere possumus per solos actus externos. Maiore etiam ratione proscriptæ sunt ab Eodem propositiones sequentes, quinta: „an peccet mortaliter, qui actus dilectionis semel tantum in vita eliceret, condemnare non audemus. Sexta: probabile est, ne singulis quidem rigoroſe quinquenniis per se obligare præceptum caritatis erga Deum. Septima: tunc solum obligat, quando tenemur iustificari, & non habemus aliam „viam

„viam, qua iustificari possimus.“ *Viderunt hæc natura præscripta de internis actibus vel homines superstitione falforum numinum occæcati. Locum quendam Ciceronis & Senecæ huc etiam pertinentem adduximus supra (§. XVIII.) Addamus aliam utriusque appositam sententiam. Ac Cicero quidem l. I. de finib. „Siqui, inquit, satis sibi contra hominum conscientiam sepi esse, & muniti videntur, Deorum tamen numen horrent; easque ipsas sollicitudines, quibus eorum animi noctes atque dies exeduntur, a Diis immortalibus supplicii causa importari putant.“ Seneca vero apud Lactantium l. 6. c. 24. acuta interrogatione homini scelerato instat: „Demens, quid tibi prodest non habere conscium; habenti conscientiam?“ *Hæc quidem nullis accommodatiora sunt, quam internis.**

(3) *Hanc quoque legem summam & immutabilem lumen rationis hominibus prodidit vel in densissima errorum nocte. Iuvenal. Satyr. VIII. sic eam expressit:*

— — — Ambiguz siquando citabere testis
 Incertæque rei, Phalaris licet imperet, ut sit
 Falsus, & admoto dicet periuria tauro;
 Summum crede nefas, animum præferre pudori
 Et propter vitam vivendi perdere causam.

§. XXIII.

Doctrinis, quas adhuc exposuimus, probe instructus quisquam haud ægre iudicium feret de opinionibus aliorum nonnullis, qui in hoc genere famam sibi, aut infamiam conflare. Thomas Hobbes natus in Anglia A. 1588. quinta Aprilis, ibidemque extrema senectute defunctus A. 1679. quarta Decembris tum alia opera philosophica, mathematica, historica, tum ad hanc disciplinam pertinentem tractatum *de ciue*, & librum alium inscriptum *Leviathan* edidit pro causa regis potissimum & potestatis regie, in quam Scoti insurrexerant. Præcipua Hob-

besianæ hypotheseos capita recensebo ipsis verbis Auctoris ex Richardo Cumberlando exscriptis, qui eandem data opera confutavit. (1)

(a) „Natura dedit unicuique ius in omnia (hoc est, in statu mere naturali sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere, quæcunque, & in quoscunque libebat, & possidere, uti, frui omnibus, quæ volebat & poterat) -- sequitur, omnia habere & facere in statu naturæ, omnibus licere.“ *De Cive. Cap. I. §. 10.*

(b) *Unde hoc ius deduxerit, audiatur ipse auctor:* „Unicuique ius est se conservandi: eidem ergo ius est, omnibus uti mediis ad eum finem necessariis. Media autem necessaria sunt, quæ ipse talia iudicabit; eidem ergo ius est omnia facere & possidere, quæ ipse ad sui conservationem necessaria esse iudicabit. Ipsi ergo facientis iudicio id, quod fit, iure fit, vel iniuria.“ *ibid. Not. in §. 10. Ecce principium, de quo supra (§. XIII. g.) ius ad finem dat ius ad media: Et in usu iuris standum iudicio utentis §. XV. b.) Erit ergo iustum, quidquid utile omnino; sic enim inquit:* „Ex quo etiam intelligitur, in statu naturali mensuram iuris esse utilitatem.“ *ibid. §. 10. II. &:* „Breviter, in statu naturæ, iustum & iniustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est: quod necessario, quod studio pacis, quod sui conservandi causa fit, recte fit.“ *De Cive C. III. Not. in §. 27. Igitur ius omnium in omnes ex iure se conservandi ducitur.*

(c) *Sed unde ius se conservandi tale ac tantum?* „Fertur, inquit, unusquisque ad appetitionem eius, quod sibi bonum, & ad fugam eius, quod sibi malum est -- idque necessitate quadam naturæ non minore, quam qua fertur lapis deorsum.“ *ibid. C. I. §. 7.* „illis, qui hæc non pensaverunt, mirum fortasse videbitur, naturam homines dissociavisse, & ad mutuam cædem aptos produxisse: & tamen hoc perspicue illatum est ex natura passionum, & præterea expectantæ consentaneum.“ *Leviathan cap. XIII. atqui Et fera bestia necessitate naturæ student conservationi suæ:*

sua; nec tamen in genus proprium grassantur. Vidit id Hobbes, & respondere conatus est his verbis. „Sed „sunt, inquit aliquis, animalia quædam bruta, ut apes „& formicæ, quæ pacifice in eodem alveari, & in „eadem formicaria, inter se vivunt. -- Quid ergo im- „pedit, quo minus homines idem faciant? “ Leviathan C. XVII. Sic dein respondet: „Primo, quod „homines inter se de honoribus & dignitate perpe- „tuo contendunt; sed animalia illa non item. -- Se- „cundo inter animalia illa bonum publicum & pri- „vatum idem est. Ergo ad bonum privatum dum na- „turaliter feruntur, simul procurant bonum commu- „ne. Homini autem in bonis propriis nihil tam iu- „cundum est, quam quod alienis sunt maiora. Ter- „tio, animalia illa, quia carent ratione, in rerum „suarum communium administratione nihil vident, „aut videre sibi videntur, quod culpent; inter ho- „mines autem permulti sunt, qui se ceteris sapien- „tiores, & regendæ civitatis capaciores esse putant, „quique dum suo quisque modo reformare volunt, „dissident inter se, & belli causa sunt. -- Quarto, „animalia illa -- verborum arte illa carent, qua ho- „mines alii aliis videri faciunt bonum malum, & „malum bonum; magnum parvum, & parvum ma- „gnum; & alter alterius actiones ita reprehendit, ut „inde turbæ oriuntur. Quinto, animalia bruta inter „iniuriam & damnum non distinguunt. Itaque quam- „diu bene sibi est, ceteris non invident. Homo au- „tem tunc maxime molestus est, quando otio opi- „busque maxime abundat. Postremo, animalium il- „lorum consensus a natura est; consensus autem ho- „minum a pactis est, & artificialis. Mirum ergo „non est, si ad firmitatem & durationem eius aliud „præter pactum requiratur, nempe potentia commu- „nis, quam singuli metuant, & quæ omnium actio- „nes ad bonum commune ordinet.

- (d) *Ex his hominum passionibus, ex hoc iure se conservan- di, indeque orto iure omnium in omnes, quid infert Hobbes de statu naturali hominis? bellum omnium in omnes. Sic enim ait: „Si addas iam ius omnium in „omnia, quo alter iure invadit, alter iure resistit, „atque ex quo oriuntur omnium in omnes perpetuæ „suspiciones -- negari non potest, quin status homi- num*

„num naturalis, antequam in societatem coiretur,
 „bellum fuerit; neque hoc simpliciter, sed bellum
 „omnium in omnes.“ *De Civ. C. I. §. 12.* „In tan-
 „to & mutuo hominum metu, securitatis viam me-
 „liorem habet nemo anticipatione; nempe ut unus-
 „quisque vi & dolo ceteros omnes tamdiu sibi sub-
 „iicere conetur, quamdiu alios esse, a quibus sibi ca-
 „vendum est, viderit.“ *Leviath. C. XIII.*

- (e) *Ne perniciæ afferretur humano generi, belli finem indicat auctor, & initium civitatum:* „Qui igitur de „bono præfente convenire non poterant, conveniunt de „futuro“: nempe condita civitate in posterum pacifice „vivere coguntur. Sed unde ius imperandi & obliga- „tio parendi proveniet, si ius naturæ nullum est? aut „quomodo sublato naturæ iure consistet civitas? ius „omne imperandi, etiam divinum in viribus & potentia, „seu potius præpotentia collocatur. Iis igitur, quorum „potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo „omnipotenti, ius dominandi ab ipsa potentia deriva- „tur“ (2).

- (f) *At civitates, quarum altera ab altera non pendet, in statu naturali degunt; ergone etiam in naturali statu belli? affirmat:* „Status enim civitatum inter se na- „turalis, id est, hostilis est. Neque si pugnare cessent, „idcirco pax dicenda est, sed respiratio, in qua ho- „stis alter alterius motum vultumve observans, se- „curitatem suam non ex pactis, sed ex viribus & con- „siliis adversarii æstimat. Atque id iure naturali, ut „Cap. II. Art. 10. ex eo, quod pacta in statu naturali, „quoties iustus metus intercedit, sunt invalida, osten- „sum est.“ *De Civ. Cap. XIII. §. 7.* „Quid aliud sunt „plures republicæ, quam totidem castra, præfidiis „& armis contra se invicem munita; quarum status „(quia nulla communi potentia coercentur, utcumque „incerta pax, tanquam induciæ breves, intercedat) „pro statu naturali, hoc est, pro statu belli habendus est.“ *Ibid. Cap. X. §. 17.* (3)

- (g) *Quæ vero norma erit civilium legum, earumque iusti- tiæ, si ante constitutas civitates nihil iustum, nihil iniustum censeri poterat? respondet, ipsas esse normas iusti ac recti.* „Ostensum est enim cap. VI. art. 9. regu- „las

„las boni & mali, iusti & iniusti, honesti & inho-
 „neſti. eſſe leges civiles, ideoque, quod legiſlator
 „præceperit, id pro bono: quod vetuerit, id pro ma-
 „lo habendum - Ante imperia, iuſtum & iniuſtum
 „non extitere.“ *De Cive Cap. XII. §. 1.* „Ut culpa,
 „hoc eſt, peccatum fit, quod quis fecerit, omiſerit,
 „dixerit, vel voluerit contra rationem civitatis, id
 „eſt, contra leges.“ *Ibid. Cap. XIV. §. 17. (4).*

(h) *Quid igitur Evangelio fiet, ait: „nullæ in hanc rem
 „datæ regulæ ſunt a Chriſto, neque enim venit in
 „hunc mundum, ut iſta doceret; imo de his (nimirum
 „iure, politiâ & ſcientiis naturalibus) Chriſtus præ-
 „cepta tradere, aut quidquam docere præter hoc unum,
 „ut in omnibus circa illa controverſiis cives ſingu-
 „li civitatis ſuæ legibus & ſententiis obedirent, ad
 „officium ſuum pertinere negat.“* *De Cive Cap. XVII.
 §. 12. (5).*

(I) *Traité philoſophique des loix naturelles. Nemiretur,
 obſecro, benevolus lector, impiam atque execrandam Hobbeſii
 hypotheſin pluribus a me verbis, ſeu potius tam multis ipſius
 auctoris verbis accurate excerptis commemorari, atque in lu-
 cem proferri ea, quæ ſempiternis tenebris ſepelienda ſunt.
 Eſt in eo quoque utilitas nonnulla institutionis, ut narrentur
 veteres impietates & opinionum monſtra ponantur ob oculos,
 quæ ſimul prognata, ſimul cum horrore ac deteſtatione rei-
 cta ſunt. Contingit, ut ſimilia aſtitari noſtra ætate, & tan-
 quam nova inventa iactitari a ſcriptoribus quibusdam videa-
 mus. Qui dein ad illos veteres errores refleſſet animum, ne-
 que novitate percelli poterit, neque quid ſentiendum ſit ſibi,
 hæſitare. Si circumſpicias omnia, & nova cum antiquis con-
 feras, non obſcure videbis, Hobbeſianam hæreſin eſſe arma-
 mentarium illud, ex quo arma auferunt Scriptores quam plu-
 rimi, quibus in ſacroſanctam eccleſiam, omnemque ordinem ec-
 cleſiaſticum identidem irrupunt.*

(2) *Non congruit ſane cum natura hominis, ut ſola vi
 ac metu conſtringatur inſtar immanſuetarum animantium;
 parum etiam & civitatibus & earum reſtoribus conſultum
 eſſe ſolo timore ſubiectorum & ratio docet, & experientia.
 Lex Evangelii ſeſtatores ſuos Principibus ſubiectos vult non
 ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam Rom.
 XIII. 5., & primus Eccleſiæ paſtor ait: Subiecti eſtote - -
 pro-*

propter Deum - - quia sic est voluntas Dei. *I. Petr. II. 13. 15. de divino imperandi iure actum* (§. II. a.)

(3) *Terrifica sane est hæc de statu naturali tum singularum personarum, tum moralium descriptio; sed tamen nec Hobbesius impietatis primus auctor. Præcursores habuit flagitiosos illos ac nefarios homines, seu humani generis pestes, quorum sensa ac desideria prodita extant Sapient. II. affirmante divino spiritu: hæc cogitaverunt, & erraverunt. Exceccavit enim illos malitia eorum Ibid. v. 21. horum, inquam, non aliud ius, quam vis fuit: sit autem fortitudo nostra lex iustitiæ: quod enim infirmum est, inutile invenitur. Ibid. v. 11.*

(4) *Iustum igitur, & bonum censei debuit præceptum regis Ægypti, quo innocuos masculos interfici curavit. Exod. I. 16. Iustum & honestum Jeroboami consilium, ac præscriptum, quando fecit duos vitulos aureos, & dixit eis: (decem tribubus) nolite ultra ascendere in Ierusalem: ecce Dii tui Israel, qui te eduxerunt de terra Ægypti, III. Reg. XII. 28. Iustum Medorum ac Persarum editum, ut omnis, qui petierit aliquam petitionem a quocunque Deo & homine, usque ad triginta dies, nisi a te Rex, mittatur in lacum leonum. Daniel. VI. 7. Iustum, ut alia taceam, Antiochi decretum, quo in despectum divinæ legis carnes porcinas vorare homines probos iussit, II Mach VI. 18. Quid mirum, pro atheo habitum a multis fuisse Hobbesium, aut certe quidem divinæ religionis penitus expertem?*

(5) *Eiusmodi telum Hobbesianum in defensores iurium ecclésiæ sæpe intorquent hodie nati reformatores; sed non est hic istiusmodi agitandis controversiis appositus locus; satis est indicasse venenatum fontem, ex quo doctrinæ hauriunt, quas pro geometricis demonstrationibus venditant, doctores novi, a dilucularios quidem istos quis æquo animo ferat, quando de illata in orbem luce gloriantur, nec aliud re ipsa agunt, quam ut Hobbesianam caliginem hominibus offundant.*

§. XXIV.

Samuel Pufendorfus in amplo opere de Iure Naturæ & gentium principium Socialitatis ex natura rerum hominisque in hunc modum derivavit. (1)

(a)

(a) „Id primum homo habet commune cum omnibus animalibus, quibus sensus sui inest, ut seipsum quam maxime amet, seipsum studeat omnibus modis conservare: quæ bona sibi videntur, nitatur acquirere, mala repellere. - - Et iste quidem cuiuslibet erga seipsum amor regulariter tam validus est, ut quævis inclinatio erga quemvis alium hominem ipsi cedat. Equidem videntur quandoque aliqui teneriore affectu alios amplecti, quam seipsos - - sed præterquam quod hoc non sit perpetuum - - quidquid pro aliis homo facit, sui nunquam obliviscitur; & communem hominum affectum bene expressit *Satanas* apud Iobum II. 4. (2).

(b) Deprehenditur quoque in homine summa imbecillitas, atque naturalis indigentia, ut, si homo solus absque ullo auxilio, per alios homines accedente, in hoc orbe destitutus concipiatur, vita ipsi in poenam data videri posset; manifestum quoque est, post divinum Numen homini non plus subsidii atque solatii posse accedere, quam ab aliis hominibus. - - Idem tamen homines non minus invicem nocenti & molestiæ inferre possunt, & sæpe volunt, vel instigante prava libidine vel subigente necessitate seipsos contra aliorum noxas defendendi. (3)

(c) „Ex hisce positis facile est fundamentum legis naturalis invenire. Scilicet manifesto apparet, hominem esse animal sui conservandi studiosissimum, per se egenum, sine sui similium auxilio servari ineptum, ad mutua commoda promovenda maxime idoneum; idem tamen sæpe malitiosum, petulans, & facile irritabile, ac ad noxam inferendam promptum, ac validum. Eiusmodi animali, ut salvum sit, bonisque fruatur, quæ in ipsius conditionem hic cadunt, necessarium est, ut sit sociabile, id est, ut coniungi cum sui similibus velit, & adversus illos ita se gerat, ut ne isti ansam accipiant eum lædendi, sed potius rationem habeant, eiusdem commoda servandi aut promovendi. Inde fundamentalis lex naturæ isthæc erit, *cuiuslibet homini, quantum in se, colendam & conservandam esse pacificam adversus alios socialitatem, indoli & scopo generis humani in unum congruentem.* - - (4)

(d)

(d) „Ex quo consequitur, quia, qui obligat ad finem, „simul obligare intelligitur ad media, sine quibus finis non potest obtineri; omnia, quæ ad istam socialitatem necessario faciunt, iure naturali præcepta, „quæ tandem turbant aut abrumpunt, vetita intelligi.

(e) „Divisio officiorum, quæ ex lege naturali homini „incumbunt, commodissime videtur institui secundum „obiecta, erga quæ ista sunt exercenda. Quo intuitu illa in tres principales partes dispescuntur; quarum prima tradit, quomodo ex solo rectæ rationis „dictamine quis sese debeat gerere *adversus Deum*; „altera, quomodo *adversus seipsum*; tertia, quomodo „*adversus alios homines*. Quamquam autem primario „& directe ea præcepta legis naturalis, quæ ad alios „homines spectant, ex socialitate, quam fundamenti „loco substravimus, deriventur; tamen etiam indirecte officia hominis erga Deum, tanquam Creatorem inde deduci possunt; quatenus ultimum firmiter „mentum officiis erga alios homines a religione & „metu Numinis accedit; sic ut sociabilis quoque non „esset homo, nisi religione foret imbutus. - - Socialis ratio in religione ulterius progredi nequit, quam „quousque illa inservit promovendæ tranquillitati & „socialitati huius vitæ; nam prout religio salutem „animarum procurat, ex peculiari revelatione divina „provenit. Officia autem hominis erga seipsum ex „religione & socialitate coniunctim promanant. Ideo „enim quædam non pro absoluto suo libitu homo „circa seipsum disponere potest, partim ut cultor idoneus divini Numinis, partim ut commodum & utile membrum societatis humanæ esse queat. (5)

(1) L. II. C. III. §. 14. 15.

(2) Respondens Satan ait: *pellam pro pelle, & cuncta, quæ habet homo, dabit pro anima sua.*

(3) Animadversionem hic adnectit auctor non prætermittendam a nobis: „Quo loco tamen & illud monendum, „nos in eruenda hominis conditione amori proprio priorem „locum assignasse, non quod quilibet seipsum solum reliquis „omnibus ubique præferre debeat, aut omnia propria utilitate metiri, eamque, quatenus ab aliorum commodo separata

„rata est, summum sibi scopum proponere. Sed quia amo-
 „rem proprium naturaliter homo prius sentit, quam aliorum
 „curam, eo ipso, quod naturaliter prius est, sentire sui,
 „quam aliorum existentiam. Deinde quia ut ego mei ipsius
 „curam habeam, ad neminem propius, quam ad meipsum
 „spectat. Licet enim scopum nobis præfigamus bonum com-
 „mune; tamen cum ego quoque generis humani pars sim,
 „cuius salutem aliqua etiam cura debetur; nemo sane est, cui
 „distincta magis & specialis mei cura incumbere possit, quam
 „mihimetipsi.“

(4) Cum his quoque verbis notam quandam connectit au-
 „ctor in hanc sententiam. „Neque enim per socialitatem heic
 „intelligimus præcise proclivitatem ad iungendas societates
 „particulares, quæ etiam malo fine & modo iniri possunt,
 „uti est coniunctio latronum; quasi sufficeret, qualicumque in-
 „tentione sese cum altero coniunxisse. Sed per socialitatem
 „innuimus eiusmodi dispositionem hominis erga quemvis ho-
 „minem, per quam ipse benevolentia, pace & caritate,
 „mutuaque adeo obligatione coniunctus intelligitur. - -
 „Diximus autem cuilibet homini socialitatem colendam &
 „actu exercendam, quantum in se. Quia cum penes nos
 „non sit præstare, ut alii omnes sese erga nos, prout par-
 „erat, gerant: igitur officio nostro satisfacimus, si nihil eo-
 „rum, quæ in nostra erant facultate, omisimus, quod istos,
 „ut vicissim erga nos sociabiles essent, permovere possent.“

(5) Ita Pufendorfius in alio opere, quod inscripsit de of-
 „ficio hominis & civis iuxta legem naturalem. Cap. III.
 „§. 13. Displicent autem in toto hoc systemate, quod cum
 „plausu exceptum est, viris gravibus non pauca capita; primo
 „quidem, quod præcipua hominis officia erga Deum, seque
 „ipsum non directe ex ipsa natura, sed per ambages & dif-
 „ficiles anfractus derivet; quasi religio tantum propter socie-
 „tatem sit, aut ex societatis utilitate metienda, eique pro
 „temporibus aptanda, aut quasi ipsa etiam ratio ulterius pro-
 „gredi in religione, Deique cognitione & cultu non pos-
 „set, quam quoad felicitati humanæ societatis inservire queat.
 „Enimvero nexus religionis cum societate per exiguam officio-
 „rum erga Deum indicat partem, neque plana est via, qua
 „ex religione & societate hominis in seipsum officia deducan-
 „tur, præterquam quod ordini repugnet, prius civem infor-
 „mandum sumere, quam hominem. Dein quod auctor dicit:

re-

religio, prout salutem animarum procurat, ex peculiari revelatione divina provenit, non continuo probari potest, quasi humana ratio nihil doceret de statu vitæ alterius, eiusque beatitate aut miseria, quæ præcise ex vita antea facta definienda erit. Denique pessime traducitur hæc theoria à nonnullis ad carpandos viros solitarios, totumque institutum hominum sese Deo devotentium, quasi qui in medio versantur foro, histriones, & agyrtae & mimi, & ambubaia, & saltatores plus scirent, sanctiusque observarent primam naturæ legem à summo Deo præscriptam, ac ii, qui Deo & contemplationi divinitatis rerumque æternarum se dant. Ita fit nempe in hæc disciplina, si neque ad ordinem, neque ad gradus finium naturæ satis attenditur. Primum illud est, ut quisque prospiciat futuræ fortis, quæ finem non habebit, atque ex præsentis vita pendet. Dein expendendum, quatenus ab universis ac singulis colenda sit humana societas. Unde enim præceptum naturæ exculpent ita singulos afficiens, ut nefas sit homini adulto in loca sola, aut arctiora claustra sese abdere, non alio animo, quam ut summo cum bono penitus se coniungat, & in tuto collocet salutem suam? Aliorum de naturali iure principia vel indicasse uno verbo satis erit. Magno enim numero excogitata sunt; uti cum primam iuris originem deducerent ex utilitate cuiusque, ex convenientia cum natura, ex perfectionibus rerum, ex stimulis naturæ, ex triplici amore hominis, ex recta constitutione, seu felicitate generis humani, ex voluntate aut cultu Dei, ex doctrina orthodoxa de statu integritatis, ex veritate reali &c.

CAPUT V.

In hominum actionibus non modo iura & obligationes, sed præterea adiuncta varia & fines agentium spectari debent, ut habeatur actionum moralitas completa.

ARGUMENTUM.

§. XXV. Moralitas completa actionum. XXVI. earum circumstantiæ. XXVII. fines & causæ impellentes agentium. XXVIII. obligatio naturalis agendi ex fine rationi consentaneo.

§. XXV.

Secundum syntheticas leges a simplicioribus ad composita progredimur differendo de actionibus humanis, earumque moralitate. Non enim id modo in illis spectandum est, consentaneæ fuerint, nec ne obligationi aut iuri naturali, sed præterea, quæ fuerint actionis adiuncta seu circumstantiæ, quis agentis finis, vel animi propositum. Alterutro istorum trium vitiato vitiatur actio; ut adeo moralitas completa coalescat tum ex natura ipsius actionis in se spectatæ, sive ex illius interna convenientia cum iure quodam aut obligatione naturali, tum ex circumstantiis, denique ex fine agentis sive animi proposito. Primo igitur actionis in se spectatæ quædam velut Anatomie ob oculos ponenda est.

- (a) Humana actio vel continetur interna tantum intellectus cognitione & affectione voluntatis, ceu amore, odio, delectatione rei sensibus obversantis vel sola ratione comprehensæ: aut præter internos actus exteriorem etiam motum ac mutationem habet; tumque mixta solet vocari, ut adeo, si quis *humano modo* quid agat, internus actus esse sine externo, non item externus sine interno possit. Semper enim externos motus cognitio interna & animi propositum, seu voluntatis determinatio præcedit, comitaturque; suntque externi actus plurimi, qui sine *certo* quodam actu interno naturam suam moralem non habent; sic pactio consensum internum poscit; preces & vota in superos magis affectionibus mentis continentur, quam verbis, aut compositione vel motu membrorum. Actio externa cum suis circumstantiis & fine agentis, considerata vocatur *factum*, qui singillatim & actionem in se, & circumstantias distincte explicat, *speciem facti* dicitur narrare. (r)

(b)

(b) Actio, quæ in se spectata consentit cum finibus naturæ *intelligentis*, ex obiecto suo bona dicitur: si iis repugnat, ex se & suo obiecto mala: quando autem neutra est, aut in se spectata æque in bestias, ac hominem cadit, ceu corporis motus, usus aut delectatio sensuum, nuncupatur ex se, aut ex obiecto *indifferens*; quia non ex actionis natura, sed sine operantis & ex circumstantiis pendet, bona an mala censeretur debeat. Quæ enim homini cum bestiis communia sunt, ea non communiter agenda, sed ratione & consilio informanda sunt.

(c) Præterquam quod actio humana, quæ cito transit, recta sit, & penitus conveniens cum natura intelligente, aut e contrario prava, eique repugnans, semper habenda est ratio consecutionum, quæ agenti *imputantur*, cuiusmodi sunt laus & præmium, vituperatio & supplicium, præstatio damnatione illati, proclivitas ad similes actus, alia commoda, aut privatio eorundem, vel incommoda in agentem aliosve, eorumque mentem, corpus, fortunas, famam redundantia. Unde & in factis alia dicuntur *transeuntia*, alia *permanentia*, quæ vestigium quoddam sui relinquunt. Hæc consecutionum *immutabilitas* propria est affectio humanæ actionis, maximeque in disciplina iuris memorabilis. Sed ea fieri non potest, nisi in potestate agentis fuerit, agere vel non agere; ac tum quoque, utrum consecutiones actionis ei imputari, seu adscribi possint, debeantve, sæpe ambiguum est. Illud etiam vel ex theoretica philosophia perspicuum est, non esse actionem in potestate agentis, nisi quæ præcedente cognitione, & libera electione seu voluntatis determinatione posita est. Patet ergo, unde pendat maxime immutabilitas actionis, ab intellectu nempe, & voluntate. Est dein alienarum quoque actionum imputatio quædam, & immutabilitas: sunt præterea gradus imputationis, tum quæ in proprias cuiusque actiones, tum quæ in alienas fit. Neque aliis duntaxat actiones imputant; sed de suis quisque tum quas suscepit iam, tum quas suscepturus est, actionibus indicat, ac quid imputari sibi met possit, debeatque, coram tribunali conscientiæ suæ pronuntiat; quocirca actio, eiusque moralitas ad conscientiam agentis quoque referenda est.

(d) Alia plurimorum actuum affectio est, qua *validi* aut *irriti* nuncupantur, validi quidem, si effectum quemdam moralem gignunt, ad quem destinantur, ceu ius acquisitum, extinctum, translatum, vel obligationem susceptam, firmatam, expletam seu finitam; contra irriti, si carent eo effectu, quem parere debuissent.

(I) Quia homines de actionibus aliorum, qua internæ sunt, & in animo hærent, cognoscere & iudicare non possunt; hinc fere præsumtionibus & coniecturis nituntur ea, quæ de fine agentis & animi proposito adferri in medium, aut ambigi solent. Ac quando humanæ leges etiam voluntatem malam pœna afficiunt, non mere interna voluntas notatur, sed conatus quidam exterior, quo tamen factum ipsum, quod propositum erat, perfici non potuit.

§. XXVI.

Circumstantiæ actionis a loco pendent, ac tempore, affectionibus variis personæ, aliis agentis iuribus, obligationibus eodem tempore concurrentibus, hominum aliorum præsentia, absentia, a commodis & incommodis in alios provenientibus, ab instrumentis, ac modo, quo patrata est actio, ac sexcentis aliis, per quæ res moralis admodum complicata fit, & ancipitis definitionis.

§. XXVII.

De finibus peculiaribus agentis atque animi eius proposito complura annotanda sunt. Est autem finis id, quod agendo consequi aut evitare quis vult, sive propter quod agit, eaque volitio, *intentio* nuncupatur:

(a) Interrogatus, cur quis agat quidpiam, quisquis compos est rationis, vel præsentem animi statum seu affectionem explicat, aut quidpiam, quod consequi agendo vel evitare vult: igitur vel in præsentem animi affectio-

fectione acquiescit, eique agendo satisfacit, vel agendo aliud quidpiam obtinere, aut effugere cogitat. Passim dicunt: *non agit homo, nisi propter finem*: porro volitio illa certe actio est; quid igitur? hæc actio iterumne alium finem habet, atque ita deinceps? qui contemplando divinas perfectiones summi Dei venerationi, atque amoris suo indulget; quem obsecro, finem spectat? nullum quidem spectare necesse habet; sed in ea affectione animi sui acquiescit.

- (b) Sæpe longa series finium & actionum præ manibus & oculis est, quorum prior ad posteriorem refertur; cumque infinita non possit esse progressio; erit unus aliquis, quem agens ultra non refert nunc quidem, etsi posset referre, aut retulerit alias; alius autem erit, in quo tanquam meta ac centro sistere cogitationes, ac desideria sua cogitat: prior ille vocatur *finis ultimus negative*, hic posterior *positive*: alii interiecti sunt remotiores, aut propiores, proximus, ultimus; atque hic est primus in intentione, ultimus in executione.
- (c) Aliquando plures fines agendo amplectimur, uti sæpe diversis ex causis atque incitamentis agimus; si plures amplectimur, non eodem tamen singulos modo, ac velut pretio; is erit finis *principalis*, ob quem quis ageret, etsi abessent alii fines, aut, qui si abesset, etsi præsto forent alii, non ageretur a nobis. *Secundarius*, ob quem non ageret quis, nisi alio vel aliis moveretur; idcirco & intentio alia *primaria* est, alia *secundaria*. (1)
- (d) In comperto est, ipsas actiones & negotia, quæ geruntur, per se & natura sua, aut vulgari usu habere propositos fines, certosque effectus gignere phisicos aut morales; uti fit, cum paciscendo iura & obligationes producuntur, firmantur, extinguuntur, aut quando per ipsum actum perfectio quædam corporis, animi, fortunarum comparatur vel amittitur. Hosce fines ita spectare solet, qui agit, ut ad eos consequendos aliis finibus & causis impellatur, aut moveatur, sive ut fines negotio proprios & velut internos ad alium finem destinat. Quapropter fines proprii & interni actionis, ab aliis finibus agenti pro-

positis vel a causis impellentibus discernendi sunt. (2) Fines agenti proprii, seu causæ impellentes sunt extra negotium gestum, apud alios idem agentes alii atque alii, adeoque maxime variabiles, etiam primarii sunt in animo agentis. Neque iidem negotium gestum, eiusque substantiam attingunt, quamdiu finis ipsius negotii non excluditur, aut nihil spectatur, quo is subvertitur, aut quamdiu ab ipsis contrahentibus non deducuntur in pactum, iisque expresse affigitur consensus. Ceterum dubium non est, usu venire posse, ut per fines agenti proprios corrumpatur finis actionis ipsius; uti si quis religionem obit non Dei laudandi, honorandive, sed solius gloriolæ ab hominibus aucupandæ gratia.

(1) *In legibus quoque fines propositi & rationes moventes spectantur, utque recta eorum interpretatio & applicatio fieri possit, non rara est disceptatio, quæ primaria sit legis ratio, quæ secundaria.*

(2) *Alius, ut hoc exemplo utar, est finis contractus matrimonialis, ipsiusque matrimonii; alium sibi præfigere potest, qui eum contractum init, veluti si quis id spectat incedo, ut affinitatem contrahat cum familia nobili.*

§. XXVIII.

Quisvis obligatione naturali adstringitur, ut in regendis actionibus sibi fines præfigat naturæ intelligenti ac rationi consentaneos, proindeque in sola sensuum delectatione bestiarum more hæerere agendo, & conquiescere non potest salva honestate. Tenetur enim convenienter naturæ suæ vivere; ob eam enim causam mente ac ratione pollet; secus turpissime pervertitur ordo naturæ, si pars nobilior ignobiliori, & ratio sensibus subiicitur, & primæva naturæ intelligentis celsitas ad vilem bestiarum conditionem deprimitur. Natura delectationem asperfit

rebus, quæ sensu percipiuntur, non ut in ea tanquam fine conquiescat homo, sed ut hoc tanquam remedio ad actiones naturæ conservandæ necessarias certius, facilius, constantius obeundas utatur. Est igitur delectatio propter actiones naturæ convenientes, non vero propter delectationem actio esse debet. Hinc Seneca cum Epicureo differens, *tu voluptate fruieris, aiebat, ego utor.* (1) *Frui* refertur ad finem, quem in voluptate ponebant Epicurei: *uti* quis dicitur instrumento, vel medio ad finem obtinendum; quo modo Stoici utebantur voluptate. (2) Ex his deduces:

- (a) Quia homo actionibus suis obligatur fines præfigere rationi consentaneos; sequitur, ut contra obligationem agat, si eiusmodi fines sibi non præfigat; eius actio igitur mala erit, minime indifferens. Quapropter spectato fine agentis nulla est actio indifferens; sed vel bona ob finem rationi consentaneum, vel mala ob eiusmodi finis defectum. Quia tamen fieri potest, ut actio in se spectata non statim naturæ intelligentis, sed etiam bestiarum propria sit; idcirco actio in se sive ex objecto, vel *quoad speciem* indifferens esse potest: non item *quoad individuum*, ut aiunt.
- (b) Agere præcise, quia lubet, quia placet, vel exercendæ libertatis causa est otiose agere, & absque fine rationi consentaneo: igitur mala istiusmodi est actio (3), neque obligatio negativa non otiosi, vel positiva spectandi fines rationi consentaneos, quamdiu homo ratione utitur, supra humanam infirmitatem censerî potest; nisi supra naturam ducas, convenienter naturæ vivere, atque ut hominem decet.
- (c) Cum obligatio extet naturalis, qua iubemur præfigere fines rationi consentaneos; patet, actionem, quæ in se sive interne mala est, & mala esse cognoscitur, fine etiam bono non expurgari; quia non sunt faciendæ

de mala, ut eveniant bona. Et si autem & actio in se considerata, & agentis finis seu propositum bona sint; tamen fieri potest, ut ob adiuncta aut circumstantias cesset esse bona. Quando ex fine agentis duntaxat pendet, ut recta sit actio, aut prava, *moralitas* istiusmodi actionis vocatur *extrinseca*; ceu cum ob finem bonum bona sit, quæ est ex se indifferens, aut prava ob finem malum, quæ in se bona est.

(1) Seneca de vita beata. c. 10.

(2) *Iure igitur proscripta est propositio VIII. inter damnatas ab Innocentio P. XI. „Comedere & bibere usque ad satietatem ob solam voluptatem, non est peccatum; modo non obsit valetudini; quia licite potest appetitus naturalis suis actibus frui.“* Et Propositio IX. *„Opus coniugii ob solam voluptatem exerciti, omni penitus caret culpa ac defensione veniali.“*

(3) *Dico autem vobis, quoniam omne verbum otiosum, quod locuti fuerint homines, reddent rationem de eo in die iudicii. Matth. XII. 36. Ceterum generatim hic statuitur obligatio non agendi, nisi ex fine rationi consentaneo. Quid porro & quatenus rationi sit consentaneum, hoc loco disceptari non debet.*

C A P U T VI.

Posita moralitate completa actionum, præcipua earum affectio est imputabilitas.

ARGUMENTUM.

§. XXIX. *Imputatio. XXX. luntarium, quod non unius Fit de actibus tantum liberis. generis est. XXXIII. Coactio. XXXI. Eidem obstat ignorantia. XXXII. Poscit vo-*

§. XXIX.

Imputare arithmetica voce idem denotat, ac referre quidquam in rationes alterius, sive in morali discipli-

disciplina, adscribere cuiuspiam causam actionis, & præterea consecutiones sive consecutaria. Constat imputatio partibus duabus, nempe imputatione *facti*, qua quis declaratur auctor actionis: & imputatione *iuris*, qua consecutaria actionis eidem assignantur; nam qui actionem edit, quacum certa consecutaria connexa esse ignorare non potuit, in hac ipsa censetur agendo consensisse. Patent igitur sequentia: /

(a) In omni foro imputatio facti propria est *actoris*: imputatio iuris propria *iudicis*: *reus* dicitur, in quem utraque directa est.

(b) Rhetores imputationem facti reducunt ad quæstionem coniecturalem: fecerit quis, nec ne? imputationem iuris ad quæstionem qualitatis: iuste aut honeste fecerit, an secus.

(c) Si complete sumitur imputatio, atque ad naturalem cogitandi vim revocatur, tali ratiocinatione debet exprimi, ut præmittatur & lex & consecutaria: dein ponatur factum, denique in conclusione imputatio iuris vel sententia enuncietur. (1)

(d) Quia facta continent tum actionem in se, tum adiuncta omnia, ac fines agentium, ex quibus magnopere pendet moralitas; hinc necesse est, ut imputanti ius omnia adiuncta probe explorata sint, aut in lucem protrahantur.

(1) *Qui fratrem occidit, reus est mortis: porro Cain fratrem occidit; igitur reus est mortis.*

§. XXX.

Imputatio iuris fieri non potest sine imputatione facti, neque imputatio facti, nisi actio fuerit libera, si-
ve in potestate agentis, ita, ut is potuerit non age-

re; (1) nulla enim tam idonea est, & iusta excusatio, quam si quis vere dicat: per me non stetit, quo minus istuc fieret, aut non fieret. Colliges:

(a) Quod liberum & in potestate nostra est, id pariter *voluntarium* dicitur, sive tale, quod præcedente cognitione intellectus a voluntate provenit, sive ab appetitu rationis, non quod semper secundum præscriptum rationis, sed quod non sine usu illius fiat. Quia igitur non imputabile, quod non liberum; neque liberum, quod non voluntarium, neque voluntarium, nisi ex præcedente cognitione, ac certa voluntatis determinatione; sequitur, ut imputabile nihil sit, nisi ex præcedente cognitione, ac certa voluntatis determinatione. Cognitioni adversatur ignorantia, & voluntatis determinationi vis ac metus. Hæc igitur spectanda sunt, ut pateat, quid imputabile & quatenus sit.

(b) Imputabile non est, quod *invincibile* dicitur, nempe tale, quod usu facultatum corporis aut animi vinci non potest, ceu morbi & vitia quædam naturæ, nisi ex neglecta cultura aut studiosa depravatione proveniant: neque imputabile id, quod natura *impossibile* dicitur: neque motus naturales, qui vi mechanismi fiunt: neque imputabilis est actionis omissio, si agendi defuit occasio. Est autem *ocasio* pars temporis idoneam agendi opportunitatem habens. (2)

(1) *In potestate nostra est non modo interna voluntatis actio aut motus plurimi corporis, sed sæpe etiam præcedens cognitio ad recte agendum necessaria, dein sæpe occasio, instrumenta, impedimentorum remotio, verbo, quidquid usu facultatum nostrarum, aliarumve rerum, aut parato aliorum auxilio consequi possumus, vel evitare.*

(2) *Imputari non potest venatori, quod feram non straverit; si nullam uspiam offendere potuit.*

§. XXXI.

Cognitioni ad agendum necessariæ opponitur ignorantia, & error; *ignoramus* rem, quæ penitus nos fu-

fugit, & cuius nihil omnino in mentem venit, quando agimus: *erramus*, quando in contraria falsa opinione sumus. Utrunque, in errore & ignorantia videndum, quatenus actionis causa sint: unde prove-
niant: in qua re versentur:

(a) Ignorantia, & error agendi causa sunt, quando his rem-
otis non fieret actio, tumque *antecedens* seu efficax
est ignorantia vel error; (1) si quis ignorans aut er-
rans ita agit, ut cognita etiam veritate ageret nihilo-
minus; tum error & ignorantia est *concomitans*, nec
fieri actio *ex* ignorantia, aut *ex* errore dicitur, sed
cum errore vel ignorantia, aut *ab* errante vel igno-
rante. Denique *subsequens* ignorantia, vel error di-
citur, qui sequitur non ipsam actionem, de qua ser-
mo est, sed aliam præcedentem, ex qua provenit;
uti si quis tabulas, unde scire poterat, in mare pro-
iecit. Patet, quod posterius utrumque genus actio-
nis causa non sit, certe non unica. Qui vero ratum
habet, quod cum tali errore vel ignorantia male
actum est, non agendo, sed ratum habendo peccat.

(b) Qui usu facultatum suarum deponere errorem vel
ignorantiam potest, ac notitiam comparare eam, qua
opus est ad recte agendum, laborat ignorantia vel er-
rore *vincibili*; secus *invincibili*. In prioribus quasi gra-
dus insunt; est enim *affektata* ignorantia, qua quis id,
quod scire interest, studio ac directe vult nescire, non
auscultando, vel impediendo, nequid innotescat: de-
in *crassa & supina* ignorantia, quando nullam aut prope
nullam diligentiam quis adhibet, ut comperiat, quod
scire potest, ac debet. Qui enim cognitione caret,
qua nec potest, nec debet esse instructus (quales sunt
infantes ac perpetuo amentes) laborat ignorantia *ne-
gationis*: contra ignorantia *privationis* dicitur, si quis
potest, ac debet rem nosse.

(c) ICI Romani peculiari titulo agunt de ignorantia iuris
& facti, uti nempe aut factum, eiusve adiunctum,
aut quid obligationis, vel honestatis sit, quis igno-
rat. Iuris quidem positivi, aut facti ignorantia fa-
cile

cile locum habet inter homines : non enim sola cogitandi vi talia innotescunt , sed notitia aliunde adveniente ; quæ æque advenire , ac non advenire potest ; quamquam ignorantia iuris fere cum aliqua negligentia coniuncta est , (2) non item ignorantia facti. Ad illam pertinent leges , quæ hominibus imperitis veniam dant , si ignorent ius non manifestum : hanc subesse ponunt leges de possessore bonæ fidei , de conditione indebiti &c. facta propria non facile ignorare quis sumitur , nisi temporis decursu memoria credatur abolita.

- (d) Pro indubitata habenda est thesis : *Siqua est invincibilis & antecedens error vel ignorantia , tollitur voluntarium , quodque ex ea commissum est , vel ommissum , imputari nequit ; cum id neque in se , neque in sua causa sit cognitum ullo modo : igitur neque volitum : nihil enim volitum , quod non cognitum* Hinc ab Alexandro P. VIII. iuste reiecta est propositio secundo loco posita : *Sametfi detur ignorantia invincibilis iuris naturæ , hæc in statu naturæ lapsæ operantem ex ipsa non exusat a peccato formali.* Ex hac tamen damnatione inferri nequit , re ipsa dari , aut vulgo posse locum habere ignorantiam invincibilem iuris naturalis ; de qua re Theologi certare solent ; quamquam cur non possit omnino habere locum in hominibus incultis , ac stupidis , cetera bonæ mentis ? Neque tamen in ea opinione sum , ut censeatur ignorantia iuris laborare , qui de iure ambigit in utramque partem , & assensum propterea cohibet , sive quod ex parte utraque destituatur ratio & aiendi , & negandi , sive quod paribus rationum momentis trahatur in partes diversas. Ignorat is quidem , ut exemplo res palam fiat , venenum potioni admixtum , cui nihil de veneno , dum potare cogitat , in mentem venit. At cui probabilis ratio suppeditat de admixtione facta , et si id certo affirmare non possit , non id dicitur ignorare. Nempe aliud est , carere notitia rei , aliud certa carere.

(1) *Istiusmodi fuisse ignorantiam Abimelechi Gen. XX. v. 5. ipse re & verbis comprobavit. Nunquam enim ad Saram ducendam adieciisset animum. si Abrahami uxorem nosset. Similis erat ignorantia Pauli. Act. XXIII. 5.*

(2)

(2) *Cum divino ore prolata sit gravis illa sententia: qui non crediderit, condemnabitur, Marc. XVI. 16. nequæ ignorantia invincibilis facile præsumi eorum, qui in falsis sententiis computrescunt, veritate catholica ex omni parte circumlucente. Nempe Et vulgo dicitur: omnis peccans ignorans; neque tamen ob eam causam non peccans, neque pœnæ non obnoxius censeri potest. Similiter de errore vincibili differendum. Sap. V. 6. Vid. Gratianus princip. caus. XV. q. 1.*

§. XXXII.

Alterum actionis principium, quo ea fit imputabilis, est voluntas, quæ tum in *internis* actibus versatur ceu amoris, delectationis, odii &c., tum in *externis*, qui *imperati* dicuntur; neque cadit in bestias; cum fit appetitus rationis. Quæ ad hunc locum maxime spectant, sequentia capita sunt:

(a) Diximus supra (§. XXX. a.) quod liberum, id pariter voluntarium; at, quod voluntarium, non continuo liberum est. Potest enim quidpiam ita provenire a voluntate, ut idem mens non habeat in potestate: quales sunt propensiones & inclinationes variæ, quæ a voluntate quidem proveniunt, at necessario; proin liberæ non sunt, neque imputabiles, nisi quatenus mens easdem amplectatur, approbet, vel causam earum posuerit. Commotiones animi repentinae & vehementiores sæpe in corpus redundantes ex bono vel malo sensibus aut imaginationi proposito, quando omnem attentionem primo rapiunt, & rationis usum prævertunt, non sunt voluntariæ, adeoque nec imputabiles. Idem generali nomine *concupiscentiæ* veniant, quæ *antecedens* dicitur, dum ipsam voluntatem ad appetendum, aut fugiendum vehementer inclinât, cognitionem vivacem efficit, & cogitationem ab opposita parte distrahit, eoque modo voluntarium auget, sed liberum minuit. (1)

(b) Quemadmodum voluntario admiscetur contraria inclinatio, aut non admiscetur; ita *mixtum* dicitur, aut *purum* voluntarium. Ac tum censetur absolute &

sim-

simpliciter voluntarium id, quod voluntas non obstante contraria inclinatione arripit, idemque est imputabile. Notio *spontanei* fixa non est. Vulgo aiunt, sponte fieri, quidquid ab interna ac naturali vi aut propensione oritur, ac tribuitur etiam bestiis, quæ sponte currunt ad pabulum, quin rebus etiam inanimis, ut cum tabulatum sponte cadit. Proinde non omne spontaneum etiam liberum ac voluntarium, neque omne liberum, continuo spontaneum; quia etsi voluntas quid amplectatur; tamen non sua propensione & proprio motu, sed potius necessitate quadam, aut metu id facere potest; ut adeo *sponte* prope eandem vim habeat, ac lubenter quid agere, cui opponitur id, quod ab invito fieri dicitur. Quamquam qui ab alio rogatur, aut monitus propenso animo obsequitur, lubenter agit, non ideo sponte, quia non suo motu ad agendum progressus est.

- (c) Quod quis vult, id aut exprimitur claris signis, aut factis indicatur, aut coniecturis colligitur probabili quadam ratione. Est igitur voluntarium *expressum*, aut *tacitum seu interpretativum*, aut *præsumtum*. Et quia *consensus* in alienos actus aliud non est, nisi volitio, ut fiat, quod alter fieri vult, aut non fiat, quod non vult; hinc etiam consensus aut erit expressus, aut tacitus, aut præsumtus. Similiter spectatur *ratihabitio*, quæ est declaratio consensus post factum accedens. Patet autem, tacitam ratihabitionem nullam esse, quando aut factum non præcessit, aut cognitum postea non est ab eo, qui ratum habere dicitur. Cuncta hæc eatenus imputabilia sunt, quoad a libera voluntate processere.
- (d) fieri potest, ut voluntarium & imputabile censeatur id, quod ab aliena, non nostra voluntate pendet, nempe ob legem quandam, aut pactum. Hoc modo Rector civitatis repræsentare dicitur populum, & Rectoris voluntas voluntatem populi declarat, quatenus iure agit, ac nomine & auctoritate Rectoris. Sed de imputatione alienorum actuum infra agetur. Dicitur etiam iis spectatis *negative voluntarium*, quod quis impedire debuit, ac potuit; nec impediit.
- (e) *Directe voluntarium* est, in quod voluntas fertur proxime & velut recta via: *indirecte voluntarium seu in causa*.

sa, in quod voluntas non tendit, nisi quatenus connexum apparet cum eo, in quod tendit. Siquis vult A, quocum connexum esse novit B, is dicitur velle A directe, B indirecte. Tritum est illud: *Qui vult causam, vult etiam effectum in ea prævisum.* Ut imputatio eius, quod quis non vult nisi indirecte, rite fiat, considerandum est, 1. quæ & quam arcta connexio sit inter utrumque. 2. Satisne, & quomodo ea fuerit prævisa. 3. Quale sit ius agendi id, quod directe quis vult, & quanta obligatio alterius evitandi. (2)

(1) *Similiter de perturbationibus animi quibuscunque, de temperamento, de consuetudine bona, aut prava iudicandum est, quæ quidem contraria consuetudine vinci potest, ac debet. Iis, quæ perturbato aut repente inflammato animo peccantur, opponi solent commissa ex malitia, nempe pleno cum usu rationis, nulla animi commotione magnopere stimulante. In iure humano minus odiosa videntur delicta, ad quæ gravi metu (de quo postea) aut ex recenti iracundia quis prorumpit, quam quæ cupiditate, amore vehemente, aut desiderio voluntatis nascuntur. Leges Romanæ impunitatem dederunt marito adulterum uxoris suæ occidenti. l. marito. 24. D. ad leg. Jul. de adult. riiis. Aliter S. Canones sentiunt. Conf. Prop. 19. inter damnas ab Alexandro P. VII.*

(2) *Fieri potest, ut nostra actio coniuncta sit cum aliquo alterius damno; ac sæpe locum habet; non videtur iniuriam facere, qui utitur iure suo. C. cum Ecclesia. 31. de Electione. Sed nempe præcavendum est, ne nostra actio aliis fraudi sit. l. si servus. 27. §. 8. D. ad leg. Aquil. & l. Si putator. 31. ibid. §. item si putator. 5. l. de leg. Aquil.*

§. XXXIII.

Coaditio, seu vis ab Icta Paulo l. vis autem 2. D. quod metus caus. gest. erit. dicitur maioris rei impetus, qui repelli non potest. Provenit ergo extrinsecus, & si vim passus reluctetur pro viribus, corpore & animo, imputari non potest id, quod vi gestum, vel potius extortum est. (1) Collige;

- (a) Vis non eadit in mentem, & actus internos; quia fieri non potest, ut quis nolens velit, aut volens nolit. Sola ergo membra hominis vel adigi ad motus vi possunt, ut quis coacte, & instar instrumenti inanimi agat, vel cohiberi a motibus ita, ut resistere quis non valeat, & coacte patiatur. Et quoniam mens neque eo cogi potest, ut eiusmodi motus violentos aut cessationem velit, idcirco ii nec *imperati* vocari possunt. Mens ergo libera est a coactione tam circa internos actus, quam imperatos. (2)
- (b) Minus proprie cogi dicitur, qui tormentis & cruciatu adigitur ad sceleris confessionem, aut religionem ac fidem eiurandam. Nam in potestate habet & pati, & loqui. Quia tamen spectata infirmitate difficulter resistitur dolori, erit illa coactio quaedam, ac vis *moralis* (ut a physica discernatur) quæ sæpe in solis intentatis minis sita est, & metum gignit. (3)

(1) Casus extat Deuteron. XXII. a. v, 25.

(2) *Aliud est, si quis invitus agat, aut invitus cesset ab agendo, nempe ita, ut mallet contrarium. Talia enim simpliciter voluntaria sunt, ac libera. (§. XXXII. b.)*

(3) *Hoc maxime principio nituntur, qui abrogatas volunt omnes iudicum quæstiones: qua voce intelligere debemus tormenta & corporis dolorem ad eruendam veritatem. l. item apud 15. §. 41. D. de iniuriis. Sic enim argumentantur ex l. in criminibus 1. §. 23. D. de quæstion. Quæstio „res est fragilis & periculosa, & quæ veritatem fallat; nam plerique patientia, sive duritia tormentorum ita tormenta contemnunt, ut exprimi eis veritas nullo modo possit: ah! tanta sunt impatientia, ut quodvis mentiri, quam pati tormenta velint.“ Paucis dicunt: mentietur, qui ferre poterit: mentietur, qui non poterit.*

§. XXXIV.

Metus Iuriscōsultis est trepidatio mentis ob malum instans; ac si est causa actionis, ut eo depulso non fieret, *antecedens*: si actionem comitatur duntaxat,

rat, *comitans* dicitur. Priore casu *ex metu* quid agitur, posteriore *cum metu* (§. XXXI.a.) Ut imputatio metus causa gestorum recte fiat, spectanda est magnitudo metus, causa, iustitia.

(a) *Metus gravis seu probabilis*, cuius nempe excusationem leges probant, censetur is, qui cadit in constantem virum; quod non fit, nisi ob oculos versetur malum & grave & præsens seu iam iam instans, & quod aliter evitari nequit, nisi agendo id, quod dein ex metu actum vel gestum dicitur. Mala gravia sunt mors, mutilatio, foedum vulnus, acerbus dolor, servitus, carcer, amissio status, stuprum, infamia ægre abolenda, excommunicatio; *præsens* malum, seu instans habetur, si e. g. minas infert is, qui potest, ac solet, seu paratus est exequi: *vitari* non potest, si quis par non est, neque suis viribus & facultatibus, neque aliorum ope eidem in præfenti arcendo, vel depellendo. Contra *levis* erit metus, si aut leve malum intentetur, aut tale quidem, quod vel remotum est valde, vel depelli facile potest. In hac magnitudine metus iudicanda necesse est, ut ratio habeatur personarum quoque, ætatis, sexus &c.: idcirco alius dicitur *absolute* gravis metus, alius *relative*.

(b) Si metus a causa naturali provenit ceu morbo, naufragio, aut certo istarum rerum periculo, ab incursione ferarum, turbatione elementorum &c. *intrinsecus* oriri dicitur: si a natura intelligente incutitur, *extrinsecus*.

(c) Uti is, qui metum gravem alteri infert, iure agit, aut iniuria; ita metus iuste aut iniuste incussus dicitur. Fieri potest, ut quis ius habeat perfectum, ab altero quidquam exigendi; quin propterea vi ac metu extorquere id possit. Quo casu metum inferens non tam re, quam modo peccat. (§. XVII g.) His iam notionibus respondent sequentes Theses.

(d) Quia mens cogi non potest, ne cruciatu quidem corporis, multo etiam minus sola comminatione mali; (§. XXXIII. b.) idcirco quidquid ex metu etiam antecedente fit, ita voluntarium est, ut sit etiam imputabile.

Zallinger Ius Nat.

F

le.

le, (1) non tamen ad culpam tum, quando inter duo mala eligitur minus, uti cum vi & metu extorquetur actus non turpis, etsi indebitus: at metus quantumvis gravis & iniuste, & extrinsecus incussus ad extorquendum actum turpem, non impedit, quo minus is imputari agenti possit; quia omnia potius mala subeunda sunt, quam ut turpe facinus admittatur. Vulgo censent, leges positivas non stringere cum periculo gravis mali, modo legi naturali nihil adversum committatur.

(e) Quod fit metu quocunque gravi seu levi, at intrinsecus orto, agenti imputatur in utramque partem; ac tenetur quis promisso, ac voto, quod ex tali metu factum est. Ipse enim sese adstrinxit. (2)

(f) Idem sentiendum de metu iuste incusso; qui eo casu ad bonum tendit; secus enim non erit iuste incussus. Si igitur iusto metu perterritus ita apud se cogitet: non facerem istuc bonum, si metus abesset; aut non servarem divinam legem, si non esset gehenna; tum quidem hæc voluntas mala imputatur ad culpam. At enim necesse haud est, ut qui terrore ac iusto metu ad bonum adigitur, ita cogitet, & tam prava animi affectione sit. Fieri enim potest, ut salubri timore percussus bonum eligat, & exequatur, quin decernat, quid eo sublato metu esset acturus. Quid enim necesse est, quamobrem ita decernat, aut tam perverso animo sit; cum ex ea voluntate nec quidquam commodi habeat, & idem peccatum peccaret coram summo Deo, eandemque poenam subiret, quam evitare vult ommissa actione mala?

(g) Metus levis non tollit imputationem. Nam *vani timoris iusta excusatio non est*. (3). Neque ea, quæ ex hoc metu fiunt, adscribuntur terrori allato vel iniuriæ afferentis, sed *fatuitati metuentis*, (4) aut *meticulositati* (5).

(1) Hoc modo sustineri potest illud ex Stoicorum disciplina petitum: *coacta voluntas est voluntas. Censebant enim, nunquam terreri ac perturbari eum, qui sapiens sit*. Concinit l. si mulier. 21 §. 5. D. quod metus causa. Cum tamen, si ex metu quid agatur, minus id voluntarium sit, idcirco apud homines fere excusationem quandam habet metus, aut mitigatio-

nem

nem pœnæ. Sed utrum ob eam causam, quod voluntarium non tollatur metu, continuo valeat id, ac robur habeat naturali iure, quod metu gestum est, non est propria huius loci disputatio.

(2) L. Si mulier. 21. D. quod metus caus. Si mulier contra patronum suum ingrata facta, sciens se ingratham, cum de suo statu periclitabatur, aliquid patrono dederit, vel promiserit, ne in servitutem redigatur; cessat editum: quia hunc sibi metum ipsa infert.

(3) L. 184. D. de R. I.

(4) C. cum dilectus. 6. de his, quæ vi metusve caus.

(5) L. nec timorem. 7. D. quod metus causa. Consentimus leges binæ præcedentes.

C A P U T VII.

Non modo suæ cuique actiones, sed aliorum etiam sæpe imputantur.

ARGUMENTUM.

§. XXXV. Ius & modus impu- sensus. XXXIX. Palpium.
tandi aliena. XXXVI. Ius- XL. Receptus. XLI. Parti-
fio & mandatum. XXXVII. cipatio. XLII. Taciturnitas
Consilium. XXXVIII. Con- & destitutio.

§. XXXV.

Si iussu tuo, si consilio vel consensu, si ope, operate præclare a quopiam res gesta est, in partem laudis, ac meritorum te venire iure tuo, arbitraris. At si prava suggestisti, mandasti, concessisti, eam excusationem habere iustam te putas: non feci: non interfui: pedem ac manum non movi. Si quis dein dicat: at fuisti auctor facinoris mandando, suadendo, potestatem faciendo; quid tum, inquis, vim nullam,

ut fieret, intuli: libere fecit: poterat non facere, imo debebat: ætatem habet. Nulla hæc sunt; neque enim dubium est, malefacta patrari non sola manu, verum & iussu, consilio, patientia, aliisque modis; omnique iure aliorum flagitia aliis atque aliis imputari. (1) At ne iniquissimum feratur iudicium, multa attendenda sunt, qua ratione, qua mensura aut gradu alienorum actuum imputatio fieri cuipiam possit. Præcipuæ regulæ sunt sequentes:

- (a) Noscenda imprimis est ratio, qua alienæ actionis auctor, socius seu particeps, seu adiutor, aut denique fautor quis sit, haberique iure possit, sive ut vulgo dicunt, quo modo in actiones alterius alter *influat*, nempe physice, moraliter; proxime, propinque, remote; positive, aut negative; directe, vel indirecte: per se, ac per accidens. Vulgo istiusmodi rationes, ob quas aliorum actus aliis etiam imputantur, comprehendunt hoc versiculo:

Iussio, consilium, consensus, palpo, recursus,
Participans, mutus, non obstans, non manifestans.

Patet, priora sex genera *positivum* quid indicare, posteriora tria negativum.

- (b) Dein spectanda magnitudo huius influxus, sive quantum adiuverit, ac contulerit quisquam ad actionem. Hinc vocant aliam causam *præcipuam*, aliam *sociam seu collateralem*, aliam *subiectam*, aliam *similem instrumento*; aliusque est *auctor* actionis, alius *socius* vel *adiutor*, alius *fautor*, aliud *instrumentum*.
- (c) Causa *præcipua* sive *auctor* actionis is est, propter quem ea fit, sive a quo moventur aliæ causæ, ita ut nulli istarum potiori iure adscribatur actio, etsi dein proxima actionis causa faciendæ rei haud ignara se miscuerit.

(d)

- (d) *Causa subiecta* est, quæ alteri moventi atque ad agendum iam paratæ obsequitur, eamque adiuvat, vel stimulat.
- (e) Inter causam præcipuam ac subiectam mediâ videtur *causa sociâ*, propter quam quidem actio non fit, quæque alias causas non movet, quæ suo tamen nomine agit, non ut obsequens alteri. Causæ sociæ sunt ii, qui adhærent capiti & auctori seditionis, latrocinii, cuiuscunque factionis. Nullus istorum auctor quidem vel causa præcipua, neque causa tantum subiecta.
- (f) *Causa mere instrumentalis* dicitur, quæ ab alia causa mota actionem edit ignara, bona an mala fit, vel quo animo ab aliis causis moveatur, ceterum famulus rem non malam, sed malo animo imperatam exequens, vel subditi bellum iniustum gerentes iussu principis, sed cuius iniustitia explorata non est.
- (g) Pro varia magnitudine imputatio varia, maior, minor aut par. Fieri enim potest, ut eiusdem actionis plures sint causæ præcipuæ, plures sociæ, plures subiectæ. Universe autem opus est, ut *efficax* fuerit: causæ cuiuscunque seu physicæ seu moralis operatio, sive ut efficienter ab illa actio fit edita, (2) quod quidem cogitari potest, etsi absente quadam causa successisset alia. aut aliæ iam præsentibus ea cessante, nihilque efficiente tamen actionem patraissent, (3)

(1) *Paulus enumerans peccata in legem naturæ commissa ab hominibus expertibus veræ religionis, addit: qui talia agunt, digni sunt morte, non solum, qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt (se sociant) facientibus.* Rom. I. 32. — Exempla etiam extant l. eiusdem 3. §. 4. & 4. nihil. 15. D. ad leg. Corneliam de Sicariis. l. non ideo. 5. C. de Accusat.

(2) *Non lenitatem imperatoriam, sed truculentiam redolet l. quisquis 5. C. ad l. Iul. majest. Iustior eorundem Imperatorum Arcadii & Honorii vox est, quæ exprimitur. l. sancimus. 22. C. de pœnis. quo modo etiam senserat Callistratus l. Crimen. 26. D. de pœnis.*

(3) *Si furem fur prævenisti, idcirco fur non eris?*

§. XXXVI.

Ad iussionem, qui primus est modus, quo quis particeps fit alieni actus, pertinet præceptum, quod datur ab habente potestatem in subiectum; dein mandatum, & conductio operæ, quando quis ab altero gratis aut pro mercede fieri quidpiam, aut geri curat.

- (a) Præcipiens actionem sine dubio eius causa *præcipua* est, obtemperans *subiecta*. (1) Quid vero? si quis scelus, vel operam ad patrandum scelus imperanti sine suo periculo obsequium negare non potest; ob eamne causam culpæ vacuus continuo habendus est? lex quædam Digestorum (2) videtur eum excusare. Sed ei legi emplastrum adhibendum est ex aliis legibus (3). Paulus præcipit, ut servi dominis obediant in Domino; quod non fit, si contra Dominum obeditur homini. Ipse Ictus Celsus legem 12. tabularum voluisse dicit, servos dominis in tali re non obedire. (4)
- (b) Mandans vel operam conducens pariter causa *præcipua* est; cui proin maxime imputanda est actio. Sed mandatarius vel operæ locator, si non præcipua, certe causa *focia* est. (5)
- (c) Quatenus mandatarius in potestate habuit servare fines mandati, eosque transgressus est, mandanti imputari non potest. (6)
- (d) Qui ratum postea habet, quod se incio ante gestum est, causa efficax actionis dici non potest; non igitur actio, sed rati habitio ei imputatur. Regula Iuris X. in VI. pertinet duntaxat ad aliquos effectus in iure expressos, atque ad contractus maxime. (7).

(1) *Causa præcipua occisi Uriæ David, Ioab subiecta*. II. Reg. XI. 14. seqq. *Similiter Absolon de interfecto Amnone*. II. Reg. XIII. 28. , & *Iezabel de lapidata Nabotho*, III. Reg. XXI. 11. *Ceterum opus non est, ut, qui imperandi ius habent, expresso iussu aut decreto maleficium imperent; satis est, si re & facto, quid velint, præferant. Elegans exemplum extat apud S. Gregorium Nazianz. Orat. I. in Iulianum ex versione*

Nonæ Billii edit. Paris, A. 1569. pag. 612. „Quid interest (inquit eloquentissimus Pater) periculum Christianis edicas atque promulges, an præ te feras, te Christianorum persecutionibus delectari, magnique criminis loco ducas, moderatio- ne quadam uti.“

(2) L. is damnum. 169. D. de R. I.

(3) L. ad ea. 157. D. de R. I. l. servus 20. D. de O. & A.

(4) l. si servus. 2. D. de noxal. act. conf. Prop. 51. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(1) L. non solum. II. §. 3. D. de iniuriis. l. non ideo. 5. C. de accusatione.

(6) L. diligenter 5. D. Mandati.

(7) Interpretationem poscit C. cum quis. 23. de sent. excomm. in VI.

§. XXXVII.

Ex Consilio & suasionem non eadem semper oritur imputatio :

(a) Magis imputatur consilium, quod datur de eo, quid faciendum sit, quam quod modum suggerit exequendi eius, quod propositum iam est. (1)

(b) Magis item speciale imputatur, quam generale, magis obtrusum, quam petium.

(c) Magis fraudulentum & dolo malo datum, (2) quam imprudens, ac datum ex imperitia. Improbum tamen est, de re parum cognita sententiam velle dicere, præsertim afferanter.

(d) Qui consilium accipit, nulla necessitate constringitur; eo ipso, quod consilium, non iussum accipiat; idcirco in consulente non tota culpa derivatur, sed communicatur cum patrans actionem. Hoc sensu vulgo dicitur: nemo obligatur consilio, quemadmodum nec commendatione. (3) Unde consilium *simplex* dicitur, quo explicat quisquam de re proposita, quid agendum, vel

non agendum sentiat; non simplex, si consulens incitat, stimulat, urget propositis motivis agendi, vel non agendi; illud ergo ad instruendum intellectum, hoc vero ad voluntatem movendam refertur, ac difficilius revocatur, nisi priores rationes aliis gravioribus tollantur. Qui non tantum rationes profert, sed viam, & artem nocendi docet, arma, claves, instrumenta præbet, non iam consilium dedisse, sed propius in partem actionis venire censendus est.

(1) Conf. Prop. 39. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(2) *Exemplum consilii fraudulentum vide Proverb. I. 10-15. Legibus Digestorum tenetur, cuius consilio adulterium commissum est. l. hæc verba. 12. & l. is, cuius ope. 14. D. ad leg. Iul. de adulteriis. Dein is, cuius consilio innocens dolo malo oppressus est iudicio capitali. l. eiusdem. 3. §. 4. D. ad leg. Corn. de Sicar. Denique cuius consilio & persuasione servus a domino fugit. l. non statim. penult. §. ult. D. de leg. Fabia de Plagiariis.*

(3) *Quæ a principibus peccantur, vulgo iis impingi solent, qui eisdem a consiliis sunt; memorabilem tamen sententiam cuiusdam scriptoris refert Burlamaqui in Elementis Juris nat. P. II. c. XI. §. XII. in hæc verba: „Apud Anglos satis receptum est, ut quidquid Principes peccant, id eorum ministris imputetur; quos ego quidem non inficias ibo plerumque imputationi anam præbere. verum tamen errata principum per ministrorum scelera non excusantur: nam quidquid illud sit, sua est principibus ratio, suum iudicium, & penes ipsos summa est auctoritas. Multa sunt, in quibus Principes oporteat suum iudicium adhibere, nec ex fide pendere introsum turpis, avarique Aulici Sin minus possunt propter obtusam mentis suæ a rem res ipsi diiudicare, ceteris imperium tradant, cuius nequeunt habenas temperare. Atque haud scio, an de Principibus rem publicam male gerentibus non idem dicendum merito sit, quod Carolus Borromæus solitus erat usurpare de episcopis suas oves male pascentibus: si demandatæ sibi provinciæ impares sunt; undenam illis tam elata ambitio? si pares sunt; undenam tam supina negligentia?*

§. XXXVIII.

Consensus, qui alieno facto adhibetur, pro varia efficacia variam gignit imputationem :

- (a) Parum a iussione vel mandato distat consensus is, sine quo alter agere omnino non poterat; ut si herus, paterfamilias, bellidux, princeps consentiant servis, domesticis, militibus, subiectis iniuste nocentibus, vel ad nocendum paratis.
- (b) Qui prohibere poterat, ac debebat, neque prohibet, consentit facto, eoque tenetur. (1)
- (c) In ferendis suffragiis, qui adstipulantur iniquæ legi, iniustæ sententiæ, malæ electioni; istorum causæ sunt fere æquales, ac præcipuæ; iisdemque imputantur damna, quæ inde proveniunt. (2)
- (d) Consensus, quo opus non erat facienti, instar consilii est, vel approbationis, aut palpi, de quo mox. Quantum vero efficacitatis, adeoque imputationis habeat, a re pendet, reique adiunctis.

(1) L. scientiam. 45. D. ad leg. Aquil. *Sic etiam lege Cornelia de ficariis tenetur is, cuius familia sciente eo adipiscendæ, recuperandæ possessionis causa arma sumserit.* l. eiusdem §. 4. D. ad leg. Corn. de ficar.

(2) *Honorificam in sacris literis mentionem promeruit Iosephus ab Arimathæa, qui non consenserat consilio Et actibus Iudaorum Christi sanguinem furenter sitientium.* Luc. XXIII. 51.

§. XXXIX.

Palpo dicitur, qui in eam opinionem alios inducit, ut recte a se, quod agunt, agi existiment: aut qui proposita gloria, exprobrata ignavia, exaggerata iniuria ad vindictam, rixas, damna inferenda alios incitat. Horum perversitas æque imputatur, ac eorum, qui

qui prava consilia dant. (1) Approbatio facti iam patrati imputatur, ceu actus proprius, non alienus, nisi nova agendi causa sit, aut ne redintegretur, quod male actum est.

(1) *Exemplis opus non est, quando undique videmus magistros prurientes auribus, quos sibi ad sua desideria concervant homines sanam doctrinam non sustinentes.* II. Timoth. IV. 3.

§. XL.

Pessimum genus est receptatorum, inquit Marcianus **ICTUS**, *sine quibus nemo latere diu potest.* (1) Videndum autem, qua causa, & quo eventu receptus detur :

(a) Qui cum receptu dat securitatem, atque opportunitatem patrandi facinoris, non quidem causa præcipua est, sed tamen socia illius. (2)

(b) Qui patrato iam facinore dat per fugium, nec ante promisit, imputationi ipsius facinoris non subiacet, nisi forte, quatenus impedimento est, ne illatum damnum reparetur, aut malefactor poenas det. (3)

(c) *Non par est eorum delictum, apud quos affinis vel cognatus latro conservatus est, & eorum, qui nihil ad se pertinentes latrones recipiunt.* (4) Neque magnopere reus censendus, qui prædones pernoctare domi suæ finit, quos arcere vel eiicere sine periculo suo non potest.

(1) L. pessimum. I. D. de receptatoribus. *Nihil adeo mirum est, tot extare Canones de receptatoribus & fautoribus hæreticorum.*

(2) *Inde fit, ut facta civium ipsis civitatibus, earumque rectoribus sæpe adscribantur, quando sciunt ab iis delinqui; ac prædationes, aut piraticas fieri, nec prohibent, sed quietos finunt inter suos esse. Sciri præsumuntur, quæ aut frequentia sunt, aut conspicua. Quid vero? si delinquens in alienam civitatem confugiat; cogeturne ista, si immunis ab imputatione esse velit, & interpelletur, reum dedere, aut castigare, aut eiicere sinu suo? quæstio iuris gentium propria est.*

(3) S.

(3) S. Augustinus apud Gratianum c. si res. x. XIV. q. 6.
*„illud fidentissime dixerim, eum - - qui ad se confugientem,
 „quantum honeste potest, ad restituendum non compellit, socium
 „esse fraudis & criminis. Nam misericordius opem nostram
 „salibus subtrahimus, quam impendimus.“* Consentit l. i. cit.

(4) L. 2. D. eod.

§. XLI.

Participans non tam is dicitur, qui in partem e. g. prædæ venit iam factæ absque ope & consilio suo, sed qui ipsius actionis, proindeque & consecutionum particeps est, aut tanquam causa præcipua, si plures una pariter operentur, atque tanquam socia, quæ adiuvat auctorem facti, aut tanquam subiecta, si quis præcepto, aut minis adigitur, ut operam suam alteri ministret. Erit igitur, ut imputatio recte fiat, diligenter dispiciendum, quantum momenti adferat quisque ad patrandum factum, quam propinque aut remote influat, itemque, an dividuum sit factum, an individuum, ut si de acervo frugum, mercium suam singuli partem auferant, aut plures unam cistam, aut tignum deportent clam aut vi ablatum; denique communi consilio ac conspiratione agant, an secus. (3)

(1) Exempla extant l. in furti. 5. §. 3 & 4. D. de furtis. l. si pignore. 54. §. 4. ibid. l. si sciente 7. D. de lege Pompeia de parricid. l. i. §. 1. D. ad leg. Corn. de ficariis. l. i. §. 1. C. de raptu virginum.

§. XLII.

Imputantur nobis aliorum actus, non modo, si iis quoquo modo, consilio, aut opera adiumento simus, sed

sed etiam si negligimus prohibere, ac impedire, quando & possumus, & debemus vi muneris, pacti, caritatis. Prohibemus autem verbis, obstatum re. Istiusmodi modi negativi, ob quos imputatio fit, vulgo statuuntur tres :

- (a) Qui mala patrari videt, nec, cum possit, reclamatur, prohibet, minatur, punit; *mutus* dicitur, ac subiacet imputationi. (1)
- (b) Qui cum possit, ac deberet ferre operam, vim repellere, vires suas laboranti accommodare, idque negligit, particeps fit mali ac damni, quod illatum est. (2)
- (c) Qui conscius est pravi aliorum consilii, machinationis, prodicionis paratæ, furti absconditi &c. : neque id palam facit, pari scelere fere se obstringit, atque is est, qui *non manifestans* dicitur. (3)

(1) *Ut si testis supprimat veritatem.* Levit. V. 1. *Doctores mali vocantur canes muti, non valentes latrare,* Isai. LVI. 10. *Similiter reprehenduntur Speculatores seu episcopi, qui vident gladium venientem, nec insonant buccina.* Ezech. XXXIII. 6. adde: lege. 9. §. 1. D. de leg. Cornel. de falsis. l. si servus. 2. D. de noxal. action.

(2) *Uti si milites destituant alios, vel non succurrant laborantibus,* l. omne 6. §. 8. D. de re militari. *Aut si furiosus non satis custoditus damnum det.* l. Divus 14. D. de officio præsidis. Cicero l. 1. offic. ait: *qui non defendit, nec obsistit, si potest, iniuriæ, tam est in vitio, quam si parentes, aut amicos, aut patriam deforat.*

(3) *Conscii parricidii afficiuntur poena parricidii.* l. utrum. 6. D. de leg. Pompeia de parricidiis. Adde l. frater. 2. ibid.

CAPUT VIII.

In moralibus actionibus spectatur quantitas moralitatis earundem in se, & relate ad imputationem, atque ad agentem.

ARGUMENTUM.

§. XLIII. *Quantitas moralitatis quot modis & ubi consideretur.* XLIV. *Relate ad actionem secundum se.* XLV. *Relate ad imputationem,* XLVI. *pro variis adiunctis variam.* XLVII. *Relate ad factum singulare, ipsumque agentem.*

§. XLIII.

Quemadmodum certus est ordo finium ab ipsa natura constitutus, quorum alter alteri præstat velut dignitate quadam (§. IV. h.); itemque certus ordo obligationum, legum, officiorum, ac etiam iurium (§. XXII. e.) ita in actionibus, quæ iis finibus, obligationibus, iuribus respondent, quantitas moralitatis, seu magnitudo tum honestatis, tum, si finibus repugnent, etiam turpitudinis spectari, & velut ponderari aut mensurari solet. Inde

- (a) Quantitas moralitatis locum habet in actionibus secundum se spectatis, uti nobiliori fini respondent natura sua, aut minus nobili ac præstanti: deinde in virtutibus aut vitiis, quæ respiciunt certas actiones, nihilque aliud sunt, nisi habitus obligationes (aut consilia) implendi, aut violandi, & quoniam status adventitii ad unum actionum, aut virtutis genus præ alio sæpe referuntur; idcirco ea quantitas moralitatis in ipsis etiam statibus diversis expendi solet.

(b)

- (b) *Quantitas moralitatis varia esse potest in actione eadem; quia magis aut minus imputari, maiori laudi aut vituperationi dari potest pro varia libertate, aliisque adiunctis.*
- (c) *Quantitas moralitatis in actione quavis singulari ex prioribus binis momentis, tum præterea ex fine agentis & variis adiunctis pendet.*

§. XLIV.

Quantitas moralitatis in actione secundum se spectata maxime pendet ex fine, quem per sese respicit, sive ut aiunt, ex motivo aut ratione fundamentali, quæ ex natura complete sumta eruitur :

- (a) *Quo nobilior is finis ac præstantior est ea ratio, eo præstantior actio ei respondens, aut turpior eidem repugnans. Finis ultimus, seu illustratio divinæ gloriæ sine dubio præstat reliquis omnibus; qui eo nobiliores erunt, quo huic propiores.*
- (b) *Ex diversitate eorum finium, rationum, seu motivorum doctores moralium rerum constituerunt diversas classes, seu species non modo obligationum ac legum, sed etiam virtutum ac vitiorum; dicuntque dein, actus seu bonos seu malos specie differre, uti cum diversis obligationibus, legibus, virtutibus conveniunt, aut pugnant, vel cum eadem quidem obligatione, lege, virtute conveniunt aut pugnant, sed modo valde diverso. Hinc fieri potest, ut idem actus cum diversis obligationibus, legibus, virtutibus conveniat, aut pugnet, proindeque diversam specie moralitatem complectatur. (1) Atque hæc quidem ad solas pertinent rationes intrinsecas obligationum, legum, ac virtutum. Crescere enim aut decrescere quantitas moralitatis potest ex rationibus extrinsecis in actum influentibus, ex variis adiunctis, aut finibus agentium.*
- (c) *Similiter differendum est de diversis statibus hypotheticis, qui ad aliud atque aliud actionum genus referuntur, easdemque differentias habent, quas ipsæ actiones. Unde ex comparatione eorundem sæpe controversiæ existunt. (2)*

(1)

(1) *Exemplo est casus, quo voto castitatis adstrictus quispiam commiscetur cum uxore fratris sui.*

(2) *Uti cum status militaris comparatur cum magistratu civili, de qua re Cicero l. I. officiorum, „cum plerique arbitrentur, inquit, res bellicas maiores esse, quam urbanas, minuenda est hæc opinio. - - Vere si volumus iudicare, multæ res extiterunt urbanæ maiores, clarioresque, quam bellicæ.“ Ex his principiis existimandum est, quantum inter dignitatem profanam, & potestatem sacram interfit.*

§. XLV.

Quantitas moralitatis relate ad maiorem vel minorem imputationem actus eiusdem, desumenda est ex quantitate libertatis, & adiunctis aliis. Quo spectant notiones sequentes:

- (a) *Consultatio* est actus, quo disquiritur, quid hoc maxime tempore (in his circumstantiis) agendum sit. Inde actio *deliberata* dicitur, quæ prævia consultatione fit; secus *indeliberata*. Patet illam magis liberam esse, quam hanc, præcipiti impetu, aut cum cognitione minus distincta editam. (1)
- (b) *Diligentia* est usus mediorum, quæ in potestate agentis, & ad propositum finem conducibilia sunt: *negligentia* est ommissio eorum mediorum. Nomine mediorum, ut recta sit actio, maxime etiam venit usus facultatum mentis seu attentio, provisio, nequid impedimenti vel incommodi emergat, quæque sunt alia istius generis. Si nihil omittitur eorum, quæ necessaria sunt ad recte agendum, vel obtinendum finem, diligentia nuncupatur *absoluta*, secus *hypothetica*, quæ viribus ac facultati agentis, loco ac tempori est accommodata.
- (c) Ommissio diligentiae debitæ ad cognoscendum, & quoquo modo providendum, ex qua damnum vel incommodum existit, *culpa* vocatur; cuius triplicem gradum distinxerunt Iurisconsulti Romani, summum, medium, infimum, quemadmodum & diligentia suos habere gradus facile intelligitur. Doctores scholastici aliam nominant *culpam theologicam*, quæ cum peccato

con-

coniuncta est, aliam *iuridicam*. quæ sine peccato est, forte ex oblivione non voluntaria, ut inter homines. Nam cum negligentia aut culpa sit omissio diligentiae debitæ, five eius, qua uti quispiam obligatur; sequitur, ut eam omittens contra obligationem agat, atque adeo peccet.

- (d) Iam de gradibus culpæ. *Lata* est omissio diligentiae, quam homines vulgo in negotiis suis, & similibus adiunctis adhibent: *levis*, quam vulgo in negotiis suis & similibus adiunctis adhibent prudentiores, magis providi: *levissima*, quam non adhibet, nisi prudentissimus quisque & maxime providus.
- (e) Culpa relata ad usum facultatum mentis varia fortitur nomina. *Incogitantia* est, si quis agendo non attendit, quantum satis est, ne male agat e. g. tractando arma, incedendo per vias aut scalas præcipites. *Inconsiderantia*, qua expendere prætermittit, quid mali, bonive secuturum sit ex actu. *Præcipitantia*, quando rebus nondum sat circumspectis ad agendum quis profilit. *Imprudencia*, cum dispicere & examinare negligitur, quid huic maxime tempori congruat, ut fiat. *Improvidencia*, qua mala non præcaventur, quæ sequi, aut incidere possent. *Incuria*, quando omnis sollicitudo abest, ut recte agatur.
- (f) *Dolo* agit, qui destinato consilio, atque ex animi proposito agit, quod omittendum est, vel omittit, quod agendum est; maxime usurpatur de actionibus, quibus incommodum creatur aliis. *Dolus apertus* est, quando prudenter dubitari non potest, quod agens habuerit animum nocendi: contra *præsumtus*, si de tali animo ita liquido non constat, probabili tamen ratione iudicatur.

(r) *Deliberata actio non ea hic, ut vulgo, sumitur, quæ cum præsentis usu seu advertentia rationis fit, verum quemadmodum dici solet e. g. homicidium præmeditatum.*

§. XLVI.

His notionibus ac principiis supra explicatis coherent positiones sequentes :

(a)

- (a) Actio dolo suscepta magis imputatur, quam quæ ex culpa fit.
- (b) Actiones, quibus culpa iuste imputatur, imputationem habent pro gradu culpæ.
- (c) In collisione officiorum, actionumque, quia ob anceps consilium minus libera est actio, minor quoque est imputatio.
- (d) Actio composita, quia plus deliberationis ac moræ habet, magis imputatur, quam simplex :
- (e) Magis etiam actio, quæ fit primariæ ac directæ intentione, quam quæ minus primariæ, & indirectæ.

§. XLVII.

Quantitas moralitatis complete sumtæ §. XLIV. & XLV. in actione quavis singulari cumulatam mensuram habet. Nam

- (a) Primo spectatur actio in se, five *quoad speciem*, qua alia præ alia honestior aut turpior est.
- (b) Dein, quia completa moralitas ex fine etiam agentis, & actionis adiunctis coalescit, pro alio atque alio fine agentis, & pro diversis adiunctis variatur, & multiplicatur moralitas :
- (c) Idem fit ob maiorem conatum, ardorem, difficultatem, moram actionis, quæ causa est, cur actus *externus* ob maiorem contentionem, & continuationem vel iterationem actuum internorum magnitudine moralitatis, nempe honestatis vel turpitudinis superet actum internum, etsi per sese uterque ab eadem pendeat libera voluntate.
- (d) Denique his omnibus positis iisdem, spectatur numerus actionum, qui crescit. r. pro numero obiectorum totalium, ut vocant, uti cum quis uno ictu duos sternit :

2. ex facta prioris actus retractatione vera, vel æquivalente, & nova dein iteratione. 3. ex intervallo satis magno, quod inter plures actus generis eiusdem intercedit, ob quod fit, ut alter novus censeatur, ac distincte numerandus a priore. Id vero ex actuum natura pendet. Alius enim alio citius transit, ac facilius interrumpitur, ut cum sequente non cohæreat.

CAPUT IX.

Moralitas actionum & imputatio maxime etiam refertur ad conscientiam cuiusque.

ARGUMENTUM.

§. XLVIII. *Conscientia, uti est cognitio cuiusque de suis actibus. XLIX. Certitudo, probabilitas, dubium &c. sunt affectiones cognitionum. L. Hinc conscientia affectiones,* *& nomina habet varia. LI. Obligationes naturales ad conscientiam pertinentes. LII, Quæstio de conscientia probabili. LIII. Conscientia consequens.*

§. LXVIII.

Conscientia est iudicium cuiusque de suis ipsius actibus, eorumque honestate vel turpitudine; eaque vel antecedens, de qua inprimis hic agitur, aut consequens. Antecedant autem actiones nostras plura sæpe iudicia, neque generis eiusdem.

(a) Inprimis quia omnis cognitio practica ex theoretica deducitur vi rationis, primo semper loco est iudicium theoreticum seu speculativum, quod rem in se cum adiunctis attingit, actionem vero non ita regit, ut enunciet, quid iuris, consilii, obligationis sit.

(b) A cognitione ergo speculativa differt practica cognitio, quæ exhibet, quid iuris, consilii, obligationis sit, eaque

que sæpe est generalis, neque præsentī temporī penitus accommodata. Videmus enim sæpenumero, quid fieri posset, expediret, aut deberet, nisi singularia rei adiuncta id ambiguum facerent. Eiusmodi cognitio vocatur *dictamen practicum remotum*; dictat enim, quid per sese, remotis hisce adiunctis posset fieri, expediret, aut deberet.

(c) Igitur post dictamen remotum, aliud sequitur dictamen ultimum, enunciāns, quid in præsentibus adiunctis fieri possit, expediat, vel debeat; erit igitur *ultimum*; quia nullum aliud sequitur dictamen practicum, sed mox ipsa actio, seu animi propositum, aut decretum voluntatis.

(d) Ultimum hoc dictamen sæpe appellatur *reflexum*, estque re ipsa tale, quia dirigitur in aliud præcedens directum, sive illi quasi innititur. Facenim, sic te iudicasse de re ipsa, ac directe: omnibus nunc quidem circumspectis hic contractus verosimilius non est iniustus: defensio cruenta tuendæ vitæ aut pudicitie causa verosimilius concessa nunc est: lex ista verosimilius abrogata iam est consuetudine contraria. His directis præmissis iudiciis aliud reflexum feres in hunc modum: quotiescunque circumspectis omnibus verosimilius est, contractum non esse iniustum, defensionem esse concessam, legem abrogatam esse; tum ineundo contractum, suscipiendo defensionem, libere agendo ac si lex nunquam extitisset, certo iusta & honesta, & immunis a culpa erit actio; quia destitutis nobis sæpenumero cognitionibus certis, satis est ad honestatem vitæ, si ea sectemur, quæ vero similia sunt. Patet manifesto, istiusmodi iudicia referri ad priora directa, ob eamque causam debere *reflexa* nuncupari. (1)

(1) *Spēctato cogitandi & agendi usu operationes mentis, cognitiones & iudicia varia, dein voluntatis decreta ceterime fere sese consequuntur, vix ut discerni inter se possint absque singulari attentione. Est tamen ea, quam evolvimus, naturalis & usitata cogitandi, agendique ratio. Ujus sum hoc loco sæpe vocabulo cognitionis theoreticæ aut practicæ, non iudicii theoretici ac practici nomine; quia mens eiusmodi cogitationes, aut cognitiones sæpe habet, quin firma iudicia, ac non verius hæsitaciones videantur.* Dictamina voco cogni-

tiones eas, per quas videmus, quid iuris, consilii, obligationis sit, sive quid honeste aut moraliter possit fieri, quid expediat, quid necesse sit. Sunt Scriptores non pauci, qui etiam dictamina speculativa seu theoretica in ore habent; quas equidem voces pugnare opinor. Si enim dictamen seu dictatum est; quomodo speculativum, seu mera contemplatio rei? si speculativum; quomodo dictamen? sed cum imperitiæ atque inconsistentiæ loquendi mederi nemo possit; id potius agendum videtur hoc loco, ut propositæ iudiciorum classes, quæ actiones antecedunt, exemplis illustrentur. Theoreticæ cognitiones seu iudicia speculativa sunt, hisce casibus: si quis venator intenta oculorum acie ita apud se cogitat: id quod sub dumeto latet, fera est, non homo. Si iudex perceptis litigantium rationibus earum momenta expendit, eaque sint, æqualia esse, vel utra utris præferenda videt: si, qui defunctum coniugem audit, de certitudine nuncii, eiusque mortis adfirmate iudicat, vel utramque in partem titubat cogitando: aut si quis super facto dubitat, utrumne pœnam, censuram, irregularitatem quis incurrerit? aut aqua rosacea rationem aquæ naturalis habeat, nec ne? atque hæc theoretica sunt. Nam in contemplatione rei hærent, nec quid iuris, consilii, obligationis sit, evunciant. E contrario practica sunt, huiusce formæ: quando certum est, feram sub dumeto latere, non hominem, licet telum emitte: cum æqualia sunt momenta litigantium, non est penes iudicem pro amico ferre sententiam: si una pars prævalet rationibus, etsi nec altera suis careat, nefas est litem adiudicare, nisi prævalenti. Si probationes delicti non sunt luce meridiana clariores, reus nequit morti addici: qui coniugis mortem pro certo non habet, ad novas proficere nuptias non debet: qui dubitat probabili ratione, irregularitatem incurrerit ex homicidio, nec ne, non debet sacra mysteria tractare.

§. XLIX.

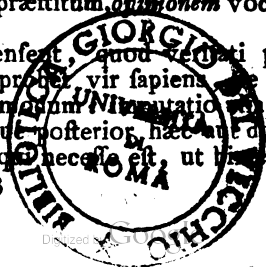
Compertum est ex theoretica philosophia, certitudinem, evidentiam, dubium, probabilitatem esse cognitionum nostrarum affectiones, non rerum. Nam quidvis reipsa est, aut non est; neque in re neutrum habet locum, neque medium. At fieri potest, ut certo affirmari nequeat, neque rem esse, neque non esse.

esse. (1) Quemadmodum vero in theoreticis disciplinis non quidvis liquido exploratum est vel sapientissimis; ita in cognitionibus practicis de iure, consilio, obligatione agendi, alia certa quidem, alia probabilia, alia dubia existunt. In ipsa certitudine insunt gradus, indeque ab ea descenditur ad maximam, maiorem, æqualem in utramque partem, minorem probabilitatem, denique ad id, quod plane improbabile, quod possibile duntaxat, quod penitus ignoratum est. De his annotandum:

(a) Probabile æstimatur ex numero, multoque magis ex pondere ac momento rationum, quæ proin æquales esse possunt, aut prope æquales, cum parum pro nihilo reputetur in ancipiti cognitione, qua aliis aliud, eidemque alias aliud videtur. Nequit vero probabile censeretur quidquam, nisi spectatis omnibus & momentis & adiunctis, partisque oppositæ expensis rationibus. Unde inanis adparet ea divisio in absolutam & comparativam probabilitatem. Neque enim vere probabile est, si comparate ad momenta partis oppositæ non sit. (2)

(b) Sunt, qui origini vocis, aut fortassis præconceptæ opinioni inhærentes probabile vocant id, quod solum probari, seu approbari, & assumi a viro sapiente potest, idque ipsi statuunt, id esse, quod ad veritatem *magis* accedit. Ac si quando contingat, ut æqualia sint in partem utramque momenta, tum id non probabile appellant, sed dubium. (3) Aliis dubium generatim id nuncupatur, quod non certum, quodque assentiri sine formidine erroris non possis; qualem assensum cum formidine erroris præstitum, *opinionem* vocant.

(c) Qui probabile id modo censent, quod veritati propius est, quodque unum probet vir sapiens, de imputatione statuunt in hunc modum. Imputatio certa est, alia non certa, atque posterior, hæc aut dubia, aut probabilis: unde consequens necesse est, ut im-

putationes contrariæ, quarum utraque sit probabilis, inter se pugnent, cum non possit utraque propior esse veritati.

(1) *Si quando res ipsa certa a nobis dicitur, probabilis, dubia, non ipsa secundum statum realem, sed uti cognitionis nostræ subiecta est, sive secundum statum intentionalem denotatur. Atque eadem ratione, cum probabilitas cognitionis, non rei affectio sit, id, quod obiective probabile aliquando vocant, alio significatu intelligi non potest, quam quod passim a viris doctis ac prudentibus niti censetur gravibus momentis; cui opponunt subjective probabile, quod uni alterive tale apparet.*

(2) *Quibus ex fontibus aut criteriis probabilitas proveniat, ad hunc locum non pertinet. Certe iusta fuit damnatio propositionis 27. facta ab Alexandro VII.*

(3) P. Concina in Manuali L. II. Diff. II. C, II. ait: „*An te ortum probabilissimi sola opinio probabilior pro opinione probabilis habebatur. Nam opinio minus probabilis in conspectu probabilioris antiquis omnibus probabilis non fuit, & re ipsa non est.*“

§. L.

Uti quævis cognitio eas, quas recensuimus, affectiones habere potest; sic & conscientia, quæ in iudicio sita est de honestate vel turpitudine actus, quem edere quis cogitat.

(a) Est igitur conscientia certa, est probabilis, dubia; est recta, quæ in iudicio consistit ipsi veritati, seu iuri, consilio, obligationi conformi; secus non recta vel erronea vincibiliter, aut invincibiliter, quemadmodum error (§. XXXI. b.)

(b) *Tuta* appellatur non ex momentis rationum, sed quod a periculo peccati magis removeat agentem: eritque tutior accipienda vel comparate ad oppositam partem pariter tutam, non tamen æque bonam, vel ad oppositam partem non tutam. Non igitur quod tutius, id etiam probabilius, neque inverse. Nam quod probabilius, id colli-

ligi-

ligitur ex maioribus momentis rationum; quod tutius ex eo, quia a peccato remotius est, vel ut paucis definiunt, id, quod favet legi contra libertatem.

- (c) Nominant etiam conscientiam *scrupulosam*, de qua mentio fit in utroque iure; vocaturque *tenuis religio*, quæ in talibus hæsitat, ubi non est aliquatenus hæsitandum. (1) Hinc scrupulus hoc loco dicitur suspicio levis de peccato cum nimia anxietate agendi; dein conscientiam *perplexam*, qua quis peccare se putat, utrumvis eligat. Exemplum elegans extat in sacris Canonibus. (2)

(1) C. etfi. 18. de Simonia. C. inquisitioni. 44. de sentent. execomm. triplex distinguitur conscientia status: 1. si quis pro certo scit e. g.: impedimentum coniugii, et si illud probare apud ecclesiam non possit: dein si quis pro certo non sciat, sed credat, tum distinguitur alia conscientia ex credulitate probabili & discreta (nullo probabilitatis assignato gradu), alia ex credulitate levi & temeraria, quæ iubetur explodi. Atque huic triplici dein generi accommodatur decisio Pontificia.

(2) C. significavit, 13. de censibus. in parte decisa.

§. LI.

Persuasissima omnibus est thesis hæc: ultimum dictamen de honestate vel licentia actionis certum esse debet, ut actio honesta, ac licita sit. Qui enim formidat, aut hæsitat, licitene ac honeste agat, agitque nihilominus, non potest aliter affectus esse animo, quam ut perinde habeat, legem fervet, an violet. Quæ ipsa affectio non minus consensum in peccatum, quam in actionem continet. (1)

- (a) Peccat ergo, qui agit *contra* conscientiam: qui agit *sine* conscientia, vel dictamine de honestate actionis: qui non agit *ex* conscientia, sive ex iudicio certo ac firmo de actionis honestate. Primo casu conscientia dicitur *serva*, cum cupiditate aut perturbatione in transversum abripi se quis sinit, illudque usurpare potest:

video meliora, proboque ; deteriora sequor. Qui passim id agit, *nullius conscientia* dicitur. Altero casu conscientia *dormit*, quando diuturna peccandi consuetudine ita obduruit quis, ut rationem vix iam habeat, id, quod agit, honestum sit, an turpe. Tertio denique casu conscientia dicitur *laxa*, quæ levi ratiuncula quidvis licitum putat, (2) aut *pharisaica*, quæ magna parvi, parva magni facit. (3)

(b) Qui dubitat agendo, graviter, an leviter delinquat, æque in grave delictum consentit, ac in leve. Igitur graviter delinquit.

(c) Quemadmodum generalis est obligatio fugiendi cuiusque peccati, & servandæ legis; ita explorata etiam obligatio est investigandæ veritatis, cuius notitia necessaria est, ne peccet. Qui enim ad finem obligatur, pariter adstringitur ad media, sine quibus is obtineri non potest. (4) Neque tamen metaphysicam certitudinem de honestate actionis quisque facile poscet, ut pauci quidam. Est enim id supra hominis conditionem, ac perpetuis angoribus obnoxium.

(d) Qui errore tenetur de honestate actionis, eumque potest deponere, sane deponere tenetur, ni tutius se qui velit.

(e) Quia homo proxime regitur iudicio suo & conscientia, tenetur eam sequi, tum si recta est, tum si errans, quando errorem nequit deponere; utraque enim præscribit, parendum esse legi, idque verum utrinque. Error in eo est, quod præceptum quis putet, quod concessum est, vel plane prohibitum: aut prohibitum, quod præceptum, vel concessum.

(f) Qui conscientia perplexa laborat ex ignorantia vel errore, quem deponere potest, ut deponat, obligatur; secus peccat, utrumvis eligat. Si deponere nequeat, id eligat necesse, quod malum videtur minus, minusque favet cupiditati ac libertati.

(1) *Hanc generalem naturæ legem Paulus indicavit Rom. XIV. 23. Omne, quod non est ex fide: ex firmo iudicio, ac persuasione de honestate) peccatum est. Hoc est enim, fidem alteri vel sibi facere.*

(2) *Eo pertinet propositio III. confixa ab Innocentio P. XI.*

(3)

(3) *De hac Christus ait ad Phariseos : excolantes culicem, camelum autem glutientes. Matth. XXIII. 24.*

(4) *In inquirenda hac veritate alia dicitur diligentia ordinaria, quæ mediis consuetis utitur, seu studio, consilio, precibus ad Deum fufis: aliq̄ extraordinaria pro rei gravitate, aut cum frequens sit dubium, multosque angat. Cuiusmodi est, si collegia doctorum consulantur (e. g. de iustitia causæ belli) s̄ publicæ indicuntur preces, si Ecclesia Romana consulitur, quæ mater est, & magistra aliarum ecclesiarum. Exemplum præbet Clementina I. de V. S., ubi Pontifex ex concilio Viennensi plures edidit dubiorum decisiones de vi & obligatione Regularum Fratrum Minorum, dicens : „Nos itaque, qui in sinceris horum conscientiis delectamur, attendentes, quod in his, quæ animarum salutem respiciunt, ad vitandos graves remorsus conscientiarum pars securior est tenenda &c.*

§. LII.

Fit ipsa infirmitate mentis nostræ, & concursu variorum adiunctorum, ut quid certo tempore, certa que adiunctorum complicatione præceptum, vetitumve sit, pro certo affirmare non possimus, etsi probabilia argumenta præsto sint obligationis seu affirmativæ seu negativæ. Hoc casu ius libertatis seu facultas agendi colliditur cum obligatione probabili (non certa) abstinendi ab actione; aut ius libertatis seu facultas non agendi cum obligatione probabili (non certa) actionem ponendi. (1) Ac fieri potest, ut æque probabile sit, obligationem re ipsa extare, ac non extare: aut probabilius (non tamen certum) eam extare, quam non extare: aut contra probabilius non extare, quam extare. Primo casu ius & obligatio æquis rationum viribus colliduntur: altero prævalet argumentis obligatio: tertio prævalet ius libertatis. Quid igitur? cum iudicium ul-

timum de honestate actionis certum firmumque esse debeat, ac iudicium illud de usu libertatis certum esse in his casibus non possit ob oppositam probabilitatem obligationis, qua impeditur usus libertatis; semperne his casibus sequendum erit tutius, ita, ut generalis ponatur obligatio naturalis, implendi aliam quamcunque obligationem, quam non extare, ac extare æque probabile est: aut extare probabilius quidem, nec certum tamen, aut denique non extare probabilius, quam extare. Hæc est famosa illa de Probabilismo quæstio, nostro ævo non tam rationibus, studioque inveniendi veri, quam conviciorum, ac calumniarum turbine & tempestate decertata. Dudum illam tanquam iure suo Theologi sibi vindicarunt, neque mens est, possessione illos sua deicere. Est tamen ea quæstio admodum frequentis usus, valdeque generalis, ac per sese ad ius pertinens naturale. Cum enim dicet natura, obtemperandum esse legibus positivis legitime latis; interrogari potest, si certum non sit, extare, aut vim etiam nunc habere, vel ad præsentem casum spectare legem positivam; utrumne natura dicet nihilominus, atque universe, tum quoque secundum legem agendum esse perinde, ac si certo extaret, certo vim etiam nunc haberet, certo ad præsentem casum spectaret. Quod unum prætermitti a me non debet, id faciam, ut animadversiones subnectam aliquas non ad definiendam litem, sed eius statum declarandum appositas:

- (a) Cum ambigitur, honestumne, ac licitum sit agere. necne; extetne obligatio faciendi, aut non faciendi; omnis dubi-

bitatio ac controversia ad cognitiones practicas, seu ad dictamina pertinet. Ab his segregandæ sunt cognitiones theoreticæ certæ sive incertæ. Fit sæpe, ut, si præcedens theoretica cognitio penitus certa, & explorata non sit, et si magnopere habeatur probabilis; tum practica cognitio ei innixa non modo non certa, sed penitus nec probabilis censi possit. Fac, cognitiones theoreticas has non certas, sed probabiles esse: Caius patra- vit crimen morte dignum: rex habet instam belli cau- sam: hæc materia est apta conficiendo sacramento: lex ista principis, aut præceptum iniusta est: venenum non est admixtum potioni. Dico, quantumvis verisimilia hæc sint iudicia theoretica; tamen verisimiles nullo modo, nec ullo pacto probabiles erunt practicæ cog- nitiones sequentes: fas est, Caium morti addicere: lici- tum est, bellum movere: adhibere eiusmodi materiam pro conficiendo sacramento: detrectare principi obe- dientiam: potionem præbere alteri. Cur ista practica *omni* probabilitate destituantur eo solum ex capite, quod illa theoretica certa non sint, et si probabilia; non tam ex communibus, quam propriis earum rerum prin- cipiis pendet. Dici igitur non potest, quantopere ine- ptiant, & a proposito scopo aberrant, qui theoretica & practica inter se confundunt; cum tota contro- versia eo tantum pertineat, quid iuris sit, si practica cognitio habeat suam illa quidem probabilitatem; non tamen extra omne dubium posita sit.

- (b) Nec præsens controversia ad particularem quandam tractationem pertinet, quid in ea honestum aut contra, censendum sit; sed de generali naturæ obligatione in- quiritur, quæ iubeat universe, in quovis particulari ca- su aliam quamvis obligationem sequi etiam tum, quan- do æque probabile est, eam extare, ac non extare, aut probabilius (necdum certum & exploratum) eam exta- re, quam non extare, aut denique probabilius, eam non extare, quam extare. Qui generalem istiusmodi natu- ræ obligationem statuunt, eius originem demonstrare necessum habent ex natura pariter, atque ex nexu cum divina perfectione quadam. Quo loco animadverten- dum, & obligationes, & iura, quæ dicimus, seu facul- tates agendi a Deo Conditore provenire, ut, qui ob an- cipitem obligationem, nec satis sibi perspectam, ea reli- cta, iure libertatis utitur, eo non aliter utatur, nisi tan- quam

quam concessio a Deo, & ad fines a Deo ac natura præfixos. Fac, ambigere patremfamilias, satisne iustus & æquus contractus sit, quem inire cogitat: simul cupere, eum inire pro commodo familiæ, cui providere cogitur a Deo & natura. Is si certo utetur iure ineundi pacta, sibique ac suis consulendi relicta incerta obligatione, eodem contractu abstinendi, non ita fingi debet, ac si fræna obligationum naturalium facile abiiceret, suæque tantum lubricitati indulgeret, neque ita, ac si parvi faceret Dei leges, quando iure pariter a Deo concessio ad fines præfixos ab eodem summo Deo utitur. Si id, quod tutius est relate ad peccatum vitandum, consentiret semper cum hominum consiliis etiam honestissimis, ac conformibus naturæ; sine dubio prudentia diceret, semper tutius illud amplecti. Nunc vero alterum cum altero sæpe pugnat, ut in proposito exemplo de patrefamilias. Quapropter nescio, qua ratione naturales prudentiæ regulas ad hanc de naturali obligatione ac iustitia controversiam quidam applicent. (2)

(1) *Si quando obligatio non cum iure agendi colliditur, sed cum alia obligatione, ut satisfieri utrique tempore eodem nequeat; is casus non ad hunc videtur locum pertinere, sed eo, ubi de conscientia perplexa agitur.*

(2) Vir celeberrimus Paulus Ios. Riegger in Dissertatione edita Oeniponti A. 1744., quam inscripserat: *Systema Iurisprudentiæ naturalis seu universalis*, C. VI. §. XI. in hunc modum statuit: „*Omnina dicendum cum communissima, opinionem vere*
 „*& intrinsece probabilem esse regulam actionis humanæ honestæ,*
 „*atque operantem præctice & moraliter securum reddere de*
 „*suæ actionis honestate, quod scilicet sic operando non peccet. ---*
 „*Fundamentum operationis nostræ hoc in casu non est opinio il-*
 „*la, quæ sequitur ex ratione probabili, sed potius iudicium in-*
 „*tellektus, quod in opinione ista fundatum est. -- Nam quævis*
 „*opinio certo probabilis fundat dictamen præcticum & morali-*
 „*ter certum de honestate operationis. --- Ad virtutem pruden-*
 „*tiam non requiritur, ut ex parte obiecti in dirigendo semper sit*
 „*vera & certa speculative; cum in moralibus ob innumeras cir-*
 „*cumstantias particulares vix unquam possit haberi veritas, &*
 „*certitudo speculativa; sed sufficit, quod sit vera & certa præcti-*
 „*ce ex parte motivi probabilis & rationabilis: alioquin vix un-*
 „*quam haberemus conscientiam quietam, dum tamen maxima*
 „*pars mortalium conscientia probabili regitur.“ §. XV. in hunc*

hunc modum pergit: *Quamvis autem hæc ita se habeant, nescio tamen, an non simplicitati iuris naturæ conformius sit, asserere, opinionem probabiliorum in conflictu præferendam esse minus probabili.* - - §. XVI. *Ex hucusque dictis minime tamen inferre licet, in concursu opinionum æque probabilium, posito; quod omne dubium absit, semper tutiorem esse eligendam. Eodem capite §. XII. perstringit calumniam Pufendorffii & plurimum aliorum A catholicorum, quam nostris, ut inquit, casuum conscientiarum scriptoribus audacter assingere non dubitant, quasi Jolemnis horum doctrina foret, auctoritatem unius Doctoris, etiam a rationibus destituti, & a quo ceteri dissentiunt, ad extrinsecam opinionis probabilitatem sufficere. Ad §. XIV. recensitis primis Probabilissimi Doctoribus addit: „Hos vel ideo nominare volui, ut pateat hanc sententiam nec novam, nec Doctoribus Soc. Jesu propriam esse, quod tamen Paschalius in suis literis provincialibus huic in finem editis, innumeris convitiis & calumniis refertis christiano orbi persuadere omnibus nervis contendit, ut mirum non sit, has literas provinciales aquis Sextiis sententia Parlamenti V. Id. Febr. 1657. lata ad subeundas infames carnificis flammæ fuisse condemnatas.“* *Hæc scripsit Rieggerus ille, cui assurgunt modis omnibus, & applaudunt ii, qui veteres calumnias recoquere non verentur.“* *Est alia animadversio nequaquam prætermittenda hoc loco. Vanespenium miror adeo factionis suæ, eiusque principiorum oblitum fuisse, ut in tractatu de promulgatione legum ecclesiasticarum formalissima principia Probabilissimi repente orbi obtruderet, iteratoque negaret, obligari subditos legibus pontificiis posse, nisi certam ipsius legis notitiam habeant. „Licet (inquit cit. Tract. C. III. §. 7.) ritus & modus publicationis dice queat iuris mere positivi; ac varius esse possit pro locorum & temporum varietate, neque hic ritus ad rationem legis pertinere disatur; ipsa tamen supra descripta publicatio ad rationem legis adeo necessaria habetur, ut nulla humana auctoritate prætermitti queat, sive nulla humana possit auctoritate effici, ut communitas, cui lex positiva seu ecclesiastica seu civilis fertur, simili lege obstringatur, priusquam taliter ei fuerit notificata, ut mediante ea notificatione certam ipsius legis notitiam habere possit; ne alioquin dicamus, posse Pontificem lege sua positiva fidelium obstringere conscientias, etiam dum probabilem legis positivæ ignorantiam habere possunt.“* *Quivis videt, istiusmodi argumento ex natura legis seu obligationis deprompto latam probabilissimo portam aperiri circa naturalem quoque legem seu obligationem.*

§. LIII.

Conscientia *consequens* ad actus præteritos refer-
tur, de quibus ipsa & testem agit, & eos una & con-
fectaria eorum cum lege comparat, & de iis iudi-
cium fert, quo homo a se ipso condemnatur intus, vel
absolvitur, ut adeo in foro interno idem sit actor,
reus, iudex; quamquam hæc imputatio potius a Deo
fit omniscio iudice. Unde & forum Dei & forum po-
li nomen habet. Est igitur

(a) Conscientia *consequens* vel accusans ac remordens, vel
excusans ac tranquilla. Ad priorem pertinet illud Iu-
venalis Sat. XIII. sævissima pœna est, nocte dieque
suum gestare in pectore testem. Ad hanc vero Hora-
tianum illud: hic murus aheneus esto, nil conscire si-
bi, nulla pallefcere culpa.

(b) Inepte stomachantur quidam contra vocabulum *consci-
entia* tanquam novum, neque antiquo latio, neque sa-
cris literis satis notum. Atqui Paulus (1) de homini-
bus naturæ lege potissimum obligatis ait: *testimonium
reddente illis conscientia, & inter se invicem cogitationi-
bus accusantibus, aut etiam defendentibus.* Tullius ve-
ro locis pluribus, quæ sit conscientia vis in utramque
partem, describit.

(1) Rom. II. 15.

CAPUT X.

Alia est humanorum actuum affectio, qua validi dicuntur, aut nulli.

ARGUMENTUM.

§. LIV. Notio actus validi & contractum cadat. LVIII. irriti. LV. ad valorem actus Non valent, quæ vi, metuve requiritur primo ius agentis. gravi & iniusto fiunt. LIX. LVI. Secundo, consensus Quod prohibitum, non idcirco agentium. LVII. Tertio, apta generatim irritum est. materia, quæ in actionem &

§. LIV.

Actus validi dicuntur, qui effectum suum moralem; ad quem destinantur, nempe ius, aut obligationem re ipsa aut gignunt, extinguunt, firmant, novant, aut quoquo modo afficiunt. Contra nulli sunt, si carent effectu illo morali. Qua in re duo sunt spectanda;

(a) Habeatne is actus, de quo sermo est, *substantiam* suam, aut *formam substantialem*, ut vocant; quia sine formâ res esse non potest. Actus nullus erit, qui eam formam non habet. Nec interest, seu forma per ipsam negotii actusque naturam, seu hominum vel Dei voluntate sit constituta; modo forma sit huiusmodi, sine qua res, vel actus esse, ac nomine suo designari non potest. (1)

(b) Præterea in actibus, ac negotiis inter homines gestis, si, valeantne, an nulli sint, ambigitur, considerari debet, 1. ius agentis, 2. materia, quam attingit negotium, 3. consensus eorum, inter quos negotium agitur. Atque hæc deinceps explicatius sunt tractanda. Perfrequens enim ea de re incidit controversia.

(1) Sic formam iure constitutam habent adoptio, electio; testamenta, sacramenta. Aliquando eadem ex natura & fine

interno negotii colligitur. Fac, rem ea conditione vendi alteri, ut accipiens eius dominium non acquirat; profecto non erit hoc negotium emtio venditio, ac, si ita nuncupetur. inanis lusus & abusus vocabuli erit. l. cum manu. 80. §. 3. D. de contrahenda emtione: aut fac ita rem (saltem quæ pecunia non sit) deponi apud alterum, ut in hunc dominium transeat depositæ rei. Certe id egreditur depositi notissimos terminos. l. Lucius. 24. D. depositi. A Substantia actus separari ac distingui solet id, quod ob assiduum aut frequentioresem agendi usum actui quodammodo naturale est, etji abesse possit, quin actus concidat, & nullus sit.

§. LV.

Si quis eorum, inter quos versatur actio, iure aut facultate morali caret, dandi quidquam, vel accipiendi, obligationis suscipiendæ, vel alteri imponendæ; nullus est actus, perinde ac si gestus omnino non esset. Ut igitur vim habeat, valeatque, quod agitur, necesse est, eiusmodi ius agendi, vel recipiendi quidquam (sive connatum sive acquisitum sit) aut habilitatem, seu capacitatem utraque ex parte præsto esse; si deficiat vel una ex parte, actus ipse deficit, nullusque est. (1)

(1) Hoc principio nititur regula 79. in VI. *Nemo potest plus iuris transferre in alium, quam sibi competere dignoscatur. Hoc etiam sensu verissima est regula 64. ibid. quæ contra ius fiunt, debent utique pro infectis haberi. Denique & regula 52. ib. Non præstat impedimentum, quod de iure non sortitur effectum. Idem exprimitur C. quod autem. 5 de iure patronatus: pro non dato habetur, quod ab illo datur, qui non potest de iure donare. Consonat C. cura. II. eod. Exemplo pariter sunt testamenta, quæ, ut valeant, necessaria est testabilitas activa & passiva. Similiter philosophatur Pufendorfius de I. N. & G. l. III. C. VI. §. 10. „Cum obligatio, semper referatur ad alium, cui quid est præstandum; adeoque illi respondeat in altero ius, cuius vi exigere queat obligationis impletionem; non sufficit ad eandem generandam,*

„ut in uno sint principia obligationem producentia; sed in al-
 „tero quoque requiruntur principia ad ius quærendum idonea;
 „citra ius quippe obligationi respondens nulla intelligi potest
 „obligatio; Et nihil debeo, si nemo iure me postere quid po-
 „test.“ Hec etiam loco revocandum est in memoriam, esse iu-
 „ra quædam, quæ abdicari, Et penitus vel etiam ex parte com-
 „municari cum aliis non possunt. (§. XIX.)

§. LVI.

Quando a consensu agentium pendent actus, non præstito vero consensu eiusque declaratione, nulli sunt.

- (a) Ad consensum satis non est, si quis propositum in ani-
 mo habeat facere quidquam, aut narret, quid facere
 cogitet; sed voluntas interna efficax desideratur, quæ
 id spectat, & efficit, ad quod agens tendit, nempe con-
 ferre ius, aut imponere obligationem. Declarationem
 huius voluntatis, quæ fit per signa, necessariam facit
 ipsa natura hominum. Votum quidem seu promissio
 Deo fieri potest solo animo & cogitatione, homini
 non item. An, qui tacet, consentire videatur, ex ad-
 iunctis rei colligendum est, hominumve legibus.
- (b) Sunt negotia, in quibus consensu maxime *personali*
 opus est, quique suppleri non potest auctoritate aliorum,
 aut voluntate etiam summo imperio pollentium; ut
 fit in contrahendis matrimoniis, faciendis votis, su-
 scipiendis sacris mysteriis. Consensus *præsumtus*, si
 re ipsa deficit, consensus non est, nihilque operatur
 naturali iure; neque in adventitio statu valere potest
 tum, quando consensum personalem actus requirit.
- (c) Consensui plura officiant, uti alienatio mentis (1),
 aut cum ebrietas exilium menti indieit; verbo, cum
 usus deficit rationis. Cum incertum sit, quo tempore
 ratio satis illucescat teneræ ætati; idcirco leges pro-
 vident pupillis & minoribus. (2)
- (d) Verus consensus non est, qui in animo non est, sed in
 lingua vel signis hæret, quibus is fingitur. Est autem
 fingendi ratio duplex; primo, cum quis agit, uti agi

solet ab aliis, vultque actum edere, ac obligationem suscipere, sicut tamen, ut eam implendi voluntatem non habeat. Dein cum quis in animo refragatur penitus, neque obligari omnino vult, aut actum eo modo gerere, quemadmodum solet ab aliis; etsi totum mente contineat. Atque hæc posterior fictio officit actui, eumque nullum facit, non prior illa. Sunt, qui externa consensus signa sine interno annutu ac consensu sufficere putent, ut actus vim habeat. Id quidem in multis casibus, ceu matrimonio, votis &c. aperte falsum est, eademque est ratio actuum aliorum. Neque in ea opinione sum, ut necessariam esse dicam voluntatem *expressam* sese obligandi, modo quis agere velit eo modo, quo fit ab aliis idem agentibus. In foro quidem externo præsumtio fit de consensu interno ex signis eum indicantibus. (3)

(e) Vulgo dicitur: *nullus est consensus errantis: voluntas ad non cogitata non extenditur: actus non operantur ultra intentionem agentium*; ut proin error, ignorantia, dolus ab altero interpositus actum videantur facere nullum. Verum magno acumine opus est in re hac diiudicanda, ne humanorum actuum & negotiorum pars ingens periclitetur, suaeque firmitate ac robore exuatur contra, ac vero congruit. Ac primo spectanda est *præfens* voluntas agentium, non ea, quæ *extitura* esset posita conditione, vel notitia certa. Grotius ait: *si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti, quod non ita se habeat, naturaliter nullam eius esse vim; quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione, quæ re ipsa non extitit.* (4) Sed porta aperienda non est huiusce generis interpretationibus, quibus infringitur actuum firmitas, ac turbatur humanum commercium. Homines enim diversis occasionibus, causis, opinionibus veris aut falsis impelluntur ad tractandum inter se, ac perquam varios sibi fines præfigunt, quorum ratio in mutuis conventionibus haberi non potest, nisi expresse inserantur negotio, aut in eo per sese inclusa sint.

(f) Pufendorfius discrimen statuit inter conventiones mutuas, quæ intra terminos promissionis hærent, & alias iam impletas, ac datas executioni. Sic enim existimat. Siquis falsa opinione inducitur ad agendum vel promitten-

tendum, interest, sitne res etiam tum integræ, an se-
cus. Priore casu æquum est, ut pœnitendi facultas de-
tur; præsertim si quis, dum ad paciscendum accedit,
qua causa ad hoc impulsus fuerit, præferat; uti si
cui peregre versanti falsus nuncius affertur, equos do-
mi periisse; idque præferens alios coemat: falsitatem
nuncii dein ante comperiat, quam pretii & equorum
facta traditio sit. Tum quidem ad implendum contra-
ctum adigi non debet; quoniam sciente venditore nun-
cii veritatem, tanquam conditionem tacite posuit; et-
si ad id, quod interest, vel ad sarcinendum damnum, si-
quod accepit venditor, teneatur. At si res integræ non
est, sed præstatio iam facta & pecuniæ & equorum,
tunc non potest ad reddendam pecuniam & recipien-
dos equos compelli venditor, nec qui erravit, rescis-
sionem contractus petere, nisi quantum ex humanita-
te velit venditor. Ita Pufendorfius. (5) Sine dubio in-
terest inter actus *promissorios*, & *executorios*; illis, cum
in futurum spectent, fere inserta intelligitur conditio:
rebus sic stantibus. In his vero, qui ius vel dominium
re iam recepit, eius incommoda fert, uti & commoda.
Cæterum in actibus etiam *promissoria*, ea, quæ ad
essentiam negotii non spectant, nec expresse designata,
ac velut in conditionem assumpta sunt, actum non vi-
tiant, licet forte alter de iis, dum paciscitur, tacite co-
gitavit. Ita ipsemet Pufendorfius. (6) Totum ergo,
quod superius dixerat, eo recidit, ut ambiguum sit, si-
quis tractando causam impulsivam narravit, & alteri
prodiderit, utrumne eam hoc ipso videatur in pactum
deduxisse, ac instar conditionis posuisse, qua deficien-
te etiam actus deficeret. Id nisi pateat ex adiunctis,
actus manebit, etsi ea causa concidat. Secus novum
onus (nempe pœnitendi, ac resiliendi a conventionem)
imponeretur alteri, in quod ab eo consensum non est.
Quapropter æquitati consentanea est decisio Celsi Icti:
*quidquid adstringendæ obligationis est, id nisi palam ver-
bis exprimatur, omissum intelligendum est.* (7)

- (g) Si error contingit circa ipsam rem, de qua convenitur,
vulgo inter *substantialia* & *accidentalibus* seu qualitates
rei distinguunt; ac si in corpore seu materia erratum
est, nihil debetur; quia actus nullus est. Uti si vitrum
vel orichalcum obtrudatur volenti habere gemmam
vel aurum (8); atque eo casu res ipsa in se dolum ha-

bet, etsi neuter animum fraudandi habuerit. Idem contingit, si qualitas primaria lex contractus sit, & in pactum deducatur. *Plerasque enim res aliquando propter accessiones emimus; sicut cum domus propter marmora, & statuas, & tabulas pictas ematur.* (9) Si igitur mensam quadrangularem expetam, non teneor rotundam accipere.

(1) C. Dilectus. 24. de Sponsal.

(2) Grotius de I. B. & P. L. II. C. XI. §. V.

(3) Ita habet L. Labeo. §. 2. de supellectili legata: *equidem non arbitror, quemquam dicere, quod non sentiret, ut maxime nomine usus sit, quo id appellari solet: nam vocis ministerio utimur: ceterum nemo existimandus est dixisse, quod non mente agitaverit.* Adde l. generaliter. 13. in fin. C. de non numerata pecunia. Quæ eadem lex adducitur C. per tuas. 10. de Probæ. his verbis: „cum nimis indignum sit, iuxta legitimas sanctiones, ut, quod sua quisque voce dilucide protestatus est, in eundem casum proprio valeat testimonio infirmare.“ *Periculum non est, ne si internus consensus ad firmitatem actus requiratur, de quo constare aliis non potest, propterea apud homines omnia in incertum revocentur. Pauci enim ita fingere norunt, ut factis & dictis animo ac voluntate expresse refragentur; sed fere sistunt in perfido proposito non implendi, ad quod sese adstringunt. Dein quid commodi habet fingens, quando & in foro externo præsumptio fit de interno consensu, & idem iure naturæ, si ad tollendum damnum necesse est, per se teneatur, vere deinceps consentire? citra commodum autem peccare velle, dæmonum proprium est, non hominum. Exemplum de necessitate consensus interni & iudiciis fictionis extat C. tua nos. 26. de sponsal.*

(4) Grotius loco mox adducto §. VI. Ibidem refertur ex Cicerone l. 1. de Oratore ad Q. fratrem causa militis, de cuius morte, cum domum falsus ab exercitu nuncius venisset, & pater eius re credita testamentum mutasset, & quem ei visum esset, hæredem fecisset, essetque ipse mortuus &c. Sed Thomasius Inst. Iurispr. Div. L. 2. C. 7. n. 44. observat, casum istum huc non pertinere; quoniam ultimarum voluntatum quoad interpretationem alia est ratio, quam promissionum & contractuum.

(5) De I. N. & G. I. III. C. VI. §. 7.

(6)

(6) Ibid. §. 8. in fine.

(7) L. quidquid. 99. D. de V. O. Eiusdem sententiæ est C. 57. de R. I. in VI. *Contra eum, qui legem dicere potuit apertius, est interpretatio facienda.*

(8) L. in venditionibus. 9. D. de contrah. emtione. Adde ex eodem titulo leges 10. II. 14. 41. §. I.

(9) L. si in emtione. 34. D. de contrah. emtione. Res in se dolum habere dicitur l. siquis. 36. D. de V. O.

§. LVII.

Tertium, quod in firmitate actuum examinari debet, est materia actus; ea materia duplicis est generis, facta & res, uti a factis seu operis distinguuntur; hæc enim duo ab hominibus inter se communicari possunt, & in commercium veniunt. Quando res promittitur vel traditur, magis ipsa spectatur tanquam materia actus, quam factum promissionis vel traditionis: potestque ipsa res appellari materia *remota* actus, ipsa promissio vel traditio, *proxima*. De materia igitur actuum, si firmi, an nulli sint, dubitatur, hæc ponenda maxime videntur.

(a) Promissio præstandi eius, quod fieri non potest (sensu morali) aut certo tempore fieri non potest, nulla est; ac censetur ea conditio; *si fieri omnino possit, per se inhæreret in quavis promissione.*

(b) *Turpe dico, quidquid lege quacunquæ vetitum est. Nul- lum autem turpe apta est materia promissionis. Igitur turpis promissio, id est, promissio facti legibus vetiti, vitio materiæ nulla est. Neque enim ius aut obligationem parit. (§. XIII. e.) accedit, quod quæ turpia sunt, non censeantur, fieri omnino posse; (x) proindeque ex num. præc. nec materia sunt apta, quæ in commercium cadat. Nec vero, si unus turpe factum paravit, propterea alter rem, vel operam mutuo promif-*

missam præstare tenebitur. Valet enim hic illud: *non firmatur tractu temporis, quod de iure ab initio non subsistit.* (2) Imo vel ipsa obligatio sic extitura alliceret ad turpia committenda, noxiaque esset humano generi. Igitur intelligi non potest ea unquam existere cit. §. XIII.

(c) In conventionibus onerosis, in quibus nullus eorum, qui inter se de negotio tractant, operam vel rem liberaliter, ac benefice præstare cogitat, necessaria est æqualitas præstationum; proindeque æquiparatio & æstimatio rerum, aut operarum inter se, aut rerum cum operis requiritur. Quod si igitur istiusmodi sit forma conventionis, cæu permutationis, emtionis, venditionis, in qua alter contrahentium nihil re ipsa dat, vel accipit, etsi videatur dare quidquam, vel accipere, deficit materia actus; igitur actus ipse nullus est; uti fit in usura, quæ vere usura est, in pretio dato pro redimenda iniusta vexatione, ac quotiescunque statuitur pretium pro re aut facto, quæ aliunde iam debentur. Hinc leges monent, non nudam traditionem rei ab altero alteri factam spectari oportere, sed titulum, seu rationem, ex qua iustitia traditionis intelligatur. (3)

(d) Sunt res quædam extra hominum commercium positæ, vel natura, vel positiva Dei, aut hominum lege. Ergo nec istæ materia actuum esse possunt, qui earum naturæ, vel legi divinæ, aut humanæ repugnant. (4)

(1) *Sic disertè ius naturæ declaratur a Papiniano l. filius. 15. D. de conditionibus Institut. „Quæ facta lædunt pietatem, existimationem, verescundiam nostram, & (ut generaliter dixerim) contra bonos mores fiunt: nec facere nos posse credendum est.“*

(2) C. 18. de R. I. in VI.

(3) L. nunquam. 31. D. de acquir. rer. domin.

(4) *Exemplo est simoniaca passio vel præstatio, quæ nec in promittente, nec dante vel accipiente quidquam iuris vel obligationis producit.*

§. LVIII.

Huius loci propria videtur esse controversia de his, quæ vi, metusve causa fiunt; quæ est inscriptio tituli XL. l. l. Decretalium. Ac imprimis, cum inter vim ac vim sit differentia (1), agitur duntaxat de metu gravi & iniuste incusso (§. XXXIV.) ad extorquendum actum, ad quem consensus liber ac metu vacuus postea non accesserit; quemadmodum fieri aliquando potest, quando metus purgari dicitur. (2) Certum porro est, nullo metu voluntarium tolli, nisi forte rationis tolleretur usus perturbatione nimia. Quapropter consensus per se in actu, qui metu fit, non deficit, nisi eius naturæ censeatur negotium, quod singularem ac plenam libertatem, animique propensionem poscat. (3) Nihilominus, *utcumque voluntarius dicatur actus, qui gravi & iniusta metu extorqueatur, si alia ex ratione extorquenti debitus non est, iure naturali nullus censeri debet.* Nam.

- (a) Eiusmodi actus nullum omnino ius parit extorquenti, rem metu promissam exigendi, vel metu extortam retinendi. Quali enim iure gaudebit is, qui eodem tempore obligatione constringitur naturali & immutabili, & non inferendi metum, & illatum tollendi, & omni onere & incommodo liberandi eum, qui metum iniuste passus est. Extreme inter se pugnant hæc duo, tenere quempiam sibi devinctum, & obligatum dictante natura, & approbante eius auctore, eodemque tempore a natura, eiusque auctore obligari, ut idem servetur, ac fiat immunis ab omni vinculo, & obligatione. Non inciantur hanc obligationem adversarii huius thesios; qui igitur agnoscere possunt obligationem ex metu oriri? Hæc quidem, si pugnantia

tia non sunt; nescio, quæ maior pugna & apertior in re morali excogitari queat.

- (b) Non finunt utique leges hominum, ut obtentu metus ab inita conventionem suo ipsius iudicio discedat quisque (4). At cognito metu gravi rescindi iubent, quidquid actum est. Facigitur, iudicem & magnitudinem & iniustitiam metus videre indubitato, nec improbare tamen, ac dissolvere, quidquid metu promissum aut præstitum est. Quis non clamabit continuo, ab ipso iudice approbari iniquitatem, foveri iniustitias, hominum improbitatem, ac libidinem quidvis audendi excitari & accendi? quo igitur pacto id, quod nefaria vi, ac scelere gestum est, approbari a summo Deo, ratum haberi, ac decretò voluntatis æternæ muniri poterit?
- (c) Iura omnia & obligationes ex pactis provenientes ad beatitatem humani generis a natura constitutæ sunt. Erit igitur necessarium ad felicitatem hominum, ut, quæ iniuste & violente facta sunt, eadem firma sint, utque impudentissimus quisque ipso in furore suo atque importunitate, vitæ & rerum præsidium habeat? Istiusmodi ius, quod ex iniuria provenit, quid est aliud, si rite expendatur, quam illicitum scelus, innocentiae laqueus, audaciæ stimulus, rapinarum atque oppressionum incitamentum? Multa huiusmodi deduci ex principiis poterunt (§. XIII. e.) indicatis. Accedit, quod promissionis aut præstationis, quæ iniusto metu extorquetur, reipsa materia deficiat. Nam qui metu inductus promittit quidquam, vel præstat, quid agere cogitur, nisi, ut securitatem, ut salutem, ut vitam redimat, eas nempe res, quas iure suo tenet, quin comparare pretio debeat, nisi, quod suum est, coheretur emere. (5)
- (d) Non igitur vitio consensus nulla dicimus, quæ vi metuque gesta sunt, sed quod materia & maxime ius deficiat in altero vim inferente. Atque inde conficitur, firmos esse actus, qui fiunt metu iuste incusso, nempe ab eo, qui imperio & iure cogendi pollet, aut forte etiam ab eo, qui ius perfectum habet obtinendi id, quod vi extorquet. Pariter, si cui me obstringam propter effugiendum metum a tertio incussum, non instigante vel colludente eo, cui me ob-

strin-

fringo, dubium non est, me teneri ea obligatione; quia nihil eidem obest, quo minus ius adversum me acquirat. Atque is merito, quæ mihi præstitit, imputare potest, quod ipsius auxilio ad discutiendum præfens periculum sim usus. (6)

(e) E contrario, si vis infertur in commodum tertii, ut ei quid promittatur, vel præstetur, nihil is quoque iuris acquirit. Hinc recte pronunciant leges Romanæ, nihil interesse, quis metum incusserit, ubi scilicet nemini fuit ius metum intentandi. (7) Ac Seneca: *æque dignus est, inquit, pœna, qui ipse vim adhibet, & qui ab alio admota ad lucrum suum utitur.* (8)

(f) Utrum iusiurandum, quod promissionibus firmandis maxime addi solet, confirmet ea, quæ vi extorta sunt, hoc loco, quo eius notio explicata non est, satis defini nequit; illud annotasse satis est, quod vulgo statuitur, iusiurandum sequi naturam actus, cui adiectum est; ac si conventionibus inter homines initis adiiçitur, Deum censeri obligare in commodum eorum, qui inter se convenere; ac si mutuo consensu dissolvant, quod ante actum est, vim quoque iuramenti cessare. Unde haud ægre perspiciet quisquam, quando actus est nullus, neque humano generi commoçum ac salutare est, ut firmitatem habeat, non posse eidem ex iureiurando novum robur accrescere (9)

(g) Ut paucis complectamur, quæ de actibus metu gestis dicta sunt, ea nullius roboris censenda sunt positis hinc tribus: si moraliter certum est, eum, qui metum incussit, *nullo iure* id fecisse: si metum intulit, qui cadat in constantem virum: si quod metu actum vel conventum est, eo depulso non ratum est habitum verbis expressis aut factis consensum subsequenter indicantibus. (10) Quid? si is, qui metum passus est, postea actum sibi utilem videat, & ratum habere velit, cogeturne alter, stare contractu? haud dubie positivo iure in pœnam: naturali autem, quando in priore voluntate etiam tum perseverat, aut aliter illatam iniuriam reparare nequit.

(1) C. de muliere. 6. de sponsal.

(2) C. 6. mox cit. & C. ad id. 21. eod. Quando novus & ultroneus consensus sublato metu accedit, adeoque nova causa per se ius parare idonea, necesse videtur, ut is signis quibusdam declaretur; quia alias alter de iure suo certus esse nequit. Verum ut id verbis fiat, necesse non est, cum etiam alia hic signa sufficere possint, puta, si promissor depulso metu, vel errore cognito (eadem enim utrinque ratio est) ultro rem præstet, aut super iam exhibita re controversiam non moveat, cum commode posset, aut si post de eadem re cum altero tractet, tanquam tali, quam is iure possideat. Ita Pufendorf. l. III. C. VI. §. 14.

(3) Qui huic sententiæ generatim adversantur, iidem tamen vota, sponsalia, matrimonium, professionem religiosam excipiunt, atque his casibus a nobis stant.

(4) Hisce legibus facile constat ratio. Nam cum vis illata, ac delictum non præsumatur, & exceptio metus dubiam habere disceptationem possit, eo quod fatuitati potius quidvis metuentium, quam iniuriæ sæpe adscribi possit, quod vi ac metu gestum dicitur; idcirco in statu adventitio æquum est, id sustineri tantisper, donec a iudice super metu illato cognoscatur. Exemplum præbet C. cum dilectus. 6. de his, quæ vi metusve causa. Conf. §. XXXIV. g. Ex hoc tamen non consequitur, ut Pufendorfius ait loc. cit. §. 12. Eiusmodi pacto, ut & aliis negotiis, quæ per exceptionem peremptoriam possunt elidi, intrinsicam vim obligandi inesse; cum istæ exceptionum ambages magis ad usum fori civilis, quam simplicitatem iuris naturalis pertineant, saltem ubi agitur inter eas, qui communem iudicem non agnoscunt.

(5) Nihil igitur momenti habet, quod Grotius l. II. C. XI. §. VII. asserit: seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuire, eum, qui metu promisit aliquid, obligari; quia consensus adfuit. Nam obligationi ius respondeat, necesse est; quod si oriri non potest, nec obligatio nascetur. Denique & apta tractandi materia negotiis, ac conventis substrata esse debet. Neque ob eam causam, quod ei, qui vim patitur, concessum, ac licitum sit promittere, ac dare latroni, continua inferitur, penes hunc ius esse idem exigendi, vel acceptandi, vel retinendi, aut penes alterum esse obligationem, ut det.

(6)

(6) Si quem conduxero, ut iter facienti contra latrones adfit, sine dubio promisso ac pacto standum mihi est. Imo ingrati animi, non solum perfidiæ crimen contrahit, qui angustiis in rebus constitutus alios in auxilium vocat largis promissis; postea vero, quam eorum ope periculum evasit, moras ne-
 clere solvenda instituit.

(7) L. item. 14. §. 3. D. quod metus caus. gest. erit: in hac actione non queritur, utrum is, qui convenitur, an alius metum fecit: sufficit enim hoc docere, metum sibi illatum, vel vim; & ex hac re eum, qui convenitur, etsi crimine caret, lucrum tamen sensisse.

(8) Seneca Excerpt. Controv. l. IV. C. 8.

(9) Exemplum istiusmodi iuramenti vi extorti recenset Hartzheim T. III. Concil. german. p. 189. Arnulphus quidam Comes Episcopum Leodiensem ad apostolicam Sedem proficiscentem deprædatus est, ac iurare compulit, se res ablatas nunquam repetiturum. Re delata ad S. Gregorium P. VII. Is Episcopo rescripsit in hunc modum: „De iuramenti iniustissima obligatione dilectioni tuæ sic respondemus, non debere existimari, eam ullis iuramenti vinculis posse teneri, quæ tam nefandissime coacta iuraverat. Unde & apostolica te auctoritate absolvimus, ut non tuæ, aut alicuius conscientia ob hac videaris annexus, aut debitor esse.

(10) Provide ad hunc locum annotat P. Zech de Iure Rer. Eccles. Sect. IV. §. 241. Paulo aliter de pactis publicis & foederibus pacis esse ratiocinandum.

§. LIX.

De actibus lege prohibitis controversia solet agitari ad hunc maxime locum pertinens, utrumne iidem ob hanc causam, quod prohibiti sint, pariter irriti ac nulli censi debeant. Responsum accommodabo præsentī loco, de illis nempe actibus potissimum agendo, qui vetantur naturali lege:

(a) Quæ ob internam turpitudinem prohibita sunt necessario, uti promissa & pacta turpia, nequeunt ullum habere

here effectum moralem; quapropter si prohibita sint, erunt etiam irrita non tam, quia prohibita, sed quia ii, qui de illis inter se tractant, iure ac facultate morali carent, utpote contraria obligatione affecti circa actionem, eandem; atque hoc sensu verissima est regula 64. in VI., *quæ contra ius sunt* (facultatem moralem) *debent utique pro infectis haberi.*

- (b) Siquid lege prohibetur, non quod in se malum sit, sed ob adiuncta actionis vel agentis, aut ob fines malos, quos idem sibi præfixit; non continuo hac prohibitione ius agendi seu connatum, seu acquisitum tollitur; nam interest inter ius, rectumque usum iuris, (1) & facultas legitima, quæ necessaria est ad firmitatem actus, segreganda est a licentia, & honestate & moralitate completa actionum, (2) quæ non modo ex facultate morali agendi, sed ex adiunctis præterea, & finibus agentium colligenda est.
- (c) Quando actus *promissorius* & *executivus* non attingunt rem eandem, vel ius idem, fieri potest, ut validus sit actus executivus, etsi fiat contra fidem promissæ datam, proindeque contra legem vetantem. (3)
- (d) Intelligi non potest, quomodo seipsum inhabilem quis faciat sola voluntate, ut non idem voluntate contraria posteriore denuo habilis, & iure agendi præditus censeatur. (4) Iura libertatis non abdicantur sola voluntate agentis, sed quia transferuntur in alium, eoque modo agens contrariæ obligationi subiicitur, vel lege quadam Dei aut hominum, quæ ita expresse prohibeat, ut, quod contra fit, simul velit infirmum ac nullum; nam
- (e) Prohibitionum earum, quæ legibus positivis Dei, vel hominum sunt, quidam gradus possunt concipi; eritque gradus ultimus, si, quod contra legem fit, simul irritetur; sola autem prohibitio hunc gradum non indicat, vel per se includit; quia fieri potest, ut graviora incommoda inferrentur, si pro nullo habeatur, quod male gestum est, quam si idem toleretur (5). Quapropter videndum est, *quatenus* lex prohibeat quidquam, utrumne eousque, ut nullum reddat, quod contra fit.

(f) Quia

(f) Quia eiusdem actus multiplex effectus moralis esse potest; fieri potest. ut unus alterve tollatur per legem positivam, quin alter concidat. proveniens fortassis ex lege naturali. (6) Erit igitur hoc etiam ex capite dispiciendum, quatenus actus sit infirmatus per legem.

(g) Si cui actui lege divina, vel humana sit constituta forma sua substantialis; hac posita ponetur actus, etsi forte non debito modo, ac contra præscriptum legis sit positus. Ex hac causa multa suppetunt eorum exempla, quæ prohibita, non continuo irrita sunt.

(1) Supra §. XIII. f.

(2) *Dum quis res suas prodigit, aut ob malos fines expendit, nemini hoc solo fit iniuria, neque qui liberaliter aut cum onere accepit, tenetur ad restituendum. C. unic. de voto & voti red. in VI. matrimonium initum post simplex castitatis votum, agnoscitur validum, etsi vetitum id esse naturali obligatione voti minime dubium fit; neque probabili ratione dici potest, huiusmodi matrimonii contractum, si lege naturæ nullus esset, ex humano iure firmitatem accipere. Valde quippe insolens est, ut quæ a natura discinduntur, ea voluntaria hominum, vel Dei lege consolidentur.*

(3) *Contractus sponsalium & matrimonii non idem obiectum est; neque enim promissione sponsalitia abdicatur, & transfertur ius illud ad conjugales actus, quemadmodum idem fit in matrimonio. Etsi igitur post inita cum persona quadam sponsalia vetitum sit contra fidem priori datam matrimonium ipsum inire cum alia; non tamen, si istuc fiat, irritum erit; cum transferatur ius, quod ante non abdicatum, ac translatum, etiam tum in potestate erat transferentis. Eiusmodi iura, quamdiu in alterum translata non sunt, neque per legem positivam affecta vinculo quodam, sola facta promissione ligantur quoquo modo, non ita extinguuntur, vel cohibentur, ut valide tradi non possint alteri contra fidem prioris promissionis. Hinc cit. C. unic. de voto Pontifex declarat, solemnitatem voti, qua matrimonium postea initum dirimitur, ex solo iure ecclesiastico proficisci.*

(4) Supra §. XV. b. *Si quod ius in alienam potestatem non transit, qui id tenet, sola voluntate sua eo non excidet: cum posterior voluntas eandem, quam prior, vim habeat. Fit hoc casu perinde, ac in humanis legibus quam plurimis, quæ per-*

perpetuo valitura dicuntur; sæpe tamen eadem, qua lata sunt, aut pari auctoritate revocantur.

(5) *Matrimonia clandestina sancta Dei ecclesia ex iustissimis causis semper detestata est, atque prohibuit; eadem tamen rata, & vera erant matrimonia, quamdiu ecclesia ea irrita non fecit. Verum cum sancta synodus animadverteret, prohibitiones illas propter hominum inobedientiam iam non prodesse, tum primum ad ea irritanda processit. Concil. Trid. Sess. 24. C. I. de reform. matr. Gravatis alieno ære semper vitium erat, creditoribus elusis religionem quandam in claustro profiteri; si quis tamen obæratu id fecerat, a nemine censebatur, nihil egisse. Sixtus P. V. irritam istiusmodi hominum professionem fecit lege lata A. 1587. At Clemens P. VIII. rigorem huius legis ad terminos iuris prioris reduxit sublata irritatione, relictis pœnis aliis à Sixto constitutis. Prohibuerat Innocentius IV, ne procuraciones a visitatoribus ecclesiarum in pecunia, sed in victualibus tantum, neve alia munera ab iisdem reciperentur. C. Romana Ecclesia. 1. §. 5. de censibus in VI. At S. Gregorius X., cum exigeret peruersorum audacia, sola delictorum huiusmodi prohibitione non contentus, præcepit, ut, quidquid receptum esset, atque alterum tantum restitueretur ecclesiæ, a qua receptum fuerat. Ius igitur recipienti ita seu abstulit, seu cohibuit, ut suum non faceret, quidquid accepisset. C. exigit. 2. ibid. Manifestum igitur esse puto, clausulas irritantes per se non esse, nisi gradum quandam prohibitionis; simulque intelligi potest ratio eius sententiæ, quam Innocentius protulit C. ad apostolicam. 16. de Regularibus: multa prohibentur, quæ, si facta fuerint, roboris obtinent firmitatem. Cui consentit rescriptum Alexandri III. C. ex literis. 2. de matrim. contract. contra interdict. Sane prohibita est præterito digniore, minus digni electio; nec tamen irrita; cum id statui sine gravissimis incommodis litium, ac dubiorum non possit.*

(6) *Actuum effectus præter ius, & obligationem, quæ conscientiam, seu forum internum attingit, est actio in foro externo. Fieri potest, ut lege humana hæc præcidatur, illa remanente salva. Idem sæpe fit in matrimoniis, quæ præter vinculum internum, & rationem Sacramenti varios annexos habent effectus civiles. His impeditis lege politica non continuo etiam vinculum dissolvitur, aut Sacramenti ratio tollitur. Exemplum præbet C. de Francia I. de Sponsal.*

(7) *In administrandis ac suscipiendis sacris mysteriis multa fiunt contra saluberrimas leges prohibentes, quæ propterea robore suo non carent.*

CAPUT XI.

In numero naturalium officiorum ea primum sibi vindicant locum, quæ summum Deum, ac religionem proxime attingunt.

ARGUMENTUM.

- §. LX. *Iucundum est sapienti cogitare de naturali hominis cum summo Deo nexu. LXI. Quem exhibet distincta creationis & Creatoris idea: LXII. Dein Gubernatoris: LXIII. ac finis ultimi. Quid sit illustratio divinæ gloriæ. LXIV. Officia theoretica erga Deum. LXV. Officia practica. LXVI. Cultus externus, in quo consistat: LXVII. eius rationes ac fundamenta. LXVIII. Religio naturalis. LXIX. Falsæ quorundam de illa opiniones. LXX. Obligationes naturales circa inquirendam religionem veram: LXXI. circa eam amplectendam, LXXII. & profitendam: LXXIII. Notio Autonomiæ: LXXIV. An detur? LXXV. Delicta contra religionem. LXXVI. religio etiam res sacras, personas sacras, loca sacra attingit.*

§. LX.

Homo vi naturæ atque essentiæ annectitur divinitati, totusque pendet a Creatore suo, Gubernatore, sine ultimo. Hæc vincula supra indicata, (1) nunc explicanda sunt accuratius; cum ex eorum contemplatione omnis derivetur religio, & officiorum erga summum Deum complexio. (2) Neque accidere iucundius quidpiam homini sapientiæ studioso potest, quam investigare, ac præ oculis habere arctissimum nexum,

nexum, quo natura sua adstringitur cum divina atque æterna, ac perfectissima mente. lætent alii longam avorum seriem, & fumosas imagines ostendent; sapienti satis est, nosse & cogitare, se progeniem esse summi Dei, ad eumque, si per cognationum gradus ascendat, ut Genealogi faciunt, cito pervenire; quemadmodum Paulus in medio Areopago consistens aiebat, *Deum non longe esse ab unoquoque nostrum: in ipso enim vivimus, movemur & sumus. - - Ipsius enim & genus sumus.* (3)

(1) §. II. a.

(2) Grotius I. II. C. XX. n. XLV. *Ex his notionibus contemplativis sequuntur activæ, ut, Deum honorandum, amandum, colendum, eique obtemperandum.*

(3) Act. Apost. XVII. 27. 28.

§. LXI.

Primo igitur in *Creatoris ac Creationis* ideam figatur mentis acies, & evolvantur notiones veritatesque cum illa coniunctæ.

- (a) Etsi in rebus creatis excellat quivis homo, is tamen neque semper existit, neque necessario, neque ex se determinatus est, ut hoc statu, & loco existeret in serie succedentium rerum, aut cumulo una existentium. Quivis igitur homo in numero est rerum productarum, contingentium, aliunde determinatarum. Porro in rebus productis, contingentibus, determinatis triplex tantum differentia habet locum; est aliquod *ultimum*, quod quidem ab alio priori ac simili, id est, pariter producto, contingente, determinato pendet, sed a quo non pendet aliud posterius ac simile, quia *ultimum* sumitur, quod in præsentis serie nunc est. Dein est aliquod *medium*, quod & ab alio prioris ac simili pendet, & a quo etiam pendet aliud posterius ac simili-

simile, sed quod non a priori simili, id est, pariter producto, contingente ac determinato pendet, verum ab alio priore improducto atque æterno, necessario, & quod a se, ac per se determinatum est ad perfectionis suæ statum. - Atque hoc est id, quod *summum Deum* dicimus. Quivis igitur, qui ultimum se sumit in numero aut serie productarum rerum, contingentium ac determinatarum, facto gradu triplici Creatorem suum, primumque parentem attingit, a quo is primo ac totus pendet. (1)

- (b) Cum idea *causæ primæ*, quæ nullam aliam ante se, & *causæ supremæ*, quæ omnes sub se habet, quæ æterna, necessario & a se existit, a qua status & ordo tam stabilis ac mirificus rerum universalium primo determinatur, intime cohæret idea mentis, ac naturæ sapientissimæ, potentissimæ, optimæ, plenæ omnis perfectionis & infinitæ, quæ eminenti ratione in se continet, quicquid perfectionis concipi in infinitum potest. Siquid igitur boni, siquid pulchri, siquid existimatione & amore dignum cogites, id & a Deo est tanquam unico fonte, unde tot scaturiunt rivuli, ac plenissima luce, a qua tot divinitatis radii quaquaversus diffunduntur; & idem infinites perfectius in Deo est, quo nihil maius, nihil melius excogitari potest. Quo pertinent illa divinitus expressa: *Dixit Deus ad Moysen: EGO SUM, QUI SUM.* Ait: *sic dices filiis Israel: QUI EST, misit me ad vos.* (2) *Nemo bonus, nisi unus Deus.* (3) *Omnes gentes quasi non sint, sic sunt coram eo, & quasi nihilum & inane reputatæ sunt ei.* (4) *Quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis?* (5) Cum his ipsis notionibus causæ primæ, supremæ, perfectissimæ, & infinitæ connexa est notio UNIUS. Nam *Deum, ut scias, unum esse debere, quære, quid sit Deus, & non aliter invenies.* - - *Unicum sit, necesse est, quod fuerit summum magnum.* (6)

- (c) Ad ideam Creatoris istuc præterea referendum est: cum Deus procreavit res omnes; ipseque natura sua abundet perfectione omni, non poterat quidquam eo consilio ac fine procreare, quasi egeret re quapiam, aut sibi acquirere quidquam cogitaret. (7) Ob eandem tamen perfectionem, ac sapientiam infinitam non potuit

procreatis rebus non præstituerè finem & naturæ ipsarum accommodatum, & suæ perfectioni consentaneum. Quis sit istiusmodi finis, mox infra exponemus.

(1) *Qui res metaphysicas speculati sunt, aut contemplatione divinarum rerum excoluere mentem, maxima cum perspicuitate ac voluptate percipient totum id, quod paucis verbis compressimus; modo id agant, ut reiectis ideis ad rem non pertinentibus solam sibi abstrahant, & retineant ideam rei contingentis, productæ, aliunde determinatæ.*

(2) Exod. III. 14.

(3) Marc. X. 18. Luc. XVIII. 19. Matth. XIX. 17.

(4) Isai. XL. 17.

(5) I. Cor. IV. 7.

(5) Tertullianus adversus Marcionem L. I. C. 3. *Constat, idolorum cultores, si paulum saperent, stultitiam polytheismi agnovisse, & cum tutum esset, irrifisse. quemadmodum de Seneca Augustinus testatur L. VI. C. X. in fine de Civit. Dei: „Colebat, inquit, quod reprehendebat: agebat, quod arguebat; quod culpabat, adorabat. Ita magnè hi Philosophi cum infimam plebeculam formidarent, commutarunt veritatem Dei in mendacium, & coluerunt, & servierunt creaturæ potius, quam Creatori - - propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum, in immunditiam - - in reprobum sensum - repletos omni iniquitate; malitia &c. Rom. I. Atqui hi ipsi sunt, quos Scriptores quidam ætatis nostræ sæpenumero admirantur, prædicant, ac veris Heroibus ac Sapientibus catholicæ religionis antepone non verentur.*

(7) Psalm. XV. 2. *Dixi Domino, Deus meus es tu; quoniam bonorum meorum non eges. S. Thomas I. part. q. XLIV. a. 4. „Dicendum, quod agere propter indigentiam, non est, nisi agentis imperfecti. - - Sed hoc Deo non competit; & ideo ipse solus est maxime liberalis: quia non agit propter suam utilitatem, sed solum propter suam bonitatem. & ibid. „q. XIX. ad 1. licet nihil aliud a Deo, sit finis Dei; tamen ipsemet est finis respectu omnium; quæ ab eo sunt, & hoc per suam essentiam, cum per suam essentiam sit bonus. - - „Finis enim habet rationem boni.*

§. LXII.

Altera, qua Deo vi naturæ adnectimur, est supremi Gubernatoris idea, & divinæ Gubernationis ratio, ob quam citius subditum cogites in hac terra sine imperante, aut domesticum sine patrefamilias, quam hominem supremo Gubernatori, Legislatori, Iudici, ac communi amplissimæ orbis familiæ parenti non subiectum penitus & obnoxium. Non deserit divinum Numen, quæ sapientissimo consilio atque optimis finibus condidit, quasi humanæ levitatis more mutasset voluntatem, aut oblivione negligeret, aut fastidiret opera, quæ effecit, aut gubernando defatigatus cessaret, aut curarum mole implicitus singulis æque, ac universis curandis par non esset. Interesse perpetuo humanis rebus providentiam supremi Dei, a qua universorum ordo & singulorum fors pendeat, & intime sentit, & aperte testatur mortalium genus omne inde ab origine sua. Epicureorum impietas aliter loquentium potius, quam sentientium confutata est dudum, atque explosa, & cum horrore repudiata, nec Atheismo impar habita; cum, quidquid religionis est, æque tollat. (1) Ad hancigitur supremi Gubernatoris ideam, & divinæ gubernationis rationem hi, qui sequuntur, disciplinæ articuli spectant maxime.

- (a) Providentia summi Dei in administranda hominum sorte non coercetur angustiis terminis mortalis vitæ, sed gravissimum iudicium coram divino tribunali cuique subeundum post fata, ac præmiæ vel supplicii, beati

titatis aut miseriae immutabilem statum pro meritis tribuendum complectitur.

(b) Neque ex praesenti fortuna discrimen inter homines facit providentia Numinis; quoniam *pusillum & magnum ipse fecit, & aequaliter est illi cura de omnibus.* (2)

(c) Quisquis causarum naturalium ordo, & quaecunque efficacitas cogitetur, qua ex aliis alia consequantur necessitate naturae; tamen sots hominum, qua prospera vel adversa utuntur in hac vita, divinae rerum administrationi rectissime tribuitur, ut arceri, vel removeri a Gubernatore Deo mala praesentia, & donari nobis, vel conservari bona, rectissime flagitemus, atque illa sceleri, haec probitati iustissimis ex causis saepe adscribamus. (3) Quis praesente fortuna, ingravescente morbo, imminente morte &c., hoste barbaro instante, aut cum dira lues serpit, cum vermium aut locustarum greges spem agricolarum absumunt, cum aquarum vis domos, pecora & homines haurit, cum annonae penuria & pallida fames incumbit; quis divinum Numen non cogitat, non preces fundit, non placare studet sceleribus exacerbatum? atque utinam cum secundis rebus homines utuntur, aequae beneficium ac liberalem, quam adverso tempore severum, aequae donantem bona, quam auferentem, aequae blandientem, quam castigantem Deum viderent caeci mortales!

(d) Ad Gubernationis divinae rationem maxime pertinent Leges naturali ratione promulgatae, & gravissima sanctione munitae, nempe uberrimis praemiis virtuti promissis, & gravissimis suppliciis sceleri propositis: utraque vel maxime ad statum futurae vitae pertinent. Nec inficiari quisquam potest, summo Deo competere ius ac potestatem praeter veritates ac leges ratione promulgatas, alias hominibus veritates manifestandi, & alias praeterea proponendi leges, quibus tanquam mediis finem suum consecrarentur; multoque etiam magis potest Deus summo iure, naturali beatitudinis humanae fini subrogare sublimiorem, quae omnem naturam transcendat, hominemque multo propius, ac per naturam fieri potest, cum divinitate coniungat, eique fini dein accommodare media ordinis pari-

pariter sublimioris; neque enim, quod supra naturam est, per vias ac vires naturæ attingi potest; atque id, si faciat optimus Deus, in summæ gratiæ loco habendum est.

(e) Si propofitæ per naturam viæ affequendo fini vix, ac ne vix quidem idoneæ sunt, & veritates ratione promulgatæ atque ad honestatem vitæ summopere necessariæ per rationem non satis innotescunt hominibus, credi non potest, Deum bonitati ac sapientiæ defuisse, sed per revelationem, quæ saltem naturam non superat, credendus est succurrisse infirmitati mentis humanæ. Nemo est vir sapiens, qui, posteaquam certum fibimet finem præfixit, non media accomodet ei obtinendo idonea; & gentes omnes, quæ religionem coluerunt, religionis initia, & instituta ex quodam cum superis commercio derivarunt.

(1) *Accedentem ad Deum, id est, religionem colenti, necesse est, ut credat, non tantum, esse Deum, sed quod inquirentibus se remunerator sit, quique adeo animadvertat, quæ ab hominibus geruntur.* Hebr. XI. 6. *Eundem fuisse sensum totius antiquitatis observat Grotius l. II. C. XX. §. XLVI., & Puffendorfius de I. N. & G. l. III. C. IV. §. 4.*

(2) Sap. VI. 8.

(3) *Dominus mortificat, & vivificat, deducit ad inferos, & reducit. Dominus pauperem facit, & ditat, humiliat, & sublevat. Suscitavit de pulvere egenum, & de stercore elevavit pauperem, ut sedeat cum divitibus, & solium gloriæ teneat.* I. Reg. II. 6. seq. *Cavendum tamen cuilibet, ne aliorum miseria peccatis ipsorum temere adscribat. Contrarium docemur in historia Iobi, & Tob. XII. 18. quia acceptus eras Deo, necesse fuit, ut tentatio probaret te. & Ioann. IX. 3. neque hic peccavit, neque parentes eius (ut cæcus nasceretur) sed ut manifestentur opera Dei in illo.*

§. LXIII.

Tertium superest vinculum, quo nos summo Deo adstrinxit natura, vel potius ipse sibi naturæ auctor, idque *in fine* nobis præfixo situm est. Quod contingens

est, & productum, id aliquando non extitit: quod a se est, & prima ac suprema omnium causa, id semper extitit; cum in se habeat & a se, ut fit. Igitur difficile non est cogitare tempus, quo præter summum Deum extitit nihil. Quando igitur fecit Deus, ut essent, quæ ante non erant; quid aliud fecit, nisi, ut manifestaret se esse, utque ea, quæ ratione pollent, inquirerent, unde sint; cum neque ex se sint, & nihil fuerint antea, & nunc sint? Quapropter creando & res universas, & maxime naturam intelligentem, summus Creator, se esse, palam fecit; & quod consequens est, se perfectissimum esse, palam fecit, cum id inde ab omni æternitate ignotum esset universis, quia universa omnino non erant. Quid igitur spectabat creando, seseque palam faciendo? non id certe, ut acquireret; quippe qui omnia dedit creando, & infinites maiora dare potest: *nec indigens aliquo, cum ipse det omnibus vitam, & inspirationem, & omnia.* (1) Nimirum communicare se, ac perfectiones suas voluit creando, non perfectionis quidquam accipere. Quem ergo finem præstituit creatis rebus? nempe dignum bonitate sua, sapientia sua, perfectione sua infinita. Res quidem extra hominem positas in hoc mundo propter hominem condidit (quod vel cœci gentiles agnoverunt) sic tamen propter hominem res condidit, ut in ils homo, nisi cœcutire, & insanire vellet, Conditozem tanquam in speculo cerneret, & a diffusis divinitatis radiis haud ægre in notitiam di-

vinitatis veniret. (2) Ipsa quidem rerum creatio est communicatio divinæ bonitatis, perfectionis, beatitatis; nam a Deo est, quidquid est. Sed mens creata intelligendi, & amandi facultate pollens in se ipsa nec satis habet, quod intelligat, nec satis, quod amet; estque in statu torporis, ac stupiditatis, quamdiu nec sat veritatis habet, quam intelligat, & intueatur, nec sat bonitatis, quam amplectatur & amet. In se igitur, ac per seipsam beata, quieta, tranquilla non est. Ergo beatitatem extra se quærat, necesse erit; anne in re ulla creata? at omnes, quia creatæ, idcirco imperfectæ sunt; semper ergo deerit quidquam rem creatam contemplanti & amanti. Porro, cui deest quidquam, is beatus non est; multo etiam minus beatus, cui infinita desunt. Dein res inanimes longe sunt inferiores mente creata; mens vero alia pariter creata, quomodo beatas faciet alias mentes, quæ ipsa quærit beatitatem extra se? quæ bona non est ulla ex parte, nisi qua imaginem divinitatis præferat: quæ se amanti dicet; Deum præ me ama, si me amas. Nihil igitur restat, menti creatæ, & naturæ cuivis intelligenti, si misera non esse, sed beata velit, nisi ut Deum quærat, atque in Deo beatitatem quærat. Atque id est, quod Atheniensibus, nempe hominibus non stupidis, Paulus proposuit, cum diceret; Deum non indigentia mundum & homines condidisse, sed ut Deum quærant, & attingere studeant; quærant contemplando, attingent, teneantque amando. Non potuit Deus, si hominem

non miserum, si beatum efficere voluit, eum non condere propter semetipsum, eique hunc præstitueret finem, ut quærat se contemplando, teneat amando. Sublimia hæc videbuntur nonnullis, fortassis etiam magis ascetica & pia credent, quam philosophica. Atqui & Paulus in eandem sententiam loquens Atheniensibus id vereri visus est, & præoccupavit, addens: *Quamquam non longe est ab unoquoque nostrum. In ipsa enim vivimus, movemur, & sumus; sicut & quidam vestrorum Poetarum dixerunt; ipsius enim & genus sumus.* (3) Nunc illud concludamus, Deum creando res universas manifestasse se, ac perfectiones suas, eumque finem præfixisse naturis intelligentibus, ut cognoscendo & amando divinitatem beatæ sint. Hisce veritatibus inconcussis adnectamus notiones, & veritates cum iisdem penitus cohærentes:

- (a) Id, quod in se exprimit, & palam facit, & cognoscendam præbet perfectionem, ac summam gloriam, quæ in Deo est, dicitur *illustrare divinam gloriam, aut manifestare Dei perfectiones.* Porro res inanimæ, & status physicus rerum omnium illustrat divinam gloriam, ac manifestat Dei perfectiones, quatenus Conditoris potentiam, sapientiam, bonitatem, providentiam &c. aliasque perfectiones exprimunt, & palam faciunt, & cognoscendas præbent. Naturæ vero intelligentes, ac status earum moralis illustrent divinam gloriam, ac manifestant Dei perfectiones, quatenus per actiones liberas statumque moralem exprimunt, & palam faciunt, & cognoscendas præbent perfectiones summæ Dei, easdem agnoscendo, de iis, ut oportet, iudicando, eas profitendo, rebus omnibus præferendo, eas amplectendo tota voluntate, & amando totis viribus: ab iisdem desumendo motiva, seu momenta actionum liberarum, eas celebrando, prædi-

dicando, colendo actionibus externis, quæque sunt generis istius; uno verbo, natura intelligens illustrat divinam gloriam, ac manifestat Dei perfectiones, quando actibus intellectus, nempe contemplando ac iudicando, & actibus voluntatis, amando ac delectando, denique externis actionibus cum internis conspirantibus perfectiones summi Dei, ut par est, exprimit, & palam facit, & cognoscendas præbet: atqui in his ipsis intellectus, & voluntatis actibus primo consistit beatitas naturæ intelligentis, ut paulo ante demonstratum est; igitur natura intelligens per beatitatem suam illustrat divinam gloriam, ac manifestat Dei perfectiones, sive illustrando divinam gloriam, & manifestando Dei perfectiones ipsa beata est; ut adeo illustratio divinæ gloriæ, seu manifestatio divinarum perfectionum, ac beatitas naturæ intelligentis reipsa non differant, nec diversi fines sint eidem vi naturæ, aut a Conditore præfixi. (4)

(b) Vereor, ut, quæ adhuc deduximus, satis perspicua sint iis, qui caducis rebus cogitando atque amando affixi parum norunt, quid sit cogitare de summis perfectionibus Dei, quid amare divinitatem; facile illi quidem dabunt, Deum non potuisse non beatitatem præstituerè, in quam feratur natura intelligens. Atqui, inquam, beatam efficere non potuit mentem intellectu & voluntate præditam, nisi seipsum cognoscendum & amandum dedisset. Quid enim tam consentaneum naturæ, aut magis optabile atque appositum ad beatitatem, quam si fons dicat: bibe; si lux: aspice; si pulchritudo: fruire; si veritas: cognosce, & intuere; si bonitas: ama; si thesaurus: posside; si corona: cingere. Aut quid demum, ut beati sint, præcipi sibi volunt mortales cæci? Forte, ut popularem auram, ut honores captent, ut nummorum acervos colligant, ut amentiam libidinis & carnis titillationes percipiant; perinde ac si vellent, ut ipsos lux ablegaret ad tenebras, ut fons ad cœnam, ut veritas ad errorem, ut sanitas ad venenum, ut pulchritudo ad sœditatem, ut dulcedo ad nauseam, ut thesaurus ad inopiam? Volunt igitur, ut divinitas seipsam neget? (5) atqui id penitus repugnat; igitur repugnat id quoque, ut aliam naturæ intelligenti beatitatem præ-

stitueret, quam quæ in illustranda divina gloria, & manifestandis ipsius perfectionibus esset sita.

- (c) Spectata natura hominis fieri non potest, ut siquid maximi facimus, & admiramur, eodemque tempore tota voluntate amplectimur, & amamus; ut, inquam, hæc sensa atque hæc affectiones perpetuo, aut etiam longiore tempore occultemus animo, nec foras prodire sinamus; si vero contemplationes nostras continuare, aut maiorem claritatem illis conciliare, si amorem fovere, magisque etiam inflammare cupimus; tum vero necesse est, ut quæ intus in animo sunt, in actus externos erumpere patiamur, ut ea quidem ratione omnes facultates, ac vires nostræ una conspirent. Ex quo uno palam fit, quomodo illustratio divinæ gloriæ actibus externis fieri possit, ac debeat. Unde ea illustratio, sive, ut alii loqui solent, *gloria Dei extrinseca* passim dicitur clara Dei cum laude notitia. Interest rem summi momenti, quam late pateat, exemplis facere illustriorem. Divinas perfectiones in sese exprimit, & illustrat, qui, quæ ad divinitatem eiusque cultum pertinent, rebus omnibus longissime anteferenda iudicat, idque profitetur re, & verbis; neque tamen eo consilio id facit, ut caperet ipse hominum laudem, sed ut iidem ad laudem divinitatis excitentur. (6) Qui ita sentit de summo Deo, ac si perfectissimus non esset quadam parte, aut imperfectione laboraret positiva, non illustrat divinam gloriam, sed obscurat; uti, qui putat, Deum succurrere non posse rebus afflictis aut perditis: aut non posse plura revelare homini de perfectissima natura sua, quam homo vi rationis naturalis queat comprehendere; quia, quicquid divinum est, exhauriri humani ingenii modulo posse opinatur: qui, quæ imperfecta sunt in creatis rebus, aut perturbationes, quibus hominum mentes agitari solent, summo Deo attribuit. Contra vero illustrat Dei potentiam, bonitatem, sapientiam, qui perinde adversis, ac secundis rebus eiusdem adorandæ providentiæ acquiescit; qui omni vitæ statu, ac fortuna, Dei intueri & exequi voluntatem studet; quique eodem studio satisfaciendi divinæ voluntati officia exp'e erga seipsum, vel alios a Deo præscripta; & quoniam imitari solemus eos, quos magni facimus, ac cordi habemus,
- neque

neque Deo gratius quidquam accidere potest, quam si admirandas eius perfectiones vita & moribus exprimamus, sine dubio illustrabit Dei gloriam, qui imitari Deum conatur, quæquæ potest ratione; quod fit maxime ignoscendo, & benefaciendo; qua quidem re homines ad Deum accedere, vel Ethnicignoverunt (7)

- (d) Hic finis illustrandi divinam gloriam communis est omnium hominum; & singulis æque ac universis, quocunque statu sint fortunæ vel ætate aut sexu. Lex naturalis ac divina maximum illud ac primum præceptum dedit: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo. Et ex tota anima tua, Et ex omnibus viribus tuis, Et ex omni mente tua.* (8) Nullius amorem Deus fastidit, si modo corde non ficto amet; nihil præ vilissimo hominè apud Deum prærogativæ Princeps habet: neque in hac re primæva æqualitas naturalis status sublata est, aut tolli omnino potest. Nec diversa vitæ ratio obesse potest, quo minus illustrare quisque debeat divinam gloriam. Idem spectabit, agetque, si sapit, miles in castris, Sacerdos in ecclesia, doctor in cathedrâ, iudex in foro, artifex in officina, princeps in curia, nobilis in palatio, pauper in tugurio, discipulus in schola, monachus in claustrò vel eremo. Satis enim magnum virtutis theatrum habet, cui summus Deus spectator adest. (9) Neque vero quisquam hoc se iure & obligatione abdicare potest.
- (e) Hoc sine ultimo illustrandi divinam gloriam nihil maius aut præstantius, quodve gravioris momenti sit, excogitari potest; quapropter primo præ oculis eatenus habendus, quoad nihil ei repugnans constituitur, agaturve. Sunt enim alii fines propiores hominibus propositi, qui ex se in adiaphoris numerandi sunt, uti fit in societatibus commercii, literarum, securitatis gratia initis. Quibus ius competit determinandi actiones tanquam mediâ hisce finibus obtinendis idonea, vi istius iuris de cultu summi Dei, de religione, de sacris statnere nihil possunt, nisi forte nequid divinæ gloriæ repugnans admittatur. Ac ineptiret sane, si, quem securitatis ac custodiæ causa conduxit itineris comitem, mihi leges religionis præ-

præscribere aggredetur, idque sibi ius vindicaret, propterea quod omnia fini ultimo inservire debeant. Determinet ipse actiones, æque adiaphoras ac finis est: curam ac obligationem eas referendi ad illustrandam Dei perfectionem agenti relinquat. Velim hæc perpendant, qui Imperanti ius Sacrorum tribuunt, aut quidem ius circa Sacra in ipsum prope Sacrarium protendunt simulata pietate; eo quod Imperantis sit divinam gloriam illustrare. Qui vero illud identidem in ore habent: *Salus reipublicæ suprema lex est*, nisi divinam religionem excipiant, non tam cum Machiavello, quam cum Atheis sentiunt.

(1) Act. XVII. 25.

(2) Rom. I. 20. Sap. XIII. 5.

(3) Act. XVII. 27. 28.

(4) *Vulgo distingui in scholis solet inter ea, quæ substantiam beatitudinis efficiunt, & quæ accidentaliter appellantur, eamque quaqua ratione ornant vel augment. In miseris præsentis vitæ id maxime spectandum, quatenus a contemplatione & amore summi Dei avocant.*

(5) Supr. §. X. g;

(6) *Attendite, ne iustitiam vestram faciatis coram hominibus, ut videamini ab eis. Matth. VI. 1. Sic luceat lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in caelis est. Ibid. V. 16.*

(7) *Diligite inimicos vestros; benefacite his, qui oderunt vos - - ut sitis filii Patris vestri, qui in caelis est - - Estote perfecti, sicut & Pater vester cælestis perfectus est. Matth. V. 44. 45. 48.*

(8) Luc. X. 27.

(9) *Clauso ostio ora Patrem tuum in abscondito, & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Matth. VI. 6.*

§. LXIV.

Hactenus gravissima omnium proposita est theoria, ex qua homo vi naturæ totus pendere a summo

mo Deo intelligitur, tum si origo eius ac principium existendi, tum si medius vitæ & existentiae cursus, tum si finis spectetur ac meta, in qua una conquiescere, & beatus esse potest. Est hæc sapientiæ summa, si efficacitatem, quam par est, habeat ea cognitio in cienda voluntate, regendaque vita. Eadem enim fons est uberrimus officiorum cuiusvis generis, in quibus illud primum esse debet, ut perfectiores reddere cognitiones nostras de summo Deo, admirandisque perfectionibus, etiam atque etiam & modis omnibus adlaboremus; in quo officia theoretica hominis erga divinitatem sita sunt. Est enim notitia quædam Dei, quæ *præsupposita* dicitur ad disciplinam iuris; est alia, quæ sub disciplinam iuris & obligationem naturalem cadit; (1) ac prior illa institutione primæ ætatis, traditione, aliorum exemplis, usu ipso vitæ & rationis nobis ingeritur: hanc cogitandi studio ac contentione, multoque etiam magis cultu Numinis & amore nobis comparamus, quando is diligentibus se atque inquirentibus, miris sese viis manifestiorém reddit identidem. Qui primis illis cognitionibus non paret, neque colit, quem cognitum habet, supremum Deum & bonorum largitorem, sua culpa cæcus fit. Quod antiquis Philosophis accidisse Paulus narrat; *qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, neque gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis, & obscuratum est insipientis cor eorum; dicentes enim se esse sapientes, stulti facti sunt.* (1)

(a)

(a) Primum igitur hominis ratione illucescente officium sit, rectis de Deo cognitionibus animum imbuere; quod Sapiens hebraica phrasi primum proposuit præceptum iis, qui iuste vivere volunt: *Sentite de Domino in bonitate*, id est, bene, utque dignum est summo Deo, de ipso sentite, & iudicate. (3) Non bene sentiunt de Deo, qui ita dicunt: *quid novit Deus? & quasi per caliginem iudicat. Nubes latibulum eius, nec nostra considerat, & circa cardines cæli perambulat.* (4) Non senserunt de Deo in bonitate ii, de quibus ita extat in psalmis: *populum tuum, Domine, humiliaverunt, & hæreditatem tuam vexaverunt. Viduam & advenam interfecerunt: & pupillos occiderunt: & dixerunt: non videbit Dominus.* (5) Non senserunt de Deo in bonitate ii, qui, antequam luxuriæ se darent ac latrociniiis, timorem Dei iudicis abiicientes sibi persuadere volebant: *spiritus diffundetur tanquam mollis aer.* (6) Nec vero is de Deo in bonitate sensit, qui mactato innocente fratre plenus angoris, ac desperationis vociferabatur: *maior est iniquitas mea, quam ut veniam merear.* (7) Neque in bonitate de Deo sensit, qui, cum abiecisset disciplinam, & cum furibus atque adulteris conflasset societatem, & calumnias struxisset, ipsam Deum paululum ante dissimulantem, postea severe exprobrantem habuit: *hæc fecisti, & tacui; existimasti inique, quod ero tui similis.* (8) Omnium vero minime de Deo in bonitate sensit insipiens ille, qui in corde suo dixit: *non est Deus.*

(b) Nec satis est, cognitiones quascunque habere de summo Deo, nisi eædem vividæ sint, & efficaces, atque in voluntatem actionesque dimanent; secus veritas velut otiosa, aut capta detinebitur intus in animo; quod de ethnicis Philosophis Paulus commemorat. (10) Quapropter magnopere cavendum, ne solertia cogitandi nimis distrahatur rebus sensu perceptis, & imaginatione revocatis, neve animus capiatur amore inanum rerum, aut curis vel angoribus perturbetur; eidemque de divinis perfectionibus summisque veritatibus, quæ cum iisdem nexæ sunt, contemplationi danda opera est sæpe, & opportunis horis, & eo maxime tempore insistendum, quo caducitas humanarum rerum non tam cognoscitur, quam sentitur. Quantum laboris, studiique non impendunt homines compa-

ran-

randæ rerum aliarum cognitioni, qua destituti instar tabulæ rasæ in mundum ingrediuntur; nec tamen ulla est tam necessaria, nec tam iucunda & honesta, quam de summo Deo cognitio? quantopere scrutantur homines thesauri, aurique comparandi vias? *si qua fieris eam (sapientiam) quasi pecuniam, & sicut thesauros effoderis illam: tunc intelliges timorem Domini, & scientiam Dei invenies.* (11)

(c) Contemplationi Dei intentus cito intelligit, immensum esse divinitatis & divinarum perfectionum pelagus; unde infirmitatem mentis suæ persentiscens id aget, ut & adoret divinam immentitatem, & de se demissa. ut par est, sentiat, habeatque persuasissimum, myseria divinitatis, ac veluti thesauros providentiæ divinæ infinities maiora captu humano esse; quæ proin revereri oporteat, non scrutari, pro exploratist tenere, non examinare. (12) Unde & illud consequitur, ut de divinis rebus non loquatur, nili religiose, & circumspecta mente, & cum metu quodam, ac disciplina, quemadmodum venerabiles Patres religionis nostræ nos commonefaciant. (13)

(d) Cum Deus ultra eas veritates ac leges, quæ ratione nobis innotescunt, alias possit veritates ac leges proponere, & revelare; cumque modus, quo ea revelatio fieri debeat, penitus a divina voluntate pendeat; consequens est, ut, siqua a Deo revelata dicantur, teneatur, qui iid satis compertum non habet, *de facto revelationis* diligenter inquirere, eoque explorato firmissimo assensu amplecti, quæ revelata a Deo sunt, etsi eadem maiora sint, quam humana ratione comprehendi possint.

(1) Grotius I. II. C. XX. n. XLV.

(2) Roman. I. 21. 22. *Animadvertat, obsecro, studiosus lector, unde stultitia & cæcitas veterum Philosophorum duxerit originem, nempe primo ex neglecto Dei cultu; non sicut Deum glorificaverunt, neque gratias egerunt; dein ex fastu & superbia, qua præ aliis se sapere sibi, & aliis persuadere conabantur: evanuerunt in cogitationibus suis - - dicentes se esse sapientes. „Ecce imaginem reformationum nostræ ævi binis lineis efformatam; in quos illud cadit Grego-*
„rit

„rii M., cum superna, quae amiserunt, non considerant, esse se (heu miseri!) in bonis felices putant. Nequaquam enim ad veritatis lucem, cui conditi fuerant, mentis oculos erigunt, sed in caecitate, quam tolerant, quasi in claritate luminis exultant.“ in C. I. Job.

(3) Sap. I. 1.

(4) Iob. XXII. 13. 14.

(5) Psalm. XCIII. 5. 6. 7.

(6) Sap. II. 3.

(7) Genes. IV. 13.

(8) Psalm. XLIX. 18. 20. 21.

(9) Psalm. XIII. 1. *Ex hoc loco pessime conclusit Hobbesius, Atheismum inter peccata imprudentiae seu ignorantiae referendum esse, quasi is proprie peccatum non esset, sed error duntaxat & stultitia, quae iure puniri nequeat.* Respondit praeter alios Pufendorfius de I. N. & G. I. III. C. IV. §. 5. in hanc sententiam: *quasi vero phrasi sacrae Scripturae illi solummodo stulti dicantur, qui in errore versantur, ac non illi quoque, qui ex malitia peccant; ac quasi non maxima sit illa stultitia, per malitiam sibi gravissimam poenam pro exigua, aut nulla voluptate arcessere. Deinde non ita difficile est, naturali ratione Deum investigare, quemadmodum est invenire proportionem sphaerae ad cylindrum; quo exemplo utitur Hobbesius.*

(10) Rom. I. 18.

(11) Proverb. II. 4. 5.

(12) Proverb. XXV. 7. Eccli. III. 22. Recte Augustinus Epist. 2. nunc 137. ad Volusianum de dogmatis religionis pronunciavit: „*Hic si ratio quaeritur, non erit mirabile; si exemplum poscitur, non erit singulare. Demus Deum, aliquid posse, quod nos fateamur investigare non posse. In talibus rebus tota ratio facti est potentia facientis.*“

(13) Chrysoft. Hom. 2. in epist. ad Hebr. Salvian. I. I. de Gubernat. Dei. Acute Hesychius in Leviticum I. 2. c. 6, ut, *qui calefit, inquit, non propius ad ignem accedit: ita, qui de Deo disputat.*

§. LXV.

Qui in theoreticis erga Deum officiis, qua par est, diligentia versatur, languere non sinet officia *practica*. In his præcipua sunt *interna*, sita in piis affectionibus ac motibus voluntatis erga summum Deum. Eorum officiorum fere notiones duntaxat indicabo; cum rationes ex theoria supra posita suo cuiusque studio erutz, atque adinventæ & firmitus hæreant in animo, & vi maiore impellant voluntatem.

(a) Primum esse amoris in Deum præceptum, dictum est paulo ante (1). Estque amor ea voluntatis affectio, qua ex contemplatione perfectionis seu boni voluptatem, ac inclinationem versus id concipimus. Bonitas Dei alia *absoluta* dicitur, alia *respectiva*. Illi amor benevolentiz, huic amor concupiscentiz respondet. Sunt, qui addant amorem obedientiz, secundum illud: *Siquis diligit me, sermonem meum servabit. - - qui non diligit me, sermones meos non servat.* (2) Inest in amore Dei tum vehementia quædam, ardor, seu *intensio*, ut vocant, tum *appretiatio*, qua Deum & in se perfectissimum & perfectionis cuiusvis unicuique fontem longe atque adeo infinitis rebus omnibus præferimus, eoque modo super omnia diligimus. (3)

(b) Qui amat, non facit, quod dilecto displicet. Sollicitudo animi non faciendi, quod optimo Deo displicet, est *timor filialis*. *Servilis* dicitur, cum quis metu poenarum facit, aut non facit id, quod fieri aut non fieri vult Deus. Neque id timoris genus per se malum est. (4)

(c) *Deum revereri* dicitur, qui Dei ubique præsentis memor non modo verbis & factis, verum & cogitationibus testificatur, se summam perfectionem agnoscere. Immensitas Dei ubique præsentis, vel ipsis cultoribus idolorum pro certo habebatur. Locus Arati, quem Paulus memorat in actis Apostolorum (5), extat apud Hieronymum in epistola ad Titum, in hanc

Zallinger Ius Nat.

K

sen-

sententiam: a Iove sumendum est initium, quem nefas est præterire; plena vero Iovis sunt omnia compita ac vicini, plena hominum fora; plenum mare, portus: omnes denique Iove pleni sumus.

(d) *Fiducia*, quam ex bonitate, sapientia, ac summa Dei potentia derivari nemo non videt, opposita est tum *desperatio*, qua quis omnem salutis, ac divinæ opis spem abiicit, tum *præsumptio* aut spes temeraria, dum quis bona sibi obventura confidit a solo Deo absque conatu suo, aut ex solo conatu suo absque Deo. Ab hac non longe abest *tentatio Dei*; cum quispiam ita agit, ac si explorare vellet, satisne potentia, bonitatis, vel scientiæ Deo insit; estque *expressa*, quando istiusmodi experimentum de divina perfectione capere data opera quispiam instituit: *tacita*, cum Deus ad inutilitatem effectus temere provocatur, iique expectantur ad finem ab homine propositum. (6)

(e) Affinis fiduciæ est *acquiescentia* in Dei voluntate ac providentia; quo nihil est ad beatitatem, quam præsentis vitæ status admittit, magis necessarium, ac divinæ perfectioni, hominumque subiectioni æque consentaneum. Nam

(f) *Subiectionem* erga summum Deum ac divinum imperium propriam esse hominis, eique necessariam, ipsa creationis ac gubernationis ratio apertissime evincit. (7) Unde æque inepte ac impie Hobbesius docuit, Atheum Dei legibus non subiaci; eoquod voluntatem suam Dei voluntati nunquam subiecerit, ac nemo summum imperium in nos habeat, quod non sit ei nostro consensu delatum. „Enimvero falsissimum est, reponebat Pufendorfus (8) omne imperium constitui consensu eorum, quibus imperatur. Id enim verum duntaxat est de imperio humano; ubi non extinguitur facultas nostra resistendi alteri, naturaliter nobis æquali, nisi nostro consensu, & pacto. At quis dixerit, Deo non esse ius imperandi suæ creaturæ, nisi illa, ultro in ipsius imperium consenserit? præsertim cum, ipse Hobbesius (C. 15. §. 5.) ius Dei regnandi & puniendi in regno naturali a potentia irresistibili deducatur? Atheos autem potentia Dei resistere posse, nemo crediderit.“

(E)

(g) Unde & generalis est virtus *obedientia* Deo præstanda, seu promittitudo faciendi id, quod vult Deus, & non faciendi, quod non vult. Unde si collisio fit inter duo præcepta affirmativa: pare Deo; &, pare magistratui; sine dubio *obedire oportet Deo magis, quam hominibus*; (9) id quod non tantum ab hominibus divino spiritu afflatis expressum, sed vi rationis cognitum & pronuntiatur est a Socrate apud Platonem in Apologia: *O Viri Athenienses, diligo vos equidem, atque amo; Deo tamen parere malo, quam vobis.* Enimvero uti imperium Dei parvi pendere superat omnes contumelias; ita e contrario omnibus sacrificiis acceptior est obedientia. (10)

(h) Nemo est, qui non persæpe, dubiis præsertim, vel inopinatis aut adversis casibus summum Deum invocet, mentemque una & oculos ad cælum tollat ipso magisterio naturæ; id quod eleganter exponit Tertullianus (11). Desiderium mentis ad Deum directum impetrandi auxilii causa appellatur *interna Dei invocatio*; quæ si verbis ore prolatis exprimitur, *precatio*, vel preces dicuntur; quamquam hoc nomine etiam gratiarum actiones, & deprecationes sæpe veniant.

(i) Nihil æque consentaneum est rationi, quam ut Deum placare, sibi que propitium reddere studeat, quisquis culpæ & offensæ divinæ se reum agnoscit. Atqui *in multis offendimus omnes.* (12) Est igitur ut naturale, sic generale quoddam præceptum *pœnitentiæ*, quæ actiones tum externas, tum maxime internas, a quibus illæ vim habent, complectitur. Accedunt exempla ex historia humani generis, quod publicis præsertim calamitatibus incumbentibus populi placare Superos conati sint vario orationum, sacrificiorum, rituum & austeritatum genere.

(k) Denique virtus actiones suas determinandi per motiva a divinis perfectionibus desumpta, *pietas in Deum* dicitur, cui maxime officit *hypocrisis*, sive pietatis simulatio per verba, gestus, facta.

(1) §. LXIII. d.

(2) Ioan. XIV. 23. 24.

(3) Confer theses confixas, primam ab Alexandro P. VIII. quintam, sextam & septimam ab Innocentio P. XI. sextam & trigessimam inter Baianas a Gregorio P. XIII.

(4) §. XXXIV. f.

(5) Act. XVII. 28.

(6) Huc referenda sunt iudicia Dei, de quibus agitur ad titulum Decretalium, de Purgatione vulgari.

(7) §. II. a.

(8) l. III. C. IV. §. 4.

(9) Act. V. 29.

(10) l. Reg. XV. 22.

(11) Libr. de Testimonio Animæ. Confer supra §. LXII. c.

(12) Iac. III. 2. add. l. Ioan. I. 3. III. Reg. VIII. 46. Prov. XX. 9.

§. LXVI.

Quæ adhuc commemoravi, talia sunt, quæ sola mente præstari possunt ei, qui cor scrutatur ac renes. Ideone nihil præscribit natura, aut deprehendit ratio, quamobrem Deum colere externe, ac sensa nostra palam profiteri obligamur? Fuere nonnulli in ista hæresi. Sed ante proferendum existimo, quid pertineat maxime ad cultum externum, quam eiusdem rationes, quas vocant, fundamentales eruamus.

(a) Occultare sensa animi, ac cultum, quo divinitatem prosequimur, solo hominum metu, ne infirmo & abiecto animo esse nos putent, si summum Deum revereri, timere, amare, colere nos testificemur; certe repugnat naturali iuri. Quid enim, si servum, si filium pudet, colere dominum, observare parentem? occultare aliquid est, quasi quis eo exercendo erubesceret, inquit Pufendorfius. (1) Quis vir prudens vel amicum habebit eum, quem, si forte alloquatur coram aliis, erubescere videt, & tædio ac pudore affici, & cir-

cum-

contempnere fugam? Primum igitur inter officia externa illud est, ut, cum res ac tempus poscit (poscit autem sæpissime) quid de summo Deo, eiusque perfectionibus sentias, qui affectus sis animo, palam facere non vereris.

- (b) Alterum est genus, quod in divini Nominis invocatione, in precationibus, orationibus, supplicationibus, laudibus, hymnis consistit, seu carminibus in Dei laudem compositis. Quæ quidem ratio celebrandi divini nominis nullo non tempore usitatissima fuit. Apud Hebræos homines pii afflatique insolitis præsertim in rebus Dei laudes effuso statim carmine profectui solebant; cuius generis multa in veteri Testamento legimus.
- (c) Æque consentanea rationi, atque idcirco humano generi cœva sacrificia sunt & oblationes, quæ summo Deo fiunt, tanquam supremo rerum omnium, vitæque ac mortis domino, & bonorum largitori. Hinc & primitiarum usus inolevit, & miro omnium gentium consensu pars decima bonorum supremo Numini in ministris suis offerri cœpta est primis mundi ætatibus; quam venerabiles Ecclesiæ Patres in signum universalis dominii Deo reddi præceperunt.
- (d) Ad cultum externum Dei pertinent sermones, qui publice de Deo, rebusque divinis fiunt, instructio ætatis teneræ, rudium, ignorantium:
- (e) Dein vota non modo a singulis, sed totis sæpe communitatibus Numini facta: iuramenta, apud omnes gentes usitatissima, provocationes non penitus insolitæ ad divinum tribunal, execrationes in veterum instrumentis non infrequentes; de quorum omnium recto aut pravo usu singulatim agunt interpretes sacri iuris.
- (f) Præcipuum genus externi cultus sunt ceremoniæ sacræ, ritus, initiationes, consecrationes, quæ in re divina peragenda usuveniunt, rebusque etiam, personis, locis adhibentur. De his Augustinus, in nullum, inquit, religionis nomen seu verum seu falsum coagulari homines possunt, nisi aliquo signaculorum vel sacramentorum visibilium consortio colligentur. (2)

(g) Si homines inire societatem cogitemus, qua communi studio ac modo Deum colant, habetur generatim *ecclesia* spectato naturæ iure, ac separata revelatione. Eiusmodi societatem multa consequuntur ad cultum Dei externum pertinentia, ceu externa earundem de Deo opinionum, affectionumque professio, atque admissio in ecclesiam, conventus sacri, loca sacra, dies sacri ac festi, cooptatio Ministrorum, qui divinum cultum, ritusque sacros obeant, aliaque istiusmodi innumera, quorum usus cum ubique gentium reperitur, factum est, ut religionem iuris gentium dixerit Papi-nianus. (3) De Ecclesia differere multa velle seposita revelatione, vix a somniis distat. Illud in dubitato asseri videtur posse, perquam consentaneum esse rectæ rationi, Deoque gratum, si homines communia studia, sensaque & operam iungant Dei communiter adorandi, colendique & rogandi gratia. Quis enim non delectatur parens, si coronam filiorum uno animo studioque collectam videt, ut paternam auctoritatem una revereantur, ut gratiam petant, ut pro accepta gratias habeant? Si rationi ac naturæ congruit, ut artes & scientias, ut commercia, quæque sunt generis istius, homines inita societate, præfixo communi fine, habito mediorem delectu, viribus & voluntatibus coniunctis tractent; quanto id hominum naturæ, rei que gravitati convenientius censendum, ut ea, quæ ad Deum colendum spectant, communiter peragant, nempe solemnius, magnificentius, adcuratius, ferventius; quo alter alteri & incitamento & exemplo sit, ut prope naturæ præceptum videatur: *in ecclesiis benedicite Deo Domino.* (4)

(1) *De officio hominis & civis. C. IV. §. VII. gravissimas de hac re sententias protulit unigenitus Dei filius. Matth. X. 33. Luc. IX. 26. XII. 8. 9. Fit autem sere, ut coram improbis erubescant homines profiteri probitatem & pietatem in Superos; hinc adscribendus est locus Marci VIII. 38, qui me confusus fuerit, & verba mea, in generatione ista adulteræ & peccatrice: & filius hominis confundetur eum, cum venerit in gloria patris sui cum angelis sanctis.*

(2) L. 19. C. II. contra Faustum.

(3) l. veluti. 2. D. de I. & I.

(4) Psalm. LXVII. 27. *Hæc ratio paucis indicata verbis æque pertinet ad regulares ordines, & quadam proportionis etiam ad confraternitates, quas vocant, quæque in ecclesia catholica obtinent. Sed hæc videntes non videntur illi, quibus præiudicata opinio rationis lumen ademit, & vitæ prævitæ lumen fidei.*

§. LXVII.

Consideratis hisce generibus externi cultus difficile non est, eiusdem obligationem, ratioemque ex natura hominis rerumque invenire.

(a) Non sola mens, quæ intus in homine est, sed totus homo, quantus quantus est, vi naturæ Deo adstringitur; totus igitur & secundum omnes facultates corporis animique supremo Deo subiici debet. Facultas fermocinandi non magis ad hominum inter se consuetudinem, quam profitendas ac celebrandas Dei laudes data est nobis; cum præsertim de rebus a sensu remotis distincte cogitare absque usu vocabulorum non possimus. Sed nec sacrificia & oblationes, quæ bonorum largitori fiunt, solo animo fiunt: nec solo animo divinus honor defenditur.

(b) Quidquid totum hominis animum occupat, tenetque, id externis indiciis, verbis, actionibus exprimere, impulsu naturæ conamur; cum igitur subiectio nostra erga summum Deum, & amor, & reverentia & eiusdem invocatio totum animum occupare ac tenere debeat; fit, ut impulsu naturæ ea sensa affectionesque foras erumpere sinamus. Languet fere, ac frigescit interna pietas, nisi verbis, motibus ac compositione membrorum, adminiculis in sensum cadentibus, aptisque signis foveatur, accendatur, identidem excitetur & inflammetur. (1)

(c) Natura ita homines conformavit, ut alter alterius necessitatibus ac commodis serviat. In hisce erga alios officiis nostris nullum gravius, magisque necessarium esse potest, quam ut alios summum Deum noscere, amare, colere, eiusque offensas modis omnibus evitare doceamus. Id fieri nequit, nisi externo cultu,

cultusque interni aperta testificatione. Quomodo ætas tenera, quomodo rudes, quomodo errantes de rebus divinis instrui, quomodo exemplis excitari possunt, ut Deum colant, nisi externo cultu? (2) quæ potest esse mutua fides, & pactio-
num firmitas, & iurisiurandi usus, nisi alter alterum vereri Deum norit? quæ denique sine externis signis confociatio hominum inter se, ut communi studio, ac modo Deum colant?

(1) Confer supr. §. LXIII. C. Notatu digna est Augustini animadversio l. de cura pro mortuis. C. 5. „Nescio, quomodo, cum hi motus corporis fieri, nisi motu animi præcedente non possint; iisdem rursus exterius visibilibus factis. „ille interior invisibilis, qui eos fecit, augetur.“

(2) Mori maluit Eleazarus, quam simulatione uti cum periculo aliorum; „non enim, inquiebat, ætati nostræ dignum est, fingere, ut multi adolescentes, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum transisse ad vitam alienigenarum: Et ipsi propter meam simulationem, Et propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur; Et per hoc maculam atque execrationem meæ senectutis conquiram. II. Mach. VI. 24. 25.

§. LXVIII.

In istiusmodi actionibus internis & externis, per quas testificamur, & quid sentiamus de Deo, & quomodo affecti erga ipsum simus, consistit *cultus Dei*; determinatus modus cultum exhibendi Deo, *religio* vocatur, quasi quæ Deo nos alliget. (1) Si is modus colendi Deum secundum notiones divinarum perfectionum & naturæ humanæ, vi solius rationis definitur; religio est *naturalis*: si vero singulari Dei eloquio seu revelatione innotescit, erit *revelata*, diciturque *supernaturalis*, quando & cognitio veritatum & officiorum executio superat naturæ vires, gratiamque *supernaturalem* poscit. Genus utrumque continetur

netur in officiis theoreticis & practicis, quorum complexionem, uti in scientiis fit, *obiective* spectamus; nam uti hæc, sic & religio præterea sumi *subiective* potest, uti inest in subiecto seu homine, tanquam habitus obeundi officia actionesque iis consentaneas ad Dei cultum pertinentes. Priore illo modo, si consideratur religio, eius præcipuæ partes sic evolvendæ sunt:

(a) Officiis theoreticis & practicis respondet in statu adventitio religionis christianæ, nempe revelatæ ac supernaturalis, ius credendorum, & agendorum, seu res fidei, dein præcepta morum, & disciplina. *Dogma* est veritas fidei divinæ a Christo revelata, & publico ecclesiæ iudicio pro tali proposita. Dogmata præcipua omnibus scitu necessaria & distincte credenda, *articuli fidei* sunt; articulorum brevis complexio *symbolum fidei* nuncupatur. (2)

(b) Ius credendorum perinde, ut agendorum duplicis generis dogmata & præcepta continet, partim æterna & necessaria: partim a libera Dei, hominumve voluntate pendentia. Prioris generis sunt dogmata de existentia & perfectionibus Dei, dein præcepta ac leges naturæ: posterioris vero tota Christi dispensatio ac mysteria eo pertinentia, dein præcepta a Deo vel legitima humana auctoritate data ad obeunda rite negotia religionis.

(c) Religio non tantum refertur ad actiones, quæ Deum proxime respiciunt, sed ad eas quoque, quæ nos ipsos, aliosve attingunt. Nam religio est determinatus modus cultum exhibendi summo Deo; is cultus si proxime Deum respicit, *directus* vocatur; at *indirectus*, si a divinis perfectionibus aut cognita voluntate summi Dei rationes seu motiva actionum desumimus, quæ nos ipsos, aliosve attingunt. Ostensum enim supra est, hæc quoque actiones cum perfectionibus divinis connexas esse. (3) Quapropter religio etiam ex præceptis seu doctrina morum iudicanda est, nec vera, Deoque grata esse potest, quæ istiusmodi doctrinam habet naturali legi repugnantem.

(d) *Exercitium religionis* in actibus externis consistit proxime ad Dei cultum pertinentibus, vocaturque *publicum* a loco, consociatione hominum, & ministris ad res sacras obeundas destinatis; secus *privatum*.

(e) Passim distingui nunc solet inter substantialia religionis & accidentalia. Cl. Riegger *substantialia*, inquit, religionis naturalis in sciendis & agendis: *accidentalibus* in iis actionibus consistunt, quæ licet vario modo positæ, æque tamen faciunt ad cultum Deo exhibendum. - - Posita civitate maiestatis officium erit, substantialia religionis omni, quo potest, modo custodire: accidentalibus vero ita determinare, ut sint felicitatis internæ media, finem tamen civitatis & felicitatem externam, quam cum illa conciliari volunt naturæ leges, non impediunt. (4) Ita Imperanti nihil iuris hi quidem circa substantialia religionis adiudicant: at dum accidentalibus ab ipso determinari, aptarique humanis rebus posse statuunt, totum pene dant, quod sacrum est, & alienum a profano imperio. Nam primo, quid substantiale sit, vel substantiam religionis attingat, princeps politicus definiet: dein quidquid sacra potestas decernet, vel aggredietur, id aliter atque aliter fieri posse, consequenter accidentale esse dicet, proindeque a se determinandum, atque aptandum consiliis suis. Quod est, obsecro, ius, quæ potestas, aut libertas, quæ, si in actum exeat, non aliter atque aliter agere possit? Tempus, locus, modus, personæ & instrumenta, quibus quis utitur, innumeraque alia adiuncta semper accidentalibus sunt? si ergo, quæ accidentalibus sunt in negotio religionis, profanæ determinationi subiacent, potestas sacra intus in semetipsa conclusa, & velut captiva detinebitur, ne, si prodeat, in alienam ditionem redigatur. Quid est demum potestas sacra vel profana, quid imperium, quid libertas, nisi ius determinandi apposite ad finem ea, quæ determinata non sunt, sed aliter atque aliter possunt determinari? qui istiusmodi determinationem turbat, is ipsam potestatem, ipsum imperium, ipsam libertatem turbat, proindeque substantiam attingit. Dein quis decidere demum, ac determinare potest, quid appositum ad finem sit, nisi idem, qui potestatem, qui imperium, qui libertatem tenet? quantas perturbationes in Ecclesia

fia

fi hæc sola inter substantialia & accidentalia religionis distinctio peperit!

(1) Lactantius L. IV. Instit. C. 28. „Hoc vinculo pietatis obstricti Deo religati sumus; unde ipsa religio nomen accepit, non, ut Cicero interpretatus est, a relegendo, qui in L. de Natura Deorum 2. dicit ita: non enim philosophi solum, verum etiam Maiores nostri superstitionem a religione separaverunt. Nam qui totos dies precabantur & immolabant, ut sui sibi liberi superstites essent, superstitioni sunt appellati. Qui autem omnia, quæ ad cultum Deorum pertinerent, retractarent. & tanquam relegere, ii dicti sunt religiosi, ex relegendo, tanquam ex eligendo elegantes & ex deligendo diligentes. - - Hæc interpretatio, quam inepta sit, ex re ipsa licet noscere. - - Quid enim mihi afferet causæ, cur precari pro salute filiorum semel, religiosi, & idem decies facere, superstitioni esse hominis arbitretur?

(2) Augustinus Serm. 135. de Tempore: *Symbolum est regula fidei, brevis & grandis, brevis numero verborum, grandis pondere sententiarum.*

(3) §. X. e. & f.

(4) Iurisprud. Eccles. P. I. §. XV. XVII.

§. LXIX.

De religione naturali, quam supra definivi, opiniones sibi falsas fingunt non pauci. Est, qui ita sentit, sibi que consentientes habet alios, *statum naturalem & natura & tempore priorem esse religione: ante revelationem neminem iure divino, quod non potest non ignorare, teneri: eundem statum absque religione & lege & consequenter absque peccato & iniuria concipiendum, idque non solum ratione ignorantie, sed etiam ratione libertatis, qua omnes nascuntur. Si enim homines ex natura iure divino tenerentur, vel si ius divinum ex natura ius esset, superfluum erat, ut Deus cum hominibus contractum*

tractum iniret, & pacto & iuramento eodẽm obligaret: ius divinum ab eo tempore incepisse, a quo homines expresso pacto Deo promiserunt in omnibus obedire: quo sua libertate naturali quasi cesserunt, iusque suum in Deum transfulerunt, sicuti in statu civili fit. (1) Hunc errorum falciculum sequentes dissolvent positiones:

- (a) Status naturæ puræ, ut vocant, quo homo ad religionem & finem beatitudinis suæ natura superiorem non esset elevatus, non existit re ipsa, nec a principio humani generis; etsi eum concipi posse ostendant Theologi non pauci, neque tamen ita, ut is seu tempore, seu natura prior esset religione naturali, utpote quæ cum ipsa natura poni intelligitur. Ad evitandas notionum confusiones recte assignari solent status varii, nempe status naturæ puræ, naturæ integræ, naturæ elevatæ seu status iustitiæ originariæ, dein status naturæ lapsæ, & naturæ reparatæ.
- (b) Anterevelationem liberam tenetur, & adstringitur homo iure divino naturali, quod ignorare non potest, saltem quoad præcipua eius capita maxime necessaria. Idcirco naturalis rationis vis, qua in cognitionem divini illius iuris non potest non venire homo, non inepte revelatio *necessaria* dicitur.
- (c) Status naturalis a lege & religione naturali immunis nec esse, nec concipi potest.
- (d) Libertas naturalis a legibus naturæ, & religione in Deum soluta & immunis nulla est, & pugnancia involvit, perinde ut bellum omnium in omnes.
- (e) Etsi homo vi naturæ teneatur iure divino naturali, propterea superfluum non est, siquid Deus hominibus revelet; tum quia revelavit ea, quæ supra naturam sunt, & ratione sola non innotescunt, tum quia infirmitati rationis, naturæque humanæ corruptioni ea revelatione succurrit vi providentiæ suæ in iis quoque, quæ absolute intelligi ratione possunt, non tamen sat certo & evidenter, nec absque admixtis perniciosis erroribus, nec a maxima hominum parte; ob quas

cau-

causas necessitatem revelationis cuiuspiam luculente demonstrare solent viri docti. Idque ipsum dudum vidisse videtur Plato Philosophus. (2) Nulla unquam gens extitit, quæ religionem, quam coluit, sola ratione adinventam, nec a singulari cum Superis commercio & revelatione profectam iactaret. Adeo genus humanum istiusmodi revelationem pro supervacanea non habuit.

(f) Non est penes hominem cedere, vel non cedere libertate sua in suscipienda religione seu naturali seu revelata etiam supernaturali; cum vi naturæ penitus subiciatur summo Deo. Quando Deus leges suas instar fœderis seu testamenti esse voluit, id factum ad inculcandas populo ingentes promissiones, quas fecit eas leges observantibus.

(g) Cum homo iure libertatis & æqualitatis relate ad alios homines gaudeat, pactum subiectionis necessarium est pro civitate constituenda. Quis vero hominem vi naturæ a dominio supremi Dei liberum dicet, aut eundem æquiparabit cum Conditore suo, menteque æterna ac perfectissima?

(h) Etsi spectata religione statui naturali hominis surrogatus sit status supernaturalis, & fini beatitudinis naturalis finis supernaturalis; minime tamen, quæ naturalis iuris sunt in cultu Deo præstando, fugiendisque contrariis, idcirco sublata intelliguntur per religionem supernaturalem; imo hæc & perficit, atque absolvit, quæ inchoata sunt per naturam, & quæ recta, stabilit, & quæ dubia, confirmat, quæ obscura, illustrat, quæ infirma, erigit, quæ penitus incognita, aperit. Sæpe igitur, cum de religione agitur, nunc quoque recurrendum est ad naturæ ius, præsertim cumposito adventitio statu religionis ac finis supernaturalis, mediis quoque ei respondentium, ac pariter supernaturalium multa per sese consequantur tum affirmativa tum negativa officia hypothetica religionis. Imo cum omnes gentes religionem iactitent revelatam, atque in iis, quæ christianam se sequi profitentur, innumerae sectæ sint maximopere inter se dissidentes, interest sane exponere, quomodo ipsum naturæ ius ad investigandam revelationem, ac inquirendam religionem

veluti manu hominem ducat, qui Dei cultor, & salutis suæ amans fit.

(1) Auctor discursus theologico-politici. C. 16. apud Pufendorf de I. N. & G. I. III. C. IV. §. 4.

(2) „Necessarium est igitur expectare, donec quis doceat, quo animo erga Deos, & erga homines esse oporteat. Alcib. „Quando vero tempus illud erit, Socrates? & quis illud docurus est? Socrat. Hic est ille nimirum, qui de te curam gerit. - - Alcib. Auferat sive caliginem, sive quid aliud voluerit. Ita enim me comparavi, ut nihil eorum, quæ in me imperaverit, subterfugiam, quicumque tandem fuerit vir ille, dummodo melior sim evasurus.“ Plato. Alcib. 2.

§. LXX.

Nihil homini in hac vita religione antiquius esse debet, nihil gravius, nihil præstantius. Ex ea enim & tranquillitas præsentis vitæ, & sempiterna alterius vel beatitas vel miseria pendet: eademque universæ creationis ac conservationis rerum finem proxime attingit; cum in eo consistat, ut profiteri nos doceat, & quid sentiamus de summo Deo, & qua in eum voluntate affecti simus. Quapropter si omnia circumspiciamus naturæ præcepta, nullum sanctius, vel certius esse potest, quam id, quo obligamur *primo*, investigare religionem illam, qua fini & nostro & universalitatis rerum satisficit, *secundo* inter plures, quæ iactitantur, veram seligere, *tertio* inventam amplecti ac tenere. In triplici hoc naturalium obligationum genere plura continentur, quæ evolvenda sunt. Ac primo de studio investigandi religionem, est differendum.

(a) Quam solícite inquirimus, quid placeat, quid displiceat ei, quem vere diligimus, aut ex animo reveremur, & a quo diligi, aut haberi in pretio exoptamus! Cum igitur lex naturæ iubeat amare Deum toto corde, & ex omnibus viribus, eumque vere & ex animo revereri, sequitur, ut eadem investigare nos iubeat, quis potissimum cultus ei placeat, quidve in eo genere displiceat; cum præsertim & præsentis & futuræ vitæ beatitas ex eo pendeat.

(b) Neesse est, ut homo generatim & universe ita animo ac voluntate affectus sit, ut quamprimum aut veritatem quandam a Deo revelatam, aut propositam sibi legem satis cognoverit, id omni studio paratus sit amplecti, quamvis proposita veritas captum superet. (1)

(c) Uti naturalis est obligatio, divinam gloriam, æternamque salutem præferendi omnibus præsentis vitæ commodis & incommodis; sic par est obligatio religionem, quam quis revelatam a Deo, atque ad salutem necessariam esse cognovit, ita præferendi rebus omnibus. Hæc enim est pretiosa illa margarita, quam vir prudens, posteaquam invenit, datis bonis omnibus comparavit. (2)

(d) Quemadmodum homo docente natura divinam operam ac beneficentiam pro iis invocat obtinendis bonis atque evitandis malis, quæ ad vitam pertinent naturalem; sic multo magis neesse est, ut poscat a Deo, atque enixe oret cognitionem eorum, quæ ad religionem, & sempiternam salutem sunt necessaria. Hinc notitia de divinis rebus ea, quæ deesse nemini potest, recte usus, gloriam dabit Deo, gratiasque aget de acceptis ab eo beneficiis, maximeque cavebit, ne cognitionem, quam de divinis habet perfectionibus, otiosam esse sinat, aut eam vitæ turpitudine obscuret exemplo veterum Philosophorum, qui, cum cognovissent Deum, non sicut Deum glorificaverunt, neque gratias egerunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis; (3) quo factum est, ut obscuratum sit inlapiens cor eorum. Quapropter demisse, ut par est, de se sentiens, cuicumque religio & salus cordi est, divinum numerumagna contentione & ingenti fiducia in re hac summi momenti imploret, neesse est. (4)

(1)

(1) LXIV. c. & d.

(2) Matth. XIII. 46. De hoc finium ordine dilucide dixerunt S. Augustinus Epist. 89. post medium: „*Occurrerit aliquando necessitatis articulus, ubi aut uxor dimittatur, aut Christus: ut alia omittam, si ipsi uxori maritus displicuerit christianus, eique proposuerit aut a se divortium, aut a Christo: hic ille, quid eligat, nisi Christum, & dimittat uxorem laudabiliter propter Christum? - - Hoc & de filiis atque parentibus, hoc de fratribus & sororibus intelligitur, propter Christum omnes esse dimittendos, cum proponitur ista conditio, ut Christum dimittat, si illos secum habere desiderat. Hoc ergo & de domo atque agris, hoc & de iis rebus, quæ iure pecuniario possidentur, hoc loco accipiendum est.*“

(3) Rom. I. 21. Ephes. IV. 17. seq.

(4) Isc. I. 5. Sap. I. 1.

§. LXXI.

Altera ad hunc pertinens locum obligatio naturæ est, prudenter, recteque feligendi inter religiones & sectas varias, ac inter sese dissentientes, quarum quævis auctorem Deum iactitat. Nemini ius est exigendi a summo Deo, ut sibimet loquatur proxime, si quem cultum poscat, aut viam salutis præscribat. Maxime se reos fecerunt agricolæ, qui servos, ipsumque filiumfamilias, quos ab hero & parente missos inficiari non poterant, iniuriis ac nece affecerunt; nec auditi fuissent, si ipsum patremfamilias venire ad se debuisset fortassis causati essent. (1) Si quam Deus optimus ac sapientissimus religionem hominibus revelavit, eamque ad salutem esse necessariam voluit, dubitandum non est, quin certissimis, maximeque per-

perspicuis indiciis voluntatem suam hominibus palam fecerit, nemo ut eam absque culpa sua ignorare, aut de illa hæsitare possit. Est id proprium cuiusvis legislatoris & imperantis, ut quid doceat, velit, præcipiat, aperte omnibus indicet, vel proponi curet. Nec vero de sapientia & providentia summi Dei aliter in mentem venire cuiquam potest. Si igitur Deus, cum loqui singulis per se non debeat ullo pacto, hominibus utatur tanquam nunciis suis, qui aliis religionem promulgent; obligationes naturales hæ consequentur.

- (a) Cum Deus innumera mysteria revelare possit, quæ superent humanum captum, non illud est inquirendum, utrumne quæ a nuncio seu ministro Dei promulgantur, comprehendi a nobis tanquam vera possint, sed ipse nuncius missus revera a Deo sit, nec ne. Homines etiam & decipi possunt & decipere. Quapropter non tam interna veritas mysteriorum, quam externa credibilitas investiganda est.
- (b) Interest inter hæc duo: *interna mysteriorum veritas comprehendi non potest; & : eiusmodi mysteria apertam repugnantiam continent.* Priore casu ea reiici non possunt, si extrinsecus credibilia sunt: posteriore debent reiici; eritque ea repugnantia manifesto indicio, istiusmodi nuncium vel doctorem religionis non esse missum a Deo. Si igitur religio dogma vel præceptum continet, quod repugnat divinæ perfectioni, aut divinæ voluntati aliunde iam exploratæ; aut si pugnantia inter se aperte exhibet, ea non est a Deo, nec Deo grata esse potest; cum nequeat summa sapientia sibi met contradicere, aut probare falsum.
- (c) Si quis in negotio religionis missum a Deo se dicat, ut doceat, vel reformet, idemque sibi contradicat, & probet, quæ ante reiecerat, vel reiiciat, quæ ante probarat, is alterutro casu missus reipsa non est, nec sola eius assertione stari potest. Universe si

quis res divinas me doceat, atque ad eas amplectendas obligare velit, ius habeo, atque adeo obligationem in re tanti momenti poscendi, ut missum a Deo proxime, vel remote sese probet; perinde ut a legatis literæ, quas vocant, credentiales iure exiguntur. Id aperte expressit Paulus: *Quomodo invocabunt, in quem non crediderunt? aut quomodo credent ei, quem non audierunt? quomodo autem audient sine prædicante? quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur?* (2)

(d) Fieri potest, ut secta Christi nomen usurpans veræ religionis speciem habere, & probabilis cuiusdam videatur ob numerum hominum eidem adhærentium; et si aliam norit religionem non modo probabiliorem, sed & tutiorem; ideone licite priori illi sectæ inhærebit? haud sane; repugnat enim naturæ ius in re, quæ absolute necessaria est ad salutem; quæ si desit, nulla ignorantia, nullo dictamine suppleri potest. Siqua esset in illa secta probabilitas theoretica, quæ nec est, nec esse potest; at certe nulla est practica, multo etiam minus, quam si de vita caduca duntaxat ageretur. (3)

(1) Matth. XXI. 33. seq.

(2) Rom. X. 14. 15.

(3) Supra §. LII. a. Conf. Prop. 21. inter confixas ab Innocentio P. XI.

§. LXXII.

Tertium superest obligationum naturalium genus de profitenda religione, firmiterque & integre tenenda, quam quis a Deo revelatam fuisse, sat perspicue, certoque cognovit.

(a) Amplecti veram religionem, certumve eius dogma, idque tenere firmiter, non id a solo intellectu, sed maxime a voluntate libera pendet. Nam dogmata religionis aut penitus superiora sunt humano ingenio, aut nisi ex longa rationum notionumque abstractarum serie deduci non possunt; igitur obscuritatem habent, nec eorum veritas ita per sese lucet & incurrit in oculos, ut intel-

intellectus iis non assentiri non possit. Quare cognita externa credibilitate voluntatis est, eadem prompte arripere, vimque intelligendi iisdem quodammodo applicare, ut firmissime assentiatur. Multo aliter de lege naturæ, ac de fide & religione differendum est; de illa Paulus inquit: *Legem non habentes ipsi sibi sunt lex: naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt.* (1) De hac vero ait: *Fides ex auditu: auditus autem per verbum Christi.* (2) Non ergo, cum de fide agitur, demonstratio intellectus quoad ipsam intrinsecam mysteriorum veritatem, sed obsequium voluntatis, quod propter evidentia credibilitatis motiva prudentissime præfari potest, & debet, poscitur. (3)

(b) Si constat, religionem a Deo revelatam esse, discrimen inter eius dogmata eiusmodi fieri non potest, ut quis uni, vel pluribus assentiatur, alteri dogmati non assentiatur, uni firmitus adhæreat, alteri hæsitanter, unum tanquam fundamentale teneat, alterum tanquam accidentale reiiciat, vel in medio relinquat; quia summa auctoritas Dei revelantis parem in omnibus poscit subiectionem & assensum; nec pro re levi aut nullius momenti haberi potest, quod notum facere humano generi Numinis sapientia dignata est. Fieri non potest, ut Deus auctoritatem suam vilipendat ita, ut arbitrio hominum relinquat, quidnam potissimum ex iis, quæ revelavit, credere, quid repudiare velint. Qui non omnia, quæ revelata sunt a Deo, pari studio voluntatis & firmitate assensus arripit, re ipsa non ob auctoritatem Dei revelantis, sed ingenii sui perspicuitatem aut voluntatis electionem vel temeritatem credit. Auctoritas enim Dei revelantis par est in omnibus: nusquam falli, nusquam fallere potest. Recte Augustinus contra Manichæos pronunciasse dicitur: qui in evangelio, quod vultis, creditis; quod non vultis, non creditis; vobis potius, quam evangelio creditis. (4)

(c) Ut in aliis, ita in negotio religionis discrimen est inter præceptum naturale fidei affirmativum, & negativum. Illud poscit primo generalem subiectionem, assensumque in omnibus, quæ a Deo revelata, atque ad credendum satis proposita sunt. Hoc modo dicitur quis *implicite* credere omnia & singula dogmata fidei. *Secundo*, ut quis ea dogmata, quæ ad vitam ex principiis religionis instituendam necessaria sunt, singulatim & explicitè

credat, atque expendat. (5) *Tertio*, ut quis fidem etiam externe profiteatur, quando honor Dei aut religionis, vel proximi salus id exigit. Tunc enim locum habet sententia Pauli: *Corde creditur ad iustitiam: ore autem confessio fit ad salutem.* (6) Secus qui fecerit, incurret minas Christi: *Qui me erubuerit, & meos sermones, hunc filius hominis erubescet, cum venerit in maiestate sua.* (7) Præcepto negativo prohibemur in dubium revocare, aut penitus negare quidquam, quod revelatum a Deo, atque ut tale propositum nobis est, idque præceptum nullo non tempore obligat; quo pertinet & obligatio naturalis evitandi periculi, quo fides labefactari, pravisque erroribus imbui, aut captionum & sophismatum laqueis implicari quis posset, quin satis doctrinæ habeat, qua sese extricet. Hinc tot, tamque gravia præcepta & ipsius diuinæ sapientiæ, & Apostolorum & veterum Patrum habemus fugiendi confortium eorum, qui a fide desciverunt; de qua re alius erit tractandi locus. (8)

(d) Quia in negotio religionis non demonstratio dogmatum & perspicientia veritatis, sed credibilitatis quaerenda est, dum quis in indicia, seu motiva inquirat, ex quibus colligat, eum, qui religionem promulgat, id Dei iussu iussuque facere; idcirco etiam, si quod de religione vel dogmate dubium existit, id non acumine rationis, sed declaratione ac definitione eiusdem dissolvendum est, qui Dei iussu missuque religionem eiusque dogmata promulgavit. Quis vir sapiens nuncium mittit, qui, quæ significare & proponere debeat, ipse non satis intelligit, nec quaerenti de mente ac voluntate mittentis liquido & indubitato respondere potest? Qua in re velim, maximeque optarim, ut ii, qui a catholica religione dissentiant, otium sibi sumant cogitandi de necessitate infallibilis iudicis controversiarum in Christiana religione; cito, si velint, eam necessitatem perspicient, si argumenta, quibus ipsi sæpe doctè utuntur, ad evincendam necessitatem cuiuspiam revelationis naturæ legibus adiciendæ generatim, eo transferant, ut factæ revelationis eiusdem verum, ac genuinum sensum declarari, dubiaque magno numero, ac momento provenientia certo definiri oportere cogitent; qua in re si negent providisse sapientissimum Deum, fateantur necesse est, in antiquum errorum chaos

chaos relabi debere humanum ingenium; quia etiam pluribus nunc errandi laqueis obnoxium esse, ac si revelatio tot sublimium dogmatum, legumque supernaturalium naturalibus veritatibus præceptisque omnino adiecta non fuisset.

(1) Rom. II. 14.

(2) Ibid. X. 17.

(3) *Non omnes obediunt evangelio.* Ibid. v. 16. *Relle Ambrosius*, aufer, inquit, hinc argumenta, ubi fides quaeritur. L. I. de fide ad Gratianum Imp. c. 5. & *Gregorius M. L. IV. Moralium cap. 17. in medio*: Inquieti spiritus dum plus exquirunt contemplando, quam capiunt, usque ad perversa dogmata erumpunt: & dum veritatis discipuli esse humiliter negligunt, magistri errorum fiunt.

(4) Adde Iacob. II. 10.

(5) Confer propositionem I. inter damnatas ab Alexandro P. VII. & propositionem XVII. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(6) Rom. X. 10.

(7) Luc. IX. 26.

(8) Matth. XVIII. 17. II. Timoth. II. 17.

§. LXXIII.

Hiæ expensis naturæ obligationibus de inquirenda, & deligenda, & tenenda religione videndum est, quid iuris seu facultatis moralis, aut libertatis relictum sit homini in negotio religionis; imprimis indicandæ notiones de autonomia, syncretismo vel indifferentismo, ac tolerantia:

(a) *Autonomia* est ius cuiusque seu facultas ab aliorum hominum iudicio & arbitrio independens sentiendi de religione, ut cuique videtur, aut lubet. Nuncupatur etiam libertas conscientiæ, cui opponunt tyrannidem, dominatum, imperium in conscientias.

(b) *Syncretismus* vel *indifferentismus* ea opinio, aut si vis, opinantium secta est, qua religionem aut cultum Dei quemcunque sufficere ad obtinendam salutem statuitur; aut id duntaxat necessarium esse, ut in Christum quis credat, etsi dissentiat in aliis capitibus a catholica religione, atque ab eius communione separatus sit. Prioris generis opinio *laxior*, posterioris *strictior* indifferentismus nuncupatur.

(c) *Tolerantia* ex vi vocis est permissio, ut dissentientes a vera religione suo arbitrio & errori impune inhæreant. Differt ergo ab indifferentismo, & per se locum habet etiam tum, cum quis unam unicam esse veram, atque ad salutem necessariam religionem iudicat.

§. LXXIV.

De Autonomia seu naturali libertate sentiendi, ut lubet in negotio religionis, distinguendum est in primis ius internum eiusmodi libertatis, a iure externo, (1) ac qui istuc posterius tuentur, re ipsa aliud non volunt, quam ab hominibus quamvis sectam *tolerari* debere, & iure quidem naturali, nihilque uspiam sacræ vel politicæ potestatis in hominibus esse, qua certa cuiuspiam religio præscribi, & remediis coactivis extorqueri possit. Qua de re alius erit agendi locus. De interno autem iure sequentia potissimum statuenda sunt :

(a) Uti omnia libertatis naturalis iura, ita etiam ius de religione sentiendi, ut lubet, restringitur ab ipsa natura per naturales ac divinas leges; secus non iam libertas, sed licentia est; (2) quis ita insaniet, ut rem adiaphoram dicat esse, colat quis Deum, nec ne? unum vel plures? perinde uti naturali iure adiaphorum est, hac illave veste utatur; aut statum militarem quis arripiat, an agrestem, aliudve vitæ genus. Quis Dein a natura homini concessum dicet, revelationes, figuras Deus proposuit, amplecti vel non amplecti, eas

examinare, vel repudiare, si satis percipi non queant? nullum est igitur ius internum libertatis sentiendi, ut lubet.

(b) Siquam Deus religionem proposuit hominibus ad salutem necessariam, cuius ius eam amplectendi ita competit, ut nulla potestate humana ab ea amplectenda, & retinenda impediri possit. Ita si quis puer hebræus rationis sat compos baptismum petit, potest ac debet invitis etiam parentibus baptizari. (3) Huc pertinet dictum Servatoris: *Nolite arbitrari, quia pacem venerim mittere in terram: non veni pacem mittere, sed gladium. Veni enim separare hominem adversus patrem suum, & filiam adversus matrem suam, & nostrum adversus socrum suam: & inimici hominis domestici eius. Qui amat patrem aut matrem plus, quam me, non est me dignus.* (4)

(1) §. XVIII.

(2) §. XV. *Libertas, inquit Florentinus l. 4. D. de statu hominis, est facultas eius, quod cuique facere libet, nisi siquid vi aut iure prohibetur. Sed divinitus de libertate primaeva differit Ecclesiasticus C. XV. a. v. 14. Deus ab initio constituit hominem, & reliquit illum in manu consilii sui. Adiecit mandata & præcepta sua: si volueris mandata servare, conservabunt te - - apposuit tibi aquam & ignem - - ante hominem vita & mors, bonum & malum; quod placuerit ei, dabitur illi. Quoniam multa sapientia Dei, & fortis in potentia, videns omnes sine intermissione. Oculi Domini ad timentes eum, & ipse agnoscit omnem operam hominis. Libertas igitur naturalis præceptis & mandatis adstricta est, præceptorum & mandatorum vis & obligatio a sapientia, potentia, & providentia Numinis pendet. At vir vanus in superbiam erigitur, & tanquam pullum onagri se liberum natum putat. Job. XI. 12.*

(3) S. Thomas 2. 2. q. 10. a. 12. *disputans de baptismo filiorum Hebræorum, dissentientibus parentibus, sic scribit: „Postquam incipit habere usum liberi arbitrii, iam incipit esse „suus, & potest, quantum ad ea, quæ sunt iuris divini vel „naturalis, sibi ipsi providere; & tunc est inducendus ad fidem non coactione, sed persuasione, & potest etiam invitis „parentibus consentire fidei, & baptizari; non autem antequam*

„habeat usum rationis.“ *Ecclēsia non solet potestate coactiva uti in infideles; aliter sentiendum de iis, qui per baptismum eius se iurisdictioni subiecerunt.*

(4) Matth. X. 34. seq.

§. LXXV.

Cum latissime pateat religio, facile intelligitur, plurima eidem delicta opponi. Præcipua sunt:

(a) *Irreligiositas seu contemptus ac neglectus cultus & obsequii Deo debiti.*

(b) *Impietas, qua directe agitur contra divinas perfectiones, uti e contrario pietatem diximus habitum actiones determinandi per motiva a divinis perfectionibus desumpta.*

(c) *Superstitio, qua cultus exhibetur Deo pugnant cum eius perfectionibus, & sana ratione, aut qui soli Deo debetur, transfertur ad res creatas; quo pertinet idololatria, Polytheismus, magia, divinatio, vana observantia.*

(d) *Tentatio Dei. (1).*

(e) *Blasphemia, seu verbum maledictionis, convicii & contumelie in Deum. Si enim iniuria, quæ homini fit verbis, convicium est; quæ fit summo Deo, vocatur blasphemia, eaque interna, & externa, proxime in Deum ipsum, vel mediate, quæ fit in dilectos Dei amicos, resque alias, quatenus a Deo Auctore & Governatore proveniunt. Eodem pertinent iniuriæ reales in summum Deum, seu contumeliosa tractatio sacrarum imaginum, divinorum mysteriorum &c., & quamvis omnis in Deum iniuria sit atrocis, atque enorme scelus; tamen distingui solent atrocitatis gradus. Est præterea alia simplex blasphemia, alia hæreticalis, qua affirmatur de Deo, quod eidem minime convenit, vel quod convenit, negatur.*

(f) *Periurium & hæresis, de quibus commentatores iuris sacri fuse agunt.*

(g)

(g) *Sacrilegium*, seu violatio rei sacræ, ut sacræ est. Repugnat enim divino cultui, ad quem eadem destinata fuit. Unde aliud reale, aliud personale, aliud locale est. De quibus generibus deinceps annotabimus nonnulla. (2)

(1) Supra §. LXV. d.

(2) *Sacrilegium ex primæva nominis origine denotat furtum rei sacræ. Scriptores antiqui græci & latini nefandissimis quibusque delictis sacrilegii notam inrebant; quo loquendi modo non raro usi sunt Patres. Iure Imperatorum Romanorum violatio Mæstatis pro sacrilegio habebatur.*

§. LXXVI.

Qui Deum colit, non potest res, personas, loca, quæ Deo, eiusque cultui dicata sunt, non reverenter tractare. Unde, quod contra fit, sacrilegium nuncupatur.

(a) De rebus sacris præceptum naturæ est, sancta sancte tractanda esse; quod ad sacras cæremonias, sacrosancta mysteria, ac tremendum sacrificium maxime pertinet. In numero rerum sacrarum etiam iura sacra & spiritualia sunt, quæ si æquiparantur cum rebus temporalibus, ac pretio temporali emuntur, & venduntur, *simonia* committitur, dicta a Simone mago, (1) quæ veri sacrilegii rationem habet, & naturali iuri repugnat.

(b) Personis sacris & sacro ministerio addictis præter reverentiam iure naturali sustentationem congruam deberi ab iis, quibus sacrum ministerium exhibent, dubium non est, multisque sacræ scripturæ locis confirmatur. (2) Disputant Auctores, quo titulo ea sustentatio debeat, solius religionis, an iustitiæ commutativæ. Si accurate, ut in disputando necesse est, loqui velimus, iustitia commutativa inter operas sacras & spirituales, & mercedem, ac pretium temporale locum penitus non habet; nulla enim æquiparatio, vel æqualitas potest intelligi, quam iustitia commutativa vi notionis suæ continet. (3) Idemque aperte simoniam sapit. Quapropter titulus religionis assumendus est, quæ vinculum

lum multo præstantius ac validius continet, quam sit iustitia commutativa inter homines, atque ipsa etiam veræ iustitiæ rationem habet, quæ Dei ministris præstare, quod debitum est, homines obligat, ac siquid præstitum non est, id restituere ac compensare non minus iubet, ac principio præstare iusserat. Tamdiu enim urget, & præscribit officium, quoad ei satisfactum non est. (4)

(c) Ad reverentiam sacris locis debitam refertur ius asyli; cuius æquitatem & sanctitatem vel cæcos gentiles vidisse luculentis exemplis constat. (5)

(1) Act. VIII. 20. *Pecunia tua tecum sit in perditionem: quoniam donum Dei existimasti pecunia possideri.*

(2) Matth. X. 10. Luc. X. 7. I. Cor. IX.

(3) Adposiit Augustinus libro de Pastoribus C. 2. ita dixerit: „Unde vivitur, necessitatis est accipere, caritatis est præbere, non tanquam venale sit evangelium; ut istud sit pretium eius, quo sumunt, qui annuntiant, unde vivant. Si enim sic vendunt, magnam rem vili pretio vendunt. Accipiant sustentationem necessitatis a populo, mercedem dispensationis a Domino. Non enim est idoneus populus, reddere mercedem illis, qui sibi in caritate evangelii serviunt. Non expectent illi mercedem, nisi unde & isti salutem.“

(4) Religionem esse partem iustitiæ, qua Deo debitum cultum deferimus, ostendit S. Thomas 2. 2. q. 80. & 81. art. 5.

(5) Zech. diff. historico- iuridica de iure asyli ecclesiastici C. 1. de diversis asylorum generibus.

C A P U T XII.

Officia hominis erga hominem numero, pondere & mensura respondent analysi naturæ complete sumtæ.

A R G U M E N T U M.

§. LXXVII. *In officiis hominis erga hominem inest velut numerus, pondus & mensura.*
 LXXVIII. *Officia erga se & alios*

alios non segreganda sunt. LXXIX. Amor sui est principium, & præceptum Iuris Nat. LXXX. Ordo officiorum hominis erga hominem. LXXXI. Primum officium est de beatitudine æterna & sine ultimo. LXXXII. Incolunitas vitæ & membrorum. LXXXIII. Ius & obligatio eandem conservandi. LXXXIV. Notiones de fama

& honore. LXXXV. Notionum consecraria. LXXXVI. Ius famam conservandi. LXXXVII. Obligatio qua? LXXXVIII. Notiones de significatione mentis. LXXXIX. Obligatio arcani. XC. Omnis deliberata locutio contra mentem repugnat iuri Nat. XCI. Non item ambiguitas.

§. LXXVII.

Analysîs complicatæ naturæ hominis, quam principio exhibuimus, non modo originem, rationesque omnis naturalis iuris atque officiorum, sed etiam varietatem eorundem seu numerum, pondus, ac veluti mensuram ponit ob oculos:

- (a) Sunt enim officia hominis relate ad animum, corpus, res externas, ceu circa famam, bona; dein relate ad status multiplices; ex quibus officiorum numerus pendet.
- (b) Uti in his alia aliis nobiliora sunt, ac præferenda; sicut ordo finium ad ea pertinentium constitui debet; ita pondus quoddam in illis spectandum est.
- (c) Denique in quovis officii genere spectari debet, quatenus vel ius, vel obligatio pertingat; hinc modus etiam aut mensura inest.

§. LXXVIII.

Segregant vulgo tractatores disciplinarum moralium officia hominis erga seipsum ab officiis erga alios;

alios; at cum ea ex natura hominis eruantur, quam nemo aliam, ac cæteri, adeptus est, ea coniungi posse mihi videbantur, præsertim cum proximum diligere quisque, sicut seipsum iubeatur, seque ipsum condemnet, qui alios iudicat: nam

(a) Unusquisque natura appetit bonum, averfatur malum; neque virium imbecillitate illud obtinere per se, nec istuc evitare potest; hinc statim videt, ac sentit, quid boni, commodive ab aliis præstari sibi, quid devitari; arceri vel excludi incommodi debeat. Non æqualiter de aliis vulgo cogitant homines sibi nimium intenti, sui que maxime amantes. Idcirco & ratio & divina etiam institutio a nobismetipsis, nostrisque affectionibus & sensis officia aliis hominibus præstanda discere nos iubet. (1)

(b) E contrario cœcutimus fere in peccatis, vitiisque propriis, aut ea quidem facile, multisque modis excusamus, aliquando etiam probamus, ac defendimus, dum idem damnamus in aliis; idcirco æque salubre, rationique consentaneum præceptum est, ut nostrâ de aliis iudicia ad nosmetipsos transferamus. *Inexcusabilis es*, inquit Apostolus, (3) *o homo omnis, qui iudicas. In quo enim iudicas alterum, teipsum condemnas: eadem enim agis, quæ iudicas.* Utriusque præcepti ratio in ipsa naturæ æqualitate sita est; cur ergo separentur officia, quæ tandem originem, eandem materiam, eundem finem habent? Hinc opus non est, speciatim originem primasque rationes officiorum hominis erga se vel alios homines explicare, posteaquam arctissima coniunctio & naturæ humanæ cum Creatore Deo, & Governatore, sineque ultimo (2) & actionum humanarum cum perfectionibus summi Dei explicata, & ob oculos posita est. (4)

(1) §. XVII. c.

(2) Rom. II. 1. „Apposite Chrysostomus Hom. V. in ep. ad Roman. „*Et quis est, qui alios non iudicat in colloquiis, in communibus cœtibus, in conscientie calculo?*

(3)

(3) §. II. a. & §§. LXII. LXIII. LXIV.

(4) §. X. b. c.

§. LXXIX.

Naturalis cuiusque amor erga se, & alios homines, quatenus ad stimulos naturæ pertinet, principium iuris & officiorum dici potest, quemadmodum ipsa natura; qua parte vero is amor ratione regi, sibi & aliis exhiberi debet, non tam principium, quam præceptum naturæ est, imo summa quædam præceptorum; *nam: non adulterabis: non occides: non concupisces, & siquod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur: diliges proximum tuum, sicut teipsum.* (c) Hinc dicitur: *qui diligit proximum, legem implevit.* (a) Quis enim istiusmodi delictum committit in eum, quem vere amat? quis in se committi volet? quis amari se iudicat ab eo, a quo istiusmodi mala patitur? Est ergo amor quidam hominis in hominem naturæ consentaneus, rectæque rationi conformis. Sed est alius præsertim hominis in seipsum amor non a primæva naturæ origine, sed naturæ depravatione scaturiens, quem reprehendimus in aliis, in nobismet sæpe non animadvertimus; is est nempe, a quo ortum ducit hominum segnities in inquirendo vero, & amplectendo, stolidi timidas & horror contentions, atque incommodorum, ignava suimet commiseratio, ac desperatio expediendarum rerum; is est, quo homo cito offensum se credit, despectumque: quo inania solatia captat, sensibus blanditur,

la-

labores fugit: is est, quo parvi facit, quidquid ad se non attinet proxime: quo prædicari vult, laudemque in alios collatam fastidit. Levia hæc videntur; humano tamen generi uti propria sunt, ita perniciofa maxime. Neque enim alias commemorabo pestes, quas hominibus infert pravus amor. Ex his concludes:

(a) Ad naturæ stimulos pertinet amor, quo quisque de se, suæque conservatione, & beatitate cogitat: quo miseriam, dolorem, amissionem membrorum, mortem horret. Quis enim sanæ mentis in animum inducit, ut vitæ, & membris vim inferat, nisi animum ante perturbet, rationem conculcet, data opera insanire studeat?

(b) Uti stimuli omnes, ita hic primarius amoris consilio & ratione regi debet; quia sæpe virtutis, sæpe necessitatis est, vitam & membra præsentissimo etiam discrimini obicere. (3)

(c) Ex amore, quem nobis præstitum volumus ab aliis, qualem præstare aliis & reddere debeamus, discimus; itemque, quid recto amori, proindeque naturæ iuri repugnet, ceu odium, imprecatio, maledictio, exacerbatio, invidentia, destitutio. (4)

(d) Quia ius naturæ etiam actus internos finibus conformare, recteque informare iubet; (5) facile intelligitur, internos caritatis actus sub naturalem obligationem cadere; secus profecto non virtutem, sed simulacra virtutis & inanes larvas hominibus adscribemus. accedit, quod honesta opera, perinde ut prava ab internis voluntatis affectionibus maxime proveniant. (6)

(1) Rom. XIII. 9.

(2) Ibid. v. 9.

(3) *Uti est amor rectus & pravus, ita & odium.* Hinc Paulus ad Ephes. V. 29. scribit: Nemo unquam carnem suam odio habuit, sed nutrit & fovet eam. Idem Gal. V. 24. ait: Qui

Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiis & concupiscentiis. & I. Cor. IX. 27. Castigo corpus meum, & in servitutum redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. *Conformia hæc sunt effato divinæ sapientiæ: Qui amat animam suam, perdet eam: & qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. Ioan. XII. 25.*

(4) Filioli mei, non diligamus verbo, neque lingua; sed opere & veritate. I. Ioan. III. 18. cum versu præcedente. Iac. II. 15. seq.

(5) §. XXII. c.

(6) Decorde exeunt - - homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemix. Matth. XV. 19. conf. propositionem X. & XI. inter damnatas ab Innocentio P. XI. Dicunt: dilectio in communi inutilis est: in particulari relate ad omnes impossibilis. R. *Dilectio in communi paratos nos efficit, ut in particulari diligamus alios, quando res & tempus postulat. Aque infirma sunt argumenta, quibus officia hominis erga se ipsum a iurisprudentia naturali excludunt; dicunt: amorem sui esse innatum, nec præcipi debere; quasi vero non egeret legibus, ut rectus sit & consentaneus rationi; iustitia est ad alterum, nec quisquam sibi legem ferre potest. R. Perinde dicam, caritatem quoque in alterum tendere; nullane ergo est hominis in semet caritas? Nec vero officia hominis erga se ex lege sibi dicta proveniunt, sed ex præscripto rationis & lege summi Dei.*

§. LXXX.

Quia non omnia officia, quæ positiva sunt, omni tempore & omnibus præstari possunt; idcirco in iis præstandis spectandus est ordo ipsorum officiorum relate ad rem, quam attingunt, animi nempe perfectionem, vel bonum corporis, vel aliquid extrinsecus homini adhærens: dein ordo personarum: denique necessitas, qua premitur is, cui officium exhibetur.

(a)

(a) Uti alia aliis potiora & præstabiliora sunt in homine, ceu mens corpore, corpus externis rebus; sic iuris naturalis est, ut quæ nobiliora sunt, aliis præferantur.

(1) Quis nefas dicet homini, exponere se periculo atterendarum virium corporis, & maturioris obeundæ mortis per certa artium mechanicarum genera ceu per effulsionem metallorum, per navigationem, & eiusmodi, si inde in rempublicam vel in ipsum hominem redundet commodum, quod satis momenti habet. Similiter de austeritate vitæ, de ieiuniis, castigationibus corporis ob bonum animæ ac salutis differendum est.

(b) Et si communis omnium natura sit, tamen aliis hominibus præ aliis devincimur adventitiis vinculis, ob quæ lidem in præstandis officiis aliis præferendi sunt. Eiusmodi vincula sunt parentela, nexus coniugalis, patria, communis status, amicitia; & quia unusquisque proximus sibi est; hinc in pari causa necessitatis & periculi officia cuiusvis erga se præferri possunt officiis erga alios. Nemo igitur naufragus tabulam alteri cedere tenetur, nisi forte cum salus publica præferenda est salutis aut facultatibus privatorum: tum membrum utique minoris sit, quam totum corpus, & commune bonum privato antiquius esse debet.

(c) Denique necessitatis, in qua plures versantur eodem tempore, habenda est ratio; si enim valde grave alterius malum iactura boni longe minoris reparari aut redimi queat; fieri potest, ut caritatis lex eam iacturam subire iubeat. De necessitate agendum est infra verbis pluribus.

(d) Ex his principiis de moralitate vitæ *solitariae* iudicandum est, quam officiis socialitatis obeffe mali quidam officiorum ratiocinatores fingunt, contempto exemplo innumerabilium anachoretarum, qui sanctitate & miraculorum gloria floruerunt, sensu itam orthodoxæ antiquitatis.

(2) Supra §. XXII. e,

§. LXXXI.

Primum gravissimumque hominis, erga se & alios officium sine dubio in salutis & beatitudinis æternæ studio curaque situm est. Non finit ignorare quemquam sana ratio, esse animos hominum post caducam vitam superstites, statumque eorum immutabilem ab actionibus præsentis vitæ pendere, quam sempiterna beatitas aut miseria consequatur. Quare nihil magis cordi esse debet cuivis, quam ne æternum deinceps miser sit. Est id primum, quod navigantes curant, ut portum attingant. (1) Summum hoc rationis, religionisque præceptum sequentes continet obligationes præcipuas:

(a) Hæc ipsa de necessitate salutis curandæ & veritas, & verissima, maximaque naturæ lex volvenda est animo, identidem repetenda, omnique cogitandi vi inspicienda: in eius cognitione rerumque eo pertinet notitia sita est perfectio intellectus nostri in hac vita, veraque sapientia. Cetera quidem omnia, nisi ad eundem scopum tendant, momenti nullius sunt. Equidem non sum ignarus, quantopere tenere hominem contemplatio naturæ, atque inprimis mathematicæ disciplinæ possint; sed posteaquam annis multis expalluimus cogitando, si, quæ præcipua sunt, neglexerimus; quid proferemus post longum silentium, nisi verissimum illud: *Vanitas vanitatum, Et omnia vanitas.* (2)

(b) Qui prima hac rerum æternarum cognitione non modo tinctus, sed imbutus est, cito perspiciet, quibus præterea rerum notitiis mens excoli debeat, quarum ope & sibi consulat & aliis, summique Dei consiliis faciat satis. Neque enim naturæ lex finit, ut præstantissima intelligendi vis otiosa & segnis iaceat. Qua in re peccant homines tum nihil discendo, quod hominem maxime deceat; tum inepta tractando, tum

mala pravaque arripiendo. Quam amplus de officiis Præceptorum, Doctorumque differendi locus hic est!

(c) Perficiendæ voluntati, purgandis affectionibus, cohibendis pravis motibus, domandis cupiditatibus, ac perturbationibus excludendis opera danda est præ rebus aliis, quas homo consequi in hac vita potest. Inde enim totum id pendet, quod in hac vita beatos nos, certe minus miseros efficit. Qua in re curandum, ne fortem nostram aliorum opinionibus æstitemus, & ex hominum iudiciis pendeamus. *Stultorum enim infinitus est numerus.* (3)

(d) Huc pertinent naturales leges de fuga scandali, de fraterna correctione, studioque eximendi homines ab erroribus, quibuscum sæpe æterna pernicies coniuncta est. (4)

(1) Confer §. II. c.

(2) *Sublimis prorsus, & calis digna vox, quam Salomon ad se reversus, & quasi ex umbrosa quadam abyfso ad lumen veræ sapientiæ respicere valens, emisit tandem, inquit S. Chryfostom. Sermone contra concubinos.*

(3) Eccl. I. 15.

(4) Iacob V. 19. Matth. XVIII. 15. seq.

§. LXXXII.

Post virtutis ac sempiternæ salutis studium nihil homini carius est ipsa vita, & incolumitate; eo pertinent varia iura & obligationes naturæ. Bonorum enim naturalium primum est vita, morsque naturalium malorum extremum; nullius igitur vel obtinendi naturalis boni, vel evitandi mali gratia mortem sibi quisquam potest arcessere. Si quis manum, pedem, aliudve membrum putridum præscindi sinat, ut totum servetur corpus, recte id fit, ac debito ordi-

ordine; cum concessa sint membra, ut toti servi-
ant. De incolumitate ac sanitate corporis notan-
dum, id constare organis triplicis generis, *primo*
vitalibus, quæ vitæ & speciei conservandæ destinan-
tur; *secundo* sensoriiis, tum iis, quæ extrinsecus con-
spicua sunt, tum quæ intus latent, quæque sensatio-
ni, indeque pendentibus actibus imaginationis &
memoriæ inserviunt. *Tertio* motoriiis, quæ ad loca-
lem motum corporis, membrorumve externorum
aptata sunt. Est ergo alia perfectio corporis *vivi*,
sita in aptitudine conservandi vitam: alia perfectio
corporis *sentientis*, sita in aptitudine producendi ideas
sensuales rerum: alia corporis *moventis* seu *mob. lip*
sita in aptitudine producendi motus convenientes
apetitionibus & aversionibus animæ, & determi-
nandi situm totius corporis vel membrorum. Spe-
ctatur igitur in corpore tum eius *integritas*; quate-
nus mutilum non est ulla parte: tum *membrorum*
non vitiata structura, quatenus deforme non censetur;
tum *sanitas seu valetudo*, quæ est status corporis,
quo singulæ eius partes suo munere rite fungi que-
unt.

§. LXXXIII.

Cuivis homini competit ius conservandi vitam
& incolumitatem, proindeque & obligatio aliorum
vitam & incolumitatem non lædendi: inde conse-
quitur ius adhibendi media vitæ conservandæ con-
ducibilia, & obligatio, aliis eadem non subtrahendi:

imo obligatur quisvis vitam suam & incolumitatem ita servare, ut eam nec destructionis periculo exponere possit, nisi ex ordine finium a Deo propositorum, aut voluntate summi Dei aliunde cognita. Satis id docet dominium eiusdem Dei, & conditoris & gubernatoris, atque ipsi etiam stimuli naturæ. (1) Notandum: *Autochiria* seu occisio sui ipsius *directa*, est actio vel omissio, qua quis mortem sibi met consciscit, eandemque intendit: occisio *indirecta*, minimeque propria est, dum quis agit vel omittit quidpiam, cuius agendi vel omittendi ius habet; ex quo tamen præter intentionem mors consequi potest, aut consecutura prævidetur. Connexio istiusmodi actionis vel omissionis cum consecutura morte maior aut minor esse potest, mortisque periculum propinquius aut remotius: præterea ratio aut officium quidquam ita agendi, aut omittendi vel gravior magisque urgens, aut e contrario minor. Fit sæpe numero, ut ius & obligatio conservandi vitam & incolumitatem collidatur cum iure aut obligatione maioris obtinendi boni, aut maioris evitandi mali, quam sit iactura vitæ aut incolumitatis. Quapropter acute dispiciendum, *quatenus* ius & obligatio conservandi vitam & incolumitatem pertingat. Generatim sequentes positiones statuendæ sunt:

(a) Homicidium repugnat naturæ iuri, nisi de voluntate Dei indubitato constet. De casu necessitatis ac cruentæ defensionis infra agetur.

(b)

(b) Similiter repugnat autochiria; nec eam licitè faciunt ærumnæ præsentis vitæ, ceu servitus, infamia, egestas, nec conscientia scelerum, aut metus amittendæ pudicitæ, aut desiderium supernæ beatitatis. Cum alacres ad supplicia properarent sancti martyres, dicebant Ethnici: *Omnes igitur morte vobis ipsis illata iam nunc abite ad Deum, nec nobis negotia facecite*; respondit S. Iustinus Apol. II. n. 4. *Non frustra mundum a Deo conditum esse didicimus, sed propter humanum genus. - - igitur si omnes nobis ipsi manus afferamus; quo minus quisquam gignatur, aut divina doctrina imbuatur, aut etiam, quo minus extet humanum genus, in causa, quantum in nobis est, erimus, ipsi quoque contra Dei consilium venientes, si ita facimus.* (2) Suimet interfector censendus est Saul, quando ad Amalecitem dixit: *Sta super me, & interfice me: quoniam tenent me angustæ, & adhuc tota anima mea in me est.* (3) Nec multum dispar eorum est ratio, qui nullo proposito maiore bono, aut urgente officio sola temeritate aut ostentandi animi causa præsentis vitæ discrimini se obiciunt.

(c) Æque repugnat naturæ abortus, destitutio infantum cum periculo, ne fame aut bestiarum dentibus intereant: periculum eosdem suffocandi in lecto, agitationes taurorum eæ, quæ a S. Pio V. spectacula dæmoniorum, non hominum sunt nuncupatæ, aliæque istiusmodi pugnæ nulla necessitate initæ, denique duellum, de quo infra. (4)

(d) Eidem iuri obest mutilatio proprii & alieni corporis, vulneratio, læsio quæcunque, quam infert, cui ius inferendæ deest. (5) Denique ingluvies, ebrietas, luxuria, quæque sunt eiusmodi, in quibus duplicis fere generis malitia inest, tum qua obsunt conservationi vitæ & incolumitatis, tum maxime, qua internam turpitudinem habent, mentemque intellectivam ad bestiarum conditionem deprimunt. Contra siquem cogitemus, qui immodico labore, aut nimio usu medicamentorum vires atterit, & valetudinem pessumdat; deest is quidem officio conservandi suiipsius, nec tamen alia sceditatis labe propterea inquinatur.

(d) Cum vita & membra hominis in dominio Dei sint, fieri potest salva divina perfectione, ut certis temporibus

ribus homini det facultatem aut etiam iussum, inferendi vim aliorum vitæ & membris; cumque homini alia iura, aliaque præterea obligationes constituerit, quæ cum iure conservandi vitam & incolumitatem aliquando confligunt; hinc ordo & gradus finium omnino hac etiam re spectari debet. De iure gladii, quem mundi rectoribus tanquam ministris suis commisit Deus, itemque de iure cruentæ defensionis nondum hic agimus (6); sed spectato finium gradu & ordine dicimus: uti moralia sunt potiora ac præferenda naturalibus; sic fini proposito conservandi vitam atque incolumitatem, qui quidem finis non est, nisi naturalis. præferri possunt, aliquando etiam debent fines præstantiores, quales sunt Dei cultus, actus caritatis erga proximum, amor iustitiæ, studium poenitentiae &c. non, ut quis ipse vim sibi directe inferat exercendæ virtutis causa; lex enim negativa, non occides, prævalet iuribus affirmativis, sed ut vim ab aliis illatam permittat, aut ut vitam & incolumitatem negligat maioris obtinendi boni, vel vitandi mali causa; quæ non est sui ipsius occisio, nisi impropria & indirecta; neque tum mors intenditur, sed bonum præstantius aut certe non impar; quod qui facit, non mortem accersit, sed aliunde imminentem intrepido animo excipit. Huius rei exempla sint hæc: veræ fidei tuendæ, profitendæ, propagandæ causa honestum est, vitam & incolumitatem præsentis discrimini obicere, seseque tyranno sistere: honestum ac sæpe necessarium est, pro tuendo communi bono tenere stationem, hostium telis se obicere: in communi naufragio potest quis tabulam suam alteri per se cedere. Medici, sacerdotes assistunt infectis pestilentia: mercatores infido mari & fragili ligno committunt vitam &c. In his ponderanda est causa & magnitudo subeundi discriminis. Molles philosophi, qui ieiunia & austeritates carpunt tanquam contrarias officio cuiusque erga se, quomodo confutari debeant, supra indicavimus, & ex hoc quoque loco potest colligi.

(1) *Socrates apud Platonem ita differit in Phædone:*
 „Id mihi, o Cebes, recte dici videtur, Deum quidem curam
 „habere nostri: nos vero homines unam quandam ex possessio-
 „nibus esse Deorum. Nonne igitur & tu, siquod ex manci-
 „piis tuis se ipsum perimeret, irascereris illi, & si pote-
 „statem

„statem haberes, pœna quadam afficeret? „ Similiter Pythagoras exprimens gubernationem summæ Dei, nemini dicebat, fas esse, iniussu summæ imperatoris Dei de præsidio, & statione vitæ decedere. Quantopere ipsi naturæ stimuli refragentur vi ac neci, descripsit S. Ioannes Chrysostomus differens de cade Abelis a Caino perpetrata. Hom. 19. in Genesin: „ Quomodo non cogitavit naturam? quomodo non consideravit, antequam adoriretur nefas, operis finem? quomodo „ sustinuit post facinus videre corpus fratris, spiritum efflantis, & palpitantis super terram? quomodo potuit videre „ mortuum, & humi proiectum, & a spectaculo non statim „ dissolutus est? “

(2) S. Iustinus apolog. II. n. 4. De viris quibusdam, ac mulieribus sanctis, quas sponte sua in præsentem mortem ruisse, divina vel ecclesiastica historia commemorat, S. Augustinus Q. 49. in Iud. c. 26. Quodsi, inquit, hoc fecerunt non humanitus deceptæ, sed divinitus iussæ, nec errantes, sed obediens; sicut de Samsonè aliud nobis fas non est credere. De quo idem agit L. I. de civit. Dei c. 21. De facto Razizæ II. Mach. XIV. non eadem omnium opinio est. Fuere quidam tempore S. Augustini, qui privato spiritu interpretantes SS. scripturas contra naturæ leges intellexerunt evangelii dictum: qui odit animam suam in hoc mundo, in vitam æternam custodit eam. „ Hinc enim quidam maligni, „ inquit S. doctor tract. 51. in Ioan. atque perversi in semetipsos crudeliores & sceleratiores homicidæ flammis se „ donant, aquis præfocant, præcipitio collidunt, & pereunt. „ Hoc Christus non docuit, imo etiam diabolo præcipitium „ suggerenti respondit: redi retro satanas; scriptum est: „ non tentabis dominum Deum tuum. - - Ubi satis expressit, „ non a se ipso, sed ab alio debere occidi, qui vestigia sequitur Christi.

(3) II. Reg. I. 9.

(4) De abortu conf. prop. 34. & 35. inter damnatas ab Innoc. P. XI.

(5) Usitata gentilibus corporis incisiones referuntur III. Reg. XVIII. 28. ac Levit. XIX. 28. inquit divina scriptura: „ Super mortuo non incidetis carnem vestram, neque figuras „ aliquas aut stigmata facietis vobis. „ Non modo vulnerum, sed cicatricum, ac deformitatis inductæ habendam esse rationem,

nem, passim Iſti docent, ut si puellæ vel honestioris viri facies per genas aut per nasum fuerit transmissa; quod præter formam probatoris viri famam onerare solet. Faciei quidem humanæ ea dignitas est, ut nec delinquenti stigma inurendum censuerint legislatores. L. Siquis. 17. C. de pœnis: „ Quo facies, quæ ad similitudinem pulchritudinis est cælestis „ figurata, minime maculetur. Cum SS. canones mansuetudinem Christi pro norma habeant, varias irregularitates statuerunt ob defectum lenitatis; uti cum quis se ipsum membro „ vel parte membri privat. c. qui partem 6. Dist. LV. & c. „ de presbytero. i. de corpore vitiatis.

(6) Nec ius gladii, nec remedium iustæ defensionis per se suffragatur ei, qui adulterum, vel uxorem aut filiam adulteram in crimine deprehensam suo iudicio occidit; quidquid sit de humanis legibus dolori & iracundiæ quidquam indulgentibus in foro humano. Iuste igitur ab Alexandro VII. damnata est propositio ordine 19.

§. LXXXIV.

Ut officia hominis, quæ existimationem, famam & honorem attingunt, & quæ peccari contra eadem solent, rite intelligantur, notiones huc pertinentes congerendæ sunt.

(a) *Existimatio* est aliorum de perfectione nostra iudicium. ceu de probitate, scientia, arte &c. id si verbis declaratur, *laus*; si actibus externis significatur, *honor* dicitur. (1) *Fama* est communis hominum sermo de perfectione vel imperfectione cuiusdam; bona igitur, vel mala est fama, quæ *infamia* dicitur, sive communis hominum de vitiis alterius opinio. Ad famam bonam refertur *gloria*, sive consentiens laus bonorum & peritorum, vel ut aiunt, clara perfectionis cum laude notitia. Fama bona *simplex* dicitur, dum quis pro malo non habetur: *intensiva* existimationem & gloriam complectitur.

(b) Existimationi opponi vulgo solet *ignominia*, aut si Latium probaret vocem, *vilipensio*, sita in iudicio aliorum de imperfectione nostra, aut perfectionis defectu. Laudi contraria est tum *obtretractio*, qua de aliorum

rum perfectione detrahatur: tum vituperium, seu potius *vituperatio*, qua alteri imperfectionem imputamus. Honori e contrario respondet *contemptus*, sive actus extenus, quo significamus, alterum existimatione indignum esse. Quisvis actus externus, quo iudicium de imperfectione alterius declaramus, vocari solet *ignominia* vel *contumelia*; non igitur nihil differunt contemptus & ignominia seu contumelia: ille indicat, quempiam carere perfectione, proindeque existimatione indignum esse: hæc imperfectionem alteri adscribit, ob quam reprehendi possit. Contumeliæ non una est ratio; *convitium* dicitur, quo alteri vitium vel defectus naturalis in eius probrum & dedecus obiicitur: *exprobratio*, qua imperfectio alicui impingitur præsentem in faciem: *irrisio*, qua præsens vel absens exponitur risui: *illusio*, qua idem fit tacite: *subannatio* idem præstat per gestus, motusque corporis. *Calumniæ* est sermo, quo alteri imputatur imperfectio, qua non laborat, eius existimationi & laudi detrahendi causa. *Detractio* est sermo, quo de existimatione absentis detrahatur, sive falsa narrando, sive vera vitia, sed occulta prodendo. Hæc omnia communi nomine *iniuriæ* veniunt, quæ verbalis aut realis dicitur, eaque levis, gravis vel atrox, uti & contumelia eisdem gradus habet: infertur iniuria *directe* attingendo hominis cuiusdam personam; vel *indirecte* per personam coniunctam, quæ proxime violatur. Ut vera iniuria & contumelia censeatur, requiritur *dolus* sive animus existimationem & honorem lædendi, isque præsumitur, si communi hominum æstimatione verba aut facta in se calumniam vel iniuriam continent (2), licet præmittatur protestatio: salvo ipsius honore, vel salva reverentia sacerdoti debita; cum talis protestatio sit contraria facti. Cæterum contumelia, calumniæ, detractio & iniuria non modo verbis, sed etiam scripturis, libellis famosis, picturis & imaginibus fieri potest.

(1) Honor igitur in testificatione perfectionis vel excellentiæ alterius situs est; multi eundem cum honesto confundunt, & honorem bonorum omnium naturalium supremum vocant, cui opes, amicitia, ipsa vita sit postponenda. Honestum in animo viri probi totum residet, servaturque, licet ei negetur honor, seu testificatio hominum de ipsius pro-

bitate, perfectione, excellentia; hæc enim sæpe negatur bene merentibus, sæpe etiam in indignas confertur. Quapropter etsi quis pro honesto & iustitia usque ad mortem decertet: tamen honor, & opinio hominum tanti non est, ut ei supremus in bonis natura locus detur.

(2) Hæc etiam præsumptio probationi contraria & veritati cedit. l. Si non. 5. C. de iniuriis: „Si non convicii, consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes: fides veri a calumnia te defendit.“

§ LXXXV.

Cum hisce notionibus corollaria coherent magni ponderis.

(a) Cum existimatio in hominum iudicio, laus in iudicii istius declaratione consistat; patet, non pluris hominum existimationem ac laudem fieri oportere, quam eorundem iudicia. Enimvero iudicia hominum de perfecto ac imperfecto tot prope sunt, quot capita. Ac constat, a stolidis hominibus passim perverti vivendi regulas, & dictamina rationis; animi moderationem pro ignavia haberi, ferociam & impotentiam animi pro fortitudine, prodigaliteratem pro liberalitate, parimoniam pro tenacitate, quæque sunt eiusmodi innumerabilia; quid ergo? ex horum opinione pendebit sapiens? Nonne hic etiam locum habet effatum Scripturæ: *Non suscipies vocem mendacii - - non sequeris turbam ad faciendum malum, nec in iudicio plurimorum acquiesces sententia, ut a vero devies.* (1)

(b) Existimatio, laus, honor res duas complectuntur: perfectionem quandam, sitam maxime in virtutibus intellectus, voluntatis, aliisque habitibus, tanquam fundamento: & aliorum de illa iudicium. Prius illud in potestate nostra est: non item posterius; cum nemo sibi ius in aliorum sensa, dicta, facta arrogare possit, quamdiu nil agunt, quod iuri nostro perfecto repugnat.

(c) Passim tamen fama ac laus bonorum inter fundamenta publicæ honestatis recensetur. A multis enim de-

li-

licitis hominem revocat studium conservandæ famæ, bonique nominis, & frœnum iniicit libidini ac levitati, hominumque inter se familiaritatem & amicitias conciliat, ab aliorum etiam iniuriis sæpe tutos præstat. Accedit, quod eadem multis necessaria sit, ut cum fructu fungantur officio, ceu Doctoribus, Rectoribus &c., ac sæpe singulorum fama coniuncta est cum fama & commodis aliorum, qui sunt status, conditionis, ordinis, aut familiæ eiusdem.

(1) Exod. XXIII. 1. 2.

§. LXXXVI.

Quivis ius perfectum habet conservandi famam, ac si ab alio læsa sit, exigendi reparationem: proindeque etiam quivis natura obligatur aliorum famam non lædere, ac si læserit, reparare. Est enim id homini ingenuo ac probo ipsa dictante ratione non modo percarum, sed ad vitæ societatem, fiduciamque mutuam necessarium, ut probus, ut rei, quam tractat, peritus, ut bonus censeatur. *Melius est nomen bonum*, inquit Sapiens, *quam divitiæ.* (1) Eodem iure gaudet is, cuius delictum occultum est, eo ipso quod famam bonam etiam tum possideat, ac bonus præsumi debeat, donec malus probetur. Qui alterius potestati subsunt, ceu filii familias, Religiosi, servi &c. non ob id solum iure famæ bonique nominis se abdicarunt; & quamvis forte invito eo, cui subiacent, civilem actionem injuriarum, quæ ad poenam infamantis aut palinodiam sive solemnem retractationem tendit, instituere haud possint; tamen agere ad famam recuperandam prohiberi non debent. In usu huius iuris facilius excessu peccatur, quam de-

fectu ; dum cura boni nominis in vanitatem , studium-
que captandi popularem auram degenerat , aut dum
quis ancipites voces statim ad iniuriam detorquet ,
aut istam implacabili ardore persequitur ; universe enim
nec lubricum linguæ ad pœnam facile trahendum est, (2)
sed vel contemnendum, vel condonandum.

(1) Prov. XXII. 1.

(2) l. famosi. 7, §. 3, D. ad leg. Jul. Maiest.

§. LXXXVII.

Abstinere a læsione famæ alienæ vel honoris quis-
que tenetur obligatione naturali perfecta ; iuri enim
cuiusvis perfecto aliorum obligatio generis eiusdem
respondet ; ac tenetur etiam suo nomini quisque con-
sulere præsertim , si infamia in alios , eorumque in-
commodum redundet . ita, ut neglectus famæ totalis
iuri & honestati naturali repugnet ; *negligere enim, in-*
quit Cicero, quid de se quisque sentiat, non solum ar-
rogantis est, sed etiam dissoluti ; (1) curam habe, in-
quit divinus Spiritus de bono nomine : hoc enim magis
permanebit tibi, quam mille thesauri pretiosi & magni. (2)
Nobis necessaria est vita nostra, aliis fama nostra, scripsit
Augustinus. (3) In utraque tamen obligatione con-
servandi famam & alienam & propriam, finium gradus
& ordo spectari debet.

(a) Honestum est remittere iniuriam , iusque famæ resti-
tuendæ , nisi aliud sequatur incommodum. Consi-
lii petendi causa quisque delicta , vitia ve alteri palam
facere , sicque existimationi suæ detrudere potest.
idem fieri potest demissionis causa : qui alienam fa-
mam

nam iniuste læsit, etiam cum detrimento suæ teneatur illam reparare, aut delictum fateri, si quis legitime interrogetur a suo iudice, saltem extra capitales causas. Quem lex ob delictum aut defectum inhabilem facit ad munus vel dignitatem consequendam, ab ea petenda, vel suscipienda abstinere debet, aut delictum, vel defectum confiteri, etsi occultum sit, ut dispensationi detur locus. (4)

(b) Obligationem intactam relinquendi aliorum famam aut honorem non lædit is, qui ius habet puniendi vel castigandi, nisi singulare quid obstet. Si interest reipublicæ, crimen occultum alterius sciri, non calumniatur, qui illud in iudicio detegit. (5) Qui ad suam defensionem alteri verum crimen obiicit, forte ad infringendum eius testimonium, non censetur calumniari, aut famam lædere; uti si quis testi opponat perurium, præsertim si iste se sponte ad testimonium obtulit, & aliter repelli nequeat. Similiter censent vulgo, si quis instituit personam turpem hæredem, præterito fratre, licitum illi esse propalare, quod frater sit spurius. Cæterum sola convicii veritas non excusat, nisi absit animus nocendi, & urgeat vel publica utilitas, vel privata necessitas. Vulgo etiam censent, excusari illum, qui iniuriam verbalem retorserit servato moderamine inculpatæ tutelæ; de quo quidem infra agetur.

(1) L. I. Offic. C. 28.

(2) Eccli. XLI. 15.

(3) C. non sunt. 56. XI. q. 3.

(4) *Quærent, an Dominus famæ suæ censeri quis possit? quasi vero qui dominium rei habet, ei temere ac leviter illam dissipare liceret.*

§. LXXXVIII.

Alia hominis erga hominem officia versantur circa significationem mentis, quæ fit tum sermone sive articulatis sonis, tum figuris, literis, motibus digitorum,

torum & oculorum, gestibus, factis. Facultas distincte communicandi sensa animi maxime a bestiis segregat homines, & arctissimis societatis vinculis inter se copulat. Quam singulare vero istuc in nos est beneficium Conditoris, tam gravia eidem respondent officia, quæ multis modis violantur. Vix enim singuli, nedum coniunctim plures peccatum peccant, in quo sermocinandi munere non pessime abutuntur, ut merito *universitas iniquitatis* dicta sit lingua, *modicum quidem membrum, & magna exaltat. Ecce quantus ignis quam magnam silvam incendit.* (1) Sunt autem notiones non paucae ad hunc locum pertinentes:

- (a) Inprimis segreganda est veritas *logica* a *morali*; illa in conformitate signorum cum re, hæc in conformitate signorum cum animi sensu sita est; atque huic opponitur *mendacium*, sive locutio deliberata contra mentem; idque vulgo triplicis generis statuunt, *perniciosum, officiosum, iocosum.* (2)
- (b) Actio externa *sincera* est, quæ cum cogitationibus consentit: contra *simulata* actio externa, vel *simulatio*, quæ ab illis dissentit. Omissio verborum, per quæ alteri significari quidquam potest, *reticentia* est: Omissio aliorum signorum, quibus sensa mentis produntur, *dissimulatio*. *Simulatio* igitur actionem externam denotat, quæ ab animi sensu dissentit: *dissimulatio* autem occultatio est actionum externarum vel internarum sita in omissione signorum, quibus eadem indicari possent. *Prætextus*, vel obreptus est intentionis simulatio, per quam falsa intentio proditur.
- (c) Qui alterum verbis aut factis inducit, ut pro vero habeat, quod verum non est, eundem *fallit*. Igitur & mendacio & simulatione, quæ est mendacium quoddam reale, homines falluntur. Universe *falsum* veritatis immutatio est; ac si fit dolo malo in fraudem

dem tertii; *crimen falsi* constituit; five in dicto, si-
ve scripto, siue facto consistat.

(d) *Æquivoce* aut *ambigue* loqui idem est, ac verbis uti, quæ plures significatus ex usu communi habent. Est ambiguitatis genus non in verbis, sed factis & actionibus consistens, propterea, quod ambiguum sit, in quem finem actus tendat, ut si quis hostem aggressurus, vel expugnaturus urbem perinde agat, ac si fugeret. Cum quis eundi ac redeundi, agendique hoc illudve iure gaudeat, idque diversos ob fines; qui actionem in aliam partem accipit, ac debet, temeritati iudicii sui ac imprudentiæ adscribere debet.

(e) A mendacio non differt *restrictio* interna, siue *pure mentalis*, quæ est dictum ex se, & præsentibus adiunctis ad unum significatum determinatum, idque menti loquentis contrarium, etsi per aliquid sola mente retentum efficere possit sensum verum; ut si, qui vitrum mox fregit, neget se fregisse, cogitans, *anno superiore*. Ab hoc genere differt *restrictio realis*, seu externa, & sensibilis, siue locutio, ex qua mens loquentis non solis ex verbis, sed una ex adiunctis, aliisque externis signis & indiciis colligi potest. S. Athanasius interrogatus a satellitibus, qui ipsum non norant, quam longe abesset Athanasius, ipsum non longe abesse respondit.

(f) Denique huc referenda est notio *arcani*, quo denotatur id, quod ab aliis ignorari volumus, aut velle debemus.

(1) Iacob. III. 5. 6.

(2) *Ex mente quorundam auctorum maxime Protestantium a mendacio distinctum est falsiloquium in eo, quod quis deliberate quidem contra mentem loquatur; at nempe tum, quando interrogans ius non habet exquirendi a me verum, nec aliunde inferatur alicui damnnum. Alii falsiloquium tum certe licitum ducunt, quando obligationi satisfieri non posset, nisi moraliter falsum loquendo; eoquod lex naturæ det ius ad ea, sine quibus naturali obligationi satisfieri nequit. Ecce novum exemplum versatilis illius principii, quo, toties invita natura utuntur Dilucularii nostri ad naturale iuscorrumpendum: Ius ad finem dat ius ad media.* Conf. §. XIII. g. & §. XXIII. b. *Di-*
cent

cent fortassis, cum quivis ius habeat defendendæ famæ, citra ingens piaculum grave crimen confingi posse, atque alteri detrahenti impingi, quo minuaturs eius auctoritas? Conf. Prop. 43. & 44. inter damnatas ab Innoc. P. XI. Nunquid enim Et hoc casu ius ad finem dat ius ad media?

§. LXXXIX.

Ut de moralitate falsiloquii & mendacii statui quidquam possit, de iure & obligatione *secreti* prius definiendum est. Cuius igitur competit ius celandi ea, quæ quis novit, prudenti ex fine, ac si id iuri alterius fortiori, qui vel legitime interrogat, vel per se rescire debet, cedere non cogitur. Sæpe enim prudentia, sæpe caritas, sæpe etiam iustitia prohibet revelare veritatem, si ex eius revelatione incommodum, aut infamia, vel horum probabile periculum alteri immineat; tum quidem ex pacto aperto vel tacito, ac generali obligatione nil faciendi, quod alterius iuri repugnat, arcanum servandum est. Crescit obligatio sigilli naturalis:

- (a) Siquid consilii petendi causa manifestatum est. Tum quidem in ipsa petitione consilii pactum tacitum intercedere omnes passim agnoscunt, idque generalis necessitas petendi ab aliis consilia, naturali, strictæque obligationi subiicit. Quanta in humana societate sequerentur incommoda, si quis arcanorum alterius conscius ea cuius citra ius interroganti prodere teneretur?
- (b) Si cui arcanum per iniuriam a se vel alio commissam innotuit, nec causa publica in discrimen adducatur; ut quando alienas literas quis aperuit, aut fraude ac vi secretum extorsit.

§. XC.

Omnis deliberata locutio contra mentem repugnat naturali iuri; ut adeo inanis sit quoad moralitatem distinctio quorundam auctorum inter mendacium & falsiloquium; cum vi notionis, sive ut aiunt, conceptu formali inter se conveniant; ac per accidens omnino sit, novumque peccatum contra iustitiam, siquod damnatum ex una locutione contra mentem oriatur, ex alia non oriatur. Thesis probatur ex fine sermonis, cui quævis locutio contra mentem repugnat, & ex perfectionibus divinis, quibus eadem pariter repugnat. Finis est proximus sermonis, ut communicemus animi sensa: remotus in felicitate, ac securitate hominum consistit: utrique repugnat locutio contra mentem, quæ fit in finem directe contrarium, ut neque communicentur animi sensa, nec consultum sit felicitati & securitati hominum; cum nemo securus esse posset, an non fallatur a loquente; sicuti nunquam essemus certi de rebus fidei, si Deus posset mentiri. Dicunt quidem, si ex locutione damnatum oriatur audienti, tunc falsiloquium esse illicitum, nec falsiloquium debere dici, sed mendacium; at enim, an damnatum oriri possit, vel non oriri, in hac hypothesi iudicare debet loquens, qui conditionem omnem audientis non habet perspectam, sibi que pro arbitrio imaginari posset, nihil audientis interesse, verum, an falsum dicatur. — Alterum est a divinis perfectionibus petendum argumentum: Recta constitutio

naturæ & societatis humanæ non pro arbitrio vel ingenio cuiusque designari, sed ex conformitate cum divinis perfectionibus colligenda est; inde enim certo intelligi potest, quid naturæ humanæ ad similitudinem Dei conditæ conveniat, vel repugnet. Sic igitur aio: homo ad similitudinem Dei conditus non potest sese & actiones suas deliberate difformes reddere divinis perfectionibus; secus non haberetur recta constitutio naturæ & societatis humanæ; atqui per quodvis falsiloquium & se & locutionem suam deliberate difformes redderet divinæ perfectioni, nempe veracitati. Igitur patet, divinæ perfectioni repugnare quodvis falsiloquium. Ignorantia invincibilis hominum, amentia &c. sine dubio pariter abhorrent a divina perfectione; sed quatenus ab arbitrio hominum non pendent, censendæ sunt imperfectiones physicæ, quæ ex limitatione cuiusvis perfectionis creatæ proveniunt. At falsiloquium deliberatum est defectus in genere morum, quo homo divinæ veracitati difformem se reddit. Sed audiendi sunt, qui aliter sentiunt; sic enim aiunt:

(a) Falsiloquium fit absque damno alterius: potest aliquando esse medium, quo alter felix, aut non infelix reddatur. R. 1. Falsiloquio positive intenditur error alterius, idque sufficiens damnum est, alterius intellectum studiose inducere in errorem, etsi aliud præterea damnum non sequeretur; quamquam satis damni in eo est, quod securitas humanæ societatis tolleretur falsiloquiis; quam plane sublatum iri ostendimus. 2. Non sunt facienda mala, ut eveniant bona; secus falsiloquium, si medium videretur felicitatis, etiam periurio confirmari posset, & si omne illud

illud continuo concessum est, quo aliquis felix aut non infelix redditur, quam multa concessa erunt naturæ repugnantia? quid de iure naturali sit, aut non sit, id non ex raris & insolentibus casibus, sed ex communi naturæ & societatis humanæ constitutione desumi debet. Fieri etiam posset, ut directa innocentis occisio, periurium, adulterium, duellum &c. valde proficua certis temporibus viderentur. 3. Denique aliud veritatis celandæ medium suppetit, nempe reticentia, fuga, restrictio externa, de qua mox infra.

- (b) Urgente extrema necessitate etiam res aliena iuste aufertur: iniquus aggressor a privato occiditur; cur falsiloquium non sit licitum? R. 1. an & periurium urgente necessitate erit licitum, quo falsiloquium confirmetur? 2. Extrema necessitate pressus, aut aggressorem necans exercet ius a Deo & natura concessum pro illo tempore. At falsiloquium non est exercitium alicuius iuris, sed loquela menti difformis, quæ posita etiam quavis necessitate non cessat esse menti, & divinis perfectionibus difformis.
- (c) Revelare arcana, si reipublicæ salus exigit, non repugnat divinæ fidelitati: igitur nec veracitati repugnat falsiloquium, si id exigit salus proximi R. divinæ fidelitati repugnat illud, quod quis facit contra fidem a se datam: at revelare arcana, si reipublicæ salus exigit, non repugnat fidei a se datæ; cum pro tali hyporhesi nec dederit fidem, nec omnino potuerit dare. Cæterum si quod arcanum in sacro conscientie tribunalis innotuit, nullo obtentu publicæ salutis revelari id posse, exploratum est; quia non ut iudex scilicet (Confessarius) sed ut Deus. (1)
- (d) Cur ergo furtum, homicidium &c. aliquando non repugnat iuri naturæ: contra deliberata locutio semper repugnat? R. 1. Idem de periurio, aliisque pari modo quæri poterit. 2. Indicavi supra (2), investigandum esse, cum de obiecto legis agitur, utrum respiciant tantum perfectionem divinam, an simul dominio aut iuri Dei vel hominum subiecta sint; quo casu, qui dominio ac iure gaudet, de re illa sua voluntate disponere potest; uti fit, cum premente necessitate res

aliena invaditur. At locutio contra mentem, cum relate ad Deum repugnet summæ veracitati, non potest censerī tanquam subiectum quidpiam divino dominio. Ac si falsiloquium relate ad Deum repugnat divinæ perfectioni, ac intrinsece malum est; quomodo relate ad hominem non repugnabit divinæ perfectioni, nec erit intrinsece malum, sed aliquando etiam moraliter bonum? dicunt fortassis; quia divina veracitas duntaxat a perfectissimo Deo excludit falsiloquium, non ab hominibus. R. Utique Deus vi perfectionis falsum dicere non potest, nec dicet unquam; homo dicet abusu facultatis loquendi, sed contra naturale ius; quia perfectiones divinæ sunt veluti norma, ad quam recta constitutio naturæ & societatis humanæ exigenda est.

(e) Per falsiloquium non intenditur alterius deceptio, sed eius commodum & salus. R. Velle deliberate contra mentem loqui, & non velle audientis deceptio- nem, duo sunt, quæ inter se plane pugnant, uti vel- le causam, & non velle effectum, quem quis ne- cessario connexum videt, & propter quem causam vult. Cur exim deliberato falsum profert, nisi ut au- diens falsum credat?

(f) Non pauca falsiloquii exempla in S. Scriptura extant. R. cum S. Augustino (3): *Hæc quando in Scripturis sanctis legimus, non ideo, quia facta credimus, etiam facienda credamus, ne violemus præcepta, dum pas- sim sectamur exempla. - - Unde constat, quod non omnia, quæ a sanctis vel iustis viris legimus fa- cta, transferre debemus in mores, sed etiam hinc di- scere, quam late pateat, & ad quos usque perveniat, quod Apostolus ait: „Fratres, etiam præoccupatus fue- rit homo in aliquo delicto, vos, qui spirituales „estis, instruite huiusmodi in spiritu lenitatis; inten- dens teipsum, ne & tu tenteris.“ (4) Extant loca Scripturæ minime obscura, quibus generatim quod- vis mendacium reprobatur; os, quod mentitur, inquit Sapiens, occidit animam. (5) Sanctis Ecclesiæ Patri- bus, siqui re parum disquisita falsiloquio favere vi- deantur, opponimus S. Augustinum, qui ex instituto de hac re scripsit, aliosque Doctores orthodoxos.*

(1) c. Si Sacerdos. 2. de officio iudicia.

(2) §. XVI. a.

(3) L. contra mendacium. C. IX.

(4) Gal. VI. 1.

(5) Sap. I. 11. *Hoc divinum effatum S. Andreæ Avellinum ab agendis causis forensibus absterruit.*

§. XCI.

Verbis ambiguis, seu æquivocatione sensibili, ut aiunt, aut restrictione externa uti nonnunquam licet iusta ex causa; colpso enim, quod ab homine acuto vel ambiguitas vel rectus sensus, si animum adverteret, deprehendi posset, non intenditur, sed ex iusta causa duntaxat permittitur error, in quem illabitur, eumque suæ fatuitati vel imprudentiæ adscribere debet, cum sine iure, vel contra ius de re certior fieri vult. Enimvero, ut supra est dictum, nec prudentia, nec caritas, nec iustitia quovis casu permittunt, ut veritas reveletur; nec etiam contra mentem loqui ullo casu est licitum: sola denique reticentia sæpe ardorem interrogantium auget, & diligentiam perquirendi acuit; cur igitur nefas sit, apta via eludere hominum curiositatem, sicque iuri vel obligationi suæ consulere? neque tum intenditur audientis error, sed ut dixi, permittitur (1); quemadmodum solitæ belliducum artes, ac stratagemata, quorum vis ac significatio tum ipsa re, tum usu inter pugnantem recepto ambigua est, iuste adhibentur, ac genus belli mitissimum censentur, præ cruentis

tis præliis expetendum. Sunt tamen in istiusmodi æquivocatione, ne prava sit, adhibendæ cautiones :

(a) Non licet eadem passim uti ac temere, nec sine iusta causa, ob ipsum deceptionis periculum, quam cum impedire potes, permittere non debes, nisi ut malum evites ipse, aut bonum quodpiam consequaria. Ipsa æquivocationum frequentia, cum quivis ambiguitate sermonis se ludi suspicari posset, humanam societatem perturbaret.

(b) Quo magis verba, etsi ambigua sint, a communi usu recedunt, sensusque verus difficilius deprehendi potest, eo maiori causa opus est, ut iisdem licite utaris.

(c) Multo etiam minus licitum est, errorem veræ fidei oppositum, aut divino honori, ac legi adversum profiteri adhibita locutione ambigua. In his enim aperta ac simplex veritas elucere debet.

(d) Similiter sentiendum est de pactis, foederibus, causis iustitiæ, vel eo casu, quo Paterfamilias vel Prælati de re ad gubernationem domus, aut subditorum, vel denique iudex servato ordine in legitimo iudicio interrogat. Vix excusari potest, quod Samuel Cocceius scribit: *Sermo res mea est, & locutio ad actiones humanas pertinet; quilibet autem actionum suarum dominus est, ac de suis actionibus pro libitu disponere potest. Hinc nemo ius in meas actiones, & in meum sermonem arrogare sibi potest.* Hæc quidem in eundem sensum recidunt, quem exhibent verba Psalmi, quo corrupti illius, ac nostri etiam seculi mores describuntur: *Labia nostra a nobis sunt. Quis noster Dominus est?* (2) Dubium non est, quin huic dominio, seu potius loquendi aut tacendi libertati sæpenumero aliorum ius tum perfectum, tum imperfectum obstet, quo verum ex me cognoscere debent.

(1) Exemplum istiusmodi restrictionis ex veteribus Ictis adfert Mynsingerus Centuria VI. Observationum Obs. 6. Quodsi revera mutuum reddiderim, possum etiam iuramento confirmare, me nihil a te habuisse. Quilibet enim prudens facile intelligit, id dici de mutuo, ad quod restituendum

dum nunc teneor, de quo etiam ego petitionem auctoris intelligo. Unde nihil loquor contra mentem meam: proin nec mendacium, nec falsitas subest. Si alter decipiatur, suæ imprudentiæ adscribat, necesse est. In hanc sententiam etiam vir celeberrimus Schrodtius in Syll. Iuris Gentium P. III. C. III. §. 14. scripsit, „Nulla iniustitia laborare adversus hostem, simulationes, dissimulationes, verba ambigua, & uti vocant, stratagemata; cum prudentiæ & pietatis quoque laudem mereatur, consilio potius, quam vi parasse victoriam.“ Similiter Pufendorfius de I. N. & G. l. IV. C. 1. §. 12. in hunc modum sentit: „Neque, si iure meo utar, semper teneor evitare, ne alter in falsam opinionem, cetera innociam incidat. - - Circa exemplum Luc. XXIV. 28. res plana est. „Nam talem gestum præferre, in cuiusvis est arbitrio; & nihil frequentius in vita communi, quam discessum simulare, ut constet, gratine simus hospites futuri, an minus. „Nam ni enixe rogemur. serio nobis est propositum, abire. - - „Quin autem hostis, cui aperte utique licebat notare, adhibitis simulationibus circa fugam, usum vestium, insignium, velorum, armorum circumveniri recte possit, itidem dupium non habet.“ Idem (Grotius L. III. C. 1. §. 8.) mendacii notam non semper contrahi existimat, si utamur voce aut locutione ambigua, cui plures uno sint significatus vel ex usu vulgi, vel ex artis consuetudine, vel ex aliqua figura, aut schemate non inusitato; modo animi nostri conceptus congruat uni istarum significationum, etiamsi putetur is, qui audit, in aliam partem accepturus. - - - Id autem omni vitio caret, ambiguum, aut obscure loqui ad eum, quem informare, aut cuius profectus explorare vis; si hic finis magis isthoc modo, quam per apertum sermonem queat obtineri.“ Quo spectat exemplum Ioann. VI. 5. „Sic & cui animi mei sensa omnino indicare non tenebar, ubi silentio defungi non licet, nihil prohibet, quo minus falsam opinionem pro simplici ignorantia propinem, si præter errorem istum nullum aliud consequitur damnum, quo ipse indignus est. Sic nemo reprehenderit Athanasium, ex quo, cum quæreret, qui ad ipsum persequendum missus erat, quantum inde abesset Athanasius; hic respondit, eum non longe abesse.“ Theodoret. Hist. Eccl. L. III, c. 8. Hactenus Pufendorf. l. c. Opinionem eorum, qui verbum quoddam sermoni intextum v. g. Non materialiter posse sumi, eumque esse modum restrictionis externæ putant, acriter ut solet, refutat Daniel Condina tom. 3. in Decalogo l. 5. diff. 3. c. 10. seqq.

(2) Psalm. XI. 5.

CAPUT XIII.

*Specialia officia hominis erga hominem determinat
tristis favor Necessitatis.*

ARGUMENTUM.

- §. XCII. Notio & favor necessitatis. XCIII. Qualitas eiusdem ac gradus. XCIV. Inde fit duplex quæstio: facti & iuris. XCV. Spectandus necessitatis gradus, facultas succurrendi & modus. XCVI. Regula. XCVII. iura necessitatis sunt strictæ interpretationis. XCVIII. Necessitas non reducit communionem bonorum. XCIX. Necessitas ex consilio vitæ propriæ & aliorum. C. Moderamen inculpatæ tutelæ. CI. Iustitia cruentæ defensionis, CII. quatenus pertineat. CIII. Defensio membrorum, libertatis, pudicitia. CIV. Defensio fortunarum. CV. Defensio nominis & honoris. CVI. Duelli notio; & variæ species. CVII. Duellum non habet rationem defensionis. CVIII. Repugnat Iuri Nat.

§. XCII.

Necessitas hoc loco est status hominis, quo is subsidiis vitæ destitutus, aut præsentis periculo amittendæ salutis, vitæ, membrorum, pudicitia, honoris, fortunarum implicatus intelligitur. *Magnum humanæ infelicitatis patrociniū, inquit Seneca, necessitas est, (1) idque triplici ex causa:*

- (a) Necessitas, quæ alium premit, aliis obligationem succurrendi, ejusque levandæ imponit, præcipiente natura.
- (b) Eadem ab obligatione legis sæpe eximit, quem premit, quemque lex obligaret, si abesset necessitas.

(a)

(c) Speciatim contra iniustum aggressorem, a quo ipsa provenit, ius dat agendi, quod necessitate absente non esset, nisi iniuria; qui quidem casus etfi ad priorem pertineat, tamen cum latius pateat, singulatim considerandus est.

(1) L. IV. controvers. 27.

§. XCIII.

Inprimis *qualitas* necessitatis, dein *gradus* considerari debet; uti enim homo spectata analysi naturæ multiplex animal est, ut Cicero inquit, ita multiplici subsidio egere potest, & multiplici periculo conflictari. Quæ iacturam æternæ salutis attingit necessitas, *spiritualis* dicitur, eaque *extrema*, quæ hominem in periculum proximum amittendæ salutis, aut mortaliter peccandi coniicit; *gravis*, quæ salutem, & fugam mortalis peccati valde difficilem reddit; denique *communis*, in qua versantur, qui in statu noxæ gravis degunt. Necessitas, quæ vitam, membra, fortunas &c. respicit, & *corporalis* dicitur, suos pariter gradus habet, distinctius explicandos.

(a) Necessitas corporalis *extrema* est, qua homini incumbit periculum amittendæ vitæ, aut membri cuiusdam principalis, usus rationis, aut periculum morbi insanabilis, ita, ut in promptu non habeat, quo id periculum evadat. Neque vero, ut necessitas *extrema* censeatur, articulus mortis expectandus est, quo frustraneum esset auxilium, & inanis obligatio succurrendi.

(b) Necessitas *gravis* est, quæ periculum gravis calamitatis adfert, unde vita magnopere molesta redditur, spectato etiam priore statu hominis ea necessitate nunc conflictantis. Huiusmodi calamitas censeatur dura captivitas, diuturnus, aut infamis carcer, gravis fortunarum

rum, aut status iactura; uti cum quis vitæ commodis assuefactus victitare aqua & oleribus cogitur, aut vir nobilis famulari, civis honestus mendicare præ inopia. Hoc etiam necessitatis genus suos gradus habet, atque *urgens* & *quasi extrema* necessitas dicitur, quæ ab extrema parum abest.

- (c) *Necessitas communis* censetur, quæ incommoda adfert circa res ad vitæ statusque conservationem necessarias, quin spectata hominis conditione eadem laborantis vitam nimis molestant efficiat miseramque. In hoc genere censentur pauperes, quos vocant, triviales, operarii & istiusmodi; quamquam qui occulte & cum pudore mendicant, in miserabili sæpe, nec vulgari necessitate hæreant. (1)

(1) Cicero L. II. de invent. c. 56. seq. *aliam vocat necessitatem honestatis, quæ honestum omnibus. & commodis & incommodis præferri iubet: aliam incolumitatis, quæ est salutis tuta & integra conservatio; qua proin aliquid ad nostram conservationem necessarium dicitur: aliam denique necessitatem commoditatis, qua quidpiam necesse dicitur, ut sine incommodo vivamus. Horum generum prima necessitas summa est: altera huic proxima, tertia vero levissima, quæ cum priore nunquam possit contendere. Dicitur vel privata necessitas, vel publica; quæ vel periculum ipsius civitatis, vel necessitatem magni numeri civium continet; ubi animadvertendum, quod gravis reipublicæ vel civitatis necessitas raro erit sine extrema quorundam particularium necessitate.*

§. XCIV.

Duæ sunt, cum de officiis necessitatis agitur, quæstiones expendendæ:

- (a) *Quæstio facti*, sitne vera & præsens necessitas; quo gradu? quem maxime premat; quam denique *urgens* sit, ut, nisi statim succurratur, damnum vel interitus certo certius consequatur; uti cum quis a latrone oppressus tenetur: cum naufragium facit hoc ipso tempore, aut cum aquis iam luctatur: cum exitum ex domo flammis involuta non invenit. Quemadmodum quisque sua ipsius & damna, & pericula fere exaggerat; ita cavendum unicuique diligenter, ne aliorum necessi-

necessitatem elevet, minoremque opinione sua, ac minus urgentem faciat, ac re vera est.

- (b) Altera est *iuris quaestio*, quid posita tali necessitate, hoc gradu, vel nostri ipsorum vel aliorum, iuris, quid obligationis conveniat, vel ei, qui laboranti succurrere valet, vel qui ipse necessitate laborat.

§ XCV.

Dubium non est, quin obligatione naturali caritatis succurrere teneamur oppressis necessitate tum spirituali, tum corporali; quem enim effectum habebit lex caritatis, si necessitatis tempore nullum habet? Quid est, quod hominem non soli sibi, sed aliis etiam natum dicimus, si ope indigentes licet destituere; aut quando locum habebit naturæ & religionis regula: *prout vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite illis similiter.* (1) Quis, cum iniuria & vi opprimitur, non opem circumspicit: quis amans opem ferre negligit; *cum liceat cuilibet suo vicino vel proximo pro repellenda ipsius iniuria suum impertiri auxilium: imo si potest & negligit, videatur iniuriantem fovere, ac esse particeps eius culpæ.* (2) Obligationis illius mensura triplex est:

- (a) *Necessitatis gradus*, qui, si satis cognitus non est, explorari debet. Non debuerat sacerdos ac levita, cum iter facientes viderent hominem iacentem, exspoliatum, vulneratumque, illico pertransire, quin explorarent saltem, quanta sit, quamque urgens necessitas. (3)

- (b) *Facultas succurrendi*; quis enim opem ferre obligatur, cum pari, aut non multo minore calamitate ipse confringitur? quis panem dare famelico, quo ipse indiget? quis periclitantem ex aquis cogetur extra-

trahere, si extrahenti pereundum sit? *Si enim*, inquit apostolus. *voluntas prompta est, secundum id, quod habet, accepta est, non secundum id, quod non habet: non enim, ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio, sed ex æqualitate.* (4) Ac spectando obligationem egentibus largiendi de suo, triplex hominum genus considerari debet: *Primo* sunt, qui id modo in bonis habent, quo se, suosque tenuiter sustentent. *Secundo* sunt alii, quibus & hæc suppetunt, atque illa præterea, quibus statum suum, externamque vitæ rationem honeste tueantur; atque is quidem status cum existimatione nominis facile principatum inter bona externa tenet: denique alii possident non pauca, neque vitæ, neque statui necessaria, in quorum numero is erat, qui anxius de horreis dixit: *quid faciam; quia non habeo, quo congregem fructus meos?* (5) His respondet triplex bonorum genus; sunt quædam *necessaria naturæ*: quædam *superflua naturæ*, sed *necessaria statui*: denique *Et naturæ Et statui superflua*. Id modo cavendum, cum de necessariis statui agitur, ne iniqua æstimatio fiat. Iure confixa est ab Innocentio P. XI. propositio 12. *Vix in secularibus invenies etiam in regibus, superfluum statui; Et ita vix aliquis tenetur ad eleemosynam, quando tenetur tantum ex superfluo statui.*

(c) *Succurrendi modus*; qui aliquando in officiis humanitatis consistit, eoque casu subtrahi minime debet, aliquando beneficentiam sive actus beneficos postulat, qui duplicis generis sunt; aliis enim, qui *mere benefici* vocantur, nulla adhæret perfecta obligatio, ut, quod acceptum est, depulsa necessitate restituatur, vel compensetur: alii, benefici illi quidem & necessitati levandæ idonei sunt, simul tamen adiunctam habent obligationem, restituendi aut compensandi post depulsam necessitatem, si fieri queat, id, quod acceptum est. Eiusmodi actus sunt commodatum, mutuum, fideiussio &c.

(1) Tob. IV. 16.

(2) C. dilecto. 6. de sentent. excommunic. in VI.

(3) Luc. XII. 31. 32.

(4)

(4) II. Cor. VIII. 12. 13.

(5) Luc. XII. 17.

§. XCVI.

Hisce præmissis caritatis erga extreme, vel quasi extreme indigentes regulas dicit ipsa ratio :

(a) Id, quod levandæ istiusmodi necessitati datum est, nec repeti univèrse potest depulsa etiam necessitate, nec de restitutione semper pacisci licet, ut adeo naturali caritatis præcepto, solo mutuo univèrse non satisfiat. Sunt enim inter egentes non pauci omnibus naturæ & fortunæ subsidiis adeo destituti, ut nec habeant in præsentî, nec probabili ratione unquam habituri sint, unde acceptum compensent. Nullumne igitur natura præceptum extat dandi aliquando liberaliter ?

(b) Sola tamen *extrema* necessitas univèrse non excludit pactum, & obligationem reddendi, quod acceptum est, uti si cui vestem pellendo frigori necessariam, si equum, currum, navim ad effugiendas hostium insectationes, si ingentem numerum pecuniæ ad recuperandam ex barbarorum manibus vel carcere libertatem dem? atque is, qui accepit, restituendi facultatem verisimiliter habiturus est. Ut igitur indigentia aliena exigat actum mere beneficum, spectata obligatione naturæ, non sufficit necessitas rem *habendi simpliciter*, sed requiritur necessitas rem *habendi gratis*. Non censetur premi necessitate, qui pollet medio comparandi ea, quibus indiget. Rem ipsam habere iudicatur, qui eam emere, aut quoquo modo comparare facile potest. Aliena liberalitate abutitur, qui sumptibus suis avare parcit, aut manum suam sub axilla abscondit. Quemadmodum caritas haud obligat, ut subveniam non egenti; ita non obligat, ut subveniam gratis ei, qui rem, qua eget, sibi met comparare potest. Caritas enim mutuam rerum viriumque communionem poscit. Quapropter si is, qui alienæ rei vel operæ indiget, vicissim alteri, a quo iuvari vult, rem aliam vel operam præstare potest; non tenebitur hic gratis, soloque suo incommodo, nullo mutuo

mutuo commodo illam præstare, nec quod ad usum vel consumptionem dedit, donare cogitur, quando commodatarius, aut mutuatarius rem eandem vel similem restituere potest.

- (c) Ex iis, quæ necessaria sunt naturæ ac vitæ sustentandæ, tribuere etiam extreme indigenti nemo tenetur, nisi forte eiusdem salus publico reipublicæ vel ecclesiæ usui magis utilis videatur futura, quam nostra privata. De iis, quæ statui superflua sunt, quin indigentibus succurrere quisque teneatur, dubium esse nullum potest. At extreme egens etiam de bonis ad statum necessariis sublevandus est. Poscit enim caritatis ordo, ut alterius vitam pluris faciamus, quam statum nostrum; cum res externæ æque in illius, ac nostrum bonum conditæ a Deo sint. Verum hæc de *ordinariis* vitæ subsidiis sumenda sunt; neque enim obligatur quisquam ingentem pecuniam dare egenti ad comparandum medicamentum exquisitum, magnique pretii vel extraordinariam ferendam curationem; cum nec ipse infirmus, & si rem habeat, ultra communia remedia adhibere quidquam teneatur. (1)

(1) *Fieri potest, ut hominum quoddam genus vi status sui ultra generales hæc caritatis naturalis regulas speciatim adstringatur ad opem egentibus ferendam. Tales sunt Clerici, qui patrimonium Christi & bona pauperum habent in manibus.*

§. XCVII.

Quatenus necessitas ab obligatione legis eximit eum, quem premit, *ius necessitatis* oriri intelligitur, quod vulgo *strictissimæ interpretationis* dicitur ob hoc ipsum, quod in præiudicium legum vergat. Enimvero cum necessitas, tota ratio sit eius iuris, erit pariter mensura eiusdem, ut non plus, nec aliter censeatur indulgendum, ac ipsa necessitas postulat. Sequentes igitur regulæ ex ipso finium ordine petitiæ huc spectant.

(a)

- (a) *Lex naturalis negativa nullo obtentu necessitatis potest violari: puta, ut quis evitandæ mortis causa Deum blasphemet, abneget, eius cultui ac religioni renunciet; cum & mala longe graviora Deus infligere queat, quam sit mors naturalis, & iacturam vitæ ipsius honori immolatæ longe maioribus bonis compensare. Eodem pertinent positivæ leges, quibuscum concurrat lex naturalis negativa; uti cum suillam edere certo tempore perinde erat, ac veram religionem abnegare. (1)*
- (b) *Aliter statuendum de legibus arbitrariis, præsertim affirmativis, quæ natura sua poscunt facultatem, occasionem, materiam; atqui hæc deesse videntur, quando fieri quidquam non potest sine vitæ, aliorumque ingentium bonorum discrimine aut iactura. David iure necessitatis usus est, cum panes propositionis comedit, (2) eoque exemplo divinus Servator criminatorem Pharisæorum contra discipulos retudit. (3) Machabæi cladem ab hostibus imminentem sabbatho propulsare constituerunt. (4) Multo etiam magis de legibus humanis id statuendum est. Neque vero nuda necessitas id facit, ut lex directo violari possit, sed ex humanæ imbellicitatis consideratione & benevola legislatorum mente præsumitur, necessitatis casum sub lege generaliter concepta non contineri; eoipso enim quod leges hominum salutem, ac felicitatem maxime spectent; nolunt ipsæmet observari in perniciem ac interitum hominis, nisi forte privata victima in publicam salutem cedat.*
- (c) *Cum inter duo mala minus sit eligendum, & in certo præsentique mortis discrimine modica salutis spes homini blandiatur; concessum est, non item præceptum, per ipsa vitæ pericula vitam quærere vel potius tueri; inde fit, ut æger periculosas ac perdifficiles curationes, sectionesque admittat: ut incendio involutus ex alto desiliat, ut qui certam ab hostibus mortem sibi imminere videt, in mare præcipitem spe evadendi se det, quæque sunt generis istius, in quibus præsentissimum periculum non modo spatium deliberandi, sed & facultatem sæpe adimit, ut adeo capto in arena consilio excusationi locus sit humano quidem*
in

in foro, ubi nullum de præsentis animi affectione iudicium esse potest.

(d) Necessitas communis, quæ fere cum necessitate commoditatis congruit, ab observanda lege ne humana quidem excusat; secus ob casuum frequentiam quævis lex eluderetur cum perturbatione ac detrimento reipublicæ, præsertim quod uniuscuiusque legis exercitium magnæ parti hominum videatur incommodum. (5)

(1) II. Mach. VII.

(2) I. Reg. XXI. 6.

(3) Matth. XII. 2. seq.

(4) I. Mach. II. 21.

(5) *Ex his patet, tritum verbum: Necessitas non habet legem, aut necessitas non habet ferias, ut Palladius inquit de re rustica l. I. c. 6. eo fallacius esse, quo generalius sumitur.*

§. XCVIII.

Dispiciendum nunc est, quid iuris incumbens tristis necessitas in res alienas homini det, cui de cetero prohibitum est, easdem contrectare. Passim instar axiomatis sumunt: *in extrema necessitate cessat bonorum divisio, cunctaque, ut in primario statu, fiunt communia.* Puto id quidem perquam indeterminatum esse & anceps, arbitrario assumptum, ratione sufficiente destitutum. Sic enim existimo: *Ius necessitatis usu vel consumptione rei alienæ sibi & conservationi suæ consulendi est strictæ interpretationis, nec ultra conceditur, ac propria necessitas exigit, & indigentia ipsius domini non resistit.* Primarius rerum extra hominem conditarum finis is est, ut necessitati vitæ
eorum-

eorundem consulatur: tum primum, ut commoditatis & iucunditatis, si collibitum est, habeatur ratio; non potuit igitur earum rerum proprietas, ac dominium aliter introduci, nisi salvo fine primario, ut cuius necessaria ad vitam suppetant. Incumbente ergo extrema necessitate ius est contrectandi, ad necessarium usum convertendi, atque etiam consumendi res alienas; at quatenus? Nempe ut necessitati satisfiat; atqui satisfit solo eo iure & usu iuris, salvo iure Domini, ut depulsa necessitate rem suam, vel si consumta fuerit, compensationem recipiat. Quid igitur dicere attinet, res fieri communes? Enimvero communio rerum id continet, ut res sit nullius, quemadmodum postmodum dicemus; quomodo vero necessitas Caii id efficit, ut res Titii repente nullius fiat? Ex his colliges

- (a) Locum non habet istuc ius in res alienas, si ipse Dominus vel possessor pari necessitate teneatur; nam in pari causa melior est possidentis conditio; cumque in possessione vel dominio alterum prævenierit, merito illum usu eiusdem rei excludit; uti qui tabulam ceperit naufragus, ea spoliari ab alio non potest. Uti vero suam quisque alienæ salutis sine iniuria præfert in statu naturali; ita si plures indigentes sint, ordinem succurrendi ipsa natura sæpe constituit. (1)
- (b) Omni modo ante videndum est, quam in res alienas inoletur, an aliter necessitas evadi non possit; quare petenda prius est res aliena, quam rapienda; cum in aliorum beneficentia miseris remedium collocarit naturæ lex.
- (c) Depulso periculo res aliena, si extet, restituenda, si consumta sit, compensanda est. De re quidem permanente non magnopere ambigunt, quin restitui debeat; de consumta, qui negant, non pauci sunt;

quasi relate ad ius Domini, vel ad necessitatem interesset, permanens, an fungibilis sit. Necessitas non plus iuris dat in rem alienam, quam ut ipsa depellatur; atqui depelli potest salvo eo iure compensandi.

(d) Obligatio succurrendi necessitati etiam extreme indigentis vera illa quidem, sed imperfecta est, sive obligatio caritatis; quia aliena miseria proprietatem possessoris vel domini non tollit, neque rem ipsam vinculo obligationis afficit: ius petendi eo casu opem, remque alienam, id perfectum est, & connatum: si petendo non obtinet, nec alia evadendi via suppetit, ius eandem auferendi pariter connatum est, ac perfectum; quod si possessor vel dominus sine iusta causa impediatur, lædit ius perfectum indigentis, ac vi cogi potest, ut id illæsum relinquat. Falso igitur dicunt, si unus ex iustitia dare non tenetur; nec alter ex iustitia potest accipere; nam prior non dare quidem rem suam, sed auferentem non impedire ex iustitia, sive iure perfecto obligatur. (2) Alii aliter sentiunt, ea, ni fallor, opinione ducti, quod necessitate extrema communionem bonorum redire aliquando didicerint.

(e) Hactenus dicta ad extremam tantum necessitatem referenda sunt; si enim gravis quævis necessitas ius daret in alienas res, porta aperiretur publicæ perturbationi, omnique rapinarum, furtorum, iniuriarum generi. Unde merito confixa est ab Innocentio P. XI. propositio 36. *permissum est furari, non solum in extrema necessitate, sed etiam in gravi.*

(1) *Consentanea cum naturali lege & ingeniosa est animadversio S. Augustini L. I. de Doctrina christiana. C. 28.*
„Omnes homines æque diligendi sunt. Sed cum omnibus
„prodesse non possis, his potissimum consulendum est, qui pro
„locorum & temporum vel quarumlibet rerum opportunita-
„tibus restrictius tibi quasi quadam sorte iunguntur. Sicut
„enim, si tibi abundaret aliquid, quod dari oporteret ei,
„qui non haberet, nec duobus dari posset; si tibi occurrerent
„duo, quorum neuter alium vel indigentia, vel erga te ali-
„qua necessitudine superaret, nihil iustius faceres, quam ut
„sorte eligeres, cui dandum esset, quod dari utrique non
„posset: sic in hominibus, quibus omnibus consulere nequeas,
„pro

„pro forte habendum est, prout quisque tibi colligatius temporariter adherere potuerit.“

(2) *Diffimulandum non est, Patres quosdam, cum divitiis obligationem iustitiæ imponunt, indigentibus succurrendi, oratoria quadam exaggeratione usos fuisse, quemadmodum animadvertit Benedictus P. XIV. de Synodo Diœcesana L. VII. C. II. n. 9. Quapropter benigne quoad originem obligationis explicandi sunt Canones quidam: uti C. pasce. 21. Dist. LXXXVI. C. sicut. 8. Dist. XLVII. Ad hoc necessitatis ius contrectandi res alienas, consumendi, vel perdendi referri potest lex Rhodia, qua cavetur, ut, si levandæ navis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarcitur, quod pro omnibus datum est. L. I. D. de leg. Rhodia de iactu. Similiter aiunt, si ad cohibendum incendium cuiusdam ædes destruantur, damnum pro rata sarcendum esse ab eis, quorum domus ob eam causam servatæ sunt.*

§. XCIX.

Hactenus de iure necessitatis circa res alienas actum est; difficilior est disquisitio, quid in vitam aliorum liceat, quando eius conservatio cum iure nostræ conservationis confligit. Certe directo invadere innocentem, sui que conservationem alterius læsione quærere, repugnat naturali iuri; neque vero quisquam conservationis iure abdicare seipsum potest, ut potestatem alteri sui occidendi faciat. Sed enumerandi sunt casus quidam particulares:

(a) Si ego natandi peritus cum altero natandi imperito in profundas aquas incidam, isque me circumplexus teneat, nec tantæ vires mihi suppetant, ut una mecum aquis valeam efferre; ius est, illum a me amolendi, ne una peream. Similiter si tabulam uni duntaxat suffecturam occupavi, eamque extorquere nitatur alius, sine iniuria eum repellam, etsi mergendum; neque enim eius mors a me intenditur, sed conservatio vitæ meæ. Milites insequentem hostem fugientes, dum in castrum se quoddam coniciunt, alios

paulo tardiores clausis portis, vel deiecto ponte excludunt, si aut hostis una penetraret, aut locus omnibus vel copia non sit. Priores enim in possessione castrorum sunt, ut qui prior tabulam occupavit; neque tenentur cum suo discrimine & interitu conservare alios. Valet igitur, si par sit utriusque conditio, tritum illud: prior tempore, prior iure; ac tum quidem nec honoris, vel dignitatis prerogativa valet, nisi cum boni communis ratio habenda est.

(b) Quid? si in naufragio plures in scapham insiliant, quam illa ferat? an forte decidendum, qui proiici debeant? Si scapha ad unum ceu dominum pertinet; is iure perfecto fruitur, ceteri imperfecto, quod priori cedit; quando ergo alios sine certo suo periculo servare non potest, eos iure arcet, vel eiicit. Si scapha est nullius, cedit priori occupanti, isque fit dominus, ac eodem, ut supra, iure gaudet. Si denique plurium communis est, forte putant decidi debere, qui proiciantur, ut adeo, qui sortis periculum subire detrectaverit, tanquam qui omnium interitum quaerat, extra sortem praecipitari possit.

(c) Siquem robustior stricto ense persequatur, eidemque fugienti in angusta via obstet alius; qui cedere, locumque fugae dare aut non possit, aut non velit; eritne ius, istum proterendi? R. Qui ex malitia cedere nolit, tanquam iniquus aggressor, directo impelli, ac prosterni potest. Si fugae interpositus cedere haud possit, ac spes sit, eundem, etiam prosternatur, sine vitae discrimine servari posse; videtur posse prosterni; cum eius periculum & incommodum longe minus sit, ac fugientis, quem, ut ponitur, mors certa manet, si fugam sistat. Ceterum ut supra dictum, nemo conservare seipsum cum certo aut probabilius periculo caedis alterius innocentis, vel magnae laesionis potest. Certa enim perfectaque obligatione non laedendi alterum limitatur ius proprietatis conservationis, illudque principium: ius ad finem dat ius ad media.

(d) Carnibus hominum a nobis non caesorum vesci in summa fame, & deficientibus aliis nutrimentis, miserandus quidem cibus, sed tamen nefarius non est, inquit Pufendorfius (1), addens historiam de septem Bri-

Britannis, qui vastum in mare proiecti, deficiente cibo potuque, fortiti unum, non sane reluctantem iugularunt, cuius sanguine intolerabilem sitim, ac famem carnibus utcumque sedaverunt, quos ad terram delatos post iudex homicidii absolvit. At quidquid externo in foro actum est, pro interno directam innocentis cædem nemo facile probabit; cum si in mare quis proicitur, aliqua tamen enatandi spes ipsi relinquatur. Debebant illæso iure supremi Domini vitæ, ac necis eius implorare opem, eiusque sese providentiæ committere.

(1) De Iure Naturæ & G. 1. II. C. VI. n. 3.

§. C.

Reliquum est, ut de iure necessitatis, quæ ex iniusta aggressionem provenit, quid natura concedat, præcipiat, aut vetet, statuamus. Cumque totum id ad iura connata pertineat, memoria repetenda sunt principia supra indicata. (1) Ac primo, cum de iniusto aggressore vitæ agitur, multa differi vulgo solent *de moderamine inculpatae tutelæ*, quæ paucis verbis expressa sunt ab Imperatore: *Si periculum aliter effugere non potuit*, nempe invasus. (2) Cum tamen plura requirantur, ut locum habeat cruenta defensio, ea ad tria capita possunt revocari.

- (a) Spectatur *causa*, nempe *iniusta offensio*, ex qua ab aggressore periculum vitæ imminet, ita ut is saltem re & conatu sit nocens, etsi ob defectum rationis, aut errorem inculpabilem excusetur a peccato, ut si milites invadant suos commilitones, quos pro hostibus habent: vel si quis naufrago arreptam iam tabulam eripit: vel si maritus deprehendens adulterum, istum parat occidere; assistet huic ius defensionis cruentæ, non obstante suo flagitio; quia maritus iure non gaudet, illum occidendi, etsi impune faceret in foro externo, si occideret. (3)

stris iustitiæ, aut iis omnibus, quibus legitima summi Principis sententia potestas data est occidendi ban- nitum vel proscriptum. Contra hosce enim reme- dium cruentæ defensionis locum non habet, quia *ini- qui aggressores non sunt*.

(b) *Punctum temporis observandum, quo defensio intra defensionis limites consistit, nec in vindictam dege- nerat. Requiritur ergo periculum præsens, non fu- turum, remotum, forte oriturum ob suspiciones & incertas formidines. Unde Quintilianus ait: Quis hoc statuit unquam, aut cui concedi siue summo omnium periculo potest, ut eum occidat, a quo metuisse se di- cat, ne ipse posterius occideretur.* (4) Si liquidis in- diciis sit exploratum, adversarium machinari necem, eiusque inferendæ occasionem captare; satis tum qui- dem remotum periculum est præsertim in statu civi- li, quo alia fere remedia suppetunt, privatorum odia frangendi, & conatus eludendi. Nec vero *præsens* periculum incumbit, quod depulsum iam est: quan- do hostis abiecit arma, vim cohibuit, in fugam ver- sus est. Quidquid enim tali casu suscipit invasus, ad vindictam pertinet, non defensionem. (5) Nec tamen id volo, expectandum cuivis esse, dum ad- versarius cominus congregiatur, aut primum ictum tentet. Quando enim in procinctu iam est, præsen- temque conatum nocendi exerit; tum feriendo præ- veniri potest. (6)

(c) Denique *modus defensionis teneri debet, qui periculo ita respondeat, ut nec implorata aliorum ope, nec capeffendo tutiorem locum, nec eludendo ictum, nec folis minis, aut levioere vulnere, nec mutilatione incurfio repelli, & salutis consuli possit. Cessat enim his casibus necessitas cruentæ defensionis, quæ ulti- mum expediendæ salutis remedium est. In statu ci- vilitatis contra furorem inimicorum ad tutelam magi- stratus confugiendum est, nisi præsens periculum mo- ram adimat; neque etiam cuivis forti viro turpis vi- deri fuga debet, quæ non ignavia fit, & abiectioe animi, sed civis & commilitonis servandi gratia. Quodsi effugio locus non patet, utique non tergum ræbendum ictibus opportunum, sed pectus oppo- nendum aggressori est. Neque tam ratio habetur ar-*

MO-

morum, quibus defensio fit, quam quibus aggressio, eane fuerint, quibus mors aut lethale vulnus probabiliter inferri poterat. Præsens enim periculum moram non indulget ad paria arma convolandi. In foro externo, uti aggressio non præsumitur, sed probari debet; sic nec præsumitur defensionis excessus; imo si constat de quodam excessu, uti cum necem infert, qui inferre vulnus non lethale poterat, & levio- re plaga vim repellere, excusationi locus est; quia provocatus ab aggressore, iusto dolore commo- vente, non censetur vulnera potuisse ad mensuram da- re, nec ob præsentem terrorem deliberandi faculta- tem habuisse; atque ita intra *terminos defensionis* ver- sari quis potest, siue *moderamine defensionis* uti, et si non utatur *moderamine defensionis inculpata*.

(1) §. XV. lit. c. d. e. f.

(2) §. 2. Inst. de leg. Aquilia.

(3) Generatim loquitur l. sed & si. §. pr. D. ad leg. A- quil. „*Quemcunque alium ferro se petentem quis occiderit, non videbitur iniuria occidisse.*“

(4) Instit. l. V. C. 13.

(5) Ita docet Innocentius III. C. significasti 18. de ho- micidio: „*Quamvis vim vi repellere omnes leges, & omnia iura permittant; tamen id fieri debet cum moderamine in- culpa- tæ tutelæ, non ad sumendam vindictam, sed ad iniu- riam propulsandam.*“

(6) *Potestati supremæ civili ius præventionis paulo la- tius vulgo tribuunt, ut arceat, vel depellat damna ab hos- te imminentia, cuius fines ante invadi solent, quam altum ho- stilem exercuerit; quia alia belli declinandi desunt mediæ, & nequid respública detrimenti capiat, aliter, nisi præveniendõ, caveri non potest.*

§. CI.

Iustitiam internam cruentæ defensionis ipsa na- tura, & amor cuiusque conservandi seipsum, & na- turales stimuli docent. Bestiis quoque arma aut vi-

res, aut effugiendi celeritatem natura attribuit, qua ex periculo se expediant, vitamque tueantur. Ratio ipsa eum ordinem caritatis probat, quo quisque sibi maxime consulere in ancipiti discrimine potest, neque ita parcere cogitur alienæ salutis, ut negligat suam. Ac sacri Canones non uno loco observant, vim vi repellere *omnibus legibus, omnibusque iuribus* permissum esse. (1) Quæ quidem auctoritas satis ostendit, nec evangelicis præceptis sublatum esse cruentæ defensionis remedium. (2) Qui de re certa studio volunt ambigere, tria fere obiiciunt, supremum Dei dominium, publicam tranquillitatem, privatorum caritatem: quæ paucis verbis expedienda sunt.

(a) Solius quidem Dei propria est potestas vitæ ac necis; sed idem concessit hominibus ius vitam custodiendi, mediisque naturæ eiusque stimulis consentaneis servandi; quod quidem ius inane foret, si cogente necessitate, vi & armis locus non esset. In divino dominio æque vita est invadentis, & invasi; si alterutra perdenda est, nihil ei dominio repugnat, ut nocens præ innocente pereat, atque ut hic vitam propriam, quam peculiari cura tuendam accepit ipse a Deo, alienæ præferat. Nihil habet cruenta defensio, quod divinæ perfectioni obesset, cum sit exercitium iuris a Deo concessi, & attingat rem dominio Dei subiectam, contra ac de mendacio dictum est supra.

(b) Siqua eo genere defensionis perturbatio existit in republica humana, omnis culpa penes iniquum aggressorem est. Imo sublato illo iure maior immineret perturbatio, quia maius, & frequentius periculum; cum vita optimi cuiusque, velut parata præda, hominibus improbis ac nefariis pateret, quorum audaciam ipsa impunitas auget, quam iustæ defensionis metus nunc sæpe cohibet.

(c)

(c) Sine dubio naturale præceptum est, ut alios diligamus, sicut nos ipsos; at cum dilectioni utrique erga alios & erga nos ipsos satisfieri minime potest, eo collisionis casu præceptum nullum est, ut sua cuiusque dilectio dilectioni aliorum cedat. Prohibetur a natura effusio sanguinis, nempe iniusta, quæ sit odio, vindicta, non servato moderamine defensionis inculpatæ. Secus nec iudex sceleratorum sanguinem possit fundere. Cum ius defensionis utpote connatum, omnibus æqualiter conveniat, libimet adscribere debet iniquus aggressor, si quid incommodi inde habet. In quam sententiam Isocrates adversus Callimachum dixit: *Nonne absurdum est, istum in eo periculo a vobis petere misericordiam, quod penes ipsum est, & in quod se ipse coniecit, & quo etiam nunc liberari potest?* Dicunt: aggressor sempiternis suppliciis addicitur, si ex hac vita repente exturbatur: poscit autem caritatis ordo, ut minore malo meo, nempe iactura præsentis vitæ, redimam alterius malum multo maius, longeque gravissimum, quale sunt cruciatus æterni. Quæro, si istiusmodi latronibus parcitur, idone evadent gehennam? Nec potius & ipsorum improbitas & damnatio crescet, & aliorum temeritas, ut paria tentent, excitabitur? Utenti iure suo aliorum malitia obesse nec potest, nec debet; secus nec alieni a vera religione, si bellum inferant, repelli, & orco dari possent, neque a iudice capitali sententia mactari, qui obstinate in suo scelere perseverat, quin salubri pænitentia vitæ æternæ consulat.

(1) C. si vero. 3. de Sent. excommun. & C. significasti. 18. de homicid.

(2) *Henricus a S. Ignatio Ethic. Amor. tom. II. l. X. p. V. c. 4. ex affectato doctrinæ rigidæ studio docet, non esse licitum privata auctoritate occidere iniustum invasorem vitæ: hancque doctrinam esse evangelicam, apostolicam & christianam putat. At enim Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu, & interpretatione sacrarum scripturarum, nunquam istiusmodi legem vetantem agnovit; quod satis esse debet homini catholico. De naturali cruentæ defensionis iure agunt Lessius de I. & I. l. II. c. IX. dubitatione 8. Molina tract. III. Disp. II. Pufendorf. de I. N. & G. l. II. c. V. §. I.*

§. CII.

Sunt, qui non concessam modo a natura, sed præceptam quoque violentam defensionem volunt, idque ex stimulis naturæ & sensu doloris, horrore necis, vindictæ ardore colligunt. Dico, fieri posse, ut cuiquam præcepta sit sui defensio, non tam sui, quam aliorum causa, quibus is singulari nexu adstrictus est, & consulere debet, ut *primo* si quis ex pacto, vi status aut officii ab aliis vim ac necem arcere debet; quod facere non potest, nisi a se primo arceat. *Secundo* si ex unius salute & incolumitate salus multorum pendet, locumque habet illud Senecæ: *Vitam tibi ipsi si negas, multis negas*; quod contingere potest in patrefamilias, Duce Bellico, Principe. Sed hæc singularia sunt, uti & illud, quod contra istiusmodi aggressorem habitacione boni publici aliquando etiam ipsum ius defensionis cesset. Generatim cruenta defensio, quantumvis concessa, non ob eam causam iure naturali præcepta est; nam finis mere naturalis, qualis est vitæ præsentis conservatio, vel maxime gradus suos habet & limites. Igitur secundum naturales leges de ordine finium postponi aliquando potest alteri fini præstantiori, qui in bono morali virtutis & insignis caritatis situs est; si pro amico mori fas est, & honestum, idque etiam non modo celebratum fuit ab Ethnicis, sed etiam commendatum evangelicis institutis; (1) cogitandum est, aggressoris

foris etiam iniqui vitam non minus bonum esse, ac vitam amici; & caritatem eo nobiliorem esse, quo illa ab omni labe proprii commodi & ostentationis defæcior est. Ex stimulis, quos memorant, ius defensionis colligi posse aio, obligationem, nego. Infiti sunt enim hominibus motus etiam commiserationis, caritatis, singularis virtutis. Si sublato defensionis iure misera esset hominum conditio; eadem non minus ob hoc felix est, quod ob aliorum commodum & salutem, studiumque propriæ virtutis ac perfectionis illo iure cedere possit. Ordo caritatis concedit, is quidem conservationem sui ipsius præferre conservationi aliorum, nec tamen continuo præcepta iactanda sunt, nisi cessatio eius iuris in aliorum, publicumque detrimentum vergeret. Ex his concludes:

- (a) Defensio cruenta contra iniquum aggressorem generatim concessa est hominibus, non præcepta.
- (b) Fieri potest, ut ob singularia adiuncta præcepta sit, & sub obligationem cadat.
- (c) Denique si boni publici ac communis ratio eiusdem iuris usui adversetur, ius istuc in actu secundo impediri, vel suspendi vel cessare potest, ut illicita ac prohibita sit cruenta defensio.

(1) *Maiorem hac dilectionem nemo habet, ut animam suam ponat quis pro amicis suis.* Ioan. XV. 13.

§. CIII.

Membrorum integritas, status liber & conditio servili, pudicitia, in numero sunt *naturalium* bonorum,

rum, sed eiusmodi, ut non multo ipsa vita censeantur inferiora, eidemque ab hominibus passim exæquentur; cum præsertim membra lædi sine vitæ dictimine vix possint, nec vulnera dari ad mensuram: pudicitia tanto pluris valet, quod nulla reparabilis arte sit. Quanti libertas fiat, non modo sensa excelsarum mentium, sed populorum palam facit. Ob hasce causas vix ambigi potest, quin ius connatum ea bona conservandi cum iure securitatis, ac cruentæ defensionis a natura coniunctum fuerit. Desperatio quidem conservandi istiusmodi bona, vel amissorum dolor potestatem non præbet homini semet interimendi: sed nihil, quod dominio summi Dei repugnat, ex violenta eorundem defensione ab eodem concessa inferri potest.

§. CIV.

De bonis fortunæ maior controversia est, utrumne defendi cum nece raptoris aut furis possint, si aliter certo peritura sint. In qua re alii hominum labores pro comparandis ac conservandis externis bonis, ac necessitatem istorum pro sustentanda vita exaggerant: alii contra nimiam vitæ, & bonorum inæqualitatem obtendunt, neque proportionem esse dicunt inter hominis vitam, ac fortunas. Segregandos puto casus diversos;

- (a) Locum habet cruenta defensio, quando iactura bonorum in extremam necessitatem redigeret spoliatus, ut quis navigantibus alimenta rapere aggrediatur; tum

tum enim non tam in fortunas, quam vitam fit aggressio.

- (b) Siquid nostrum non est, nisi spe, & iure quodam inchoato, id defendi cum nece aggressoris non potest. In statu quidem naturali transactio, vel quodvis remedium lenius suppetit; in civili via iuris. Cum homines cupiditate, spe, ac metu occæcati nunc hos, nunc illos obstare sibi ac fortunæ suæ putent; quanta perturbationum ac cædium foret occasio, si in vitam adversantium grassari possent? (1)
- (c) Si certum sit ius bonorum, ac dominium, non continuo quævis eorum pars, quæ ad gravem noxam raptoris satis est, ad violentam quoque defensionem sufficit, ac iuste damnata est thesis: *Regulariter occidere possum furem pro conservatione unius aurei.* (2) Nullo igitur modo sustineri potest, quod Pufendorfius in hanc illimitate scripsit sententiam; *Certum est, non fieri iniuriam ei, qui, dum alterius res raptam aut perditum it, occiditur, etsi alias istæ res vitæ hominis æquiparari nequeant. Nam in statu quidem naturali, qui iniuriam qualemcunque dolo malo intentat, hostis evadit; qui, quo minus extrema quæque patitur, nullo iure, quod in ipso hæreat, munitur. Et cum alter non plus iuris ad res meas, quam vitam eripiendam habeat, non minus potestatis mihi ad illas, quam hanc defendendam competet. Quin cum citra res vitæ nostræ non possit servari, hanc quoque consequenter impugnat, qui illis me spoliare nititur.* (3) At enim quam facile intelligi potest, eiusmodi fieri posse iacturam bonorum, quæ necessitatem extremam non afferat homini, sed commoda duntaxat quædam vel solatia humanæ vitæ eripiat.
- (d) Rapienti rem meam iure ferrum & arma opponam cum minis, ut desistat: ac si is pariter arma exerat, non iam rei, sed personæ, eiusque vitæ ac membrorum aggressor existimatur. Ac quotiescunque defensio ac recuperatio bonorum cum vitæ aut membrorum periculo coniuncta est, non dubitant, esse iustam occisionem; unde furem diurnum, qui se telo defenderit, aut nocturnum quemcunque interfici posse vulgo censent, eo quod ignoretur, quo animo, aut quibus armis instructus veniat. Iurisconsultus Gaius ita inquit:

Lex

Lex 12. tabularum furem noctu deprehensum occidere permittit: ut tamen id ipsum cum clamore testificetur. Interdum autem deprehensum ita permittit occidere, si is se telo defendat: ut tamen æque cum clamore testificetur. (4) Clamorexigitur, tum ut vicini in testimonium vocentur, tum ut ipse fur clamore deterritus fugam capiat; quo modo si abigi potest salvis rebus, aut si includi, vel sine periculo apprehendi, nefas est ad arma venire. (5)

(e) In statu civitatis ius defensionis magnopere restrictum est; quapropter si spes affulget conservandi vel recuperandi res suas ope iudicis, privata autoritate in ruptorem sævire non licet.

(f) Quid vero, si nulla istiusmodi spes affulgeat: si bonorum rapinæ nullum vitæ ac corporis periculum adiunctum sit: ac si iactura tanta sit, quæ non in extremam quidem, sed gravem tamen necessitatem coniciat spoliatum, ut ex honesto vitæ genere ad mendicitatem deturbetur, qui spoliatus est; iustane censenda erit defensio bonorum cruenta? Hugo Grotius ita differit: *Si tunicam, & pallium deserere iubet Christus, & Paulus damnum aliquod iniustum tolerari potius, quam litigari, quæ incruenta contentio est: quanto magis vult res etiam momenti maioris deserere potius, quam interfici a nobis hominem Dei effigiem, eodem nobiscum sanguine ortum? - - Et quamquam hodie omnes ferme tam Icti, quam Theologi doceant, recte hominem a nobis interfici posse rerum defendendarum causa, etiam extra eos fines, in quibus lex Mosis & Romana id permittit, puta, si fur iam re accepta fugiat; tamen quin ea, quam protulimus, sententia veterum Christianorum fuerit, non dubitamus. - - Nimirum in hac materia, ut in aliis multis, cum tempore laxata est disciplina, & paulatim interpretatio legis evangelicæ cœpit ad sæculi mores accommodari.* (6) Ita Grotius, cuius glossator Gronovius hæc subnectit: *Rursus inculcat Grotius evangelicæ legis perfectionem; quasi perfectio evangelica sit, demere metum grassatoribus nocturnis, & exponere bonos facinorosorum impunitiori audaciæ.* De consilio quidem, ac perfectionis studio, quæ extra obligationis necessitatem est, non agitur hoc loco: leges Romanæ, quæ de nocturno fure, aut diurno, qui se telo defendit, sta-

statuunt, hunc, quem spectamus casum, haud attingunt. Caritas indigentiae proximi subvenire nos iubet, indulgere malitiae non iubet. Suspenduntur fures auctoritate publica, non quod vitam hominibus, sed quod bona abstulerint. Pleraque bella geri constat, non quod aliis vita, sed res eripiatur; ac ridiculus haberetur hostis, inquit Pufendorfius loco cit. qui ne telis peteretur, protestari vellet, quod ad res duntaxat rapiendas veniat. Si nulla inter vitam raptoris, ac bona fortunæ proportio est, eo prorsus modo, ac sensu, quo nulla inter opera naturæ, & gratiam supernaturalem, vel inter rem spiritualem ac pretium temporale proportio intelligi potest; tum vero, quanta quanta sit bonorum rapina, nulla unquam efficietur proportio, eruntque æque bella gentium, ac supplicia futurum prohibita; cum nulla cogitari unquam posset proportio.

(1) Conf. propositio 32. & 33. inter damnatas ab Innoc.
P. XI.

(2) Propos. 31.

(3) De I. N. & G. l. II. c. V. n. 16.

(4) L. itaque 4. §. 1. D. ad leg. aquil.

(5) De clamore mentionem non facit ius divinum V.
T. Exod. XXII. 2.

(6) De I. B. & P. L. II. c. I. §. 13.

§. CV.

Quemadmodum cuius ius a natura tributum est conservandæ existimationis, famæ, honoris, quæque his contraria sunt, avertendi, ac repellendi; sic & ius defensionis, si eadem impetantur a malignis hominibus, adiunctum est. Illud duntaxat ambigitur; quæ sit veræ defensionis ratio, sive quod aptum, aut necessarium nominis ac honoris tuendi medium

cen-

censeri possit; non sola refutatio calumniæ, auctoritas testium, tribunal iudicis in statu civitatis, sed etiam occisio calumniatoris, ac monomachia, seu duellum? Inprimis qui diversi incidere, casus possunt, inter sese distinguendi sunt:

(a) Pone inimicum calumniam tibi struere, & ita struere, ut eius declinandæ via nulla appareat, utque honor tuus gravissime periclitetur; aut fac eum tibi contumeliam parare, imo inferre, impingere alapam, fuste percutere, tumque celeriter diffugere; eritne fas honoris invasorem occidere? ane tum iustæ defensionis rationem habebit? Negandi rationes infra discutemus; nunc satis est monuisse, Ecclesiam, quæ est columna & firmamentum veritatis, plures theses condemnasse huc pertinentes, nemp. prop. 17. inter damnatas ab Alexandro P. VII. & prop. 30. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(b) Fieri potest, ut a falso accusatore, falsis testibus, iniquo iudice præter calumniam etiam iniusta sententia ac grave damnum immineat, cuius evadendi via non patet innocenti, nisi eos, vel eorum quempiam occidat. Nefas esse ita occidere, patet ex propositione 18. inter damnatas ab Alexandro P. VII. multo etiam magis, si non de re sua iniuste amittenda, sed alia primum acquirenda agitur. Prop. 32. & 33. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(c) Si vir equestris periculum subeat, ne pro ignavo, & timido habeatur, nisi acceptet duellum, ad quod provocatus est; conservandæ famæ causa licebitne acceptare? Non licebit. Prop. 2. inter damnatas ab Alex. P. VII.

(d) Siquis non modo famæ periculum subeat, sed officio, quo se suosque sustentat, certo privandus est, nisi offerat vel acceptet duellum? Nonne licebit offerre vel acceptare ad servandas cum honore fortunas? Non licebit. Prop. I. inter damnatas a Benedicto XIV. in const. *detestabilem*.

(e) Siquis idem honoris ac fortunarum periculum subire cogeretur in statu naturali, ita ut nullo alio remedio, nisi acceptando vel offerendo duellum, earum iacturam propulsare posset: aut si tale periculum subiret in statu civitatis male ordinatæ, in qua nimirum vel negligentia vel malitia Magistratus, iustitia aperte denegatur; eritne etiam tum acceptare duellum, vel offerre nefas? omnino. Prop. 4 & 5. *ibid.*

(f) Anne in eiusmodi honoris discrimine nec simulato acceptare, vel offerre duellum fas erit; quando certo scitur, pugnam non esse secururam, utpote impediendam ab aliis? fas non erit. Prop. 2. *ib.*

S. CVI.

Indicata casuum varietate, vel proposito scopo, quo pertineant, quæ deinceps exposituri sumus, notio duelli evolvi debet, eiusque variæ species enumerari, quæ a præsentî tractatione disiungendæ sunt. Duellum igitur, græce *Monomachia* est pugna singularis ab utraque parte sponte suscepta *ex conditio*, sive *designato loco & tempore* cum armis ad graviter vulnerandum, vel occidendum aptis. Unde differt a *rixa extemporanea*, quæ fit, dum quidam repentino animi æstu arma stringunt, seseque mutuo insectantur in continenti, non ex composito, nec convento loco quodam vel tempore. Duelli species sunt sequentes:

(a) Apud Græcos & Romanos duella committebantur solius roboris ostentandi causa; sed ut Constantinus M. edixit, *cruenta spectacula in otio civili, & domestica quiete non placent: quapropter omnino gladiatores esse prohibemus.* (1)

(b) Habentur exempla paucorum pugnantium, ut toti exercitui parceretur; idque genus conficiendi belli

optabile putant, modo spes certior victoriæ ex prælio obtinendæ non commutetur cum incerto duelli eventu. Singulare fuit duellum inter Goliathum ac Davidem. (2)

(c) Ufifatiffimum fuit olim duellum iudiciale, non tantum in dubia quæftione facti, fed etiam iuris; ac credebatur præcipue in quæftione facti Deus ipfe eventum moderari, etiam in caufis mulierum ac clericorum, qui iftuc certamen inibant per procuratorem. Ad quem abufum tollendum inferta eft decretalibus rubrica, *de Clericis pugnantibus in duello*. (3)

(d) Offerebatur nonnunquam duellum ad confirmandam dictorum veritatem. Etfi vero eiusmodi duella fcuto & fufte facta fuerint; vix tamen fine fanguine, interdum etiam non fine cæde pugnabatur. (4)

(e) Post damnata a SS. Patribus, & per leges civiles abolita cruenta fpectacula convenire ex condicto solebant Nobiles, atque ad virium & animi oftentationem congregari; cum vero fummi Pontifices & concilia deprehenderent, mortes hominum & animarum pericula inde confequi, feveris interdictis iftiusmodi congregatus prohibiti funt, negata etiam ecclefiaftica fepultura iis, qui in tali certamine obiiffent. Huc revocari poffunt agitationes taurorum, de quibus fupra.

(f) Hodie vero fufcipiuntur duella ad vindicandum honorem, & privata caufa atque auctoritate, fæpe adhibita certa forma, & folemnitate, miffis chartis provocatoriis, adhibitis patrinis; ut vocant, profanato nomine, invitatis fpectatoribus, adiuncto etiam procuratore, quem *Campionem* dicunt; & plerumque in *Campo franco* fequitatem præftante; ut fic plures animæ uno lufu ac certamine diabolico implicentur. Iftiusmodi *publicum*, vel *folemne* duellum vocant; cui opponunt *privatum*, quod fit fine iftiusmodi adparatu ac ceremoniis, adhibitis tamen patrinis, quos *fecundantes* vocant, qui testes effe debeant pugnæ fecundum leges peractæ. (5)

(1) l. unic. de gladiatoribus penitus tollendis.

(2)

(2) I. Reg. XVII.

(3) Vid. Celeberrimus P. Franc. Xav. Zeeh de Iudiciis criminal. §. 365. Unde aliud iudiciale duellum vocant, aliud extrajudiciale.

(4) Idem loco cit.

(5) *Præter pugnandi leges etiam exceptiones statuerunt provocationi obstantes.* Ibid. §. 364.

§. CVII.

Duellum non est aptum medium defendendi famam ac honorem, nec omnino rationem defensionis habet.
 Analysin huius thesæ sequentia capita palam facient.

(a) Violenta defensio fit, cum quis vi exerta impedit, ne malum inferatur, aut bonum auferatur, vel cum vi exerta in continenti recuperatur bonum ablatum, repellitur malum illatum. Fac in ignominiam tuam a quopiam dictum aliquid, aut factum fuisse, ceu iactum convicium, pugnum incussum. Etsi vim omnem exeras; tamen, ut dictum non sit, ut factum non sit, quod iam dictum, & factum est, vi nulla efficies; quæ igitur defensio tua est? si impacta est plaga, & hostis cessat, vel fugam capit; non defensio, sed vindicta est, quando eum vi insequeris, percutis, sternis. Si puella delibato iam flore pudicitie procum maculat, non pudicitiam defendit, sed iniuriam ulciscitur. Sat communis ea sententia est, invasorem pudicitie ferro repelli posse, tum quod ipsa invalio periculum peccati afferat, tum quod integritatem lædat, tum quod decorem auferat nulla arte reparandum. Sed quis unquam ius attribuit puellæ, quæ stuprum passa est, quo complicem sua auctoritate postea interimere possit? aut si interimat; quis eam defensionem dicet, non vindictam? Defensio fit præsentis periculi depellendi causa; siqua e. g. calumnia nondum illata est; quod præsens periculum depellitur? quis scit, alios calumniatori fidem habituros? Si illata iam est, an cædes calumniatoris eam purgabit? ferrum stringere etiam nocens potest, ac præ innocente stringendi causam habet. Quid igitur, si cædes criminis ten-

gendi causa facta putetur? an exturbato ex vita calumniatore fama continuo redibit? an sanguis absterget labem, ane potius peiorem ac novam inuret?

(b) Siquis contumeliam re aut verbo illatam patienter fert, ac dissimulat; putant, alios homines, qui id coram spectarunt, vel narrando acceperunt, existimationem abiecturos: putant offensi famam, & honorem apud alios subire periculum: ni is provocet ad duellum, infamem fore & habendum esse ab omnibus, tanquam ignavum, nullius animi, ad res fortiter gerendas ineptum; hinc legem statuerunt: *si contumelia fit, provocandum est; si provocatio, condicendum.* Quis, obsecro, ita sentit; quis ita loquitur? ane viri sapientes, qui rationem sequuntur, qui veritati inhiant, qui popularem stultitiam norunt, qui animi perturbationes cohibent, qui hominum temeritatem in iudicando, qui cœcitatem & insaniam exploratam habent, nec ab aura plebis, aut furiosorum pendent? Summi Principes integrum & illæsum volunt honorem Ducum, Nobilium, Subditorum suorum; atqui iidem severissimis edictis duella prohibent; igitur ad tuendum honorem necesse non est, eam legem sequi. Existimatio nominis & fama in iudicio hominum de perfectione cuiusdam sita est; si hominum iudicia discrepant, uti fit sæpenumero, paucorum forte perversorum opinioni sensa, & mores accommodari debent? Constitutiones quidem Ecclesiæ duellorum usum fabricante diabolo, & a barbaris hominibus inventum dicunt; atque ita pariter sentiunt viri quique sapientissimi, doctissimi, gravissimique; quæ est igitur ista lex, quæ ratio tuendi existimationem, famam, honorem? tantine apud virum cordatum valere debent improborum iudicia, ut se illis cœce subiiciat abiecto animo: ut humanitatis iura in eorum gratiam conculcet, ipsam humanitatem exuat, vitam ac membra sua, & adversarii præsentissimo discrimini obiciat, eique velut idolo vanissimæ opinionis immolet? Sic nempe homines, qui sanctissimas Magistratum, Ecclesiæ, ipsius Dei leges excutere nituntur, tanquam libertati suæ adversas, & molestas nimium; iidem tyrannicis quorundam furiosorum legibus tanquam iugo colla sponte submittunt, moresque &

& leves ac temerarias opiniones pro norma sentiendi, vivendi, pereundi habent. (1)

(c) Isthæc lex : si contumelia fit , provocandum est : si provocatio , condicendum ; apertissime obest supremo Dei dominio in vitam , mortemque hominum , obest naturali erga seipsum , & alios caritatis præcepto , obest iuribus uxoris , familiæ , reipublicæ , quibus & provocans & provocatus arctissimo nexu fere adstrictus est. Fac enim , te contumeliam accepisse , aut fecisse alteri ; ad conservandum nomen & honorem continuo necessarium erit , vel offerre duellum , vel oblatum acceptare , vitamque & membra vulneribus ac morti exponere ? in tua igitur , vel alterius potestate est , uti vocolam proferre minus honorificam , sic contra dominium summi Dei , contra naturalis caritatis præceptum , contra ius uxoris in maritum , ius liberorum in parentem , ius reipublicæ in subditum , qui iure conservari volunt eum , quem sibi suisque commodis adstrictum tenent , vitam suam & incolumitatem prodigere , alienam extinguere.

(1) Homines præter naturæ ac religionis leges sibi met alias innumerabiles , ac sæpe etiam duriores imponunt ex moribus & opinionibus receptis ; cuiusmodi sunt , quæ in vestitu , salutationibus , consuetudine mutua versantur ; in quo genere quædam probanda sunt , plura ferenda : non pauca reprehendenda , uti sunt leges de luxu , prodigalitate , tuendo honore , sumenda vindicta , ipsa etiam ratione educandi liberos , ac norma sentiendi in negotio religionis , ac salutis. Mirum est , quanta virtuti impedimenta ponat , quantam improbitati licentiam præbeat peccandi mos ; ut sæpe locum habeat illud Cypriani Epist. 2. ad Donatum : „Esse iam inter nocentes innoxium crimen est. Malos , quisquis non imitatur , offendit. Consensere iura peccatis , & cepit licitum esse , quod publicum est.“

§. CVIII.

Duellum repugnat naturali iuri ; quia ineptissimum defendendæ existimationis , famæ , honoris medium est , stolidam falsaque nixum opinione , & in summum

præiudicium vergens supremi Dei dominii, iuriumque, quibus alii gaudent. Concludes sequentia :

(a) Si omisso aut recusato duello fortunarum, aut muneris iactura fit, hæc ipsa secundum hominum mores ex amisso honore, vel contracta infamia sequeretur; cum duellum nec honorem reparat, nec infamiam delet; consequens est, ut etiam ineptum sit medium ad fortunas defendendas. Iactura istiusmodi honorum improbitati hominum erit adscribenda, ob quam naturæ leges conculcari nequeunt; cogitandum cuius est, innumerabiles alios esse homines in hoc orbe, qui imbecillitate virium propriarum, & præpotentia alienæ iniquitatis ingentes calamitates patiuntur, ad quas depellendas uti non licet mediis per sese ineptis & iniustis. Quapropter distinctio inter duellum vindex honoris, & vindex fortunarum ad eludendas leges; remque apertam obscurandam est adinventa.

(b) Similiter naturali legi repugnat duellum ea conditione mitiori, ut appareat, initum, ut inflictio alicubi vulnere, certove numero ictuum a pugna desistatur; neque enim aut vulneratio aptum est medium honoris reparandi, neque præsens periculum lethalis vulnere abesse potest; cum, ut supra adnotatum est, nec ipsa vulnera ad mensuram dari possint, & animis incitatis ipso æstu, atque exulceratis facile contingat, ut pactionis limites prætergressi alter in alterius cædem grassentur. Hinc arreptis armis ad necandum aptis ea etiam, quæ non *fatalia* audire solent, prohibita duella sunt.

(c) Qui fiste & simlato condicunt, vel cum opinione certa, pugnam ab aliis impediendam fore, nisi ex ipsa re, & adiunctis iocus pateat, æque in legem naturæ peccant, ac qui in fornicationem, vel adulterium darent consensum excluso animo re ipsa patrandi. Ex hoc igitur capite præter alia jure damnata est a Benedicto P. XIV. propositio 2. cit. constitutione,

(d) Cum pugna ex condicto, & pacto convento fiat, in quo uterque contrahens æque persona est primaria; hinc

hinc non is modo, qui duellum offert, verum & qui acceptat, aggressor vitæ est, neuter defensor honoris: uterque igitur ad sarcinda iniusta damna ex alterius nece provenientia obligatur: uti & is, qui operam præstat efficacem, ex quo duellum vel alterius occisio consequitur. (1)

(1) Anno 1751. eruditissimum de duello tractatum ediderat P. Daniel Stadler S. I., qui tum Sereniss. S. R. I. Principi Electori, Bavaricæ Duci Maximiliano Iosepho a confessionibus erat; in eo tractatu cum humanitas quidpiam, ut in re difficili, passus esset auctor, tota Benedicti P. XIV. constitutio, anno posteriore 1752. emissâ, contra eum tractatum directâ dicebatur ab hominibus malevolis, multis passim criminationibus in eundem, eiusque ordinem adiectis. Igitur tuendi honoris & solatii causa literas dedit auctor ad Benedictum P. XIV., ceu communem fidelium patrem, ac literatorum Patronum summum; qui responsum misit apostolicæ benignitatis plenissimum. Lectoribus non ingratum fore arbitror, si eas literas ex pagella typis impressa Monachii A. 1753. typis Franc. Ioh. Thuille accurate exscribam. Auctor tractatus inter alia sic scripserat: „Dum Sua Sanctitas constitutionem recentem editam per Societatis nostræ Presbyterum ad me mittere dignata est, novo argumento paternam suam erga me clementiam demonstravit. Ex ea constitutione non solum cognovi, a quibus propositionibus posthac abstinendum sit, sed una & mentem Sanctitatis Suceo ferri intellexi, ne quis existimet, usum duellorum ulla ratione tolerari posse. Quidquid igitur in meo tractatu aut huic sapientissimæ menti non satis consonum, aut illis damnispropositionibus affine fuit, ex animo reiicio, pariter strictus futurus posthac in hac materia. - - - Illud tamen excusare me potest, quod potissima auctorum pars, Layman, Sporer, Reiffensuel, Pichler, Carafa, Milante, plurimique alii non ita rigidi fuerint, relique tenaces, ac ego, qui soli iacturæ sustentationis necessariæ, coniunctæ cum aperte denegata iustitia, duelli licentiam alligavi. Itaque non immerito animum meum affligit, quod passim, etiam in novellis publicis, tum Venetis, tum Germanicis liber meus indigitetur tanquam errorum omnium latibulum. Occasione hac utuntur æmuli, quales in aulis ferme nunquam desunt Confessario, Principem suum obfirmanti in virtutis semita, contra homines noxios. Existimationem demere si non possunt, atterunt saltem, dum leviter theologiam tinctum præ-

„dicant conscientiae arbitrum. Calamo me facile vindicarem :
 „at abstinui hactenus , eoquod dubitarem , an id Sanctitati
 „Suae probaretur.“ - - - Epistola summi Pontificis ad Au-
 ctorem.

„Benedictus P. P. XIV. Dilecte Fili , salutem & aposto-
 „licam Benedictionem. Religiosae ac filiali tuae erga Aposto-
 „licam Sedem obedientiae laudi vertimus , quod constitutio-
 „nem Nostram adversus duellorum abusum , ac propositiones
 „nonnullas eisdem faventes , non aequanimiter solum , ac re-
 „verenter exceperis , sed mentem Nostram ita sis affectus ,
 „ut praconceptas opiniones statim reieceris , & ad propu-
 „gnandas , docendasque saniores sententias egregie te con-
 „paratum exhibeas. Quicumque praevudiciis vacuum ad pra-
 „fatam constitutionem Nostram animum adiecerit , luce cla-
 „rius perspiciet , id unam nobis propositum fuisse , /ut omne
 „duallis patrocinium eriperemus , quod catholici , ac probi
 „ceteroquin Doctores , etiam ante opus a te vulgatum , pau-
 „lo indulgentius ac laxius iisdem praestiterunt. Quare non tam
 „operis tui sententias , quam ab aliis traditas opiniones in exa-
 „men adductas auctoritate Nostra proscripsimus. Prima enim ex
 „damnatis opinionibus est Patris Reiffenshuel Ordinis Minorum ;
 „secunda Patris Sporer Ord. Recoll. , & tertia Patris Milante
 „Ordinis Praedicatorum. Quem quidem delectum eo etiam con-
 „silio habuimus , ne in te unum districta videretur censura , &
 „facile omnes intelligerent , nullam esse apud Nos in veritate
 „asserenda personarum , Institutorumque acceptionem. Ce-
 „terum ut famae atque existimationi tuae paterno studio con-
 „suleremus , latam a sacra Indicis Congregatione libri tui
 „proscriptionem suspendimus , atque inter damnatos autho-
 „res nomen tuum referrri minime permisimus. Haec autem ,
 „si tecum ipse diligenter reputaveris , quae de te falso in vul-
 „gus iactantur , non dissimulabis solum , ut gravem decet ac
 „prudenter virum , sed plane contemnes. Vinces porro ob-
 „loquentium aemulorum invidiam , tum rei per se perspectae
 „veritate , tum Nostro , aliorumque praclare de te sentien-
 „tium iudicio. Neque ad elevandam vel minuendam , quam
 „apud optimum Principem iniisti gratiam , inanes praevale-
 „bunt obrectationes , si pergas , ut facis , religiosae vitae con-
 „versatione , optimisque studiis , ac laboribus de christiana
 „Republica bene mereri. Ita enim fiet , ut , quam apud
 „aequos rerum aestimatores acquisisti doctrinae ac probitatis
 „laudem constanter tuearis , Nostrumque magis demerearis
 „praesidium , quod tibi nunquam defuturum pollicemur ; in
 eius-

„*iusque pignus Apostolicam benedictionem tibi amanter impertimur. Datum Romæ apud Sanctam Mariam Maiorem die 3. Martii 1753. Pontificatus Nostri anno decimo tertio.*

CAPUT XIV.

Uti pleraque hominum negotia, sic & plurima officia versantur circa res externas ad vitæ humanæ necessitatem, commoditatem & honestam iucunditatem conditas.

ARGUMENTUM.

§. CIX. Primæva communio rerum, CX. iure sublata est.	CXX. sed lege positiva.
CXI. Notio dominii. CXII. consecratoria. CXIII. Modus acquirendi. CXIV. occupatio. CXV. accessio. CXVI. Reliquiæ communionis primævæ. CXVII. ius residuum ex primæva cmmunione. CXVIII. modi acquirendi derivativi. CXIX. vis ultimarum voluntatum non est a natura:	CXXI. Successio ab intestato, CXXII. propior est naturali legi. CXXIII. dominium interimisticum. CXXIV. Iura & obligationes possessoris bonæ fidei. CXXV. obligationes possessoris malæ fidei. CXXVI. Usucapio an natura transferat dominium. CXXVII. Delicta contra iura dominii & possessionis.

§. CIX.

Cum iure conservandi vitam coniunctum est ius utendi externis rebus ad vitæ conservationem necessariis; in hunc enim finem a Deo conditæ sunt. (1) Conservationis autem nomine non durantum necessitas, sed commoditas quædam vitæ & honesta iucunditas venit; neque enim parce nobis providit Deus, sed instar optimi patrisfamilias res

plurimas ad commoda & honestas oblectationes comparavit. Istuc ius utendi creatis rebus ad propositos fines complectitur ius ad actus, sine quibus id exerceri, eiusque usus fieri non potest; adeoque complectitur ius *apprehendendi* res externas; id est, potentiæ suæ eas subiiciendi, ac redigendi sub potestatem & vires phyficas, ut usui esse possint; dein ius illas *asservandi* in futuros usus, si quovis tempore haberi commode non possint: denique & ius easdem *immutandi*, destruendi, atque ad usus accommodandi. Atque hoc ius utendi externis rebus spectata hominis ac rerum natura commune est omnium hominum, æquale in singulis, connatum, proindeque universale, semper tamen coniunctum cum obligatione alios non impediendi, quo minus & ipsi utantur rebus externis, eas apprehendant, asservent, atque ad suos fines convertant. Ex his genuina notio de primæva rerum communione pendet.

- (a) Spectato primigenio statu hominis, ac secluso adventitio, *rerum communio* cogitari debet, quæ rationem sufficientem in natura ac finibus hominis rerumque habet. Ea autem communio, *negativa est*. Nam quia omnibus ius competit utendi rebus in medio positis, intelligitur, res esse omnium, sive *communes*: quia vero nemo, antequam res apprehendat, atque occupet cum animo easdem sibi habendi, dicere potest: hæc res est mea: illa est tua; idcirco etiam intelligitur, eas esse nullius. Sunt ergo res *communes* relate ad ius eas apprehendendi, atque occupandi: sunt *nullius* relate ad occupationem & ortam inde proprietatem. Ac *communio* primæva recte definitur ius connatum,

natum apprehendendi res nullius, vi libertatis naturalis singulis in solidum competens.

- (b) *Communione primævam turbat, qui alium impedit, quo minus rebus communibus uti, easve apprehendere possit. Vi libertatis naturalis cuiusvis permittendum est, ut in usu iurium suorum suum sequatur iudicium, quamdiu nil facit, quod repugnet aliorum iuri. Nemo igitur alterum ab apprehensione, asservatione vel usu rei ab alio nondum apprehensæ excludere potest sine turbatione communionis primævæ: ac si plures ferantur in rem eandem, prior tempore erit prior iure, eritque melior conditio eius, qui rem apprehendit, suæque potestati subiecit. Neque invito cuiquam eripi res potest, quam is suos in usus paravit. Quamdiu tamen manere primæva communicatio intelligitur, finito usu, si res manet, alius eadem uti potest; ac si rei usus pluribus communis esse queat, nemo impediendus est, quin una utatur.*
- (c) *Quoniam ius utendi rebus externis connatum est, atque inane foret, si turbatori resisti non posset; idcirco idem censetur perfectum, & coniunctum cum iure belli, atque illius violatio est iniuria strictè dicta.*
- (d) *Res apprehendi, asservari, adhiberi ad usus possunt duplici modo: primo cum animo, ut finito usu alii possint uti, vel usum eiusdem simul participare, si natura rei patitur; ac talis apprehensio non tollit communionem primævam. Secundo cum animo eam sibi habendi ut propriam, aliosque excludendi ab usu, nisi quem ipse concesserit. Porro cuiusvis competit tale ius rem apprehendendi cum animo eam sibi habendi, sive tenendi ut suam & propriam, aliosque deinceps ab ea re, eiusque usu, quamdiu voluerit excludendi. Nam & rationes præsto sunt ita apprehendendi, quas infra expendemus, & ius asservandi per se non constringitur ad certum tempus, atque in tanta ubertate naturæ aliis res aliæ præsto sunt, quas simili iure animoque apprehendant, ac teneant. Hinc oritur idea dominii ac proprietatis, quæ communionem primævam tollit. Dominus enim ac proprietarius fit, qui rem animo habendi ut suam, sive ut propriam apprehendit, ita ut sine volun-*

voluntate Domini, alii a re vel usu rei excludantur. (3) Dominii notio & consecratoria mox expendemus, exposita eius iustitia, ac ratione recedendi a primæva communione.

(e) Ex his etiã idea communionis positivæ ac mixtæ formari potest, quarum utraque a negativa, de qua supra, plurimum differt. Communio *positiva* intelligitur, quando pluribus coniunctim, exclusis aliis ius proprietatis competit in re indivisa, ita ut singuli condominium habeant, omnes vero coniunctim tanquam una persona moralis spectentur. Communio *mixta* est, quando res universitatis seu plurium certo sine consociatorum propria est, aliique ab usu & iure ad usum, qui de universitate non sunt, excluduntur, singuli autem usum quidem habeant, nec tamen rem ut propriam nequidem pro rata teneant; qualis communio est Monachorum, ut inquit Wolfius. (4)

(1) Conf. §. XIII. d. *Finis creaturarum rerum indicatur* Sap. XIV. 15. „*ut non essent vacua sapientiæ tuæ opera: propter hoc etiã credunt homines exiguo ligno animas suas, & transeuntes per mare liberati sunt.*“ Adde Psal. VIII. 8. 9. Genes. I. 30. ibid. IV. 4. *Abel obtulit de primogenitis gregis sui.* Genes. IX. 2. 3.

(2) §. XVII. d.

(3) §. XVII.

(4) Institut. I. N. & G. §. 197.

§. CX.

Discedendi a primæva communione, & rerum dominia introducendi non una causa fuit. Aucto enim hominum numero ea, quæ sponte nascuntur, haud sufficiunt omnibus ad victum, vestitum, habitationem, aliasque necessitates; sed assidua cultura, ac magno labore opus est; ut res usui & commoditati aptentur. Si istiusmodi res labore partæ in

com-

communione essent, cum multi otio torpent, iidemque præ aliis vivere delicate velint; quæ pax, iustitia, tranquillitas haberet locum? Dein *naturale vitium est, negligi, quod communiter possidetur, utque se nihil habere, qui non totum habeat, arbitretur; denique suam quoque partem corrumpi patiatur, dum invidet alienæ.* (1) Alia est præcipua causa, ut arceantur discordiæ & rixæ, *quæ in re communi immensæ oriuntur.* (2) „Nequaquam autem ideo, inquit Pufendorfius (3), res sunt distinctæ, ut nequis per eas, aliis inserviret, & ut divitiis repertis solus incubaret. - - Inde post proprietatem rerum introductam, data est facultas hominibus non tantum commercia, insigni cum utilitate generis humani exercendi, sed & materia parta, humanitatem & beneficentiam adversus alios uberius expromendi; cum, antea opera tantum ac labore liceret aliis inservire.“ Hæc quidem eo minimum valent, ut dominiorum introductio, sublata communione primæva, non invita natura esse facta intelligatur. Verum quoniam in diversas sententias abierunt Auctores, ordine quodam rem omnem deducamus.

(a) Spectato primigenio statu hominis ac secluso adventitio communio negativa rerum obtinuit. Patet id ex præc. §. (a)

(b) Hæc primæva communio tolli potuit non repugnante naturali iure, fierique divisio, & introduci dominia rerum. Nullo enim probabili argumento ostendi potest, naturam vetuisse proprietatem, præcepisse communionem, ex qua tot discordiæ, tantaque perturbatio sequeretur. Conf. præc. §. d. (4)

(c)

(c) Sicut autem communio rerum non fuit præcepta, sic neque ita vetita, ut rerum divisio & dominiorum introductio censi debeat necessaria, & præscripta naturali iure. Hoc enim ius eum finem non habet, ut res *proprias* teneat homo. Si tranquillitas humani generis id poscit, tota ea necessitas ex adiunctis, vel potius serie adiunctorum pendet, quæ nec semper, nec ubique eadem est, ceu ex numero hominum, vitæ genere ac moribus, rerum copia, probitate aut malitia aliorum; quæ quidem omnia perquam mutabilia sunt. Neque continuo tanquam naturæ præceptum haberi potest id, quod ob præsentia adiuncta unicum est medium, naturæ præceptis satisfaciendi.

(d) Hactenus eo pervenimus, ut intelligatur, primum viguisse communionem rerum: eam potuisse tolli introductis dominiis: non tamen debuisse tolli, nisi consilia naturæ in præceptis numeremus, & quod ius naturæ *inclinans* Veteres dixere, id habeamus pro iure præceptivo. (5) Quæritur, quo facto & quo iure ea communio sublata sit investis pro illa dominiis. Pufendorfius pactum & tacitam hominum conventionem accessisse putat. (6) Si enim unus rem apprehendit animo eandem sibi, atque ut propriam tenendi, alios, ni consensissent, neque re illa prohiberi, neque usu excludi potuisse autumat. Sed totum id commentitium est; nam illa communio negativa erat, & pertinebat ad res *nullius*. Nemo ergo alius abdicare ius quoddam debuit: nemo iniuriam patiebatur; cum omnes æquali iure gauderent, res in medio positas apprehendendi, ac dominio subiiciendi, nisi forte pro quavis apprehensione, asservatione; vel quovis usu rei pactum quoddam & tacitam hominum conventionem figas. Casui necessitatis singularibus iuribus providit natura; neque si quis nunc occupare gestit rem vacuum & in medio positam, de hominum consensu, pacto aut conventionem cogitat.

(e) Veteres quidem scriptores divisionem rerum, ac dominia ex iure gentium provenire putant, decepti confusis ideis, ac loquendi formulis, quibus usi sunt Icti Romani. Si accurate, ut in disciplinis necesse est, loqui velimus, ius gentium illud est, quod inter diversas gentes tanquam personas morales in statu naturali viventes obtinet. Atque hæc quidem gentis

idea

idea territorium, ac dominium rerum iam continet, ut ex ea dominium provenire minime possit. Contra vero ICTi Romani ius gentium dixerunt id, quod hominum duntaxat, non bestiarum proprium est. (7)

(f) Hisce reiectis origo dominiorum remote quidem a iure naturæ concessivo, proxime a facto hominum oritur, quo res in medio positas apprehenderunt animo eas habendi sibi, sive ut suas, ac proprias. (8)

(1) l. Meminimus. 2. C. quando & quibus quarta pars.

(2) l. in re communi. 26. D. de servitut. præd. urban. adde S. Thomam 2. 2. q. 66. a 2. & Genes. XIII. 6. 7.

(3) Pufendorf de I. N. & G. l. II. c. VI. §. 5.

(4) S. Augustinus tr. 6. de Hæres. c. 40. nominat quosdam Hæreticos, qui se apostolicos dixere, ac damnarunt possessores propriarum rerum. Quem errorem postea quidam Anabaptistæ recoxerunt.

(5) Conf. §. XIII. c.

(6) Pufendorf. l. IV. c. IV. §. 5.

(7) l. 1. ff. de acq. rerum dominio. adde l. 3. ibid.

(8) Conf. §. CIX. (d.)

§. CXI.

Dominium est ius in re extendens se ad omnem usum rei, quatenus in dominio est; inferes:

(a) Vi dominii, cum fit ius in re, censetur res ipsa domino devincta, eiusque propria, ut alii re & usu rei iure excludantur. Rei *propriæ* opponitur tum *communis*, tum *aliena*, quæ in alterius dominio est.

(b) Ius ad omnem usum rei continet ius *disponendi de substantia rei* (uti cum ex materie fit species, aut res ipsa absimitur, vel destruitur) ac de *consecratis* eiusdem, & quidem pro arbitrio ac in commodum suum; quia cuius concedendum vi libertatis, ut suis in actionibus suum sequatur iudicium; & quoniam ius differt a recto

a recto usu iuris (1); hinc qui re sua male utitur, nulloque honesto fine destruit, in leges naturæ peccat; nec tamen alteri iniuriam facit; quia vi dominii omnes alii a iure in rem illam excluduntur.

- (c) Quia dominium involvit ius disponendi de substantia rei, id tantum cadit in res naturales extra hominem politas, & hominis causa unice constitutas, estque id, quod vocant dominium *proprietas*; aliud enim pessima abusione vocum appellant dominium iurisdictionis, idque basium, vel eminens sive altum; quæ quidem a notione dominii, & præsentis tractatione penitus abhorrent.

(1) §. XIII. (f.)

§. CXII.

Confectaria dominii, ac iura specialia, quæ ex dominio profluunt, sita sunt in iure percipiendi omnia emolumenta ex re sua: in iure possessionis, & in iure alienandi:

- (a) Ius percipiendi emolumenta & commoda ex re sua continet facultatem disponendi de substantia: dein ius percipiendi commodum ex usu rei, & ius percipiendi fructus, quos profert. Unde alia res *fructuosa* dicitur, alia non fructuosa, sed natura sua sterilis; quæ tamen usu commodum præstat, vel usu consumitur. Atque ob istiusmodi emolumenta ac commoda res dominio subiiciuntur. Unde vulgo dicitur: *res fructificat suo domino: ex re aliena nemo locupletari debet: res domino suo stat, aut cadit*. Quia substantia rei, usus, ac fructus inter se differunt, ac veluti partes sunt dominii; hinc *plenum* dominium vocant, quod nulla parte seu nullo speciali iure in dominio alias contento est diminutum: contra *minus plenum*, quod est iure quodam diminutum. Alii *perfectum* vocant dominium, quod tum proprietatem sive substantiam rei, tum emolumenta, id est, usum & fructum continet: *imperfectum*, quod alterum continet sine altero: estque *directum*, quod rei substantiam vel proprietatem complectitur: *utile*, quod emolumenta habet, nem-

nempe usum, vel fructum, vel coniectum usum-fructum. (1)

(b) *Possidere* dicitur rem, qui eam potentiae suae physicae subiectam tenet, aut qui usum vel exercitium iuris in sua potestate habet. Uti in dominio res corporales & incorporales sunt; sic possessio corporaliū vera est, ac facile intelligitur: incorporales, sive iura dicuntur *quasi possideri* ob potentiam physicam ad actus ex illis iuribus provenientes. Ius possidendi dominio adnexum esse, vel inde patet, quod sine detentione rei, aut potestate non impedita utendi iure suo, dispositio de re, aut usus iuris fieri non possit. Amissa possessione subducitur res quidem potestati domini, ut dominium exercere nequeat; non tamen idcirco etiam ius rem detinendi, vel iure suo utendi amittit, neque ob eam causam dominus vult, rem non amplius esse suam. Ergo amissa possessione non amittitur dominium, sed solo animo retinetur, proindeque etiam ius possidendi dominio adnexum retinetur. In possessione igitur inest aliquid facti, & aliquid iuris; unde *possessio facti* dicitur detentio rei, vel usus iuris animo illam rem, vel ius sibi habendi concurrente iuris adminiculo: *possessio iuris*, ius reale seu potestas rem sibi detinendi, & commodis inde provenientibus fruendi. (2)

(c) Quia dominus de re sua pro arbitrio disponere potest, eidem ius competit dominium transferendi in alium, hoc est, rem *alienandi*; quod æque ad res corporales, quam incorporales pertinet. Atque ita intelligitur, quod dominia ab uno ad alium transferri possint. Illud per se manifestum est, neminem plus iuris in alium transferre, aut plus iuris alteri *dare* posse, ac ipse habuerit. *Dare* enim idem est proprie, ac dominium transferre; unde qui dominus non est, dare non potest.

(1) Cum dominium directum emolumentis careat, videntum est, quæ iura vel commoda undecunque illi adhæreant, ne umbra dominii & inane vocabulum sit. Quid enim iuvat, si quis se dominum directum Africae & Asiae dicat, nec ullum commodum inde ferat?

(2) *Fugae ad possessionem requirunt corporis, animi ac iuris adminiculum, quatenus ius non resistit possidere volenti, neque eum inhabilem efficit. Qui iniuste tantum possidet, ob id inhabilis ad possidendum non est. Sola detentio rei sine animo etiam sibi habendi, possessio naturalis dicitur, sed vera possessio non est. Commodatarius detinet librum, creditor pignus, quin velint eam sibi habere; unde potius verus dominus hæc possidet per commodatarium, vel creditorem. Idcirco civilem vocant possessionem, qua quis rem tenet animo eam sibi habendi.*

§. CXIII.

Vi status primigenii ius acquirendi connatum est, non autem ipsa acquisitio, vel dominium rerum, quod in numero iurium adventitiorum est. Multiplices autem acquirendi modos natura suppeditavit homini ad felicitatem vitæ; semper tamen leges suas salvas voluit; quapropter & de modo acquirendi, & de iustitia acquisitionis tractari solet:

(a) Modus acquirendi est sufficiens ac legitimus, sive legibus conforme medium acquisitionis: isque *originarius*, quo acquiruntur res nullius: *derivativus*, quo acquiritur res, quæ fuit in dominio alterius: præter ea modus *principalis*, quo acquiruntur res ipsæ: *accessorius*, quo acquiruntur rerum accessiones.

(b) *Titulus* est ea ratio, ex qua intelligitur iustitia acquisitionis: ac si ex facto, quo fit acquisitio, intelligitur ratio translati dominii, ea dicitur *titulus translatus* dominii, seu iuris realis; secus non translatus dominii; uti fit in locato, commodato. In priore illo alius nominatur *verus* titulus, quo vere & actu transfertur dominium aut ius reale, alius non *verus* seu *apparens*, per quem videtur ius transferri, etiam si revera non transferatur, estque hic aut fictus, aut coloratus, existimatus, præsumtus.

§. CXIV.

§. CXIV.

Occupatio est apprehensio rerum nullius, animo eas sibi habendi ut proprias. Duæ igitur, si hæc notio resolvitur, conditiones sunt in re occupata, duæ aliæ in homine occupante. 1. Ut sit res nullius: 2. ut eius naturæ sit, quæ apprehendi & teneri possit: dein r. ut ponatur factum, quo res apprehenditur, sive in potestatem redigitur: 2. & animus eam habendi ut propriam. Occupationem esse modum acquirendi originarium, eumque principalem, indicavimus §. CIX. (d.) Ex his concludes.

- (a) A familia vel gente transmigrante integer terræ tractus, qui nullius est, occupari potest; quæ est occupatio *per Universitatem*: eodem tempore singulæ partes illius tractus a singulis occupari possunt: quæ est occupatio *per fundos*. Hisce partibus occupatis res quædam peculiari occupatione opus habent, uti lapilli, feræ, aves, pisces.
- (b) Homines non sunt res nullius, neque bona naufragorum, nec res amissæ ex rheda cadentes, nec animalia fugitiva, quamdiu vel ipsa reditura sunt, vel a domino internosci, & revocari possunt.
- (c) Putant nonnulli, ius occupandi occupari posse. Falso. Nam istuc ius non est res vel ius nullius, sed singulis connatum. Quando pisces, feræ ita clauduntur, ut elabi non possint, ipsæ censentur occupatæ, non vero ius occupandi iam occupatum dici potest. Occupatio ceu factum attingit res singulares ac determinatas: ius occupandi *obiective* est indeterminatum, quod non cadit in factum; *subiective*, uti inest in hominibus, non est res nullius, uti iam adnotavi.
- (d) Huc referendæ sunt res *inventæ*, quæ dominum nunquam habuerunt, vel amiserunt, ut bona derelicta, quæ dominus non vult in posterum sua esse; id quod apud homines rerum multarum egentes, & vulgo cupidos præsumi non potest; quia nemo censetur iactare

Etare res suas. Aliter de iis inventis rebus sentiendum, quarum dominus latet; neque tum *mercedula* ab inventore exigere potest, qui peculiarem operam, vel sumtum non fecit.

- (e) Similiter de thesauris, venatione, piscatione, aucupio &c. ex hisce principiis differendum est.

§. CXV.

Modum acquirendi originarium ac principalem, in occupatione situm alter originarius accessorius sequitur, consistens in iure capiendi accessiones, incrementa, ac fructus rei in dominio nostro existentis. Porro dominium complectitur ius ad omnem usum rei nostræ; ergo etiam ius ad capiendas rei accessiones; ad hunc enim finem re nostra uti possumus. *Accessionis* autem nomine quodvis incrementum venit, quod acquirit res nostra, idque aut beneficio naturæ, aut hominum facto & industria, vel utroque modo concurrente; unde accessio alia est *naturalis*, alia *industrialis*, denique alia *mixta*. Siquam accessionem ipsa natura adiungit ad res nostras, ea nobis acquiritur etiam ignorantibus. Si res nostra ad alienam, aliena ad nostram accedit, ea non fit unius cum exclusione alterius, sed oriri videtur communio positiva, quæ pluribus coniunctim in re indivisa competit, eaque vel retinenda, vel res inter se separandæ, si fieri possit, vel alteri res, alteri æstimatio partis suæ præstanda est.

- (a) *Species accessionis naturalis sunt primo factura seu foetus animalium, lac, lana &c.; quod enim nascitur ex animalibus, ad dominum ventris, non attento mare,*
per-

pertinet (1) quemadmodum non ulla factio aut plantatio, sed ipsum solum facit, quod facta nostra sint (2). Secundo. *Alluvio*, dum solo nostro sensim & pedetentim particulæ quædam adiiciuntur, de quarum domino constare nequit. (3) Sic venæ metallorum, fossæ carbonariæ, lapicidinæ &c. spectantur ceu fructus & partes fundi, cui accrescunt; quod non idem de thesauro, seu pecunia vetere in fundo deposita censerit potest. Tertio, *avulsio, vis fluminis*, vel *coalitio*, uti quidam appellant, sive incrementum ab alio avulsum, & fundo nostro simul adiectum; idque, si constat de priore domino, eius manet, neque nostrum fit; (4) uti nec merces, naves, resve aliæ inundatione, aut naufragio deportatæ ad nostrum fundum. Quarto, *Insula* in flumine aut mari nata; quæ, si ea nullius sunt, fit occupantis, alias illius, cuius est fluvius, vel ea pars maris. Sed aliter visum Imperatori. (5) Quinto *alvei mutatio*. Alveus est eius, cuius est flumen. Si istuc nullius sit, fit occupantis. Si fluvius ex agro tuo fecit alveum, dominium in eo retines, quamdiu non derelinquis, etsi ager annis pluribus inundetur. (6)

(b) *Species accessionis industrialis sunt*, primo *specificatio*, quæ hic sumitur pro effectione novæ formæ aut speciei ex aliena materia; uti cum ex lignis fit navis, ex argento vas. Ac tum si forma pretio superet materiam, æquum est, ut species cedat specificanti, ac domino præstetur æstimatio materiæ, saltem si bona fide egerit, & suo nomine, ac si producta species non possit in antiquam materiam reduci. (7) Contra si materia pluris æstimetur, quam forma, species cedit domino materiæ. Secundo, *confusio* fit in liquidis aut liquefactis, *commixtio* vero in aridis, ceu frumenti granis. Si talia separari non possint, communia sunt pro rata, nempe pro quantitate & qualitate. (8) Tertio, *adiunctio* fit diversis modis, nempe per *inclusionem* gemmæ in annulo: per *intexturam* fili aurei, vel argentei in alienam materiam: per *ferruminationem*, qua metalla eiusdem generis consolidantur: per *adplumbaturam*, qua coniunguntur metalla generis diversi: per *inædificationem*, qua ædificium ex aliena materia in solo proprio, vel ex propria materia in alieno solo ponitur: per *scripturam* & *picturam* in

aliena charta vel tabula. Regulæ adiunctionis sunt : si rei meæ adiungitur, quod alienum non est, id meum est : si accessorium sit alienum, & separari possit absque detrimento rei, reddatur suo domino : si separari nequeat, erit pro rata communis, sic ut arbitrio rem decident, habita etiam ratione bonæ vel malæ fidei illius, qui est auctor coniunctionis. *Ridiculum est*, inquit Iustinianus, (9) *picturam Apellis vel Parrhasii in accessionem vilissimæ tabulæ cedere*. Unde vulgo dicitur : tabula cedit picturæ, & ædificium solo.

(e) *Species accessionis mixtæ sunt plantatio & satio; ac si plantæ & arbores radices nondum egerunt in alieno solo, separari possunt; secus domino fundi cedunt, præstita alteri æstimatione. Principium illud; accessorium sequitur principale, tum demum locum habet, cum rei meæ accedit id, quod acquirere volo, ac possum phyfice & moraliter.*

(1) §. 37. I. de rerum divisione.

(2) §. 32. ib. & l. Siquis. II. de rei vindicat.

(3) §. 20. I. de rer. divisione.

(4) §. 21. ibid.

(5) §. 22. ib.

(6) §. 23 & 24. ib.

(7) §. 25. ib. adde l. quidquid. 27. §. 1. D. de acq. rer. dominio & l. de eo exhibendo. 12. §. 3. D. ad exhibendum. Acute animadvertitur l. adeo 7. §. 7. D. de acquir. rer. dominio: *Cum grana, quæ spicis continentur, perfectam habeant suam speciem; qui excussit spicas, non novam speciem facit, sed eam, quæ est, detegit.*

(8) §. 27. 28. I. de rer. div. aliter dicendum est, si res commixtæ vel confusæ separari possunt, secundum l. idem. 5. §. 1. D. de rei vind. Ceterum quia in nummis maxime spectatur publica æstimatio, & valor impositus, atque ii statim, ut expenduntur, censentur consumi; hinc leges statuunt, ut, qui nummos alienos sibi solutos cum suis miscuerit, eorum dominus fiat, non tam ob commixtionem, de qua hoc loco agitur, quam quod relate ad priorem dominum consumti censentur. l. si alieni. 78. D. de solutionibus.

(9)

(9) §. 34. I. de rer. divis. De inædificatione ibid. §. 20. §o. adde l. habitator. 59. D. de rei vindicat. & l. 1. D. de tigno iuncto. *De casu, quo quis suo in solo ex aliena materia ædificat mala fide.* vide l. si res. 98. in fine. D. de solution. & l. in rem. 23. §. 6. D. de rei vind. De scriptura §. 33. I. de rer. divis. De pictura §. 34. ib. de intextura §. 26. ibid.

(10) §. 31. 32. ib.

§. CXVI.

Post originarios acquirendi modos, quibus solis communio primæva tollitur, agendum est de reliquis communione primævæ, nempe iis de rebus, in quibus eadem etiam nunc usum habet; suntque

(a) *Res inexhausti usus*, sive illæ, quarum usus omnibus hominibus patet, & sufficit, quotiescunque iisdem indigent. Dominus rei alios excludit usu rerum suarum, si vult; at vero usu rerum, quæ omnibus patent, ceteri excludi nec possunt, nec debent. Eiusmodi res sunt æer, aqua profluens, lumen & calor solis. Quod ita comparatum est, ut alii usu eiusdem per sese nequeant prohiberi, nequit dominio subiaci.

(b) Communio primæva obtinet in rebus, quæ occupatæ nullo modo sunt, & ex se occupari possunt; cuiusmodi sunt res derelictæ. An etiam feræ naturali libertate gaudentes? an res amissæ, quarum dominus adhibita quavis diligentia post longam moram non comparet? an thesauri in fundo alieno inventi?

§. CXVII.

Ius residuum ex primæva communione appellatur illud, quod competit in res existentes in alterius dominio; eiusmodi est:

(a) Ius necessitatis extremæ, de quo actum est supra.

(b) Ius innoxie utilitatis. Nam in communione primæva, si plures eiusdem rei usum participare possunt, id per-

mittendum est sine discrimine. Sed introductis dominis vi libertatis naturalis penes dominum iudicium esse debet, utrumne usus rei suæ alteri concedendus innoxius sit, sive absque detrimento vel periculo concedi possit. Ideirco istud quidem ius fere ad imperfecta referri solet. Exemplo est transitus per terras, & flumina, quæ in alterius dominio sunt: dein commoratio in alieno territorio: habitatio concedenda ei, qui fede sua expulsus receptum quaerit. In his saepe ius necessitatis locum habet.

§. CXVIII.

Modi derivativi acquirendi, per quos iura vel res a dominio unius in alterius dominium transeunt, a voluntate hominis, vel lege pendent, eaque aut naturali aut positiva; utrinque contingit *alienatio*, qua unus ius ad rem amittit, alter acquirit, atque una commoda & incommoda cum re, vel iure coniuncta. Eiusmodi modi derivativi & alienationes, quæ hominis voluntate fiunt, fiunt

(a) *Diviso*, qua res existens in communiione positiva, inter communionis socios distribuitur pro rata, qua erat communis; raro enim, ut supra animadvertum est, durat communiio positiva, tum quod voluntates plurium raro consentiant, tum quod res parum accurate administrantur. Res *dividua* pro numero sociorum, & ratione iuris, quo quisque gaudet, secatur in partes; si *individua* est, uni relinquitur tota, aliis præstita æstimatione, vel pretium ex ea vendita distribuitur pro rata, vel usus rei per vices singulis conceditur.

(b) *Cessio* spectat iura incorporalia, quæ ab uno transferuntur in alium, per quasi traditionem;

(c) *Traditio* ad res corporales pertinet, quarum dominium transfertur; quod quidem spectata naturæ simplicitate videtur fieri posse, quin & possessio, re, vel
sym-

symbolo una statim transferatur, nisi concipias eum, qui dominium transtulit, deinceps non suo, sed eius, in quem transtulit, nomine possidere.

§. CXIX.

Ad modos derivativos ab hominis voluntate pendentes, an te testamenta & ultimæ voluntates, dein successio ab intestato, & præscriptio & usucapio pertineat, vehementer ambigitur: sunt enim, qui hæc omnia a legibus positivis, non vero a naturali lege, quæ hominis disponentis voluntatem consequeretur, vim & firmitatem habere putant. Ac primo *testamentum*, seu *ultima voluntas* a Pufendorffio dicitur *declaratio voluntatis nostræ circa successores in bona nostra post mortem nostram; quæ tamen ante mortem nostram pro lubitu nostræ fit mutabilis, & revocabilis, & ex qua aliis demum ab excessu nostro ius nascatur.* (1) Hæc igitur natura atque essentia est ultimæ voluntatis, ut sit mutabilis, sive ambulatoria usque ad supremum vitæ exitum: ut nullum ius in re vel ad rem, ac nequidem spem *certainam* in hæredem transferat vivente testatore: ut hic illud mutare, penitus rescindere, novum condere, intestatò decedere, si velit, queat, quin hæres de iniuria possit conquiri. Dicitur *confirmari* per mortem, sed unde mors vim confirmandi habeat, quod antea infirmum est; an id naturæ lege, an positiva firmum evadat, magnopere dubium est. (2) Ex his inferes:

(a) Cum data notione ultimæ voluntatis minime consentiant ea, quæ Grotius de illa differit his verbis:

Sciendum est, cum de alienatione agimus, sub eo genere nobis etiam testamentum comprehendere. Quamquam enim testamentum, ut actus alii, formam certam accipere possit a iure civili, ipsa tamen eius substantia cognata est dominio, & eo dato iuris naturalis. Possum enim rem meam alienare non pure modo, sed & sub conditione, nec tantum irrevocabiliter, sed & revocabiliter, atque etiam retenta interim possessione, & plenissimo fruendi iure. Alienatio autem in mortis eventum, ante eam revocabilis, retento, interim iure possidendi ac fruendi, est testamentum. (3) At enim, quæ est hæc alienatio, ac iuris translatio, quæ pro nutu alienantis revocari potest? Illud etiam perquam falsum est, a testatore, si non, aliter, quam per ultimam voluntatem, disponit, solum ius possidendi ac fruendi retineri. Certe plenum dominium, atque omnia domini consecraria retinet una cum iure vindicandi rem ab unoquoque, etiam ab hærede.

(b) Fieri potest, ut moriens de rebus suis disponat per actum inter vivos; qui actus firmitatem habeat ante mortem, etsi forte rei traditio differatur usque ad eventum mortis; est hæc *dispositio morientis*, a qua plurimum differt *dispositio mortis causa*, ceu testamentum proprie dictum, codicillus, substitutio, legatum, donatio mortis causa. Hæc enim, quamdiu nomen suum & naturam ultimæ voluntatis habent, nihil iuris transferunt in hæredem, vel legatarium, aut donatarium, sed revocabilia sunt liberrime, ita, ut non modo traditio, sed etiam perfectio actus suspensa usque ad mortem, debeat intelligi. Donatio mortis causa fit, cum quis habere se vult, quam eum, cui donat: magisque eum, cui donat, quam hæredem suum; (4) ac si id, quod mortis causa donatum est, a donatore vivo alienetur (quod sine omni iniuria donatarii facere is potest), donatio revocata censetur ipso facto; ac si donatarius præmoriatur, eadem non ad istius hæredem postea venit, sed penitus vim non habet etiam mortuo donatore.

(1) Pufendorf. de I. N. & G. l. IV. c. X. §. 3.

(2) Hebr. X. 16. 17. „Ubi testamentum est, mors necesse est, intercedat testatoris. Testamentum enim in mortuis
— „con-

„confirmatum est: alioquin nondum valet, dum vivit, qui testatus est.“

(3) Grot. de I. B. ac P. l. II. c. VI. n. 14.

(4) L. I. D. de mortis caus. donationibus. *Ab his segregant ipsæ leges dispositionem morientis. quæ eo etiam vivo vim habet: Respondi - - eum, qui absolute donaret, non tam mortis causa, quam morientem donare. l. Seia, 42. D. ib.*

§. CXX.

Ultima voluntas quæcunque vim & efficaciam transferendi dominia non habet a naturali, sed positiva hominum lege. Nam ad transferenda ex naturali iure dominia necessaria est & voluntas & potestas transferentis ipso tempore, quo fit alienatio; porro testator vivus voluntatem transferendi non habet; mortuus non habet potestatem; nam dominium bonorum fortunæ, quæ nec usum præbent mortuo, nec ab eo servari possunt, cum homine extinguitur, uti & omnis voluntas circa ea disponendi extingui censetur, ut adeo homo, qui nudus egressus est de utero matris suæ, nudus revertatur. (1) Hinc si princeps gratiam concessit *ad beneplacitum suum*, ea per mortem principis, qua eius beneplacitum extinguitur, pariter cessat. Aliter declarari eadem res potest in hunc modum: in quavis alienatione necesse est, ut consensus transferentis, & acceptantis una existant. Porro consensus transferentis, uti & potestas transferendi cessat post mortem, ante quod tempus hæres cum effectu consentire non potest; hinc *siquis donaturus mihi pecuniam dederit alicui, ut*
ad

ad me perferret, & antea mortuus erit, quam ad me perferat, non fieri pecuniam dominii mei, constat; (2) tum quia mandatum per mortem donantis exspirat, tum quia non una existit utriusque consensus. Denique dispositio quantumvis habili tempore concepta, si in tempus inhabile conferatur, inutilis est. Exemplum præbent leges: *Stichus servus meus, si eum hæres alienaverit, liber esto: inutiliter libertas datur; quia in id tempus confertur, quo alienus futurus est.* (3) Qui aliter sentiunt, sequentibus argumentis pugnant:

(a) Vi dominii, inquit, quivis alienare res suas potest sub quavis conditione, & quovis modo: igitur & sub hac conditione, ut non acceptari velit, nisi post mortem suam. R. Sub quavis conditione, sed tamen pro tempore, quo transferendi voluntas durat, & potestas suppetit. Exemplum præbet lex cit. Stichus.

(b) Translatio dominii a testatore fit sub conditione duplici *& mortis, & non revocata donationis.* R. Translatio hæc vivo testatore nihil iuris transfert, nihilque operatur, perinde ac si dicerem, donabo tibi, si mihi placuerit: mortuo testatore nil iuris transferre, nec quidquam operari potest; eoquod eius voluntas & potestas transferendi extinguitur. Ius revocandi ultimis voluntatibus ex natura inest; si ponas id abesse, manente sola conditione mortis, dispositio inter vivos intelligetur facta, cuius sola executio ad tempus mortis differtur, quemadmodum contingit in pactis successoriis. At in actu ultimæ voluntatis ipsa translatio dominii, non sola executio post mortem fieri deberet, nempe eo tempore, quo testator nec iam vult, nec potest quidquam disponere. Actus alii conditionati promittenti obligationem imponunt expectandi eventum conditionis, & promissario spem debitum iri faciunt; at si conditio reiicitur in arbitrium promittentis, omnium consensu nulla est, & nugatoria promissio.

(c)

(c) *Voluntas ac potestas defuncti perseverat moraliter, idque sufficit ad transferendum dominium. R. Dicatur per me ea voluntas ac potestas moraliter perseverare, nempe ex fictione iuris, ac legibus positivis, quæ vim tribuerunt ultimis voluntatibus; sed re spectata aut iure quodam reali eadem nullo modo perseverat. Icti Romani, qui ad transferendum dominium voluntatem ac potestatem tum transferentis, tum acceptantis necessariam esse viderant, tria tempora diversa, nempe tempus factæ dispositionis, & tempus mortis, & tempus aditæ hæreditatis coniunxerunt, & iacentem hæreditatem instar personæ fictæ considerarunt. At enim eiusmodi fictiones non admittit simplicitas naturalis iuris.*

(d) *Bonis relictis obligatio inhæret, ut creditoribus satisfiat: igitur & obligatio a testatore imposita inhæret, ut transeat ad hæredem. R. Etsi bona relictæ non maneant propria defuncti, tamen ex natura crediti manent cum onere, ut creditoribus ex illis satisfiat; nec propterea defunctus de illis disponere intelligitur pro tempore, quo voluntate ac potestate disponendi caret; etsi enim nollet creditoribus satisfieri, tamen vi iustitiæ satisfaciendum est. Contrarium fit circa transferendum post mortem dominium rerum; quia disponderet in tempus inhabile.*

(e) *Si de fama defuncti detractum est, is intelligitur retinere ius, ut reparetur: igitur & voluntas ultima aliquo modo perseverat post mortem. R. Bonum famæ est bonum morale immortalis animi proprium; quod proinde per mortem extingui non censetur. At bona fortunæ duntaxat in dominio vivorum sunt.*

(f) *Societas humana exigit, ne defunctorum bona quasi derelicta, & communia & iurgiis ac direptionibus obnoxia fiant. R. Igitur inferes, provideri de ea re legibus positivis debuisse; at firmitatem ultimæ voluntatis aut necessitatem ex principiis naturalis iuris inde non inferes, præsertim cum ipsa divisio bonorum a natura præscripta non sit. Ius hoc fines maxime determinat; determinationem mediorum temporibus, hominumque voluntati relinquit. Sine dubio nihil est, quod magis hominibus debeatur, quam ut supremæ voluntatis, postquam iam aliud velle non*

possunt, liber sit stilus, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium. (4) Sed huiuscemodi æquitas necessitatem iuris non efficit. Hinc fit, ut lege obvenire hæreditatem non improprie quis dixerit & eam, quæ ex testamento defertur: quia lege XII. tabularum testamentariæ hæreditates confirmantur. (5) Censent aliqui, apud paucas gentes ante Romanos viguisse testamta; nec Athenis ea condendi ius erat ante Solonem; sed hæreditas familiæ defuncti relinquenda fuit. Non raro testamta vocantur, quæ re ipsa erant dispositiones inter vivos præsentibus liberis perfectæ; quo modo fortassis exponenda tum, quæ a Patriarchis ante mortem disposita sunt, tum illud prophetæ ad Ezechiam: *Præcipe domui tuæ; morieris enim tu, & non vives.* (5)

(1) Iob. I. 21.

(2) l. si cum. 2. §. 6. D. de donationibus.

(3) l. Stichus. 39. D. de manumissis testamento.

(4) l. 1. C. de SS. Ecclesiis.

(5) l. 130. D. de V. 5.

(6) IV. Reg. 20. 1. *Antiquissimi suos ad ultima mandata perficienda iureiurando adstringere solebant, velut nullo humano vinculo satis valido existimato.* Gen. XXIV. 2. 3. XLVII. 29.

§. CXXI.

Affinis priori est disputatio de *successione ab intestato*, quæ etsi sedem habeat in iure sociali familiæ, tamen huic loco adnectitur ob ipsam argumentorum similitudinem. Qui naturalis legis vim in ultimas voluntates inferunt, multo minus laborant in successione ab intestato eadem naturali legi adscribendis, sic tamen, ut aliter de linea recta ascendentium, & descendentium differant, aliter de successione collateralium. Duo spectanda sunt,

1. incli-

1. *inclinatio naturalis*, ac votum, & voluntas præsumpta parentum erga liberos, liberorum erga parentes, quo nomine remotiores ascendentes, nempe avi, & remotiores descendentes, videlicet nepotes in eadem recta linea veniunt. 2. *Obligatio naturalis* eorum, qui de eadem familia sunt, ut ex familiæ bonis alter alteri succurrat. Atque hæc duo ordine evolvenda nunc sunt, cum proposita controversia ex iis deinceps definiri debeat.

(a) Qui testamentorum firmitatem ex iure naturæ accedunt, de casu intestato decedentis in hunc modum philosophantur. Quando decedens ex hac vita, quid de bonis suis fieri post mortem velit, clare non expressit, præsumendum est, id eum voluisse, quod naturali inclinationi maxime congruit. Nihil est autem, quod eidem magis congruit, quam ut iis maxime provisum esse velimus, qui ex nobis descendunt, & a quibus ipsi descendimus. Propinquitas seu potius identitas sanguinis peculiari affectu fungit animos, idque omnium votum est, ut familia, cuius pars sunt, & conservetur, & beata sit; certe parentes id imprimis desiderant, ut & liberos habeant, qui in bona & iura a se relicta succedant, omniumque gentium consensu familiarum iura a liberis continuari solent. Atque ex his principiis ordinem successionis ab ipsa natura definiri putant. At enim, si ne expressa quidem defunctorum voluntas vim transferendi bona habet, ut supra dictum est; quid soli voto ac præsumptæ voluntati tribui poterit? Successio liberorum in bona parentum non fit modo *originario*, seu occupatione; nam ius occupandi etiam extraneis competit; neque modo *derivativo*, quia parentum voluntas ac potestas cum vita extinguitur. Enixio parentum desiderio ut satisfiat, æquum est; idque fit legibus positivis; quia natura istud medium nulli necessitati subiecit.

(b) De naturali obligatione ita differunt: ipsa natura parentes adstringit, ut proles alant, eis provideant, bea-

beatæ efficiant; id quod non modicam partem a bonis fortunæ pendet. Hæc igitur ut consequantur liberi, a parentibus curandum, nec privare debent beatitatis subsidiis eos, quos sine gravi suo dispendio possunt augere. Vilissima animalcula prolibus educandis dant operam natura magistra, & insecta, quæ vitam ante finiunt, quam foetus ovulis excludantur, eo loco deponunt ovula, quò commodum foetibus alimentum præsto est. Vicissim liberi tenentur alere parentes inopes, atque univèrse, etsi non egeant, iisdem amorem non solo affectu & lingua, sed re & opera impendere; secus obligationi mutuæ, naturali ac personali satisfieri non potest.

§. CXXII.

Ex hac obligatione ius liberorum in bonis parentum, & ius parentum in bonis liberorum vel communionem quandam bonorum deducunt, idque ius morte alterius partis perfectum fieri putant. Hinc liberi, etsi condominium in bonis parentum proprie non habeant; tamen *vivo quoque patre quodammodo domini existimantur*, & dicuntur hæredes non fieri, sed *adparere*. (1) Dumque liberi parentibus, parentes liberis succedunt; *pene ad propria bona veniunt*. (2) Est quidem maior parentum obligatio erga liberos, quando ad eam ætatem, vel statum perducti non sunt, ut sibi met queant prospicere; sed non ideo nulla est eorum obligatio erga maiores; ac si infantibus vi naturæ debita est successio in parentum bona; non apparet, quomodo id debitum cesset sola ætatis profectione, vel quod liberi sibi met possint consulere; natura quidem necessitati providet, sed iuribus & rebus partis, quæ superflue

flue sunt, ob eam causam non privat. Mutua obligatio mariti & uxoris non perinde se habet, ac que inter parentes & liberos intercedit, ubi non tam *successio*, quam *continuatio* bonorum & iurium familiarum cogitari debet. Nam uti respublica, aut genus humanum non moritur, sed posterii eodem iure in res externas gaudent, quod priores habuerunt; sic in singulis familiis possessio bonorum ac iurium continuatur. Verene hæc sufficiant, ut successio ab intestato a natura censetur vim habere, aliorum esto iudicium.

(1) §. 2. I. de hæres. qualit. & different.

(2) l. 1. §. 12. D. de successorio edicto.

§. CXXIII.

Præter dominium verum, eiusque vera iura & acquirendi modos, de quibus adhuc tractabatur, est dominium quoddam *putativum*, vel *interimisticum*, quod quis eo usque habet, vel habere videtur, donec compareat verus rei dominus. Cum enim res ab uno ad alium transferantur, vel successione perveniant, sæpe fit, ut quis falso putet, se dominium acquirere, quod reipsa non acquirit; cum facta plurima ignoremus, ac sæpe iusta sit ignorantia nostra, plenamque excusationem mereatur. (1) Ac tum quidem acquiritur possessio rei, teneturque longo tempore, quin acquiratur, vel teneatur rei dominium. De iuribus igitur istiusmodi possessionis vel dominii

Zallinger Ius Nat.

R

pu

putativi agendum est, atque in primis explicandæ notiones huc pertinentes

- (a) Rerum nullius possessio acquiritur modo originario occupationis, uti & dominium. Univerſe ad acquirendam possessionem opus est *facto* rem in eum statum redigentis, quo physice possibile est, ut instar Domini de ea disponat: ac *retinetur* possessio tanto tempore, quo dominium in ea exercere quis potest per se, vel per alium. Spectanda igitur est potestas physica dominium circa rem exercendi. Res mobilis possidetur, quamdiu est in tua custodia: immobilis tum usu, tum facultate physica utendi, ac prohibendi, ne alius utatur. Nam etiam iura incorporalia quasi possidentur: in numero eorum iurium est libertas, seu immunitas ab obligatione quidpiam præstandi, vel patiendi. e. g. alter pecora vult agere per fundum meum, putans me obligari, ut hoc patiar: si ego debito modo illi resistam, isque mihi resistenti acquiescat, tum constituor in quasi possessione libertatis huius, seu immunitatis patiendi, ut pecora per fundum agat.
- (b) Vi naturæ non possidemus; ergo opus est ratione, ex qua intelligatur iustitia possessionis; ea ratio est *titulus translativus domini*, seu iuris in re: quia soli domino competit possessio: est ergo possessio *titulata*, quæ titulum habet; diciturque *iusta*, quæ acquiritur titulo ad transferendum dominium de se habili, licet forte mala fide quis agat, uti si quis emat rem furtivam: *iniusta*, quæ eiusmodi titulo caret.
- (c) Possessio & possessor *bonæ fidei* dicitur, quando quis credit, rem esse suam, vel se iure agere, aut iure alterum prohibere: *mala fidei*, si quis sciat, se non habere ius. (2)
- (d) Fructuum divisio præsentî tractationi accommodata, fit multiplex; sunt naturales, industriales, mixti; quidam appellantur civiles, ceu qui proveniunt ex locatione ædium: sunt alii pendentes, alii percepti, qui absolute spectantur tanquam res in dominio existens; quia separatim existunt, & specialem domino

utilitatem adferunt, in quo genere alia est perceptio *inchoata*, quando ad perfectam plures actus requiruntur. Fructus *percipiendi*, quos percipere possessor potuisset, si negligens non fuisset. Dein alii dicuntur extantes; nempe formaliter & in natura; alii consumpti. Eos, quos Interpretes vocant *virtualiter extantes*, nempe ex quorum consumptione possessor factus est ditior, leges positivæ hoc vocabulo non exprimunt. Quando igitur de extantibus, & de consumptis decernunt, videndum est, utri classi ex mente & sententia legum accenseri debeant virtualiter extantes. (3)

(e) Actiones hominis tum ipsi, tum aliis rebus utiles sunt; quare perinde ac res pretio æstimantur, & æquiparantur rebus, quæ sunt in dominio nostro, ceu operæ, cultura, & cura rerum, quæ in dominio sunt.

(f) Impensæ, quæ in rem fiunt, *necessariæ* vocantur, si fiant ad eam conservandam: *utiles*, per quas res fit fructuosior: *voluptuariæ*, ad iucunditatem & delectationem comparatæ: sæpe & *mixtæ* sunt; in quo genere videndum, utræ prædominentur. *Impensæ* dicuntur tolli, si tollitur id, quod quis suo sumtu in re aliena fecit; quando id fieri potest, sine detrimento rei, hoc est, quin res fiat deterior.

(1) l. qui in alterius 42. D. de R. I.

(2) c. Vigilanti 2. & c. fin. de præscriptionibus. Adde c. 2. de R. I. in VI. & c. si virgo 5. XXXIV. q. 1. *Ceterum bona fide non agit, qui agit ex ignorantia, quam vincere aut deponere potest; igitur, ut quis bonæ fidei possessor sit, opus est, ut laboret ignorantia invincibili.*

(3) *Rationi & æquitati naturali consentiunt leges Romana. l. cum hic status. 32. §. 9. D. de donat. int. vir. & uxor. Consumsisse si accipere debemus, ne is, qui donationem accepit, locupletior factus sit. l. imperator. 70. §. ult. D. de legatis II. Cum autem rogatus, quidquid ex hæreditate supererit, post mortem suam restituere, de pretio rerum venditarum alias comparat, deminuisse, quæ vendidit, non videtur. & l. sequente ibid. Sed quod inde comparatum est, vice permutati domini restituetur. & l. 72. seq. ib. Idem servandum*

dum erit, & si in propria creditores ex ea pecunia dimiserit; non enim absumitur, quod in corpore patrimonii retinetur. Eadem definitio extat l. Pater. 32. D. de adimendis vel transferend. legatis: non enim absumtum videtur, quod in corpus patrimonii versum est.

§. CXXIV.

Bonæ fidei possessor non est, nisi laboret ignorantia invincibili, ut paulo ante adnotavi; si ex tali ignorantia pro domino se gerit, & iura dominii exercet; tum facta & non facta proveniunt ex ignorantia invincibili & antecedente; talis autem ignorantia tollit imputationem. (1) Igitur possessori bonæ fidei neque facta, neque non facta imputari possunt: hoc est

(a) Possessor bonæ fidei iuste possessionem interim retinet, amissam recuperat, aliaque dominii iura circa rem alienam exercet, (2)

(b) Quia neque facta, neque non facta eidem imputari possunt, duntaxat tenetur ex re, quam nullo vero iure possidet; neque negligentia vel culpa ei imputari potest, ut alteri propterea obligetur, neque fructuum consumptio; ergo non tenetur resarcire fructus consumptos, vel percipiendos; neque ad rem restituendam, si apud ipsum periit, eodem casu apud dominum non petitura.

(c) Quia nemo ex re aliena locupletior fieri debet, idcirco tenetur restituere fructus extantes vel re, vel in acquipollente, nempe quatenus factus est locupletior.

(d) Multa passim referuntur commoda possessionis legi naturali consentanea, ceu l. in pari causa potior est conditio possidentis; (3) unde inferunt: II. quod in statu civitatis possessio relevet ab onere probandi, idque reiciat in adversarium. III. quod præscriptione vim habente pariat præsumptionem dominii, aut saltem præstet

ffet conditionem ufucapiendi, & præscribendi dominium rei. IV. quod tribuat ius administrandi rem possessam, & fructus inde percipiendi lite pendente. V. quod obliget iudicem ad manutenendam possessorem, dum durat lis mota. VI. quod præsumatur bona fides, & etiam titulus, si possessio sit longissimi temporis, aut immemorialis. VII. quod præscriptione neci completa detur possessori actio *Publiciana*, vi cuius potest quis vindicare rem possessam sibi ablatam adversus quemcunque, excepto vero Domino, & eo, qui cum titulo possidet; aut etiam potestas vim vi repellendi, ut, qui possessione violenter deiectus est, eam in continenti etiam armis possit repetere. VIII. quod privilegium censeatur subreptitium & nullum, si in præiudicium possessoris est impetratum, nisi in eo fiat mentio derogatoria possessionis. Atque hæc sunt iura possessionis bonæ fidei maxime conformia naturali iuri; cum in perpetua dominorum mutatione rerumque humanarum ignorantia ipsa rerum dominia difficillimæ probationis sint,

(1) §.XXX.(d.)

(2) l. 136. D. de R. I. „*Bona fides tantundem possidenti præstat, quantum veritas, quotiens lex impedimento non est.*“

(3) c. 65. de R. I. in VI. l. 128. D. eod. Doctores in l. quoties 15. C. de rei vind.

§. CXXV.

Malæ fidei possessori, aut ei, cui postea mala fides supervenit, omnis actus imputatur, qui ad exercitium domini pertinet: igitur

(a) Tenetur ex re, ex facto, ex non facto, h. e. restituere debet rem, fructus non modo extantes, & ex quibus factus est locupletior, sed etiam consumptos, & percipiendos.

(b) Tenetur compensare rem, quæ culpa vel casu apud ipsum perit, eodem tamen casu apud Dominum non peri-

peritura; nam si etiam apud dominum periisset, interitus non pendet a non facto ipsius, nempe neglecta restitutione. (1)

(1) l. si vehenda. 10. §. 1. D. de lege Rhodia. *Nauta alienas merces transferens e navi meliore in deteriore, si hæc sola perit, tenetur: si utraque, non tenetur.* Adde l. si plures 14. D. deposit. *Ex quibus intelligitur, quomodo casus superveniens culpam præcedentem purget: quomodo item exceptionem habeat regula: mora transfert periculum in morosum, si scilicet res apud actorem peritura non fuisset.*

§. CXXVI.

De Possessione bonæ fidei longo tempore continuata cum titulo, saltem præsumto ob tempus immemorabile, quærent, an vim habeat transferendi dominia, hoc est, an præscriptio seu usucapio iure naturali transferat dominia; an duntaxat creatura iuris positivum sit, uti loquuntur. Est autem præscriptio *modus acquirendi a iure approbatus, quo per possessionem debito modo & tempore continuatam obtinetur ius aliquod, vel liberatio aliqua.* (1) At enim possessio rei tanquam suæ supponit quidem dominium, nisi ignorantia obesset; ex se tamen illud non confert: quomodo ergo solo cursu temporis, quo quis rem vel ius bona fide possedit, dominium illius acquiri potest? vulgo dicitur: omnia fiunt in tempore, non fiunt a tempore. Sed

(a) Dicunt: tranquillitas humanæ societatis præscriptionem exigit, ne dominia rerum incerta maneant, & obnoxia litibus. R. Ne quidem divisio ac dominorum introductio ex præcepto naturæ facta est, multo igitur minus inde vim habet præscriptio; sane non omne id, quod propositis finibus appositum est, vel certis temporibus plane necessarium, continuo ad leges

ges naturæ referri potest; satis est, si humanis legibus unum præ alio medium queat determinari. Tranquillitati hominum ac paci consultum est a natura per ius possessionis bona fide acquisitæ, quo se quisque tamdiu tæetur, quoad dominium ab altero plene evincatur.

- (b) Deinde voluntas, inquit, signis externis manifestata a natura vim habet transferendi dominia. Eiusmodi voluntas prioris domini in circumstantiis præscriptionis apparet; qui enim scit, ab alio possideri rem suam, nec eam repetit, aut vindicat, eo ipso manifestam facit voluntatem abdicandi se iure, quod in re habuit, eamque derelinquendi. Quod a sciente negligatur vindicatio rei, coniecturam præbet ipsa diuturnitas temporis. Denique sæpe ad eum statum veniunt, quæ in dominio sunt, ut domino non relinquatur spes prudens recuperandi, quod suum erat; ac tum eæ res pro derelictis habendæ. & præscriptio fiet species occupationis. R. i. Præscriptio æquæ, ac multo frequentius eas res afficit, quæ domino penitus incognitæ sunt, sic, ut nesciat eas ab alio possideri; atque, idcirco a legibus positivis ad acuendam diligentiam, & vitandam segnitiam invecata est.
- (2) Quid si ex ovium grege nonnullæ aberrarint, atque ad alienum prædium vel gregem venerint nesciente domino, ibique longius maneant; an per hoc censendus est dominus, dominio se abdicasse: voluntatem id transferendi manifestasse, rem suam dereliquisse? Rei alienæ vel retinendæ, vel acquirendæ non sufficiunt coniecturæ maxime incertæ, & ab usu abhorrentes; cum nemo præsumatur iactare rem suam.
- (3) qui mutuum vel commodatum, quod amico dedit, pluribus annis non repetit, vel quod non indigeat ipse, vel quod amici fide, & facultatibus confidat, idonee abdicasse se iure, vel re existimandus est? Sed, inquit, qui spem recuperandæ rei amisit, etiam voluntatem eam habendi deposuit, & dereliquisse censendus est: R. Quid? si Dominus ignoret, uti fit plerumque, rem suam in alienis manibus esse? naufragus proiciens merces suas, aut traiciens flumen, cui gemma sorte excidit, spem non habet, eas res recuperandi; an ergo, qui easdem capit, aut piscatur, continuò dominium acquirit? est quidam ti-

tulus pro derelicto, sed verus tantum; qui ex longa taciturnitate præsumitur, verus non est, sed fictivus, alienus a moribus hominum & naturali æquitate. Si res pro derelicto habita sit, statim nostra esse desinit, & occupantis statim fit; (4) quapropter non erit opus præscriptione, nec cursu longi temporis.

(1) A præscriptione tanquam modo acquirendi quidam distinguunt usucapionem tanquam causam acquisitionis consistentem in ipsa possessione rei, vel quasi possessione iuris debito tempore & modo continuata; alii præscriptionem ad incorporalia, usucapionem ad res corporales referunt; apud Romanos usucapio de fundis Italicis & bono Quiritario, præscriptio de prædiis provincialibus, & dominio naturali seu bonitaria dicebatur. At enim istuc antiquæ subtilitatis ludibrium sustulit Iustinianus l. unic. C. de nudo iure Quiritium tollend. Necessè non est, præscriptionis & usucapionis notionem pluribus verbis evolvere; cum de illius tantum vi, & efficacia agatur; neque illud explicandum, an & quatenus inter gentes habeat locum.

(2) c. Vigilanti, 5. de præscript.

(3) Arg. l. cum de indebito. 25. v. qui enim solvit. D. de Probat.

(4) l. i. D. pro derelicto.

§. CXXVII.

Reliquum est, ut delicta, quibus iura domini & possessionis violantur, breviter indicemus; in quem finem præ oculis habendum est ius, quod domino competit disponendi de re sua, eamque possidendi; quod quidem ius ob eam causam non extinguitur, quod in alterius potestatem modo quocunque res venerit: eidem competit ius ad omnia consecraria domini, & omnes actus vi domini licitos; idque ius est perfectum utpote ius in re suo; obligatio igitur eidem respondens perfecta est pariter, nempe ob-

obligatio abstinendi a re, a possessione, ab usu, a fructibus rei alienæ, & a quovis actu ad exercitium domini spectante. Dominus ergo pati non tenetur, ut fundum suum ingrediari: habet ius *vindicandi* rem suam, ac si detentor nolit restituere, eundem vi adigendi. Quia tamen res duntaxat domino restituenda est, necesse est, ut dominium ante probetur, quam vindicatio, aut violenta iuris sui persecutio, id est, bellum inferatur. His domini, & possessionis iuribus obsunt

- (a) *Furtum* rei, tum *manifestum*, hoc est, deprehensum in ipso actu furandi, quando res furtiva nondum in alium locum delata est; tum *non manifestum*. *Furtum usus* est, cum de usu disponitur sine iure disponendi: *Furtum possessionis*, si cui invito rei mobilis possessio subvertitur e. g. subtrahendo creditori pignus.
- (b) *Invasio*, quis, qui ius possidendi non habet, alterum vi deicit possessione rei immobilis. Contra invasorem locum habet defensio violenta: si quis defensioni resistit; tum defensio rei coniuncta erit cum defensione sui. *Rapina* est; qua invito res mobilis vi eripitur.
- (c) *Iacturam* rei suæ facit is, cuius non volentis potestati res ita subducitur, ut recuperare nunquam possit. Est hoc *damnum* (1) idque aut voluntarium seu dolosum, aut culposum, aut casuale. *Damnum* pariter fit *deterioratione* rei, si nempe eum in statum redigitur, ut minus valeat, quam antea.
- (d) *Defraudare* est alterum re aut factis privare eo, quod ipsi debetur. *Damnum* dolosum appellatur *fraus consilii*; si ab insciente gemma adulterina pro genuina venditur, est *fraus eventus*.
- (e) Factum, quo quis violente deicitur de possessione, in iure canonico vocatur *Spolium*, estque id omne, quo possessor fuit spoliatus, siue res sit mobilis, siue immobilis, siue iurium nomine contineatur. *Spoliatus*

tus autem vel deiectus dicitur ille, qui possedit semel, & qualicumque possessione, vel quasi, est privatus. (2) — Possessionem *furtive* ingreditur, qui nullo iure & ignorante possessore eam ingreditur. Possessio *turbatur*, quando quis impeditur in exercitio domini quoad unum vel alterum actum. Unde est *vis turbativa*, qua turbatur possessio: *expulsiva*, qua quis deicitur possessione: *compulsiva*, qua cogitur cedere: turbatio re aut verbis fieri potest.

(1) §. XVII. (d.)

(2) Exempla spoliationis extant. c. 2. 3. 7. 8. 9. 10. de Restit. spoliat. c. 3. de caus. poss. & propr. c. 5. & 6. de sepult.

C A P U T XV.

Iura & obligationes ex pactis & contractibus provenientes.

ARGUMENTUM.

§. CXXVIII. Notio pacti. CXXIX. Substantialia in ratione generica pacti. CXXX. ad formam pactorum pertinet conditio, CXXXI. dies, CXXXII. modus, causa, demonstratio, arrha, disiunctio. CXXXIII. Effectus pactorum, obligatio, aliique. CXXXIV. diversæ classes pactorum. CXXXV. Species contractuum. CXXXVI. in quibus insunt Substantialia, in ratione specifica contractus, naturalia, accidentalia. CXXXVII. vi naturali ratiocinandi applicantur leges contractuum ad datum negotium singulare.

§. CXXVIII.

Pactum a pactione dicitur; - - & est duorum vel plurium in idem placitum consensus. (1) Fere enim tractatus ac dissensio paciscentium præcedit, donec in unum consentiant, seu inter sese conveniant.

Nam

Nam sicut convenire dicuntur, qui ex diversis locis in unum locum colliguntur & veniunt: ita & qui ex diversis animi motibus in unum consentiunt, id est, in unam sententiam decurrunt. (2) Hæc pactionis seu pacti notio cum recepta sit & auctoritate legum firmetur, non tam reiicienda vel emendanda, quam explicanda est.

(a) In pactione igitur inest *consensus* non qualiscunque theoreticus, vel qualis ob mutua studia inter homines datur; sed efficax & practicus voluntatum consensus, quidpiam dandi, faciendi, non faciendi; quo consensu suscipiatur vel remittatur ius, aut obligatio tanquam effectus moralis pactorum, & quidem propria voluntate; ut, quod initio est voluntatis (ante præstitum consensum), postea fiat necessitatis. Quapropter non sufficit nudum *propositum* utcunque firmum mente conceptum, sed ex natura societatis humanæ requiritur consensus manifestatus verbis, nutibus, scriptura, aliisque signis rei accommodatis: neque pro tali manifestatione haberi potest *nuda assertio*, qua aliquis propositum suum quidpiam præstandi exerit. Nam aliud est narrare, vel nude asserere quidpiam se facturum; & aliud, præsentis voluntatis declaratione suscipere obligationem, vel alteri conferre, aut remittere ius quoddam. (3) Consensus per signa externa manifestatus is esse debet, quo palam fiat determinata voluntas obligandi sese alteri, vel remittendi obligationem, conferendi ius, vel remittendi. Similiter neque *tractatus* aut *negotiationes pacificæ*, quibus deliberatur, utrum, vel quo modo aut quatenus consentiendum sit, pro consensu ad pactum requisito haberi possunt.

(b) *Consensus duorum vel plurium*; secus non intelligitur *conventio*, quæ ex essentia sua plures in idem collectos denotat, neque contractio seu contractus, nisi utraque ex parte quidpiam contrahi vel constringi cogitetur. Agitur enim hoc loco de iuribus & obligationibus ex voluntatis consensu ortis: porro in tali hypothese non modo nulla obligatio, sed nec ius aut

aut favor inscienti, & non consentienti acquiritur; quia invito beneficium non datur, & vi libertatis naturalis cuius permittendum est, velitne, an secus ius aut favorem acceptare; ergo nudum offerendi promissum non sufficit, nisi *acceptatio* sequatur. Eiusmodi offerentis solius promissum *pollicitatio* vocatur. (4) Quæ est pactio incompleta, neque effectum moralem pacti, seu obligationem iustitiæ ante gignit, quam alterius partis acceptatio sequatur; ac tum inspecto initio negotii habebitur pollicitatio; considerato exitu pactio; quia acceptationis complementum accessit. (5)

(c) *In idem placitum*; quatenus *eandem rem*, vel *idem ius* unus transfert, alter acceptat: vel ad futuram præstationem mutuam uterque se obligat. Sunt enim aliæ pactiones vel contractus *executivi*, qui in præsententi absolvuntur; ut si dem librum, & alter acceptet, vel si permutem rem aliam cum alia; alii *promissorii*, qui in futurum propendent, ex quibus nunc existit obligatio præstandi aliquid in posterum, aut ius exigendi, utrinque, absolute aut sub conditione. *Idem placitum* ergo refertur ad obiectum pactionum, quod in communicatione rerum vel operarum situm est, neque numero comprehendi potest, uti neque res, nec operæ diversæ hominum.

(d) Quia hic consensus duorum vel plurium in idem placitum practicus & efficax esse debet, idcirco pactio vel contractus veri nominis haud est, nisi obligationem perfectam & ius perfectum producat; non absolutum & connatum, sed hypotheticum & adventitium. (6) Unde passim ut indigna ICto reiicitur opinio Franc. Connani comment. Iur. I. c. VI. n. II. & seq. & l. V. c. 1. 4. qui promissionis & pacti nullam agnoscit naturalem obligationem, nisi intercesserit *συναλλαγμα*, id est, factum quoddam obligatorium. Sed separandæ sunt quæstiones diversæ; quarum altera est *facti*, altera *iuris*; facti quæstio est, quomodo quis promiserit, & quatenus, non animo se obligandi, atque alteri conferendi ius, sed eo solum, quo præsentem animi voluntatem narramus, aut asserimus, vel quo in dictis nostris & factis constantes nos esse oportet, seu fideles; atque hoc promissionis modo
solam

solam obligationem fidelitatis oriri aiunt, quæ per sese & ex genere suo levis est, etsi ob damnum alteri emergens gravis esse possit. Alia est promissionis ratio, qua quis animum declarat, sese vere obligandi, atque alteri acceptanti conferendi ius perfectum; idque fieri potissimum censetur in promissis utrinque onerosis, ac siquid promittitur ad pecuniariam interrogationem alterius, declarantis, sua interesse servari fidem; unde maxima stipulationi vis tributa est olim a Romanis. Idem fieri præsumitur, si promissioni adhibentur solemnitates quædam, ceu testes, scriptura, iuramentum, poena, arrha, nisi usu paciscentium hæc arrha eo sine sit adiuncta, ut illa amissa pœnitere liceat. Denique si promittendo, ac paciscendo id agitur, quod in eiusmodi negotio passim fit ab aliis, qui se obligari ex conventionem minime dubitant. (7)

(1) l. I. §. 2. D. de Pactis. *A passione velut forma nuncupatur res, merces, sponsa pacta.*

(2) l. cit. §. 3. *ibid.*

(3) Lessius de I. & I. l. II. c. XVIII. dubit. 6, „Durum, inquit, est, & nusquam gentium usitatum, ut, qui apud se, nemine audiente, diceret, promitto vel do Io, anni 100, teneatur manifestare hanc suam donationem Io, anni, an velit acceptare; nec possit pœnitere.“ At si hac inconstantia nihil contra iustitiam peccatur, non continuo ea semper innocua est. „Ego dicere malo, inquit Layman l. „III. sect. III. n. ult. semper est peccatum inconstantie ex genere suo veniale, sine causa à proposito bene capto desistere. „Cum hæc sit inordinatio mentis; quod bene consultatum, & acceptatum est, leviter & sine ulla rationabili causa de-relinquere.“

(4) l. 3. D. de Pollicitat.

(5) Clar. D. Glettle in trakt. Iurid. de pactis & contractibus inter pollicitationem privato factam secuta acceptatione & inter pactum nihil interesse docet; et si reipublica ponatur facta pollicitatio, secuta acceptatione, insignis inter alia pacta & talem pollicitationem intercedit differentia; quod ex nudis pactis nulla privatis actio comparatur; cum e contrario ex nuda pollicitatione efficax resp. actio acquiratur, ut patet ex legibus Digesto-

gestorum de Pollicitat. Sed ius naturæ inter pacta nuda, si pacta veri nominis sint, & non nuda seu vestita, aut inter pacta, & contractus quoad vim obligandi differentiam non agnoscit.

(6) Conf. §. XVI. (b.)

(7) Connani opinionem discutit Grotius de I. B. & P. l. II. c. XI. a n. I.

§. CXXIX.

Substantialia pactorum & contractuum duplici modo spectantur, primo in ratione pacti *generica*, dein quoad certam contractus *speciem*, de qua postea agetur. Ratio generica pacti, ut subsistat tanquam pactum, neque inane & irritum sit, postulat verum consensum, aptam materiam, ius seu facultatem moralem paciscentis; de quibus actum est supra. (1) Pauca huic loco maxime propria sunt annotanda:

(a) Leges humanæ præter veros contractus, qui vero contrahentium consensu existunt, statuunt *quasi contractus*, qui consensu ficto & ex dispositione legis inducto censentur perfici. Elusmodi sunt, negotiorum gestio, tutelæ administratio, communitio rei, aditio hæreditatis, solutio indebiti. Verum cum natura has fictiones ignoret, ea, quæ his contractibus propria sunt, vel ad ius naturæ non pertinent, vel ex aliis principiis naturalis æquitatis, iustitiæ, caritatis repeti debent. In contractibus *tacitis*, qui *expressis* opponuntur, consensus manifestatur factò aut non factò, uti si quis coram tacet, cum deberet ac posset consentire; vel si quis reddit vel abolet cautionem debiti. Quia consensus non necessario verbis, sed etiam aliis signis exprimi potest, non apparet, cur in certis adiunctis factum, aut non factum vim consensus habere non possit. Consensus *præsumtus*, qui ex verisimilibus indiciis colligitur, ad rationem pacti sufficere potest in foro humano; quando lex adminiculum præstat, & consensum personalem supplere potest; at spe-

spectato naturali iure, si re ipsa non adest, nec ullo modo declaratus est, non efficit validum pactum, multo etiam minus, si est consensus *mere præsumtus de futuro*, id est, quem alter, si rem nosset, præstaret, vel quam primum noverit, sine dubio præstiturus est. Eiusmodi consensus *mere conditionalis est*, & nihil ponit *in esse*, ut vulgo aiunt. Et quia in genere causæ efficientis non datur potentia ad præteritum; quomodo consensus, qui nondum est, sed futurus creditur, vim habet nunc conferendi ius, & gignendi effectum pactioni proprium? Quod nunc fit, postulat causam, quæ nunc est, non quæ expectatur. Quis legem nunc fert, vel iudicium exercet per imperium vel iurisdictionem, quam non habet, sed habiturus est?

(b) Materia pactorum sunt res & operæ seu facta; horum quædam *simplicia* dicuntur, quæ intra terminos facti hærent, nec ad dandum vel transferendum definitantur; secus *prægnantia* solent appellari. Facta etiam *negativa* in pactum deduci possunt, quando nec obligationi, nec iuricuiusdam repugnent, proindeque turpia non sint, nec per sese ad delinquendum invitent. (2) Qui factum *alienum* promittit, censetur operam addicere, qua alium inducat ad faciendum, vel dandum, quod petitur. Ea incassum adhibita, promissor liberatur, nisi rem suo periculo fore promiserit. Pactorum materia sunt etiam res, quæ nondum existunt, sed futuræ sperantur, ceu fructus nascituri in hac arbore. (3) Affinis est *emptio spei*, quando emitur res acquirenda incerta: ceu iactus retis, captus piscium; quod pacti vel contractus genus sustinendum est, etsi nil acquiratur de eo, quod speratum est; quia ex natura sua aleam continet. At fructus futuri intelliguntur emi sub conditione: si nascantur. Quæ exempta sunt ab hominum commercio, ceu res sacræ, religiosæ, sanctæ, publicæ, aut quæ non subiacent contrahentium potestati, vel alienari aliunde prohibentur, non sunt apta pactorum materia.

(c) Ius seu facultas moralis, quæ ad paciscendum requiritur, intelligi non potest, quando contraria adest obligatio abstinendi a re in pactum deducta. Quomodo latro habet ius acquirendi ac tenendi rem A, quam

quam domino relinquere, vel si rapuerit, restituere naturajiter obligatur? Quomodo ius habeo alterum mihi obligatum tenendi ad aliquid præstandum, quando obligor, eundem servare liberum ab omni obligatione? Ceterum translatio iuris continet aliquid positivum relate ad eum, in quem transfertur, & privativum, nempe amissionem iuris in eo, qui transfert. Fieri potest, ut paciscendo non id agatur, ut nunc fiat iuris translatio, sed ut de illa in posterum facienda partes conveniant; id, quod contingit in sponsalibus, per quæ sponsi non transferunt ius mutuum in corpus ad actus generationi aptos, sed futuras nuptias, ac futuram eius iuris translationem promittunt. Quid ergo dicendum, si post facta sponsalia cum una persona fiant sponsalia vel matrimonium cum alia contra fidem priori datam? Dico primo, sponsalia secunda non valere. Nam utraque sponsalia habent idem obiectum, nempe futuras nuptias vel translationem eiusdem iuris; qui primæ sponsæ promisit futuras nuptias, & ius ad futuras nuptias translulit, non potest eas valide promittere alteri, vel idem ius transferre in alteram. Dico secundo, matrimonium cum alia persona contra fidem primæ sponsæ datam iure naturæ validum esse; nam promissio futuræ translationis seu alienationis rerum vel iurium, non est translatio, vel alienatio earundem; ergo facta ea promissione manent penes promittentem, eiusque dispositioni subiacent; & quamvis ob circumstantias priorum sponsalium non deberet disponere contra datam fidem, tamen ius disponendi retinet, ac dispositio contraria erit valida; quia aliud est ius, aliud rectus usus iuris. (3) Nec vero intelligitur, quomodo, qui ius quoddam retinet, sese ipsum inhabilem reddat ad validum eius usum, nisi auctoritas suprema legem irritantem interponat, vel iuris illius translatio aut alienatio facta iam fit; ut proinde de re non sua, consequenter invalide, disponderet. (3)

(1) §. LV. seq.

(2) *In pactum deduci non potest factum negativum non manifestandi, quæ in damnum proximi vergunt: non denuntiandi, quæ perniciofa sunt reipublicæ: non testificandi coram iudice legitime interrogante. Conveniri potest inter par-*

partes contrahentes, ne culpa præstetur. At pactio, ne dolus præstetur, rata non est. l. 17. pr. D. commodati. l. 23. ib. de R. I. Nam eiusmodi pactio ad delinquendum invitatur, ac facile paciscentem inducit, ut proiecta bona fide dolos fruatur, sciens, nullum sibi inde periculum imminere. Quod non obstat, quo minus dolus iam patratu remittatur postea; modo non præstetur securitas futuris dolis.

(3) l. nec emtio. 8. D. de contrah. emtion.

(4) *Valere matrimonium contra fidem sponsalium cum alia persona initorum deciditur c. 1. de sponsa duorum: et si priora sponsalia fuerint iurata. c. tua. 5. eod. conf. Suarez T. III. de Religione l. LX. c. IV. n. 4.*

§. CXXX.

Ad formam pactorum & contractuum refertur adfectio conditionis, diei, modi, causæ, poenæ, arrhæ &c., aut quod his omissis absoluti sint; quo casu statim *cedit dies, Et venit dies*, hoc est, in pacto pure & absolute inito statim oritur obligatio, ac statim implenda est, ita, ut peti possit, quod debetur. Quod non idem fit, si conditio adiicitur, ante cuius eventum nec cedit dies, nec venit dies. Si dies adiicitur tanquam terminus *a quo*, statim quidem dies *cedit*, & obligatio nascitur; antequam tamen dies *veniat*, res promissa exigi non potest. *Conditio* est qualitas actui adiecta, qua vis illius in futurum ac incertum eventum suspenditur; (1) unde conditio proprie dicta de futuro est, possibilis, contingens, ac suspensiva; diciturque *potestativa*, quæ pendet ex facto alterutrius contrahentium: secus *casualis*, vel mixta ex utraque. *Conditio resolutiva* supponit actum validum; eveniente tamen conditione resolvendum.

Vim proprie dictæ conditionis non habent, 1. quæ de præfenti vel præterito sunt; non enim suspendunt efficaciam contractus & obligationem, etfi contractantes nesciant, an conditio actu existat, vel extiterit, & consequenter, sitne orta obligatio, an non orta. 2. Quæ sunt de re *impossibili* natura, facto, vel iure, id est, turpes. 3. Quæ sunt *necessariæ*, aut *intrinsicæ* vel ex natura negotii, vel ex dispositione legis; tales enim non reddunt actum conditionatum, sed relinquunt intra terminos actus absoluti. 4. *Repugnantes substantiæ* actus vel negotii. Cum his notionibus connectuntur sequentes positiones:

- (a) Pendente conditione proprie dicta nulla nascitur obligatio; quod ex natura promissii vel consensus conditionati apertum est; inducitur tamen *spes debitum iri*, eaque transmittitur utrinque ad hæredes post mortem contrahentium; quamdiu ergo pendet, revocari non potest, nisi consensu omnium paciscentium. Eventus autem illius retrotrahitur ad initium contractus, saltem si contractus consensualis, non realis sit initus. (2)
- (b) Conditio potestativa coniecta in voluntatem promittentis seu debitoris, actum facit nullum ac nugatorium, ceu, promitto dare centum, si voluero. Aliter sentiendum, si non ipsa obligatio, sed modus præstandi vel tempus in voluntatem promittentis conii-citur, e. g. dabo, si vel quando commodum erit; numerabo dotem, quantum visum fuerit; quo casu tandem devenitur ad arbitrium boni viri. Conditio coniecta in voluntatem vel actum tertii, potius casualis censenda est, ceu promitto dare, quantum Titius arbitratus fuerit; si Titius aut non velit, aut non possit arbitrari, contractus deficit, nec suppletur arbitrio boni viri.
- (c) Conditio impossibilis ex natura, lege, aut facto, item repugnans substantiæ contractus, contractum red-

reddit irritum; (3) tum enim efficax voluntas aut consensus locum non habet.

(1) §. 4. I. de Verb. oblig.

(2) Si contractus solo consensu perficitur, isque consensus alligatus fuit conditioni, hac eveniente intelligi potest quomodo consensus conditionatus transeat in absolutum. At si actus non censetur perfectus, nisi traditione rei, ceu mutuum; tum solo eventu conditionis utique traditio facta non intelligitur, e. g.; si navis ex Asia venerit, dabo mutuum. Disputant etiam hoc loco, an debitor sub conditione, solo istius eventu constitutur in mora, ita ut nulla hominis interpellatione opus sit.

(3) Illud singulare est ex vi legis positivæ, quod in testamentis & matrimoniis conditiones impossibiles habeantur pro non adiectis, nec vitient contractum, sed ipse vitentur; modo in matrimonio de præsentis ac serâ voluntate contrahentis satis conficit.

§. CXXXI.

Dici nomine, qui contractui aliquando adiectus dicitur, intelligitur quodcumque temporis spatium, hora, mensis, annus, a quo vel incipiat obligatio, vel quo adveniente cesset; unde alius est dies tanquam *terminus, a quo*, alius tanquam *terminus, ad quem* perduret obligatio. *Certus* vocatur dies, si duo constant, & quod sit extiturus, & quando sit extiturus; (1) *secus incertus* (2) ac *simpliciter incertus*, si ignoratur omnino, an aliquando sit extiturus; ac tum æquipollet conditioni de futuro contingente. Aliquando actui tacite inest dies, ut qui Carthagine dari stipulatur, cum Romæ sit, tacite tempus complecti videtur, quo perveniri Carthaginem potest. (3) Ex his concludes:

(1) Si dies pacto adicitur tanquam *terminus, a quo*, statim nascitur obligatio; non tamen exigi potest, id est,

est, statim cedit dies, non tamen venit dies, quod intelligenti verba manifestum est; id contingit primo, quando dies tacite inest contractui. Secundo, quando adiicitur dies certus; tertio, quando incertus eo tantum, quod nescitur, quando sit exiturus.

(b) Dies simpliciter incertus quoad obligationem æquipollet conditioni de futuro contingente; ante cuius eventum nec cedit, nec venit dies.

(c) Dies incertus tanquam terminus, ad quem, non suspendit obligationem, sed eam continuat, & multiplicat usque ad diem præfixum, quo adveniente ea cessat, & in foro externo per exceptionem eliditur.

(1) Exemplum extat §. 2. I. de verb. obl. decem aureos primis Kalendis Martii dare spondes.

(2) l. nam si. 17. D. de condiçt. indeb. Si, cum moriar, dare promiserò.

(3) l. interdum. 73. D. de Verb. Oblig. Ceterum significatio horum verborum: cedit, venit dies, explicatur l. cedere. 213. D. de S. V. Commodum huius distinctionis etiam in eo est, ut discernatur, quid ad hæredes aliosve successores transmittatur, vel non transmittatur. Omnia autem transmittuntur, quæ debentur; ea autem debentur, quæ cessata sunt; ideoque res, cuius dies cessat, etsi non venerit, transmittitur ad hæredes.

§. CXXXII.

Præter conditionem & diem adiectum contractuum formam immutant sequentia:

(a) Modus seu gravamen pacto adiectum, quod tamen obligationem non suspendit, uti conditio; sed cum re in pactum deducta una involvitur; si in modum consentiens eum postea implere recuset, iuste repetitur, quod datum, vel negatur, quod promissum est; (1) quia tanquam causa finalis consideratur, cui consensus alligatus est; unde modus turpis, vel repugnans substantiæ contractus, istum vitiat. (2)

(b)

(b) *Causa* ingreditur pactum, quando exprimitur id, quod est, vel erit, tanquam impellens ad contrahendum, non tanquam id, quod per contractum obtineri debet, quodque est proprium *modi* & *causæ finalis*, non moralis, de qua agitur in præsentî. vulgo dicunt: cessante causa cessat effectus, ut proin, si causa non subsistit, pactum corrumpat. (3)

(c) *Arrua* quoque & poena contractibus formam dant accidentalem, de qua ex mente pacifcentium & communi usu iudicandum est.

(d) *Demonstratio* dicitur, quidquid designandæ rei vel personæ præter nomen contractui adiicitur; finis ergo demonstrationis est, ut res vel persona notetur, & distinguatur, de quibus, si satis constat, falsa demonstratio nihil officiet; neque enim discedendum a fine est, ut retineatur medium. (4)

(e) *Forma disiunctiva* occurrit in pactis *alternativis*, qualia sunt tum relate ad *personas*, promittendo huic vel illi, (5) tum relate ad *res*; dabo hoc vel illud; ac tum optio censetur reservata promittenti vel debitori. Si plurium obligatio afficit singulos, non pro rata, sed in solidum; appellantur *correi debendi*; & si singuli habent ius exigendi totum, *correi credendi*. Factum unius correi attingit etiam reliquos tam in utilibus, quam odiosis, reservato tamen regressu inter singulos.

(1) *Leges Romanæ præbent remedium conditionis: causa data, causa non secuta; vel utilem rei vindicationem.* l. quoties. 3. C. de donat., quæ sub modo.

(2) De matrimonio constat ex c. fin. de condit. appof. de aliis contractibus colligitur ex l. per servum. 14. D. de usu & habit. ubi *legatum ususfructus sine usu, siue sub modo non utendi inutile dicitur; quia fructus sine usu esse non potest.*

(3) Depromptum est axioma ex l. i. C. de conditione ob caus. datorum: „*Pecuniam, quam te ob dotem accepisse -- proponis; impediente quocunque modo iuris auctoritate matrimonium, -- iure conditionis restituere debes.*“ Sed Conf. §. LVI. (e. f.)

(4) Consentit l. demonstratio 17. & l. falsa. 33. D. de condit. & demonstrat.

(5) Iustinianus l. cum quidam. 4. C. de verbor. & rer. significat. *coniunctionem aut pro & accipi vult; utique spectata materia, quam afficit.*

§. CXXXIII.

Effectus pactorum proximus, & immediatus est obligatio, ac ius ex mutuo consensu in idem placitum, paciscentibus proveniens. Atque ea obligatio coniuncta cum iure est *naturalis*, sed hypothetica, utpote consequens hypothesein facti. Ius quidem paciscendi est connatum & absolutum, (1) tanquam medium necessarium ad conservationem vitæ, perfectionemque; is vero effectus in eo situs est, ut ius promittentis transferatur in *τὸ suum* acceptantis. Cum itaque iure naturæ perfecta sit obligatio, ut nemo lædatur in *τῷ suo*; (2) sequitur, ut etiam obligatio pactorum perfecta sit, iusque ex pacto proveniens itidem perfectum. Quidquid dein de naturali turpitudine mendacii dictum est supra, (3) id æqua proportione ad infidelitatem, seu datæ fidei læsionem accommodari potest. Ex ipsa autem pacti natura patet, hanc obligationem, si uterque ponitur transferre ius quoddam, esse *mutuam*; & quia naturalis est, ac rationem in natura hominis & rerum habet, erit etiam *universalis*, seu pertinens ad omnem hypothesein pacti *initi*, ita ut cuiusvis promittentis consensus nitatur hac conditione: si *altera pars consentiat*. Ex his conficies sequentia corollaria:

(a)

- (a) Quia obligatio pacti est universalis, erit fides data servanda omnibus, quibuscum pactum initum est, etiam hostibus, alienis a vera religione; & servanda ab omnibus etiam a potentibus, a Principibus, a Superioribus quibuscunque.
- (b) Quia obligatio est mutua, & consensus unius consensum alterius pro conditione habet; nemo aliter se obligare censendus est, nisi quatenus alter obligationi satisfacit; hinc vulgo dicitur: *Frangenti Fidem fides frangatur eidem.* (4) Hæc tamen regula caute adhibenda est, multasque ob rerum adiuncta limitationes habet; sæpe plurima negotia cum maxima perturbatione humanæ societatis identidem rescinduntur; cum enim sæpe in potestate cuiusvis non sit, liberare datam fidem; si continuo altera pars discederet a conventionem, æque sibi ac aliis graviora mala accerferet.
- (c) Obligatio hæc ex consensu pacifcentium orta non ita prætracte & duriter a singulis suscepta, & alteri ab altero imposita existimari potest, ut iura humanitatis & æquitatis conculcentur, & supra humanas vires homines confringantur; hinc in actibus promissorii censetur inesse conditio: *rebus sic stantibus, nec mutatis notabiliter, vel: si potero*; animadvertunt autem Interpretes iuris, paria esse, supervenire impedimentum, & ignoratum præcedere. (5)
- (d) Promissor vel debitor facti præstando id, quod interest creditoris, non liberatur; uti obligationi suæ non satisfacit is, qui *rem determinatam* promissit, & eius loco id, quod interest, præstare vellet. Qui pactione ius acquisivit, vi libertatis naturalis iudicare solus creditor potest de eius usu & dispositione. Invito autem creditori aliud pro alio solvi non potest.
- (e) Obligationis naturalis, quæ ex pacto resultat, tanquam quidam effectus & annexa spectantur alia non pauca, ceu 1. quod solutum repeti non possit. 2. Quod locum habeat compensatio. 3. Quod pignora recipi & retineri possint. 4. Quod novari possit debitum. 5. Quod tertius intervenire, atque pro obligato fideiubere, aut debitum constituere queat. 6. Quod adiuncta

Et fit præstatio doli ac culpæ intra certum gradum a pacifcentibus commiffæ. 7. Quod persecutio iuris perfecti ex pactione orti in statu naturali admittat viam, & in civili pariat actiones varii generis. (6)

(1) §. XVI. (b.)

(2) §. XVII.

(3) §. XC.

(4) *Frustra sibi fidem quis postulat ab eo servari, cui fidem a se præstitam servare recusat. c. 75. de R. I. in VI. adde c. 3. & c. 25. de iureiurando. Consentit ius civile, quod dat conditionem causa data, causa non secuta.*

(5) Arg. c. pastoralis. 4. de Except.

(6) *Fieri potest, ut leges civiles actibus quibusdam aliquos effectus iustis ex causis tollant; si tamen alios relinquant salvos, dici nequit, eiusmodi actum, vel pactum per leges civiles penitus irritatum esse. Equidem id puto ad contractus quosdam pupillorum sine auctoritate tutoris vel curatoris inatos, posse applicari.*

§. CXXXIV.

Ut iam a generica pacti ratione descendamus ad inferiores pactorum, & contractuum classes ac species, consideranda est origo eorundem, dein varius effectus obligationis, modus, quo unaquæque species perficitur, denique specificum nomen.

(a) Origo contractuum quærenda est in natura, in moribus & usu hominum, in legibus peculiarium statuum civilium. Sic contractus matrimonii dicitur naturalis, seu in officium naturæ institutus; alii eatenus a natura sunt, quatenus ea ius pacifcendi dat, & pacta tanquam medium ad propositos fines consequendos offert. Ipsa dein vitæ necessitas apud populos invexit varii generis contractus, qui dicuntur *iuris gentium*; peculiæres constituerunt Romani, dictos contractus iuris civilis; eodemque iure constituendi

va-

varias pactorum & contractuum formas alii populi perinde gaudent, ac Romani usi sunt, modo salvæ manent caritatis & iustitiæ leges. (1)

- (b) Spectato effectu alii dicuntur contractus *unilaterales*, per quos sibi alterum obligatum quis tenet sine mutua sua obligatione; uti fit in mutuo, commodato &c. & *bilaterales* seu onerosi, qui obligationem ex utraque pacipientium parte continent. Sunt alii *translativi iuris in re* ceu emtio, venditio: alii *non translativi iuris in re*, ceu locatio, conductio. Dein *personales* dicuntur, quorum obligatio ita personis adhæret, ut non transeat ad successores & hæredes; hoc enim casu vocantur *reales*.
- (c) Ex modo, quo quisque contractus in sua specie perficitur, alius vocatur consensualis, realis, literalis, verbalis.
- (d) Contractus *nominati* dicuntur, qui ob ipsum frequentiore usum proprium ac specificum nomen sortiti sunt: in his determinata negotii natura ex ipso nomine intelligitur, et si nihil speciale sit dictum. *Innominatus*, qui caret speciali nomine; nam *plura sunt negotia, quam vocabula*. (2) Sic *permutatio* nomen generis est, non speciei; eaque quadruplex: do, ut des: do, ut facias: facio, ut facias; facio, ut des. Hoc modo etiam emtio venditio permutationis species est, quia merx permutatur cum pretio. (3)

(1) *Multas enim formas edere natura novas deproperat*, inquit Iustinianus l. 2. §. 18. C. de veteri iure enucl.

(2) l. natura. 4. D. præscriptis verbis.

(3) *De contractibus nominatis certæ actionum formulæ proditæ apud Romanos erant. In iis vero, qui innominati censebantur, tantum inerat, quantum fuerat dictum seu a pacipientibus expressum; ac proinde non usitata quædam, sed accommodata ad ipsum factum conficiebatur formula, quæ idcirco præscriptis verbis nuncupabatur.*

§. CXXXV.

Contractuum nominatorum complures sunt classes; in singulis eorum certæ species collocatæ;

(a) Sunt contractus *simplices*, alii *compositi*, quando plures simplices in unico negotio involvuntur.

(b) Simples alii sunt *benefici*, alii *permutatorii*.

(c) Ex beneficiis quidam *mere benefici*, ut donatio, & præstatio facti uti is; alii *benefici cum mutua quadam obligatione*, uti cum rei usus gratis conceditur, ea tamen lege, ut res eadem in genere vel specie reddatur; estque 1. *mutuum*, quo res fungibilis datur ea lege, ut restituatur in genere. 2. *Commodatum*, quo res non fungibilis ad certum usum & tempus gratis conceditur, ut tamen finito usu eadem in specie reddatur. 3. *Precarium*, quod precibus petentis utendum conceditur tamdiu, quamdiu patitur is, qui concessit. 4. *Depositum*, quo res alicui gratis custodienda traditur ea lege, ut eadem in specie ad deponentis arbitrium restituatur. 5. *Mandatum*, quo alteri negotium gratis gerendum committitur, & ab altero suscipitur. 6. Mandato affinis est *fideiussio*, quo quis ei, qui tertium quendam ad præstandum sibi obligatum habet, se hoc præstiturum spondet, nisi is, qui debet, præstiterit.

(d) *Permutatorii* sunt, quibus operæ vel res non gratis in alterum conferuntur; sed ita, ut hic vicissim aliam rem, vel operam præstet. In his alii *diremtorii*, quando una pars ita dat, vel facit, ut pars altera aliud det, vel faciat; alii, qui non dirimunt partes, sed *communione afferunt*, quando nimirum res & facta ad communem utilitatem conferuntur; quod fit per contractus societatis.

(e) Ad contractus permutatorios, qui dirimunt partes, refertur 1. *emptio venditio*, qua res datur pro pecunia. 2. *Locatio & conductio*, qua usus rei non fungibilis, vel opera præstatur pro certa mercede. 3. *Cambium*, quo pecunia cum pecunia commutatur; quod est cambium *minutum*, seu *manuale*; verum suten

cam-

cambium est contractus solo consensu perfectus de pretio campfori dando, & literis ab eodem campfore tradendis, ad tandundem alibi recipiendum. 4. *Emphyteusis*, qua dominium utile rei permutatur cum obligatione præstandi annum canonem. 5. *Feudum*, quo dominium utile rei permutatur cum obligatione præstandi fidelitatem, id est, curam & diligentiam, ne quid in præiudicium domini directi fiat. 6. *Contractus Chirographarius*, qui perficitur mediante chirographo seu literis, quibus quis fatetur, se rem fungibilem ceu pecuniam ab altero accepisse, eamque restituere promittit. 7. *Contractus æstimatorius*, quo res æstimata certo pretio traditur vendenda alteri, ut eam vel reddat, vel pretium determinatum solvat. 8. *Permutatio* tum in specie, qua res traditur pro re, nempe do, ut des; tum in genere; do, ut facias: facio, ut facias: facio, ut des.

- (f) Haftenus de ea classe contractuum permutatoriorum actum est, quæ paciscentes inter se dirimit ipsa re permutata, dum alius aliud præstat. Aliud permutationis, sive contractus utrinque onerosi genus est id, quod communionem affert, nempe vi ipsius contractus, sive consensu paciscentium ortam; est enim communio quædam fortuita & necessaria, uti si quibus eadem res testamento legata est. (I) Ad hunc igitur locum pertinet *Societas*, quæ est contractus consensualis bonæ fidei de re vel opera honesta, ad commodiorem usum, & uberiorem quæstum in commune conferenda; ea societas valde multiplex est; sic 1. est *societas officiorum*, vi cuius in locis illis, ubi officia sunt vendibilia, plures conferunt pecunias ad emendum eiusmodi officium, cuius dein fructus pro rata collatæ pecuniæ a singulis percipiuntur. Fit etiam, ut officialis, qui iam emit officium, alium quendam, a quo pecuniam ad alios usus accipit, in socium & communionem fructuum & emolumentorum officii adsciscat. 2. Contractus *Socidæ*, quo pecudum usus pro villiori mercede annua, aut certa fructuum parte alicui conceditur, ea lege, ut siquæ illarum pereant, accipiens vel alias in eorum locum substituat, vel æstimationem præstet. 3. *Contractus affecurationis*, quo quis indemnitate circa casus fortuitos præstationem pro certa mercede in se recipit, ut adeo pau-

cis

cis verbis is contractus dici possit averfio periculi pro certo pretio. 4. *Contractus trinus*, seu conventio, qua inter easdem personas de eadem pecunia tres contractus, nempe societatis, affecurationis & lucri certi minoris pro incerto maiore simul coniunguntur. De moralitate huius contractus diu multumque disputatum est.

(g) Alia est contractuum classis, qui *aleam continere* dicuntur, quibus nempe super incerto eventu convenitur; suntque 1. *emptio spei*, quando certo pretio emitur res acquirenda incerta. (2) 2. *Sors*, a cuius fortuita determinatione suspenditur acquisitio rei alterius; id fit non divinando, quid futurum sit; id enim superstitiosum est, sed *eligendo* unum ex pluribus: *attribuendo* rem indivisam uni: *dividendo* rem communem, & assignando rei divisæ partem unicuique. 3. *Loteria*, quando certa pecuniæ summa a pluribus confertur ea lege, ut per sortem definiatur, quid ex proposita re, vel rebus quilibet habere, an vero symbolæ suæ dispendium facere debeat. 4. *Olla fortunæ*, quando pro certo pretio emitur ius, schedulam ex urna extrahendi ea lege, ut extrahens obtineat rem, quam inscriptio schedulæ præsefert. Huc pertinet *rota fortunæ*, & *iactus tesserarum*. 5. *Præmium victoria*, quod proponitur ea lege, ut certo quodam modo aliqui inter se certent, & præmium sit eius, qui alios vicerit. 6. *Ludus fortuitus*, artificialis, mixtus. 7. *Sponsio*. 8. Denique conventio *de lucro minore certa pro maiore incerto*.

(h) Est alia contractuum classis, qua non quidem dominium rei, sed tamen ius in re aliena confertur; in his 1. est *pignus*, seu contractus realis, quo res aliqua creditori in securitatem debiti ita traditur, ut soluto debito eadem in specie sit restituenda. A pignore non differt *hypotheca*, nisi quod pignus perficiatur ipsa traditione rei oppignoratæ; hypotheca vero nuda conventionione, qua res solum obligatur creditori, quin tradatur, eiusque possessio transferatur. 2. *Servitus*, seu ius in re aliena constitutum, quo dominus in re sua aliquid pati tenetur in alterius rei vel personæ utilitatem. Affines servituti sunt iura *bannaria*, per quæ tota aliqua communitas compellitur adire cer-

certum molendinum, furnum, officinam braxatoriam &c. item quando operæ rusticæ debentur alieno prædio.

3. *Dominium utile*, sive ius utendi fruendi prorsus liberum, sic tamen, ut proprietas rei quodam modo sit restricta ad alium; cuiusmodi est emphyteusis & feudum, de quibus supra. Dein contractus *libellarius*, quo prædium conceditur certo pretio & certa pensione in annos singulos constituta, ea fere conditione, ut condicto tempore rursus numerato certo pretio vel arbitrario renovetur. Dein *superficies*, quando quis in alieno solo obtinet superficiem duntaxat sive aream ad domum construendam, olivetum plantandum, piscinam faciendam, vel quidvis aliud. Constituitur ius superficialium etiam in ædibus extructis, quando ædes donantur aut venduntur ea lege, ut dominium in solo retineat donator aut venditor. Pensio annua, quam superficialius domino fundi pro huius usu solvit, *Solarium* vocatur. (3)

(1) l. nihil autem. 2. D. commun. ibid.

(2) §. CXXIX. (b.)

(3) De quasi contractibus mentio facta est eod. §. CXXIX. (a.)

§. CXXXVI.

Singulis hisce contractuum nominatorum classibus ac speciebus insunt alia, quæ substantialia dicuntur, alia, quæ *naturalia*; demum & accidentalialia.

(a) *Substantialia* in ratione specifica contractus censentur, sine quibus hic contractus non est, nec esse potest, sed in aliud genus vel aliam speciem migrat. Substantia mutui in eo est, ut detur res fungibilis, ut transferatur dominium, & adiiciatur obligatio restituendi rem in genere. (1)

(b) *Naturalia* dicuntur, quæ tacite intelliguntur de natura actus, etsi nihil dicatur; eoquod actui inhiunt ex frequentiore usu & assidua consuetudine, quæ in naturam transit, etsi expresso contrahentium pacto aut etiam vitio abesse possint salva substantia contractus.

ctus. Sic naturale est mutuo, ut sit gratuitum, emtioni, ut venditor præstet eviçtionem.

(c) *Accidentalia* adefse vel abesse possunt salva contractuum substantia ac natura; cuiusmodi sunt varia pacta adiectitia, quæ, quia contractui adhærent, vestita appellantur a Iurisconsultis.

(r) *Substantia contractus non ex nomine, quod a contrahentibus negotio imponitur, sed ex notis intrinsicis & contractui propriis æstimanda est.* l. cum manu. 80. §. 3. D. de contrah. emtione: Nemo potest videri eam rem vendidisse, de cuius dominio id agitur, ne ad emtorem transeat: sed hoc aut locatio est, aut aliud genus contractus. l. Lucius. 24. D. depositi. Egreditur ea res depositi notissimos terminos, ut nempe dominium rei depositæ in depositarium transeat; excepta forte depositione pecuniæ. §. fin. l. de mandato: In summa sciendum est, mandatam, nisi gratuitum sit, in aliam formam negotii cadere. Nam mercede constituta incipit locatio conductio esse.

§. CXXXVII.

Pro varietate classium ac formarum variæ æquitatis ac iustitiæ regulæ sunt constitutæ tum naturali, tum positivo iure. Earum ad propositum quoddam negotium applicatio per ipsam naturalem cogitandi vim duplici ratiocinatione fit; ac primo datum negotium reducitur ad certam classem vel speciem contractus; quod fieri non potest, nisi & negotii determinationes seu notæ internæ accurate expendantur, & distincta notio diversarum classium specierumque, in quas contractus tribui solent, habeatur præ oculis. Facta negotii reductione sequitur altera ratiocinatio, per quam ea, quæ generatim de effectibus moralibus, de iuribus & obligationibus certæ classi vel speciei, ad quam negotium redu-

reductum est, lege naturali vel positiva constituta sunt, ad datum negotium eo reductum accommodantur. (1)

(1) *Exemplum huiusmodi poni potest. 1. In dato negotio conventum est inter paciscentes de usu equi pro certa mercede præstando; at contractus consensualis de usu rei pro certa mercede præstando est locatio conductio; igitur in dato negotio celebrata est locatio conductio. 2. In locatione conductioe præstari a conductore debet damnum vel levi culpa datum: in dato autem negotio celebrata est locatio conductio, Et a conductore datum est damnum culpa levi, ergo ab eodem id præstari debet.*

C A P U T XVI.

Ex neglecta officiorum, de quibus hædenus tractatum est, frequens oritur obligatio restituendi, quod debetur; eaque peculiarem expositionem poscit.

ARGUMENTUM.

§. CXXXVIII. Notio satisfactionis Et restitutionis. CXXXIX. Restitutio ex re accepta. CXL. iniusta acceptio. CXLI. culpæ gradus ac limites. CXLII. quæ culpa restitutionem poscat? CXLIII. an sola theologica, ut vocant? CXLIV. restitutio ob damnum ab animali vel seruo datum. CXLV. aliæ damna cum culpa data. CXLVI. præstatio culpæ in contractibus. CXLVII. Si post initum contractum res nostræ Et aliæ simul periclitentur. CXLVIII. restitutio ob læsam æqualitatem in contractibus onerosis. CXLIX. restitutio ex quasi contractu. CL. quis teneatur restituere, si plures damnum dederint. CLI. Restitutio ob consilium pravum. CLII. ob præstitum consensum. CLIII. ob datum recursum. CLIV. ob participationem damni dati. CLV. ob negativos imputationis modos. CLVI. Quid Et quantum oporteat restituî. CLVII. tempus faciendæ restitutionis.

stitutionis. CLVIII. locus
 & sumtus, quibus fit restitu-
 tio. CLIX. cui restituendum?
 CLX. concursus creditorum.
 CLXI. impotentia restituendi.
 CLXII. Si damnum sit irre-
 parabile. CLXIII. si res
 interit. CLXIV. impotentia
 ex inopia debitoris. CLXV.
 impedimentum ex parte cre-
 ditoris.

§. CXXXVIII.

Iniuria strictè dicta, quæ est violatio iuris per-
 fecti aliorum, (1) non intelligitur fieri sine animo
 nocendi vero, aut interpretative tali; quia nec igno-
 rari passim iura perfecta aliorum, nec sine eiusmodi
 animo lædi possint. Animus nocendi *verus* præ-
 sumitur, quando actio ex se & præsentibus adiunctis
 iuri perfecto alterius adversatur; isque est *dolus*, vel
dolus malus, sive malitiosa facti in læsionem alterius
 destinatio. Siqua actio alteri iure perfecto debita
 est, eius ommissio dolosa esse potest. Animus nocendi
interpretative dictus, censetur ommissio diligentia
 debitæ, sive eius, quam adhibere quisque tenetur,
 ne ius perfectum aliorum lædat, vocaturque *culpa*.
 Duo distinguenda in iniuria sunt, I. *offensa* læsi,
 quatenus hic in se aut bonis suis impetitur, molestia,
 iusto dolore, aliquando etiam terrore vel ignomi-
 nia afficitur, eiusque imo & aliorum securitas ac
 tranquillitas turbatur; multis enim minatur, qui
 uni facit iniuriam. II. *Damnum* læso illatum per in-
 iuriam, qua ipsi demitur quidquam de iis, quæ iure
 perfecto tenet. (1) Ius naturæ, ut inferre iniuriam
 prohibet, sic illatam reparari iubet: secus enim con-
 tinua-

tinuatur, & singulis momentis infertur velut nova. *Reparatio offensæ* fit per *satisfactionem* propriè dictam: *reparatio damni per restitutionem*; quæ voces, etsi confundantur sæpenumero, re tamen differunt, ac altera ab altera separari possunt; altera item gravis, altera levis censeri. Qui vi adhibita alterum spoliare re sua attentat, nec tamen prævalet; gravem iniuriam irrogat; at damnum non dat. Qui uni horologium furto, alteri per rapinam aufert, æquale damnum, non æqualem iniuriam facit. Satisfactio igitur offensam respicit, etsi adiunctum damnum non habeat, ac propria est iustitiæ vindicativæ: fieri potest in bonis alterius ordinis, ac iniuria erat, eamque æqualitatem poscit, quam *medium rationis* vocant; quia per rationem fit æstimatio tum offensæ, tum personarum, quibus accommodanda est satisfactio. At restitutio damnum respicit, cuius redintegratio est: iure interno ante omnem iudicis sententiam fieri debet, & per se quidem in eodem genere, in quo læsio contigit, ac *medium rei*, sive perfectam rerum æqualitatem exigit, ut, qui ob damnum illatum minus habet, ac debebat iure perfecto, per restitutionem obtineat idem, vel æquale. Hinc *restituere* idem est, ac *iterato aliquem statuere in possessionem vel dominium rei suæ*. (5) Hæ notiones perquam foecundæ sunt, nec sine corollariis relinqui debent.

(a) Potest quis in dominium vel possessionem rei suæ, aut iuris restitui, quam sine iniuria amiserat. Hinc

Zallinger Ius Nat.

T

restit-

restitutio latius patet, quam iniuria; ut si restituitur pignus, locatum &c.

(b) Restitutio vi notionis postulat, ut quis antea in possessione rei vel iuris fuerit, atque ut res, qua fit restitutio, sit eadem, vel priori æquipollens. Utrumque aliter se habet in *solutione*, a qua proin differt. Qui dat pretium pro emto tritico, solvet; qui idem in genere dat pro eo, quod mutuo acceperat, restituit.

(c) Restitutio in reparando iure perfecto, atque eo versatur, quod alter habuit in $\tau\omega$ suo. Sicuti dono, quod ab eodem antea emi, non fit reparatio prioris iuris, sed nova translatio. Si extreme indigenti quidpiam dem ex obligatione gravi caritatis, nihil restituo; quia non do, quod alter habuit in $\tau\omega$ suo, aut quod iure perfecto exigere potest.

(d) Restitutio reducit ad æqualitatem, quod inæqualiter ablatum est (4); & aliquis reddendo, quod accepit simpliciter, reducit ad æqualitatem. Ergo solum tenetur restituere tantum, quantum accepit. Igitur restitutio in duplum, triplum &c. ex lege positiva promanat, & satisfactionem respicit. At quamdiu mihi deest quidpiam de re mea, vel consecrariis rei, aut lucro cessante vel damno emergente (quod utrumque nomine *Interesse* venit), tamdiu mihi non restituitur plene atque ad æqualitatem; quia minus habeo, ac iure perfecto debebam habere. Non tamen eo spectat restitutio, ut plus habeam postea, ac ante. Hinc si quod incrementum rei meæ, quam alter iuste vel iniuste detinuit, ex sola illius industria, non ex re ipsa accessit, id mihi restitui non debet, sed penes detentorem manet. (5)

(e) Ad $\tau\omega$ suum non tantum pertinet dominium rei, sed etiam iura connata acquirendi (6) & *creditum*, quo nomine intelligitur ius perfectum exigendi ab altero rem ex pacto vel quocunque modo perfecte debitam. (7) Qui ergo alterum a consecutione boni, quod acquirere poterat, vel ei debebatur, mediis iniustis, ceu mendacijs, vi, fraude impedit, is facit, ut minus habeat, quam alias haberet; & obligationi restituendi subiacet. Siquis solam alterius spem con-

- sequen-

sequendæ rei vel probabilitatem consecutionis iniuste intercipiat, non rei, sed spei æstimationem arbitrio prudentis viri restituet; præsertim cum multa inopinatio incidant, ne quis re sperata potiatur. Cavendum etiam, ne cupiditas habendæ rei pro iure habeatur, & iniuria obtendatur, quæ nulla est; exemplo sunt operarii, qui ob longiorem laborem plus postulant, quam conventum fuerat. (8)

(f) Quia obligationibus aliorum perfectis in statu absoluto satisfit per actiones negativas. (9): obligatio autem restitutionis positiva est, quæ in faciendo & dando consistit, atque etiam sine præcedente iniuria locum habet; idcirco erit ea obligatio perfecta hypothetica; atque indaganda est hypothesis sive ratio sufficiens, ex qua positiva & perfecta obligatio restitutionis provenit. Eiusmodi hypothesis vel ratio sufficiens in scholis nuncupatur *radix restitutionis*, quæ multiplex esse potest. Et quia obligationes affirmativæ respiciunt adiuncta loci, temporis, personarum; præterea facultatem & opportunitatem poscunt; quibus deficientibus expleri nequeunt; intelligitur, cur de adiunctis faciendæ restitutionis, & causis excusantibus agendum sit.

(1) §. XVII. (d)

(2) ib. (f) *Offensam, quæ inest in violatione iuris perfecti, propius exprimit vox generalis, iniuria: damnum notat vox læsio; l. V. decretalium extat titulus 36. coniunctim de iniuriis & damno dato.*

(3) S. Thomas 2. 2. q. 62. a. 1. Sic l. I. §. 31. D. de vi, & vi arm. „*de eo, qui vi deiectus est, statuitur: pristina causa restitui debet, quam habiturus erat, si non fuisset deiectus.*“

(4) S. Thomas loc. cit. a. 3.

(5) Idem a. 6. ad 1.

(6) §. XV. (c)

(7) l. 10. 11. 12. D. de. V. S.

(8) Matth. XX. 11. seq.

(9) XVII. (a)

§. CXXXIX.

Res accepta, extans formaliter in se, aut in æquivalenti apud eum, cui illam tenendi ius non est, prima est radix restitutionis; fructus, incrementa, & confectaria ex re ipsa provenientia ad dominum rei pertinent. Unde instar axiomatum sunt duo hæc: 1. *res aliena clamat ad dominum*; perinde ut Tobias ex voce balantis hædi, ne quid alienum domi esset, vereri se significavit. (1) 2. *Nemo cum alterius iniuria, iactura & detrimento locupletari debet.* (2) Ex his concludes:

(a) Si res apud dominum peritura naufragio, deprædatione hostili, incendio, servata est, dum in aliena manu erat; non cessat esse res domini, proindeque restitui debet.

(b) Quia amissa possessione ius ac dominium non amittitur (3); idcirco res aliena, si quo loco invenitur, & ab inventore tollitur, adhibita diligentia, ut ad dominum perveniat, curanda est. (4)

(c) Etsi dominus ex re sua fructus non percepisset; si iidem proveniunt alio dante operam; tamen ex re proveniunt, atque ad confectaria domini pertinent, & restituendi sunt. De possessore bonæ ac malæ fidei dictum est supra. (5)

(1) Tob. II. 21.

(2) C. 48. de R. I. in VI. & l. iure naturæ. 206. D. eod. l. nam hoc. 14. D. de condict. indeb.

(3) §. CXII. (b.)

(4) De rebus alienis inventis lex Mosaica disponit Deut XXII. a v. 1.

(5) §. CXXIV. (c.) & §. CXXV.

§. CXL.

§. CXL.

Altera restitutionis radix vulgo statuitur *iniusta acceptio*, seu *damnificatio* active, id est, actio, ex qua alteri damnum contingit; unde iniuste dicitur *formaliter*, id est, cum peccato & conscientiæ noxa coniuncta, aut *materialiter* iniusta, ex se quidem cum peccato aut conscientiæ noxa coniuncta, ut tamen oblivio, inconsiderantia, præcipitantia coram Dei & conscientiæ tribunali excusationi locum præbeant. Quapropter talis actio duplici spectanda modo est:

- (a) *In se*, considerando *primo* ius, obligationem, vel necessitatem, ex qua ponitur: *secundo* connexionem cum damno, utrum ex se perniciosa, cum damno, vel tantum cum periculo damni remotiore, propinquo, proximo coniuncta: *tertio* gravitatem ipsius damni, quod ipsum, vel cuius periculum cum actione coniunctum est.
- (b) *In animo agentis*; an is censeatur directe vel indirecte nocendi voluntatem habuisse; an subito terrore, deliberate, plena, aut non plena advertentia, probabili ignorantia, oblivione actionem ediderit?

§. CXLI.

Notio doli ac culpæ, & multiplex istius gradus indicatus est supra. (1) Cum vero nonnunquam perdifficile sit, limites inter dolum & culpam, inter varios culpæ gradus, inter culpam levissimam, & casum fortuitum discernere; opus est nonnulla in eam rem annotare;

- (a) Inprimis spectanda est natura negotii & actionis, eiusque adiuncta. Aliquando satis diligens & immunis

nis a culpa censetur, qui eo modo rem facit, quo alias passim ab omnibus solet fieri; uti fit in pulsanda campana, et si tintinnabulum forte decidens hominem opprimat. (2)

(b) Sunt quædam actiones per se & natura sua valde periculosæ, ceu transportare columnas, res fragiles, cum igne accedere ad locum, ubi magna est copia materiæ, quæ flammam cito concipit. Inde fieri potest, ut culpa in se levis spectatis adiunctis valde gravis evadat.

(c) In æstimanda culpa non id considerandum est, quid usu & experientia facti prudentiores cautioresque faceremus; sed quid homines prudentes eiusmodi loco ac tempore passim agere soleant. (3)

(d) *Casus fortuitus*, ut a culpa etiam levissima segregetur, in Romanis legibus dicitur is, cui *resisti non potest*. (4) Superat igitur humanas vires, & humanam prudentiam, quam viri etiam maxime providi ac solertes adhibere solent tum saltem, cum experientia nondum cavere didicerunt. Hinc dicitur *vis maior* (græcè *Θεουβία*) ceu lapsus fulminis, naufragium, terræ motus, vis aquarum aut ventorum; eumque per se nemo præstare debet, nec imputatur, sed commiserationem parit. Aliter de culpa differendum est, et si ea plena inconsideratione obrepserit: tum enim dici potest: per te stabat, quo minus id damni emergeret: cur non advertisti animum? debebas advertere, ac poteras etiam. Sane omnes idæ ac voces, imo etiam iuris facti & profani dispositiones confundendæ sunt, si, quod per culpam sit, casus fortuitus nuncupetur.

(e) Notio *culpæ iuridicæ* pariter supra data est; sed veritas illius notionis videtur examinanda. Non nego, fieri posse, ut quis repentino terrore, aliave commotione, aut inadvertentia, oblivione id agat, ex quo alteri damnum sequitur, quin peccatum committere censeatur. Sed istiusmodi *culpa theologica materialis*, quamobrem *culpa iuridica* vocitetur, non video. Forte quia iura præscribunt eam diligentiam, quam quis sine peccato ponitur omittere. Atqui ius naturæ,

ræ, & sacrum positivum præcipit moderari animi motus, præscribit pfallentibus devotionem, attentionemque, vetat mentiri. Quid ergo? si quis involuntaria mentis inconstantia animo vagetur inter pfallendum: si repentino iræ impetu prævertitur: si non advertenti mendacium ore effluit; rectene has dices distractiones iuridicas, iram iuridicam, mendacium iuridicum? Sed fortassis ea dicetur culpa iuridica, qua omittitur diligentia, quam adhibere non tenetur. At enim sic nulla erit omnino culpa, quæ vi notionis omissionem *debitæ* diligentiae exprimit; nec quisquam in foro condemnatur ob eam causam, quod diligentiam omiserit, quam adhibere non debebat. Non igitur improbanda est eorum thesis, qui, cum accurate loqui amant, uti necesse est in disciplinis, ita statuunt: *Nulla est culpa iuridica*. Sed ne de oculis litigemus, dicatur per me diligentiae *debitæ* omissio, quæ ob inculpatam inadvertentiam peccato caret, culpa iuridica; quia in foro humano de actibus internis constare nequit. Siqua externe & in se culposa sit, in iure habebitur pro culpa.

(1) §. XLV.

(2) Casus extat in c. Ioannes. 23. de homicidio.

(3) Caietanus in comment. S. Thomæ. 2. 2. q. 64. 8. memorabilem casum refert de quadam Hispaniæ Principe, quæ cervam parvulam quasi familiarem & domesticam instar catelli aiebat. At cum illam canes aliquando insequerentur, eaque in sinum dominæ suæ confugeret, hæc tum quidem gravida canibus territa abortum fecit. Addit Caietanus, hoc infortunium non solum ab ipsa regia Principe non fuisse prævisum, sed nec a tot viris illustribus & sapientibus, qui ipsius curam habebant, eique assistebant, & ex qua regni successorem expectabant; & tamen post factum omnes dicebant, non debuisse illam cum cervæ ire in locum, ubi venatici canes aderant.

(4) l. in rebus. 18. D. commodati.

§. CXLII.

Hisce præfixis notionibus subiungenda sunt principia, vi quorum ex iniusta acceptione obligatio restitutionis emergit:

- (a) Omnium consensu reparari debet damnum dolo datum, et si qui dedit, nullum commodum ex damno dato referat; nec interest, directe dederit, an indirecte; si non cavit, ne sequeretur, aut si agendi iure caruit.
- (b) Idem tenendum, si quis damnum dat culpa lata advertenter, et si de cetero actionem ponat iure suo; quia quis iure naturæ eam tenetur in actionibus suis, ne aliis damno sint, adhibere diligentiam ac circumspectionem, quam homines diligentes, non dissoluti, non leves ac temerarii adhibent in rebus suis. Quis enim operam humanis viribus accommodatam adhibere debet, ne lædat naturale ius.
- (c) Qui actionem bona fide primo posuit, sed cuius effectum noxium dein animadvertit; si illum, cum potest, non impedit, tenetur ad damnum reparandum; qui mala fide damnum præparavit, tenetur cum pari suo, imo etiam maiore, quam innocenti imminet, periculo, illud impedire, retractare, remove. Ius enim naturæ, uti prohibuit eam præparationem; sic quovis momento, ut impediatur damnum, & periculum amoveatur, præcipit; secus tenetur ad restitutionem.
- (d) Qui alterum impedit a consecutione boni iure perfecto eidem debiti, quocunque modo, impediat suavisu, vi, fraude &c. illud obligatur reparare; similiter & qui a consecutione boni alteri non debiti impedit modis iniustis ceu calumniis; pariter obligatur pro ratione spei, quam alter habebat.
- (e) Qui actionem ponit iure suo, atque ex honesto fine, atque operam dat, ut par est, ne alteri damnum sequatur; siquod sequitur, id ipsi imputari non potest. Non enim videtur iniuriam facere, qui utitur iure suo. (1)

- (f) Ex solo pravo affectu, aut voluntate inferendi malum, si actionem quis ponat iure suo, non oritur restituendi obligatio, uti si actor, testis, iudex, dum viam iuris tenent, simul iniquo odio moventur in reum. Videre igitur oportet, utrum & quatenus actio externa in damnum iniustum influat.
- (g) Siqua actio de se indifferens per voluntatem pravam & affectum nocendi determinatur ad hoc, ut noxia & iniusta fit, ea parit obligationem reparandi damnum, utpote ab illa actione proveniens.

(1) c. 31. de Electione.

§. CXLIII.

His quidem extra controversiam positis, ut opinor, inquirendum est, quid spectato naturali iure de culpa, ut vocant, iuridica, sive illa actione statuendum sit, ex qua alteri damnum oritur, quin agens aut commodum vel lucrum habeat, aut verum ac formale peccatum commisisse dicatur. Vulgo quidem ita statuunt: *Nemo (secluso contractu) tenetur ad restitutionem damni a se illati, nisi in damno inferendo culpam admisit theologicam contra iustitiam.* Interest, ut puto, ad perscrutanda principia naturalis Iuris, argumenta sic sentientium discutere.

- (a) *Dua sunt, inquit, radices restitutionis, res accepta & iniusta acceptio;* in præsentî hypothesi, cum, qui damnum dedit, non peccarit coram Deo, neque commodum aut lucrum ex sua actione habeat, neutra radix reperitur. R. Hoc dictum, quo aliis sæpe locis utuntur, non principium est, sed petitio principii. Hoc ipsum enim ambigitur, utrumne *formalis* iniustitia requiratur. Ad satisfactionem, eam requiri fateor; an ad restitutionem, vix audeo definire. Nam restitutionem præcedere debet inæqualitas: hæc autem sine peccato

formali induci potest; dum nimirum alter ob factum alterius minus habet, ac iure perfecto ipsi competit.

(b) *Ubi peccatum non est, vera iniustitia non est.* R. Ubi peccatum non est, utique iniustitia peccaminosa non est: est tamen vera inæqualitas; & vera & efficax læsio iuris alieni, ac proin vera iniustitia.

(c) *Damnum plena inadvertentia datum, est casus fortuitus.* R. Utique relate ad eum, qui damnum ab alio passus est; sed sic eidem erit casus fortuitus, si a latronibus exspoliabitur. At si eum spectes, qui damnum dat, & quidem culpa lata, etsi rationem peccati nullo modo cognoscat; non potest ea culpa cum casu fortuito confundi, secus nec condemnatio iudicis haberet locum. (1) Replicant, esse casum *theologice fortuitum*, non *in iudice fortuitum*; sed ita quidem nullo iure, nulla ratione, nulla nisi auctoritate distinguunt, fumentes pro vero id, quod probare, non asserere deberent. Nam sensus eius dicti hic demum erit; secundum Theologos damnum sine peccato formali datum tam parum reparandum est, ac secundum. Ictos casus fortuitus.

(d) *Si in hac hypothesi, de qua agimus, damnum dans ad reparandum tenetur; tenebitur etiam amens, furiosus; tenebitur, qui rem alienam bona fide consumpsit; tenebitur medicus, advocatus, index, si ex opinione probabilissima agentes noceant.* R. 1. An hi etiam a Iudice condemnari poterunt, vel condemnati tenebuntur? 2. His imputari damnum nullo modo potest; culpam committenti, etsi citra peccatum, id imputari, ac vitio dari potest, non ex malitia, sed ex facto, quod in se culpabile est. Alia est damnificatio materialis, alia culpa materialis, qua damnum datur. *Dices*, hi iidem ius alienum materialiter violant. R. Abusu vocum id per me dicas; at re ipsa nequidem culpam materiale committunt; quia nihil omittunt de diligentia debita; in quo ratio culpæ sita est: nihil ipsis omnium consensu imputari potest, sed totum casui fortuito tribuendum est; qui humanam diligentiam superat.

(e) *Qui damnum patitur, non potest esse rationabiliter inuitus; cum alterius actio omnino involuntaria sit.* R. Qui

Qui damnum patitur ob culpam latam alterius, indemnitate a iudice exigere potest. Igitur rationabiliter invitus esse potest. Ceterum hæc ipsa expressio, *rationabiliter, vel contra invitum esse*, omnino vagum & confusum habet significatum. Respiciendum est ad ius tam perfectum, quam imperfectum illius, qui invitus est. Ius domini non minus violatur culpa, quam vocant, iuridica, ac theologica; non ratio peccati, sed factum ipsum nocet.

- (f) *Obligatio restituendi est pœna: hæc infligi non potest, ubi peccatum non est.* R. Nihil tam falsum, ac quod restitutio pœnæ rationem habeat; hæc enim in malo nocentis consistit: at restitutio in reparando iure læsi innocentis. Si mihi damnum dedisti, non ut malum tibi fiat, sed ne meum continuetur, peto. Si grave ac molestum id accidat tibi, tibimet imputa; quare non cavisti, uti omnes boni ac prudentes solent? Quisque ferre debet consecutaria actionis suæ, sive eam cum peccato ediderit, sive absque peccato; qui citra peccatum formale fit ebrius, æque ferre capitis dolores ac intemperiem stomachi debet, ac si orapulam theologicam, non tantum iuridicam hausisset. Ceterum si quis pœnæ vocabulo adhærescit; eam, quæ in obligatione restituendi inest, naturalem per me vocitet, sive ab ipsa natura culpæ latæ affixam.

- (g) *Qui damnum subiit ex culpa alterius, is quidem parte bonorum vel iurium spoliatus iam est: qui dedit, sua integra retinet. In dubio melior est conditio possidentis, nec quisquam innocens spoliari debet re sua.* R. Qui damnum subiit ex culpa alterius, spoliatus re sua dici non debet, nisi ex hypothesi adversantium, qui negant, lædentem debere restituere, quantum nocuit. Fac enim debere; igitur, qui damnum subiit, loco rei destructæ retinet ius perfectum. ut tantundem reparatur. Atqui habere ius perfectum, ut tantundem reparatur, perinde est, ac habere rem ipsam. Id quod exprimit Iuris Digestorum regula: *is, qui actionem habet ad rem recuperandam, rem ipsam habere videtur.* (2) Dein læsus, an lædens potiore iure censeatur innocens, ipsi, qui dissentiunt, dispiciant, atque una videant, an læsus factio lædentis, vel potius sententia absolventium ab obligatione restituendi, spoliatus parte

parte bonorum, vel iurium videri debeat. Accedit, quod eo etiam ex capite male utantur possessionis favore, quod non tam de iure reali, quam personali agatur.

(h) *Auctoritas negantium obligationem restituendi multo est maior, ac affirmantium.* R. Si numerandi sint auctores. c. Si examinandæ & ponderandæ rationes, pari iure negavero, ac alii affirmant. (3) Ac puto, summæ auctoritatis esse decretalem Gregorii IX. C. ult. de iniuriis. In qua explicanda non laborarent theologum. quando de voluntario & ratione peccati formalis tractant, modo cogitent, de sola obligatione restituendi, quæ ex culpa lata provenit, non de peccato formali in ea decretali agi. Similis culpa, & consequens obligatio reparandi damnum in libro Exodi occurrit; qui locus in corpus Iuris canonici relatus est. (4)

(i) Reliquum est, ut, quid sentiam ipse in re valde ambigua, aperiã; ac *primo* Rationes, quibus opinio negativa nititur, haud magni ponderis esse, patet expendenti, quæ adhuc dicta sunt. *Secundo*, leges positivæ, quæ ex lege Aquilia actionem dant læto, valde æquæ sunt. *Tertio*, quia *factum cuius suum, non adversario nocere debet* (5); potior videtur causa læsi, quam lædentis. Sed an hæc æquitas tanta sit, ut naturali obligationi subiaceat, facile defendi haud potest; nam *quarto* ea obligatio restituendi, quæ ex re accepta, & malitiosa acceptione oritur ad ius proprietatis, ac dominii tuendum, omnino necessaria est, ita ut ea sublata obligatione ius quoque proprietatis ac dominii tolleretur. At enim, cum fines rerum ac dominii suos gradus habeant, nec quivis gradus sub obligationem cadat; concludi non potest, extare ius naturale de reparando damno inadvertenter dato; cum id quidem ius ad tuendam gradu perfectiore proprietatem conducibile sit, non tamen ad eam tuendam intra iustum gradum, fit necessarium. Atque hoc argumentum, etsi negativum videatur, ne communio-rem sententiam abiiciam, multo plus apud animum meum valet, quam ea, quæ de culpa iuridica passim disputari in scholis solent. Generatim loquendo, conformius æquitati est, ut, qui damnum dat culpa sua, etfi

ut si sine peccato det, id reparat. Sed fieri potest, ut generali æquitatis rationi alia obstet æquitatis ratio in peculiari hypothefi relucens. Si vir pauper & bonus involuntaria mentis aberratione rebus viri opulenti forte noceat; æquum videtur, ut nec pauperi humana fragilitas damno sit, nec dives copias suas ex tenuitate viri pauperis refarcire velit. Contra si vir opulentus similiter damnum det minus habenti, æquum est, ut compenset etiam non cogente iudice; si denique par pari noceat absque animo nocendi, æquitati aptius satisfieri non videtur, quam si damnum inter se partiautur. Cum nemo sit hominum, qui naturali mentis evagatione, præcipitantia, inconsideratione per omnem vitam non aliquando, ac forte sæpe noceat alienis rebus; obligatio, si qua extaret, istiusmodi damna reparandi, videtur humano generi supra, quam par est, molesta futura, plurimisque anxietatibus obnoxia.

(1) §. CKLI. (d.)

(2) l. is, qui. 15. D. de R. L.

(3) Vid. Panormitanus in c. ult. de iniuriis & damno dato. Ludov. Engel. tit. de iniur. & damno dato n. 50. Decretalis Gregorii IX. c. ult. de iniur. & damn. dato videtur integra hic exscribenda: „*Si culpa tua datum est damnum, vel iniuria irrogata, seu aliis irrogantibus opem forte tulisti, aut hæc imperitia tua sive negligentia evenerunt: iure super his satisfacere te oportet, nec ignorantia te excusat, si scire debuisti, ex facto tuo iniuriam verisimiliter posse contingere vel iacturam. Quod si animalia tua nocuisse proponas, nihilominus ad satisfactionem teneris, nisi ea dando passis damnum velis liberare teipsum: quod tamen ad liberationem non proficit, si fera animalia, vel quæ consueverunt nocere, fuissent, & quam debueras, non curavisti diligentiam adhibere. Sans licet, qui occasionem damni dat, damnum videatur dedisse: secus est tamen in illo dicendum, qui, ut non accideret, de contingentibus nihil omisit.*“ Nota 1. Canones præcipue ad conscientiam forum respicere, & Gregorium P. IX. hanc decretalem non rescripsisse parti cuidam litiganti vel iudici causam ad se deferenti, quasi decisurus, quid in foro externo tenendum sit, sed eam motu proprio edidisse. 2. Nulla suppetit ratio, ea verba: si sci-
re

re debuisti, *restringendi ad ignorantiam proxime vincibilem, & ad culpam cum formali peccato coniunctam.* 3. Nihil de contingentibus omittere, *idem est, quam adhibere diligentiam ordinariam, quam homines prudentes, ac cauti in istiusmodi re ac negotio adhibent; ea vero omitti potest ex involuntaria mentis aberratione, ut proinde culpa, de qua Pontifex loquitur, sine formali peccato esse queat.* 4. Quando Pontifex inquit: *iure satisfacere te oportet, non exprimit, naturali, an positivo oporteat; & quamvis istuc fortassis respiciat, cum totam decretalem ex principiis Iuris Romani contexuerit, tamen nec excludit naturale ius, nec præviam iudicis sententiam expectari posse, ait.*

(4) Exod. XXII. 6. &c. 5. de injur. & damn. dat.

(5) l. factum. 155. D. de R. I. consonare videtur l. 74. ibid. *Non debet alteri per alterum iniqua conditio inferri.*"

§. CXLIV.

Qui ex culpa lata, quæ cum peccato coniuncta non est, negant obligationem reparandi damni provenire, nisi post iudicis sententiam, id multo magis referunt ad casum, quo nulla admissa est culpa, uti *si quadrupes pauperium fecisse dicatur*; (1) aut siquid effusum ex domo, proiectum vel suspensum sit cum damno prætereuntium; (2) aut si servus tuus damnum dederit, ut contra te moveri queat actio noxalis furti, actio noxalis iniuriarum &c. (3) *Hæc leges*, inquit P. Concina (4), *ante iudicis sententiam non obligant; quia sic usu receptæ sunt.* Sed Vasquez reparationem damni iure naturali debitam putat; (5) tum ob ius dominii, quo quisque res suas integras conservare, aut si læsæ sint, ut redintegrentur, exigere potest: tum quod damnum a tuo animali, vel a tuo servo datum a te quodammodo datum

tum videatur; ad te certe pertineat, ut, qui com-
moda rei habeas, etiam incommoda feras. Hæc ra-
tio æquitatis tanta est, ut apud cultiores gentes plu-
rimas lege sancita fuerit. Eiusmodi legem habuere
Hebræi; (9) ab his pervenisse creditur ad Phœnices;
a quibus Solon eam sumpsit, qui, teste Plutarcho
de pauperie a quadrupedibus data scripsit; a Solo-
ne sumit Plato l. II. de Leg. ab hoc eandem acce-
pere Romani. Neque culpa domini spectabatur;
hac enim accedente gravior præfigebatur poena. (7)
An vero hæc æquitas eam habeat vim, ut se sola ob-
ligationem naturæ inducat, affirmare non auri-
tem, nec temere inficiari. Quæ præc. §. lit. i. differui, huc
etiam videntur posse transferri.

(1) Digest. l. IX. tit. I.

(2) ibid. tit. III. de his, qui effuderint, vel dejecerint.

(3) ibid. tit. III. de noxalibus actionibus.

(4) In Epitome theol. Christian. l. IX. Diff. II. q. 4.

(5) Opusculo de Restitut. c. 2. §. 2. dub. I.

(6) Exod. XXI. 28. 35.

(7) ibid. v. 29. 36. adde g. ult. de iniuriis, superiori nota
exscriptum.

§. CXLV.

Alii supersunt casus inter se discrepantes, in qui-
bus decidendis magnopere laborant tractatores re-
rum moralium.

(a) Fieri potest, ut damnum grave detur, cum culpa non
plene deliberata in ratione peccati; ceu primo, cum
advertentiæ actus est imperfectus in consensu, se-
mie-

mebriis, præveniente motu vehementi abreptis: *secundo*, cum quis bona fide iudicat, ex omissione maioris diligentiae non oriturum damnum, nisi leve, aut periculum gravioris damni valde remotum esse.

- (b) Aliquando fit, ut cum plena rationis advertentia agens gravitatem damni materialis, ut aiunt, seu obiectivi nullo modo cognoscat; uti qui gemmam projicit alienam, pro re modici valoris, levique damno id habens.
- (c) Contra si quis cognoscat totum damnum materiale, quod dat, ignorare potest gravitatem *formalem*, ut aiunt, idque cum uno actu, tum pluribus successivis, ceu in furtis minutis contingit.
- (d) Denique etsi quis grave damnum se dare cognoscat, tamen excessum ignorare potest, ut longe maius id sit, ac in mentem venerat. (2)

(1) *Non parum profecit, ut opinor, qui casus hosce disparem alterum ab altero acute internoscere didicerit. Decisiones passim extant apud Auctores, quamvis minime concordantes sint. Conferri potest Gratianus caus. XV. q. 1, Ubi quidam abuti videntur verbis S. Augustini C. 9. ibid. relatis; non enim de obligatione reparandi damni, sed de ratione peccati S. Doctor ibidem agit.*

§. CXLVI.

Tertia restitutionis Radix in contractibus hæret, eaque duplicis generis; est enim in his obligatio quædam *primaria* ex vi contractus, ut præstetur, solvatur, restituatur id, quod in contractum deductum fuit: altera *accessoria* vel *secundaria*, qua reparari debet damnum ei datum, quocum contractus est initus; atque hoc ultimum, quoniam cum præcedenti tractatione velut producto filo cohæret, primo loco disquirendum est. Idque totum his capitibus constat.

(a)

(a) Pro varietate contractuum varii diligentiae gradus præstituti sunt contrahentibus, ne alter alteri damnum det; proindeque varii culpæ gradus erunt spectandi; ut de obligatione restituendi constare possit. Sunt contractus, qui in commodum solius dantis cedunt: alii in commodum utriusque contrahentis: alii in commodum solius accipientis.

(b) Ius naturæ poscit, ut in conservanda re aliena, quæ nostræ fidei committitur, adhibeamus diligentiam, quam vir prudens, non levis, ac dissolutus in re sua vulgo adhibet, id est, diligentiam communem & ordinariam, qua vitatur culpa lata; eiusmodi enim diligentia, ne aliis, rebusve aliorum noceamus, semper adhibenda. (1) Atque id generatim valet pro *contractu, qui in solius dantis commodum cedit*. Sed inde facile intelligitur, valde æquum esse, & rationi consentaneum, ut in contractibus, qui in nostrum æque ac alterius commodum cedunt, maiorem diligentiam adhibeamus, ne quid detrimenti alteri proveniat, quam si nihil de nostro, sed unius dantis comodo ageretur; ergo *in contractibus, qui cedunt in commodum utriusque contrahentis non tantum lata, sed etiam levis culpa vitanda, ac si commissa fuit, etiam præstanda est*. Si hæc consecutionis & æquitatis ratio porro continuatur, cito inferitur, valde æquum & consentaneum esse rationi, ut, si contractus in commodum solius accipientis cedit, maior diligentia, ne quid damni in dantem proveniat, adhibenda sit, quam si in communem mutuamque utilitatem utriusque contrahentis cederet. *In contractu, qui cedit in utilitatem solius accipientis, vitanda ab hoc culpa etiam levissima, Et si admissa fuit, præstanda est*.

(c) Æquitatem in hisce regulis subesse nemo non videt; sed an tanta sit, ut culpa levis ac levissima ex naturali obligatione præstari omnino debeat, non pauci ambigunt. Sunt, qui generatim statuunt, neminem teneri maiorem alienis conservandis rebus operam ac diligentiam adhibere, quam homines passim adhibent in rebus suis. Id quidem, si de contractu agitur, ex quo accipiens totum commodum habet, perquam abhorrere a communi sensu atque usu opinor. Qui enim

lexis ac dissoluti animi non est, singulari cura providet, ne is, a quo beneficium accepit, ex ipso beneficio damnus a se ferat. Ac si qua res aliena, quæ in nostris manibus est, vel casu fortuito lædatur, aut pereat, omnes vulgo dolemus, angimur, affligimur, excusamus, asseveramus, nulla id nostra culpa accidisse. *Heu! heu! Domine mi!* clamabat discipulus prophetæ, cuius securis e manubrio avulsa, cum ligna cæderet, in fluvium excussa est, addens causam doloris ac vociferationis: *Et hoc ipsum mutuo (commodato) acceperam.* (2) Unde putant nonnulli, spectata naturali æquitate commodatarium etiam casum fortuitum recipere; ex quo concludes, eo potiore ratione culpam etiam levissimam ab eo præstandam esse. Neesse non est, ut de vi naturalis obligationis multum hoc loco decertemus; cum profanæ ac sacræ leges extra controversiam sint. Quare istarum potius vis tuenda est.

- (d) Leges civiles ac canonicæ, quæ pro vario contractuum genere ad cavenda contrahentium inter se damna certam diligentiam præscribunt, culpamque oppositam præstari iubent, vim & obligationem conscientiæ continent tum ad eam adhibendam diligentiam, tum ad culpam, si qua commissa est, præstandam, saltem si pars læsa præstationem quoquo modo vel extra iudicium requirit. Sæpe enim, qui beneficium dederunt, tam benevolò animo sunt, ut illud non minuere vel retractare exactione, sed liberali remissione augere velint. Leges tamen, siquid exigant, sibi assistentes habent, contra quas, qui damnus dedit, nulla se exceptione tueri poterit; nam & iustæ sunt, ac naturali æquitati perquam consentaneæ: ac censetur quisque negotia inire modo ac forma, quæ legibus præscripta, atque usu recepta est; neque eadem pro poenalis haberi possunt, quæ iudicis sententiam possent, neque præsumptione fraudis aut culpæ theologicæ nituntur.
- (e) Secundum præcedentem thesin de præstanda in contractu culpa, quatuor hæc sunt statuenda: *Prima*, culpam latam in contractu præstat is, qui illam committit, etiam si nihil commodi ex contractu habeat, seu depositarius: (3) *Secundo*, culpam levem præstat eam

com-

committens in iis contractibus, qui in commodum utriusque contrahentis cedunt. *Tertio*, culpam levissimam præstat, qui illam committit in contractu, ex quo solus committens commodum percipit; seu in composito. (4) Mandatarium non modo, si se offert, vel summam diligentiam spondet, sed universe ad præstandam culpam levissimam leges adstringunt; quod is contractus ex amicitia & abundantia fidei ducat originem. (5) Idem præscriptum est nautis, cauponibus, stabulariis. (6) *Quarto*, casum fortuitum ferre debet dominus rei, nec alius præstare tenetur, nisi qui eum expresse vel tacite in se recepit, vel per culpam & moram eidem causam dedit. (7) Unde patet, quod debitor generis seu mutuarius, vel qui pecunias depositas ita cum suis misceat, ut discerni non possint, casum fortuitum tanquam domini ferant.

(1) §. CXLII. (b)

(2) IV. Reg. VI. 5.

(3) §. 3. Inst. quibus modis se contrah. oblig. non ex culpa, sed dolo teneri dicitur. At enim culpa magna vel lata in legibus dolo æquiparatur; l. 226. D. de V. S. item l. adversus mensorem. §. 1. D. si mensor falsum mod. dixerit. notatu digna sunt verba l. 32. D. depositi: „Siquis non ad suum modum, quem hominum natura desiderat, diligens est (nisi tamen ad suum modum curam in deposito præstat) fraude non caret; nec enim salva fide minorem iis, quam suis rebus diligentiam præstabit.“ Eodem respicit c. 2. de deposito: „Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis falsis existentibus depositas amisisti.“ Unde colliges primo, gradum diligentiae æstimari non tam ad eum modum, quem in simili contractu alii contrahentes observant, sed quem homines suis in rebus adhibent, uti definitum a nobis est §. XLV. (d.) Colliges secundo, quia par non est omnium hominum circa res suas cura & attentio, neque par prudentia, dexteritas; idcirco diæ leges indicant, satis esse, ut quisque ad suam modum diligens sit. Qui curam negligenter contraxit, sibi met sæpe adscribere debet, siquid damni patitur, aut iacturam aliis utilitatibus ex contractu provenientibus solari cogatur. Addit Pontifex c. 2. de deposito: „De culpa quoque (scilicet levi) teneris, si te ipsum deposito ob-

„tulisti, vel si aliquid pro custodia recepisses.“ Nam qui se offert, diligentiam solito maiorem censetur promittere; altero vero casu contractus in utilitatem utriusque cedit.

(4) l. 18. D. commodati & c. unic. de commodato. Quare non obest l. contractus, 23. D. de R. I., in qua commodatum accensetur contractibus, qui culpam latam & levem duntaxat præstant. Aperte enim plus exigunt tum citatae leges, tum l. 1. §. 4. D. de O. & A. Precarium quidem cum ad nutum domini sit revocabile, & minus gratiæ contineat, latam & levem duntaxat culpam præstat, l. 8. §. 3. D. de Precario.

(5) Aperte id statuitur l. a procuratore. 13. D. Mandati.

(6) Digest. Tit. IX. l. IV.

(7) c. 2. de deposito ita statuitur; „pactis vero, & culpa, vel mora præcedentibus, casus etiam fortuitus imputatur.“ Similiter deciditur c. unic. de commodato. & l. in rebus. 18. D. commodati.

§. CXLVII.

Obligatio *primaria* restituendi, quæ ex vi ipsius contractus oritur, per ipsius etiam naturam definitur; quare de casu conflictus, quo res aliena & propria periclitatur, duntaxat hic differendum: de in generales regulæ de æqualitate in contractibus observanda indicandæ sunt. Ex earum enim neglectu frequens oritur obligatio faciendæ restitutionis. Quærent, si rem alienam ex contractu quis teneat, eamque una cum suis rebus in repentino incendii, naufragii, deprædationis periculo conservare non possit; iure an iniuria eam negligat, suisque conservandis studeat? Quidam ita disputant: commodatarius maiorem alienis, quam suis rebus curam tene-

tenetur impendere ; ergo si res utraque conservari nequit, eandem præ sua conservare ; præsertim quia bona fides abesse præsumitur , si rebus tuis salvis existentibus depositas amisisti ; uti deciditur c. ult. de Deposito. Id ergo potiore argumento de com-
 modato sentiri debet. At enim in conflictu officio-
 rum erga se & proximum (inquiunt alii) ordo ca-
 ritatis non poscit, ut res aliena propriæ præfera-
 tur, si paræ valoris sint. Nam quod res alienæ di-
 ligentissime custodiri debeant, non eo pertinet, ut
 id cum iactura rei propriæ fiat. Quis enim id agit
 contrahendo? aut quæ æquitas, quæve lex poscit,
 ut aliena res expensis extraordinariis conservetur?
 essent vero extraordinariæ expensæ, per quas res
 propria absumeretur. Qui res suas retinet penitus
 salvas, alienis amissis, utique præsumtionem & su-
 spicionem incurrit, ac si bona fide non egisset; sed
 ea præsumtio contrariam probationem admittit. Hæc
 si ita se habeant, certe excipiendus est casus, quo
 res aliena propriam valore, usu aut necessitate lon-
 ge superat.

§. CLXVIII.

Lex de æqualitate contractuum ad permutatorios
 seu onerosos maxime pertinet. *Habent hoc commu-
 ne*, inquit Pufendorfius, (1) *omnes contractus onero-
 si ; & in quibus nihil benefici admixtum, qui præser-
 tim incuntur, ubi lege aut usu fori definita rebus præ-
 stia sunt constituta, ut in illis versari debeat æqualitas,*

seu ut uterque tantundem nanciscatur; Et ubi inæqualitas intervenerit, alteri, qui minus accepit, ius nascatur ad postulandum, ut suppleatur, quod sibi deest. - Ideo enim isti incuntur, ut pro re vel opera mea aliquid æquipollens ab altero recipiam. - Cum - - præsupponatur, non velle aliquem gratis in me conferre, quod per contractum demum in me confert; nemo censetur per contractum in alium quidquam transferre velle, quam quatenus pro re sua æquipollens recipere se iudicat; consequenter ex contractu non potest quis ius nancisci ad rem alterius, quam quantum illa ab ipse iudicatur, æquipollere rei, quam pro eadem accipit. His generatim positis animadvertenda sunt sequentia:

(a) Ut de æqualitate contractuum ferri iudicium possit, res in commercium veniens non seorsim æstimanda est secundum se, sed una cum variis adiunctis, habita ratione singularis industriæ, molestæ operæ, periculi, mercium raritatis &c.; hæc enim omnia pretio digna sunt. (2) Unde fit, ut eiusdem rei in diversis locis diversum sit pretium tum ob raritatem aut frequentiam, tum ob periculum, laborem, impensas ab uno in alium locum easdem transportandi. Ex quo occasio existit magni & iusti lucri ex mercatura, atque una magni ac frequentis detrimenti ob pericula & impensas tum res aptandi ad usus, tum transferendi ad loca alia.

(b) *Pretium* dicitur, quanti res vel opera valet communi hominum, aut singulari peritorum æstimatione, aliquando ex singulari aliquo affectu, quod *pretium affectionis* vocatur. *Pretium vulgare* est, quo res omnes inter se conferuntur, æstimantur, ac modo quodam exæquantur. Sed præter id, provide factum, ut introduceretur pretium, ut vocant, *eminens*, ad quod omnia vulgaria pretia exiguntur, & in quo omnia
vir

virtualiter & æquivalenter continentur. Illuc pretium vocatur nummus seu pecunia, quæ communem mensuram præbet rebus omnibus in humanum commercium venientibus. Idque tum ad beneficos contractus, tum permutatorios tam commodum est, ut nil supra. Qui enim sat nummorum dat egenti rerum plurium, dat omnia, quibus inopiæ suæ queat succurrere. Cumque contractus onerosi in permutatione consistant; fieri potest, ut indigeam re quadam, qua alter abundat; at nullam rem habeam, qua ipse nunc indiget. Necessaria igitur est quantitas, quæ rerum omnium temporali pretio æstimabilium, in se pretium contineat. Ad hunc finem providentia Numinis nobiliora quædam metalla, non admodum frequentia suppeditavit, quæ tractari, custodiri, in minutiores partes dividi facile possent; id quod auri & argenti maxime proprium est.

- (c) Ut contractui admisceatur liberalitas, ac proinde scientibus ac volentibus iis, qui contrahunt, inæqualitas non iniusta contingat, id quidem non repugnat; at cum id a communi contrahentium usu abhorreat; nisi is animus liberalis indubitato manifestetur, ea inæqualitas titulo præsumptæ donationis excusari non potest, præsertim si contractu utrinque oneroso inito is, qui solutionem, pretium, rem quamvis in solutum accipit, nihil re ipsa det, aut præstet temporali pretio æstimabile; uti fit in pretio simoniaco, usurario, meretricio, sanguinario. Dubium non est, accipientem nullo iure, nulloque titulo id accipere, ac retinere, neque id omnino in *TO* suum redigere. Idem tenendum de pretio accepto ob rem vel operam alio iure naturali vel positivo debitam, vel ob causam penitus fictam, simulatam, falsam. Ac leges quidem humanæ de pretio ob turpem causam soluto, vel promisso triplicem distinguunt casum; *primo*, quando turpitude *ex parte solius accipientis* se tenet, uti fit in usura; tum solutum repeti posse volunt, tumque retineri acceptum certo vetat naturæ lex. (3) *Secundo*, cum turpitude *penes dantem* est, non accipientem, uti fit, cum, qui dat, liberalitatem quidem præsert, sed id revera spectat, ut accipientem ad malum pertrahat; puto, tali casu eum, qui accipit, cognita perversa dantis voluntate retinere acceptum

hand posse, si liberalem dantis animum præsumere nullo modo queat. Leges tamen danti ob turpem causam negant actionem repetendi. (4) *Tertio*, si turpitudine versatur *ex utraque parte*, leges Romanæ meliorem esse conditionem possidentis statuunt, ut nec quod promissum, nondum datum est, extorqueri possit, nec quod datum, repeti. Sed si ex contractu vere oneroso & promissum, & datum est, non video, quo iure, aut quo titulo retineri queat, quod acceptum est. (5)

(d) Cum Pretia rerum mathematicè definiri nequeant, nec ob infinitum contractuum numerum perpetuæ admitti lites queant; necessarium est, ut quædam inæqualitas rerum, in quas consensus est, ubi nec mendacium intercessit, nec eius, quod dictum oportuit, reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habeatur; quemadmodum Grotius inquit (6)

(e) In contractibus beneficis æqualitas locum non habet, nisi posito iam eo, quod actum est, nequis scilicet ex beneficio damnum sentiat; unde e. g. mandatarius indemnis præstatur a sumptibus factis. Si contractus beneficus nomine præfertur, re tamen ipsa æqualis operæ, industriæ, commoditati merces statuatur; in aliud negotii genus transitur. (7)

(1) Pufendorf. l. V. c. V. §. 1. *Hanc æqualitatem eleganter exprimit lex divina Deuteron. XXV. 13. 14. „Non habebis in sacculo diversa pondera, maius & minus; nec erit in domo tua modius maior & minor.“*

(2) *Inter adiuncta, quæ augere pretium rei possunt, censenda non est sola utilitas ementis, singulari eius studio, industria, & arte procuranda. Ingentia commoda mihi præstat sanitas corporis; ob id autem augeri non potest pretium medicinæ, quæ sanitatem conservat. Si artem calleam ex ferro aurum conficiendi, ob id venditor pretium ferri iuste non auget.*

(3) l. 1. & 2. D. de condict. ob turp. vel iniust. causam: *„Si turpis causa accipientis fuerit, etiamsi res secuta sit, repeti potest: ut puta, dedi tibi, ne sacrilegium facias; ne hominem occidas - - Item si tibi dedero, ut rem*

„mihi reddas depositam apud te, vel ut instrumentum mihi reddas. Sed si dedi, ut secundum me in bona causa iudex pronuntiaret, est quidem relatum, conditioni locum esse; sed hic quoque crimen contrahit; iudicem enim corrumpere videtur.“ l. II. ibidem: „Si tibi dedero, ne mihi iniuriam faceres.“ Huc pertinet c. debitores. 6. de iureiurando.

(4) l. 4. D. de condiçt. ob turp. vel iniust. causam: „Ubi autem est dantis et accipientis turpitudine verjatur, non posse repeti dicimus: veluti si pecunia detur, ut male iudicetur.“

(5) l. 8. ibid. „Si est dantis et accipientis turpis causa sit, possessorem potiores esse.“ Consentit l. 2. & 5. C. de cond. ob turp. caus.

(6) de I. B. & P. I. II. c. XII. §. 26.

(7) conf. §. CXXXVI. nota I.

§. CXLIX.

Quarta radix restitutionis in quasi contractibus fita dicitur, sive in his, in quibus leges consensum contrahentium vel fingunt, vel suppleunt. Verum cum hæ fictiones, ut indicatum est supra, alienæ sint a simplicitate naturæ, nec tamen obligationes eæ, quæ quasi contractuum dicuntur propriæ, a solo iure positivo proveniant, illarum vera origo investiganda est; eaque duplex videtur:

(a) Facta quædam iure naturali iusta & concessa non sunt, nisi alia suscipiatur eodem tempore obligatio cum iure illius facti connexa; ius non est tollendi res ab alio amissas, nisi una suscipiatur obligatio inquirendi in dominum rei (1); neque extrema necessitate consumendi res alienas ius a natura concessum est, nisi, ut transacta necessitate restitutio fiat; nec agnosci potest communio positiva fortuito e. g. legato orta, nisi una agnitis obligationibus condominii, quod alteri competit: nec insciente domino negotia

aliena geri, nisi suscepta obligatione adhibendi diligentiam negotiorum gestioni utili accommodatam: nec recipi solutio, nisi cum obligatione restituendi, quod indebite solutum est: nec adiri hæreditas, nisi suscepta obligatione creditoribus defuncti faciendi factis. Atque hoc modo intelligitur vis & effectus quasi contractuum. (2)

- (b) Altera est radix status adventitius, officium, munus, administratio suscepta; qui enim talia capit, eo ipso obligationibus, quas annexas habent, affici intelligitur.
- (c) Ut diligentiae gradus eiusmodi factis, statibus, muneribus &c. proprius, proindeque & gradus culpæ determinetur, spectanda est natura officii, muneris, actus, eorumque momentum, periculum &c. arctius obligatur, qui sponte se offert, aut peritiam, diligentiam, fidem obtrudit. Dicunt etiam, spectari debere, quid, quantumque alii, qui eiusdem officii, & status vel conditionis sunt, communiter sentiant, præsentque; at enim argumentum pessimi turba est, nec raro accedit, ut tribus integra vitii computrescat.

(1) *Huc pertinet, quod Ambrosio adscribitur in palæa c. 5. XIV. q. 5. rapinam emere non licet, nisi ea intentione, ut, cui ablata est, reddatur.*

(2) *Ex his principiis explicatum habent quasi contractus indicati §. CXXIX. (a.)*

§. CL.

De iis, quæ adiuncta vel circumstantiæ restitutionis vocantur, primo quæritur, *quis* teneatur restituere, quo ordine, quatenus; pro rata, vel in *solidum*, non ut idem damnum sæpius repararetur, hoc enim supra æqualitatem & contra ideam restitutionis est, sed ut singuli vel absolute, vel in defectu aliorum totum,

totum, non modo partem reparare teneantur. Nam sæpe plures sunt causæ eiusdem damni. Necessè est autem, ut memoria repetantur hoc loco, quæ de imputandis actibus alienis supra dicta sunt. (1) Generatim sic statuendum :

(a) Si, quod ablatum iniuste fuit, teneat quis re aut effectu quodam, quia locupletior factus est, aut rebus suis pepercit; is primo loco tenetur; res enim aliena ad dominum clamat, isque titulus rei acceptæ fortior est ac certior, quam titulus iniustæ acceptio- nis, qua plures se obstrinxerunt.

(b) Cum sit ordo quidam causarum, aliaque præcipua sit, alia subiecta, alia collateralis vel locis; ac in quavis classe plures ordinis eiusdem consistere queant, videtur ipsius esse rationis præscriptum, ut talis in reparando damno, vel definienda eius obligatione teneatur ordo, qualis fuit in damno inferendo. Hinc mandans, cuius nomine datum est damnum, primo loco tenetur; ac si plures sint ordine quodam subiecti, uti dux belli, tum inferior quidam, dein tribunus &c. primo loco tenebitur mandans primus ac mediatas; qui suo nomine absque mandato nocuit, præ consulente, aliisve causis accessoriis tenetur, nisi ille bona egisset fide. Si plures sint causæ præcipuæ, singulæ tenentur in solidum; similiter inter plures accessorias, quarum altera alteri subiecta non est, nulla est ratio constituendi ordinis; tenentur ergo æqualiter. Quando plures rei eiusdem curam habent, unus generalem, alter commissione & officio speciali; priore loco tenebitur officialis inferior, cuius negli- gentia propius in damnum influit.

(c) Dein prout quisque totius damni vel partis efficax causa est, ita tenetur vel in solidum, vel pro rata. Aliter autem de actu *individuo*, qui a pluribus pendet, uti fit in electione per suffragia, vel si plures cistam, tignam una auferant, aut singuli causas ad totum damnum sufficientem ponant, aliter de *dividuo*, qui ex pluribus partialibus constat, differendum est; priore

priore causa finguli tenentur in solidam; non item per sese posteriore. (1)

(1) C. VII. §. XXXV. & seq.

(2) L. vulgaris. 21. §. 9. D. de furtis: „Si duo plu-
 „resve unum tignum furati sunt, quod finguli tollere non
 „potuerint: dicendum est, omnes eos furti in solidum teneri,
 „quamvis id contredicare, nec tollere solus possit. Et ita uti-
 „mur.“ Conf. ita l. vulneribus. 51. §. fin. D. ad L. Aquil.
 l. si plures. 6. D. arborum furtim caesar.

§. CLI.

Ad consilium etiam intercessionem pertinent, ceu apud iudicem causae; unde gravia saepe damna alteri litiganti parti proveniunt. „Si, qui consilium est „sequutus, inquit Molina, (1) invincibiliter igno- „ret, damnum, quod dat, iniustum esse, ductus „merito auctoritate consulentis, consulensque a „culpa non excusetur, id consilium dando: utique „qui consilium ita fuerit executus, damnumque de- „derit, non tenebitur illud restituere; nisi quatenus „forte fuerit inde factus locupletior. Is vero, qui „consilium illud culpabiliter dedit, tenebitur resti- „tuere non solum id damnum, sed etiam quodcun- „que aliud, quod inde fuerit ei secutum, qui tale „consilium executioni mandavit, executionive man- „dari praecipit. Hoc modo causa damni iniusti esse „possunt consiliarii principum; atque ad illius re- „stitutionem tenentur, si consilium dent, ut lex „iniusta, statutumve iniustum condatur, vel si con- „siliium dent, ut tributum iniustum imponatur, vel „ut bellum iniustum inferatur, aut ut aliquid aliud „iniu-

„ iniustum fiat. Eodem modo esse possunt causa
; damni iniusti advocati, medici, doctores, quos
„ alii de rebus dubiis consulunt, confassarii & alii
„ similes, si consilium dent, ut alteri damnum iniu-
„ stum sequatur: idque non solum, quando scienter
„ consilium iniustum dant, sed etiam quando ex
„ culpabili ignorantia illud dant. “ Culpa, quam
præstare consulens debet, si ob negligentiam in re
examinanda atque expendenda noceat, ex persona
consulentis æstimari debet; si, qui consulitur, non
profitetur in eo genere peculiarem peritiam ac bona
fide respondeat consilium petenti, solum tenetur de
dolo. At si, qui consilium dat, est talis, qui attenta
personæ aut etiam muneris qualitate, peritiam in
re, circa quam consilium dat, profitetur, neque
suum ex dato consilio commodum vel lucrum ha-
bet; de culpa lata tenebitur, uti si medicus gratis
curet, advocatus gratis patrocinetur, doctor ex ca-
ritate absque ullo stipendio aut mercede respondeat;
si vero accepto stipendio consilia præbeat, tanquam
ex contractu in utriusque commodum cedente, te-
netur ex culpa levi. Ita Molina eod. loc. Quærun-
t præterea de obligatione restituendi, teneaturne is,
qui volenti dare maius damnum suadeat minus?
Quemadmodum Iudas fratribus Iosephi necem cogi-
tantibus, ut venderent potius, suggessit (2); ac vi-
detur istiusmodi consulens utilis rei gestor relate ad
eum, cui maius malum paratur; non tamen fas est,
ut damnum avertatur in alium, cui nihil mali sine
con-

consilio eiusmodi immineret. (3) Multo etiam minus cuiquam ius competit patrandi minoris mali, ut impediatur aliud quoddam maius. (4) Ceterum quando leges civiles negant actione furti teneri eum, qui consilium tantum dedit, sed nullam opem ad furtum faciendum adhibuit; (5) id de certo genere actionis, ut institui queat, intelligendum est, (6) non de obligatione naturali aut quavis alia impetitione fori externi. Non enim quævis actio, præsertim subtilitate formularum spectata, statim locum habebat, nisi omnes facti determinationes apicibus formulariis congruerent. Constat vero, leges easdem prava consilia non raro persequi. (7)

(1) Molina de I. & I. disput. 730.

(2) Genes. XXXVII. 26. 27.

(3) Quando Lot. Genes. XIX. 8. filias suas ad stuprum obtulit, ut gravius sodomice crimini impediret, excusandus est ratione quadam perplexitatis, perturbationis, aut hyperbolice dictionis.

(4) c. super eo. 4. de usuris, prohibentur usurae, et si per eas vita captivi possit redimi. Similiter S. Augustinus de mendacio c. IX. negat, fas est mentiri ad graviora impedienda aliorum mala.

(5) §. II. Inst. de obligationibus, quæ ex delicto nasc.

(6) l. si quis uxori. 52. §. 10. D. de furtis.

(7) l. penul. §. ult. D. ad L. fabiam de plagiaris. & l. 22. ac 24. D. ad L. Iuliam de adult.

§. CLII.

Consentit iniuriæ ac damno inferendo, qui alterius actioni vel proposito nocendi approbationem suam aut operam adiungit. Hoc æque pertinet ad causas præcipuas plures, & socias vel accessorias, & omnem modum, quo alienæ actiones cuiuspiam imputantur; atque hoc sensu exponenda arbitror verba doctoris gentium enumerantis peccata naturali legi opposita: *Qui talia agunt, digni sunt morte, non solum, qui ea faciunt, sed etiam, qui consentiunt facientibus.* (1) Duo autem sunt huic loco maxime propria: I. Siquis ita consentit, ut nocentem in actione aut proposito nocendi confirmet, fiatque efficax causa damni; vel potestatem & copiam nocendi faciat, etsi auctor & dux prævæ voluntatis non sit. (2) II. Dum quis aliorum suffragiis ac votis, quæis damnum iniustum datur, suum adiungit suffragium; quemadmodum fieri potest a senatoribus, capitularibus, electoribus, assessoribus, quæ una iudices sunt, consiliariis Principum. Atque de hoc casu animadvertite:

(a) Qui iniustum suffragium eo loco & ordine dat, quo per præcedentia suffragia nondum determinata est iniustitia, certa obligatione reparandi damni se obstringit, etsi videat, substracto suo suffragio non defutura deinceps alia ad damnum inferendum certo suffectura; vel sic enim efficax causa damni est, nec permittit aliorum iniustitiam, sed prævenit ac præripit, haud secus, ac si quis alios ad prædandum paratos præverteret.

(b)

(b) Qui prolata a se iusta sententia id efficere potest, ut alii iniusta suffragia, et ad damnum sufficientia revocent, mentemque mutant, certe tenetur proferre sententiam, operamque dare, ut ea revocentur.

(c) Si præcedentium suffragia ita collata sint, ut revocari nequeant, eademque sufficient decernendæ iniustitiæ & inferendo damno; tum si quis spe, metu, aliaque humana ratione suum non neget suffragium, opinantur nonnulli, contra iustitiam peccari quidem, non tamen obligationem reparandi damni contrahi, quod per suffragia præcedentium iam confectum ac determinatum sit; quasi vero actus eiusmodi non esset individuus, nec decretum penderet ab omnibus suffragiis, quæ conspirant. Si tres admovent manum furtivæ cistæ, quando bini sufficient; nonne tres tenentur in solidum? Idem æque negandum est, fieri iuste posse, si, qui suffragium dat, incertus est, an priora secreto data sufficient decernendæ iniustitiæ, an suum quoque expectent, ut damnum determinetur.

(1) Rom. I. 32.

(2) *Id contingit apud heros, superiores, patresfamilias, belli duces, qui servis, subditis, filiis & famulis, militibus, potestatem nocendi faciunt, etsi auctores, ac duces deprædationis, aut furtorum, vel damnificationis non sint; apud eos præterea, quibus confirmandorum actuum ius convenit, quique id iniquæ sententiæ, aut electioni indigni impendunt, ac qua postea non in singulos tantum, sed universos ingentia detrimenta erumpunt.*

§. CLIII.

Ex palpo & recurso dato, si *efficax* damni causa sint, obligationem eiusdem reparandi nasci, tum ex notionibus (1), tum ex indicatis hoc loco principiis manifestum est. (2)

(1) §. XXXIX. & XL.

(2) *Erant temporibus S. Augustini expilatores alienarum familiarum, qui dein ære alieno prægravati ad ecclesias con-*

confugiebant, ut a creditorum molestiis vindicarentur, imo
 & creditores suos omnino fraudarent. De his S. Doctor
 Epist. 54. ad Macedonium ea de re interrogantem ita rescribit:
 „Quod autem in epistola tua sequitur, uti dicis, verum nunc,
 „& mores nostri sunt, & sceleris prænam cupiunt sibi homi-
 „nes relaxari, & id, propter quod scelus admissum est, possi-
 „dere, pessimum hominum genus commemoras, cui pœnitendi
 „medicina omnino non prodest: si enim res aliena, propter
 „quam -- cætera persequitur Gratianus c. si res aliena.
 I. XIV. q. 6. adposite, qui illud etiam exscripsit ex S.
 Doctore: „Illud vero fidentissime dixerim, eum, qui pro
 „homine ad hoc intervenit, ne male ablata restituat, & qui
 „ad se confugientem, quantum honeste potest, ad restituendum
 „non compellit, socium esse fraudis & criminis. Nam mise-
 „ricordius opem nostram talibus subtrahimus, quam impen-
 „ditus. Non enim opem fert, qui ad peccandum adiuvat,
 „ac non potius subvertit, atque opprimit.“

§. CLIV.

Eorum, qui *Participes* delicti, ac dati damni di-
 cuntur, notio satis fixa non est.

(a) Si ex condicto delinquant, ac nocent plures, omnes
 ut causæ principales, restitutioni æque obnoxie cen-
 sentur, etsi non eundem singuli actum ponant, unus
 e. g. damnatum exequatur, alius exploret, an tuta
 sint omnia.

(b) Qui patrato iam maleficio spoliū partem capit, saltem
 obligatur ex re accepta.

(c) Siquis causam principalem ad delinquendum ac nocen-
 dum iam paratam adiuvat, certe tenetur delicto, &
 ex damno dato; ac si actus individuum fuerit, totum
 imputari ipsi potest; quo pertinet thesis ab Ecclesia
 damnata: *famulus, qui submissis humeris scienter adiu-
 vat herum suum ascendere per fenestras ad stuprandam
 virginem, & multoties eidem subservit deferendo sca-
 lam, aperiendo ianuam, aut quid simile cooperando,*
*non peccat mortaliter, si id faciat metu notabilis detri-
 menti, puta, ne à domino male tractetur, ne torvis
 oculis aspiciatur, ne domo expellatur.* (1) Lex quoque

de eo, qui in partem actus individui venit, mentionem facit: qui *ferramenta sciens commodaverit ad effringendum ostium, vel armarium; vel scalam sciens commodaverit ad ascendendum: licet nullum eius consilium principaliter ad furtum faciendum intervenerit: tamen furti actione tenetur.* (2) Unde colliges.

(d) Has decisiones agere de eo, qui *scienter* adjuvat maleficium. Si de isto non constet, & actio natura sua est indifferens, nec cum maleficio ex se connexa, unaque iusta eam ponendi causa addit; tum eiusmodi indirecta cooperatio, damnumque proveniens nequit agenti imputari. Licite mutuum petitur, etsi absque usuris obtineri nequeat (3)

(1) Prop. 51. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

(2) l. si pignore. 54. §. qui ferramenta. 4. D. de furtis.

(3) Conf. §. XXXII. (e.) de voluntario indirecte dicto.

§. CLV.

Ut obligatio restituendi, quæ ex negativis imputationum modis proficit, definiri queat, spectanda est:

(a) Ratio officii ac muneris, vi cuius aliorum damna impediri verbis, cohiberi factis, aut præpediri manifestatione debent. Necessæ est enim ad hanc obligationem, ut alterius ius perfectum fuerit læsum; consequenter, ut is, cui læsio adscribitur, obligatione perfecta adstrictus fuerit ad ea impedienda damna. Id contingit in præfectis gabellarum, quæ gravi ipsorum negligentia defraudantur, in custodibus saltuum, lacuum, vinearum: in satellitibus ad custodiam corporis aut fortunarum adscitis. Principes tributâ accipiunt, ut subditis præstetur securitas in bonis, honore, vita.

(b) Sæpe istiusmodi modi negativi, ubi quos data damna imputantur iis, qui impedire tenebantur, alium positivum cooperandi modum habent adiunctum; ut qui in famulos, operarios &c. elegit homines leves, temera-

merarios, imperitos, perditos ingenii. Sic & leges iudicant: *Exercitor -- liberi quidem hominis nomine tenetur in solidum -- quod liberum hominem adhibens statuere debuerit de eo, qualis esset. (1) Si fornicarius seruus coloni ad fornacem obdormisset, & villa fuerit exusta; Neratius scribit ex locato conventum præstare debere: si negligens in eligendis ministeriis fuit. (2)*

(1) l. unic. §. 5. D. furti adversus nautas.

(2) l. si servus. 27. §. 9. D. ad L. aquiliam.

§. CLVI.

In numero adjunctorum restitutionis recte faciendæ illa etiam quæstio est, *quid & quantum oporteat restitui?* Nempe:

- (a) Ad æqualitatem, ut restitutio ac solutio *integræ sit*, habeaturque ratio lucri cessantis & damni emergentis; cumque partiales solutiones incommoda habeant, eas creditor per se admittere non tenetur, nisi ob difficultatem e. g. nummorum æquitas poscat, aut ita conventum, vel debitum diversis ex causis sit contractum.
- (b) Aliud pro alio invito creditore solvi non potest (1), si res in specie debita sit; si debita in genere, idem censetur restitui, si qualitas & quantitas eadem est.
- (c) Si pretium restituitur loco rei, id tantum esse debet, ut tempore restitutionis sufficiat comparandæ rei eiusdem qualitatis & quantitatis, qua erat tempore, quo res ablata est. Debitor pecuniæ eiusdem speciei nummos, quales accepit, ut restituat, ex conventionem teneri potest, non ex natura restitutionis; modo moneta soluta secundum valorem publicæ auctoritate impositum idem valeat tempore solutionis, quantum tempore valuit, quo ablata, vel contractus initus est.
- (d) Si vitulus furtivus apud furem excrevit in bovem, non alius vitulus, sed bos restituendus est, etsi do-

minus vitalium consumsisset vel alienasset. Res enim domino suo melior fit, uti & deterior. (2)

(1) l. 2. §. 1. D. de R. C.

(2) §. CXXXIX. (c)

§. CLVII.

Tempus faciendæ restitutionis aut solutionis, aut promissi implendi ita observandum est, ut eo neglecto debitor in mora constituitur, atque ad compensandum id, quod creditoris interest; imo etiam ad casum fortuitum præstandum per se teneatur. Porro id tempus determinatur variis modis:

- (a) *Ex natura obligationis*, uti in decimis dandis, sæpe in voto, ac sponsalibus.
- (b) Quod *ex delicto* debetur, quamprimum fieri potest, restitui oportet cum omni causa; uti enim acceptio, sic detentio alienæ rei iniusta est, & præcepto negativo non faciendi iniuriam ac damnum continetur.
- (c) Si dies restitutionis aut solutionis *contractu* præfixus est, is interpellat pro homine & debitorem in mora constituit; neque excusatio oblivionis locum habet. (1) Præveniri dies præfixus potest, si in gratiam debitoris, non item, si in creditoris gratiam est designatus. A pacto præviæ denunciationis neuter contrahentium altero invito potest recedere.
- (d) Si neque obligationis natura, neque delicti ratio, neque contractus solutionis aut restitutionis tempus determinat, ea differri posse censetur, dum creditor interpellat; (2) nisi absterri reverentia erga debitorem aliave simili causa non sine detrimento suo credatur. certe operariis, ac tenuis fortunæ hominibus citra piaculum solutio aut restitutio differri vix potest. (3) Universe penes dominum ac creditorem est iudicare, egeatne re sibi debita, & quatenus uti vel

vel non uti velit. De liberali quoque promisso tritum est verbum: qui cito dat, bis dat.

(1) l. magnam. 12. C. de contrah. & committend. stipulat.

(2) Arg. l. si ex legato. 23. D. de V. O.

(3) Levit. XIX. 13. Tob. IV. 15.

§. CLVIII.

De mobilibus rebus, *quo loca restituendæ sint, aut solvendæ, & cuius sumptibus transportandæ sint, quæritur:*

(a) Quod ex delicto debetur, in loco creditoris, aut ubi is possideret, si delictum abfuisset, restitui ac solvi necesse est.

(b) Quod ex re accepta nullo interposito contractu vel delicto debitum est, uti in legatis, rebus inventis, decimis, censibus realibus contingit, præstatur in loco debitoris, aut ubi res frugifera vel censui obligata existit, moneturque creditor, ut id tollat suis sumptibus.

(c) Debitum ex contractu restituitur in loco, qui per conventionem, vel naturam contractus determinatur. Quod donatum est, datur ibi, ubi donationis tempore reperitur: commodatum, mutuam redditur in loco, ubi acceptum fuit. Depositum suis sumptibus repetit ac tollit is, qui deposuit. In contractu permutatorio, si aliud conventum non est, utrinque eodem loco fit præstatio.

(d) De impensis & periculo rem transportandi ex pactis adiectitiis, ac natura contractus iudicandum. Si creditor designavit viam ac baiulum, quæcunque res sit debita in genere vel specie, transportatio fit periculo eiusdem creditoris: (1) contrarium fit, si debitor malæ fidei aut ex delicto transportari rem curet in genere aut specie debitam; suo enim id periculo facit. Nam obligatur eousque, dum ad æqualitatem satisfecit.

fecerit. Debitor bonæ fidei fert periculum eius, quod in genere debetur; id enim perire non censetur: non item, siquid in specie debitum est, nisi culpam commiserit. (2) Si ergo per fidelem nuncium remittis equum conductum & pecuniam mutuatam, equus perit domino, pecunia tibi.

(1) Quod iussu alterius solvitur, pro eo est, quasi ipse solvitur esset. l. 180. D. de R. I.

(2) l. 11. & 20. D. commodati.

§. CLIX.

Deinceps quærendum, cui facienda sit restitutio aut solutio; in quo genere multo occurrunt plura, nec ea satis expedita, ac primo apparet. Inprimis de hypothese agendum, qua satisfieri creditori uni vel pluribus plene potest: dein si massa debitoris minor est, quam nomina creditorum, quid, quantumve & quo ordine singuli exigere queant, quantum ex principiis iuris naturæ definiri potest, dispici debet.

(a) Restitutio ac solutio facienda est creditori, aut qui eundem repræsentat, procuratori habenti mandatum recipiendi; si creditor per leges positivas administratione non gaudet, uti fit apud pupillos, minorenes, prodigos declaratos, solutio fit tutoribus, curatoribus, administratoribus. Defuncto creditore solutio fit successoribus universali, qui in iura activa & passiva successit. (1)

(b) Quia restitutio ad reddendam possessionem vel detentionem maxime spectat; idcirco creditoris nomine venit non modo dominus, sed etiam iustus possessor vel detentor rei, ceu hypothecarius, commodatarius, depositarius, quorum possessio vel detentio subversa est re ablata. Spectato rigore iuris etiam prædo ac iniustus possessor, qui spoliatus fuit, dicitur restituendus. (2)

(c)

(c) Si titulo operoso ac bona fide comparavi rem furivam, ac talem postea comperi, rectene furi, non domino restituam, ut pretium meum a fure recuperem? R. Non recte, siqua restat alia via recuperandi pretii; rem enim domini in novum periculum, statumque deteriorem, ac meis in manibus habet, conicerem: nec domino rem vindicanti a me, iuste eam subtraho, aut pretium exigo, nec si fur non compareret postea, iuste rem detineo, meosque in usum converto. Hæc extra controversiam sunt. Ancipitem decisionem facit duplex hypothesis, in qua periclitari debeat dominus de amittenda re sua, si ego reddam furi: & ego periclitari de amittendo pretio meo, si domino reddam, non furi. Lex quidem caritatis non poscit, ut cum periculo meo alienis commodis consulam. Sic non teneor, rem ab alio amissam, ac incertam tollere cum animo eandem domino restituendi, si iuste timeam, ne id mihi fraudi sit, aut periculum vel suspiciones creet. Obligationibus perfectis erga proximum, si alia non accedit hypothesis, satisfacio per actiones negativas. At vero rem alienam furi reddere, priorem contractum rescindere, pretium repetere, simul vero, ut mihi consulam, novo discrimini obicere rem domini; hæc quidem actiones negativæ non sunt. Si negent, in novum discrimen rem conici, sed in priori relinqui; respondeo, non relinquitur in priori discrimine, sed reducitur a me, ac revocatur in novum discrimen, idque per actionem meam positivam, quæ iuri perfecto domini contraria est. Repugnat enim iuri naturali, alienas res facere deteriores, aut deteriore statu collocare. Si vero periculum alienæ rei iactura proprii pretii redimam, nonne æquitas poscet, ut transactionem inest dominus rei, partemque compenset, præsertim cum spectata etiam doctorum auctoritate ius utrinque dubium ac controversum sit?

(d) Bona incerta ex delicto si communi quadam ratione certa sint, uti si pertineant ad hunc vel illum ex certa familia, vel ad incolæ certæ civitatis &c. in hanc ipsam distribuenda sunt quovis meliore modo; secus ex præsumta dominorum voluntate convertenda in pios usus; eadem præsumptio de bonis incertis sine delicto forte rationi & communi sensui conformior est,

est, quam si præsumatur, dominum ea bona pro derelictis velle haberi. (3)

(1) Non sunt igitur in pauperes, aliosve pios usus eroganda: quorum dominus inveniri potest; id quod etiam in iure sacro deciditur, etsi id pauperibus, piisque causis maxime favent. c. sicut dignum 6. §. 5. de homicidio: „Licet quædam ex his, quæ occupaverunt, fateantur se pauperibus erogasse; non tamen aliena, cum ipsa potuissent eis, quorum fuerunt, restituere, debuerunt pauperibus erogare.“ Si creditor meus A sit debitor creditori B, non recte solvo, vel restituo creditori B, nisi consentiente creditore meo A, aut nisi solutioni a me creditori A faciendæ legitima potestâte sit impositum arrestum ad debitum creditori B exsolvendum.

(2) c. in literis. 5. de restitut. spoliator. l. bona fides. §1. D. depositi: „Latro spolia, quæ mihi abstulit, posuit apud Serium inscium de malitia deponentis, utrum latroni, an mihi restituere Serius debet? si per se dantem accipientemque intuemur, hæc est bona fides, ut commissam rem recipiat is, qui dedit: si totius rei æquitatem, quæ ex omnibus personis, quæ negotio isto continguntur, impletur, mihi reddenda sunt; quæ factis scelestissimo adempta sunt; Et probò hanc iustitiam; quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius personæ iustiore repetitione.“

(3) §. CXXVI. (b)

§. CLX.

Altera est hypothesis ad hanc pertinens questionem de concursu creditorum, quando debitoris minora sunt bona, quam debitorum, quibus opprimitur, & succumbit, massa. Variæ sunt locis variis classificationes creditorum constitutæ legibus positivis; at sunt in his non pauca ex principiis iuris naturalis deprompta, eaque huiusmodi, ut sequitur:

(a)

- (a) Quorum creditorum res propria extat apud debitorem, in eiusve bonis, iidem non tam iure prælationis, quam separationis & vindicationis gaudent, ut si apud debitorem deposita fuerat, si ei commodata, si in dotem data, ac physice etiam tum existat. Ex his tanquam alienis restitutio aut solutio aliis creditoribus invito domino fieri non potest. (1)
- (b) Creditores hypothecarii præferendî sunt personalibus seu Chirographariis; quia ex natura hypothecæ, quæ est ius reale, ac veluti servitus quædam ipsis rebus inherens, ius in re habent, id quod fortius est quovis personali iure; ut adeo ex huiusmodi re in pignus, vel hypothecam data alteri facta solutio iuri perfecto reali creditoris hypothecarii repugnet.
- (c) Si plures sint hypothecarii creditores, valet regula: *qui prior est tempore, potior est iure.* (3) Cum enim anteriore hypotheca res uni devincta iam sit, alteri obligari non potest, nisi sub conditione, siquid de re, eiusve pretio reliqui sit, posteaquam primo creditori est satisfactum; aliter posterior hypotheca utpote repugnans iuri perfecto alterius obligari valide non posset. (4) Porro hypothecario cuique præ chirographario, uti & anteriori hypothecario præ posteriore restituendum, solvendum, præstandum est totum, quantumvis parum aut nihil relinquantur aliis creditoribus; in hoc enim situm est ius prælationis, iusque fortius & efficacius, quod rei impositum est pro securitate debiti totius. Si plures sint hypothecarii æquales, nulla temporis aut positivi privilegii prærogativa discreti, videtur præstatio facienda singulis pro rata, secundum geometricam proportionem, cuius primus terminus est summa debitorum conflata ex credito omnium hypothecariorum: alter massa dividenda: tertius creditum cuiusque hypothecarii, quartus portio, quam ex massa dividenda quisque auferat.
- (d) In toto hoc genere atque ordine nulla se offert sufficiens ratio præferendi specialem hypothecam generali, aut expressam tacitæ, quæ legibus, vel re ipsa constituitur, e. g. venditori in re vendita, donec pretium solvatur; est alia tacita *legatis* ex dispositione legis orta; quod quidem ad ius pertinet positivum &

certe generalis hypotheca complectitur res universas & singulas, quibus specialis affigi potest.

(e) Sequuntur prioribus expletis Chirographarii creditores, qui anteferendi sunt, tum omnibus hæredibus & legatariis; hæreditas enim non intelligitur, nisi deducto alieno ære; (5) tum etiam creditoribus personalibus ex titulo gratuito. Nam gratiæ seu beneficio inest conditio: *si potero præstare*: non censetur autem posse fieri, quod sine violatione iuris perfecti nequit fieri.

(f) Inter creditores Chirographarios nullo iuris positivi privilegio munitos nulla temporis, alteriusve rei videtur prærogativa statuenda; cum res nulla, sed persona sit iisdem proxime obligata. Consentit ias Romanum. (6)

(g) Ex his conficiet corollaria. I. Maior unius creditoris indigentia nullum prælationis ius dat, nisi forte imperfectum ex lege caritatis, de qua non agitur hoc loco. II. Nulla apparet ratio, cur creditores ex delicto aliis præferantur, aut contra. III. Si plures creditores Chirographarii æquali iure gaudeant, atque unus eorum unguariter sibi invigilarit, ac debitum aliis non petentibus exegerit, melior eius videtur esse conditio, ac restitutio vel solutio firma est, nec iniuria censetur illata reliquis, etsi postea frustrentur.

(7) Non videtur autem posse debitor vocare quemquam præ aliis æquali iure gaudentibus. Nullo enim iure pollet, alios cum aliorum damno vocandi; qui autem petit, utitur iure suo, ac proinde non videtur aliis facere iniuriam.

(1) l. procuratoris. 5. §. sed si dedi. 18. D. de tributoria actione.

(2) l. eos. 9. C. qui potiores in pignore.

(3) c. 54. de R. I. in VI.

(4) l. si fundum. 4. & l. qui generatim. 6. C. qui potior in pignore.

(5) l. non possunt. 11. D. de iure fisci.

(6) l. privilegia 32. D. de rebus auct. Iud. possid. & l. pro debito. 6. C. de bonis auct. Iud. possid. *Hinc regulam*

54. *iuris canonici supra citatam restringunt ad creditores hypothecarios.*

(7) l. 22. §. 4. C. de Iure delib. & l. 24. D. quæ in fraud. credit.

§. CLXI.

Obligaciones positivæ, in quarum numero est obligatio restituendi, requirunt facultatem, tempus, opportunitatem. (1) Quia *nemo potest ad impossibile obligari.* (2) Hinc discutiendum restat, quæ sit iusta causa differendi, aut omittendi restitutionem. Quo loco animadvertendum, restitui posse rem eandem in specie, eandem in genere, vel eandem æquivalenter, ut qui pretium dat pro occiso bove; nam pecunia communis mensura rerum est, quæ sunt in humano commercio; at non item ea æquipollet membris, pudicitia, honori, vitæ. Porro causa, ob quam differri aut omitti restitutio potest, triplicis generis intelligitur.

(a) Spectata re, quæ vel natura sua reparari non potest, aut ante interiit, quam restitueretur.

(b) Spectato statu debitoris, eiusque impotentia restituendi.

(c) Spectato statu creditoris, eiusque adianctis.

(1) §. XIV. (a.)

(2) c. 6. de R. l. in VI.

§. CLXII.

Sunt bonorum quædam genera, quæ sicui crepta sint, nulla arte reparari, aut redintegrari possunt; uti fit

fit abscisso vel debilitato membro, læsa pudicitia, effosso oculo, detecto vitio natalium, deformata facie. Quid ergo? ab omni onere, qui in talius noëuit, liber censendus erit? responsio sequentibus capitibus continetur:

(a) Damna, quæ emergunt ex istiusmodi bonorum iactura, & lucra, quæ cessant, reparari possunt, ac debent, etsi ipsa bona non possint. Sic puella, quæ seducta est, duci aut dotari debet; & interfecto marito, uxori, liberis &c. damna compensanda: dato vulnere impensæ in medicos, & æstimatio operarum pensandæ sunt. (1)

(b) Privata conventionem vel transactionem, legibus publicis, & sententia iudicis fieri potest, ut damna & bona diversorum generum inter se comparentur, æquiparentur, compensentur. Sic status libertatis taxatur pro pretio: compensatio læsi honoris æstimatur per multas: pro iniuria servo vel ancillæ illata conceditur libertas. (2)

(c) Quod pro illata ignominia, dolore, tristitia penditur, videtur potius ad satisfactionem & officia imperfecta caritatis, quam ad restitutionem, & ius perfectum, eiusve reparationem pertinere. Nam per restitutionem læsa æqualitas redintegratur, & redditur id, quo sublato aliquis minus habet, ac haberet non data iniuria; nempe quoad fieri per naturam potest. Si disparis generis sunt, id, quod sublatum est, atque id, quod vicissim datum; quæ potest intelligi æqualitas? aut quomodo eo genere compensationis læsus recuperat id, quod suum est? (3)

(1) *Eiusmodi lex utique naturalis extat inter iudicialia V. T. præcepta, ut adeo generatim statui non queat, iudicialia leges V. T. nihil ad nos pertinere. Exod. XXI. 18. 19. : „Si rixati fuerint viri, & percusserit alter proximum suum, lapide vel pugno, & ille mortuus non fuerit, sed iacuerit in lectulo: si surrexerit, & ambulaverit foris super baculum suum, innocens erit, qui percusserit, ita tamen, ut operas eius & impensas in medicos restituat.“ Hebr. cessationem eius*

quis dabit, id est, nostro loquendi more, lucrum cessant compensabit.

(2) Exod. XXI. 22. 24. 26. 27.

(3) *Ad satisfactionem & officia caritatis videtur pertinere, quod S. Thomas docet 2. 2. q. 62. a. 2. ad 1. „Quando id, quod ablatum est, non est restituibile per aliquod æquale, debet fieri recompensatio, qualis possibilis est: puta, cum aliquis alicui abstulit membrum, debet ei recompensare vel in pecunia, vel in aliquo honore, considerata conditione utriusque personæ, secundum arbitrium boni viri. -- Si non possit famam restituere, debet ei aliter recompensare, sicut & in aliis dictum est.“* Quis affirmarit, defuncto eo, qui læsus est, istiusmodi recompensationem, ut scribit S. Doctor, ipsius hæredibus debere præcise ob membrum ablatum fieri? atqui deberet omnino, si deberetur iure perfecto.

§. CLXIII.

Interitus rei, quæ per aliam generis eiusdem, aut pretium æquipollens compensari potest, anne & quando debitorem liberet a restituendo vel compensando, non uno ex principio definiri potest. (1)

(a) Generatim censenda est res perire domino suo; aut si qua determinate alteri promissa, donata, legata est, eaque intereat, iacturam fert promissarius, donatarius, legatarius; ad hanc enim solam ius habuit: nec censetur aliud esse promissum, donatum, legatum. Si, quod debito tempore & loco creditori oblatum est, is noluit accipere, sibi interitum postea adscribet. Si eiusmodi res obsignata coram testibus apud iudicem, vel istius auctoritate apud alium deponitur; secundum leges humanas hæc depositio vim habet plenæ liberationis in utroque foro. (2)

(b) Alterum est principium, ex quo proposita quæstio definienda est, ut discrimen fiat inter debitorem bonæ aut malæ fidei, inter debitum generis, aut speciei; habeaturque ratio culpæ & moræ. Neque tamen continuo in mora est, a quo res petitur; quam enim rem bona fide quis habuit pro sua, non tenetur inde-

sentiam relinquere, nec mortalitatem servi aut pecudis præstare. Et si enim contestatio litis malam fidem inducat relate ad fructus perceptos & percipiendos; non idem de interitu quoque rei existimandum est, modo ne culpa vel mora intercedat. (3)

(1) §. CXXV. (b) & nota. i. §. CLVIII.

(2) l. acceptam. 19. C. de usuris.

(4) Conf. cit. §. CXXV.

§. CLXIV.

Debitoris inopia atque impotentia restituendi, ut iusta sit causa differendi, vel omittendi restitutionem, tria præ oculis sunt habenda:

(a) Ne ista impotentia iam urgente obligatione restituendi, voluntaria sit, & ex culpa continetur; uti fit fere per immoderatum luxum, impensas voluptuarias, liberales profusiones, neglectum rei œconomicæ. Hoc naturæ principio nititur Rubrica Digestorum: *quæ in fraudem creditorum facta sunt, ut restituantur.* (1) Quod edictum Prætoris tum contra eum, qui sciens recepit, tum contra illum, qui quoquo modo alienavit quidquam in fraudem creditorum, locum habet. (2)

(b) At enim satisne faciet debitor, si non diminuat patrimonium suum in fraudem creditorum, sive cum eorum detrimento; nisi etiam augere studeat, eum in finem, ut satisfacere possit creditoribus; certe, qui obligatur ad finem, ad media adhibenda non potest non obligari. Secundum legem 6., quæ continetur in rubrica citata, edicto Prætoris locum non facit, qui hæreditatem repudiat, eoquod patrimonium suum ob eam causam non dimittit. Unde de naturali æquitate legis, quæ tolerat repudiationem lucri, non immerito dubitat Brunnemannus. (3) Certe filius, qui gravi parentum necessitati succurrere tenetur, contra pietatem peccaret non acceptando hæreditatem, donationem &c.

(c)

(c) Siquid in patrimonio debitoris est, ex quo restitutio fieri queat, & nihilominus impotentia restituendi allegetur, necesse est, ut obligatio restitutionis collidatur cum iure debitoris conservandi seipsum, id est, vitam, famam, statum, aliave bona eiusdem vel superioris ordinis. Ac tum multa circumspicienda sunt, ut *vera* censeatur impotentia, non fictitia, aut simulata. Nam consideranda est *primo*, qualitas bonorum, quæ periclitantur facta restitutione; *secundo*, ius debitoris eadem conservandi; *tertio*, magnitudo periculi, vel detrimenti, quod crearet restitutio. *Quarto*: damnum, damnique periculum, quod ipse creditor subiturus est dilata, vel omiſsa restitutione; quæ quidem a tot rerum ac personarum adiunctis pendent, ut certis regulis comprehendi vix queant. (4)

(1) L. XLII. Tit. VIII.

(2) Unde patet iustitia canonum & pontificiarum constitutionum, prohibentium ordinationem, vel ingressum in Religionem, siqui ad ratiocinia obligati, aut iure alieno gravati sunt.

(3) In L. 6. D. quæ in fraudem creditor.

(4) Argumentum de omittenda vel differenda restitutione peti potest ex c. officii. 9. de poenitent. & remiss.

§. CLXV.

Ex parte etiam creditoris, cui facienda est restitutio, elucere potest sufficiens ratio, eandem aut differendi, aut prætermittendi. Cuiusmodi contingere potest:

(a) Si is recuperata re sua in suam vel aliorum perniciem uteretur; exemplum profert Tullius: „Ac ne illa quidem promissa servanda sunt, quæ non sunt iis ipsis, „utilia, quibus promiseris. -- Si gladium quis apud „te sanæ mentis deposuerit, repetat insaniens: red- „dere, peccatum sit: non reddere, officium. Quid? „si is, qui apud te pecuniam deposuerit, bellum in- „ferat patriæ; reddesne depositum? non credo. Facies

„cies enim contra rempublicam, quæ debet esse carissima. (1) Idem contingere potest, cum quis librum perniciosum deposuit, vel commodato dedit.

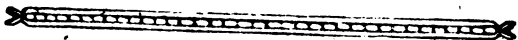
(d) Si absens est creditor, ut eius nomen, aut habitatio innotescere non possit: aut cum publica sententia privatus est bonis, aut vita & fortunis non exutus est; tum vero in successores bonorum inquiri necesse est. Exemplum extat in Iure Romano: „Reus „capitalis iudicii deposuit apud te centum: is de- „portatus est: bona eius publicata sunt; utrumne ipsi „hæc reddenda, an in publicam deferenda? si tantum „naturale ius & gentium intueamur, ei, qui dedit, „restituenda sunt: si civile ius & legum ordinem, „magis in publicum deferenda sunt. Nam male me- „ritus publice, ut exemplo aliis ad deterrenda male- „ficia sit, etiam egestate laborare debet. (2)

(1) L. III. Officior.

(2) l. bona fides. 31. D. Depositi.

INSTITUTIONUM
IURIS NATURÆ
LIBER II.

IUS NATURÆ SOCIALE.

INSTITUTIONUM IURIS NATURÆ LIBER II. IUS NATURÆ SOCIALE.

CAPUT I.

Notiones Societatis & Iuris socialis.

ARGUMENTUM.

§. CLXVI. *Finis, unio, politia, salus societatis.* CLXVII. *Societatum varietas.* CLXVIII. *Sunt æquales vel inæquales.* CLXIX. *Collegium: ius suffragii.* CLXX. *Differt ab inæquali.* CLXXI. *Imperium Societatis inæqualis.*

§. CLXVI.

S*ocietas* est coniunctio plurium ad communem finem permanentem communibus viribus obtinendum inita. Provido naturæ consilio factum ostendimus, (1) ut primæva rerum communio introducta divisione, ac proprietate, sublata sit, utpote, quæ rixarum, discordiæ, focordiæque mater est. Cogit tamen homines tum imbecillitas virium cuiusque, tum amor mutuus, tum animus res præclaras gerendi, ut alter alteri varios ob fines se associent, viresque mentis, corporis, & facultatum coniungant; unde societates existunt;

in quarum notione plura insunt, accurate expendenda:

- (a) Societas ex uno non fit, sed duos minimum requirit, (2) qui voluntatem, viresque ad communem finem coniungant. Hæc coniunctio vel ipsum actum associationis denotat, eumque transeuntem, vel indicat nexum, vinculum, aut statum permanentem, ex prima associatione ortum. (3)
- (b) Finis communis societati, eiusque membri propositus est, utique honestus, ac naturæ humanæ consentaneus. Nam *si maleficii societas coita sit, constat nullam esse societatem*; (4) *quia delictorum turpis atque fœda communio est.* (5) Porro uti singuli homines felicitati ac perfectioni suæ maxime consulunt; ita ad hunc maxime finem societates ineunt, ut bono potiantur, quo extra societatem vel carerent penitus, vel parcius aut maiore suo periculo fruerentur. Finis communis societatum, aut commune bonum, felicitas publica, aliaque istius generis non instar ideæ Platoniciæ abstracte concipienda, sed tanquam sita in ipsis membris societatis, atque eisdem concreta intelligi debent. Ac si non proprii commodi causa inita sit societas; tamen neque tum proprium commodum, aut perfectio vel beatitas propria everti vel impediri, aut alia perfectio vel beatitas societatis cogitari potest, quam quæ in perfectione vel beatitate membrorum hæret. Hæc quidem in societate quavis sacra, in literaria, in civili, in societate mercatorum &c. perspicua sunt. (6) Ut tamen finis societatum distincte perspiciatur, ab hoc genere societatum, quo suæ perfectioni socii consulunt, disiungendæ sunt aliæ, quæ alium velut extrinsecus propositum finem habent; neque enim societas militum, senatorum vel operarum ad ædificandum conductarum eum finem spectat proxime, ut sibi suæque beatitati laborent; quamquam, ut dixi, ne his quidem istiusmodi finis præfigi possit, vel debeat, quo sua cuiusque perfectio vel beatitas evertatur, aut re ipsa impediatur.
- (c) Ad finem societati & sociis præfixum obtinendum fit coniunctio seu unio virium mentis, aut corporis, aut for-

fortunarum, vel plurium vel omnium ex his coniunctim; non quod omnes focii eundem actum agant, sed alius quidem sic, alius vero sic; singuli tamen & universi in idem tendant. Non idem est motus, non eadem directio & celeritas partium machinæ, ceu horologi; nec membra humani corporis eundem actum habent; tamen & ipsa & motus eorum eundem finem petunt, conservationi totius & partium accommodatum.

(d) Coniunctio plurium, qui opinione, voluntate, actione discrepare possunt: finis tamen communis, quem omnes petunt, & quidem per actiones a singulis positas, ac sæpe diversas, necessario requirit ordinem & agentium & actionum, quo determinetur, quid, quantum, quo modo agat quisque, aut non agat, ne alii impediatur, aut destituantur; hic ordo atque hæc interna constitutio appellatur *Politia societatis*: actiones, quas focii edunt, tanquam media ad finem, sunt *negotia socialia*: progressus non impeditus ad finem per eiusmodi actiones obtinendum, *societatis salus* nuncupatur: id vero, quod per actiones obtinetur tanquam finis, est *bonum commune, seu publicum*, non privatum uniuscuiusque exclusis aliis.

(e) Dum plures ita confociantur, ut eundem finem petant, & vires atque actiones in eundem finem coniungant, intelligitur una mens seu sententia, una voluntas, una actio, adeoque una *persona moralis*; focii ergo efficiunt unam personam; iidem tamen non cessant esse homines; sed cum natura humana etiam iura & obligationes inde promanantes retinent, simulque novum statum sociale naturæ consentaneum adsciscunt, novoque sociali iure gaudent, nempe ex statu sociali proveniente. Istuc ius sociale tum ex societatis fine, tum ex gradu & ordine, quo finis petitur, determinari debet; idque est principium cognoscendi iura & obligationes sociales: lex generalis practica ea est, ut quis convenienter fini societatis vivat. Fieri etiam potest, ut quis pluribus istiusmodi societatibus sit adscitus; quo casu plures societates in iisdem focis coexistunt, atque una quodam modo pervadit alteram; quin existat una societas composita. Quodsi officia socialia inter se, aut officia

cia socialia cum officiis solitariis five erga seipsum pugnent, secundum generales collisionum leges decidendum est, unaque videndum, *quatenus* finis intendi debeat, & *quatenus* leges societatis pertingant; non enim finis præstantior cedere ignobiliori debet; præsertim si societas ipsum sociorum bonum proxime respiciat. Tritum est quidem: *bonum privatum communi & publico cedere debet*; sed hoc non ita abstracte concipiendum est, ut singuli, in quorum commodum societas coaluit, aut maxima eorum pars propterea affligatur, ac misera evadat; sed si corrumpente communi ac publico bono etiam privatum corrumpet; uti cum si tota navis interit, etiam singulorum merces navi impositæ amittuntur. Quodsi ergo unus alterve socius pro communi conservando bono rem suam iactet, necesse est, ut iacturam faciant & reliqui; quia & commoda & incommoda communia esse debent. (7)

(1) §. CX.

(2) *Pluralis locutio duorum numero est contenta, ait regula 40. iuris canonici in VI., ceu contingit in societate coniugali.*

(3) *Sic matrimonium sumitur tum pro actuali conventionione aut contractu, diciturque connubium, vel nuptiæ; tum pro statu, aut vinculo permanente; quo refertur vox coniugium, vel consortium.*

(4) l. nec prætermittendum. 57. D. Pro socio.

(5) l. quod autem. 53. ibid. *Coniunctio plurium ob malum finem inita, vel contra leges, appellatur turba, collegium illicitum, conventiculum &c. qualia sunt Sectariorum, omniumque alienorum a vera religione.*

(6) *Auctor tractatus inscripti; Demonstratio iurium status ecclesiastici circa temporalia P. I. n. II. non perfunctorie hanc rem pertractat: „Profecto, inquit, si alius foret finis societatis humanæ, alius hominis, frustraretur homo, seipso sine, ob quem societati se aliorum adiungeret, haud aliter facturus, ac ille, qui scholam adiret, ut famem sedaret, aut forum, ut somnum caperet. Homines in unum conveniunt, ut quoniam singuli beati esse non possunt, possint omnes: & alter alteri præbeat securitatem atque subsidium vivendi. - - Quid prodest cuiquam aliena felicitas, si sua „non*

„non potitur? - - *Ecquid enim iurabit, civitatem esse felicem, dum infelices sunt cives? nisi forte cum Machiavello, Hobbio, aliisque huius furfuris pseudopoliticis omnem bonorum cumulum in solum regentem conferri debere statuas. Nos Catholici inter flagitia numeramus huius generis sensa, & plerique A catholicorum nobiscum.*“

(7) „*Cuncta hæc*“ (inquit cit. auctor. n. 12.) „*probe ponderanda sunt, ne principium civibus æque perniciosum in favorem reipublicæ statuatur, ac illud est, quod Machiavelhus in favorem sui principis malo fidere parturivit. Quid enim interest, principis, an reipublicæ gratia miser sit civis, & suas per civitatem perdat facultates, quas illius præsidio servare se posse crediderat?*“

§. CLXVII.

Si notæ, quas in societatis notione inesse diximus, propius determinentur, variæ formæ societatum seu species existunt:

- (a) Societas est coniunctio plurium. Porro ipsa natura homines inter se non uno vinculo coniunxit, spectato etiam statu eorum primigenio (1); atque hæc est societas hominum inter homines latissime patens, absoluta, & *universalis*; quæ vi naturæ constituta ius tantum imperfectum in actiones sociorum aliis sociis tribuit; eo quod ob æqualitatem naturæ, & libertatem cuique permittendum sit, ut suo ipse arbitrio actiones in eo statu determinet. Multiplices tamen stimulos, rationesque hominibus natura dedit, quibus alii aliis arctius sese adstringerent; hinc existunt societates *particulares*, & *hypotheticæ*, quæ hypothese præcedentis pacti vel legis divinæ aut humanæ continent; quamquam non omnis hypothetica etiam particularis est. Ecclesia enim catholica, ex institutione ac lege Domini Nostri Iesu Christi in mundum universum introducta, propagata, conservata, & usque ad consummationem sæculi conservanda certe legalis, sed tamen *universalis*, eo ipso quod catholica, est.
- (2) Igitur in hypotheticis societatibus spectato ipsarum ortu, aliæ *passivæ* sunt, aliæ *legales* seu *necessariæ*. Neque vero origo tantum societatis ipsius spe-

Etari solet, sed & modus, quo quisque eiusdem membrum evadit vel una cum societate recens constituta, vel dum in constitutam recipitur; dein & modus, quo esse membrum cessat. dum vel ipsa dissolvitur societas, vel ea permanente legitime recedit quisquam, aut legitime excluditur. (3)

(b) Quia societas ex uno non fit, sed ex pluribus; si plures ponuntur personæ physicæ, ex quibus illa coalescit, vocatur *simplex*: si personæ morales, seu minores societates in maiorem coeunt; *composita*, cuius compositionis uti gradus sunt, ita minores & maiores proveniunt societates compositæ. Simples censentur societates coniugum, dein parentum ac liberorum, demum dominorum ac servorum; quamquam, si binæ conveniant, aut tres omnes, fit societas composita familiæ. Ex familiis existunt pagi & urbes: ex pagis & urbibus provinciæ, ex provinciis regna conflantur. Maximas vocant, quando plures respubiicæ in systema civitatum coeunt.

(c) Considerato societatum sine alia est sacra, alia profana, literaria &c.

(1) §. III. (a.) & §. IV. (f.)

(2) Matth. XXIV. 14. *Prædicabitur hoc evangelium regni in universo orbe, in testimonium omnibus gentibus.* - & Marc. XVI. 15. *euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ. Non disjitetur Pufendorfius de I. N. & G. L. I. C. I. §. 13. ecclesiam catholicam nempe Romanam, esse generalem. Inter sacras societates, inquit, alias possumus vocare generales, ut est ecclesia catholica. Atqui hoc ipsum catholicum quovis tempore habebatur pro nota veræ Christi ecclesie: „Quærenti peregrino alicui, inquit S. Augustinus contra epistolam fundamenti, ubi ad catholicam ecclesiam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam, vel domum auddet ostendere.“*

(3) *Et si iura societatis vel collegii per unum acquiri non possint. tamen, ut passim animadvertunt Doctores, si unus solus remanet, ius & nomen Collegii seu Universitatis conservatur in illo. arg. l. sicut 7. §. in Decurionibus D. quod cuiusque Universitatis: si Universitas ad unum redit: magis admittitur, posse eum convenire, & conveniri: cum in s omnium*

in unum reciderit, & stet nomen Universitatis. Conf. Layman in c. gratum. 2. de postulatione. n. 2. & seq.

§. CLXVIII.

In quavis societate pacto vel lege constituta, consideratur, aut simplex sociorum in se unio sine relatione subiectionis & imperii, eritque societas *æqualis*; sive ea unio constringitur imperio ac subiectione, eritque *inæqualis*. Igitur & ius sociale vel *æquatorium* est, vel *rectorium*. Uti vero *imperium* generatim est ius aliorum actiones determinandi ad certum finem; ita *imperium sociale* est ius actiones sociorum determinandi ad finem societati præfixum. Hoc imperium societatis, atque adeo complexio omnium iurium socialium, dicitur *potestas socialis*. Executio & usus imperii ac potestatis est id, quod *regimen societatis* nuncupatur, quod etiam alteri, penes quem potestas non est, committi potest. Ea potestas aut *summa*, aut *subordinata* dicitur, uti ab alia in eodem genere non pendet, aut e contrario pendet. Potestatis tres veluti partes sunt. I. *inspectoria*, qua invigilatur, quid fiat, aut non fiat, relate ad finem societatis. II. *rectoria* vel *legislativa*, qua decernitur, quid a sociis fieri, non fieri possit, vel debeat; III. *Executoria*, comprehendens ea, quæ vi aut nomine eius, qui potestatem vel imperium tenet, proxime fiunt, & executioni dantur. Atque hæc tria in quovis genere societatis præcipua sunt, & necessaria; *inspici* enim, & cognosci debet rerum status ad eam pertinentium: dein *decerni*, quid sociis

faciendum, non faciendum sit: denique expediri, & *executioni dari* ab eo, penes quem potestas socialis residet. In societate inæquali potestati, eiusque partibus modo enumeratis adiuncta est vis coactiva, qua membra cogi possunt ad inspectionem admittendam, reddendas rationes, ad exhibendum, edendum &c., dein cogi, ut iussis pareant, denique & cogi, ut admittant, vel patiantur, quæ ab executoria potestate fiunt.

§. CLXIX.

Societas æqualis vocatur *collegium*, eiusque iura *collegialia*; coniunctio plurium collegiorum, *corpus*. (1) Æqualitati non obstat *directorium*, seu ius conservandi ordinem inter æquales, quorum nec alter alteri, nec uterque eidem tertio imperium habenti subiacet; quare necesse est, ut inter plures sit, qui convocet collegas, negotia proponat, conclusa executioni det, vel dari curet, aliaque istiusmodi expediat, quæ imperio non egent. Conclusa in societate æquali fiunt consensu collegarum: quare necessarii sunt conventus, in quibus alii *stati* sunt, alii *extraordinarii*, vel imperati: alii itidem *veri*, quando socii ipsi conveniunt singuli, alii *repræsentativi*, in quibus a paucis alii absentes repræsentantur. In his conventibus negotium deciditur per vota vel suffragia. Est autem *votum* declaratio voluntatis a socio facta societati de eo, quid secundum opinionem suam definiri consensu communi velit. Vota *virilia* sunt, quæ a singulis feruntur: *curiata*, quæ a societatibus, vel pluribus coniunctim.

Re-

Relate ad eventum suffragationis factæ sunt alia vota *unanimitia*, alia *diversa*, atque *paria*, vel *imparia*, ac tum *minora*, vel *maiora*, absolute relate ad numerum omnium votorum, vel respectively relate ad vota, quæ in idem concurrunt. Præterea nominantur vota *saniora*, *decisiva*, *consultiva*, *affirmativa*, *negativa*. *Conclusum* fit per vota, si iis collatis secundum leges societatis determinetur, quid fieri, aut non fieri debeat. De conclusio facto per vota in hunc modum vulgo statuitur :

- (a) *Unanimitia* semper concludunt : nunquam *paria*, nisi pro eo casu ante definitum fuerit, ut unius votum vincat, sive ut *calculus Minervæ* valeat.
- (b) Quando societas Superiori subiecta non est, vota numeranda sunt, non ponderanda. Unusquisque enim suum iudicium pro saniore & meliore habet.
- (c) Si non omnes æqualiter participant rem, in qua fundatur societas, fieri potest, ut unus socius computetur pro pluribus, ac pluribus votis gaudeat.
- (d) Si leges non obstant, renunciatio voti locum habet tum *expressa*, tum *tacita* per absentiam, si quis suffragium suum alteri committere per leges possit, nec tamen committat.
- (e) Spectata varietate humanarum opinionum, rerumque & consiliorum ancipiti alea vix, ac ne vix quidem contingit, ut omnes idem sentiant. Quare necesse est, ut pars aliqua suffragiorum ad concludendum sufficiat. Talis censetur illa, quæ numero suffragiorum relate ad totum suffragantium numerum prævalet. Quapropter rationi congruit, ut vota *absolute maiora* vincant, atque ad se partem minorem trahant, ut adeo assensus maioris partis pro facto omnium haberi debeat, ne cum detrimento societatis rei que communis, aut nihil decidatur in plerisque negotiis, aut pauciorum placita prævaleant. (æ) Ethî igitur Doctores existimant,

ment, nullo statuto prohiberi posse, quo minus ex maiore suffragiorum numero concludatur; tamen certo valet statutum aut lex, quo simpliciter maiora non censeantur sufficere, nisi e. g. duæ tertiæ suffragiorum partes conspirent. (3)

(f) Duos vulgo casus recensent a *iure maiorum* (suffragiorum) *exceptos*; 1. si quando de singulorum sociorum iure detrahendum est, putant, vota unanimia requiri, & consensum singulorum, secundum regulam: *quod omnes tangit, debet ab omnibus approbari*. (4). 2. Caveri potest lege societatis, ut in certis negotiis, in quibus omnia membra unius generis e. g. religionis dissentiant ab omnibus membris alterius generis e. g. religionis. ex maiori numero nihil concludi possit, sed *itio vel secessus in partes fiat*.

(g) Quando socii in diversas abeunt sententias, nec vota absolute maiora obtineri possunt, videtur æquum, ut *respective maiora* censeantur sufficere. Dum enim sequi non licet, quod pluribus placet, erit sequendum illud, quod paucioribus displicet.

(h) Conclusum sociorum tamdiu mutari potest, quamdiu alterius iuri perfecto aut legi nihil detrahitur.

(1) *Collegium, Corpus, Universitas passim pro eodem sumuntur*. Bodinus tamen L. III. de Republica. c. 7. assignat, quid differant. *Collegium, inquit, est legitima trium pluriumve personarum eiusdem conditionis consociatio: corpus vero plurium collegiorum coniunctio. Universitas est omnium familiarum, collegiorum & corporum eiusdem oppidi, iuris communiione sociata multitudo*.

(2) Arg. c. 1. & c. fin. de his, quæ fiunt a maiore. l. aliud. 160. §. 1. D. de R. I. „*Refertur ad universos, quod publice fit per maiorem partem*.“ consentit l. 19. D. ad municipalem. „*Quod maior pars curiæ effecit, pro eo habetur, ac si omnes egerint*.“

(3) l. nulli 3. D. quod cuiuscunque Universitatis. *Similiter si electio sumitur Pontificis fit per scrutinium, requiruntur secreta schedularum suffragia duarum ex tribus partibus Cardinalium in Conclavi clauso præsentium*. Idem statuitur de ele-

electione Abbatissæ vel Priorissæ. c. indemnitatibus. 43. §. 1.
de electione in VI.

(4) c. 29. de R. I.

§. CLXX.

Ad distinctiorem comparandam cognitionem comparatio fieri potest inter societates æquales, & inæquales. Eius comparationis præcipua hæc sunt capita :

- (a) Societas æqualis inter pares consistit, quatenus spectantur, ut focii. Hi communi consilio & directione tum certum gradum præfixi finis, tum media ei obtinendo necessaria decernunt. At inæqualis societas, quæ & rectoria vocatur, uni vel pluribus committit, ut de fine sive eius gradu, ac mediis decernant. Fieri tamen etiam in societate æquali potest, quale est collegium, ut usus iurium collegialium certis membris committatur: aut quædam iura collegialia uni fociorum numero, alia alii administranda tradantur; quæ vocantur *deputationes*, quarum singulæ suum habere peculiarem directorem queunt. Eiusmodi collegia censentur *irregularia*, ac deputationes, vel ii, qui usum iurium collegialium exercent, semper toti collegio subiecti manent.
- (b) In societate æquali nullus fociorum plus iuris sibi arrogare potest, ac alius tum in eligendis, tum in adhibendis mediis: nec prærogativa doctrinæ, prudentiæ, ætatis, experienciæ &c.: verum ius cuiquam præ aliis tribuit. Omnia ergo vel amicabili compositione vel consensu maiorum suffragiorum definienda sunt. At in societate inæquali unus vel pauci præsumunt summæ rerum, ac sine placito vel etiam consilio fociorum de mediis, & interna politia decernunt, neque aliis rationem tenentur per se reddere.
- (c) Societas *per se ac natura sua* non continet imperium, vel iurisdictionem totius collectionis in membra singula, nisi id focii expresse, vel tacite ex natura ipsius
socie-

societatis collectioni detulerint, aut observantia stabiliverit. Collectio enim tota non plus iuris habet in singulos, ac isti contulerint: porro nemo libertatem tuam iactare vel abdicare præsumitur. Siquis ergo vires suas ac media conferre cessat ad communem finem, censetur discedere velle, aut fociis ius dat ipsum expellendi, & communia auxilia vel commoda negandi. Siquis damnum inferre toti societati tentaret, ea ius defensionis habet, cum sit persona moralis, quæ iuribus connatis & universalibus gaudet ceu conservationis, defensionis &c., ac relate ad *extraneos*, id est, eos, qui de societate non sunt, iure æqualitatis, libertatis, independentiæ. Contraria obtinent in societate inæquali.

- (d) Inter ius æquatorium societatis æqualis, & rectorium societatis inæqualis non una, nec modica est differentia. Ius æquatorium exigit præstationes reciprocas, e. g. uterque foederatus alteri debet auxilium. At ius rectorium, inquit Schrodt, (1) non habet mutuas præstationes, e. g., Princeps iure exigit tributa a subditis, sed non subiti a Principe. Pater iure castigat liberos, sed non liberi patrem. Sed hoc intelligendum est de præstatione mutua generis eiusdem; iure enim subditus exigit, ut a Principe defendatur, & iuribus communitatis finatur frui. *Ideo enim & tributa præstatis*; inquit Apostolus, (2) nempe ob assiduam curam, quam Principes rei publicæ impendunt. Et quemadmodum liberis præceptum est: *Filii obedite parentibus vestris in Domino*; sic vicissim parentibus: *& vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina & correptione domini.* (3) Dein ex iure æquatorio aliquando oritur ius cogendi inter socios reciprocum; in iure autem rectorio cessat ius coactivum ex parte subiecti adversus superiorem.

(1) System. Iuris Publ. univers. C. I. §. V.

(2) Rom. XIII. 6.

(3) Ephes. VI. 1. 4.

§. CLXXI.

In societate inæquali variæ eiusdem formæ spectandæ sunt tum pro fine societati præfixo, tum pro fundamentalibus legibus, secundum quas societas constituta est. Iura superioris vel imperantis ex eodem fine, atque iisdem legibus mensuram capiunt. Neque hæc leges obtentu boni publici conculcari debent; nihil est enim, quod magis exigat commune ac publicum bonum, quam ut pactorum fundamentalium, quibus & voluntas sociorum, & societas nititur, sancta sit fides & inviolabilis. Iis iuribus imperantis obligationem subditorum respondere perspicuum est; ipso enim ingressu in eiusmodi societatem abdicarunt partem libertatis, in suum utique, non imperantis commodum; ac si ad tempus quoddam imperio sese subiiciunt, libertatem suam *suspendere*, si pro omni tempore, eam *alienare* censentur. Quemadmodum leges fundamentales, ita iura imperantis, quæ plures veluti partes continent, magnopere variari possunt; unde multiplex imperii divisio enascitur.

- (a) Imperium *plenum* dicitur, quod nulla parte iurium vel potestatis diminutum est; secus minus plenum.
- (b) *Limitatum*, quod iura quidem continet, sed quoad exercitium & usum iurium ex pactis adiectitiis restrictum est; secus *absolutum*, quando ex solo fine & natura societatis pendet. Pacta eiusmodi adiectitia nuncupantur *limites pactitii*; quorum possibilitas moralis in dubium vocari non potest; quia paciscens vel promittens non plus iuris in acceptantem transfert, quam

quam transferre se velle declaravit. Quapropter imperans non plus iuris acquirit, quam in ipsum translatum est. Neque vero necessitas boni communis obtendi potest; quia id non quovis gradu, sed eo duntaxat, quem leges fundamentales determinant, vel permittunt, procurandum vel obtinendum est. Siquis recte expendit, quæ a quibusdam Scriptoribus de bono publico, de necessitate mediorum ad finem, de natura societatis inæqualis ac imperii civilis differuntur, cito intelliget, ea ad subvertendas omnes leges fundamentales, & turbandos omnes limites pactitios, hoc est, ad tollendam omnem fidem tendere. (1)

(c) Admissa vi legum fundamentalium & possibilitate limitis pactitii intelligitur fieri posse, ut præter imperium plenum & absolutum detur aliud neque plenum, neque absolutum, vel plenum, non item absolutum, aut absolutum, non item plenum.

(d) Imperium *despoticum* est, quod in omnes actiones permissas, ac res subditorum competit; secus temperatum. Nihilominus etiam despoticum imperium, ius non præbet de vita & substantia subditorum pro arbitrio disponendi. Differt igitur a dominio. Ius illud, quod in temperato imperio superiori vel imperanti competit, cum detrimento sociorum particularium procurandi salutem publicam, vel bonum maioris partis, *imperium, vel dominium eminens* vocari solet. (2)

(e) Siqua societas nulli alteri eiusdem generis subordinatur, ac sibi met sufficit consequendo fini, *perfecta* dicitur; secus imperfecta. Societas eiusmodi perfecta summo imperio prædita per excellentiam *status* nuncupatur.

(1) *Hæc fit, ut nimis generatim de fine imperii eiusque iuribus, non considerato gradu, nec ordine finium, nec limitibus pactitiis differatur.* Philibertus Obernetter in Instit. P. I. C. II. §. 66. ait: „Iuribus imperii cuiuscunque duo attributa conveniunt, quæ præcipuam considerationem merentur. Inprimis enim iura illa, cum notione ipsius imperii contineantur, nullo modo separari ab eo possunt. - Deinde eadem iura ex fine societatis, utpote propter quam imperium est, mensuram capiunt, hoc est, tanta sunt, quanta

„ta exigit finis societatis, cuius est imperium.“ Cum generali
 „hac thesi certe non coherent, quæ deinceps §. 8 in
 hanc sententiam scribit: „Imperium societatis dividitur
 „in absolutum, quod a solo fine societatis: & limitatum,
 „quod ab aliis præterea conditionibus iurum suorum mensuratur,
 „am capit: in plenum, quod omnia: & minus plenum, quod
 „aliqua tantum imperii iura complectitur.“

(2) Cel. Riegger in *Systemat. Jurisprudentiæ natural.*
sive universalis C. III. §. 6. *dissensionem Auctorum de vocibus*
dominii alti, & imperii eminentis commemorat, atque
ita subdit: „Per me appellate licet hoc civitatum ius impe-
rium vel dominium altum: & eminentis. Verbarum sonus me
non terret, modo illi, qui vel imperio vel dominio emnente uti
volunt, sibi persuasum habeant, uti habere debent, nec uni
nec alteri locus esse, nisi bonæ communis causa, id est, in
usu necessitatis (non tamen extremæ tantum; quo casu res-
publica uteretur iure privatorum) vel evidentis utilitatis.
& in hoc sensu verissimum est, quod apud Senecam de Be-
nef. I. VII. c. 4. legitur: ad reges potestatem omnium
pertinere, ad singulos proprietatem. Potestas autem illa
eminens porrigitur ad personas & bona subditorum; qua
sublata civitatem salvam esse non posse, nemo est, qui non
intelligat.“

CAPUT II.

Societas coniugalis.

ARGUMENTUM.

- §. CLXXII. *Matrimonii notio.* CLXXIII. *Necessitas.*
 CLXXIV. *indissolubilitas.* CLXXIX. *an consanguinitas & affinitas.* CLXXX.
 CLXXV. *est societas suo modo inæqualis.* CLXXXI. *Luxuria repugnat iuri naturæ.*
 CLXXVI. *unius cum una de Polygamia.* CLXXXII. *via ad matrimonium sunt sponsalia.*
 CLXXVII. *Societas patritia.*
 CLXXVIII. *Substantialia contractus ma-*

§. CLXXII.

Matrimonium est coniunctio personarum habilium diversi sexus procreandæ & educandæ sobolis causa inita. Ea coniunctio tum pro *actu* sumi potest, quo sponsi sibi fidem dant mutuo, quam poscit hæc societas, & quo sibi mutuo tradunt ius in corpora ad actus ex se aptos ad generationem prolis, vel pro vinculo, aut *statu* permanente. (1) Quæ de natura & proprietatibus huius coniunctionis, atque officiis coniugum tractantur, maxime ex fine eiusdem pendent:

(a) Finis, quem natura per ipsam hominis essentiam, atque initos stimulos declarat, est conservatio ac propagatio humani generis; quod proxime obtinetur procreatione atque educatione prolis. Neque enim satis est, si humani foetus effundantur, nisi iidem & conserventur, alantur, informantur, ne misera & inutilia sint terræ pondera, aut humanæ societati plane noxia. Educationis necessitatem, ac laborem patefacit ipsa procreatio humani foetus & longa imbecillitas teneræ ætatis, atque indigentia alienæ opis, & tenerrimus parentum amor in liberos, & liberorum in parentes.

(b) Alter est finis communicatio mutui solatii, subsidii-que; ex quo etiam concupiscentiæ remedium provenit; remedium, inquam, non incitamentum, quasi id spectasset natura, aut ratio permitteret, ut homines pecudum more prouant potius ad concubitum, quam connubium ineant; quod *honorabile in omnibus*, & in quo *thorus immaculatus* esse debet. (2)

(1) §. CLXVI. nota 3.

(2) Hebr. XIII. 4. *Propter fornicationem, inquit apostolus I. Cor. VII. 2. seq. unusquisque suam uxorem habeat, & unaquæque suum virum habeat. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum*

sterum revertimini in id ipsum, ne tentet vos satanas propter incontinentiam vestram. Hoc autem dico secundum indulgentiam, non secundum imperium. Dico autem, non nuptis & viduis: bonum est illis, si sic permaneant, sicut & ego. Quodsi non se continent, nubant. Melius est enim nubere, quam uri. Hanc doctrinam præ oculis habuit S. Thomas in 4. dist. 26. q. 2. a. 2. & 3. Sic enim ait: „Matrimonium „institutum fuit in officium naturæ in statu innocentia: deinde „illi in statu naturæ corruptæ additum fuit, ut esset in re- „medium: & tandem in lege nova a Christo institutum fuit „in sacramentum.“ De pravo animo contrahentium matrimo- „nium, memorabile extat exemplum Tob. VI. a v. 14. ubi „angelus ita inquit: „Qui coniugium ita suscipiunt, ut Deum „a se & a sua mente excludant, & suæ libidini ita vacent, „sicut equus & mulus, quibus non est intellectus: habet po- „testatem dæmonium super eos.“ De mutuo coniugum solatio, subsidioque vid. Gen. II. 7. Tob. VII. 8. 9. Prov. XVIII. 22. & XXXI. II. seq. Eccli. VII. 21. XXVI. I. 2. 3. 16, seq. XXXVI. 26. 27.

§. CLXXIII.

Necessitas matrimonii pro conservando humano genere universos afficit, non singulos; est enim id præceptum affirmativum, quod non corporis duntaxat, sed etiam animi vires perfectionesque, dein facultates pro educanda sobole poscit, itemque aliis finibus præstantioribus a natura propositis, & humano generi æque, imo magis utilibus suppleri potest a multis, quin in tanto libidinum æstu, quo uritur pars maxima, solitudinis periculum sit, aut timeri debeat, ne deficiat humanum genus.

(a) Obiectant illud Gen. I. 28. *crescite & multiplicamini*; atque ita obiectant, quasi nullum aliud nossent Dei mandatum; certe quidem perinde, ac si penitus ignorarent divini magistri consilia de iis, qui castraverunt se ipsos propter regnum Dei (1), aut quæ in laudem virginitatis a doctore Gentium promulgata

sunt. (2) Verba quidem geneleos non *mandatum*, sed *benedictionis donum* expriment. Nam quinto creationis die etiam de piscibus & avibus v. 22. prolata sunt; aut certe quidem, si illis tum temporibus vim præcepti habuere, id exspirasse censendum est, satis iam impleta conditione: multiplicamini, & replete terram.

(b) Addunt: neminem se debere communi oneri subtrahere, quod in eo est, ut deficiens identidem mortaliū genus reparetur: quasi ab omnibus etiam agriculturæ & officiis danda sit opera, nec diversi hominibus fines, diversaque media, queis alter alteri prodesset, a natura propositi sunt; uti in exercitu contingit; non enim omnes gladiis decertant; alii certantibus imperant, alii signa deferunt, alii castra custodiunt. *Unusquisque*, inquit Paulus, & experientia manifesta ostendit, *proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic.* (3) Conservatiōni humani generis, uti per alternatam quodammodo masculi & foeminae procreationem, sic per diversitatem indolis, ingenii, facultatum, aliorumque adiunctorum consuluit providentia summi Dei.

(1) Matth. XIX. 12.

(2) I. Cor. VII.

(3) *ibid.* v. 7.

§ CLXXIV.

Matrimonium an natura sua *indissolubile* sit, non levis est disputatio; de qua sic videtur pronuncian-
dum:

(a) In statu adventitio religionis fit discrimen inter matrimonium *legitimum*, quod secundum leges naturales, ac forte civiles contrahitur ab iis, qui sacramento fidei seu baptismo carent: inter *ratum*, quod nuncupatur inter fideles, id est, baptizatos, antequam per actum ad generationem proles habilem consummetur: denique inter hoc ipsum *consummatum*. *Legitimum etiam consummatum casu quodam solvi posse, constat iure*

iure divino positivo (1); similiter & ratum. (2) Consummatum inter fideles nulla humana potestate, nulla coniugum voluntate, derelictione, perfidia &c. solvi posse secundum ius divinum, pariter exploratum est. (3)

(a) Ius istuc divinum, quo universum obstringitur hominum genus, etsi positivum dicatur, perquam conforme esse naturæ matrimonii, eiusque fini, itidem perspicuum est. Liquet enim, id ordinatum esse non modo ad gignendam, sed etiam alendam atque educandam prolem; id obtineri non potest per temporariam corporum & animorum coniunctionem, sed poscit longiorem durationem societatis coniugalis ex obligatione naturali continuandæ, ne res tanti momenti arbitrio & mutabilitati voluntatis humanæ relinquatur. Dein cum ista societas accedente præsertim educationis longo & ancipiti labore maximis molestiis ac tædiis subiecta sit; cito languesceret mutuus amor, pacis & concordiz studium, atque educationis solertia, nisi eandem societatem fore perpetuam nosset coniuges. Etsi aliæ societates, quæ arbitrariæ atque ab hominibus adinventæ sunt, mutuo sociorum consensu dissolvi queant; at coniugii societas ab ipsa natura est instituta, quæ non hominum voluntate, sed naturali pariter causa ceu per mortem unius coniugis dissolvi debet; quemadmodum nec relatio ac nexus inter parentes ac liberos ullo istorum consensu dissolvi potest. Si vinculum matrimonii solvi hominum voluntate potest, nihil a vaga libidine differet matrimonium; quod enim semel licuit, iterum licebit, ac etiam lubebit; cum ipso tempore amor tepescat, novarumque nuptiarum cupiditas succedat. Siquo casu singulari ipsis coniugibus, aut etiam publicæ rei commoda accideret solutio, aut potius solubilitas vinculi coniugalis, id cogitari necesse est, non quid extra ordinem aut desperatis rebus prodesse potest, sed quod communi rerum hominumque conditioni ac statui consentaneum est, a natura præscribi, ordinarique. Hæ rationes, quantæcumque sint, quæ certe leves minime sunt, pluribus verbis explicari ac defendi non debent; cum in præsentis statu omnem dissolutionem matrimonii inter coniuges fideles consummati prohibeat divinum ius, cui subtrahere se nemo hominum potest.

(1) c. quanto. 7. de divortiis. I. Cor. VII. 15.

(2) Concil. Trid. Sess. 24. can. 6. *de eiusdem matrimonii rati dissolutione per pontificiam dispensationem constans plurimum sæculorum præaxis abunde testatur; cum ius divinum prohibens dissolutionem aperte respiciat matrimonium consummatum: „Iam non sunt duo, sed una caro. Quod ergo „Deus coniunxit, homo non separet.“* Matth. XIX. 6.

(3) Conc. Trid. loc. cit. can. 5. & 7. vid. Tournely q. 5. de matrim. a. 2. contra Launoium, qui asserere ausus est, canonem 7. cit. *non doctrinam spectare, sed disciplinam.* Conferatur Pallavicin. Hist. Conc. Trid. l. XXII. C. IV. n. 27. seq. adde I. Cor. VII. 10. & 27.

§. CLXXV.

Ad naturam societatis coniugalis pervestigandam atque explicandam pertinet quæstio, æqualis ea societas, an inæqualis sit? ita, ut spectato naturali iure marito imperium quoddam competat in uxorem: de qua re sic videtur statuendum:

(a) Pactum, quo coniugium initur, utrinque est onerosum, & translativum iuris in corpus ad actus generationi aptos. *Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir; similiter autem & vir sui corporis potestatem non habet. sed mulier.* (1) *Uxori vir debitum reddat; similiter autem & uxor-viro.* (2) Hactenus igitur iura & obligationes utrinque æquales sunt.

(b) In societate inæquali dyarchia, sive imperium duorum repugnat, & in societate duorum æquali negotia per suffragia definiri non possunt; quando igitur communia negotia dirigenda, gravissimaque officia, ceu in educatione liberorum explenda sunt, necessarium est, ut uni competat imperium, vel certe prærogativa determinandi media ac vias, ad regendam familiam necessarias.

(c) Inde facile patet, id imperium vel hanc prærogativam esse penes virum, utpote vi naturæ firmiorem, prudentiorem, & cui plus oneris in alenda familia ab ipsa

ipsa naturâ censetur impositum. *Caput mulieris vir* (3); *non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum.* (4) Quæ quidem ratio ex creatione hominis eiusque sine petita certe naturalis, non solius positivi iuris propria est. (5) Eadem doctrinâ pluribus locis sacri codicis extat; (6) sed nihil memorabilius edicto Assueri, quod diversis linguis & literis in omne provinciarum imperium promulgatum, eumque in finem divulgatum est, ut cunctæ uxores tam maiorum, quam minorum honorem deferre maritis suis discerent. Summa edicti hæc fuit: *esse viros principes ac maiores in domibus suis.* (7) Ex quo etiam sensus populorum palam fit. Sed ultra, quam oportet, progressi sunt mores, ac leges quarundam gentium, ius adeo vitæ ac necis in uxores concedentium maritis. (8)

(d) Imperium istuc mariti minime *despoticum* est, quo is suum præcise in commodum disponat: neque *servile*, quod herus in servum exerit: neque *politicum*, quale est principis in subditos, sed temperatius, ac familiæ proprium, fundatum in amore mutuo, mutuisque studiis rei communi domesticæ consulendi. Non enim servam seu ancillam, sed vitæ sociam, & *adiutorium* habet maritus, cui *quasi infirmiori vasculo impartiri honorem* debeat, quemadmodum Princeps apostolorum docuit. (9)

(1) I. Cor. VII. 4.

(2) ibid. v. 3.

(3) I. Cor. XI. 3.

(4) ibid. v. 9. 10.

(5) Quando Gen. III. 16. *mulier in pœnam peccati sui subiicitur viro, inferri nequit, eam subiectionem solo iure positivo inductam fuisse. Nam eodem loco in numero pœnarum recensentur non nulla, quæ spectata solius naturæ conditione nulla præcedente culpa erant eventura. Enimvero serpens, cui Deus dixit: super pectus tuum gradieris & terram comedes, etsi illa tentatio abfuisse, pedibus ad incessum cariturus erat, & eodem, quo nunc, alimento victurus. Spinæ quoque ac tribuli non defuissent. Nempe fieri potest,*

ut quod naturale est, pœna & probrum fiat, quando sententia iudicis & culpa peccantis præcessit. Camelus ferendo oneri, bos arationi natura sua idonei sunt: at si Conditor sim lem ob causam decrevisset: camele, tu onerarius eris; bos, tu arabis; illi suum onus, huic aratrum probro foret. Ligna cœdere, & aquam comportare ad usum domus domini, opus est religiosum; idem tamen Gabæonitis ob admissam fraudem a Iosua iniunctum est.

(6) Ephes. V. 22. seq. Col. III. 18. I. Timoth. II. 9. seq. I. Cor. XIV. 34. 35. III. Reg. I. 17. Gen. XVIII. 12. Etcli XXV. 30. ad quem locum maxime pertinet doctrina apostoli I. Tim. II. 12.

(7) Esth. I. a. v. 10. ad fin. cap.

(8) Iulius Cæsar de bello Gall. I. VI. Gellius L. X. c. 23. Tacit. Annal. I. XIII. c. 32.

(9) I. Petr. III. 7.

§. CLXXVI.

Societas coniugalis, si inter duas duntaxat personas diversiexus inicitur, *Monogamia* vocatur, si inter plures eodem tempore, *Polygamia*: si progressu temporis vir aliam atque aliam uxorem priore extincta, vel uxor alium atque alium virum defuncto priore ducit, *bigamia* voce hybrida nuncupatur, quæ proin aliud non est, nisi successiva iteratio matrimonii. Polygamia, de qua in præsentia agitur, aut est *Polygynia*, seu Polygynœcia, si vir plures simul uxores habet: aut *Polyandria* seu Polyviria, si una mulier plures viros simul. De his, quid natura statuatur, his comprehendi capitibus potest:

(a) *Polyandria* indubitato repugnat naturali iuri; nam & primario fini matrimonii obest, qui est procreatio atque

atque educatio prolis. Mulier enim pluribus iuncta rarius suscipit prolem, nec nisi ex uno suscipere potest; reliquæ igitur coniunctiones nullo fine honestæ fiunt: accedit, quod incertus reddatur pater, & naturalis ad prolem alendam atque educandam amor ac stimulus hebetetur, vel tollatur; prout in scortatione ac vaga libidine contingit. Secundarius matrimonii finis in mutuis solatiis ac subsidiis, rectaque familiæ gubernatione consistit; hæc vero plura capita in eadem societate non admittit, nec salvo ordine, amore, ac pace admittere potest.

(b) *Polygynia primævæ institutioni matrimonii. & præfenti divino iuri, per quod ea reducta est, pariter repugnat.* (1) Quid igitur in tanta rerum tractandarum mole ac varietate disputare attinet de eo, quid, si Conditor naturæ nihil præscripsisset, natura ipsa concederet; cum effici non possit, ut nihil statuerit, aut non ligetur quisquam hominum ea lege, quam statuit? Illud extra controversiam est, divinam legem, quæ polygyniam vetat, & rectæ rationi & finibus matrimonii perquam consentaneam esse; cuius thesæos deductionem paucis verbis indicabimus.

(c) *Naturæ mentis humanæ repugnat, solius voluptatis carnalis causa vel inire matrimonium, vel invito uti.* Si spectata hominum conditione, uti ea communiter ac vulgo est, polygynia alium finem non habet, nisi sensuum ac carnis voluptatem, ea communiter ac generatim lege naturali prohibita censi debet. At vero alium finem non habet; aut quem illum? dico: non *generationem prolis*; qui enim pluribus uxoribus se præbent, viri naturæ vires ac vigorem ita fere atterunt, ut aut nullas suscipiant, aut debiles proles; ex quo generatim unam uni sufficere existimandum est; cum ex singularibus casibus universe decidi nihil queat, & aliquando unus nec uni, satisfacere queat. (2) *Non mutuum solatium societatis conjugalis*; id enim diminui, ac sæpe tolli ob invidiam & malitiam uxoribus, & ratio palam facit, & experientia. Polygami singulari Dei concessu fuere Abrahamus, Iacobus, Elcana; at quis æmulationes, dissidia & rixas Saræ & Agar, Liæ & Rachelis, Annæ & Phenennæ ignorat? nec ista fortuita sunt, sed specta-

ta mulierum, ac virorum conditione statuque vere propria & quasi intrinseca polygyniæ censerî debent. (3) Denique nec *remedium concupiscentiæ*; cui blandimenta æmulantium mulierum non remedium, sed fomitem ministrant. Unde factum, ut Conditor rerum eo etiam tempore, quo propagatio humani generis maxime necessaria erat, tamen unam duntaxat coniugem primo parenti, eique *adiutorium*, non adiutoria se præbiturum dixerit; eoquod plures oneri potius, quam subsidio futuræ erant. Addit sacer codex utriusque testamenti singulari locutione: *adhærebit uxori suæ*, non uxoribus: *erunt duo* (non plures) *in carne una.* (4) Auctores quidam polygyniam ex alio præterea capite impugnant, nempe ex inæqualitate contractus coniugalis, quam eadem induceret. Uxor enim se viro totam obstringeret, ut sui corporis potestatem non habeat, sed vir; contra vir aut nullo modo, aut tantum parte quadam; atqui natura contractus matrimonialis poscit, ut nec vir sui corporis potestatem habeat, sed uxor; quemadmodum Doctor gentium tradit. (5) Nec vitium sanare videtur consensus mulierum, uti nec consensus mutuatarîi iniquitatem usurarum purgat. Hæ quidem rationes eiusmodi sunt, ut absque singulari Conditoris concessu, in cuius dominio sunt iura omnia, nullo casu polygynia licita videatur. (6) Quodsi res ipsa extra controversiam non videatur posita, id infirmitati mentis nostræ adscribendum puto. Sæpe enim contingit, ut si naturam rerum, rationisque dictata intueamur collecto animo, atque intenta mentis acie; quid iisdem conveniat, quid repugnet, non obscure, nec dubitanter cognoscamus; in explicandis tamen, apteque connectendis notionibus nostris magnopere laboremus, hæreamusque.

(1) Conc. Trid. Sess. XXIV. de Matrim. can. 2.

(2) *Exemplo est Salomon, qui cum septingentas uoces, & trecentas pellices aleret, unum ex illis filium, duasque filias suscepit.* III. Reg. XI. 3.

(3) *Divinus quidem Magister de statu coniugali ita dis-
servit, ut discipuli dicerent: „Si ita est causa hominis cum
„uxore, non expedit nubere. Qui dixit illis: non omnes ca-
„piunt*

„piunt verbum istud, sed quibus datum est. Matth. XIX. 10.
 II. Quodsi nec unam ducere expedit; quomodo plures? quotaquaque non iracunda, non rixosa, & si pulchra, non item fatua? atqui hæc sunt effata divini spiritus: „Circulus aureus in naribus suis, mulier pulchra & fatua. Prov. XI. 22. *Tæta* igitur perstillantia, litigiosa mulier. ibid. XIX. 13. *Melius est sedere in angulo domatis, quam cum muliere litigiosa, & in domo communi.* ibid. XXI. 9. Idemque „iisdem verbis repetitur, & inculcatur, Prov. XXV. 24. „*Melius est habitare in terra deserta, quam cum muliere rixosa & iracunda.* ibid. v. 19. *Non est caput nequius super caput colubri; & non est ira super iram mulieris. Commorari leoni & draconi placebit, quam habitare cum muliere nequam. -- Ingemuit vir eius, & suspiravit modicum. Brevis omnis malitia super malitiam mulieris.*“ Eccli. XXV. 22. 23. 25. 26.

(4) Gen. II. 24. Matth. XIX. 5.

(5) I. Cor. VII. 4.

(6) „*Nulli unquam licuit, inquit Innocentius III. c. gaudemus. 8. de divortiis) plures simul uxores habere, nisi cui fuit divina revelatione concessum. Unde sicut Iacob a mendacio, Israelitæ a furto; sic Patriarchæ, aliique viri iusti, qui plures leguntur simul habuisse uxores, ab adulterio excusantur.*“

§. CLXXVII.

Et si in officium naturæ sit institutum matrimonium; tamen proxime oritur a pacto, quod binæ personæ diversi sexus ineunt ad fines supra expositos. Est igitur societas coniugalis *paçitia*, eaque omnia continet, quæ pactis generatim & communiter conveniunt. Si pactum quodvis, quod speciale nomen sortitur, *contractus* nominæ veniat, sequitur, ut matrimonium contractibus annumerari debeat; quo modo nominatim denotatur in Iure facro.

cro. (1) Cum alii quidam aliter sentiant, eorum rationes breviter indicandæ sunt :

(a) Contractus, inquit, circa ea duntaxat versantur, quæ in commercio hominum sunt, atque ad patrimonium spectant; idque ex legibus Romanis comprobant; (2) atqui corpora & officia coniugum in commercio hominum non sunt, nec pecuniis æstimantur; sed solas personas afficiunt. R. Duplici modo in commercio hominum esse quidpiam potest: *Primo*, quando id æstimatur pecunia vel alia re generis diversi; *secundo*, quando facta comparatione unius iuris vel officii cum alio generis eiusdem de mutua præstatione vel iuris translatione convenitur; ac tum iura invicem translata sibi mutuo merces sunt; idque contingit in contractu matrimonii. Provocant ad §. 19. I. de inut. stip. ubi negatur, unum alteri stipulari posse, cum illius non interfit; at quid inde conficies. Imo vero nostra interesse potest iis etiam in rebus, quæ in patrimonio non sunt. Sic & iura sacra & spiritualia, quæ pecuniis æstimari nequaquam possunt, multis casibus transferuntur mutuo, ac permutantur. Stipulationes non ea tantum attingunt, quæ locupletiores nos reddunt; nam a priscis etiam sponsalia per stipulationes fuere inita. (3)

(b) Dicitur quidem vulgo matrimonium *contrahi*; sed ob id contractus vocari nequit; quia & delictum, morbus, macula, amicitia &c. contrahantur, quin propterea in numero contractuum sint. R. Non ex verbo *contraho*, quod latius sumitur, sed ex notione contractus, quæ est conventio speciali nomine insignita, matrimonium esse verum contractum efficimus.

(c) Quam ergo, quærent, actionem sui nominis producat matrimonium? vocetur per me de sponsalibus, actio ex sponso, de matrimonio, actio ex nuptiis. Causæ matrimoniales in foro sacro agitari solent, in quo subtilitates actionum parum attenduntur. (4). Si in codice Romano non extat actionis nomen; ideone nulla erit? atqui communi Doctorum consensu est quædam actio personalis emphyteuticaria; quæ tamen in illo codice non extat.

(1)

- (1) c. tua nos. 26. de sponsal.
- (2) §. alteri. 19. Inst. de inutil. stipulat.
- (3) Gellius l. IV. c. 4. l. 2. D. de sponsal.
- (4) c. dilecti. 6. de Iudic.

§. CLXXVIII.

Cum matrimonium sit societas pactitia, eaque omnia contineat, quæ pactis generatim & communiter conveniunt, cumque etiam contractibus annumerari queat; facile intelligitur, in eodem quædam inesse substantialia, ad eius vim ac valorem necessaria, tum spectata generica ratione pacti, tum specifica eius natura. (1) Igitur, ut validum contrahatur matrimonium, requiritur consensus, ac ne quid adfit, quod consensum tollit, qualis est error; deinius contrahentium, apta materia. Ex his deducuntur ea, quæ vocantur impedimenta dirimentia iuris naturæ; quæque speciatim evolvenda sunt.

(a) Consensus personalis ad matrimonii valorem tam necessarius est, ut nullo dominio eminente hominum suppleri possit, quod circa alia contractuum genera aliquando contingit. (2) Neque enim in inviti & reluctantis corpus iura matrimonialia cuiquam concedi possunt, neque corpora humana eodem, quo cetera civium bona, modo reipublicæ subiecta sunt. Unde illud etiam extra dubium est, consensum internum dato speciali mandato, nec revocato per procuratorem alteri contrahenti parti exhiberi, adeoque uti alia pacta, foedera, contractus; sic & matrimonium per procuratorem iari posse.

(b) Consensus locum non habet, quando ratio deficit, uti cum ea susore, ebrietate, somno sopita est, aut per ætatem nondum illuxit. Igitur defectus rationis iure naturæ matrimonium dirimit.

(c)

(c) Error in contractu matrimonii contingit, quando contrahenti alia *numero*, vel quoad individuum persona obtruditur, ac is in animo vel intentione sua habet; aut si reipsa non subsistit *qualitas* personæ, cui contrahens intentionem & consensum suum expresse alligat, & a qua nec in ipso actuali contractu recedit.

(d) *Motus ac vis* nulli alteri contractui æque repugnat, ac matrimoniali, qui in amore, ac propensione voluntatis maxime fundatur. Huc igitur inprimis spectant, quæ de nullitate actus vi ac metu extorti disputata sunt. (3) Ad vim pertinet *raptus*, quando persona, quæ rapta fuit, istiusmodi vim, qua actus dirimitur, passa est, neque ea cessante libere postmodum consentit.

(e) Ex defectu aptæ materiæ matrimonium naturaliter dirimit *impotentia* ad actus conjugales generationi prolis inservientes, si ea sit antecedens ac perpetua, ut ordinariis mediis tolli non possit, quacunq; ex causa provenerit; nec interest, ea impotentia absoluta sit, an respectiva.

(f) Si matrimonium vel natura sua est societas unius cum una tantum, vel si eam formam ex divină lege accepit, intelligitur, ligamen, ut vocant, esse impedimentum dirimens, quod nulla humana potestate relaxari possit.

(g) Substantiæ matrimonii considerata eius specifica ratione obesse possunt conditiones adiectæ, quæ repugnant generationi atque educationi prolis, aut fidei conjugali, aut vinculi insolubilitati; per quas conditiones nullus & irritus fit hic contractus. Matrimonium sub expressa conditione perpetuæ castitatis virginalis initum non habere rationem veri matrimonii, ex eadem causa opinantur multi.

(h) Inter personas consanguineas, si contrahere velint, locum habere consensum liberum, aptamque contractus materiam, dubium non est; utrum vero & quatenus natura dederit ius & facultatem moralem, deinceps dispiciendum est.

(1) §. CXXIX. & §. CXXXVI.

(2) *Contigit, ut per vim nonnemo puellam stupraret, iterata dein fuga dilapsus: iniuriam passa declaravit, se ad matrimonium cum stupratore ineundum paratam esse, dissentientibus præfracte eius parentibus, ipsoque reo. ut dixi, fuga dilapso. In iudicio dein quodam pronunciatum est, puellam coniugem fugitivi ex officio declarandam, atque in illius bona immittendam esse. Quod quidem ad immisionem in bona spectat, potuit ea etiam invito reo fieri, ac debuit ad reparandam gravissimam iniuriam; at quod nullo accedente stupratoris consensu, imo ipso etiam repugnante puella ex officio uxor declarari potuerit; quis istuc intelliget, aut aliquando admittet?*

(3) §. LVIII.

§. CLXXIX.

De coniugiis consanguineorum & affinium, utrum naturali iure concessa, valideque inita, an contra, censeri debeant, quadruplex videtur gradus considerandus; gradus primus in linea recta ascendentium & descendentium: dein gradus remotiores in eadem recta linea; postmodum gradus collateralis primus, denique primus affinitatis gradus.

(a) De primo consanguinitatis gradu lineæ rectæ perquam consentiens Eruditorum, gentiumque cultarum & opinio & usus habetur, istiusmodi coniunctiones inter patrem & filiam, matrem & filium omnino nefandas, & ab honestate ac lege naturali alienissimas esse; repugnant enim reverentiæ & honoris sensui, quem inter hasce personas ipsa natura ingeneravit; neque cum officiis educationis prolium, domesticæ gubernationis, & familiaris societatis conciliari possunt ob ipsam iniuriam & obligationum naturalium perturbationem, quæ inter parentes ac liberos, dein coniuges inter, demum inter fratres ac sorores aliæ atque aliæ ab ipsa natura constitutæ sunt. Quid enim? si pater filiam ducat, atque ex illa suscipiat filium? erit hic matris suæ

suæ & frater, utpote ab eodem patre genitus, & filius utpote susceptus ex sorore. Quid? si defuncto patre, eodem hic iure usus, ducat matrem; erit hæc eadem soror, mater, uxor. (1) Similiter ratiocinare de coniugio inter matrem & filium, susceptamque filiam. Enimvero relationes, nexus, aut respectus, qui ab ipsa natura proveniunt, non modo diverſi inter se, sed plane adverſi, ac pugnantes sunt. Familiaritas enim conjugalis elidit auctoritatem patris, ac reverentiam subiectionemque filiae in primo: elideret eminentiam matris, ac subiectionem filii in altero casu. Potestas Patris ac matris in liberos non potest non enervari, quando eadem exercenda est a fratribus ac sororibus. Quæ quidem ita abhorrent a sana ratione & honestate naturæ, ut ex istiusmodi coniunctionibus nihil progigni posse, nisi monstra, videantur. (2)

(b) Similiter videtur de gradu quovis remotiore eiusdem lineæ rectæ differendum; quantum enim per continuatam generationum seriem de propinquitatē & communiōe sanguinis videtur diminui, aut detrahi, tantumdem reverentiæ ac honoris ascendētibz debiti ex auctoritate & honore propagatæ stirpis videtur accrescere, ut iura ac officia naturæ magis etiam abnormi confuſioni ac perturbationi subicerentur; fac enim, avum ducere proneptem, evadet hæc quidem, quæ ordine naturali generationum inferior est patre & avo, vi coniugii iisdem superior; quæque reverentiam ac subiectionem iisdem debet, eandem ab illis exigit.

(c) Inter collaterales primi gradus, nempe fratres ac sorores concessa per sese a natura esse coniugia, permul- ti censent, præsertim cum ea maxime ratione prima hominum propagatio sic disponente Conditor rerum facta sit. At enim, quos ipsa solitudo, & velut causa publica humani generis coniunxerat, hi uti iure quodam necessitatis exemplo esse non possunt familia tentandi. Certe nuptias inter fratres ac sorores ipsa natura videtur abhorrere; secus continuus convictus frequenti offendiculo esset. Si dira necessitas esum humanæ carnis indulget; rectene inferes, eum quotidianum esse cibum posse? cum deinde sorores ac fratres eundem sanguinem hauserint, eandemque a parentibus deducant originem, fit, ut alter in altero imaginem

ginem parentum, & paternæ auctoritatis velut radios quosdam cernat, quæ vi naturæ sancta, & veneranda esse debet.

(1) Matrimonia inter affines primî gradus, in recta linea, ceu inter vitricum & privignam, novercam & privignum, socerum & nurum, socrum & generum, ipsa quoque, si necessitas nulla extorqueat, magnopere indecora sunt, & a sensu ac moribus culturarum gentium aliena. Neque tamen plane repugnant naturali legi; cum istiusmodi personæ rationem parentum ac liberorum re ipsa non habeant, nec sine fictione quadam habere censeantur. (3)

(1) Pufendorf. de I. N. & G. l. VI. c. I. n. 32. commemorat vetus epitaphium, quo illa conianctio seditas, & iurium perturbatio exprimitur: *Herfilius hic iaceo; mecum Marulla quiescit, quæ soror & genitrix, quæ mihi sponsa fuit. vera negas, frontemque trahis; ænigmata sphynxis credis? sunt pythio verâ magis tripode. Me pater e nata genuit; mihi iungitur illa; sic soror & coniux, sic fuit illa parens.*

(2) Futilem ac stultam rationem detestandæ libidini suæ prætenderunt filix Lot. (Gen. XIX 31.) Nunquid enim, quia sublata quatuor urbes viderunt, universus terrarum orbis perierat? nonne oppidum Segor, incolis plenum ante oculos erat? sed quælibet causa sufficit voluptatem quærentibus, teterrimo incestu emendam. ita Weitenauerus in hunc locum.

(3) Apostolus obiurgans Corinthium incestuosum I. Cor. V. loquitur de casu, quo quis uxorem patris viventis, id est, novercam suam iungere sibi tentabat. Sic enim ait: II. Cor. VII. 12. Igitur etsi scripsi vobis non propter eum, qui fecit iniuriam, nec propter eum, qui passus est, sed ad manifestandam sollicitudinem meam. Ex quibus verbis patri viventi irrogatam fuisse iniuriam, haud obscure colligitur.

§. CLXXX.

Ex pacto coniugali oritur status permanens, eique adhærentia iura, ac obligationes, tum communes utri-

que coniugi, tum viri, aut uxoris propriæ. Is status perdifficilis est; nam, ut Apostolus inquit, *tribulationem carnis habebunt huiusmodi*; (1) tamen ferendus & conservandus est ex vi & natura ipsius status, ac finium eidem præfixorum; naturæ enim præceptum est: *alligatus es uxori; noli quærere solutionem*; at consilium est: *solutus es ab uxore? noli quærere uxorem*. (2) *Unusquisque, in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat*. (3) Difficultati mitigandæ divinus Lègislator gratiam Sacramenti addidit; unde triplex vulgo istius status bonum statuitur, Fides, Proles, Sacramentum. (4)

(a) Communia officia utriusque coniugis sunt fides intemerata, constans amor, mutuam obsequium. Unde tranquillitas, concordia, ac beatitas quædam conjugum, atque utriusque fortunæ societas efflorescit. *In tribus placitum est spiritui meo, inquit divina Sapientia, quæ sunt probata coram Deo & hominibus: concordia fratrum, & amor proximorum. & vir & mulier bene sibi consentientes*. (5) *Amicus & sodalis in tempore convenientes; & super utrosque, mulier cum viro*. (6)

(b) Peculiariora mariti officia sunt, uxorem diligere, nutrire, regere, defendere, eamque ad finem societatis conjugalis non tanquam ancillam, sed ut sociam dirigere. Idem graviora negotia ac mûnia obit, per quæ necessitati, incolumitati, honori ac splendori domus consulitur. (7) De domicilio item decernit, quod quidem uxor, nisi specialia pacta vel adiuncta obstant, sequi tenetur consensu omnium, cum ipsa vicissim usu gentium de statu & dignitate mariti participet; nam ut Iustinianus ait, *uxores coruscant radiis maritorum*. (8) In numero officiorum mariti sine dubio est circumspectio, ac diligens cautio, ne blanditiis uxoris a tramite virtutis, obligatione arcani, ac constantia abduci sese patiat. (9)

(c)

(c) Uxoris officia sunt curare, ut animum mariti sibi devinctum teneat, otium fugiat, domestica negotia curet; cuius rei exemplum facer Codex in muliere forti proposuit. (10)

(1) I. Cor. VII. 28.

(2) *ibid.* v. 27.

(3) *ibid.* v. 20.

(4) S. Augustinus l. IX. de Gen. C. 7. „Bonum, inquit, quod habent nuptiæ, tripartitum est; fides, proles, sacramentum. In fide attenditur, ne præter vinculum conjugale, cum altera vel altero concumbatur. In prole, ut amanter suscipiatur, benigne nutriatur, religiose educetur; in sacramento, ut coniugium non separetur; ut dimissus aut dimissa ne causa quidem prolis alteri coniungatur.“ His adiungenda est doctrina sacrosancti Concilii Trident. Sess. XXIV de sacram. Matrim. „Gratiam vero, quæ naturalem illum amorem perficeret, & indissolubilem unitatem confirmaret, coniugesque sanctificaret, ipse Christus venerabilium Sacramentorum Institutor atque Perfector sua nobis passione promeruit.“

(5) Eccli. XXV. 1. 2.

(6) *ibid.* XL. 23.

(7) „Nobilis in portis vir eius, quando sederit cum Senatoribus terræ.“ Prov. XXXI. 23.

(8) Nov. 105. c. 2.

(9) Tristitia perversionis ac seductionis exempla prodit facer Codex. III. Reg. XI. 4. „Cum iam esset senex Salomon) depravatatum est cor eius per mulieres, ut sequeretur Deos alienos.“ III. Reg. XXI. 25. „Non fuit alter talis sicut Achab, qui venundatus est, ut faceret malum in conspectu Domini: concitavit enim eum Iezabel uxor sua.“ II. Paralip. XXI. 6. de Ioramio rege Iudæ: „Ambulavit in viis regum Israel, sicut egerat domus Achab: filia quippe Achab erat uxor eius.“ Solicite maritos monet Propheta Michæas VII. 5. ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi clausura oris tui.

(10) Prov. XXXI. a. v. 10. Adde doctrinam 1. Petr. III. 1. seq. & I. Tim. II. 9. seq.

§. CLXXXI.

Ad hunc pertinet locum multiplex libidinis, impuræque voluptatis genus, quo, repugnante natura, ac naturali iure homines sese commaculant: istiusmodi sunt

(a) *Mollities* tum completa, tum inchoata seu *veneræ delectatio*, quæ animum intelligentem, atque ad contemplandam & amandam infinitam pulcritudinem, veritatem, bonitatem conditum, enorme quantum deformat, ac turpificat. Argumento sunt tristissimi effectus, quos libido nunquam non gignit, etfi dum naturæ adversatur, gignere humanam prolem haud possit. Ecce quantæ in homine lascivo tenebræ ac cæcitas mentis, quanta inconsideratio, præcipitantia, inconstantia; quanta in appetitu perversitas amoris erga se, quantum summi boni tædium, quanta adhesio ad res caducas, quantus horror ac desperatio de futuris rebus atque æternis! qui turpitudinem non vident, quia cæci sunt; at aures præbeant divinis eloquiis; Apostolus *immunditias, passionis ignominias, corporum contumelias* vocat: in poenam nefandæ idololatriæ ea permittit docet: *mercedem*, ait de lasciviis, quam oportuit erroris sui, in semetipsis percipientes. (1) *Qui talia agunt, inquit enumerans delicta carnis, regnum Dei non consequentur.* (2) *Neque fornicarii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores - regnum Dei possidebunt.* (3) *Foris canes & venefici, & impudici.* (4)

(b) *Scortatio ac vaga libido.* In bestiis quidem appetitus concupiscentiæ admodum effrenis est, nec fere eius usus cum delectu fit loci ac temporis. At homini rationem impertita est natura, qua appetitum regere, ac moderetur, eique finem ac modum præfigat, ut salva honestate seu conditione naturæ intelligentis conservationi humanæ speciei consulat, cuius individua celeri morte dilabuntur. Uti ergo vi rationis locus ac tempus, sic multo etiam magis obiectum seligi ac determinari debet; quia generatio atque educatio proles diuturnam parentum societatem, mutua-

que

que officia exigunt. In scortatione promiscuus usus nec amicitiam, quæ in coniunctione maris ac foeminae summa esse debet, radices agere finit, idemque generationi prolis, ac multo etiam magis educationi obstat. *Quis amare liberos tanquam suos poterit, inquit Lactantius (5) cum suos esse aut ignoret, aut dubitet? quis honorem tanquam patri deseret; cum, unde natus sit, nesciat? ex quo fit, ut non tantum alienum pro patre habeat, sed etiam patrem pro alieno.*

(c) Si fornicatio, cuius foeditatem vocabulo *temporarii matrimonii* occultare volunt, iure naturæ vetita haud est, locum habebit libido vaga; quod enim extra vinculum societatis coniugalis cum una permixtum est; æque erit permixtum cum alia, aliaque. Ex quo necessario incertus fit prolium pater, periculosa generatio, dubia aut nulla educatio. Concubitus eo etiam ex capite naturæ repugnat, quod gravissima officia educandæ prolis non mutabilitati humanæ voluntatis relinqui, sed necessitati atque obligationi, quæ ex statu coniugali oritur, subiici debeant. (6)

(d) De adulterio, bestialitate, Sodomia, incestu, stupro non est, cur singillatim hoc loco differamus. (7)

(1) Rom. I. quo loco S. Paulus de peccatis gentium agit, quæ sola naturali, non scripta lege regebantur.

(2) Gal. V. 2.

(3) I. Cor. VI. 9. 10.

(4) Apocal. XXII. 15. *Huc referendæ sunt theses ab Innocentio P. XI. confixæ, ceu Prop. 49. mollities iure naturæ prohibita non est. Unde si Deus eam non interdixisset, sæpe esset bona, & aliquando obligatoria sub mortali. Prop. 9. Opus coniugii ob solam voluptatem exercitum, omni penitus caret culpa ac defectu veniali. Prop. 40. damnata ab Alexandro P. VII. est probabilis opinio, quæ dicit, esse tantum veniale, osculum habitum ob delectationem carnalem, & sensibilem, quæ ex osculo oritur, secluso periculo consensus ulterioris, & pollutionis.*

(5) Lact. divin. instit. l. III. c. 20.

(6) Adde prop. 48. ab Innoc. P. XI. confixam: *Tum clarum videtur, fornicationem secundum se, nullam involvere malitiam, & solvenda esse malam, quia interdicta; ut contrarium omnino rationi dissonum videatur.*

7) Prop. 24. ab Alex. VII. proscripita: *Mollities, Sodomia & bestialitas sunt peccata eiusdem speciei infimæ; ideoque sufficit, dicere in confessione, se procurasse pollutionem* Adde c. XIX. Genes. *de pluvia ignea super quinque civitates impurissimas a Deo demissa; de qua Salvianus l. I. de Gubernat. Dei, super impium populum, inquit, gehennam misit e caelo. Effigiem adulteræ vid. Prov. VII. a v. 7. & IX. a v. 13. Huc pertinet Prop. 50. inter damnatas ab Innocentio P. XI.*

§. CLXXXII.

Cognitio distincta matrimonii ideam ingerit *sponsalium de futuro*; (1) quæ aliud non sunt, nisi promissio mutua futuri matrimonii; ita videlicet, ut pars utraque & promittat alteri matrimonium, & alterius promissionem acceptet. Qui *repromittit*, hoc est, promittenti vicissim promittit, eo ipso acceptare alterius promissum, actumque sponsalium complere censetur. At qui factam promissionem acceptat, nec tamen repromittit, non tam complere vera sponsalia, quam spatium deliberandi sibi petere ac reservare censetur. De natura & effectibus sponsalium ex iis, quæ generatim de pactis ac promissionibus dicta sunt, sequentia velut corollaria dimanant.

- (a) Mutua promissio vel conventio, maxime utrinque onerosa, obligationem naturalem parit ex iustitia, sive ius perfectum utrique promittenti confert; eaque obligatio utpote attingens grave negotium, pariter gravis pro foro interno censetur. (2) Siquis expresse id ageret,

ret, ut leviter obligari se velle declararet, vera sponsalia haud iniret.

- (b) Quævis obligatio per se firmari potest adiecta pœna, arrha, iureiurando; proin & in sponsalibus idem per se obtinet. (3)
- (c) Ad valorem conventionis opus est, 1. consensu; 2. iure seu facultate morali; 3. apta materia; siquas inter personarum matrimonium nequit consistere, aut licite iniri; deficit materia sponsalium, eaque nulla sunt. Non enim obligatio concipi potest faciendi id, quod licite fieri non potest. Ex defectu iuris nulla sunt, quæ gravi & iniusto metu extorquentur; cum præsertim sponsalia ac matrimonium in amore, propensioneque voluntatis consistant, cui vis ac metus plurimum opponitur. Ne defectu consensus nulla sint sponsalia, abesse debet error personæ, dolus dans causam contractui, fictio, atque id, quo usus rationis tollitur, summe necessarius ad negotium momenti summi.
- (d) Uti aliis conventionibus, ita & sponsalibus adici potest *conditio* honesta de futuro contingente, per quam obligatio usque ad eiusdem eventum suspenditur; *conditio turpis* actum iure naturali nullum efficit, qui nec impleta conditione convalescit. Præterea addi potest *modus*, inducens singularem obligationem ad subeundum quoddam gravamen non inhonestum: item *dies*, a quo sponsalia efficaciter obligare incipiant, vel quo adveniente, si interea secutum non sit matrimonium, obligatio finiatur.
- (e) Quemadmodum aliis promissionibus, sic multo etiam magis sponsalibus insunt ex natura negotii conditiones, quas exprimi necesse non est, ceu quod mutuo consensu dissolvi queant, etsi iurata sint: quod alligata censeantur *rebus sic stantibus*, ac notabiliter non mutatis: proin quod nec superveniat, nec etiam præcesserit causa antea ignorata talis, quæ cognita retraxisset a promissione: si etiam pars altera fidem servet, suoque iuri nec aperte nec tacite renunciet. (4)
- (f) Denique sicut aliæ pactiones, sic & sponsalia iniri possunt per procuratorem. Speciale tamen mandatum exigit gravitas negotii.

(1) *Quia verbis & loquendi modis segreganda sunt, quæ differunt re ipsa & natura, & effectibus; idcirco recte alia sponsalia de futuro dicuntur, alia de præsentibus, aliud matrimonium, intelligendo illud, de quo scriptum est: erunt duo in carne una; & iam non sunt duo, sed una caro; quod ergo Deus coniunxit, homo non separet. Matth. XIX. 5. 6.*

(2) *A sponsalibus promissione per leges Romanas impune licet recedere, invita etiam altera parte, adhibita renunciationis formula: conditione tua non utor. l. 1. C. de sponsal. l. 2. in fin. C. de repudiis. l. 2. §. 2. D. de divortis. Sed hisce legibus usque ad nostra tempora adversari credebatur æquitas naturalis; certe adversatur æquitas canonica, quæ ante Iustinianas leges in Germania obtinuit. Cum enim sponsalia inquantur stipulatione mutua, obligant plane ex iustitia, & quidem sub culpa gravi; cum negotium sit magni momenti, gravisque iniuria inferatur parti repudiatæ. Libertas quidem, quam Romanæ leges in contrahendis matrimoniis integram conservari volunt, in omnibus contractibus requiritur: nihilominus etiam ex principiis legum civilium contractus initio sunt voluntatis, postea necessitatis. l. 5. C. de O. & A. l. 17. §. 3. D. commodat. Neque lædi censetur libertas per vincula, quæ quis sponte sibi iniecit, nec sine causa, quæ futuras nuptias præsentibus obligationibus firmari possit, etsi statim executioni dari non possit sine præviis dispositionibus; quæ nec fieri tuto possent, si nulla esset sponsalium obligatio ac firmitas.*

(3) *Pœnam sponsalibus adicere itidem prohibent leges Romanæ l. 5. C. de sponsal. eaque lex prohibens a SS. Canonibus manifeste approbata est. c. Gemma. 29. de spons.*

(4) *Si post sponsalia supervenit nova causa, quæ matrimonium redderet notabiliter molestius, aut a principio existens impedisset, sponsalia contrahi: pars una etiam invita altera resistere potest; quia hoc certe in negotio, quod ad mutuum amorem, & perpetuam societatem ordinatur, præ aliis contractuum & negotiorum generibus valere debet ratio, qua nemo promittens ultra intentionem suam sese obligare velle creditur.*

CAPUT III.

Societas Parentalis.

ARGUMENTUM.

- §. CLXXXIII. Notio & iudoles societatis parentalis, CLXXXIV. origo ac fundamentum potestatis parentalis. CLXXXV. Eiusdem potestatis obiecta, & mensura. CLXXXVI. Ea potestas inspectoria, rectoria & executoria est. CLXXXVII. mutua liberorum in parentes officia.

§. CLXXXIII.

Ut societatis, quæ inter parentes, ac liberos est, natura perspiciatur, tria potissimum considerari debere puto. Primum est *nativa imbecillitas humani fœtus* longe maior, magisque diuturna, ac in generibus bestiarum quibuscunque observatur. Posita natura hominis simul iura connata conservationis, perfectionisque ponuntur: ea iura humana proles longo tempore exercere per se ipsam nequit: ni per alium exercentur, proles intereat necesse est, unaque humanum genus cito deficiat. Id repugnat finibus naturæ, & consiliis Creatoris; ergo per naturam, vel naturæ potius Creatorem provisum fuisse existimandum est, ut proles editæ conferventur, atque ad perfectionem homini convenientem paulatim adducantur aliorum hominum opera, ac labore; quorum vero? nempe parentum. Alterum est *pactum coniugale*, quod per sese ac primario non ad oblectamenta sensuum ac carnis, ac voluptates

cum bestiis communes, sed ad generandam educandamque prolem destinatur. Qui ergo id pactum ineant, eo ipso obligationem suscipiunt, proles, si quæ editæ sunt, conservandi, alendi, educandi. Hæc parentum obligatio, proveniens ex pacto & statu conjugali, hypothetica, simul tamen perfecta est, utpote respondens iuribus connatis prolium. Postremo *stimuli naturæ* in considerationem venire debent, per quos educationis laborem natura urget, longisque ac gravibus molestiis teneri amoris, honestæque voluptatis delicias asperfit, ita, ut parentibus prolem, proli parentes commendare nunquam cesset natura tanquam communis parens ac nutrix. *Etiam in bestiis*, inquit Tullius (1) *vis naturæ inspicere potest, quarum in fœtu educationis laborem cum cernamus, naturæ ipsius vocem audire videmur*. Hinc fit, ut parentum ac liberorum quasi vita communis sit, nec se illi magnopere mori horreant, modo superstites post se liberos relinquunt. (2) Hinc nulla, quam liberorum iactura gravior; (3) hinc tenera matrum imprimis erga infelices proles commiseratio: (4) hinc anxia parentum sollicitudo, nequid absenti proli infausi accidat: (5) hinc eorundem solers studium, liberorum fortunam promovendi: (6) hinc denique non modo bonorum (7) sed & honoris atque existimationis (8) inter parentes ac liberos communio ab ipsa natura videtur constituta. Ex his inferes:

- (a) Societas parentalis complectitur, primo societatem educantium inter se, nempe parentum, atque eorum, qui loco parentum sunt: dein societatem educantium atque educandorum; ipsi educandi, nempe liberi singularem societatem non faciunt, quippe subiecti communi educantium potestati.
- (b) Est ergo parentalis societas coniunctio plurium personarum, quæ per ipsam naturam educationis causa sociatæ sunt. Etii enim coniuges pacto inter se primum coniungantur; tamen liberos in societate parentum ipsa natura constituit, eum nempe in finem, ut iura connata prolium per patentes primo exercentur.
- (c) Ad finem educationis atque ipsius societatis parentalis parentes non modo generali naturæ obligatione adstricti, sed etiam iuribus tanquam mediis instructi a natura fuerunt; secus enim finis per naturam intentus obtineri haud posset; complexum eorum iurium, quibus parentes ad finem educationis instructi sunt, appellatur *potestas parentalis* vel *potestas patria*, cui respondent liberorum obligationes, quamprimum per ætatem rationis, atque obligationis subeundæ capaces sunt.
- (d) Quemadmodum imbecillitas humanæ prolis valde generalis est, eodemque tempore vitam, incolumitatem, membra, totumque corpus, dein animum quoque & animi facultates, denique statum externum afficit; sic educatio, & potestas parentalis ad hæc omnia tum conservanda, tum excolenda & perficienda extenditur.

(1) l. III. de finib.

(2) Eccli. XXX. 4. & seq. „Mortuus est pater eius, & quasi non est mortuus: similem enim reliquit post se. In vita sua vidit, & lætatus est in illo: in obitu suo non est contristatus, nec confusus est coram inimicis; reliquit enim defensorem domus contra inimicos.“ Cicero l. II. de Natur. Deor. c. 29. putat, parentes illos, qui totos dies precabantur, & immolabant, ut sui liberi superstites essent, supersticiosos primum fuisse appellatos; indeque nomen, superstitionis, ait, latius patuisse.

(3) *Iacturam fortunarum, bonorumque diversorum tacitus exceperat Iob; sed liberorum calamitate nunciata, surrexit & scidit vestimenta sua, & tonso capite corruit in terram.* Iob. I. 20.

(4) Ex hac naturæ cognitione iudicium Salomonicum processit III. Reg. III. 25. adposite Eccli. XXX. 7. *pro animabus filiorum (pater) colligabit vulnera sua, & super omnem vocem turbabuntur viscera eius.*

(5) Gen. XLIV. 30. Tob. V. 23. seq.

(6) Matth. XX. 20.

(7) II. Cor. XII. 14. Luc. XV. 31. *Fili - omnia mea tua sunt.* Conf. §. CXXII.

(8) Eccli. XXII. 3. *Confusio patris est de filio indisciplinato.* ibid. III. 12. 13. *Ne glorieris in contumelia patris tui: non enim est tibi gloria, eius confusio. Gloria enim hominis ex honore patris sui, & dedecus filii pater sine honore.*

§. CLXXXIV.

Amplitudo potestatis parentalis non modo ex fine, sed etiam origine metienda est. De hac vero diversæ auctorum sententiæ prodierunt:

(a) Hobbes potestatem parentum in prolem repetit a iure victoriæ & occupatione; at enim homines non, uti res nullius, occupantur, neque dominio cuiusquam possunt subici, ut eidem ius in substantiam, perinde ac in bestias competat.

(b) Alii eam potestatem ex divina concessione derivant; at hæc concessio, quatenus parentes afficit, ipsa potestas est parentalis. Nempe quæritur, quæ sit in natura rerum hominisque, vel certe quidem in natura societatis parentalis ratio sufficiens, ex qua de concessione divina constet.

(c) Sola generatio non videtur sufficiens eius potestatis fundamentum, etsi remote, & parte quadam illius ratio cenferi debeat. Parum obnoxii parentibus liberi essent,

essent, si posteaquam in lucem editi sunt, aut sibimet solis, aut aliorum commiserationi relinquerentur.

(d) Nonnulli *pactum* statuerunt pro eius potestatis origine, idque *expressum* ex parte parentum, *tacitum ac præsumtum* relate ad liberos. Sed is consensus liberorum, qui tamen requiritur ad quodvis pactum, fictitius est, nec omnino necessarius. Nam etiam inviti & dissentientes liberi parentibus subiacent; neque de læsa naturali libertate ob id conqueri possunt; cum tota parentum potestas ad liberorum commodum, ac salutem pertineat.

(e) Fundamentum igitur parentalis potestatis ex fine & natura societatis inter parentes ac liberos derivandum est; quæ societas, sicut proxime ab ipsa natura constituta est; ita nec fine, nec mediis ad finem obtinendum necessariis carere potest. Quemadmodum vero societas parentalis, eiusque finis, nempe educatio proles ex generatione oritur; sic generatio causa remota potestatis parentalis censi potest.

(f) Obligatio educandi proles utrumque parentem, nempe & patrem & matrem afficit; igitur potestas parentalis ad educationem necessaria tanquam medium ad finem, pariter penes utrumque parentem est. Exercitium huius potestatis & modus regiminis ad alterutrum spectat pro natura actus & negotii ad educationem pertinentis. Fieri potest, ut usu & moribus regionis, aut pacto quædam determinationes fiant. Præcipuæ partes sine dubio marito adiudicandæ sunt, præsertim in casu collisionis; cum idem spectata etiam sola coniugali societate prærogativam præ uxore habeat. (I)

(I) *Potestas patria primum, & antiquissimum, idemque sanctissimum imperii genus est, quo liberi parentum iussa, imo & nuptus venerari, eorumque præ se præcellentiam agnoscere ac profiteri tenentur. Iure Romano potestas patria soli patri tribuitur; ut patet ex titulis Instit. & Cod. de patria potestate, ac in Digest. de his, qui sui vel alieni iuris sunt. Mater quidem in procreatione proles difficili munere fungitur, utpote cui infans ante partum onerosus est, in partu dolorosus, post partum laboriosus, uti habet c. ex literis 2. de conversione infidelium; tamen id, excepta reverentia, & obse-*

obsequio matri debito potestatem patriam non efficit, cui maiores a iure civili effectus attributi sunt, quam qui in fœminei sexus imbecillitatem caderent. Apud Romanos fœminæ non solum sub potestate maritorum, sed etiam propter sexus sui infirmitatem, rerumque forensium ignorantiam in perpetua tutela fuerunt. Idcirco incivile videbatur, istiusmodi personas, quæ alieno auxilio in rebus suis administrandis egere noscebantur, & ab aliis regebantur, potestatem & imperium in liberos exercere. Accedit, quod filius non matris, sed patris familiam sequatur, quemadmodum traditur cit. c. 2. Quoniam vero mater cuiusvis prolis non potest non esse certa: pater vero non raro incertus sit; quo casu, ut iura aiunt, nihil differt inter hæc duo: non apparere patrem, & non esse omnino; idcirco naturæ & rationi consentaneum est, ut, si soboles extra matrimonium suscepta sit, partus sequatur ventrem, nisi lex specialis vel consuetudo aliud induxerit. l. lex naturæ. 24. D. de statu hominum.

§. CLXXXV.

Investigata originæ patriæ potestatis, eiusque velut mensura generatim definita, ad particularia descendendum est. Ad educationem rectamque informationem ea pertinet, quanta quanta est; quia vi naturæ per se ipsos exercere nequeunt iura, obligationesque conservandi sese, & perficiendi; idcirco istuc exercitium parentibus a natura impositum est. Unde perspicuum est, quod crescente paulatim liberorum ætate parentum potestas minuatur, & libertatis naturalis iura in liberis velut explicare sese, atque exerere incipiant. Quo non obstante obligatio reverentiæ, obsequii, mutique subsidii, quod parentibus debent liberi, semper aut salva atque integra manere, aut potius crescere, magisque urgere censenda est, ut, dum progrediente liberorum ætate

paren-

parentum ætas ingravescere, atque in senium aut pueritiam recidere, maximisque infirmitatibus succumbere incipit, tum liberi velut mutatis vicibus instar parentum parentes suos alant, patienter, atque adeo reverenter eos ferant, atque ultimæ ætatis molestias omni amoris, atque officiorum genere demulceant. Atque hoc est, quod humanitatis sensui, rationique penitus consentaneum luculente nos docent sacræ literæ: *Fili suscipe senectam patris tui, & non contristes eum in vita illius; & si defecerit sensu, veniam da, & ne spernas eum in virtute tua: elemosyna enim patris non erit in oblivione.* (1) *Honora patrem tuum, & gemitus matris tuæ ne obliviscaris. Memoro, quoniam nisi per illos natus non fuisses: & retribue illis, quomodo & illi tibi.* (2) *Honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Memor enim esse debes, quæ & quanta pericula passa sit propter te in utero suo.* (3) Sed liberorum officia mox infra enumerabimus; nunc sequentia deduci posse arbitror:

(a) Parentum potestas in liberorum velut subsidiaria est, atque ad supplendam impotentiam & imbecillitatem teneræ ætatis per naturam instituta; idcirco recte ætatis paulatim crescentis gradus distinguuntur. *Naturaliter impuberes* vocantur, qui per ætatem nec de alimentis sibi met prospicere, neque suas ipsa actiones ad vitæ conservationem, perfectionem, ac beatitatem regere satis possunt: *naturaliter minores*, qui quidem se, actionesque suas regere, non tamen providere sibi de alimentis, vel bona sua ac res curare, recteque administrare norunt. Qui vero, ut suo iudicio utrumque agant, satis idonei sunt, censentur *naturaliter maiorenes*; eoque tempore liberi velut *naturaliter emancipantur*, seu e parentali potestate dimittuntur. (4)

(b)

(b) Ad conservandam vitam prolium, incolumitatem, ac valetudinem prima ac maxima parentum cura pertinet tum, cum eadem rationis usum necdum adeptæ sunt. Huic officio maxime repugnat procuratio abortus, elisio foetuum ex materno utero, liberorum abiectio, suffocatio &c. quo loco inquiri solet in obligationem matrum, lac suum præbendi infantibus suis.

(c) Sequitur obligatio informandi mentes teneras, imbuendique cognitionibus ad vitæ conservationem ac honestatem necessariis; quo ipsi liberi deinceps sibi met consulere, vitamque recte agere perdiscant. Hæc informatio eo maioris momenti est, quo tenacius mentibus teneris inhærent notiones prima ætate acceptæ, quibus fere ratio morum, omnisque vitæ deinceps ducendæ conformatur. (5) Ex his principiis iura & obligationes magistrorum, aliorumque deducendæ sunt, in quos sæpe exercitium quoddam patriæ potestatis transfertur. Quamvis enim ea potestas, quæ parte quadam in generatione proliis fundatur, *specialissima*, ut aiunt, cenferi, ac genitoribus unice adherere videatur; tamen male consultum liberorum educationi a natura fuisset, nisi illius potestatis exercitium, gravissimumque munus educandæ teneræ ætatis in alios transferri, qui ea re loco parentum sint, approbante natura posset; cum ipsi parentes nunc celeri morte abripiantur, nunc duro labore atque egestate detineantur, nunc peritia quoque & facultate, aut etiam voluntate ac probitate destituantur ad informandam teneram ætatem necessaria.

(d) Electio certi status, vitæque generis, cum locum non habeat, nisi antea ratio & consilium habuerit locum, a iudicio cuiusque & voluntate pendet, eoque in negotio tanquam momenti gravissimi, liberi a parentibus docendi, consilio & opera iuvandi sunt, cogendi non sunt. Quo pertinent, quæ de consensu parentum in nuptias liberorum disputari solent. Illud certum est, in iis, quæ divini aut naturalis iuris propria sunt, quæque salutem ac religionem attingunt, non ita parentali potestate constringi posse liberos a parentibus, ut a præceptis vel consiliis divinæ religionis discedere in parentum gratiam teneantur. (6)

(e)

- (6) Quoniam bona fortunæ ad conservatiōnem perfectiōnemque vitæ suo modo necessaria sunt, ac liberorum iura, quoad ipsi per ætatem possint, parentes exercent, ipsi suo iudicio, atque acceptatione, quæ ad acquirendum dominium necessaria est, liberorum consensum videntur supplere posse, ac debere. Quod ipsa ætas tenera suo labore acquirit, perexiguum est fere, nec ad educationis sumtus sufficiens. Ipsa acquirendi facultas parentibus in acceptis ferenda est. Idcirco æquum esse ducunt auctores quidam; ut parentes istiusmodi bona, liberorum industria aut felici eventu parva tanquam primos educationis fructus degustent. Siquid donatione, vel testamento &c. liberis obtigit, par æquitas postulat, ut ususfructus istiusmodi bonorum parentibus concedatur ad levandas educationis molestias. Sunt, qui parentibus ius tribuunt exigendi expensas in educationem factas; sed vix ac ne vix quidem evincunt, quod asserunt.
- (7) Illud extra controversiam est positum, liberis curandum esse, nequid imbecillitati ac lenio parentum defuit: & vicissim parentibus, ut relictis post mortem bonis liberorum felicitati provideant; contra naturæ ius agent, si innocentes liberos, nihilque de se male meritos hæreditate excludant.

- (8) Nullam vero hæreditatem pinguiorem liberis suis relinquere parentes possunt, quam si probitatem, honestatem, religionem veram iisdem velut hæreditariam relinquunt; unde facile intelligitur, quantopere satagere debeant, eosdem bono exemplo, ac virtutis & honestatis studio informare, ac veræ religionis rerumque ad eam pertinentium non solam cognitionem, sed curam & ardorem iisdem a primis annis instillare.
- (9) *Ne incunderis, (inquit S. S. scriptura) in filiis impiis, si multiplicentur: nec oblecteris super ipsos, si non est timor Dei in illis; ne credas vitæ illorum, & ne respexeris in labores eorum. Melior est enim unus timens Deum, quam mille filii impii; & utile est mori sine filiis, quam relinquere filios impios, (9)*

(1) Eccli. III. 14. 15.

(2) Ibid. VII. 29. 30.

Zallinger Ius Nat.

B b

(3)

(3) Tob. IV. 3. 4.

(4) *Leges Romanæ, uti de patria potestate in liberos, sic de modo eam solvendi multa decernunt, quæ modicum usum habent in Germania; in qua sœminæ liberantur patria potestate per nuptias: mares autem, quando separatim a patre. focum habent.*

(5) Prov. XXII. 6. „*Proverbium est: adolescens iuxta viam suam: etiam cum senuerit, non recedet ab ea.*“

(6) Luc. XIV. 26. „*Siquis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem & filios, & fratres, & sorores, adhuc autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.*“ Add. Matth. X. 34. 35. 36. 37. *Unde liberos in iis, quæ sunt iuris divini, ac naturalis, sui iuris esse, nec contra divinas & sacras leges a patria potestate pendere, Canonistarum communis doctrina est. Conf. Constit. 28. T. II. Bullarii Benedicti P. XIV. §. 32. & seq. Schmalzgrueber T. I. Consil. & Responsor. Iuris. T. I. Consil. II. q. 3. Add. Pichler Decis. LXXVI. q. 2. An liceat catholicis parentibus mittere filios ad Universitates Heterodoxorum.]*

(7) II. Cor. XII. 14. „*Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis.*“

(8) I. Cor. V. 8. *de bono exemplo Centurionis Act. X. 2. de consentiente parentum ac liberorum improbitate. Ierem. VII. 17. 18. & Eccli. XLI. 8. seq.*

(9) Eccli. XVI. 1. seq.

§. CLXXXVI.

Circa ea, quæ modo recensuimus obiecta, potestas parentalitatis utitur inspectione, imperio quodam, executione, ut ea potestas quadam analogia censi possit inspectoria, rectoria, & executoria.

(a) Inprimis necesse est, ut parentes vigili oculo observent liberos, præcaveant pravis inclinationibus, arceant pericula seductionis, explorent familiaritates, quas

quæ contrahant, examinent progressus, quos in virtutis artiumque studiis faciunt. *Filia patris abscondita est vigilia*, inquit sacer Codex, (1) *Et sollicitudo eius aufert somnum - ne forte polluat in virginitate sua, Et in paternis suis gravida inveniat*. Iacob etiam, quid filii absentes agant, explorari, sibi que renunciari iussit. (2)

(b) Putant, parentibus vi potestatis parentalæ ac domestici regiminis nullum imperium proprie posse tribui. At si notio imperii in eo sita est, ut sit ius aliorum actiones determinandi, dubium non est, quin parentes iure determinandi liberorum actiones tum positivas tum negativas, & consequenter imperio in liberos polleant. Neque ob eam causam inferendum est, ius vitæ & necis parentibus in liberos convenire; cum istuc in notione imperii minime involvatur.

(c) Executoria parentum potestas multa educationis capita complectitur; in iis singularem mentionem ponit potestas castigandi, fini educationis respondens. Is autem finis ius vitæ ac necis minime continet. Elicci e familia possunt delinquentes & contumaces liberi, si corrigi & emendari nolint; quodsi dein hostilem induant animum, repelli possunt non paterno, sed conato defensionis iure. Non cadit in parentes, istiusmodi pœnæ vel vindictæ genus, quo vita eripiatur, quam ipsi dederunt, quoque ipsi in sua viscera videantur grassari. *Neque tamen nos* (inquiunt Imperatores Valentinianus & Valens) *in puniendis minorum vitii potestatem in immensum extendi volumus, sed iure patrio auctoritas corrigat propinqui juvenis erratum, Et privata animadversione compeecat. Quodsi atrocitas facti ius domesticæ emendationis excedat, placet enormis delicti reos dedi iudicum notioni.* (3) Similiter lege V. T. sancitum est: *Si genuerit homo filium contumacem, Et protervum, qui non audiat patris aut matris imperium, Et coercitus obedire contemserit: apprehendent eum, Et dacent ad seniores civitatis illius, Et ad portam iudicii; dicentque ad eos: filius noster iste protervus Et contumax est, monita nostra audire contemnit, commensationibus vacat, Et luxuriae, atque conviviis. Lapidibus eum obruet populus*

lus civitatis: *Et morietur, ut auferatis malum de medio vestri, Et universus Israel audiens pertimescat.* (4) Sicut ergo familia valde imperfecta, figura civitatis est; ipsaque ceu pars ad totum refertur; sic potestas parental, tanquam privata, minusque perfecta, nec sibi univérse sufficiens subordinatur potestati civili, quæ publica est, perfecta, atque ad obtinendum finem civitatis & familiarum sufficiens. Ceterum qui ius gladii negat parentibus, non continuo etiam virgas, aliasque castigationes eripit, neque si exercere iura regis prohibentur, ob eam causam iubentur indulgentiam Heli sectari; qua de re insignia extant in sacris literis documenta. (5) Monitum tamen Apostoli etiam in castigando meminisse parentes debent: *Et vos patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros: sed educate illos in disciplina, Et correptione domini.* (6)

(1) Eccli. XLII. 9. 10.

(2) Genes. XXXVII. 14.

(3) J. un. C. de emendatione propinquor.

(4) Deut. XXI. a v. 18.

(5) Eccli. XXX. 1. Prov. XIII. 24. & XXII. 15. XXIII.

13. 14.

(6) Ephes. v. 4.

§. CLXXXVII.

Mutua liberorum in parentes officia non obscure præscribit, dicatque ipsa natura. Sunt, qui amorem, cultum, atque obsequium parentibus tanquam vitæ & educationis post Deum auctoribus debitum, *pietatis* nomine exprimendum putant. Certe omnis boni, quo gaudere quisquam potest, omnisque perfectionis ac beatitudinis veluti basis ac fundamentum est hominis existentia. Hanc nemini post Deum, quam parentibus in acceptis ferre

li-

liberi debent. Accedant fere diuturni educationis, ac molesti labores. Quapropter nisi penitus dissoluti, ac truculenti sint liberi, officia sua in parentes non modo cognoscere, sed & sentire debent; ea autem officia ad amorem, reverentiam atque obtemperandi studium, denique ad obsequium & gratiam referendam pertinent. Quæ vero in alios homines commissa reprehensione digna sunt, ea, si in parentes committantur, enorme quantum ingravescunt, atque atrociora fiunt. Sacræ literæ gravissimas rationes eorundem officiorum a timore, promissis ac minis Dei derivant. (1) Ne vitæ subsidia parentibus, si egeant, quovis obtentu subtrahantur, singillatim docuit divinus Servator. (2)

(1) Ephes. VI. 1. seq.

(2) Matth. XV. a. v. 3.

C A P U T IV.

Societas Herilis.

ARGUMENTUM.

§. CLXXXVIII. Origo servitutum. CLXXXIX. Modus & quantitas; unde eiusdem divisiones emergunt. CXC. Notio societatis herilis.

§. CLXXXVIII.

Origo servitutis primo indaganda est. Natura enim omnes liberos fecit, æquales, alterum ab altero independentes, sine ullius in alios imperio, prærogativa, præcedentia. (1) Quod enim paren-

tibus in liberos imperium natura competere supra dictum est, id non tam parentum commodo, quam ipsorum liberorum institutum est, & exercitium iurium liberis competentium, quod a parentibus fit, non immerito censi potest. At quod hero in servos competit imperium, id heri ac familiae commodis atque utilitatibus, non servorum per se & proxime destinatum est, & primævo æqualitatis ac libertatis statui adversatur; proindeque eius imperii, ac servitutis origo, quæ non una est, investigari debet.

(a) Ac primo servitus perinde, ut famulatus, qui nostro ævo in usu est maximè, oriri potest ex pacto, quo quis vel libertati renunciat, aut operas in commodum familiae ac heri addicit. Causa paciscendi sæpe *inopia* est, quam actu mere benefico sublevari non recte petit is, qui alimenta vel pecunias danti, vicissim operas præstare potest. Locum ergo habet contractus permutatorius, ac innominatus inter herum ex una, & servum aut famulum ex alia parte: *do, ut facias: facio, ut des*. Altera esse causa potest *debitum*, quod si aliter expungi nequit, ius est creditori, facta novatione operas pro solutione sibi stipulandi; cum & ipsæ valorem habeant, certoque pretio æstimari queant. Fieri etiam potest, ut quis præstitis operis, receptaque vicissim mercede, etsi penitus non egeat, tamen ad pinguiorem fortunam tempore quodam aspiret, aut ob naturalem mentis hebetudinem, vel contemptum humanarum rerum aut latendi studium servire ac famulari, quam libertate aut dominatu frui malit; erunt igitur hæ quoque causæ servilis pacti, ac servitutis seu famulatus origo quædam remota.

(b) Inerebrescentibus inter homines bellis mos invaluit, vitam relinquendi debellatis, eosque servituti mancipandi. Unde mancipia, quasi manu capti, & servi

vi a servando dicti sunt. (2) Sed hoc quoque casu pactum quoddam inter victorem ac victum intercedere cogitandum est; neque omnis bello captus, cuius vitæ paritum est, pacisci cum victore intelligitur; nam, ut ex Hobbesio notat Pufendorfius, (3) quorundam mors duntaxat differtur, arbitrio victorum, quandocumque placuerit, exigenda; uti Romæ fiebat illis, qui triumpho aut spectaculis servabantur; & non cuivis ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, quo vel aufugere, vel ministerium detrectare, vel machinari omnino malum aliquod aut damnum, si cupiat, possit; nam talis servit quidem, seu operas præstat, sed citra fidem mutuo intervenientem, vinculis tantum naturalibus coercitus, ergastulis, compedibus, aut acri custodia, eodem modo, quo bruta nobis serviunt. Igitur obligatio servi, bello parti, adversus dominum non nascitur ex simplici vitæ condonatione, aut necis dilatione, sed ex eo, quod ipsum non incarceratum, aut vincum teneat; quippe cum isthæc obligatio, mutua præstatione constans, ex pacto oriatur; in omni autem pacto mutua servari fides debeat. Cum beneficio ergo condonatæ vitæ coniuncta est fiducia, qua dominus eum in libertate corporali relinquit, ita ut, nisi intervenissent obligatio & vincula pactitia seu moralia, non modo aufugere, sed & dominum conservatorem vitæ, vita spoliare possit, durante utique inter ipsos adhuc statu belli. Ex quo consequitur, servos, qui carceribus, ergastulis, aut vinculis coercentur, ab illis, qui pacto cum domino iunguntur, diversos esse; quia serviunt illi non pacto, sed ne vapulent: ideoque si aufugerint, aut dominum occiderint, nihil facere contra leges naturales. Nam vinculis ligari corporalibus, signum est, illum, qui ligat, supponere, ligatum nulla obligatione seu vinculo morali satis teneri. Ita Pufendorf. loc. cit.

- (c) Nativitatem inter causas originariæ servitutis recensent non pauci; quoniam vernæ, id est, proles ex ancillis natæ ad dominum ancillæ naturaliter pertinere videntur. Discrimen fieri potest inter eos, qui ultro se aliis in servitutem addicunt; & alios, qui occasione belli in servitutem redacti sunt. De prioribus, si lex aut pactum expressum non extat, æqui-

tas & favor libertatis suadere videtur, ut proles deinceps nascituræ alimenta sub alimentis parentum, quæ a domino debentur, contineri intelligantur, eoque nomine proles servituti non sit obnoxia. Ita Puffendorfius. (4) Aliter sentit de posteriore genere prolium, quando servitus eo usque extensa fuit, ut non operæ tantum, sed ipsum corpus servi ad dominum pertinere intelligeretur. At enim humana corpora non perinde, ut bestiarum, in dominio hominum sunt, nisi ratione operarum; nec ipsa proles in dominio patris vel matris est; si quis parcendo vitæ matris, non impedit, quo minus proles nasci possit, ob id, cum remote ac negative tantum in nativitatem proles influat, eius dominium acquirere non intelligitur: proles ipsa neque pacto, neque præcedente læsione, neque parentum potestate, quæ eousque non extenditur, servituti subiecta est. Si pro alimentis tempore educationis præstitis operæ possunt exigi, ea tanti non sunt, ut pro omni tempore in servitute teneatur. Neque hic locum habet illud: *implantata solo cedunt*; cum id, si fieri separatio possit re integra, ne quidem in implantatione & inædificatione habeat locum.

(d) Nonnulli ex SS. Patribus originem servitutis a peccato derivant, eiusque poenam esse docent, quæ in maledictione Noemi relate ad Chanaan initium sumpsit, secundum id, quod in Genesi proditum est: *Servus servorum erit fratribus suis.* (5) Sed peccata generatim, ut omnium miseriarum, ita servitutis causa remota & generalis sunt, ex qua de particulari casu definiri nil potest. Ad Noemi ævum, tum quidem a bellis immune, initium servitutis referri non potest; neque Noemus in servitutem redegit Chanaan, sed eius posteris prænuñciavit. Servitus etiam ex bello orta proxime a pacto derivatur, neque ulla coacta servitus potest intelligi; ergo tum ea, quæ tota voluntaria est, tum famulatus peccato adscribi non potest.

(e) Aristotelis ac Græcorum de origine servitutis opinio, qua servitutem & dominatum ex aliorum barbarie, & hebetudine, aliorum præstantiore natura accersit, dudum explota est; neque enim inæqualitas perfectio-

ctionum corporis mentisve naturali æqualitati ac libertati obesse potest. Si alterius præ altero excellentia, aut potius excellentiæ opinio imperium ac ius in aliorum actiones conferret; quæ esset in orbe tranquillitas, quæ libertas? Eiusdem furfuris est opinio Hobbesii, qui ex solo naturali statu, quem bellum omnium in omnes esse putat, ius invadendi alios, ac viribus imparem, devictumque in servitutem deducendi deducit.

(1) §. XV. (a) (b)

(2) S. Augustin. l. XIX. de civit. Dei. C. 15. & 16.

(3) Pufendorf. de I. N. & G. l. VI. C. 3. §. 6.

(4) Idem §. 9.

(5) Gen. IX. 25. conf. S. Chrysof. homil. XXIX. in Genes. & S. Augustin. loc. cit.

§. CLXXXIX.

Modus, ac quantitas servitutis ex legibus humanitatis, quæ pro servis quoque stant, & eiusdem origine, denique etiam ex usu aut arbitrariis Dei vel hominum legibus definiri debet:

(a) *Servitus ultroque*, quæ non occasione belli, aut ex dicta necessitate, sed spontaneo pacto orta est, eodem etiam pacto determinatur; neque plus iuris transfert in herum, quam servus aut famulus transferre se velle expresse, aut tacite ex usu regionis, receptisque moribus declaraverit. Et quia istiusmodi servus personam domini elegit, ac personalissimam obligationem suscepit, aliis dominis citra voluntatem suam transmitti, aut vendi non potest. Quando istiusmodi servis aut famulis alimentorum loco vi pacti substituitur certa pecuniæ summa, id pretium eminens appellatur *merces*: famuli autem ac servi, qui operas pro ea præstant, *mercenarii*, ipsaque servitus & famulatus oritur ex contractu locationis & conductionis.

- (b) Ultroneæ servituti opponitur *coacta*, non quod pactum non requirat, sed quia occasione belli aut diræ necessitatis suscepta est. In utroque genere debentur operæ perpetuæ vel temporariæ, itemque omnes vel certi generis duntaxat; unde servitus aut limitata est, minus plena, & imperfecta, quæ denique in famulatum desinit; vel illimitata, plena, perfecta, seu *obnoxia*. Qui omnes operas debent, ac perpetuas, *servi* strictè appellantur; quales apud quosdam populos vix in hominum numero, & apud Romanos pro *nullis* habebantur. Et si enim cum natura humana iura quoque humanitatis, adeoque & statum ac personam moralem retineant servi; quia tamen omnia dominis censebantur acquirere, & ab eorum penitus nutu pendere, hinc factum, ut ipsis *persona* denegaretur. (1) Id etiam obtinebat olim in coacta servitute, qua censebatur promitti ministerium & obedientia absoluta. Nam qui mandatis cuiusquam obedire antea obligatur, quam sciat, quid iste sit imperaturus, ad omnia mandata, quæ alteri obligationi non repugnant, simpliciter & sine restrictione tenetur. Temperamenta humanitatis recenset Grotius. (2)
- (c) Si servus ultroneus & obnoxius ponatur, isque præstandi operis morbo, aut senio impar evadat, tamen alendus a domino est, eoquod perpetuam alimentorum certitudinem cum obligatione ad omnes operas physice ac moraliter possibiles commutasse censetur; idem non obtinet in servo minus pleno, cui solius necessitatis favor suffragatur, ne derelictus aut expositus interire debeat.
- (d) Quia servus quicumque humanitatis iuribus gaudet, lædi potest, & iniuria affici, contra ac in bestiis contingit. Ius vitæ ac necis heris in servos competere, nec ex natura societatis herilis, nec argumento alio evincitur; quod enim a barbaris usurpatum, ac a cultioribus gentibus aliquando toleratum est, in numerum iurium referri non debet; aliud est ius castigandi; quod tamen ipsum ne in immanitatem degeneret, cavendum est. (3) Supplici loco est, servum e familia eiicere, suæque socordiae relinquere; quod si expulsus insidiari, vel nocere tentet, non vi imperii herilis, sed iure defensionis, ac belli coercendus est.

(e) Officia fervorum tum positiva, tum negativa ex natura servitutis ac generalibus iuris naturalis principiis haud ægre intelliguntur; eadem locis pluribus sacri codicis exponuntur, & rationibus ex religione petitis firmantur. (4)

(1) l. 32. D. de R. I.

(2) de I. B. & P. L. III. C. XIV.

(3) l. Un. C. de Emendatione fervor. adde Eccli. XXX. III. 25. usque ad v. 31.

(4) Tit. II. 9. 10. Ephes. VI. 5. 6. 7. 8. Colof. III. 22. usque ad fin. cap. I. Petr. II. 18. seq. I. Cor. VII. 21. 22. I. Tim. VI. 1. 2. de officiis dominorum in servos agitur Eph. VI. 9. Colof. IV. 1. Eccli. VII. 22. 23. Iob. XXXI. 13. 14. 15. conferendæ etiam sunt Propositiones 37. 38. 51. inter damnatas ab Innocentio P. XI.

§. CXC.

Ex dictis ideæ partiales notionem societatis herilis ingredientibus colligi possunt:

(a) Est ea societas *inæqualis*; nam singula operarum genera vel saltem species determinantur ab heri; quod ius determinandi imperium herile maxime efficit. Dominus igitur & servus inæquali prorsus iure sociantur; imo servo obnoxio præter iura humanitatis nil quidquam relinquitur, totusque transit in potestatem domini.

(b) Eadem societas *passiva* est, ut etiam eodem servitus, ut supra dictum, sine pacto non intelligatur; cumque factum supponat, quo congenita libertas restringitur, statum adventitium infert.

(c) *Simplex* erit societas, si herum cum servis ac famulis cogites: *composita*, si herum in societate coniugati vel parentali constitutum ponas.

(d) Finis huius societatis est utilitas & commodum heri; etsi enim servi quoque ac famuli alimenta vel mercedem

dem obtineant; tamen ipsa societas ac operæ servorum eum finem non habent. Estque id inter imperium herile in familia, & imperium Principis in civitate memorabile & gravissimi momenti discrimen. Herus præcepta servis dat in suum ac familiæ commodum: imperans civiles leges fert communitati in bonum communitatis, id est, in commodum eorum, quibus imperat. Alius ergo patrifamilias ac hero, alius imperanti propositus est finis. Officium Principis est, non suum, sed subditorum iura atque utilitates tueri ac provehere: officium heri non est, ut in aliorum commodum agat; siquid facit, qua maritus & qua parens, id in suum agere commodum censetur; similiter uxor, ac liberi suum commodum spectant, quod a re mariti, aut parentum commodis seiungi non potest. At omnia, quæ a servis præstanda sunt, non ipsorum commodis, sed heri, patrifamilias, uxoris, liberorum cedunt.

C A P U T V.

Societas composita familiæ.

ARGUMENTUM.

§. CXCI. *Varia combinatio societatum simplicium.* §. CXCII. *familie fines, iura & obligationes, ac distincta notio.*

§. CXCI.

Ex societatibus simplicibus, coniugali, parentali & herili una coniunctis fit societas composita familiæ, seu domus; ac talis familia *completa* dici potest. Si binæ quævis combinantur, secundum leges combinationum ex terminis tribus in binarios, existunt societates compositæ tres:

(a) Coniugalis cum parentali tantum, quæ primis maxime temporibus in usu fuit; cum servi ac famuli nulli essent.

(b) Coniugalis cum herili; quando nulli coniugibus adhuc liberi provenerunt: servi tamen, famuli ac famulæ ab obsequiis sunt.

(c) Parentalis cum herili, quando unus parens altero defuncto in eadem domo, cum liberis ac servis degit. Hanc societatem compositam imitatur cætus hominum in eadem societate quotidiana viventium sub rectore aut directore, qui instar patrisfamilias, aut sub antistita, quæ instar matrisfamilias gubernationem domesticam, seu œconomicam obit in subiectos tum eos, quos alit liberorum magis, quam famulorum nomine, tum alios veros famulos, quos ad viliora munia adscitos habet: uti fit in domibus Regularium utriusque sexus, in convictibus scholarium, seminariis clericorum. (1)

(1) De significatione vocis: familia, paterfamilias. N. l. 195. & 196. D. de S. V. liberorum nomine etiam nepotes, ac pronepotes aliosque inferiores venire, dubium non est.

§. CXCII.

Quando plures simplices societates in unam compositam coalescunt, fines simplicium non cessant; secus ipsæ cessarent simplices societates. Quia tamen domestica societas tanquam una, & a simplicibus distincta concipienda est; idcirco peculiarem suum habere finem debet, qui in usu quotidiano finibus simplicium societatum accommodato consistit. Quæ omnium dierum, inquit Aristoteles (1), a natura

con-

constituta est societas, familia dicitur: quos Charondas ὁμοσιπνεύς, penus socios, vel convivores, Epimenides Cres ὁμοκαπνεύς hoc est, fumi socios vel contubernales nominat. Eosdem alii definiunt, qui ad unum panem & vinum, vel aquam vivunt. Hic usus quotidianus intelligitur accommodari finibus simplicium societatum familiam componentium, dum non modo nulla simplex societas vel socius aliarum simplicium fini obest, sed eidem adiumento & commodo est, ut fines reliquarum magis promoveantur, & singularia onera mutuo auxilio subleventur. Ex quo salus aq̄ perfectio familiæ existit, simulque socius partis saltem tacite socius totius evadit, ac duplici generis iura & obligationes nanciscitur. Ex his inferes:

(a) Simples societates, earumque fines per compositam societatem familiæ non everti, nec impediri debent, ut mox dictum: ergo nec imperium, quod est in parentali, in herili ac suo modo etiam in coniugali societate per compositam societatem familiæ impeditur, vel evertitur; sed potius stabilitur, extenditur, ac perficitur. Igitur familia est societas inæqualis & rectoria, in qua sunt superiores, nempe coniuges, parentes, heri, qua paterfamilias & materfamilias; ac inferiores, nempe filii, ac filiaefamilias, & servi; liberi quidem servorum domini haud sunt, nisi quos ad sua servitia speciatim destinatos habent, ex concessu, ac veluti delegatione parentum. Præcipuæ imperii partes per se penes patremfamilias sunt, nisi in negotiis matrifamilias incumbentibus.

(b) Peccant familiæ capita, si alterum alterius auctoritati detrahit: si educationi liberorum, si servorum correctioni sive iniuria, sive malo exemplo impedimentum

mentum ponunt; si petulantiam, aut fastum liberorum in servos, aut servorum nequitiam, qua liberorum mores corrumpunt, impunitam esse patiantur.

(c) Gravissimis verbis officia capitum familiæ urget, & inculcat Doctor gentium: *Siquis suorum & maxime domesticorum curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior.* (2) Duplex est fidem abnegandi modus, inquit Calmetus in hunc locum, verbis nimirum, & gestis. Qui aliter agit, quam credit, is ostendit, se ex animo non credere id, quod ore confitetur. Profecto, si Dei verbis crederet, negligeretne gravem adeo provinciam, liberorum nempe educationem, & familiarium emendationem? Si acceptam fidem, promissamque æternitatem tanti faceret, quanti æticipari decet; fieri non posset, ut commendatorum sibi hominum utilitatem parum adeo curaret. Infidelis certe familiæ curam gerit (distantem nempe naturam, atque adeo vehementer stimulantem); quidquid boni potest, illi comparat, debitaque ope non fraudat suos. Christianus igitur suorum salutem negligens est infideli deterior. Dubium non est, hæc perinde ad matremfamilias, quam patremfamilias pertinere. (3) Cura vero, quam Apostolus exigit, tam ad corpus, quam animum, statumque externum, perinde ut educatio liberorum, ac gubernatio familiæ, referenda est. Quodsi igitur naturalis hæc est obligatio capitum familiæ, ne suos deserant, & miseros esse patiantur: si domestici eo statu sunt, ut plurima peccata, nisi consentiente, & ignaviter indulgente vel dissimulante familiæ capite peccare non possint; quot domesticorum peccata ex principiis naturæ non imputanda erunt patri, ac matrifamilias?

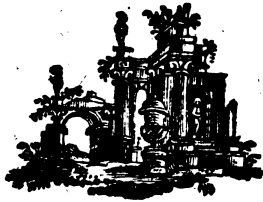
(d) Denique ex his completa notio societatis familiaris coalescit; est nempe cætus vel societas plurimum personarum, quæ unius potestate naturæ aut iure, quotidiani usus causa, sociatæ sunt. Coniuges pacto primo consociantur: servos quoque pacto adscisci in familiam constat, certe factio quodam humano; at liberos ipsa natura in societate parentum collocat. Collegia quidem absque subiectione erga unam potestatem, non item domesticæ societates concipi possunt.

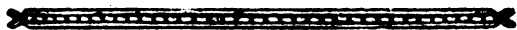
(1) Aristoteles l. I. Polit. c. 1.

(2) I. Tim. V. 8.

(3) Pronunciatio fermonis in sexu masculino ad utrumque sexum plerumque porrigitur. l. 195. D. de S. V.

INSTITUTIONUM
IURIS NATURÆ
LIBER III.

IUS NATURÆ PUBLICUM.

INSTITUTIONUM IURIS NATURÆ

LIBER III. IUS NATURÆ PUBLICUM.

CAPUT I.

Origo, notio, proprietates civitatis.

ARGUMENTUM.

§. CXCIII. Progressio a minoribus societatibus ad maiores, seu anarchicam & civilem. CXCIV. Societas & status civilis non est a iure natura præceptivo. CXCV. varia	opiniones de origine civitatum & imperiorum. CXCVI. Notio distincta civitatis. CXCVII. Proprietates eiusdem.

§. CXCIII.

Societas familiaris seminarium est humani generis, regnorumque, per quæ diffunditur. Angustiae enim domus, quæ filios ac filias, ac forte etiam nepotes ac neptes iam non capit, difficultas alendi omnes domesticos, desiderium nuptiarum, sæpe etiam domesticæ discordiæ in causa sunt, ut proles iam puberes paterna ex domo emigrent, ac veluti novas colonias deducant; inde existunt novæ familiaræ,

liæ, novæque domus, quarum congregatio, si loco vicino sint, pagos & oppida efficit. (1) Sola multitudo hominum, aut habitationum vicinia nondum inducit societatem ab universali & absoluta societate humani generis distinctam. At quia singuli patresfamilias pares non sunt præparandis rebus omnibus ad vitæ sustentationem necessariis, neque propulsandis iniuriis, rapinis, furtis, quæ cum ipso hominum defidum ac pravorum numero increfcunt; hinc ab aliis quærere auxilium coguntur, idemque vicissim aliis polliceri. Nihil enim felicitati vitæ magis obest, quam indigentia rerum, metusque iniuriarum; quo fit, ut nec corporis, nec animi, nec status externi bona tueri, multoque minus augere ac perficere possimus. Quando igitur plures patresfamilias ad communicandas res vel operas, atque ad externos hostes repellendos auxilium sibi mutuo promittunt, oritur societas composita maior, quæ ex minoribus aliis rectoriis societatibus componitur, ipsa tamen æqualis est; quia sociorum obligationes non arbitrio imperantis sed ex natura pactionis determinantur. Verum neque hoc statu pactitio familiarum indigentia ac periculis satis semper provisum est; cum enim nullus ab alterius arbitrio ac imperio pendeat, facile contingit, ut ob ingeniorum atque opinionum diversitatem, ob studium proprii commodi, ob æquitatis ac virtutis neglectum alter ab altero diffideat, destituatur, ad odia provocetur. Ut igitur patrumfamilias voluntates ac vires uniantur, quas ipsa sentiendi

tiendi agendique libertas, & dissimilitudo animorum, & imprudentia distrahit, opus est communi imperio ad finem communem beatitatis ac securitatis obtinendum. Sola enim virium præpotentia securitatem non præstat, nisi adhibeatur ingenium, consilium, rerum agendarum dexteritas, ordo & consensus; quæ quidem commune imperium postulant, uti exemplo militum, atque exercituum palam fit. Hæc igitur istius loci propria deductio est:

(a) Ex Familiis singulis aliæ atque aliæ derivantur, propagantur, suppleantur; unde pagi, oppida, coloniz &c. proficiscuntur salva libertate connata, ac salva manente absoluta humani generis societate.

(b) Quando dein patresfamilias ad levandam indigentiam & propulsandas iniurias pactum ineunt communicandi res & operas; oritur societas composita maior, ac status, ut vocatur, *anarchicus*, in quo singuli ius perfectum & affirmativum in singulos habent, ut in finem beatitatis & securitatis iunctis viribus, ac mutuis auxiliis conspirent. Est hæc societas æqualis, etsi forte uni sociorum ob ætatem, fortitudinem, prudentiam, vel usum rerum maior auctoritas præ aliis tribuatur; quæ tamen ad vim imperii non progreditur.

(c) Quia coniunctio voluntatum ac virium sine communi imperio sat tuto & efficaciter obtineri vix potest; necesse fuit, abdicari partem naturalis libertatis & æqualitatis, eamque in commune imperium transferri, ut singulorum voluntates imperio, & si opus sit, vi coactivæ unius subiicerentur; quo uno medio certa & perfecta unio voluntatum ac virium obtineri potest. Hinc iam ad imperium civile, & societatem, ac statum inæqualem ventum est.

(1) Ludovicus Vivis in comment. in S. Augustinum de civit. Dei l. XV. c. 8. fuit, inquit, memoria patrum vicus pene centum domorum in Hispania, cuius omnes incolæ erant a sene quodam, qui adhuc vivebat, progeniti, ita,

ita, ut propinquitatis nomen iam deesset, quo a minimis natu vacaretur. Lingua enim nostra supra abavum non ascendit. De nuptiarum desiderio, consilioque dictum est ab ipso primo parente: relinquet homo patrem suum, & matrem, & adhaerebit uxori suæ. Gen. II. 24. Separationem inter Abram & Lot ex discordiis fuisse ortam constat ex Gen. XIII. 8. 9.

§. CXCIV.

Hoc veluti fundamento posito origo civitatis accuratius indaganda est. In quem finem eiusdem civitatis notio confusa sufficit, quæ in societate inæquali communi imperio colligata consistit; explicatius eadem infra tradetur. De origine civitatis illud statuendum videtur. Etsi naturæ ius societati civili faveat, & initam approbet, tamen obligationem & necessitatem absolutam, ut eadem ineatur, non imponit. Necessitas hypothetica, orta ex statu corrupto hominum id efficere potest, ut societas civilis sit optimum, aut certis temporibus unicum tranquillitatis ac pacis conservandæ medium; id tamen non efficit, ut civitas a natura intenta tanquam finis, & homo ad civilem societatem per se, & vi naturæ natus esse censeatur. Prob. Natura homines liberos, æquales, nec alterum ab altero dependentes fecit, simulque iura dedit libertatis, æqualitatis ac independentiæ conservandæ. Ergo inæqualitas, abdicatio libertatis, ac dependentia non sunt de necessitate absoluta naturæ, neque ab eadem tanquam finis intenduntur. Si pax & securitas hominum sine statu & imperio civili conserva-

ri

ri non potest, non continuo is status tanquam finis naturæ, aut obiectum iuris naturalis censeretur debet, nisi quæstionem de nomine movere velis. Natura pacem & securitatem intendit, ac conservari præcipit; lex hæc affirmativa est, ac generalis, cui per plura media satisfieri per se potest; si per temporum acerbicatem unum unicum medium relinquitur, id non per naturam rerum, sed per adiuncta determinatur; uti si ad conservationem totius corporis, quam natura præcipit, abscissio partis aliquando necessaria est; dici nequit, naturæ legem esse, ut homo sit mutilus. Præcipit natura etiam humanas observari leges; neque ob id humanæ leges per se naturales censeretur possunt. Longe aliter se ista habent, si de societate familiari sermo est, aut cum dicimus, naturæ præceptum esse, ut exhibeatur Deo cultus, qui eidem gratus, acceptusque est. (1) Sed audiendi sunt adversarii, qui statum civilem ipsi naturæ & naturali iuri adscribunt.

- (a) Status civilis, inquit, est optimum ac perfectissimum medium, quo pax & concordia inter homines firmetur, ac leges naturæ ad perfectiones hominis non tantum essentielles sed etiam accidentales tendunt. R. 1. Perfectiora sequi non necessitatis est, sed consilii. 2. Status civilis est perfectissimum medium certis temporibus, & adiunctis, idque per accidens, non spectata ipsa natura, quando nempe pericula incommodorum extra statum civilem maiora sunt, quam incommoda status civilis. 3. Per se, ac spectata natura, ita, ut pericula incommodorum extra statum civilem nunquam aliter removeri possint, nisi per statum civilem. n. Siquando conservandi totius gratia opti-

num medium est amputatio membri, status corporis mutilati profecto naturæ adscribi nequit. Similiter de mutilata vel diminuta naturali æqualitate ac libertate differe. Si Status civilis perfectio veri nominis esset, eius origo maxime apud homines pios, ac probos, atque inprimis apud Patriarchas quærenda foret. At hi quidem vitam simplicem colere, res suas seorsim habentes, operamque dantes rei pecuariz & agriculturæ; securitatem vero & præsidium contra improbos partim pacta & fœdera cum vicinis regibus inita, (uti de Abramo & Isaaco constat), partim vero, imo potissimum fiducia in Deum ipsis præstabat. „Demonstravit Conringius in tr. de civ. prudentia. c. 6. p. 8. „(inquit Boehmerus) quod aliquando etiam extra civilem societatem feliciter vivere liceat. Virtus & pietas non est adstricta ad civilem societatem, sed ubique exerceri potest. Adde, quod sæpe impediri possit veræ pietatis cultus in civitate, dum quis tyrannorum insidias metuere debet. Quodsi præcepta fuisset societas civilis, sine dubio Patriarchæ male fecissent, quod non statim in civitates coivissent; id quod tamen factum non legimus.“

(b) Homo, inquit, natura sua est socialis. R. Inde concludi nequit, eum natura sua ferri ad societatem civilem, in qua libertatis iacturam, allaque incommoda ferre debet. Inclinationi naturali ad societatem per statum familiarem satisfit; quamquam nec ea tanta est, ut ob altiores fines excedere hominum societate homo non possit.

(c) Sunt, qui in statu etiam integritatis respublicas fuisse constituendas divinant; quia ordo imperandi & parendi tanquam divinum & pulcherrimum institutum omni naturæ rationali ita destinatus est, ut societas & multiplicatio sine eo cogitari nequeat. R. Eum ordinem in familiis partim natura, partim ius patrum-familias determinare potest: inter capita familiarum locum habet pactum, prærogativa ætatis, usus, aliæque istiusmodi, per quæ inter personas etiam liberas & æquales ordo quidam sæpenumero determinatur.

(1) Conf. L. B. de Kreittmayr Animad. in cod. Maximilianum Bavar. P. I. c. II. §. VI. n. 2. item Boehm, Introd. in Ius publ. Univerf. Part. Special. L. I. C. I.

(2) Ibid. §. III. not. (c)

§. CXC.V.

Si status civilis ex fine & intentione naturæ non dimanat, frustra, ut puto, inter originem philosophicam & historicam eiusdem distinguitur. Nam philosophica illa origo civitatis meras hypotheses continet, secundum quas illa *potuisset*, & etiam nunc *possit* constitui, non constituta re ipsa sit, aut naturæ præcepto constitui debeat; hinc tot auctorum de re eadem sententiæ extitere:

(a) Plato originem civitatis ab hominum indigentia repetiit; sed eidem per pacta, & statum anarchicum satisfieri posset, si homines officiis suis perfectis & imperfectis facerent satis.

(b) Aristoteles ad naturæ inclinationem recurrit; sed eadem natura æque, aut multo etiam magis ad libertatem inclinatur, quam subiectionem, nec nisi maiori evitando malo, aut obtinendo bono partem libertatis abdicat veluti invita.

(c) Plerique ex metu, aut securitatis causa civitates constitutas putant; neque enim inter hæc duo quidquam interest; qui enim securitatem quærent, iidem primo metuunt. Sola autem conventionem patrumfamilias & statu anarchico ob ipsam voluntatum atque opinionum & ingeniorum diversitatem securitati consultum non esse statuunt; utique pro omnibus adiunctis, ac temporibus. Docuit tamen vita Patriarcharum, & docent ipsa pacta inter diversas civitates, aut summos imperantes inita, fieri posse, ut sine statu civili & communi imperio satis consultum sit paci ac securitati. Nempe hæc quoque vitæ securitas, ac tranquillitas non destituitur suis gradibus, eademque

duntaxat intra certos limites, quos ipsa temporum ratio determinat, obligationi naturali subiecta est. Cur securitatis gradus quidam sine imperio & statu civili per sola cum vicinis populis inita pacta obtineri & conservari non possit? cum ipsum imperium & status civilis non careat incommodis, & medicina ipso malo peior vel magis periculosa fieri queat. Igitur hac quoque ex ratione generali. status civilis necessitas haud evincitur. Nec tamen diffiteor, nunc quidem ab innocentia & simplicitate vitæ usque adeo discessum iam esse, hominumque pravorum numerum, ac libidinem, avaritiam, & ambitionem tantopere invaluisse, ut ulla tranquillitas vitæ, ac securitas sine civili imperio ne cogitari quidem, multo etiam minus optari possit. (1) Sed necessitas medicamenti non efficit, ut hominem vi status naturalis medicorum manui ac potestati subiectum, atque ad medicæ artis usum natum esse credamus.

- (d) Qui reiectis hypothefibus & coniecturis originem civitatum & imperiorum ad res facti, & historiam retulerunt, quo re ipsa referenda videtur, eorundem initia, aut certe quidem incrementa vi ac violentiæ, & imperandi libidini adscribere solent; eaque Veterum sat communis opinio inde ab exemplo trium famosorum venatorum & agrestium hominum Caini, Nembrodi, & Esavi confirmatur, a quorum initiis postea tot nova regna cepere auspicia. Neque ea opinione summorum imperantium dignitati quidquam detrahi unquam existimatum est. Sola calumniandi, & criminandi libido in pravos sensus aliquando detorquet ea, quæ ab aliis, vel alio tempore sine periculo & fiunt, & dicuntur. (2)

(1) De necessitate imperii ac terroris civilis contra improbas eleganter differit S. Ioannes Chrysostomus Homil VI. principio, ad populum Antiochenum.

(2) S. Gregorius P. VII. Regist. l. VIII. Epist. XXI. ad Episcopum Metensem in hunc modum scripserat: „*Quis nesciat, Reges & Duces ab iis habuisse principium, qui Deum ignorantibus superbia, rapinis, perfidia, homicidiis, postremo univervis fere sceleribus, mundi principe diabolo videlicet agitante, super pares scilicet homines dominari cœca*

„cupiditate, & intolerabili præsumptione affectaverunt? “
Hæc quidem verba nihil exprimunt, nisi communem Veterum de re historica opinionem. Atqui inter complures Scriptores aliq̄s, qui venerandam sanctissimi huius Pontificis memoriam more canum identidem allatrant, fuit nuper admodum, qui eadem verba in invidiam adducere conaretur, iisque deprimi majestatem Principum, sperni civile imperium, & contulcari regiam potestatem contenderet. Enimvero hic locum habet illud tritum: dat veniam cervis, vexat censura columbas. Boehmerus loc. cit. §. XIV. idemet, quod vitio vertitur summo Antistiti, multis verbis & auctoritatibus defendit. Conf. Grot. l. III. C. VIII. §. 1. L. B. de Kreittmayr loc. supra citato.

§. CXCVI. !

Societas civilis, aut civitas est coetus hominum sui iuris, securitatis ac commoditatis temporalis causa sub eodem communi imperio consociatus. Cum ergo non pro ædificiis ac muris oppidorum, & urbium, sed pro coetu ac congregatione civium sumatur civitas, ea est instar compositi moralis, & quidem artificialis, quod instituto factoque hominum, non ipsa natura coagmentatum est. Porro compositorum distincta fit notio, si materia eorundem, forma, causa efficiens, ac finis singillatim expenditur.

- (a) *Materia sunt homines sui iuris, nempe patresfamilias; qui enim parentali aut herili potestati subsunt, proxime non spectantur. At ii, penes quos summum imperium est, certe pars sunt civitatis, perinde ut caput præcipua corporis pars est. Hinc cives in imperantes, & parentes dividuntur. Aliæ præterea civium classes sunt diversæ, quemadmodum & in humano corpore membra diversa sunt; petiturque diversitas tum ex diversitate sexus, ætatis, fortunarum, religionis. Dein alia est classis quæstiosa continens agricolas, mercatores, opifices, aliosque ea pro-*

procurantes ac inferentes in civitatem, quæ necessitati vitæ, commoditati, atque honestæ voluptati idonea sunt: altera est classis *senatoria*, complectens magistratus, ministros religionis, eosque, qui plus temporis atque operæ scientiarum ac sapientiæ studio, quam manuum labori tribuunt: (1) Tertia est classis *militaris*, complectens eos, qui armis, ac vi hostes internos & externos arcent, cohibent, expellunt. (2) Porro quia cives plerumque multis vicis, pagis, oppidis, districtibus, provinciis diffunduntur, hinc civitas vel societas civilis etiam geographice considerari potest.

- (b) Forma civitatis tum ex communi imperio eiusque subiecto desumitur, de quo infra agetur, tum maxime in nexu civili, mutisque iuribus & obligationibus ex civili consociatione ortis sita est. Subiectam imperii civilis vel est una persona physica, ceu in monarchia, vel una persona moralis, ac tum vel pauci, qui optimates dicuntur, uti fit in aristocratia, vel omnes aut pars potior, ceu in democratia. Subiectum, cui inhæret summum imperium, Imperans vel Princeps civitatis nuncupatur, sive una physica sive moralis persona sit. Nec quoad rem inter populum, gentem, rempublicam, regnum, monarchiam interest.
- (c) Causa efficiens civitatis in conventionem & pacto civium proxime consistit; ac Pufendorfius ad constituendam civitatem requirit, primo *pactum unionis*, quo ii, qui sui iuris sunt, ac naturali libertate fruuntur, in unam societatem coire, suæque commoditatis ac securitatis rationes communi consilio administrare volunt: dein *decretum formæ*, quo definiri debet, unus, an plures, an omnes collectim imperent; denique *pactum subiectionis*, quo singuli subiectionem profiteantur erga Monarcham, Optimates, vel totum populum secundum formulam in priore decreto conventam. Alii duplici pacto unionis, ac submissionis rempublicam confici posse autumant: Hobbesius unicum pactum singulorum cum singulis admittit, quod in renunciatione propriæ voluntatis situm sit, quæ a singulis fiat, præterquam ab imperante, qui retineret ius in omnia. At enim Hobbesiana supra confuta-

lutata sunt. Cum non extent tabulæ pactorum, ex quibus civitates primo coaluerunt, & ipsa pacta diversissimas formas, ac conditiones admittant, satis est illud hic constituere, necessarium esse subiectionis erga commune imperium, adeoque & unionis pactum quoddam vel expressum, vel tacitum, quale censetur, quando homines debellati victori homagium præstant, aut subiectionem acquiescentia, patientia, obedientia exhibent; sine istiusmodi enim pacto voluntario status belli, iusque resistentiæ desinere non intelligitur.

- (d) Finis civitatis est securitas ac commoditas civium; cum enim spes non sit, homines naturali libertate fruentes ob diversitatem ac dissensionem opinionum, ingeniorum, affectuum, voluntatum, adeoque & virium officiis suis tam perfectis quam imperfectis facturos satis, ad commune imperium recurritur, quo opiniones, voluntates ac vires in diversa abeuntes coniungantur, & uniantur; quidquid ergo ad officia tam perfecta quam imperfecta erga alios pertinet, id fini civitatis subiectum est. Atque hoc est, quod Gentium Doctor indicat, dum obsecrationes, orationes, postulationes, gratiarum actiones fieri iubet pro regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt, *ut quietam & tranquillam vitam agamus.* (4) Quidquid igitur a singulis civibus pro fine intendi nequit, id neque pro fine societatis civilis habere possunt. Qui ad maleficia & rapinas constantur, non confociationem, sed coniurationem ineunt, & quamvis efficere corpus, ac regiminis formam habere videantur; tamen iure populi vel gentis non gaudent, nec civitatem, sed latrocinium conficiunt. Illud etiam ex fine civitatis ac progressu societatum minorum ad societatem civilem perspicuum fit, bonum commune ac publicum, quod nonnulli Scriptores perpetuo in ore habent, a commoditate ac securitate civium aut maximæ eorum partis separandum haud esse, nec genuina esse iuris publici universalis principia, per quæ securitas civium in discrimen adducitur. (5)

(1) *Classis quæstiosa & senatoria civium eleganter describitur Eccli. XXXVIII. 26. usque ad fin. cap.*

(2) *Veteres quidam Philosophi secundum hanc triplicem classem in quovis homine triplicem animam vel potius appetitum triplicem animæ unius collocarunt, tanquam in parva republica, appetitum concupiscibilem seu nutritivum, irascibilem, ac rationalem, quorum primus classi quæstuosæ, alter militari, tertius senatoriæ respondeat.*

(3) De I. N. & G. I. VII. C. II. §. 6. 7. 8.

(4) I. Timoth. II. 2.

(5) Conf. §. CLXVI. (b)

§. CXCVII.

Ex notione civitatis difficile non est, proprietates eiusdem evolvere. Est igitur civitas

(a) *Societas pactitia*, atque eo ipso voluntaria, nec aliter in liberam ac necessariam seu violentam dividitur, quam quod vis & violentia occasionem dederit victis, deposito hostili animo se victori subiiciendi. Unde & statum civilem patet adventitium esse, nempe ex pacto ortum.

(b) *Inæqualis & rectoria*, ut etsi in democratiâ penes totum populum sit imperium, tamen singuli universis subiaceant.

(c) *Omnium Societatum eiusdem generis perfectissima*; quia ex se non ordinatur ad aliam tanquam pars ad totum, sibi que ad obtinendum finem spectato summo imperio plane sufficit. Aliter de societate familiari loquitur S. Augustinus: (I) *Quia hominis domus initium sive particula debet esse civitatis; omne autem initium ad aliquem sui generis finem, & omnis pars ad universi, cuius pars est, integritatem refertur: satis apparet, esse consequens, ut ad pacem civilem pax domestica referatur, id est, ut ordinata imperandi obediendique concordia cohabitantium referatur ad ordinatam imperandi, obediendique concordiam civium. Ita fit, ut ex lege civitatis præcepta sumere patremfamilias oporteat, quibus domum suam sic regat, ut fit paci accommodata civitatis.*

(d)

- (d) *Perpetua*, quæ ex se vim producendi, ac demortuis civibus alios surrogandi habet; hinc vulgo dicitur: civitas, respublica &c. non moritur; uti nec fluvius, si præsentès aquæ decurrunt, ob eam causam, quamdiu aliæ atque aliæ succedunt, exsiccari, aut mutari censetur. Atqui sicut aquæ dilabimur mortales manente civitate.
- (e) *Persona moralis*; quia vi communis imperii diversæ singulorum civium opiniones, voluntates ac vires in unam opinionem, unam voluntatem, ac unam vim colligantur, & quodammodo coalescunt. Hæc igitur persona moralis relate ad alias civitates, velut alias personas morales in statu naturalis æqualitatis, libertatis, independentiæ vivit, gaudetque iuribus connatis conservationis, perfectionis &c. (2) Hinc leges societatis civilis, quæ ex fine ac notione societatis deducuntur, sunt naturales, adeoque & universales seu communes omnibus civitatibus veri nominis, consequenter etiam necessariæ, æternæ, immutabiles, sed tamen hypotheticæ, nempe status adventitii propriæ. Istarum legum aliæ sunt *interna*, quæ cives singulos vel universos respiciunt, aliæ *externa* relate ad alias civitates, vel personas singulares extraneas; atque hoc eodem modo negotia civitatis, quæ iis legibus reguntur, alia interna sunt vel *immanentia*, alia externa seu *transeuntia*.

(1) L. XIX. de Civit. Dei. C. 16.

(2) §. XV.

C A P U T II.

Imperium civile, eiusque subiectum; ex quo forma civitatis pendet.

ARGUMENTUM.

- §. CXCVIII. *Imperium, maiestas, potestas civilis.* CXCIX. *regularis.* CC. *Incommoda Forma imperii simplex vel ac morbi formarum.* CCI. *De-*

Democraticæ. CCII. Aristocraticæ. CCIII. Monarchicæ. CCIV. Origo imperii civilis; quatenus a Deo id proveniat. CCV. Proprietates essentialis Imperii civilis; CCVI. accidentales.

S. CXCVIII.

Imperium civile est ius perfectum actiones subditorum ad finem civitatis dirigendi; a qua notione non multum discedit notio potestatis civilis; uti enim potestas socialis in genere complexio est omnium iurium socialium; (1) ita potestas civilis est complexio iurium ad societatem civilem pertinentium, sive ius perfectum gubernandi civitatem, aut summa in civitate potestas, quæ *Maiestatis* nomine solet exprimi, (2) & iura maiestatica complectitur; Porro cuiusvis potestatis tres veluti partes sunt; (3) *inspectoria*, *legislatoria* & *executoria*; igitur hæc quoque partes sunt potestatis civilis, & partes maiestatis, sive iura maiestatica.

(a) *Securitas præstari & conservari sine potestate inspectoria* minime potest: nam circumspectienda sunt pericula interna & externa, quæ vitæ civium, libertati, bonis, existimationi, morum honestati imminet: providendum necessitati, atque indigentiae, ac consulendum etiam commoditati est, quæ contra inopiam, ac miseriam perfectiore quodam gradu tutos præstat cives. Hæc inspectio maxime ad *Politiam* pertinet, cuius articulos infra recensebo.

(b) *Ius exequendi*, sive in actum deducendi ea, quæ fini civitatis consentanea sunt, pariter maiestaticum est; quo spectat ius armorum, potestas iudiciaria, sive ius civium controversias cognoscendi ac decidendi, iurisdictio criminalis, ac potestas coercitiva: ius circa bona civitatis, tributa & ærarium publicum: ius cir-

ca

ea officia, munera, ac dignitates, sive ius constituendi consiliarios, & ministros, ac collegia eorum, qui negotiis publicis occupantur &c. Hæc quidem ab Imperante determinantur, vel executioni dantur;

- (c) Alia enim est *potestas legislativa*, qua subditis præscribitur, quid relate ad finem civitatis agere, quid omittere debeant; quo etiam spectat potestas dispensandi, concedendi privilegia, exemptiones &c., atque hæc sunt iura maiestatica immanentia.
- (d) Sunt alia *externa seu transeuntia* relate ad alias civitates sive gentes externas, ceu ius indicendi bella, inveniendi fœdera, consociendi pacem.
- (e) Istiusmodi iura maiestatica passim *Regalia* nuncupantur, alia *maiora*, quæ ex ipsa notione & fine civilis imperii profluunt: alia *minora*, quæ ex consensu populi expresso vel tacito, aliisve istiusmodi acquirendi modis proveniunt. Illud certum est, ad regalia proprie dicta non pertinere ea, quæ imperanti in alieno territorio acquiritur sunt iura ex pacto, præscriptione, quæque *servitutes iuris publici* vocantur.

(1) §. CLXVIII.

(2) *Idea vulgaris Maiestatis nomine amplum quidpiam, splendidum, ac magnificum repræsentant. Eodem Ciceroni dicta est dignitas & amplitudo populi Romani: antiquis rerum politicarum scriptoribus visa est ea vis exprimi, quæ Imperans, si est persona singularis, in animis hominum extimiam admirationem ac reverentiam excitat. Sed hæc mutabilia sunt, neque rem ipsam maiestatis exprimunt.*

(3) Cit. §. CLXVIII.

§. CXCIX.

Civile imperium existit penes unam personam physicam vel moralem, eaque *subiectum* eiusdem est. Determinatio huius subiecti est *forma civitatis*, eaque *simplex*, si unicum est subiectum, in quo inest

civile imperium, nempe una persona physica, quando forma est *monarchica*, vel una *moralis*, si inest in paucis optimatibus, vel in toto populo; ac tum forma est *aristocratica*, vel *democratica*. Triplicis igitur generis subiectum est unus, pauci, omnes; ac forma est *simplex*, *regularis*, aut *pura*, si uni tantum ex his subiectis inhæret plenitudo potestatis civilis: *composita*, *irregularis*, *mixta*, si inest in pluribus subiectis. Nempe Maiestas partibus constat, quarum una huic, altera alteri subiecto inesse potest; uti si ius indicendi, ac gerendi bellum penes unam personam physicam, ius vero determinandi commercia, tributa &c., penes optimates quosdam, aut universum populum esset. Ad vitandam notionum confusionem nota:

- (a) Quia Maiestas plura ac diversa continet iura, tanquam partes, quas potentiales vocant, idcirco *imperium plenum* dicitur, quod nulla sui parte est diminutum, uti in forma simplici: *minus plenum*, si caret aliqua parte, ceu in *mixta*. Fieri tamen potest, ut unum, vel aliqua, vel omnia iura maiestatica in uno ex tribus subiectis insint, ea tamen sine certo modo per pacta adiecto e. g. sine consensu statuum exerceri non possint; ac tum habetur plenum imperium, sed *limitatum*; huic opponitur imperium *absolutum*, cuius exercitium nullo adventitio limite restrictum ex solo sine & natura status civilis determinatur. Ratione partium igitur seu iurium Maiestatis imperium vocatur plenum aut minus plenum: ratione exercitii absolutum vel limitatum, ac fieri potest: *primo*, ut sit plenum & absolutum; *secundo* plenum ac limitatum. *Tertio* minus plenum, at absolutum, quoad partes, quas continet. *Quarto* partim absolutum, partim limitatum, partim minus plenum; uti si Princeps iure pacis ac belli solus utitur sine adiecta condi-

ditione : at leges non aliter, nisi prævio populi aut senatus consensu ferre possit : tributa vero indicere, a solo senatus vel populi decreto pendeat.

- (b) Possibilitatem limitis pactitii impugnant eo ex capite, quod is, qui summum imperium tenet, nec possit, nec velit carere mediis ac iuribus necessariis ad finem civitatis obtinendum; ergo dum imperium acceptat, iura imperii non obstante pactorum limite pro re nata libere exercet. R. De ipsa necessitate agendi quidquam, seu imperium exercendi primo iudicandum est, idque iudicium spectat ad eos, in quorum consensu limes pactitius situs est; utrumne civium & civitatis interfit, consentire, nec ne, aut de iure per expressum pactum quæsito aliquid relaxare, ipsi iudicabunt. Igitur, qui limitatum imperium accepit, absoluto uti non potest, neque prætextu necessitatis ad remedia expresso pacto denegata recurrere. Certe Imperans civilis non plus iuris acquirit, quam ei per pactum subiectionis a populo tributum est. Si ergo ius imperii absolute tributum non est, sed sub modo, aut forma substantiali, quæ actui præscripta est per leges fundamentales; sequitur, ut absolutum imperium exerceri non possit. Incommoda limitis, quæ certis temporibus enascuntur, iudicio limitantium per alia compensantur commoda, quæ idem limes aliis temporibus adfert, vel per incommoda, a quibus cives tutos præstat. Actum contra limitem pactitium, & leges fundamentales gestum simpliciter invalidum censet Martinus. (1) Grotius ita differit; non desinit, summum esse imperium, etiam si is, qui imperatorus est, promittat aliqua subditis aut Deo, etiam talia, quæ ad imperii rationem pertineant. -- Fatendum tamen, id ubi sit, arctius quodammodo reddi imperium, sive obligatio duntaxat cadat in exercitium actus, sive etiam directe in ipsam facultatem. Priore specie actus contra promissum factus erit iniustus; quia vera promissio ius dat ei, cui promittitur; altera autem specie erit etiam nullus defectu facultatis. (2) Spectanda nempe est formula pactitii limitis, ac legis fundamentalis, anne id, in quo limes consistit, rationem formæ substantialis pro actu gerendo habeat: dein etiam consensus tacitus vel præsumtus, aut rati habitio eorum, quorum ius neglectu limitis lædi

videtur, exploranda; denique adsciscenda sunt pro
 decisione etiam generalia principia de valore & nul-
 litate actus. (3) Status Imperii Romano-Germanici
 per Art. XVI. §. II. & Art. XXX. §. 6. capitulatio-
 nis cæsareæ in eam adducuntur opinionem, ut con-
 tra promissa iurata eiusdem capitulationis ne quidem
sub prætextu salutis vel necessitatis publicæ quidquam
 valide agi posse, sibi persuadeant. (4)

- (c) Imperii forma mixta non ex limitatione iurium ma-
 iestaticorum, sed ex eorundem, tanquam partium po-
 tentialium, divisione provenit; quo casu cum plura
 subiecta sint, quorum quodvis certam imperii partem
 vel communem vel propriam tenet, censendum est,
 maiestatem, seu imperium plenum & absolutum non
 esse, nisi coniunctim in iis subiectis omnibus; erit-
 que monarchia vel aristocratia vel democratia mixta,
 prout in mixtura seu divisione iurium partem potio-
 rem, magisque eminentem vel unus tenet, vel opti-
 mates, vel populus: si neutra forma prævalet, cen-
 setur monarchia & aristocratia æqualis, vel monar-
 chia, aristocratia, democratia æqualis; nam perinde
 tres, uti duæ formæ misceri possunt. (5) Putant non-
 nulli, repugnare istiusmodi formarum mixturam; quis
 altera forma alteram excludit; at enim mixta forma
 non ex integris formis pluribus coalescit, sed ex bi-
 nis vel tribus quidquam participat. Maiestas una est
 in quavis civitate, non quod uni subiecto tota inhæ-
 reat, sed quod in una civitate non sit, nisi unica,
 etsi coniunctim resideat in subiectis pluribus. Neque
 pars inhærens uni subiecto attrahit necessario par-
 tem inhærentem alteri, uti id nec in divisione par-
 tium domini vel consuetudinum eiusdem fit; si exe-
 cutio iuris maiestatici, in forma mixta minus expedi-
 ta fiat, & obstacula inveniatur, cogitandum, quod Gro-
 tius animadvertit: *in civilibus nihil est, quod omni ex
 parte incommodis careat; Et ius non ex eo, quod opti-
 mum huic aut illi videtur, sed ex voluntate eius, un-
 de ius oritur, metiendum est.* (6) Illud certe rem ex-
 pendentem luce meridiana clarius videbitur, si princi-
 pium illud: *ius ad finem dat ius ad media*, eo effræ-
 nato sensu, quo hodie multi auctores utuntur, ad-
 mittendum sit, non modo omnes formas mixtas, sed
 etiam quosvis limites imperii, omnemque promisso-
 rum

rum fidem ab Imperantibus datam subditis, funditus everti posse.

(d) Ad hunc complendum locum pertinet notio de *unione civitatum*, quæ fit, cum communi Imperanti plures civitates subiiciuntur; estque *incorporativa*, si altera civitas tanquam pars & accessorium cum altera tanquam principali ac toto coalescit: *non incorporativa*, si sua quævis iura ac formam retinet; quo fit, ut plures sint civitates, at unus Imperans.

(e) Si plures civitates absque communi imperio confociantur eo fine, ut securitati suæ contra communia pericula unitis viribus consulant, & negotia communia per legatos in senatu coniunctos administrant, nascitur *systema civitatum*, seu *corpus rerumpublicarum fœderatarum*; quæ est societas composita maxima, civitas tamen non est; eoquod commune imperium deficiat. Quævis civitas sua iura, suamque formam retinet, sed in suo periculo communibus aliarum viribus defendenda est, sic tamen, ut communi totius societatis salutis singularum postponenda sit. Id systema ex pacto oritur, eritque *æquale*, si vi pacti singulæ civitates æqualibus iuribus & prærogativis gaudent; secus *inaquale*. Systema civitatum analogiam habet cum statu anarchico familiarum segregum.

(7)

(f) Notio civitatis regularis & irregularis satis fixa non est. Vocant irregularem civitatem ex defectu *finis*, aut *formæ*, quando imperans a fine civitatis, qui in salute ac securitate publica consistit, vel a forma per leges fundamentales stabilita paulatim desciscit, vel desciscere cogitur ob alterius præpotentiam; sed non est *vitiosa* civitas cum *irregulari* confundenda; hæc enim irregularis ad formam mixtam videtur pertinere. Irregulares ex defectu nexus censentur civitates subiectæ uni imperanti, quando unio non est incorporativa; sed tum quidem non una, sed plures habentur civitates, quarum singulæ regulares esse possunt. Systema civitatum omnino civitas non est, adeoque nec irregularis civitas stricte appellari potest, nisi forte, quod sæpe Principem habeat, seu Ducem, cui auctoritas attributa est convocandi civitates

vel earum legatos, præsidendi in communi collegio, componendi dissidia, exequendi communia placita, ut, etiamsi singulæ civitates liberæ maneant & independentes, tamen ob unum Principem & communionem negotiorum publicorum unam rempublicam efformare videantur.

(1) Posit. de Iure Civitatis. §. CCCCI.

(2) de I. B. ac. P. I. I. C. III. §. 16.

(3) Supra §. LIX.

(4) L. B. de Kreittmayr Iur. publico german. §. 48. *Ceterum etiam democratia concipi potest limitata, inquit Martinus loc. cit. §. CCCXCV. Si quorundam iurium usus ad civis unius aut plurium consensum restringatur, vel sit cautum, ut vota non sint virilia, sed aut curiata, aut centuriata, nec maiora concludant, verum unanimia, aut duo trientes.*

(5) *Si tres formæ simplices, aristocratica, democratica, monarchica exprimantur literis initialibus a, d, m, & mixturæ ponantur inæquales, secundum leges permutationum in algebra, procedunt diversæ mixturæ inæquales sex, adm, amd, dam; dma, mad, mda; his addenda est una æqualis adn; suntque univérse septem; si binæ tantum permulentur, nempe ad, & am, & dm; ex singulis binariis habentur inæquales duæ, ad & da; am & ma; denique dm & md; si addatur ubique una forma æqualis, ad, am, dm; ex binis emergunt permutationes 9. : has adde prioribus; eruntque formæ mixtæ numero sexdecim, quas Martinus enumerat in Positionibus de Iure civ. §. CCCC. addita monitione, illam præmitti denominationem, ad quam eiusmodi forma magis accedit, quæque prævalere videtur.*

(6) De I. B. ac P. I. I. C. III. §. XVII. conf. Franc. Schmier Iurispr. pub. univ. L. I. C. IV. Sect. II. §. II. & Martin. Posit. de Iure civ. §. CCCII. & seq. Schrodt in Syst. Iur. publ. univ. P. I. C. III. §. XXIV. & seq.

(7) Supra §. CXCH. (b)

§. CC.

De simplicibus imperii formis, earumque tum incommodis, tum alterius præ altera prærogativis non pauca disputari solent. Illud certum, quamlibet per se consentaneam esse naturali iuri, & a subditis conservandam, certe ferendam; *non est enim potestas, nisi a Deo; quæ autem sunt, a Deo ordinatæ sunt.* Itaque qui resistit potestati, *Dei ordinationi resistit.* (1) Nec dubium est, quin ingenium populi, mores longævi, ipsum clima locique situs ac natura aliam atque aliam publicæ rei ordinationem poscat, aut facilius admittat. Duo autem in comparandis formis necesse est segregare, incommoda singularum, ac morbos, seu vitia;

(a) Incommoda civitatum, vel potius certæ earum formæ censentur, quæ eidem spectata hominum & ipsius formæ natura per se inhærent.

(b) Morbi ac vitia, quæ imperantium aut subditorum culpa vel dolo civitatem reipsa afficiunt, & affligunt. Uti enim singuli homines seu personæ physicæ, sic & morales, id est, integræ societates, civitates, respublicæ deliquiis & ægrotationi subiacent. Horum autem morborum genus est duplex: alii enim malitiæ hominum, seu imperantium seu parentum, unice adscribi possunt: aliorum prima origo ex prava ipsius status civilis dispositione repetenda est, uti cum leges parum accommodatæ sunt temporibus ac genio populi: si turbis ac internis motibus ansam dant: si odium vicinorum concitant: si luxum, otium, morum licentiam fovent.

(1) Rom. XIII. 1. 2.

§. CCI.

In statu democratico five regimine populari summa potestas penes omnes cives collectim vel totam communitatem residet; ita ut singuli seorsim, etsi maiestatis particulam habere videantur, tamen maiestatem non habeant, imo etiam læsæ maiestatis rei fieri possint. Ad negotia publica tractanda maxime in hoc statu necessaria sunt comitia vel conventus, quorum proin modus, locus, tempus designandus est. Unde quibusdam civibus in perpetuum, vel ad tempus conceditur ius convocandi comitia, ac quaestiones proponendi, quæ ad negotia expedienda & usum iurium maiestaticorum pertinent. Qui citra ius cum populo quidquam ageret, status iura violaret. Similiter constituuntur officiales, qui negotia quotidiana expediant & conclusa comitiorum mandent executioni; quod iidem non suo, sed populi nomine, adeoque salva democratia præstant.

(a) Commoda huius status sunt naturalis æqualitatis atque ex parte etiam libertatis conservatio, tum securitas ab oneribus ac legibus nimia duris ac gravibus.

(b) Incommoda recensentur non pauca: ut quod semper tarda sint consilia; facile & cito propalanda, ac prodenda hostibus: sæpe temeraria. Siqui demagogi vel tribuni plebis præsto sint, frequentiores sunt dissensiones: virtus excellens invidiæ & calamitati subiacet; quod *Ostracismus* Atheniensium palam facit, sive ius indicendi exilium temporarium illis, quorum auctoritas & potentia æqualitati civium & statui populari periculosa videtur.

(c)

- (c) Morbi democratizæ sunt, si cives internis motibus distracti in commune non consulunt: si homines inepti ac turbulenti opiniones suas feroci pertinacia tueri fatagunt, si leges desultoria levitate figuntur, ac refinguntur: si, qui in administratorem negotiorum electus est, popularem libertatem paulatim absorbet, aut qui opibus prævalent, summam rei publicæ paulatim attrahunt, aut ipse populus excussis legibus, iudiciis, comitiis in *ochlocratiam* seu turbulentiam popularem prolabitur.

§. CCII.

In aristocratiâ potestas civilis penes minorem civium partem est, nempe penes collegium senatorum, procerum, Optimatum, seu Primorum; qui seorsum subditorum nomine veniunt: coniunctim, tanquam una persona moralis, maiestatis subiectum sunt. Numerus ipsorum & qualitas ex lege fundamentali vel arbitrio senatus pendet, uti & modus constituendi, an certum ad tempus, ad dies vitæ, ex certis familiis, urbe præcipua, an tota provincia. Unde aliam aristocratiam *urbicam*, aliam *provincialem* dicunt. Nec repugnat huic statui, ut uni civium conferatur prærogativa honoris, qua sit primus inter pares, & negotia expediat, etsi summa potestate non polleat reipsa,

- (a) Commoda aristocratizæ consentur æqualitas civilis, ac libertas maior; unde & hanc & priorem formam communi *reipublicæ* nomine salutant; quia Senatores populum, & senatus populi comitia repræsentat: fulget etiam aristocratia consiliorum maturitate ac libertate; *salus autem, ubi multa consilia.* (1) Molliore etiam imperio & civium opulentia gaudet.

(b) Incommoda censentur periculum factionum, confiliorum tarditas, magnitudo sumtuum ad alendos plures veluti regulos, plebis licet virtute & meritis ornatae exclusio ab omni honore.

(c) Morbo afficitur hic status ex ambitione, diffensione, odiis optimatum inter se; si mutuis machinationibus se mutuo & consilia insectentur: si cives habeantur instar mancipiorum: si regimen sibi attribuant pauciores, quam lex fundamentalis præscribat, ut aristocratia in Oligarchiam degeneret: si dux & præses concilii exclusis paulatim suffragiis senatorum maiestatem affectet, aut populus auctoritatem senatus evertere, & publica negotia ad generalia concilia revocare studeat.

(1) Prov. XI. 14.

§. CCIII.

Status monarchicus est, in quo potestatem summam tenet una persona singularis; quæ universitatem representat; quia tantum potest sola, quantum universi in ipsa origine civitatis; aliter populum representant ordines vel status regni, nempe ut subditum, a capite distinctum & in classes distributum; proinde non representant totum corpus morale politicum, quod utique non est sine capite, nec sine summo imperio. Summi Imperantes non censentur, qui absque summa potestate nudis titulis gaudent, qui regnum abdicarunt, aut re ipsa deseruerunt: qui regnum ad tempus obtinuerant, aut sub conditione, idque tempus præterlapsum, aut conditio defecisse ponitur: qui precario utuntur regno, quod momento quovis revocari a populo potest. A precario differt temporarium regnum, quod *Æsymneticum*

vocant, ad certos annos vel menses adstrictum; uti apud dictatores Romanos olim contingebat. Sicut qui precario utitur imperio, re ipsa nudus populi mandatarius censetur; sic tutor regis non tam maiestatem habet, quam alieni iuris sibi commissi exercitio fungitur. Et quia rex non quavis actione sua universitatem repræsentat, vel publicum regimen exercet, idcirco alias vocant *actiones regias*, alias *actiones regis*.

(a) Multa recensent commoda Monarchiæ, eamque præ ceteris formis ab antiquitate, dignitate, ordine & potentia commendari aiunt. Certe præstat hæc forma in eo, quod remedia ad securitatem externam necessaria citius in promptu habeat: quod consilia teneat occultiora: ac celerius executioni det: quod denique virtuti ac meritis faciliorem ad honores viam pandat.

(b) Incommoda in maiore libertatis iactura sita sunt: tum in mutabilitate legum, rerumque civilium, quæ ex caduca Imperantium vita, variaque eorum indole, & mutabili voluntate provenit.

(c) Morbi ex corrupta Imperantis, vel subditorum conditione proficiscuntur. Monarcha iuribus maiestaticis, quæ *regalia* vocantur, ad externam subditorum felicitatem utitur; qui omisso hoc fine non modo in personis exercet imperium, sed dominium quoque in res & operas subditorum affectat, *despota* audit. (1) Tyranni ac tyrannidis definitio valde salebrosa est. Perill. de Martini in hunc modum statuit: regimen Imperantis, qui totius evertendæ civitatis propositum manifestat, est *tyrannus*, & qui exercet re ipsa tyrannidem, *tyrannus exercitio* dicitur. Unde apparet, illum nondum esse tyrannum, qui vel imperio utitur illimitato, vel privatim cives lædit: vel demum qui civitati integræ ex culpa, ignorantia, ingeniive defectu absque hostili animo infligit mala. (2)

(d)

(d) *Subditorum vitio morbum contrahit status monarchicus, quando ii invito Imperante negotiis publicis se miscent: si vires regias concutiunt: iura quaedam eidem extorquent: obsequii vincula disrumpunt. Exitialia monarchiæ & iuribus maiestaticis Imperantium principia passim iactitant ii, qui pontificiam in Ecclesia auctoritatem infringere, ac concilia supra Papam attollere adlaborant. Istiusmodi principia sunt: omnibus perfectis communitatibus, & civili societati prius, immediatius, & essentialius competit, ut se ipsam gubernet, quam alicui homini singulari, ut totam societatem & communitatem regat: quamvis populi consensu ius omne & potestas translata sit in regem; tamen respublica semper habitu retinet potestatem; hinc aliam esse maiestatem personalem, quæ Imperanti inhæreat, aliam realem, quæ penes populum maneat. (3)*

(1) *In regimine despotico, inquit L. B. de Kreittmayr de iure publ. univers. §. 4. pro compendio iuris publici, servire possunt ea, quæ a Samuele de iure regis prædicta sunt populo Hebræorum: I. Reg. VIII. Hoc erit ius regis -- agros vestros, & vineas, & oliveta optima tollet, & dabit servis suis. &c. Qui hoc facit, monarcha in foro interno a peccato immunis non est; sed ius eatenus habere declaratur in foro externo; quatenus subditis facultas resistendi denegatur. Ita hoc ius regis interpretatur L. B. de Martini in Posit. de Iure civit. §. 382.*

(2) *Ibid. §. 383.*

(3) *Hæc fusius recensent & confutant ii, qui systema Edmundi Richerii ex professo exponunt ac refellunt.*

§. CCIV.

De origine maiestatis, seu imperii civilis, utrum a Deo sit deducenda, an a populi conventionem, disputant hodierni doctores maiore, certe magis affectata contentione, quam fructu, aut fortassis etiam veritatis studio. *Non est potestas, nisi a Deo,* inquit doctor gentium (1); neque id de summis

tan-

tantum Imperantibus, sed etiam subordinatis eorum ministris, ac præsidibus provinciarum intelligendum est, in quos ea, qua gaudent, imperii particula seu participatio certe non proxime & immediate a Deo derivatur. *Non haberes potestatem adversum me ullam,* inquit Iesus ad Pilatum, subordinatum provinciæ præsidem, *nisi tibi datum esset desuper.* (2) Quapropter distingui necesse est, utrumne potestas proxime a Deo sit, an mediate; dein utrum a Deo sit, ut *libero collatore*, qualis est potestas sacra, cuius nulla reperitur in rerum natura sufficiens ratio, aut qualis erat in quibusdam Principibus V. T.; quos immediate constituit, aut inungi in reges Deus iusserat; an ut *auctore naturæ*; posita enim natura ponuntur certa iura, aut posito adventitio naturæ statu, certa potestatis aut imperii genera, quæ considerantur instar alicuius proprietatis, quæ naturam, eiusque statum consequitur tanquam attributum, quod per essentiam rei determinatur; ac tum quidem, si quis quærat, utrum proxime a Deo sit illud ius, vel ea potestas, similiter facit, ac si interrogaret, utrum ipsa natura, eiusque status a Deo sit, an secus. Cum in philosophico nunc versemur genere disciplinæ, puto, philosophicum axioma præ oculis habendum esse, quo vetamur, ad Deum, tanquam causam proximam, recurrere, quamdiu ex ipsis viribus a Deo institutis ratio quædam effectuum intelligi potest. Hisce præmissis positiones sequentes controversiæ dirimendæ accommodatas puto:

- (a) *Imperium civile seu maiestas in se est absolute spectata, proxime est immediate non ab hominibus provenit, sed a Deo tanquam auctore naturæ. Nam maiestas hoc modo spectata ius vitæ ac necis continet tanquam medium ad finem civitatis obtinendum apprime necessarium, ac proinde a Deo ut auctore naturæ, ac supremo domino vitæ ac necis cum civili imperio coniunctum.*
- (b) *Si maiestas non in se est absolute, sed subiective consideratur, quatenus inhæret in certo subiecto, id subiectum a Deo est natura determinatum non est, sed per pactum unionis ac subiectionis determinatur; ac si populus per pactum unionis concipitur in Democratiam coisse, indeque transire ad statum aristocraticum vel monarchicum, haud ægre intelligitur, quo modo maiestas a populo transferatur ad paucos vel ad unum; neque tum ulla apparet sufficiens ratio recurrendi ad Deum tanquam proximum collatorem summi imperii; quia & populus tum ipso hoc summo imperio gaudet, tum etiam iure illud transferendi ad paucos, vel ad unum. Si vero statum civilem ab ipsa aristocratia vel monarchia ordiri ponas, ita, ut patresfamilias non aliter in unionem consentiant, nisi subiiciendo se paucis vel uni, tum in optimatibus, vel in monarcha tanquam subiecto inerit maiestas, quæ proxime a populo non provenit, sed remote ac mediate, nempe vi pacti subiectionis, cui per naturam eius status etiam summum imperium respondet. Erit igitur maiestatis causa mediata, remota, aut potius ministerialis a subiectione populi, proxima vero a Dei voluntate repetenda.*
- (c) *Utrumvis statuatur de origine maiestatis, aut quod proxime a Deo ut auctore naturæ proveniat; tamen etiam tum admittenda est possibilitas limitis partitii, est imperii minus pleni; aut quoniam a conventionem est subiectionem populi descendat; tamen etiam hoc casu sancta est inviolabilis est; quia in prioris hypothese non plus iuris acquirit Imperans in alios homines natura æquales, quam isti transferre in eum se velle pacto subiectionis professi sunt: & in posteriore tum finis civilis imperii, tum relucens in Imperante imago & character repræsentativus divinitatis, cuius ministrum in terris agit,*

agit, omnino exigunt, ut Imperans ab omni vi & iniuria immunis ac tutus sit. (3)

(1) Rom. XIII. 1.

(2) Ioan. XIX. 11.

(3) *Paulus de Imperantibus etiam gentilibus, eorumque præfatis loquens iterato ministros Dei eos appellat. Rom. XIII. 4. 6. Ceterum effata S. codicis, quibus a Deo positi dicuntur Principes, non tam immediatam imperii collationem a Deo factam, quam singularem Numinis super regna & populos providentiam designant. A Pharaone proxime acceperat Ioseph, quidquid potestatis in Ægypto obtinebat. Gen. XLI. 40. Idem tamen Gen. XLV. 8. a Deo se factum affirmat Principem in omni terra Ægypti.*

§. CCV.

Proprietates imperii civilis, etsi in monarchiis maxime resplendeant, & ab assentatoribus Principum sæpe ultra modum exaggerentur, tamen communes sunt omnium civitatis formarum, ac proinde hoc maxime loco post explicatas earum notiones enumerandæ :

(a) In iis, quæ ad civitatis finem pertinent, imperium civile penitus liberum est, & independens a quovis alterius hominis vel civitatis arbitrio, nisi quatenus ex legibus fundamentalibus quosdam in exercitio suo limites accepit. Huic libertati & independentiæ non obsunt pacta cum subditis vel extraneis inita, nec fœdera, nec clientela, nec feudalis subiectio, nec stipendia alteri extraneo præstanda.

(b) Proinde imperium civile summum est in civitate; quia quævis alia potestas generis eiusdem, ceu parental, herilis &c. fini civitatis subiicitur, & subordinatur.

(c) Dicitur unum ac universale in eadem civitate; secus independens ac summum non esset. Unde manifestum est,

est, repugnare *dyarchiam* five statum, in quò bini in solidum imperant. (r) Neuter enim summo, libero ac independente gauderet imperio; atque hoc sensu si tota spectetur iurium maiestaticorum, quæ per plura subiecta aliquando dispersa sunt, complexio, maiestas non modo una, sed etiam *individua* & indivisibilis nuncupatur; eodemque etiam sensu *aqualis* dicitur in omnibus politicis statibus; etsi spectata potentia aliisque adiunctis non æqualem iurium suorum usum facere possit.

(d) Denique *sancta* & *inviolabilis* dicitur maiestas, quia persona physica aut moralis, cui illa inhæret, quæque securitatem aliis præstare debet, contra vim ac iniurias hominum improborum, singulari sanctione pænali munienda, ac tuta præstanda est.

(I) Quando duo communi consensu rem publicam administrant, nec ea in binas dissecta partes intelligitur, quarum altera alteri subiecta est, species quædam aristocratice provenit, eo significato sumta, ut censeatur forma status civilis, qua nec unus, nec maior populi pars imperat. Id ipsum tamen, nisi unus alteri cedere debere cogitetur in opinionum conflictu, locum omnino non habet, neque exitum dat negotiis.

§. CCVI.

Quas ante recensuimus proprietates civilis imperii, pro essentialibus, certe necessariis, atque ex natura status civilis deductis haberi convenit. Relate ad genericam civitatis & civilis imperii notionem pro accidentariis determinationibus habenda sunt, quæ nunc enumerabimus:

- (a) Manente generica civitatis idea perinde est, cu' subiecto civile imperium inhæreat, personæ physicæ, an morali; utraque communi nomine *Imperantis*, vel *rectoris civitatis* in hac disciplina exprimitur.
- (b) Modus item acquirendi Imperii, sive in electione, sive successionum variis formis consistat, nihil in ipso impe-

imperio immutat; uti nec diversis dominiis acquirendi modus iura dominiorum diversa reddit.

(c) Religio diversa, sexus, dein tituli monarchiæ, regni, reipublicæ, ceremoniæ item coronationis &c. nihil per se mutationis circa imperii iura giunt.

(d) Neque iura maiestatica a potentia, amplitudine territorii, numero civium pendent. Satis est ad cœtum civilem ea multitudo, quæ spectatis adiunctis fini obtinendo sufficit; neque id omnino determinari potest; illud liquet, civitatem, quæ perpetuam exprimit societatem, nec solis maribus, nec solis sceminis consistere posse.

C A P U T III.

Modus acquirendi civile imperium, & amittendi.

ARGUMENTUM.

§. CCVII. *Modus acquirendi Successio. CCX. amissio civilis imperii non est originarius. vitis imperii.*

CCVIII. *Electio. CCIX.*

§. CCVII.

Civitas est societas pactitia; (1) quapropter imperium, quod penes universos est, ortum ducit ex pacto unionis: quod paucis vel uni creditum est, ex pacto subiectionis, & acceptione paucorum vel unius. Quæ ex pacto acquiruntur, ad modos acquirendi derivativos pertinent; quia ius, quod transfertur, ante in dominio vel iure transferentis erat. (2) Siquis cum ipsa origine civitatis imperium civile acquirit, non ob id modus acquirendi originarius erit; non enim rem nullius acquirit, sed potius, quæ antea nulla erat, nisi virtute quadam penes

nes eos, qui pactum ineunt vel *ultroneum*, vel bello extortum, & suo modo *coactum*, sic tamen, ut status belli sine pacto desinere non intelligatur. Quando ex legibus successionis imperium obtinetur, eæ ipsæ leges pacto nituntur; ceterum, ut observat Schrod-tius (3), successio in ipsa civitatis constitutione locum non habet; quia absque antecessore ne cogitari quidem potest successio, ideoque supponit rempublicam iam constitutam. His positis ex diversis imperium acquirendi modis civitas dicitur electiva, successiva, aut mixta: modi ergo id acquirendi sunt electio, successio, partim electio, partim successio.

- (a) *Civitas electiva* est, in qua persona singularis ita eligitur, ut ea deficiente pro arbitrio substituatur alia per novam electionem.
- (b) *Successiva*, in qua in locum decedentis alia subrogatur citra electionem, nempe secundum leges succedendi ante stabilitas, uti si primo non sola persona imperantis, sed tota eius familia electa est: dein si alter certo personarum generi ius succedendi affixum est, aut si quis imperium cum iure alienandi, sibi que successorem designandi obtinuit.
- (c) *Mixta*, in qua successor non pro arbitrio, sed ex certa duntaxat familia eligi potest, aut cum successio præcedente electione confirmanda est.
- (d) Hi modi imperium acquirendi in monarchiis obscuritatem non habent: aristocratia electiva est, si optimates, quos voluerit, cooptet populus: successiva, si dignitas optimatum est hæreditaria, ac certis duntaxat familiis competit. Mixta successio erit, si ex certis tantum familiis, vel bonorum possessoribus optimates eligi possunt. Siqua in democratia non aliis competit ius suffragii, quam civibus *originariis*, ea quo-

quodammodo successiva est; fin & adscititiis, electivæ similis.

(1) §. CXCVII. (a.)

(2) Grotius de I. B. & P. L. II. C. III. n. 2. „*Dicit, inquit, fortasse aliquis, concessione servitutis, constitutione pignoris aliquid originarii acquiri: sed recte expendenti apparebit, id ius novum non esse, nisi modo. Nam virtute ipsa inerat in dominio domini.*“

(3) Syst. Iur. publ. univ. P. I. C. II. §. 8. in nota. *Sed illud non assentimur viro doctissimo; quod imperium modo acquirendi originario ac primitivo acquiri posse doceat P. I. C. V. §. 1.*

§. CCVIII.

Quia in civitate electiva imperium soli personæ Imperantis inhæret, non potest is successorem populo obtrudere, nec futuri alterius Imperantis electionem impedire; a successore tamen designato in regimine turbari non debet. Ad ius electionis populo competentis pertinent alia quoque iura.

- (a) Electioni adiici possunt certæ conditiones, seu *capitulationes*, ex quibus leges fundamentales prodeunt.
- (b) Ius eligendi transferri potest in certas personas, quæ *Electores* nuncupantur; qui vel iure delegationis, vel iure proprio, sed populi tamen nomine eligunt. Electionis etiam requisita intuitu personæ eiusque qualitatum, vel loci, temporis, aut suffragiorum definiiri possunt; quibus non observatis electio non censetur legitima. Ceterum solo concessio iure eligendi non comprehenditur ius faciendi capitulationes, nisi aliunde id probetur.
- (c) Effectum non fortitur electio, nisi acceptetur. Facta acceptatione inter electum & eligentes pactum oriri concipitur.

§. CCIX.

Civitas successiva ex lege, vel quacunq̄ue dispositione fit, per quam successio prædefinitur; diciturque successio *patrimonialis*, si pendet ex voluntate expressa vel præsumta antecessoris, qui imperium cum iure alienandi obtinuit. Si patrimonialis non sit, successio ex consensu populi ad familiam primi acquirentis delata est, vel alia succedendi ratio præstituta, veluti si senior civis, aut senioris filius sint vocati. Priore casu successio, quæ patrimonialis non est, dicitur *familiaris*, seu hæreditaria iure familiæ, altero *non familiaris*. In familiari successionis genere alia iterum est successio *gradualis*, alia *linealis*: prior est, in qua non attenda lineæ ratione sola propinquitas gradus spectatur, quam succedens ad primum acquirentem, ac ultimum possessorem habet, prout alterum præ altero per leges fundamentales definitum est: altera, nempe *linealis*, ex lineæ prærogativa pendet, ita ut regnum ab uno ad alterum devolvatur in linea recta, eaque deficiente transeat ad aliam ceteris propiorem. Hæc ipsa demum linealis successio dividitur in cognaticam, agnaticam, mixtam. *Cognatica, seu Castellana* est, in qua primogenitus quidem secundo genitum, & mas eiusdem lineæ omnes foeminas indistincte excludit: ast masculis deficientibus foeminæ in subsidium vocantur, etiam præ maribus secundæ lineæ. *Agnatica vel Salica* est, in qua foeminæ & ex iis nati,

nati, etiamfi mares, perpetuo excluduntur: *mista seu Narbonensis vel Austriaca*, in qua foeminæ non nisi post omnes quarumvis linearum mares admittuntur, (1)

(1) *Cum SS. Canones quamvis speciem hæreditariæ successiõnis averfentur, ista pluribus evolvere, nihil attinet.*

§. CCX.

Imperium civile amitti potest intereunte civitate, aut ea incolumi persistente. Etsi enim populus aut communitas mori non dicatur, quatenus vim aut facultatem in se habet, deficientibus membris alia nova atque alia furrogandi; tamen casu extraordinario fieri potest, ut ipsa illa vis ac veluti productiva facultas extinguatur; ut adeo non modo homines singuli, ac familiæ seu stirpes, sed etiam nationes, ac respublicæ & monarchiæ mortalitati subiaceant. Sola migratio populi alias terras quærentis, seu voluntate seu necessitate suscepta ob inediam aut vim hostium, nec unionem & communionem iuris, nec imperium civile tollit, uti nec potestas patrisfamilias aut heri, si veterem habitationem commutant, extinguitur. (1) Multo minus mutata externa tantum regiminis forma, prior civitas esse definit; cum primævum unionis pactum ob eam causam non cesset. Hisce prænotatis.

(a) Imperium civile amittitur intereunte civitate per mortem veluti naturalem, uti cum populus incendiis, exundationibus aquarum, ferro hostium ad interuersionem deletur: aut civilem, uti cum cives omnes

libertatem naturalem amittunt, aut ita distrahantur, ut nulla corporis ratio relinquatur; dum vel sponte discedunt, aut vi hostium disperguntur, ut porro convenire non possint; quid? si pauci reliqui sint ex istiusmodi clade, casuve? Respondet Pufendorfius: si alio præter bellum casu ad paucitatem redacti, se tantisper contra exterorum invasiones tueri possunt, donec iterum in numerum iusti populi allectis aliis sese suppleverint, non video, quare prioris populi iura sibi asserere nequeant; præsertim cum nondum sit definitum, quotnam patresfamilias ad populum requirantur; & ab initio, cum genus humanum in populos discederet, sat exiguus numerus populum fecerit. (2)

- (b) Si manenti populo plena & perfecta iuris communicatio adimitur, isque in alterius civitatis ditionem redigitur, tunc per unionem istam incorporativam cessat civile imperium; quod non item fit, si amica & æquali conventionem, duo se uniant populi, atque in unam rempublicam concedant; tum enim neutrius iura amittit, sed duntaxat communicari censentur, uti in simili familiarum unione accidit.
- (c) Subsistente populo definit imperium extincto Imperante in regno electivo, aut extincta familia regnatrice in successivo; priore casu fit interregnum ordinarium, altero extraordinarium. Est autem *interregnum* status inter discessum defuncti Imperantis & electionem novi intermedius. Si in amentiam aut furorrem Imperans incidit, ut nulla spes sit, eum ad sanam mentem rediturum, pro mortuo, habetur.
- (d) Alii præterea a tractatoribus Iuris publici assignantur modi, quibus ex parte Imperantis civile imperium definit; istiusmodi sunt *abdycatio* simplex, aut qualificata seu coniuncta cum translatione iuris in alium: *Clausula*, vel *lex commissoria*, quæ est pactum Imperantis cum civibus initum, ut violatis legibus fundamentalibus imperio cadat. Quo casu necesse est, designari quosdam & potestate instrui, qui pro casu legum violatarum de illo facto cognoscant, & pronuncient. Sola violatio legum fundamentalium extra casum istius clausulæ Imperantem iure suo pri-

vare non potest. Neque enim inde inferri aliud potest, quam eundem plus iuris sibi arrogasse, ac ipsi competeat; ex quo inferri nequit, eum iura, quæ habuit, reipsa amisisse „Etiam *depositionem* a „subditis attentatam, inquit Martinius, (dethronizationem vocant), ad modos amittendi imperii referre aliqui non dubitant. Quum tamen subditi iudicium sibi in „Imperantem arrogare nunquam possint; ille vero, „qui totam civitatem evertere molitur, eo ipso furore aut dementia correptus esse videatur, ut eum „non iam deponi, sed velut incapacem custodiri oporteret; evidens est, depositionem ad modos, quibus „maiestas pereat, minime pertinere. Neque magis „error, malitia, aut dolus in religione commissus „Principem throno deiicit; quod nemo in terris eo „civiliter sit superior; atque licet peccet, modo „alios non lædat, iure suo aut rebus privari nequeat. „Sed & illi, qui licitam putant esse resistenciam, propterea & depositionem admittere necesse non habent, quod ab illa ad hanc nulla valeat consecutio.“ (3)

- (e) Quid de casu supervenientis usurpatoris sentiendum sit, citatus auctor distincte exponit in hunc modum: *Usurpator* vel *invasor* is dicitur, qui sine iusta belli causa, vi vel dolo maiestatem sibi præripere conatur, qualis etiam, ut a tyranno separetur exercitio tali, *tyrannus titulo tenus* dici solet. Hic si sit extraneus, *invasor* in specie, si subditus, *rebellis* est. - Cum ex sola maiori virium physicarum quantitate fortior facultas moralis haud intelligatur, nec detur ius victoriæ, nisi accesserit pactum pacis; consequens est, ut secuta invasione ac usurpatione totius territorii, propterea non desinat civile imperium, sed tantum eius impediatur exercitium, donec inita pace & ipsi civitatis regimini legitime fuerit renunciatum. Quia vero rex eiectus rempublicam administrare nequit, ideo subditi, qui sese invasori subiecerunt, ubi is in quietâ fuerit possessione, eidem tenentur obedire non quidem ex invasoris iure, quod nullum est, sed ob universale bonum; ex quo ille etiam, qui ius imperandi habet, velle non potest, ut populus intereat potius, quam invasori se submittat. Quare & vi obligationis rectoriæ tenetur iuramentum fidelitatis in-

terim non urgere. Quamprimum autem subditi ab Imperante defendi possunt, iam obligabantur ad eum redire; quia iuri alteri quæsito in perpetuum præiudicare nequeunt - itaque fides in vafori data ius legitimi regis minime tollit, sed propter conflictum obligationis se conservandi cum obligatione rectori civitatis, qui ius suum exercere nequit, præstandi obedientiam, ita fieri oportet exceptionem, ut minus malum maiori præferatur. Sane si pereat populus, ius quoque Imperantis penitus extinguatur; si autem vitandi interitus causa obediat usurpatori, spes tamen affulget legitimo regi, ut mutato rerum statu, pristina maiestatis iura exercere possit. Inde intelligitur, an & quando usurpator iure occidi queat. Si enim ipsa duret invasio, omnia belli iura in extraneum aggressorem exercere, contra civem rebellem vero simul executionem iuris puniendi, non minus, quam contra viarum grassatorem cuilibet committere licebit. Postquam autem invasor iam rerum potitus est, & armata populi desit resistencia, standum omnino erit expresso vel tacito parendi pacto, neque quidquam hostile interea tentandum. Quare lex fundamentalis, aut expressum regis eiectionis mandatum tunc demum valebit, si invasor quieta imperii administratione nondum utatur. Hactenus Martinus. (4)

(1) Posit. de Iure civ. §. CCCCLXXVI.

(2) De I. N. & G. L. VIII. C. XII. §. 8.

(3) De Martini §. CCCXCVIII. seq.

(4) Ibid §. D. seq. Conf. Grot. de I. B. ac P. L. I. C. IV. §. 16. 19.

C A P U T IV.

Imperio & statui civili respondent obligations & iura subditorum.

ARGUMENTUM.

§. CCXI. Notio & principium vitium publicarum. CCXII. iurium & obligationum ci- Iura civilia publica. CCXIII.

Ob-

*Obligaciones civiles publicæ erga singulos cives. CCXVI.
 erga Imperantem : CCXIV. Subiectio civilis quomodo ori-
 erga communitatem: CCXV. atur, ac cesset.*

§. CCXI.

Inane ac nullum est imperium, cui nulla subie-
 ctio, nulla parendi obligatio respondet; quia vero
 subiectio & obligatio parendi ab iis, qui in civilem
 coeunt societatem, non mēre in commodum homi-
 nis privati, sed ob finem suæ cuiusque civis se-
 curitatis & commoditatis suscepta est, idcirco subdi-
 tis ac civibus sua etiam iura enascuntur, oriturque
 status adventitius civilis, cuius iura & obligationes,
 quatenus ex notione ac fine, seu ex natura civitatis
 proveniunt, nuncupari possunt *iura civilia publicæ,*
 & *obligaciones civiles publicæ.* Ea iura, eæque obli-
 gationes spectari possunt relate ad summum Impe-
 rantem, vel ad totam communitatem, vel ad singu-
 los cives; sic tamen, ut qualitas ac vis tum iurium,
 tum obligationum ex notione ac fine societatis ci-
 vilis determinetur; in quibus eorundem principium
 situm est.

§. CCXII.

Qui assumpto civili statu partem libertatis abdi-
 carunt, id nempe agebant, ut aliam partem po-
 tiorem servarent fartam tectam, utque a violentiis,
 fraudibus, oppressione hominum improborum liberi
 ac tuti essent. Iidem admiserunt inæqualitatem, ut

iuris æquabilitate fruenterentur: denique sese communi subiecerunt imperio & adstrinxerunt civili nexu, ut officia aliorum erga se imperfecta certius consequerentur. Igitur abdicata libertatis parte, admissa inæqualitate, & inito nexu, tanquam pretio aut pacto oneroso, acquisierunt certa iura; ac primo,

(a) *Relate ad Imperantem*; ut ab eodem defendantur quoad vitam ac membra, libertatem, bona, honorem, ac siquam passi sunt iniuriam, indemnes præstentur.

(b) *Quoad totam communitatem*; ut communium bonorum civitatis, & privilegiorum fiant participes, atque in communi ac societate civili tanquam pars in corpore permanendi ius habeant.

(c) *Relate ad singulos*; quorum officia erga alios imperfecta in statu civili perfecta evadunt, sic ut cogi possint ad erogandam eleemosynam, conferenda subsidia, admittendos in ædes suas alios, quorum habitatio incendio vel inundatione, aut terræ motu interiit. (1)

(d) *Qualitas horum iurium primo in eo consistit, ut perfecta quidem sine relate ad singulos cives, non tamen vi privata, sed actione & via iudiciaria extorqueri debeant: contra Imperantem vero ius coactivum nullum suppetat; cum id & ipsi excellentiæ summi imperii & publicæ tranquillitati repugnet: dein ut salus vel commoditas totius corporis saluti ac commoditati partis præferatur; quæ quidem ratio non eo pertinet, ut civis innocens ullo casu vita privari, sed, ut quidem putant, hostibus eundem tradi poscentibus consignari possit, si prudens spes sit, excidium civitatis inde evitatum iri.* (2)

(1) *Exemplum extat l. 2. §. 5. D. de aqua, & aquæ pluvi. arcendæ. Ubi vis aggerem, qui in vicini fundo erat, deiecit dicitur, indeque effectum esse, ut aqua pluvia mihi noceret; quocirca dubium excipiebat, possemne vicinum cogere aquæ pluvie arcendæ actione, ut aggerem vel ipse reponeret, vel*

vel reponi fineret. Respondit Iureconsultus Paulus, „neminem „quidem cogi posse, ut vicino proficiat; sed ne noceat, aut „interpellat facientem, quod iure facere possit, - - hæc æqui- „tas suggerit, etsi iure deficiamus.“

(1) Conf. Schrodt system. Iur. publ. univers. P. III. C. II. §. VI. *Etiam lupi canes sibi ab ovibus tradi postularunt obtentu pacis, revera, ut liberius in gregem sævirent; idcirco, quid alii putent, edixi. Cum enim nihil tam in promptu sit, quam publicam salutem & necessitatem obtinere; ea doctrina hominum innocentum fortunas ac caput in discrimen videtur adducere. Constat ex historia ecclesiastica, quid cum Athanasio, imo ex sacra constat historia, quid cum filio Dei actum sit prætextu publicæ salutis. Ioan. XI. 47. 48.*

§. CCXIII.

Obligaciones subditorum erga Imperantem reducuntur ad obedientiam & fidelitatem, suntque perfectæ, quæ a subditis vi extorqueri possunt, & utroque in genere tum negativæ, tum affirmativæ.

(a) Negativa obligatio in eo maxime fita est, ne vi resistatur Imperanti, etsi dura, & iniusta præcipiat, vel innocentem affligat: (1) ne quis obicem ponat summo imperio: ne fidem subditorum sollicitet: consilia hostibus civitatis prodatur. Officiis negativis repugnat *crimen læsæ maiestatis* in genere, quo adversus iura maiestatica, & consequenter contra personam eius, cui maiestas inhæret, a subdito quidquam committitur: in specie crimen læsæ maiestatis est, quo contra dignitatem Imperantis quidquam agitur, ac proinde contra reverentiam eidem debitam: eodem gravius est *crimen perduellionis*, seu machinatio, quæ animo hostili fit in interitum Imperantis vel everisionem civitatis. *Rebellionem* movet, qui animo dolo, ac directe armis, tumultu, conspiratione securitatem ac quietem civitatis turbat. Rebelles bellum gerunt late dictum, quod nomine *seditionis* venit: qui Imperantis præcepto non paret dolo malo, *contumax* vocatur. Contumacia quidem obedientiæ maxime refragatur, quæ in eo consistit, ut subditus voluntatem suam

suam Imperantis aut Superioris voluntati submittat : at fidelitatis, quæ in tenenda fide subiectionis sita est, obligatio negativa prohibet, ne subditus novis rebus studeat, ac ne statum reipublicæ convellat. Crimen læsæ maiestatis eiusque species vocatur *exceptum*, eo quod specialia de illo statui soleant, & vero debeant. (2)

(b) Officia affirmativa subditorum eo pertinere non possunt, ut contra ius divinum ac naturale quidquam committatur iussu Principis. Nam *obedire oportet Deo magis, quam hominibus*. (3) In dubio præsumtionem pro iustitia legis aut præcepti stare, recepta sententia est. Spectat igitur obedientia tum ad observandas leges, tum iussa singularia exequenda, per quæ subditis negotia vel munera aut officia civilia demandantur. Officia affirmativa fidelitatis in defensione Imperantis ac civitatis contra hostes ac rebelles & perduelles maxime elucet. (4)

(1) Ambros. in psalm. L. sive in Apologia David. dicentis: *Tibi soli peccavi, ita scribit: „Rex utique erat; nullis ipse legibus tenebatur: quia liberi sunt reges a vinculis delictorum; neque enim ullis ad pœnam vocantur legibus, tuti imperii potestate. Homini ergo non peccavit; cui non tenebatur abnoxius. Sed quamvis tutus imperio; devotione tamen ac fide erat subditus.“* Conf. I. Petr. II. 17. & seq. ubi argumentum ad imperio domestico ad civile, tanquam a minore ad maius, potest elici. Celebres sunt de hac re apologiæ Patrum ac Scriptorum Ecclesiasticorum primæ ætatis pro Christianis, eorumque patientia ac fide erga Imperantes, a quibus dirissime vexabantur. Eiusmodi sunt Apologeticum Tertulliani, Apologia Iustini.

(2) Talia sunt 1. cognitio privativa summæ potestati competens. 2. Ratio extraordinaria inquisitionis. 3. Processus summarius. 4. Punitio conatus & consciorum. 5. Afflictio descendendum. 6. Severitas singularis pœnarum.

(3) Act. V. 29. *Iudicent per me viri æquitatis amantes, & quibus sacrosancta religio cordi est, iustene oratores sacri, qui pro veritate religionis ac salute immortalium animorum decertant, passim rebellionis accusentur, an potiore iure tanquam rebelles erga sanctam Ecclesiam & schismatum auctores*

res, arguendi sint ii, qui omnes occasiones captant, sæculares Principes contra Ecclesiæ ministros concitandi, in invidiam vocandi homines optimos, ac veræ religionis, rerumque divinæ studiofissimos.

(4) Numeror. XXXII. 6. 17. 18. Iosue I. 16.

§. CCXIV.

Obligatio subditorum erga communitatem partim negativa est, ne quis obsit securitati ac commoditati civium; partim affirmativa, ut eandem etiam promoveat per bona sua, per operas, per munera publica, consilia, ipsa vitæ pericula; & quemadmodum homo non sibi tantum, sed aliis quoque hominibus natus est; ita civis non tam suo, quam civium commodo vivit. Ex his deducitur

(a) Ratio imperii eminentis, ac generalis obligatio, privatas utilitates posthabendi publicæ, studiumque conservandi nexum civilem, unionem animorum ac virium, statumque pristinum ac formam civitatis, quæ sine maxima perturbatione & extrema multorum calamitate vix ac ne vix quidem immutari potest: *omne regnum divisum contra se desolabitur: Et omnis civitas vel domus divisa contra se non stabit.* (1)

(b) Obligatio quoad operas & munera publica; quo pertinent 1. *angaria* & *parangaria* sitæ in obligatione gratis præbendi equos & plaustra ad exercitum, annonam militarem, tabernacula militaria, ceteraque instrumenta bellica ad destinatum locum transvehenda.
2. *Metatio*, quæ est obligatio, personali hospitio excipiendi milites; idque vel in nuda militis receptione situm est, vel coniunctum cum aliqua erogatione.
3. *Albergaria*, consistens in gratuita præstatione hospitii, esculentorum & poculentorum in publicum usum.
4. Operæ varii generis gratis præstandæ e. g. ædilis, & quæ spectant ad componenda vel restituenda munita territorii.

(c)

(c) Obligatio defendendi rem publicam contra hostes armis, & vigiliis, tenendo stationem etiam cum aperto vitæ discrimine, dando se obsidem. Nihil turpius est, quam eiusdem civitatis alios socios laborare, decertare, pro patria bona, membra ac vitam dare, alios eodem tempore, luxu ac molliæ diffluere. (2)

(1) Matth. XII. 25. Luc. XI. 17.

(2) Conf. Numeror. XXXII. 6. 17. 18. II. Reg. XI. 12. seq.

§. CCXV.

Officia hominis erga hominem in statu adventitio civitatis tum confirmantur novis rationibus ex nexu civili depromtis, tum determinantur, quando per naturam satis determinata non sunt. Etsi enim subditus a subdito non pendeat, tamen uterque communi Imperanti subest, & communi nexu ad mutua commoda constrictus est; quo fit, ut libertas naturalis non paucis capitibus restringatur. Hinc

(a) In statu civili cessat vis privata persequendi ius suum. Elegans extat hac de re decretum Marci Imperatoris: *Cum Marcianus diceret, vim nullam feci: cæsar dixit, tu vim putas esse solum, si homines vulnerentur? Vis est? & tunc, quoties quis id, quod deberi sibi putat, non per iudicem reposcit. Non puto autem nec vercundia nec dignitati tuæ convenire, quidquam non iure facere. Quisquis igitur probatus mihi fuerit, rem ullam debitoris, non ab ipso sibi traditam, sine ullo iudice temere possidere, eumque sibi ius in eam rem dixisse, ius crediti non habebit.* (1)

(b) Abstinentum ab iis, per quæ civium mores corrumpuntur, concordia tollitur, factiones conflantur. difficultas annonæ inducitur; quo pertinet prohibitio collegiorum illicitorum, monopoliorum &c. fuga otii ac luxus &c.

(c)

(c) Felicitatis ac honoris sui partem maximam in eo sitam sibi persuadet civis, si civium felicitati ac honori re & opera consulere per se ac suos potest.

(1) l. creditores 7. D. ad leg. Iul. de vi priv. Idem decretum Marci habetur in l. 13. D. quod met. caus.

§. CCXVI.

His explicatis subditorum iuribus & obligationibus, quæ ex notione, ac fine civitatis, ac natura subiectionis civilis dimanant, indicari debet, quomodo ea subiectio oriatur, ac finiatur, seu qua ratione subditus incipiat, aut desinat esse.

(a) Oritur subiectio civilis cum ipsa civitate per *pactum unionis, ac subiectionis*. Homagium subiectionem non tam primo producit, quam productam confirmat; non enim ideo subditus est, quia iurat; sed iurat, quia subditus est. Civitate iam constituta oritur per *nativitatem*; liberi enim statum ac conditionem patris censentur sequi. Igitur censentur nasci civitati, cuius socius est pater: per *receptionem* hominis, qui sui iuris est vel ex statu naturali vel ex alieno territorio: per *habitationem*, seu domicilium. In thesi obtinet regula: *qui in territorio est, censetur esse de territorio*. Hæc tamen præsumptio cedit veritati comprobatæ de exemptione. Uti perpetua habitatio perpetuam, sic temporaria temporariam subiectionem parere dicitur; vocanturque transeuntes, ac peregrini subditi temporarii; quod suo modo admitti potest quoad leges, quæ peregrinos afficiunt. Nam ut dictum est supra (1), qui fundum vicini ingreditur, non continuo eiusdem subditus fit.

(b) Cessat subiectio *emigrations*, quam, nisi singularis ratio, aut lex obstet, in genere licitam putant insignes Iuris publici tractatores, sed præstitis præstandis, quod ipsi fatentur. (2) Cessat dein per *exemptionem*, qua fit, ut quis sit in territorio, non autem de territorio. Ea exemptio suos gradus ac limites varios habere potest: per *electionem subditi*, vel relegationem;

nem; quæ cum in pœnam fiat, delictum præcontinet. Sicuti subdito a civitate vel Imperante subtrahitur defensio, aut abeundi consilium secreto datur. sine delicto causa publica & rationabilis requiritur. Ostracismus non pro naturali incommodo, sed morbo ac vitio democratiæ multi habent.

(c) Huc referri potest quæstio de uxore, liberis ac subditis Imperantis, utrumne in numero subditorum sint: quod generatim ægre definiri potest; quia Summa imperii aliter atque aliter ad unum defertur; de solo enim statu monarchico controversia habet locum. In regno electivo solius Imperantis industria censetur electa; proindeque uxor, liberi, consanguinei, quos electio non afficit, in numero subditorum hærent. Si quis Imperans pluribus ac diversis civitatibus præest, certe liberi, uxor, ac consanguinei non omnium earum civitatum subditi sunt. Si populus abdicatum a se imperium in totam aliquam familiam transtulit, putant non nulli, eam totam familiam, perinde ac personam regni electivi, in statu libertatis naturalis fuisse repositam; unde qui de familia sunt, aut exempti, aut subditi primæ classis habentur. Ceterum idem homo diversis civitatibus subesse potest eodem tempore quoad bona in diversis territoriis sita, non vero quoad personam, nisi in rebus & actionibus, quæ conciliari inter se & una stare possunt, eo modo, quo quivis tum civili imperio, tum ecclesiastico subiacet; quorum alterum ab altero independens, atque utrumque in suo genere summum est.

(1) §. CCXV. (a)

(2) L. B. de Kreittmayr Iur. publ. Univ. §. 37. Boehmet Iur. P. Univ. Parte Special. L. III. C. II. §. 18. Grot. de I. B. ac P. L. II. C. IV. §. 24. Consentit Pufendorf. de I. N. & G. L. VI. C. II. §. 13. *mira est argumentatio, qua Schrodtius utitur, dissentiens hac parte, in Syst. Iur. publ. Univ. P. III. C. III. §. 26. in not. Ius expellendi ex parte Imperantis, & ius emigrandi ex parte subditorum sunt duo correlata: iam vero penes Imperantem non residet ius expellendi subditum sine culpa: ergo etiam subdito non superest libera facultas emigrandi absque consensu Imperantis. Siqua esset consentiens proportio, utrinque consensus, vel utrinque causa alia quæcunque debuerat poni. Nunc vero disparata ponuntur.* Sed
nec

nec ratio & comparatio locum habet, perinde ac si dicerem: miles sine consensu Imperatoris a signis discedere non potest: ergo nec Imperator militem potest dimittere.

C A P U T V.

Iura & obligationes Imperantis ac subditorum proxime sese exerunt circa securitatem internam, & externam civium, & civitatis.

A R G U M E N T U M.

§. CCXVII. Notio securitatis internæ, & Politicæ. CCXX. Alii. CCXXI. aliique. CCXXII. Securitas CCXVIII. Quid eidem obfit. CCXIX. Articuli Poli-

§. CCXVII.

Familiæ, ex quibus civitas coalescit, relate ad Imperantem non perinde se habent, uti milites relate ad ducem, vel domestici relate ad patremfamilias; nam & illis a duce, & his a patrefamilias ferre suppeditantur, & assignantur ea, quæ ad victum, vestitum, habitationem necessaria sunt. At singulæ familiæ, seu patresfamilias de his ipsi sibi, suisque providere coguntur. In quem finem opus est multis laboribus, opificiis, artibus, commerciis, dein etiam subsidiis, & opportunitatibus, ut tuto ac commode providere sibi suisque possint: quod ipsum securitatem personarum quoad vitam & membra, & actionum seu libertatis ad eum finem necessariæ, deinde existimationis, ac bonorum poscit. Determinatio eorum mediorum, per quæ securita-

ti civium quoad personas, libertatem, existimationem, bona ac media seu subsidia vitæ comparanda consulitur, *Politia* nuncupatur, quæ in interna civitatis constitutione sita, ac velut anima civilis corporis est. Hæc *interna* securitas alia est *publica*, quæ civitatem qua personam moralem afficit, quando periculum non est, ut nexus civilis convellatur, forma civitatis turbetur, imperium civile conculetur, vel enervetur; alia est interna securitas *privata* respiciens singulorum civium personas, libertatem, bona, honorem, iura comparandi media ac subsidia vitæ. Securitas *externa* ab extraneis hostibus & machinationibus & cives & civitatem tutam præstat. Ideam istiusmodi securitatis sacræ literæ ingerunt locis pluribus. (1)

(1) Isa. XXXII. 1. 2. 17. 18. & III. Reg. IV. 20. 25.

§. CCXVIII.

Securitati internæ obsunt factiones, concursiones, publicæ murmurationes, contemptus magistratum, libelli famosi contra eosdem, ipsorum militum, ac ducum, per quos ea conservanda est, ferocia & contumacia, importuna austeritas & inexpugnabilis pertinacia Imperantis. (1)

(1) Conf. III. Reg. XII. & I. Reg. X. 27.

§. CCXIX.

Quando plures focii, iique industrii ac probi vires suas coniungunt; tunc non modo externæ securitati,

tati, si quis extraneus hostis imminet, sed etiam internæ privatæ magis consultum est; eoquod labore, artibus, opificiis, agricultura, aliisque generis istius mediis necessario augeri rerum copia & sufficientia debeat. Quapropter sequentia politiæ capita huc pertinent.

- (a) Providendum, ut aptis mediis intra iustum gradum conservetur, & augeatur numerus subditorum. Nam *in multitudine populi dignitas regis: & in paucitate plebis ignominia Principis.* (1) Id sapiente ac leni regimine multo citius obtinetur, quam obviis admissis coniugiis. Nam *Rex insipiens perdet populum: & civitates inhabitabuntur per sensum potentium.* (2)
- (b) Eum in finem vitæ civium conservandæ, salubritati locorum, removendis periculis pestilentiæ &c. provideri necesse est; unde leges proveniunt contra infanticidia, procurationem abortus, duella, ludos periculosos, rixas, homicidia, latrocinia, venena, vagam libidinem &c.
- (c) Educatio iuventutis, informatio in artibus & opificiis, assuefactio ad labores, fuga otii &c. id efficere debent, ne cum vita civium civitatis quoque vita deficere, aut languere incipiat. Singularem solitudinem merentur pupilli, orphani, viduæ, puerperæ, ægri ac debiles, calamitatibus oppressi nulla sua culpa. Uti vero divina providentia sapientissime disponit, ut nunquam non verum sit: *semper pauperes habetis vobiscum: & non deerunt pauperes in terra habitationis tuæ;* (3) ita humana providentia prudentissime ordinat, ut otiosa & vaga mendicabula non tolerentur. Nam *propter inopiam multi deliquerunt:* (4) & *multam malitiam docuit otiositas.* (5)

(1) Prov. XIV. 28.

(2) Eccli. X. 3.

(3) Marc. XIV. 7. Deuteron. XV. 11.

(4) Eccli. XXVII. 1.

(5) Eccli. XXXIII. 29.

§. CCXX.

Vitæ & incolumitati conservandæ imprimis necessarius est victus, vestitus, habitatio. (1) Urgente Ægyptios fame, a rege alimenta petunt: (2) neque communi inopiæ depellendæ pares sunt singuli patresfamilias; unde communi imperio & conjunctione virium opus est. Igitur obiecta politiæ sunt,

(a) Sufficiens copia rerum ad vitam maxime necessariorum: leges ædiles: contra luxum aut lasciviam vestitus: nundinæ: opificia: agricultura: res pecuaria, res monetaria, commercia tum *interna*, quæ a civibus inter se exercentur, tum *externa*, quæ cum gentibus aliis aut peregrinis fiunt; in quibus alia *activa* sunt, alia *passiva*, uti per mercium exportationem fiunt, aut importationem. Sed cum eadem coniuncta sint cum periculo fraudum; (3) Imperantis est, salubritate & æquitate legum præcavere circa pretia rerum, mensuras ac pondera, iniquos & usurarios contractus. (4)

(b) Præcautiones contra incendia, inundationes & pericula fluminum: contra furta, rapinas, deprædationes, lusus.

(1) Eccli. XXXIX. 31.

(2) Gen. XLI. 55.

(3) Eccli. XXVII. 2.

(4) Prov. XX. 10. ibid. XI. 1.

§. CCXXI.

Securitati civium sola vi coactiva legum nunquam satis cautum erit, nisi morum honestate, probitate, ac gravissimo religionis vinculo in officio contineantur subditi. De religione capite proximo agetur; huc vero spectat,

(a) Ut dissolutioni morum, ut licentiæ & protervitati hominum improborum, ut iniuriis, maledicentiæ ac calumniis severæ leges instar aggerum opponantur; ac cohibeatur dissipatio patrimonii, temperentur comotationes; quæque sunt generis istius:

(b) Ut libertatem civilem, quam leges naturæ ac civitatis reliquam fecerunt, contra vim potentum etiam imbecilliores salvam teneant favore & patrocinio legum. Unde & patriæ, & herili potestati aliquando limites ponendi sunt; neque permittenda coacta matrimonia, quæ difficiles habere exitus solent.

(c) Ferenda non sunt clandestina civium conventicula, eoque minus, quo maiore pertinacia occultari volunt consilia sua, statuta, negotia; *Omnis enim, qui male agit, odit lucem; & non venit ad lucem, ut non arguantur opera eius. Qui autem facit veritatem, venit ad lucem, ut manifestentur opera eius; quia in Deo sunt facta.* (1)

(1) Ioan. III. 20. 21. Martin. Posit. de Iur. civit. §. XCVIII. & seq. Schrodt. Syst. Iur. publ. univers. P. II. C. IV. Sonnenfels Princip. Politicæ. n. 59. 60.

§. CCXXII.

Ut ab externis hostibus tuta sit civitas, pro temporum ratione sæpe locum habet illud effatum Servatoris: *Cum fortis armatus custodit atrium suum, in pace sunt ea, quæ possidet.* (1) Quapropter pacis stu-

dio bellum apparandum est. Hinc dubium non est, quin media ad eum finem necessaria penes summum imperium civile sint,

- (a) Ceu ius instruendi arma, adornandi armamentaria; ius legendi ac conscribendi milites, tum terrestres, tum navales, tum lectos, id est, cives vi subiectionis civilis ad militiam adscitos; (2) tum stipendiarios seu conductitios, qui mercede conducuntur. In cuius iuris usu pacta singularia, dein humanitas, & ratio temporis ac necessitatis spectanda sunt. Eodem pertinet ius ordinandi disciplinam militarem, ius erigendi granaria & æraria militaria, ius assignandi hospitium militum personalia; quod vocant ius metationis.
- (b) Ius fortalitii, seu munimenti, quod securitati publicæ inservite, hostemque repellere valet; eumque in finem a subditis exigendi operas, collectas, etiam fundos &c.

(1) Luc. XI. 21.

(2) I. Reg. XI. 7. 8.

C A P U T VI.

Multiplex inter res civiles & ecclesiasticas differentia. Sunt tamen momenta gravissima, itemque media, ac iusti modi, quibus potestas civilis attingit negotia Religionis.

ARGUMENTUM.

§. CCXXIII. Differentia inter societatem civilem, & Ecclesiam Iesu Christi.	CCXXVI. Tituli, ex quibus Imperans religionem cordi & curæ habere debet.
CCXXIV. Beatitas terrena,	CCXXVII. Binæ generales
CCXXV. cum detrimento religionis male quæsitæ.	ea de re animadversiones.

§. CCXXIII.

§. CCXXIII.

Quæ de origine ac notione civitatis, de natura imperii civilis, de obiectis eiusdem imperii adhuc dicta sunt, & ex communi prope Auctorum sententia dicta sunt, ea, obsecro, memoria breviter repetat, quisquis de iuribus potestatis sacræ & profanæ, atque inprimis de recentissimis quorundam Scriptorum opinionibus ex veteri Protestantium penu depromtis rectum ferre iudicium avet. Finem civitatis, nempe internam & externam securitatem, ex qua eiusdem origo, & indoles civilis imperii pendet, capite proxime præcedenti declaravi. Eum in finem Imperans tributa exigit a subditis, & in ærarium refert: eundem in finem constituit officiales, id est, consiliarios & ministros, aut integra officialium collegia instituit: utitur inspectione, fert leges, iudicia dat, vim coactivam seu gladium exercit in homines facinorosos & contumaces. In his omnibus nihil inest, quod supra naturam sit, quod non æque Imperanti idololatræ, quam Christiano conveniat: nihil in his omnibus iuris sacri vel ecclesiastici reprehendes, si totam imperii civilis amplitudinem excusseris. Neque id dico, Religionem in postremis curis esse debere Imperantibus; imo nihil est, quod, si se, si cives, si summum Deum ament, magis cordi esse oporteat, ac religionis conservandæ, protegendæ, ornandæ, & propagandæ studium. Id ut ordine quodam diducam, fa-

ciam, quod alii Catholici rerum publicarum tractatores in usu habent, ut naturam ac proprietates veræ Religionis, & Ecclesiæ Romano-Catholicæ a Theologis nostris invicte demonstratas instar lemmatis sumam, paulo accuratius easdem expositurus in Iure publico ecclesiastico. Unde multiplex differentia religionis, ac boni civilis, Ecclesiæ & civitatis, imperii sacri & profani ad sequentia capita revocari potest:

(a) Differunt origine. Civitas aliarum temporalium societatum more ex pacto libero sociorum est: Ecclesia ex lege & institutione Dei ac Domini Nostri Iesu Christi, qui per Spiritum sanctum posuit *Episcopos regere Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.*

(1) Illa ergo societas pactitia, voluntaria, terrena ac humana est; hæc vero legalis, necessaria, cœlestis, ac divina. (2) Origo imperii civilis est a Deo, ut auctore naturæ, neque naturæ ordinem ac limites transcendit: origo imperii ecclesiastici est a Deo, ut collatore gratiæ supernaturalis, proindeque longe altioris ordinis, quam ut cum re ulla temporali in comparisonem venire, aut pretio comparari possit.

(b) Finis civitatis & imperii civilis est securitas interna & externa ad vitæ quietem ac tranquillitatem. (3) At Finis Ecclesiæ, & imperii sacri est sanctificatio animarum, ac beatitas sempiterna, cultus ac gloria supremi Dei longe nobilior, quam quæ naturæ viribus vel optari, nedum obtineri possit. Fini supernaturali media pariter supernaturalia respondere necesse est; qualia in potestate civilis Imperantis non sunt. Fini præstantiori inferiorem cedere, rationis & naturæ lex est. (4)

(c) Uti inter finem utriusque societatis & potestatis sacre & profanæ; sic inter media, per quæ finis obtinetur, maxima discrepantia est: media determinantur per leges, aliave potestatis exercitia; ergo in his quo-

quoque necesse est diversitatem intercedere, uti & inter objecta potestatis, ac exercitii eiusdem.

(d) Potestas utraque sacra sive ecclesiastica & profana seu civilis in suo genere summa est; quia neutra subordinatur alteri: itemque altera ab altera est independens, eo ipso, quod utraque per se & in se spectata, sit summa & ordinis diversi. (5) Simul & civitas & ecclesia societas visibilis est, & inæqualis; multis tamen prærogativis non tantum ratione præcellentis finis, sed & insignium proprietatum eminet ecclesia; quippe una est unitate fidei, doctrinæ, capituli: *sancta* est in fide ac disciplina; sanctosque identidem efficit insignes: *catholica* & duratione temporis & propagatione per orbem: denique *apostolica* est, dum inde ab apostolis & successionem sacerdotum & doctrinæ depositum non interrupta serie traditum exhibet.

(1) Act. XX. 28.

(2) Hebr. XII. 22. 23. 24. I. Ioan. I. 8.

(3) I. Timoth. II. 2.

(4) §. XXII. (e) §. LXIII.

(5) *Notoria hæc Catholicorum doctrina est.* Synopf. Iuris Eccl. Viennens. §. XLVII. & XLVIII. Riegger Inst. Iurispr. Eccl. P. I. §. C. Schrodt in Systemat. Iuris publ. univ. P. II. C. V. §. IX. L. B. de Kreittmayr Iur. publ. univ. §. 30. *Testimonium ex Protestantibus perhibet* Cl. Pütter in Instit. Iuris publ. German. §. 431. *De hoc dogmate magna constantia disseruit illustriss. Archiep. Paris. de Beaumont in instruct. Pastoralis de auctoritate Ecclesiæ, his verbis exorsus: „Ecclesia, carissimi fratres, nec variare unquam potest in sua doctrina, nec spoliari potestate spirituali sibi a domino concessa. Nec deceptarum illusio mentium, nec politici fines, nec opinionum humanarum inconstantia, nec speciosus prætextus conservandæ tranquillitatis publicæ fucum unquam facient sponsæ Iesu Christi. Nec humiliationes aut relegationes suorum Ministrorum, nec illorum supplicia, & ipsa mors intrepidum eius animum unquam movebunt. Semper conservare sciet veritatum æternarum depositum, & tueri auctoritatem sacram, quam a divino suo sponso accepit.“*

§. CCXXIV.

Nemo est vir sapiens, qui non maximi faciat eum, quem civile imperium obtinet, finem, nempe tranquillitatem, pacem, securitatem, rerumque earum, quæ ad vitæ necessitatem, atque etiam commoditatem quandam ac iucunditatem necessariæ sunt, sufficientiam. Neque enim hostium tantum exter-
norum, aut latronum, furumque metus, sed inop-
iæ quoque timor beatitatem vitæ perturbat: *veniet tibi quasi viator, egestas & pauperies quasi vir armatus.* (1) Hæc vitæ civilis beatitas, uti rerum, ex qua pendet, copia, affluentia, aut mediocritas, multi-
plices gradus in se habet: relate ad finem religio-
nis suum ordinem ac veluti locum nanciscitur. Unde duplex error existit valde perniciosus, quando perfectio beatitatis terrenæ ita extollitur, quasi summa rerum omnium ad hominis officia pertinentium in eadem consisteret; dein quando cum detrimento religionis, divinique cultus & sempiternæ animorum salutis homines felices esse aut iubentur, aut ipsi appetunt. Deceptricem ideam, quam sibi nonnulli de civilis status beatitate effingunt, ex sacro codice exscribam:

- (a) Quæ est ista beatitas hominum? *Sicut erant in diebus ante diluvium, comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes -- & non cognoverunt, donec venit diluvium, & tulit omnes; ita erit & adventus filii hominis.* (2) *Corrupta est terra, & repleta est iniquitate.* (3) *Videntes filii Dei filias hominum, quod essent pulchræ, acceperunt sibi uxores ex omnibus, quas elegerant.* (4) *Vidit Deus, quod multa malitia hominum esset*

esset in terra, & cuncta cogitatio cordis intenta esset ad malum omni tempore. (5)

- (b) Quæ est ista beatitas? qualis in Sodoma fuit post diluvium: *Ecce hæc fuit iniquitas (non felicitas) Sodomæ sororis tuæ; superbia, saturitas panis & abundantia, & otium ipsius & filiarum eius: & manum egeno & pauperi non porrigebant, & elevatae sunt, & fecerunt abominations coram me. (6) Quarum os locutum est vanitatem, & dextera eorum dextera iniquitatis: quorum filii sicut novellæ plantationes in iuventute sua. Filiae eorum compositæ: circumornatæ, ut similitudo templi: promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. Oves eorum fætosæ, abundantes in egressibus suis: boves eorum crassæ. Non est ruina macericiæ, neque transitus. Beatum dixerunt populum, cui hæc sunt. Beatus populus, cuius dominus Deus eius. (7)*
- (c) Quæ est ista beatitas? *Erat dives - induebatur purpura & bysso - epulabatur quotidie splendide - & mortuus est, & sepultus in inferno - & clamans dixit: - crucior in hac flamma - & dixit illi Abraham - recordare, quia recepisti bona in vita tua. (8) Hominis cuiusdam divitis uberes fructus ager attulit, & cogitabat intra se dicens: quid faciam: quia non habeo, quo congregem fructus meos? & dixit: hoc faciam: destruam horrea mea, & maiora faciam; & illuc congregabo omnia, quæ nata sunt mihi & bona mea; & dicam animæ meæ: anima, habes multa bona posita in annos plurimos: requiesce, comede, bibe, epulare. Dixit autem illi Deus: stulte, hac nocte animam tuam repetent a te; & quæ parasti, cuius erunt? Sic est, qui sibi thesaurizat, & non est in Deum dives. (9)*
- (d) Quæ est ista beatitas? *Omne, quod in mundo est, concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & superbia vitæ, quæ non ex patre, sed ex mundo est; & mundus transit, & concupiscentia eius. (10)*
- (e) Quæ est ista beatitas? *nempe ea, quæ homines facile ab honestate abducit, & ad flagitia pertrahit: incrassatus est dilectus, & recalcitravit: incrassatus, impinguatus, dilatatus dereliquit Deum factiorem suum. (11) De Ozia sic proditum est: Cum roboratus esset, eleva-*

elevatum est cor eius in interitum suum; Et neglexit dominum Deum suum: ingressusque templum domini adolere voluit incensum. (12) Prosperitas stultorum perdet eos. (13)

(f) Quæ denique est ista beatitas, quam sæpe probi cum improbis communem habent, aut hi præ illis potiorrem, pinguioremque? (14) quamque in die vindictæ deplorabunt homines cæci? (15)

(1) Prov. VI. 11.

(2) Matth. XXIV. 38. 39.

(3) Gen. VI. 11.

(4) ibid. v. 2.

(5) ib. v. 5.

(6) Ezech. XVI. 49. 50.

(7) Psal. CXLIII. 11.

(8) Luc. XVI. 19.

(9) Luc. XII. 16.

(10) I. Ioan. II. 16.

(11) Deut. XXXII. 15. expendantur bona præcedentia v. 13. & mala sequentia v. 19. seq.

(12) II. Paralip. XXVI. 16.

(13) Prov. I. 32.

(14) Ierem. XII. 1. Iob. XXI. 7. Habac. I. 1. 4. 13. & II. 23. Psalm. LXXII. 2.

(15) Sap. V. a v. 2. *Istiusmodi de beatitate vanas opiniones graphice exprimit S. Augustin. l. II. de Civit. Dei. c. 20. „Tantum stet respublica, inquit, tantum floreat co- „piis referta, victoriis gloriosa: vel, quod est felicius, pace „secura sit; Et quid ad nos? Et c.“*

§. CCXXV.

Qui caducam felicitatem civilis status, de qua dictum mox est, præ quam par est, extollunt, atque in ea summam humanarum rerum collocant, fere non id faciunt sine detrimento religionis, divinique cultus, ac neglectu beatitatis æternæ; de qua re exempla proferam ex sacro codice:

- (a) Ieroboam timuit, ne, si avulsæ tribus Ierosolymam redirent religionis causa, a fide sua desciscerent, & Roboamo adhærerent; *Et excogitato consilio fecit duos vitulos aureos, Et dixit eis: nolite ultra ascendere in Ierusalem: Ecce Dii tui Israel. - - Et factum est verbum hoc in peccatum. Ibat enim populus ad adorandum vitulum. (1)*
- (b) Rex novus Ægypti causam publicam regni & rationem status præterdit, ob quam Israelitæ contra omne ius ac fas opprimi deberent. *Filii Israel creverunt, Et quasi germinantes multiplicati sunt. - - Surrexit rex novus super Ægyptum - - Et ait ad populum suum: Ecce populus filiorum Israel multus, Et fortior nobis est. Venite, sapienter opprimamus eum, ne forte multiplicetur: Et si ingruerit contra nos bellum, addatur inimicis nostris, expugnatisque nobis egrediatur de terra! (2) Eventus huius consilii politici notus est. Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica. (3) Extrema Indæorum impietas necem filii Dei decernentium, causam publicam & rationem status causabatur: Si dimittimus eum (Iesum) sic, omnes credent in eum: Et venient Romani, Et tollent nostrum locum, Et gentem. (4) Temporalia perdere timuerunt, inquit S. Augustinus, (5) Et vitam æternam non cogitaverunt; ac sic utrumque miserunt.*
- (c) Gallio proconsul Achaïæ, cum Paulus causam dicere, & contra accusatores suos de religione differere aggrediretur, dixit ad Indæos: *Siquidem esset iniquum aliquid, aut facinus pessimum, o viri Iudæi, recte vos sustinerem. Si vero quæstiones sunt de verbo, Et nomi-*

minibus & lege vestra, vos ipsi videritis: iudex ego horum nolo esse. (6) Non gravitatem negotii, sed potius levitatem obtendit, cur audientiam neget; ac temporalibus rebus immerfus, quæ ad fidem ac religionem spectant, pro Logomachiis habet. Simile est, quod disputante Paulo de iustitia & castitate & iudicio futuro, Felix provinciæ præses tanquam gravioribus curis distentus respondit: quod nunc attinet, vade: tempore autem opportuno accersam te; simul & sperans, quod pecunia ei daretur a Paulo, propter quod & frequenter accersens eum, loquebatur cum eo. (7) Sic hominibus amore pecuniæ & temporalium rerum captis omnia potiora sunt, quam salutis & religionis negotium; nec aliud colligi potest ex causa coram Festo & Agrippa Rege perorata; ac Festus quidem ad Paulum, res serio eaque contentione, qua oportebat agentem, insanis, inquit, Paule; multæ te literæ ad insaniam convertunt. Agrippa ioco, ut apparet, respondit: in modico suades me Christianum fieri. (8)

(1) III. Reg. XII. 28. 30.

(2) Exod. I. 7.

(3) Iacob. III. 15.

(4) Ioan. XI. 48.

(5) Tract. 49. in Ioan.

(6) Act. XVIII. 14. 15.

(7) Act. XXIV. 25. 26.

(8) Act. XXVI. 24. 18. complura exempla affert Bossuet Politic. l. VII. C. V.

§. CCXXVI.

De segregatione utriusque potestatis, ecclesiasticæ & civilis, ac de iustis limitibus dictum est, intra quos contineri studium procurandæ publicæ felicitatis debet. Nunc igitur, cum Imperans civilis

ob

ob eam potestatum diversitatem minime negligere res divinas debet, exponendi tituli sunt, seu rationes, quæ eius de religione curam esse iustam ac debitam ita ostendant, ut non involet in iura ecclesiæ, neque noceat religioni, cui mederi, aut gratificari cupit.

(a) Quia finis rerum omnium, atque universæ creationis ac gubernationis illustratio est divinæ gloriæ; dubitari non potest, quin imperium civile, quod summum, maximeque splendidum est inter res omnes terrenas, eundem in finem institutum & collatum sit. Igitur illustrandæ, atque ab offensis, omnique impietate vindicandæ gloriæ summi Dei præ ceteris studeat Imperans, oportet. Id, quod ex naturalibus erga Deum officiis cuivis naturæ intelligenti creatæ, ac lingulis pro virili parte, statuque & conditione omnino præstandum est, nempe accommodate ad facultatem moralem & physicam, quæ in Imperante ex facultatibus omnium subditorum coalescit. Finem ergo præcipuum atque ultimum sectantur Principes, dum pro religione leges dant; *quando imperatores veritatem tenent, pro ipsa veritate contra errorem iuvent, inquit S. Augustinus (1).* Officio naturali erga Deum non satisfacit, qui suam voluntatem voluntati & ordinationi divinæ præfert, etsi pietatis & religionis specie præferat; exemplo est Saul rex primus Hebræorum, qui mandatum divinum pietatis specie atque obtentu negligens, gravissimam reprehensionem ac pœnam incurrit: *Quia proiecisti sermonem Domini, proiecit te Dominus, ne sis rex. - Numquid vult Dominus holocausta & victimas, & non potius, ut obediatur voci Domini? Melior est enim obedientia, quam victimæ, & auscultare magis, quam offerre adipem arietum. (2)*

(b) Principes terræ velut primarii ministri sunt summi Dei; *cum essetis ministri regni illius, non recte iudicastis, inquit de iisdem rex ipse sapientissimus (3); & doctor gentium de summo Principe temporali loquens, Dei minister est, inquit. (4)* Itaque Imperantes imperium

rium non tanquam absolute suum, sed tanquam a supremo rege tempore quodam sibi delegatum obtinent, nihilque magis cavere debent, quam ne contra voluntatem, ac fines & quasi leges fundamentales ab eodem constitutas quidquam agant. Porro quas fundamentales leges orbi dederit summum Numen, ignorare non potest, qui duas discretas ab Eodem potestates institutas cogitat; nam valde gravia sunt, quæ Sapiens addit: *pec custodistis legem iustitiæ, neque secundum voluntatem Dei ambulastis. Horrende & cito apparebit vobis; quoniam iudicium durissimum his, qui præsumunt, fiet.* (5) Hoc ministerium regum ad bonum ecclesiæ pertinere, ab Isaia propheta prædictum est: *Ædificabunt filii peregrinorum muros tuos, & reges eorum ministrabunt tibi.* (6) Id, quod ab eodem propheta, alio etiam manifestatum est loco, dum reges Ecclesiæ nutritios, non dominatores vaticinatus est. (7) *Pertinet hoc ad reges seculi Christianos*, inquit Augustinus, *ut temporibus suis pacatam velint habere matrem suam Ecclesiam.* (8)

- (c) Finis proximus imperii civilis est securitas præstanda omnibus, qui in civitate iure degunt; pertineat ad personas, ad honorem, ad bona & quævis iura ab iniustis vexationibus, fraudibus, & vi defendenda. Personas, honorem, bona Ecclesiæ & ministrorum eius ab hac defensione eo minus excludi posse, manifestum est, quo propius eadem ad cultum supremi Dei referenda sunt. Dei enim causa in his agitur, ac tum maxime, quando delicta coercentur, quibus Dei honor proxime, ac divina perfectio impetitur: ceu blasphemia, idololatria &c. atque hoc securitatis ius attingunt verba S. Leonis P. ad Pulcheriam Augustam ita scribentis: *Spero adfuturam misericordiam Dei, ut cooperante clementia vestra pestiferi erroris (Eutychniani) possit morbus auferri: ut, quidquid ipso inspirante atque auxiliante potuerit fieri, cum vestræ fidei laude peragatur; quoniam res humanæ aliter tutæ esse non possunt, nisi, quæ ad divinam confessionem pertinent, & regia & sacerdotalis defendat auctoritas.* Qui Sectariorum fraudes & occultas machinationes, qui apertam eorundem vim furoremque, qui erroris serpentem contagionem novit, aut ex historicis monumentis animo repetierit, dicet cum Lipsio: *Nos Principi in Ecclesiam ipsam nihil iuris damus: atque*

hoc volumus tantum, ut vim, fraudes, turbas & externa hæc mala ab ea arceat: & quod in ipso est, pacata Sacra præset, & quæta. Nonne qua Christianus velle debet; qua Princeps est, potest? (10) Si segregatas extra civile imperium familias cogites, singuli patresfamilias reprimendæ impietati ac violentiæ hominum, Deo & Ecclesiæ rebellium, haud sufficerent; unde pacto quodam vires suas & communia in religionem studia unire cogerentur. Atque hoc est, quod posito nunc quidem communi imperio, Imperantis officium est. Uti vero singuli patresfamilias nihil iuris haberent contra ordinem hierarchicum a Deo institutum, atque ab omni terrena potestate segregatum; sic iidem nihil etiam iuris contra eundem ordinem in Imperantem transferre potuerunt. Si posito naturali statu ius determinandi modum rationemque divini cultus, item offerendi Deo sacrificia, designandi ad id munus sacerdotes, & instituendi cæremonias penes patresfamilias futurum fuisse cogites; manifestum est, per ecclesiæ & ordinis hierarchici institutionem a Deo factam istiusmodi ius penitus cessasse, neque introducto postea imperio in Imperantem transisse. Posita hac eadem ecclesiæ & ordinis hierarchici institutione divina, non cessat, imo crescit obligatio patrumfamilias adstringendi suos ad observandas leges ecclesiæ, & ad iura ordinis hierarchici agnoscenda; quin ob eam causam verum quoddam ius circa sacra arrogare sibi possint; cum totum id, quod facere possunt, ac debent, ex naturalibus erga summum Deum officiis tum absolutis, tum hypotheticis in statu religionis revelatæ derivetur.

- (d) Alia est gravissima ratio, cur Imperanti religio cordi esse ac curæ debeat; nempe vis exempli, quo dici non potest, quantum aliorum animi ad pietatis religionisque studium incitentur; ac si omnibus dictum est a divino Servatore: *Lucent lux vestra coram hominibus, ut videant opera vestra bona, & glorificent Patrem vestrum, qui in cælis est;* (11) id speciatim sibi dictum Imperans existimet, in cuius sensu & opera tum ministrorum sive inferiorum magistratum, & officialium civitatis, tam subditorum omnium oculi atque animi intenti sunt; nempe *secundum iustitiam populi, sic & ministri eius, & qualis rector est civi-*

tatis, tales & inhabitantes in ea. (12) Unde non multum, nec sæpe a vero abluunt verba Æneæ Sylvii, qui tum Imperatori Friderico III. a secretis erat, ita scribentis: *Omnes hanc fidem habemus, quam nostri Principes; qui si colerent idola & nos coleremus, & non solum Papam, sed etiam Christum negaremus.* (13)

(e) Maxime vero Imperanti dispositio divinæ providentiæ pro oculis habenda est, a qua dispensatio regnorum ac scissio, stabilitas eorundem ac subversio, fides ac fidelitas subditorum, fors Principum, ac fortuna civitatum pendet, ita ut ob iniustitiam, ac impietatem, divinæque religionis neglectum gravissime affligantur civiles status, turbentur, scindantur, evertantur. Id extraordinariis eventibus supremum Numen patefecit, quemadmodum in libris V. T. memoriæ proditum est; (14) nec vero ei dispositioni vis ulla aut humana prudentia refragari, aut obicem ponere unquam potuit: *Hæc dicit Dominus: non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur dives in divitiis suis.* (15) *Non est sapientia, non est prudentia, non est consilium contra Dominum.* (16)

(1) Epist. 166. relatus a Gratiano, in c. Imperatores 48. XI. q. 3.

(2) I. Reg. XV.

(3) Sapient. VI. 5.

(4) Rom. XIII. 4.

(5) Sap. VI. 5. 6.

(6) Isa. LX. 10.

(7) Isa. XLIX. 23.

(8) Tract. II. in Ioan.

(9) Epist. LX. edit. Ballerin. Gratian. c. res autem. 21. XXIII. q. 5.

(10) Adversus Dialogistam, C. II.

(11) Matth. V. 16.

(12) Eccli. X. 2.

(13)

(13) Epist. 54. ad Caspar. Schlik Imperatoris Cancellarium.

(14) *Deus pro beneplacito imperia & regna dispensat.* I. Reg. X. 1. ibid. XVI. 1. item IV. Reg. IX. 6. Ierem. XXVII. 5. 6. 7. *Regna scindit, aufert, subvertit* I. Reg. XV. 26. 28. III. Reg. XI. 31. ibid. XVI. 1. 2. 3. & ib. XIV. 15. 16. IV. Reg. IX. 8. Daniel. V. 1. *Populos in fide conservat.* Psalm. CXLIII. 2. I. Reg. X, 26. IV. Reg. IX. 12. 13.

(15) Ier. IX. 23.

(16) Prov. XXI. 30.

§. CCXXVII.

Satis opinor, rationes fundamentales officiorum explicatæ sunt, quibus Imperantes, qua Imperantes, Deo & religioni adstringuntur. (1) De iuribus eorum, & officiis specialibus circa singulares religionis & Ecclesiæ causas ante tractari haud potest, quam earundem causarum indoles ac diversæ relationes perspectæ sint; neque etiam matura & tempestiva videbatur hoc loco confutatio earum hypotheseum, quas recentiores Scriptores quidam ad potestatem Ecclesiæ & ordinis hierarchici methodice eludendam ac subvertendam confinxerunt.

(1) *De officio Imperantis, qua talis accurate differit S. Augustinus Epist. 50. ad Bonifacium Comitem: „Quomodo ergo, roges, Domino serviunt in timore (Reges), nisi ea, quæ contra iussa Domini fiunt, religiosa severitate prohibendo atque plebendo? aliter enim servit, quia homo est, aliter, quia etiam Rex est. Quia homo est, ei servit vivendo fideliter: quia etiam Rex est, servit leges iusta præcipientes, & contraria prohibentes conveniente rigore sanciendo. Sicut servivit Ezechias - - IV. Reg. XVIII. 4. Iosias - IV. Reg. XXXIII. 4. 5. Rex Ninivitarum - Ion. III. 6. Darius, Daniel. XIV. 21. Nabuchodonosor, Dan. III. 96. - - In hoc ergo serviunt Domino Reges, in quan-*

„tum sunt Reges, cum ea faciunt ad servandum illi, quæ non possunt facere, nisi Reges.“ Idem erudite ostendit Petrus Damiani L. VII. Epist. III. ad Henricum IV. Huc etiam spectant verba Concilii Trosleiani, quod a. 909. celebravit Heriveus Archiepiscopus Rhemenfis C. III. „Hæc ita post primam Sanctorum Patrum, Duce sancto Spiritu, ordinationem, ac deinde post canonicam de his auctoritatem, in prioribus Imperatoribus & Regibus decreta & custodita fuerunt. Et quousque privilegia sunt servata status ecclesiastici, profecit in augmentum conservatus a Deo status regni. At postquam hæc ceperunt parvi pendere, labefactus de die in diem, & iam pene in nihilum redactus est ille, qui quondam florebat, vigebatque, status huius regni: & ita inolevit malum, quod a transactis retro ceperat annis, ut iam principalis potestas putet sibi licere, secus quam auctoritas divina se habeat, in causas ecclesiasticas proflire, & Duce sancto Spiritu statutum a Patribus Ecclesie ordinem pervertere.“ Harduin T. VI. P. I. col. 512. In Concil. Aquisgranensi A. 836. C. III. De persona Regis, filiorumque & ministrorum multa in hanc sententiam ex antiquis Patribus disseruntur; quale est illud ex S. Fulgentio „Magis christianum regitur, ac propagatur imperium, dum ecclesiastico statui per omnem terram consulitur, quam cum in parte quacunque terrarum pro temporali securitate pugnatur.“ Hartzheim T. II. Concil. Germ. ad a. 836. p. 84.

CAPUT VII.

Securitas interna & externa civitatis conservari non potest sine sumptibus; quos subditi, quantum opus est, contribuunt in usus publicos.

ARGUMENTUM.

§. CCXXVIII. Causæ & fines publicarum expensarum.	CCXXXI. exigendi tributa.
CCXXIX. Fontes, ex quibus hauriendæ sunt.	Obligaciones præfeclorum ærario.
CCXXX. Ius Imperantis e-	CCXXXII. Ius Imperantis circa bona privata subditorum.

§. CCXXVIII.

§. CCXXVIII.

Necessitatem contribuendi in usus publicos ex fine civitatis, nempe ex tranquillitate, ordine, securitate, recte derivavit Iustinianus Imp. : *Una hæc res, inquiens, potentiæ nostræ studio est, ut provincias & bonis gubernentur legibus, & tuto inhabitentur: neque non ex Præsidum iustitia fructum capiant, & tributa publica sine querela inferantur; neque enim aliter conservare licet rempublicam, nisi pietissimæ præstationes importentur in publicum, ex quibus 1. & militares nutriuntur copiæ, ut resistatur hostibus, & per agros ac urbes aguntur excubiæ: 2. Perfruuntur item reliqui ordines attributis sibi salariis: 3. Reparantur quoque muri & urbes: 4. Denique omnia alia proveniunt, quæ communem subditorum utilitatem concernunt. (1)* Quadruplex hic contributionum causa assignatur.

- (a) Stipendia militum; nam quis militat suis stipendiis unquam (2)? eodem spectant sumtus pro abundantia, in fortalitia &c.
- (b) Salaria officialium reipublicæ, qui publicis muneribus distenti iuste petunt congruam sustentationem; dignus est enim operarius mercede sua. (3)
- (c) Publica ædificia, ceu muri, viæ, portus &c., publica balnea, spectacula, aliaque omnia, quæ ad delectationem subditorum inventa sunt, (4) ut quæ ab illis contribuantur, partim in ipsos, partim propter ipsos infumantur, & impendantur.
- (d) Alia, quæ communem utilitatem concernunt, ceu ob necessitatem extraordinariam; unde & tributa vel ordinaria censentur, vel extraordinaria. Ad ordinaria pertinet sustentatio Imperanti dignitatis respondens; quamquam in hunc finem fere assignata ubique sint certa bona ad Augustum Canonem pertinentia, quæ bona coronæ & domania appellantur: a quibus distin-

guenda sunt ea, quæ Imperantis titulo privato, ceu ex hæreditate, contractu propria facta sunt, & *patrimonialia, dominica, vel dominicalia, res aut proprietas dominicalis, sacrum dominicum* in VV. monumentis vocantur. Carolus *proprium nostrum* vocat.

(5) Ad istiusmodi bona respexisse videtur Iustinianus, quando de tributis asseveravit: *nobis autem prorsus nihil inde præter istarum rerum curas habere contingit, non tamen eas mercede vacuas, quum magnus ille Deus & Salvator noster Iesus Christus, magnitudine clementiæ suæ permultis propter hoc nos bonis remuneretur.* (6) Undecunque sumptus suppeditentur, dubium non est, Imperanti civili magnificentiam quandam, decoremque & splendorem externum iustissimis de causis tribui, ob quas sacræ literæ Salomonis magnificentiam accurate describunt. (7) Splendorem hunc externum componi posse cum demissione animi ac modestia, docuit Regina Esther. (8)

- (9) Ex his diversæ bonorum denominationes explicatum habent: sunt I. bona *Privatorum*, ac singulorum; ad quam classem non modo Collegiorum, ac Universitatum bona, sed etiam propria ac patrimonialia Principum pertinent; etsi hæc potiore iure gaudeant. 2. Bona *Publica*, eaque duplicis generis: sunt enim, quorum proprietas est omnium, usus singulorum; ceu pontes, viæ, publica balnea, theatra. Sunt alia, quorum usus non singulis, sed universis competit, idque vocatur *patrimonium civitatis*, in quo & bona cameraria, seu bona coronæ sunt. Fiscum antiqui vocitabant pecuniam Imperatoris: ærarium vero pecuniam publicam & imperii, eratque ærarium populi, fiscus Principis; fisci verbum a *fiscis* seu sportulis ductum est. Fiscum enim interpretantur cophinum vel sportam, docente Ansonio: *Sportæ, sportulæ, sportellæ munexum sunt receptacula: fisci, fiscinæ, fiscellæ sunt utensilia ad maioris summae pecunias capiendas; unde, quia maior summa est pecuniæ publicæ, quam privatæ; factum est, ut fiscus pro pecunia publica, & inde confiscare dicatur.* (8) Ad fiscum igitur referuntur, quæ sustentandæ dignitati Imperantis eiusque saluæ destinata sunt: prædiâ assignata eum in finem vocantur *domania*; strictissime fisci nomine veniunt multæ & confiscationes: in sensu lato bona iacen-

centia & adespota, quæ in civitatis territorio sita, nec tamen singillatim occupata sunt, sed per *Univerſitatem* five *longa manu* a Principe cenſentur occupata. Huç referunt montes, loca deſerta, fluviõs, theſauros, mare adiacens ſeu anguſtis finibus incluſum, ius foreſtale, ius minerale, ius ſalinarum &c. Verbo, quidquid in dominio vel poſſeſſione ſingulorum non eſt, Imperantem *longa manu* apprehendiſſe ſingunt, præſertim, quia ex iſtiusmodi ſubſidiis debita eius dignitati ſuſtentatio eidem obtingit citra ſingulare privatorum incommodum, adeoque modo faciliore, quam ſi de ſuo quiſque contribuere cogetur.

(1) Novell. CLXI, c. 2.

(2) I. Cor. IX. 7.

(3) Luc. X. 7.

(4) Iuſtinian. Novell. XLIX. c. 2.

(5) Capitular. I. IV. c. 34. De iſtiusmodi bonis in C. Iuſt. I. VII. extat tit. XXXVIII., *ne rei dominicæ vel templorum vindicatio temporis præſcriptione ſubmoveatur.*

(6) cit. Novell. XLIX. c. 2. in fin.

(7) *Numerus Miniſtrorum Salomonis, eiusque opes deſcribuntur* III. Reg. IV. - *Regia Salomonis, domus, ſaltus Libani, domus Reginæ* ibid. c. VII. *clafſis miſſa in Ophir.* c. IX. *Adventus & admiratio Reginæ Sabæ.* ib. c. X. & II. Paralip. IX. *Urbes a Salomone ædificatæ* II. Paralip. VIII. *Templum vero, cuius magnificentia Salomonis Nomini immortalitatem dedit, deſcribitur* III. Reg. c. V. VI. VII. VIII.

(8) Gail. I. I. obf. 20.

§. CCXXIX.

Fontes, ex quibus pecuniæ ac ſubſidia profluunt ad hæſce ferendas publicas expenſas, pro regionum ac temporum ratione varii ſunt; ceu

(a) *Commercia ac navigatio; quemadmodum de Salomone proditum eſt.* (1)

(b) *Agricultura & res pecuaria.* (2) Unde factum, ut A-

bram, etſi ignoraffet auri argentique mineras, valde dives effeſt in poſſeſſione auri & argenti. (3)

(c) Spolia & exactiones a populis & regibus debellatis reſactæ. (4)

(d) Tributa, quæ a ſubditis dantur; & ob eam cauſam ſubiectioſis argumentum ſunt. Tributi nomine latius ſumpto quævis penſio designatur, quæ ad communia onera ſuſtinenda perſolvitur, ac vectigalia quoque continet. Stricte vocantur tributa, quæ de perſonis ſubiectis, aut earum facultatibus, vel habito ad perſonas & bona reſpectu ſolent exigi; hinc alia ſunt *perſonalia*, vel *capitatio*, eoquod capitibus imponantur nulla bonorum vel poſſeſſionum habita ratione; (5) alia *realia*, etiam ab exteris ſolvenda, ſi bona immobilia in territorio poſſident; alia *mixta*. *Vectigalia* de mercibus exportatis vel importatis, *Gabella* de rebus venditis aut vendendis ſolvuntur. Quod ſingulari cauſa vel neceſſitate extra ordinem exigi ſolet, *collectæ* nomine venit. At enim tributorum, cenſuum, collectarum, uno verbo contributionum longe plura excogitata ſunt nomina, ac plures tituli, quam reſenſeri facile omnes poſſint.

(1) III. Reg. IX. 26. & ibid. X. 11. 22. II. Paral. VIII. 18. & ib. IX. 21.

(2) I. Paral. XXVII. 26. ſeq.

(3) Gen. XIII. 2.

(4) I. Paral. XVIII. 2. 6. II. Paral. IX. 13. 14. & ib. XXVI. 8. III. Reg. IV. 21.

(5) I. unic. C. de capitat civium. I. ſin. D. de munerib. & honorib. Eiuſmodi tributum perſonale designatur nomine cenſus Matth. XXII. 17. *Eius indicendi cauſa, imperium tenente Auguſto, facta eſt deſcriptio univerſi orbis* Luc. II. 1.

§. CCXXX.

De iure perfectio Imperantis exigendi a ſubditis tributa, ac generatim contributiones tum ordinarias tum extraordinarias dubitari non poteſt; cum

id

id ex ipsa subiectione & confociatione civili eruitur, ac proinde maiestaticum fit, & ex iure imperii pendeat, contra ac in societatibus fit æqualibus, in quibus subsidia a sociis præstanda per modum pacti determinantur; idque ius Imperantis in regula est absolutum, nisi ex legibus fundamentalibus limitetur; quapropter etsi audiendi essent subditi, vel ordines aut status provinciales, ut facultates subditorum innotescerent, neque ultra modum gravarentur subditi, tamen consensus eorundem, nisi, ut dictum, lex fundamentalis obstet, necessarius haud est. Magistratui subalterno iura maiestatica non competunt; proindeque nec ius collectandi, nisi expressa concessione, aut privilegio Imperantis, aut irruente necessitate ex voluntate præsumpta, ut si urbs ab hostibus obfideatur. Sæpe tamen Magistratui subalterno datur ius subcollectandi; sive ius collectas ab Imperante indictas inter cives servata æqualitate aut iusta proportione distribuendi; cum eidem inferiori Magistratui vires ac facultates subditorum magis exploratæ sint, ac tum quoque recursus ad Imperantem negandus non est, si Magistratus excedat limites suæ potestatis. Cum hoc iure tributa exigendi coniunctum est ius, eadem administrandi, ac erigendi æraria, & constituendi Præfectos ærario. Similiter perspicuum est, eidem iuri respondere obligationem perfectam & internam subditorum, tributa ac vectigalia præstandi, ita, ut in dubio de

eorum iustitia, præsumptio pro Imperante fiet. (1)
Iuri ac Iustitiæ tributorum multiplex e contrario respondet iniustitiæ genus :

- (a) Si exiguntur potestate absoluta, quando non competit, nisi limitata potestas, & adstricta ad consensum vel consilium statuum provincialium.
- (b) Si immodicæ sint exactiones, ac supra vires subditorum. *Qui vehementer emungit, elicit sanguinem, inquit divinus Spiritus : (2) a quo & durities Roboami (3) improbatur : dereliquit post se (Salomon) de sensu suo, gentis stultitiam, & imminutum a prudentia Roboam, qui avertit gentem consilio suo. (4)*
- (c) Quando iusta proportio non servatur, aut contra datam fidem, ac ius quæsitum exiguntur ab iis, qui a præstatione immunes sunt. *Cum Ægyptii fame pressi ipsi se venderent, ac servos darent regi, emit Ioseph omnem terram Ægypti vendentibus singulis possessiones suas præ magnitudine famis, subiecitque eam Pharaoni - præter terram Sacerdotum, quæ a rege tradita fuerat eis : quibus & statuta cibaria ex horreis publicis præbebantur, & idcirco non sunt compulsi vendere possessiones suas. (5)*
- (d) Immodicarum exactionum fere immodicæ profusiones causa sunt; qua in re non modo Principes peccant, qui, nisi approbantes haberent seu assentantes alios, limites potestatis suæ raro transgredierentur; sed in consiliarios iniustitiæ culpa recidit, qui vel corrupti auro, vel humano metu deterriti in oppressionem subditorum conspirant, nulla urgente, aut sæpe dudum depulsa necessitate, non tamen remoto onere, cuius nulla iam iusta causa suppetit. Atqui de censu, qui, cur solvi debeat, ignoratur, acute respondit Pontifex, *quod census ignorantia nec divinis nec humanis legibus invenitur. Oportet quippe, ut omnis census, ad quid, & quando persolvi debeat, præsciatur. (6)*
- (e) Fit aliquando, ut qui bona oppignorata, vel in feudum tenent, contra pacti initi tenorem contributiones exigant, aut istiusmodi ius sibi arrogent, qui eodem penitus destituuntur: cum maiestaticum sit, nec alteri,

teri, nisi singularis titulus offendatur, convenire possit. (7)

(1) Rom. XIII. 5. 6. 7. Matth. XXII. 21.

(2) Prov. XXX. 33

(3) III, Reg. XII.

(4) Eccli. XLVII. 27. 28. adde II. Paralip. XIII. 7. ubi Roboamus a filio & successore Abia rudis dicitur, & corde pavido.

(5) Gen. XLVII. 20. 22.

(6) c. pervenit. 5. de censibus.

(7) c. innovamus. 10. eod.

§. CCXXXI.

Pecunias subditorum in usus publicos colligere, aut inferre in ærarium, eiusque rationes administrare, cum per se ipsum Imperans haud possit, necesse est, ut alios ei negotio præficiat. Istorum munus in se malum non est, neque, cum poenitentiam in Iudæa prædicaret Domini Præcursor, Publicanos sermone commotos officio suo iussit renunciare; sed id modo admonuit: *nihil amplius, quam quod constitutum est vobis, faciatis.* (1) Periculosum tamen, multisque iniustitiæ laqueis obnoxium id munus esse, experientia docet, de qua re insignis auctor ita differit: „Qui ex inopi familia ad publicum officium promoti mox lautius convivari, de-
„licatius bibere, pretiosius vestiri, laxius habitare,
„impotentius lascivire, immoderatus ludere, avidius
„possessiones concupiscere, superbius honorum titulis inhiare, ineptius sua prodigere deprehenditur;
„quis,

„quis, amabo, sumtus suppeditare præsumitur, ni-
 „si ærarium publicum? - + Propriæ intemperantiæ
 „accedit sæpenumero arrogantia, & fastus uxoris,
 „liberorum multitudo, amicorum copia, parasito-
 „rum adulatio: his omnibus, ut ad mensuram im-
 „moderatorum affectuum satisfiat, non sufficiunt vul-
 „gares artes, nec levia furta.“ - - Addit dein ad con-
 „troverfas delapsus quæstiones: „Nolo mentionem
 „facere de administratoribus publicam pecuniam ma-
 „litiose intercipientibus & retinentibus, contra quos
 „agit lex Iulia de *Residuis*: neque de aliis non ad-
 „ministrantibus, qui publicas pecunias surripiunt,
 „quos persequitur lex Iulia *peculatus*; sed de iis so-
 „lum administratoribus loquor, qui nolunt quidem
 „dolose fisco Principis aut ærario publico detrimen-
 „tum inferre, rationesque acceptorum & expenso-
 „rum reddituum accurate exhibent: nihilominus in-
 „terim, quamdiu pecunias in manibus tenent, iis
 „utuntur ad propria commoda, negotiando, emen-
 „do census annuos, prædia &c.:“(1) De his accu-
 „ratus agens sequentia potissimum profert:

- (a) Leges graviter prohibent, ne collectores pecunias
 diutius apud se retineant, aut mutuas ex ærario su-
 mant, aut ad alias necessitates sine sublimium pote-
 statum iussione transferant, nisi malint gravissima se-
 veritate suam licentiam coerceri. (3)
- (b) Sunt Administratores, qui pecunias ærario inferen-
 das, vel ad publicos usus & occurrentes necessitates
 expendendas, semper in promptu ratione officii habe-
 re debent. Atque hi, si lucrum quærunt ex pecu-
 nia Principis vel reipublicæ, contra gravissimas le-
 ges

ges & muneris sui obligationem delinquant, omnique percepto lucro privati possunt, præcipue in casu, quo res frugiferæ ex hac pecunia sunt emtæ; potest enim fiscus eas cum lucris inde provenientius vindicare vñ legum, quæ militi vel pupillo vel ecclesiæ id permittunt. Omissa hac vindicatione villas emtas vel annuos census fieri ementis credo; cum iste plane non præsumatur gerere negotium Principis, nec, ut ponitur, ad lucrum Principis ex publicis pecuniis quærendum obstringatur. Igitur lucrum, ex eiusmodi pecunia quæsitum, inita forsan societate cum mercatore, censetur ex propria industria partum, proindeque secundum vulgata iuris principia transire in dominium administratoris; qui tamen gravis culpæ & pœnæ reum se facit; quia interest reipublicæ eiusmodi pecunias semper teneri paratas ob improvisos casus, in quibus vel Princeps ad communem utilitatem iis indigebit; vel administrator impotens red-detur ad eas ex aliis suis facultatibus compensandas (4)

- (c) Alia est conditio administratorum, ceu eorum, qui gabellas, aliaque tributa exigunt, quique certo & destinato tempore rationes reddunt, & collectas pecunias, quas interim suo periculo tenent, non ante illud tempus ærario inferunt. Hos, ait cit. Auctor, satisfacere videri, modo statuto tempore id præstent, neque ante id tempus dicuntur esse in mora: consequenter non obligantur ad interesse quantitatis non solutæ. Quando autem interesse non debetur, longe minus potest peti lucrum, quod exactor fecit; cum illud suo proprio nomine tantum fecerit, & quidem, si velimus vere loqui, ex pecunia propria. Nam tales exactores videntur obligati ad pecuniarum restitutionem in genere, ita, ut periculum sit penes ipsos, si aliquo casu periret pecunia. Possunt igitur singulos nummos in specie sumtos, tanquam proprios permutare, & ad quoscunque contractus impendere, modo facultates illorum eo se extendant, ut destinato tempore solutionem Principi, vel reipublicæ præstare possint: interim enim non possunt dici morosi; nam ille, qui habet dilationem a lege, non dicitur esse in mora. (5)

- (1) Luc. III. 13.
- (2) P. Franc. Xav. Zech. de Ambitu C. IV. Sect. V.
- (3) l. un. C. de auri publici persecut. l. 1. 2. 3. C. de his quæ ex public. collat. &c.
- (4) Conf. l. 8. C. Iustin. & l. 10. C. Theod. de iure fisci.
- (5) Decius l. I. confil. 6.

§. CCXXXII.

Tributa præstantur securitatis obtinendæ causa ; ea securitas non tantum personis subditorum, sed etiam bonis, quibus insidiantur iniquorum hominum manus, debita est. Quapropter ius Imperantis exigendi tributa, vel providendi bono communi non ita extendi debet, ut omnia bona civium ac dominia absorbeat, vel quovis boni publici prætextu liberæ dispositioni subiiciat ; (1) quasi relicto subditis tenui victu, ac vestitu cetera ad Principem pertinerent ; id quod fini civitatis, ac divinis humanisque legibus adversatur. De Iure igitur Imperantis circa privata subditorum bona sic videtur statuendum :

(a) Intereſt reipublicæ, ut a privatis bona acquirantur legitime, ut tuta conſerventur, & ſi ipſi velint alienare, recte alienentur. Igitur non quivis iniuſus, vel periculofus ac fraudibus obnoxius bona acquirendi, retinendi vel conſervandi modus ferri in civitate poteſt, recteque feruntur leges de forma ac modo contractuum, ſucceſſionum, ultimarum voluntatum : prodigis adimitur adminiſtratio bonorum : pupillis, minorennibus, furioſis dantur tutores & curatores &c.

(b) Quatenus bona ſubditorum ſecundum leges civitatis acquiruntur, per eaſdem conſervantur, ac defenduntur;

tar; eatenus S. Augustinus omnia iure Imperatorum possideri dixit; (2) agit enim contra Donatistas, qui leges Imperatorum culpabant, queis possideri bona ab Hæreticis interdictum fuerat; *recitemus*, inquit, *leges Imperatorum: videamus, si aliquid voluerint ab hæreticis possideri.* Si Donatistæ alias Imperatorum leges probant, quibus per contractus, ac testamenta aliasque vias bona acquiruntur, ac tenentur; necesse, ait Augustinus, esse, ut & illas probent leges, per quas hæretici ab acquirendis possessionibus excluduntur.

(c) Si subditorum bona a furibus ac latronibus tuta esse vi legum debeant; potiore iure exigent, nequid a propriis magistratibus, iudicibus & præfectis periculi & fraudis patiantur. *Erit absurdum*, inquit Iustinianus, (3) *si eos quidem, qui in vilibus capiuntur furtis, ipsi torquebunt, (Præfides provinciarum) & non primitus quiescunt, donec reddant furta; ipsi autem innocii manserint in maximis constituti furtis.* --

(d) Siquid ex causa necessitatis vel publicæ atque evidentis utilitatis de bonis subditorum disponi ab Imperante debeat, id non ægre dabunt subditi imperio eminenti, modo incommodum quoque ac damnum, si fieri possit, uti prætensum commodum, dividatur, & commune fiat.

(1) *Nihil, inquit Leyserus, salutis vel utilitatis publicæ obtentu frequentius, nihil etiam vanius; facillimum quippe reperire aliquid, quod saltem indirekte ad bonum publicum referatur. Vetus hoc sub Domitiano advocatorum artificium fuit; nec temere admittendum. Eadem facilitate fortassis dicas, salutem publicam poscere, ut fundi omnes privatis erepti fisco addicantur -- Si hanc potestatem Principi tribuis, nil tandem privatis relinquetur. Non sufficit itaque allegare salutem publicam; audiendi sunt subditi, probanda necessitas, causa cognoscenda.* V. L. B. de Kreittmayr Animadvers. in Cod. Maximil. P. I. C. II. §. VI. n. 5. & Ius publ. Univ. §. 31.

(2) Tract. VI. in C. I. Ioan. relat. in c. quo iure. 1. Dist. VIII.

(3) Nov. VIII. c. 10.

(4) I. Reg. VIII. 14.

CAPUT VIII.

Aliud medium, quod obtinendo civitatis fini necessarium est, consistit in consiliis & ministeriis officialium eiusdem.

ARGUMENTUM.

- §. CCXXXIII. *Necessitas consiliariorum & Ministrorum in statu civili. CCXXXIV. Ius Imperantis eos deligendi, CCXXXV. & constituendi ac conferendi dignitates. CCXXXVI. Obligatio præ-*
- ferendi digniores. CCXXXVII. Variæ via perveniendi ad munera & dignitates. CCXXXVIII. Dimissio Officialium. CCXXXIX. Eorum obligationes. Ambitio.*

§. CCXXXIII.

Status personæ, quo certis negotiis dare operam, eaque obire perfecta obligatione adstringitur, *munus* dicitur, aut officium, utpote quod ex obligatione provenire intelligitur. Officia vel *privata* sunt, ceu tutela, curatela &c., vel *publica*, ut aut *privatæ* rei, aut *publicæ* administrationem contingunt. Publicorum officiorum, genus duplex constitui solet: aliud in consiliis dandis, aliud in ministerio exhibendo situm est: Unde & Consilarii sunt, & Ministri.

- (a) Rerum etiam privatarum ad singulos pertinentium, multoque magis civilium varietas, multitudo, gravitas & obscuritas, dein angustia, infirmitas, ac frequens perturbatio humanæ mentis necessitatem consilii & petendi & suggerendi affert. Nemo enim unus omnem scientiam mente complectitur ad gerenda civilia negotia necessariam, neque sat acuminis habet pervidendis & extricandis incertis casibus vel providen-

dendis futuris eventibus, neque usu & experientia rerum ita pollet, ut non alii æque in aliis experti rebus ac negotiis ex præteritis constituere de futuris sæpe possint. Ob hunc, credo, multiplicem usum maxime dictum fuisse: *ubi non est gubernator, populus corruet: salus autem, ubi multa consilia.* (1) Moyses quidem, etsi omni abundaret scientia Ægyptiorum, Iethronis consilia audit; & sapientissimus regum cor docile efflagitavit a Deo, ne suo pertinaciter adhereret sensui; & David, cum præ, quam oportet, indulgeret dolori ob necem Absalonis, consilio Ioabi paruit; nec fere, ut aliorum obtemperemus dictis, tam necesse est unquam, quam cum ipsi animum dolore, cupiditate, amore vel odio commotum persentiscimus. Non satis caute axioma a Machiavello traditum nonnulli prædicant: *bonum consilium ex ipsius Principis mente ac consilio nasci debere: non contra, prudentiam Principis ex bono consilio; si secus fiat, Principem bono consilio uti non posse.* Præclare quidem cum populo agitur, cui Princeps obtigit, alieni consilii non multum indigus; at enim nunquam posse Principem, nisi ex se uno consilium capere, ea certe falsa doctrina, & assentationis plena, & perniciofa & Machiavello digna est.

(b) Uti vero unius hominis mens, ita nec unius manus, oculi, & aures gerendis rebus ac negotiis civilibus pares sunt; quare ministris opus est, quo nomine il vulgo veniunt, quibuscum Princeps præcipuam status publici curam communicat; sed quia res diversæ etiã nominibus segregandæ sunt, idcirco consiliariis quodammodo opponuntur ij, qui consilia atque ipsa negotia expediunt. Ministri nempe & administratores negotiorum civilium, quales iudices inferiores & iudiciorum præfides; qui rem ædilitiam, qui politiam civitatis, qui ærarium ac fiscum, qui res ad commercia spectantes, qui rem bellicam aut navalem, qui literariam curant, vel pro negotiis ac iuribus transeuntibus ad aulas externas destinantur. *Non bonam rem facis*, inquit Iethro ad Moysen regendo populo intentum, *ultra vires tuas est negotium: solus illud non poteris sustinere.* (2) Triplex negotia expediendi ratio hoc loco indicatur. *Primo* quædam res servantur unæ Moyfi, nempe gravissima divini cultus

officia & communicatio cum Deo, quæ singulari modo fiebat in theocratia populi hebræi: *Esto tu populo in his, quæ ad Deum pertinent, ut referas, quæ dicuntur, ad eum, ostendasque populo ceremonias, & ritum colendi. Secundo, alia delegabantur ministris ac iudicibus: Provide viros potentes & timentes Deum -- constitue tribunos, centuriones -- qui iudicent populum. Tertio, denique alia referenda ante ad Moysem erant, quam expediebantur ab inferioribus: Quidquid manus fuerit, referant ad te: & ipsi minora tantummodo iudicent.* (3)

(c) Sæpe fit, ut officia consiliarii ac ministri cum-
lentur, atque uni plura rerum gerendarum capita
committantur: sæpe pro negotiis generis unius insti-
tuuntur collegia, & dicasteria, ac ne collegiorum
ac ministrorum operationes inter se collidantur, ex
præsidibus eorum, aliisve consiliariis ac ministris for-
matur *supremum consilium status*, quod velut cen-
tunitatis fit. Hoc modo Darius super Satrapas centum
viginti constituit principes tres, ut Satrapæ illis red-
derent rationem. (4)

(1) Prov. XI. 14.

(2) Exod. XVIII. 17.

(3) *Consiliarii ac ministri Davidis regis enumerantur*
II. Reg. VIII. 16. & ib. XX. 23. I. Paral. XXVII. 32. Offici-
ales Salomonis III. Reg. IV. 2 - 6. *In his nominantur, qui*
a commentariis erant, & hodierno stilo Cancellarii censerentur.
Iusserat enim Deus, quæ memorabilia contigissent in
populo electo, monumentis consignari. Exod. XVII. 14. conf.
II. Reg. VIII. 16. Esther. VI. 1. I. Esdr. V. 7. 17.

(4) Dan. VI. 1. 2.

§. CCXXXIV.

Ad Imperantem civilem plena potestas pertinet
adsciscendi consiliarios & ministros, nisi lex funda-
mentalis eius arbitrio limites ponat. Nam per con-
fociationem civilem fit unio virium: in hac unione
con-

continentur actiones & operæ sociorū: dispensatio & applicatio virium penes summum imperium est. Unde palam fit, huic iuri obligationem perfectam subditorum responderē suscipiendi munera, obeundi delata ministeria, ac dandi, siquis interrogetur, consilia. Duo sunt, nec ea levis momenti, hoc loco animadvertenda:

(a) Obligatio Imperantis non sine summa circumspectione deligendi consiliarios ac ministros, quorum ingenium ac virtutem exploratam habeat: (1) quī usu rerum & experientia polleant, (2) quam fere provectior ætas confert; (3) constat enim, quantopere ab officialibus suis circumveniri Principes possint: (4) ipsam tamen civitatem non tam vi & armis, quam consilio & patientia regiangerique palam est. (5) Cavendum etiam Principi, ne cum suo ac communi periculo consiliarios ac ministros offendant, (6) multoque etiam magis, ne in suam ac subditorum poenam castigetur a Deo, ipsa cæcitate ac malitia suorum officialium. (7)

(b) Ex eadem Principis obligatione fini civitatis consulendi per delectum & operam consiliariorum ac ministrorum, perspicitur eiusdem ius ac libera facultas, consilia exquirendi a quocunque, qui in civitate est, & cui civile bonum dignoscitur cordi esse; huic dein Imperantis iuri eorum, quorum consilium vel opera expetitur, obligatio respondet, uti supra dictum est. Hinc iniustæ sunt, ac iuribus maiestaticis derogant eæ criminationes, quæ in statum Ecclesiasticum passim coniiciuntur, quod politicis se negotiis ingerant, quasi aut Imperans iure interrogandi, aut ii, qui sub singulari eius tutela sunt, obligatione respondendi destituerentur: præsertim cum sublimitas sacerdotii usu omnium gentium participes gravissimorum regni negotiorum fecerit illos, qui ea dignitate eminebant. Inter ministros Davidis regis recensetur Sadoc Sacerdos; qui idem intererat, cum de successore regni ageretur: *dixit quoque rex David: vocate mihi Sadoc sacerdotem, & Nathan prophetam.* (8) Idem in numero ministrorum Salomonis erat: *Erat Rex Salo-*

mon regnans - - *Et hi principes, quos habebat - - Sadoc autem Et Abiathar sacerdotes - - Zabud filius Nathan sacerdos, amicus regis.* (9) Similiter de Rege Ioa dicitur: *Fecit Ioa rectum coram domino cunctis diebus, quibus docuit eum Ioiada sacerdos.* (10) Et quis Imperanti abiudicabit, aut invidet potestatem, deligendi quempiam, cui gravissima conscientia negotia maiore fiducia aperiat? (11)

(1) *Personales qualitates eorum, a quibus in certis negotiis consilia exquirenda non sunt, exprimentur Eccli. XXXVII. 12. seq.*

(2) *Eccli. XXXIV. 9. 10. 11.*

(3) *Iniit consilium Rex Roboam cum senioribus - - dixerunt ei iuvenes. III. Reg. XII. 6. 10.*

(4) *Valde memorabile hac de re extat editum Artaxerxis Regis. Esth. XVI.*

(5) *De vastissima Romanorum potentia sic proditum est I. Mach. VIII. 3. possederunt omnem locum consilio suo, Et patientia.*

(6) *Exemplum extat II. Reg. III. 8.*

(7) *Paruit Roboam consilio iuvenum, Et non acquievit populo, quoniam averfatus fuerat eum dominus. III. Reg. XII. 15. Cum nunciatum esset Davidi, quod Et Achitophel esset in coniuratione cum Absalom, sic rogavit ad Dominum: infatua, quaeso Domine, consilium Achitophel. II. Reg. XV. 31. Isaias propheta plagas Aegypti enumerans ait: stulti principes Taneos, sapientes consiliarii Pharaonis, dederunt consilium insipiens - - dominus miscuit in medio eius spiritum vertiginis, Et errare fecerunt Aegyptum in omni opere suo. Isa. XIX. 11. & seq.*

(8) *III. Reg. I. 8. 32. 44.*

(9) *III. Reg. IV. 1. 2. 4. 5.*

(10) *IV. Reg. XII. 2.*

(11) *Cum viro sancto assiduus esto, quemcumque cognoveris observantem timorem Dei - - qui cum titubaveris in tenebris, condolebit tibi; cor boni consilii statue tecum. Eccli. XXXVII.*

XXXVII. 15. 16. 17. *Anima viri sancti enunciat aliquando vera, quam septem circumpectores sedentes in excelso ad speculandum.* ib. v. 18. *Multi pacifici sint tibi; Et consiliarius sit tibi unus de mille,* Eccli. VI. 6. *nempe uni præcipue ex millibus delecto ea committe, quæ ad privatas tuas rationes pertinent.*

§. CCXXXV.

Cum iure dispensandi munera publica connexum est ius conferendi dignitates, eaque determinandi signa externa, per quæ illæ repræsententur, vel exormentur; qualia sunt tituli, præcedentia, insignia gentilitia aut ordinis mere personalis: eodem referendum est ius decidendi lites de prædria, & suum cuique assignandi gradum: ius instituendi ordines equestres vel togatos ad excitandam æmulationem: denique ius ferendi leges, per quas delinquentium in certis causis notetur fama, eosque dignitate vel nobilitate privandi. Quibus omnibus spectatis Imperans, civilium dignitatum fons nuncupatur. Notionum de dignitate analysis sequentibus articulis continetur:

- (a) Hominum existimatio & quasi valor ex maiore vel minore perfectionis gradu pendet.
- (b) Spectato naturali statu & primæva hominum æqualitate alia est existimatio & fama simplex, alia intensiva. (1) Sed hoc loco spectatur civilis & hypothetica hominum æstimatio, quæ in civili statu ex causis supra memoratis oritur.
- (c) Is, cui secundum civilem æstimationem maior valor tribuitur, præcellere dicitur; ac præcellentia unius præ altero secundum determinatum gradum dignitas nuncupatur.

- (d) Unde consequitur, spectata civili æstimatione summam in civitate dignitatem penes Imperantem esse; quippe qui summis iuribus, & imperio gaudet, cui alii subicere sese, & cuius præcellentiam seu dignitatem agnoscere tenentur.
- (e) Ex hisce principiis & fontibus derivatur origo *iuris ceremonialis*; quod fere arbitrariis legibus, pactis, & consuetudine determinatur, nec etiam iuri imperandi aut quantitati potestatis commensuratur.
- (f) Quia publici officiales exercent iura civili imperio annexa; idcirco in dignitate positi censentur; quæ per se tanto maior est, quo maiora eidem munera demandata sunt, eaque magis animi, quam corporis robore obeuntur.

(I) §. LXXXIV.

§. CCXXXVI.

De obligatione digniores præferendi minus dignis in distributione munerum ac dignitatum, parum expedita, sed tamen usus & momenti gravissimi disputatio est. Eius præcipua capita hæc sunt:

- (a) *Dignus* sæpe vocatur quis ea tantum ex causa, quod nullo aperto impedimento per leges inducto afficiatur, quo minus dignitatem vel munus obtinere queat; quin ratio habeatur eius fructus, aut damni, quod ex eius administratione verosimiliter in his adiunctis proventurum est.
- (b) *Dignior* duplici respectu censetur, vel relate ad muneris aut dignitatis administrationem, ut perinde fit, ac si bono communi *utilior* & quasi opportunior fit: vel relate ad præcedentia ipsius merita & affectiones personales, ob quas præ aliis videtur promovendus. Interest in officiis publicis inter id, quod meri oneris est, cui ferendo certæ qualitates requiruntur, atque id, quod est honoris & emolumentum. Relate ad onus, dubium non est, quin eius, qui promovetur,

tur, plena, ut ita dicam, virium sufficientia requiratur: ea autem posita in pluribus forte munerum candidatis, aliæ qualitates, vel merita considerari solent. Primum si negligitur, peccatur in iustitiam, ut vocant, commutativam; si alterum, in distributivam; sitque *acceptio personarum*, quæ in eo sita est, ut alterum alteri præferendo respiciatur *causa imperitimens*, ut vocatur. (1)

(c) Electio quidem, quæ fit per suffragia plurium, uti ab aliis promovendi modis distinguitur, per se ac natura sua eo ordinatur, ut eligentes meliori, quo fieri potest, modo secundum iudicium suum consulant communi bono. Huc enim prævii tractatus, ac diligens inquisitione in qualitates personæ eligendæ tendunt; ut proin cum iure suffragii obligatio præferendi digniorem connexa videatur. Eadem est ratio concursus; quo habito, nisi præferatur, qui se digniorem exhibuit, iniuria stricte tali videtur affici; quia inter eos, qui concursum convocant, & inter concurrentes pactum censetur initum.

(d) Munera ac dignitates, quæ liberæ collationis sunt, generatim dignioribus conferenda esse, dubium non est; secus enim penitus tollitur æmulatione eorum, qui ad publica munera sese præparant, languescit ardor studiorum, ac conatus sese perficiendi. Non tamen negare ausim, supremum dispensatorem munerum ac dignitatum promovere aliquando posse, omissis dignioribus, etiam minus dignum, qui tamen obeundo officio impar non sit; quia penes supremum dispensatorem non modo potestas esse debet bona communia dispensandi ex rigore iustitiæ, sed etiam per viam gratiæ, præsertim si qua intervenit causa, quæ generatim in commune bonum redundat.

(e) Illud manifestum, si indignis conferantur munera & dignitates, tum quidem publicæ rei administrationem maxime turbari, bonos torpescere, honestam æmulationem deservere, & a dignis quoque munera negligi.

(1) S. Thomas 2. 2. q. 63. a. 2. ita disserit: „Quia personarum acceptio est, cum aliquid personæ attribuitur præter

„proportionem dignitatis ipsius: considerare oportet, quod
 „dignitas alicuius personæ potest attendi dupliciter: uno
 „modo simpliciter & secundum se; & sic maioris dignitatis
 „est ille, qui magis abundat in spiritualibus gratiæ donis: alio
 „modo per comparisonem ad bonum commune. Contingit
 „quandoque, quod ille, qui est minus sanctus, & minus
 „sciens, potest magis conferre ad bonum commune propter
 „potentiam vel industriam secularem, vel propter aliquid
 „huiusmodi.“

§. CCXXXVII.

Varia perveniendi ad munera ac dignitates viæ
 passim inventæ sunt, quæ rectæ sint, ac secus, in
 iure publico universali disquiri potest.

(a) Uti ius conferendi ipsa munera Imperanti competit,
 sic ab eodem concedi potest *expectativa*, vel *ius suc-*
cedendi, ex quo posteriore candidatus ius perfectum
 obtinet.

(b) Emptio, vel redemptio officiorum iis forte in locis
 iusta esse potest, ubi tanta est emolumentorum ex
 gestis muneribus profluentium ubertas, ut ipsa vena-
 litas bono publico non obsit. At ubi annui officia-
 lium redditus non pretio pro officiis expenso, sed
 duræ solum sustentationi respondent, censent aucto-
 res, qui publicis de rebus scribunt, omnium fordidi-
 dorum mercaturæ generum, quæ multa ac varia
 sunt, nullum sordidius, nullum turpius esse, quam
 magistratum & honorum mercaturam. Emptores enim
 istiusmodi ius sibi competere arbitrabuntur, eoque
 grassandi in subditorum bona, donec datum pretium
 multiplici cum scenore recuperarint.

(c) Parentum merita iusta ratio non sunt promovendi
 ad officia filios, quibus obeundis pares non sunt; cum
 Imperanti alia deesse ratio non possit, parentum
 merita in filiis remunerandi sine reipublicæ detrimento;
 nec vero parentes beneficiorum publicæ rei præsti-
 torum adeo poenitere credendum est, ut eandem
 pœsumdari a filiis velint, quam ipsi magnis laboribus
 conservarunt, atque auxerunt. Secus iisdem dici
 oportet.

oporteret, quod populus Samueli dixerat: *Ecce, tu genuisti; & filii tui non ambulant in viis tuis.* (1)

- (d) Non multum abfimilis est ratio ad honores & officia perveniendi per coniugium ineundum cum vidua, aut filia antecessoris, aut etiam cum alia puella, cui Princeps in dotem dedit officium publicum, conferendum ei, qui illam uxorem duxerit. Pietatis speciem id quidem habet; at sæpe dolendum, quod officiorum distributores nesciant, pii esse in personam privatam, quin impii sint in totam communitatem. Non enim commune bonum, sed caro & sanguis in consilium vocatur, quando electio in arbitrium foeminae coniicitur; aut certe libertati matrimonii satis consultum non est, dum sponsus puellæ obtruditur, conciliante non animi affectu, sed honoris & commodorum cupiditate.

(1) I. Reg. VIII. 5.

§. CCXXXVIII.

Hactenus de promotione actum est; nec pauciora aut leviora de dimissione officialium a muneribus publicis observanda sunt.

- (a) Si officia non personalia sint, sed hæreditaria, nec culpa præsentis officialis legitimo hæredi generatim nocere potest. 2. Quando in suscipiendõ munere pacta, & stipulationes intercesserunt, uti cum extraneus, non subditus ad gerendum officium publicum evocatus est, tum officialis contra datam fidem, & sine legitima causa dimitti non potest; secus in Germania quidem ad summa imperii tribunalia provocare, & restitutionem, aut aliam compensationem petere, atque etiam impetrare solet. 3. Difficilis etiam sit dimissio, quando officium obtentum est sub onerosa conditione exhibendæ pecuniæ, ineundi matrimonii, dimittendi officium aliud; tum collatio intuitu lucrorum ex officio percipiendorum facta usque ad mortem videtur.

(b) Side officiis liberaliter concessis sermo est, iustæ causæ dimissionis sunt 1. negligentia aut delictum officialis, 2. insufficientia virium ipsius, 3. utilitas publica. Ac dimissio ignominiosa, exactoratio ac depositio ob gravia delicta, & graves negligentias sine dubio fieri potest, ac sæpe debet, cognita tamen causa, & audito reo. Qui ob morbum; senium &c. citra culpam obeundo officio impar fit, sine inhumanitate abiici non potest, sed aliunde, quantum congruit, sustentari debet.

(c) Ex dimissione officialis, de cuius legitima causa non constat, periclitatur tum fama, & fortuna ipsius officialis, tum eius, qui ita dimittit.

(d) Ipsa officiorum diversitas spectanda est. Quædam enim negotium mere temporarium respiciunt, quale est officium legati, iudicis delegati, commissarii. Eiusmodi officiales quovis tempore revocari possunt eo fere modo, quo procuratores in privatis causis. Quædam officia non natura sua, sed consuetudine, vel statuto alligata sunt certo tempori. Ab his ante elapsum terminum citra maculam officialis, aut suspicionem delicti, vix removetur officialis; quam nescio, an semper purget illud: *promoveatur, ut amoveatur*. Si concessio per expressam clausulam ad beneplacitum Principis restricta sit; tum quidem per remotionem contra regulas iusti non aget Princeps; at fieri potest, ut regulas honesti violet. Nam istiusmodi beneplacitum naturalibus æqui, & honesti legibus continetur, nec displicere absque probabili causa potest, quod cum utilitate boni publici ante placuit. Neque vero collatio officiorum in meris gratiis numeranda est, more quorundam privilegiorum, quæ ad nutum concedentis auferri posse creduntur. Iugum enim prægrave sunt, cui, si quis humeros supponat, omni benevolentia dignus est; cum Sacramenti religione se adstringat ad gerendam publici boni curam, gravissimosque labores pro eo suscipiendos. Beneficium eius, qui munus publicum confert, in eo situm est, quod huius potius, quam alterius personæ dotibus publicum testimonium præbeat; ipsa tamen officii gestio atque administratio oneris potius & beneficii reipublicæ dati, non accepti rationem habet.

(e)

(e) Quando officium neque ad beneplacitum, neque sub pactis absque temporis definitione concessum est; tum quidem certum est, officialem nihil proprietatis in eo officio, sed solam administrationem obtinere; neque tamen eiusmodi concessionis eadem ac *precarii* ratio est, ut quidam putant. Nam precarium mere in commodum illius cedit, qui id tenet precario; contrarium in officio obtinet. Dein precarium ad nullum certum usum conceditur; in quo differt a commo-
dato; idcirco ad libitum revocabile sit, oportet, ne proprietas domino semper inutilis sit. At officia natura sua perpetuitatem habent; quia uno remoto aliter substituitur. Qui apti sunt gerendis rebus, fere non aliter industriam suam ac fidem oblato muneri accommodare censentur, quam ut absque sua culpa & voluntate non dimittantur. Etsi igitur Princeps concedendo officium non se obstringat, ut, si quem dimittat officialem, rationem in foro externo reddere teneatur; pro foro tamen interno non modo honestatem, sed etiam iustitiam lædet, & ad compensanda damna tenebitur, si absque iusta causa dimissionem decernat, atque hoc modo officialem, qui alias vitæ sustentandæ opportunitates dimittit, non modo officii emolumentis privet, sed etiam ignominia, & labe cuiusdam infamiæ aspergat.

§. CCXXXIX.

Obligationes officialium tum positivæ, tum negativæ ipsi naturæ officiorum respondent; generalis est lex contra ambitum, quem committere censetur, qui illicitas artes pro consequendis honoribus exercet; quem quidem Romani Legislatores multis legibus persecuti sunt. In ipso officii aditu peccant permulti, cum imbecillitatis suæ & ignorantiae, & desidiæ conscii officia captant, quibus ob-
eundis impares sunt, sicque miserrimis conscientiae laqueis ipsi sese implicant. Unde gravissimum est
mo-

monitum illud: *Noti quætere fieri iudex, nisi valeas virtute irrumperere iniquitates: ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in æquitate tua.* (1)

(1) Eccli. VII. 6. *Ad modum adeundi officia pertinet propositio 28. ab Innocentio P. XI. damnata.*

CAPUT IX.

Securitatis & tranquillitatis obtinendæ, conservandæ ac restituendæ nullum præsentius, magisque necessarium, remedium est, quam administratio iustitiæ.

ARGUMENTUM.

§. CCXL. Imperans civilis supremus rerum civilium iudex est, & fons iurisdictionis. CCXLI. Iudicii notio. Ordo iudiciarius. CCXLII. Officia actoris & rei. CCXLIII. Advocatorum. CCXLIV. Iudicis. CCXLV. Sententia iudicialis. CCXLVI. Remedia contra eandem. CCXLVII. Iustitium. CCXLVIII. Iurisdickio criminalis. Notio ac diversitas poenarum. CCXLIX. Eius subiectum activum est Imperans. CCL. Subiectum passivum poenæ, seu delinquens. CCLI. Obiectum poenæ seu delicta. CCLII. Proportio poenæ & delicti. CCLIII. Circa qualitatem poenæ habetur ratio temporum. CCLIV. Iudicium criminale.

§. CCXL.

Securitas & tranquillitas vitæ civilis in eo sita est, ut quisque $\tau\theta$ suum integre obtineat, quiete conservet, facile recuperet. $\tau\theta$ suum cuiusque id est, res & iura non modo a vi externa hostium, sed a proximis & civibus maxime periclitantur; quo enim

enim alter alteri propior est, ita fere cupiditate habendi aliena, invidia, odio citius accenditur; unde fraudes, violentiæ, variaque iniuriarum genera existunt. Sæpe ipsius causæ anceps definitio est, ut pars utraque iure tueatur, aut postulet, quod sibi deberi putat. In statu naturali, dum quisque in causa sua iudex, iuriumque suorum vindex est, ius perfectum cum iure belli, & violentiæ persecutionis coniunctum est. Sed istuc ius maximis incommodis & perturbationibus est obnoxium; tum quod innocens ac læsus, qui meliorem causam habet, non continuo etiam maiore vi physica polleat ad persequendas res suas: tum quod homines sui amantes, rerum multarum cupidi, erroribus ac illusionibus imaginationis subiecti ac pertinaces cito sibi iura confingant, quæ re ipsa nulla sunt, & ius obtendant, quando iniuriam inferunt. Quapropter in statu civili æquabilitas iuris contra potentes & iniquos & securitas iurium maxime quæritur; ut adeo ex ipso fine ac notione civitatis penes summum imperium etiam iurisdictio sit, seu potestas dicendi ius, & statuendi æquitatem inter litigantes. (1) Nec vero id vel ab una persona physica, vel ab unico collegio fieri potest, spectata amplitudine statuum civilium, quales hac ætate habemus; hinc iurisdictio etiam cum aliis communicanda est, ac constitui necesse est iudices subalternos vel iudicum collegia; ius vero dici in causis dubiis & intricatis

tis nequit, nisi ordine quodam ac via procedatur; idcirco per leges ac consuetudines introducitur ordo iudiciarius; quæ quidem omnia, cum ex fine civitatis dimanent, penes summum imperium sunt; ut adeo Imperans non modo supremus iudex, sed fons omnis iurisdictionis sit. Ex his pendet distincta notio, & probatio sequentium thesium

- (a) Ex fine civitatis manat necessitas, sive obligatio, ac proinde etiam facultas dicendi iuris, cui respondet obligatio subditorum ei iurisdictioni sese subiiciendi. Quia vero ea obligatio & facultas ex fine civitatis dimanat, palam est, eam non pertinere, nisi ad causas civiles, quæ ad finem civitatis pertinent, & ad personas subditas. Qui ius dicit, vel in causa ad iurisdictionem non pertinente, vel in personam non subiectam, nihil agit; cum maior in dicendo iure defectus esse non possit, quam defectus iurisdictionis; neque eo casu per se ulla obligatio parendi, aut ullus effectus oriri intelligitur; quia ex nihilo nihil fit; quod æque in moralibus, ac physicis valet.
- (b) Quia iurisdictionis ex fine civitatis profluit, & cum summo imperio cohæret, idcirco omnis alia iudiciaria potestas in civitate, & causis civilibus per se censetur subalterna, ac demandata ab Imperante; quod non obstat, quo minus secundum receptam divisionem iurisdictionis alia dicatur *ordinaria*, alia *delegata*. Illa enim exercetur ex munere proprio, sed tamen demandata ab Imperante: hæc ex commissione iuris vel hominis, estque distincta a iurisdictione illius, cuius nomine, vice & auctoritate exercetur. Nihil igitur iudici subalterno citius agendum est, quam ut noscat limites potestatis sibi demandatæ; si enim excedit; usurpat ius, quo caret, ac iniuriam infert tum litigantibus, tum superiori, cuius auctoritatem sibi arrogat. Ex varietate, qua iurisdictionis a supremo Imperante in subalternos iudices derivatur, nascitur diversitas fori pro causarum & personarum conditione: Est forum *ordinarium*, *extraordinarium*, *commune*

mune vel singulare relate ad certas personas; quale est forum militare, academicum, mercatorium &c. denique relate ad causam & personam simul iurisdictioni subiectam aliud competens, aliud incompetens vocatur.

(c) Imperans appellatur fons iurisdictionis civilis non solum, quod subalternos iudices det, & fora erigat, sed quia alia præterea diversa exercet iura ad supremam iurisdictionem pertinentia; cuiusmodi sunt reservatio certarum causarum, avocatio earundem ab inferiori ad suum tribunal, præscriptio ordinis iudiciarii, extirpatio abusuum & corruptelarum in iudicia irrumpentium: ius recipiendi relationes ab inferioribus iudicibus, & authentice declarandi leges iudiciarias, vel eas, quæ in contentionem veniunt: ius recipiendi recursus, supplicationes, aut veras, ac proprias appellationes, ius decernendi revisionem actorum: ius archivii, ius dandi rescripta moratoria in causis civilibus, ius aggratiandi in criminalibus causis, atque universe circa iudicia & iurisdictionem inferiorum iudicum exercet potestatem inspectoriam, legislativam, executoriam.

(d) Obligatio subditorum iurisdictioni supremæ, vel subalternæ respondens in eo sita est, ut nemo sibi ius dicat, aut vi privata persequatur; unde illæ regulæ profluunt: spoliatus ante omnia est restituendus: lite pendente nihil est innovandum: nec iudicii mutandi causa res alienanda est. Unde etiam constitutis nunc summis imperii tribunalibus eidem obligationi repugnant diffidationes, ac ius manuarium, ac duellum, quod vocant, fortunarum vindex; item omnis contumacia, sive inobedientia a subdito legitime in ius vocato erga iudicem in iis, quæ ad iurisdictionem exercendam pertinent.

(I) Eadem pæne apud omnes nationes & Imperantis & Iudicis notio erat: Constitue nobis Regem, aiebant Israelitæ ad Samuelem, ut iudicet nos, sicut & universæ habent nationes. I. Reg. VIII. 5. Cum paternum regnum ambiret Absalon, non se Regem, sed iudicem esse velle professus est: „Quis me constituat iudicem super terram, ut ad me veniant omnes, qui habent negotium, & iuste iudicem;“ nempe

pe filius rebellis nullis promissis aptius sollicitari, atque ad defectionem permoveri subditos posse existimavit, quam si diceret: non est, qui te audiat constitutus a Rege. Injustam fuisse hanc criminationem patet ex iis, quæ II. Reg. VIII. 15. consignata sunt: Faciebat quoque David iudicium & iustitiam omni populo. Ceterum ex ratione a nobis deducta patet, in statu hypothetico iudicia quoad substantiam a natura esse, non arbitrario hominum facta. Si præscindatur a civili statu, videtur etiam paterfamilias iudex esse naturalis in familia sua; ut in hac quoque vis privata omnis inter domesticos, quæ cum tranquillitate ac securitate eorum consistere haud posset, prohibita censeatur.

§. CCXLI.

Ex iurisdictione procedit *iudicium*, quodd est legitima causæ inter actorem & reum controversæ per iudicem facta discussio & definitio; vocaturque *civile*, quando is, qui litem moyet, privatam suam utilitatem spectat: *criminale*, in quo tenditur ad vindictam publicam delicti. In utroque tres sunt primariæ personæ, actor, reus, iudex; quamquam in criminali iudicia delicti vicem accusatoris suppleant; sed nunc quidem de civili.

(a) Primo omnium finis iudicii spectandus, nempe ut cuique ius suum tribuatur; quapropter veritas rei, & merita causæ explorari debent: ad eum finem pertinet ordo iudiciarius, iura & obligationes litigantium, ipsius iudicis. Quidquid ei fini obesse potest, a iudiciis removendum est: ac quidquid veritati rei, meritis causæ, bonæ fidei, ac conscientiæ personarum in iudicio præsentium repugnat, id pariter legi repugnat naturali, (1) ceu *calumnia*; quo nomine venit omne id, quod per fraudem, ac scienter fit ad lites iniquas movendas vel protelandas. (2)

(b) Ordo iudiciarius alius est *naturalis*, qui generatim in cognitione causæ, iisque omnibus, quæ ad eam cognitionem necessaria sunt, & in sententia eiusque

exe-

executione consistit; alius *civilis* multas sæpe formalitates, ambages, subtilitates continens, quæ ad causæ cognitionem acquirendam non inutiliter præscriptæ, non tamen ita anxie observandæ sunt. ut per usum mediæ finis evertatur.

(c) Cognitio causæ, quam ordo naturalis poscit, sita est
1. in petitione actoris: 2. citatione & exceptione rei quoad ius aut factum: 3. probationibus earumque elisionibus, quoad res patitur.

(d) Omnes consentiunt, de iure naturali ac divino esse, ut nemo condemnetur aut privetur iure suo, nisi se defendendi habuerit copiam; quia multa sæpenumero manifesta adparent hominibus, quæ longe aliter se habere videntur, quando altera etiam pars auditur; ac si factum notorium sit, tamen eius bonitas aut malitia tum ab intentione, tum aliis adiunctis pendet, quæ audienda sunt ex auctore facti, cui uni notissima esse possunt. (3)

(e) Ordo civilis, quem Imperans ad determinandum, perficiendumque naturalem dictavit, exacte servandus subalternis iudicibus est; Summus Imperans quoad ea, quæ a natura ac Deo præscripta non sunt, & pro forma tantum inferiorum iudiciorum sunt designata, non adstringitur suis legibus. Quapropter iure gaudet causam *de plano* dirimendi sola inspecta veritate, vel eandem citra strepitum ac solemnitatem ordinarii iudicii aliis delegandi.

(1) Contingit non raro, ut, quæ iusta habentur in humano foro, reprobentur a Deo. Homo enim (etsi summus sit Imperans) videt ea, quæ parent; dominus autem intuetur cor. I. Reg. XVI. 7. Exempla sunt istiusmodi. Agit quis ex instrumento super dato mutuo & quidem post biennium, ultra quod exceptio non numeratæ pecuniæ per leges non conceditur. Reus negat, pecuniam fuisse numeratam. at oneri probandi, quo gravatur, satisfacere non potest. Novit id actor apud animum suum; at instrumento suo, ac recognitione scripturæ nititur. Reus igitur succumbit: sententia transit in rem iudicatam. Enimvero quanta quanta est auctoritas rei iudicatæ, nunquam ea conscientiam actoris læsam sanabit. Molina de I. & I. tract. II. disp. 302. n. 12.

(2) *Ad excludendas calumnias introductum est iuramentum calumniæ, plura continens capita, vulgatis versutulis comprehensa: illud iuretur, quod lis sibi iusta videtur; & si quaeretur, verum non inficietur: nil promittetur, neq; falsa probatio detur; ut lis tardetur, dilatio nulla petetur. Ex quo patet, id iuramentum partim assertorium esse, partim promissorium.*

(3) *Non est Romanis consuetudo, inquiebat Festus Præses provinciæ, damnare aliquem hominem, priusquam is, qui accusatur, præsentibus habeat accusatores, locumque defendendi accipiat ad abluenda crimina. Act. XXV. 16. Exemplum dedit divinus iudex, in cuius tamen conspectu omnia nuda & aperta sunt. Vocavit (& quasi citavit) dominus Deus Adam, & dixit ei: ubi es? Genes. III. 9. & ait dominus ad Cain: ubi est Abel frater tuus? Gen. IV. 9. Clamor Sodomorum & Gomorrhæ multiplicatus est - - descendam & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint. Gen. XVIII. 20. 21.*

§. CCLXII.

Aktor dicitur, qui factum alteri imputat, sive qui iuris experiendi causa alterum in iudicium vocat. *Reum* a re dictum volunt, de qua convenitur, estque is, cui fit imputatio facti, seu cui lis movetur. Istorum singulares obligationes ac iura hisce continentur positionibus.

(a) *Invitus nemo agere, alterumve generatim seu in regula, accusare cogitur. Nam verecunda & honesta est cogitatio lites execrari; (1) quarum exitus & anceps per se est, ac sæpe inimicitias creat, & numerosas familias, aut etiam universitates inter se comittit. Cavent tamen ex pari æquitate humanæ leges, ne via agendi innocentibus præcludatur; uti contingeret, si dominus servum aut subditum, magistratus civem ob causas mere civiles carceri datum non ante dimitteret, quam solemniter iurasset de non vindicando carcere. Quæ obligatio iurata *Urpheda* vocari solet. Cumque id iuramentum exigatur ad*
tegen-

tegendam tutamque præstandam iniquitatem; hinc per leges provisum est, ut petita informatione & causa cognita, eiusdem relaxatio ad effectum agendi concedatur.

(b) Uti litem movere non cogitur actor; ita nec continuo ius suum liberaliter remittere tenetur; potest enim per se alteri id cedere: potest arbitrium, transactionem, compensationem offerre; ac si nec ista placent, semper æquitas poscit, ut ante debitorem amice moneat; quam ad agendum profiliat. Imo plerisque iudiciorum ordinationibus salubriter constitutum est, ut non ante admittatur processus, ac deductio iuris partium, quam eadem in audientia fuerint perceptæ, in qua transactio tentanda, & quid conscientiæ consultum sit, inculcandum est, antequam fortunas suas oceano processus ordinarii committant.

(c) Actori satis non est, de iustitia causæ suæ cogitare, nisi viæ suppetant, per quas eandem legitime comprobet. Imo actor nihil probans calumniari videtur; suntque partes rei, qui invitus trahitur in iudicium, magis favorabiles; & universe delicta, debita, facta non præsumuntur, sed probari debent.

(d) Uti vel contra reum etiam invitum lis movetur, vel is sponte sua contra actorem in iudicio se sistit vel suæ vel publicæ utilitatis causa (2) ita *necessarius*, aut *voluntarius* censetur reus. Eius præcipua obligatio est, ut citationi pareat, si legitima est, aut eum saltem in finem compareat coram iudice, ut de incompetencia fori, vel suo privilegio eundem informet, nisi eadem incompetencia notaria sit.

(e) Actori proinde, ut reo, in causis civilibus ius competit procuratorem litis constituendi cum libera vel limitata potestate, ad universam causam, vel partem illius. Procuratoris ergo tota potestas ex mandato pendet, quo deficiente dicitur *falsus*: fitque processus irritus perinde, ac si alterutra pars audita non fuisset. Cum res iudiciales singulari diligentia agendæ sint; idcirco per leges positivas declaratum est, cum, qui mandatum procuratorium agendi in iudicio suscipit, censeatur adpromittere diligentiam *exactissimam*, ut si

non modo dolo, sed vel culpa levissima damnnum intulerit, atque id, quod domini interest, non curaverit diligenter, id præstare teneatur.

(1) l. item si 4. §. 1. D. de Alienat. iudic. mut. caus.

(2) Uti si quis agat ex l. diffamari. S. C. de ingenuis.

§. CCXLIII.

Partes litigantes fere adsciscunt advocatos, seu patronos causarum, qui *postulare* dicuntur, id est, in iudicio desiderium suum vel amici sui exponere, aut desiderio alterius contradicere. Eorum prærogativæ iure positivo determinantur: iura & obligationes naturales potissimum istæ sunt:

(a) Ut causam non suscipiant, cui agendæ pares non sint ingenio ac peritia iuris, facundiaque.

(b) Ut causam non agant, nisi iustis honestisque mediis ac viis.

(c) Siqua delata causa noscatur iniusta, aut eius obtinendæ spes nulla sit, tenentur ab ea abstinere vel recedere; neque tum suadere transactionem possunt.

(d) Post latam adversam sententiam, male minuit salarium advocato pars litigans, eo quod patitur damnnum: advocatus autem male petit auctarium salarii: eo quod erubescat, & patitur diminutionem famæ; quemadmodum idem de medico dicendum est, sub cuius cura moritur ægrotus. Uterque enim & suscipiendo litem, & curationem morbi quasi contractum quendam aleatorium init.

(e) Iustæ sunt leges positivæ, quæ pacisci advocato de quota litis, aliumve contractum inire prohibent. Palmarium ratione victoriæ accipere licitum est: non item exigere, præsertim quando advocati iurant, se nihil exacturos ultra consuetum salarium.

§. CCXLIV.

§. CCXLIV.

Iudici tum supremo, tum subalterno multa præscribit ius ipsum naturale in hypothefi potestatis iudiciariæ civilis feu ecclesiasticæ; inprimis ut *possit*, dein ut *velit* iustitiam administrare; quocirca necesse est primo, ut iurisdictione, seu potestate dicendi iuris præditus sit tum spectata causa, tum persona simul. Alterutrum si deficit, nihil agit magnis adparatibus & sumptibus. Voluntas iudicis immoto & inexorabili iustitiæ amore teneatur necesse est; quia ipsius tribunal veluti portus innocentiae, & perfugium contra iniurias est. Sublata eius iustitia dicuntur *moveri* ac labare *fundamenta terræ*; eoquod totius civitatis finis, ac ipsa quodammodo civitas subvertatur. (1) Voluntas constans ius suum cuique tribuendi, poscit

(a) Primo, ut index facilem se præbeat in adeundo, & partem utramque patienter audiat.

(b) Secundo, ut perturbationes & cupiditates animi sui excludat, per quas iustitia maxime corrumpitur. Quare nec excandescere eum oportet adversus eos, quos malos putat, nec calamitosorum precibus illaerymari. (2) Quæ animum maxime inflectunt, sunt malum ac bonum vel relate ad ipsum iudicem, nempe timor & cupiditas, vel relate ad alium, nempe odium & amor; quæ gravibus præceptis & exemplis ex sacro Codice illustrari possunt.

(c) Tertio ut media adhibeat cognoscendæ veritati, meritisque causæ ponderandis idonea. *Iudicantem oportet cunctarum, & ordinem rerum plena inquisitione discutere.* (3) Iudicis igitur est, ea supplere, quæ sunt iuris, inducendo leges, statuta, ac legitimas consuetudines,

(4) aut quæ ex deductis in iudicium parti litiganti competere dignoscuntur, etsi ipsamet ea ignoret.

(1) Pfal. LXXXI. in quo Deus tanquam supremus omnium iudicum iudex exhibetur: „Deus stetit in synagoga deorum: in medio autem deos diiudicat: (interest concilio iudicum, eosque ipse iudicat) nescierunt (iniqui iudices) neque intellexerunt, in tenebris ambulant: movebuntur fundamenta terræ.“

(2) l. observandum. 19. D. de officio Præsidis.

(3) C. II. XXX. q. 5.

(4) l. un. C. ut quæ defunt advocatis.

§. CCXLV.

Auditis probationibus & exceptionibus fit conclusio in causa, quam sequitur sententia definitiva; de qua nota

(a) Iudex sententiam pronunciare tenetur pro ea parte, quæ pensatis omnibus causam habet probabiliorem. (1) Neque quando litigantes habent pro se opiniones æque probabiles, potest iudex pecuniam accipere pro ferenda sententia in favorem unius præ alio. (2) Neque citra acceptam pecuniam litem amico adiudicare potest, utpote cuius dominus ipse iudex non est; sed vel generalia iuris principia, cæu de possessione, valore actus &c. in subsidium assumenda sunt, vel recurrendum ad transactionem, divisionem, sortem.

(b) Quærunt, iustene condemnet iudex in causa civili aut criminali eum, quem privata scientia certo scit, esse innocentem, etsi in iudicio videatur probari nocens? Tentanda quidem sunt omnia, ne innocentem vulneret, quem sanare debebat petitem ab adversariis; imo potius decedendum est ab officio, quam ut contra veritatem pronunciet; si nec decedere possit, in utraque causa potius ferenda, quam facienda mala sunt. Non enim publica persona dicitur, quia publicam sequi tenetur falsitatem; nec ita mechanicè adstringitur alle-

allegatis, ut sententia non ex ipsius iudicio, conscientia ac religione procedere debeat.

(c) Altera est quæstio de vi rei iudicatæ, tantane sit, ut, si de iure partis postea certo constet, eidem tamen inhærere pars victrix possit? Novi, quid præscriptioni tribuant leges; parem vim transferendi dominia tributam esse rei iudicatæ, non novi. Generalis est regula, præsumptionem cedere veritati: ac sententia quidem iudicialis præsumptione facti particularis nititur.

(1) Prop. 2. inter damnatas ab Innoc. P. XI.

(2) Prop. 26. inter damnatas ab Alexandro P. VII.

§. CCXLVI.

Vitia iudicum speciali notata nomine, itemque remedia sanandi plagas ab iisdem inflictas enumerari breviter oportet.

(a) Crimen *barrataria* committit iudex, quando pecunia corruptus iniquam profert sententiam: *crimen concussionis*, quando intentato metu extorquet a litigantibus pecuniam. Dubium non est, quin iudex parti læsæ teneatur ad reparationem damni, quando corruptione, dolo malo aut per culpam cum gravi peccato coniunctam eidem nocuit, aut si ob culpam & imperitiam a iudice superiore ad reparandum damnum condemnatus est. Si ea teneatur doctrina, quam de culpa vulgo tradunt, tamen animadvertendum est, contingere posse, ut negligentia, quæ in externo foro pro levi vulgo habetur, spectata re, eiusque gravitate, quæ in iudicio agitatur, pro conscientia foro gravis sæpe habenda sit.

(b) Contra suspectos iudices per leges positivas suppetit iuramentum perhorrescentiæ, sive eieratio bonæ spei.

(c) Contra iniquam sententiam appellatio iudicialis locum habet, sive provocatio ab inferiore iudice ad superiorem ratione gravaminis per sententiam illati, & gradatim

datam facta. Eodem pertinet remedium supplicationis vel revisionis a summo Imperante petitæ. (1)

- (d) Contra fraudes, fordes, crassam ignorantiam iudicum datur *accusatio syndicatus*, in qua si probatione deficiat actor, eo graviore id poena luet, quam magis interest boni communis, auctoritatem iudicum, ac tribunalium factam tectam conservari.

(1) Eccli. V. 7. 8.

§. CCXLVII.

Iustitium est status civitatis, in quo iudicia cessant, estque vel *universale*, si tota in civitate seu republica, vel *particulare*, si qua in parte cessent: dein *necessarium*, quod ob publicas calamitates invito etiam Imperante contingit; *voluntarium*, cuius ratio in eius arbitrio sita est: rursus *continuum* & *perpetuum*, cum spes nulla est, iudicia restitutum iri, *temporarium*, quando iurisdictio suspenditur ad tempus. De his sic statuendum:

- (a) In iustitio particulari vel adeunda sunt superiora tribunalia vel mora ferenda est cohibita vi privata, nisi summum sit in mora periculum, uti contingit in defensione possessionis adhibita in continenti.
- (b) Si iustitium incidit voluntarium & universale, sed temporarium, lapsus termini expectandus est, ceu in feriis. Siquod negotium moram haud patitur, ius dicetur; quemadmodum contingit de vi & alimentis tempore feriarum.
- (c) Vis privata locum habet in iustitio continuo & universali, idque vel obtingit de *iure*, cum quis versatur in locis non occupatis, in quibus nulla est civitas: aut de *facto*, cum civitas in anarchiam abiit, ac subditi Imperantem non audiunt.

(d)

- (d) Si iudex cognitionem causæ ad dilatare aperte reiicit, censetur incidere iustitiam voluntariam ac particularem; ac tum ab inferiore ad superiorem provocare licet; si supremus sit iudex, qui administrationem iustitiæ neget, potius ferendum est privatum malum, quam commune bonum turbandum.

§. CCXLVIII.

A civili iurisdictione ad criminalem progredior; cui notio *pœnæ* præmittenda est, quæ definiente Grotio est *malum passionis*, quod infligitur ob *malum actionis*. Opera veniunt pœnæ nomine, quatenus molesta sunt, vel ignominiosa, & ad passiones inferuntur. (1) Colliges:

- (a) Uti bonorum ac malorum, ita pœnarum genus est multiplex; ac dividi solent in capitales, non capitales: corporis afflictivas: quædam opponuntur bonis fortunæ, ut mûltæ pecuniariæ, confiscatio: aliæ honori, libertati, iuribus acquisitis civitatis, nobilitatis.

- (b) Infliguntur pœnæ ob malum actionis. Igitur earum finis est, 1. *satisfactio*, ut iniuria castigetur, & delinquens animum nocendi deponat, aut forte etiam vires male agendi amittat; uti si extra statum nocendi ponitur; quo spectato sine pœna dicitur *asscuratoria*. 2. *Emendatio*, ut mutet animum male agendi, & resipiscat: unde *emendatrix* vel *medicinalis* nominatur; 3. ut alii successu vel impunitate improborum non modo non alliciantur ad peccandum, sed potius alieno periculo sapere discant, & deterreantur a malo: unde *exemplaris* dicitur. Dicunt, ultionem seu vindictam non esse aptum finem, quem puniens sibi præfigat; quia vindicta seu ultio nihil est, nisi voluptas ex solo delinquentis dolore capta; quæ quidem voluptas inhumana sit, neque conducibilis, vel ad perfectionem delinquentis, vel societatis humanæ, seu ad salutem civitatis. Nisi vehementer salior, tota hæc deductio, quæ nostra ætate novas in-

duxit etiam in theologia, quod mirere, opiniones, nititur definitione arbitraria, a Wolfio parum cogitate proposita. Si ob læsum honorem Dei vel hōminis pœna infligitur lædenti, non ego tam voluptatem capio, quia malum fit lædenti, sed quia æquum est, ut honori læsi satisfiat: qui, quod iustum est, non facit; patitur, quod iustum est: nihil mali eidem opto, quamdiu bonus est; si bonus esse præfracte renuit, cupio, ne impune opprimatur dignitas & honor læsi. Mens mea non est fixa in malo lædentis, sed in dignitate læsi, nec tam peccantem, quam peccatum averfor. Si iustissimus Deus condemnat, & affligit contemtores maiestatis suæ, voluptatem sentio, quod summa maiestas quodammodo salva sit, & impietati non succumbat; quod si fieri non possit sine calamitate læsi, hic exedat offam, quam intrivit: volo honorem Dei impune non conculcari. Si summus Imperans civilis minister Dei est: si non frustra gladium portat; non video, quare *pœnam vindicativam* infligere non possit; oportet enim, ut minister honori domini consulat. Multi sunt loci V. T., qui hanc mihi notionem ingerunt; (2) neque vero ideæ rerum ad ius necessarium, & absolutum pertinentium aliæ sunt in novo, quam veteri testamento,

- (c) Differt igitur pœna a restitutione vel reparatione damni dati. Nam restitutio fundatur in læsione iuris perfecti relativi seu proximo competentis: pœna irrogatur propter violationem legis qua talem: restitutionis mensura est quantitas læsionis: pœna determinatur ex quantitate tum læsionis, tum moralitatis, qua delictum patratum est; restitutio locum habet, ubi nullum delictum vel culpa intercessit: pœna non item. Idcirco restitutio non recte appellatur *pœna compensatoria*. (3) Remissa pœna proprie tali non continuo reparatio damni censetur remissa; quia iuri privatorum sine necessitate vel utilitate publica derogari non potest.

(1) De I. B. ac P. L. II. C. XX. §. I.

(2) Exod. XXXII. 26. Deut. XXVII. 15. &c.

(3)

(3) *Pœna dupli & quadrupli, quatenus simplum continent, utique reparationem damni respiciunt, quoad excessum propriæ pœnæ rationem habent. Dudum illæ quidem in usu erant. Exod. XXII. 1. II. Reg. XII. 6. Luc. XIX. 9. Sed istiusmodi pœnæ, quæ favorem & utilitatem actoris unice respiciunt, abrogatæ nunc sunt, & pœnæ pecuniariæ ad fructus iurisdictionis referuntur.*

§. CCXLIX.

Subiectum activum pœnæ est is, cui ius eandem infligendi convenit, de quo positiones sunt sequentes :

(a) Imperanti civili ius puniendi indubitato competit tanquam medium ad obtinendum finem securitatis necessarium. Legis auctoritas sine comminatione pœnæ nulla est; cum infinitus sit numerus stultorum, qui non tam virtutis amore, quam formidine pœnæ in officio continendi sunt. Ex quo fit, ut qui pœnam exerit in delinquentes, revera beneficus sit in alios, totamque communitatem. De iure vitæ ac necis, posteaquam id tot iam seculis inde a conditis civitatibus exercitum est; disputant nunc, quod mireris, verene Imperantibus competat. Nihil in hanc sententiam, quod æque peremptorium sit, afferri potest, ac sententia Doctoris Gentium: *Dei minister est tibi in bonum: si autem malum feceris, time; non sine causa gladium portat: Dei enim minister, vindex in iram ei, qui malum agit.* (1) Enimvero gladius non multas pecuniarias aut confiscationem, non damnationem ad opera publicæ, non exilium, non perpetuos carceres, neque verbera aut solam mutilationem, sed necem, pœnamque mortis denotat. Sed revera necessitas capitalis pœnæ obscura non est, si integra conservanda est salus publica; abscindenda a corpore sunt membra putrida, nec satis restinguitur ardor seu furor delinquendi, nisi sanguine restinguatur. Quid enim, si Princeps morte afficere haud posset transfugas, proditores, perduelles, grafatores viarum?

(b)

(b) Non modo ius, at obligatio quoque puniendi penes Imperantem est; (2) cum alias nec delinquentium, nec aliorum coerceri proclivitas peccandi possit. Neque vero hæc obligatio tollit ius aggratiandi; quia finis per pœnas intentus ex specialibus casibus non pendet, nec ad quemlibet usum mediorum adstrictus est. Habet enim ipse suos gradus, & conciliari debet cum fine, qui per gratiam factam intenditur. Præceptum illud divinum V. T. *maleficos non patieris vivere*, (3) qua positivum est, ad legem gratiæ ac libertatis non pertinet, neque vero pertinere unquam Ecclesia agnovit, ad quam unam spectat, leges divinas authentice interpretari: quamquam eo loco sacri Codicis non quæcunque malefacta, sed præstigiae unice respiciuntur.

(c) In statu naturali cuiusvis quidem ius defensionis etiam cruentæ, ac ius securitatis eo, quo explicavimus, modo intelligitur attributum; non item *ius puniendi*, quod ex imperio & subiectione dimanat; ius cogendi alterum ad semet perficiendum ope pœnæ emendatricis manifeste pugnat cum iure libertatis, omnemque tolleret de rebus suis disponendi facultatem; cum iam cuiusvis in determinandis actionibus suis non liceret suum sequi iudicium, sed alter alteri subiiceretur. Delinquens fit inferior innocente in foro Dei; non autem æqualitatis ac libertatis iura in societate humana ob delictum perdit. Verba Caini: *omnis, qui invenirit me, occidet me*; (4) non aliorum ius occidendi vel puniendi homicidam, sed acerbos conscientiæ morsus, mentisque sceleratæ perturbationem indicant. Istiusmodi enim homines omnia tuta timent. Accedit, quod sacræ literæ addant: *Dixitque ei Dominus: nequamquam ita fiet; sed omnis, qui occiderit Cain, septuplum punietur*; (5) id est secundum notum hebraicum, valde, graviter, cumulate punietur. Nemini ergo competeat ius occidendi hominem fontem ac reum.

(1) Rom. XIII. 4.

(2) c. est iniusta. 33. XXIII, q. 4. & c. ut Clericorum. 13. de vita & honest. Cler.

(3)

(3) Exod. XXII. 18.

(4) Gen. IV. 14.

(5) ibid. v. 15.

§. CCL.

Subiectum passivum pœnæ est delinquens, id est, delicti causa physica vel moralis, cui id imputari potest. (1) Est igitur iuris naturalis regula, quam leges Romanæ proferunt: *Sancimus, ibi esse pœnam, ubi & noxia est - - peccata suos teneant auctores; nec ulterius progrediatur metus, quam reperiatur delictum.*

(2) Unde consecutaria deducuntur.

(a) Communicatio pœnarum intuitu tertii iusta est, quatenus tertio delictum imputari potest. Reparatio damni per se delictum prævium non requirit. Igitur per sententiam iniungi potest ei, qui culpam theologicam non commisit; neque ea sententia ex præsumptione culpæ theologicæ censetur ferri, sed ad acuendam hominum industriam, ac vigilantiam; nec etiam obest, quod qui illud incommodum ferre debet, *puni-ri* dicatur, nempe pœna improprie & latius sumpta, cuius iustissima causa subest. Hinc regula iuris suam exceptionem ipsa addit: *sine culpa, nisi subsit causa, non est aliquis puniendus.* (3)

(b) Æque iuris naturalis est: quod in legibus citatis adiungitur: *propinquos, notos, familiares procul a calumniis submovebimus, quos reos sceleris societas non facit. Nec enim affinitas, vel amicitia nefarium crimen admittunt.* (4) Consentit alia lex: *crimen vel pœna paterna nullam maculam filio infligere potest. Nam unusquisque ex suo admissio sorti subiicitur, nec alieni criminis successor constituitur.* (5) Quando Deus iniquitatem patrum visitare in tertiam & quartam generationem dicitur; (6) id, quod pœna est relate ad parentes, quorum posteritati nulla felicitas relinquitur, censetur *calamitas* relate ad liberos, eamque poste-

posteritatem, quæ privatur iure, quod totum a divina dispositione pendet; & quod ipsum nec infontibus debetur. (7) Eadem tamen calamitas parentibus & avis ante prænunciata magnam absterrendi a peccato vim habet: qui liberorum ac nepotum tanto studio tenentur, ut illorum ærumnis plus, quam suis affici aliquando videantur. Legibus humanis effectus quidam pœnarum a parentibus in liberos derivantur præcautionis iure, tum ne liberi improbitatem parentum imitentur, tum ne ulciscantur iustam parentum necem. Hinc pœna perduellionis in liberos extenditur, at non capitalis. Ius civitatis & successio- nis in bona parentum ad filios non devolvitur, nisi per patrem. Hinc confiscatio bonorum & perpetua exclusio a iure civitatis relate ad liberos tantum indirecte & per consequentiam in infontes cadit.

(c) Hæres ex delicto defuncti non tenetur ad pœnam, nisi nova obligationis causa solvendi multam pecuniariam aliunde accesserit; id, quod ex dispositione iuris Romani contingit, 1. si post litem contestatam, in qua ad persecutionem pœnæ pecuniariæ agitur, reus moriatur. 2. Si eiusmodi pœna per sententiam iam dictata sit. 3. Siquid ex delicto defuncti ad hæredem pervenit. 4. Si ipse defunctus datum damnum compensare ex bonis suis obligatus in conscientia vel ante sententiam iudicis fuit. Ita ex æquitate canonica decidi solet. (8) 5. Si in causa criminali expensæ litis debeantur. 6. Si reus ex conscientia criminis, cui publicatio bonorum adhæret, mortem sibi consciverit.

(d) Quæstiones aliæ non paucæ huius loci propriæ sunt: 1. Quomodo paterfamilias teneatur ex delictis domesticorum. 2. Quomodo Princeps aut tota civitas obligetur ex delictis privatorum subditorum & damno exteris illato. 3. Quomodo subditi ac civitas obligentur ex delicto privato Imperantis.

(1) §. XXXV. & seq.

(2) l. fancimus. 22. C. de Pœnis.

(3) c. 23, de R. I. in VI.

(4)

- (4) cit. l. 22. C. de Pœnis.
 (5) l. crimen. 26. D. de Pœnis.
 (6) Exod. XX. 5.

(7) Unde explicatum habet proverbium illud Iudæorum :
Jerem. XXXI. 29. & Ezech. XXXVIII. 2. Patres comederunt uvam acerbam, & dentes filiorum obtupescunt, id est, patres peccarunt, filii luunt.

- (8) c. final. de sepult.

§. CCLI.

Obiectum pœnæ sunt delicta & culpæ ; ea spectantur duplici ex parte ; 1. qua obsunt tranquillitati & securitati civium, aut civitatis : 2. qua repugnant vel immediate divino honori, ceu blasphemia, vel perfectioni ipsius delinquentis. De utroque genere sic statue.

(a) Naturalibus iisque gravissimis erga summum Deum officiis non satisfacit Imperans, qui divinum honorem, ac sacrosanctam religionem impune violari a suis, & conculcari patitur ; præsertim cum divina iustitia acerbissimas plagas in civitates impias soleat effundere. (1)

(b) Vulgo dicitur : cogitationis pœnam nemo patitur, nempe in foro humano ; nec conatus criminis univèrse punitur, quo interna voluntas in actum quandam exteriorem, sed imperfectum & inchoatum processit. *Quid enim obsuit conatus, cum iniuria nullum habuerit effectum?* (2) Sunt tamen delicta, in quibus conatus criminis pro crimine habetur, & plectitur, ceu crimen læsæ maiestatis, homicidium proditorium, parricidium ; ac fere univèrse pœna extraordinaria afficitur conatus pro illius quantitate ; habet enim criminis præparatio suos gradus.

(c)

(c) Peccata, quorum oppositæ virtutes coactionem non habent, non continuo semper impunita manent; quia officia imperfecta in statu civili sæpe evadunt perfecta. Imo Iustinianus quatuor species *quasi delictorum* enumerat, suntque 1. imperitia male iudicantis. 2. Deiectio vel effusio ex cœnaculo. 3. Positio vel suspensio eius, quod transeuntibus periculo esse potest. 4. Damnum in navi, caupona vel stabulo datum. (3) De culpis, quas iuridicas vocant, adnotatio facta est paulo ant. (4)

(1) Conf. §. CCXXXI.

(2) l. 1. §. 2. in fin. D. quod quisque iuris.

(3) Instit. L. IV. tit. 5. de obligationibus, quæ ex quasi delicto nascuntur.

(4) §. CCL. (a.)

§. CCLII.

Proportio inter delictum & pœnam spectatur tum in determinatione pœnæ ob meritum, tum in executione illius, quatenus exasperanda, vel mitiganda est. Præcipuæ sunt regulæ sequentes:

(a) Determinatio pœnæ ob meritum pendet 1. a subiecto, quod læsum est; quo loco consideratur qualitas personæ offendentis & offensæ, adiuncta armorum, partis læsæ, causæ, loci, temporis. 2. Ex effectibus ac damnis, quæ in rempublicam redundant; unde fit, ut delicta in se non admodum atrocia, si invalescere incipiunt, gravioribus suppliciis coerceantur. 3. Ex proceresi, sive quantitate moralitatis, qua delictum patratum est.

(b) In determinanda pœna etiam personæ, quæ illam subire cogitur, habetur ratio; si persona vilior fuerit, inquit Imp. Honorius & Theodosius, cui damnum famæ non sit iniuria, pœnam patiatur exilii. (1)

(c)

(c) Proportio pœnarum quoad exactionem respondet pœnarum finibus; uti cum finis pœnæ sit delinquentis emendatio, fieri potest, ut is in continenti pœnitentiam declararit, vitam longo iam tempore inde a delicto patrato emendarit, (2) aut ipsa carceris diuturnitate partem pœnæ exsolverit. (3) Aliquando officiculo est hominibus, dum delicta protrahuntur in lucem inflicta pœna publica. De multitudine peccantium ita differit S. Thomas: „Quando tota multitudo peccat, est de ea vindicta sumenda, vel quantum „ad totam multitudinem, sicut Aegyptii submersi sunt „in mari rubro, prosequentes filios Israel, ut habetur „Exod. XIV. & sicut Sodomitæ universaliter perierunt, „Gen. XIX. vel quantum ad magnam multitudinis „partem, sicut patet Exod. XXXII in pœna eorum, „qui vitulum adoraverunt. Quandoque vero, si spe- „retur multorum correctio, debet severitas vindictæ „exerceri in aliquos paucos principales, quibus pu- „nitis ceteri terreatur; sicut dominus Numer. XXV. „4. mandavit suspendi populi principes pro peccato „multitudinis. Si autem non tota multitudo pecca- „vit, sed pro parte, tunc si possunt mali secerni a „bonis, debet in eos vindicta exerceri, si tamen hoc „fieri possit sine scandalo aliorum; alioquin parcendum „multitudini, & detrahendum severitati.“ (4)

(1) l. noverint. a. C. ut intra certum tempus.

(2.) *Ob eam causam per humanas leges a persecutione pœnali regulariter eximit præscriptio 20. ann. id. quod æquitatem naturalem habet. Unde Plinius l. X. Epist. 40. ait: Reddere pœnæ post longum tempus plerosque iam senes, & quantum affirmatur, frugaliter modesteque viventes, nimis severum arbitrabar. Pariter iuris positivi est abolitio criminis per actum gratiæ a Principe facta, quæ ad ius aggraviandi referri potest. Exemplum extat l. i. C. de sententiâ passis & restitutis; ubi Antoninus Imperator quendam in insulam deportatum provincie suæ in integrum restituit, dicens: Ut scias, quid sit in integrum restituere honoribus & ordinibus tuis & omnibus ceteris te restituo.*

(3) *Et si carcer secundum ius civile Romanum (secus de iure canonico) ad custodiam, non ad pœnam destinatus sit, (toto tit. D. de custodia & exhibit. reor. & C. tit. de custodia*

dia reor.) continet tamen in se pœnam, & ideo eius diuturnitas est causa mitigandi pœnam ordinariam. Hinc l. 23. C. de pœnis, Imperatores vetant in exilium eiici illos, qui longo carcere afflicti fuerunt.

(4) 2. 2. q. 108. a. 1. ad. 5.

§. CCLIII.

De ipsa pœnarum natura ex temporibus differendum est; certe aliter de pœnis non nulli hodie philosophantur auctores, ac præterito ævo.

- (a) Pœna infamiae ac mutilationis non emendari delinquentem, seu ad nova delicta incitari putant; eo quod istiusmodi homines publico odio expositi honestam sustentationem quærere non iam possint.
- (b) Pœnam exilii tum bono civitatis, quæ numero civium & capitibus minuitur, tum iustitiae erga externos, in quorum territoria pessimi homines extruduntur, tum emendationi delinquentis obesse putant, qui linguæ externæ forte ignarus, cum alimenta sibi promereri ægre possit, ad furta ac rapinas impellitur.
- (c) Talio est vindicta par, ut quod quis fecit, idem in semet ferat. In homicidio certe locum habet, ut, qui effuderit sanguinem alterius, fundatur sanguis illius. In aliis alia multa circumspicienda sunt.

§. CCLIV.

Hac de pœnis præmissa theoria præcipua capita iurisdictionis criminalis, quantum id ad nostrum institutum pertinet, cito expedientur. Ea iurisdictiono olim *merum imperium* vocabatur. (1) Eandem, perinde ac civilem hoc ævo dividunt in patrimoniale atque in hæredes transeuntem, quæ nempe territoriis annexa, & Principum propria est, atque in persona-

sonalem, quæ vi demandati officii conceditur, sive ab uno iudice, sive a collegio iudicum exerceatur. Illud certissimum est, iudicium criminale sine gravissima multorum iniuria exerceri non posse ab eo, qui iurisdictione criminali caret. Ex ipsa autem eius iudicii gravitate, in quo de vita & sanguine, de bonis & fama delinquentis agitur, multa corollaria derivari possunt:

- (a) Inquisitio *specialis* de commisso crimine in personam determinatam fieri non potest, nisi eadem sufficientibus iudiciis gravata sit.
- (b) Probationes pro condemnatione rei, unde unde petantur, plenæ esse debent, & luce meridiana clariores. (2)
- (c) Torturæ usum seu iustitiam passim impugnant, ea ducti ratione, quam dudum attulit S. Augustinus l. XIX. c. 6. de civ. Dei: *Cum quaritur, utrum sit nocens, cruciatur; Et innocens luit pro incerto scelere certissimas pœnas, non quia illud commississe detegitur, sed quia non commississe nescitur; ac per hoc ignorantia iudicis plerumque est calamitas innocentis.* Sed qui usu pollent rerum criminalium, alia doceri se aiunt ab ipsa experientia, optima rerum magistra.
- (d) Æquitas ac sana ratio postulat, ut reo defensionis locus detur admissis etiam advocatis, quorum opera ad formandos pro sua innocentia articulos possit uti. Imo Imperator Severus rescripsit; *Confessiones reorum pro exploratis facinoribus haberi non oportere, si nulla probatio religionem cognoscentis instruat.* (3)
- (e) Quamvis istiusmodi advocatorum officium non exposcat, ut reos variis artibus in perniciem reipublicæ a pœnis eximant; tamen operam dare debent, ne accusati clientes ipsorum imperitia, incuria, negligentia, ac solertis defensionis defectu irreparabile damnum subeant. Non ineptis argumentis a pœna ordi-

ordinaria defendent eum, qui volens occidere Catum, errore improvise occidit Sempronium.

(f) An reus in iudicio capitali, in quo citra confessionem suam se convinci non posse videt, crimen suum fateri teneatur, non levis est disputatio, ex generalibus notionibus iuris ac respondentis obligationis, dein ex principiis iuris publici universalis decidenda. Pufendorfius de pœnis ita differit: „Certum est, legis naturalis transgressores pœnam manere; quia hæc legis cuiuscunque certa comes; & naturæ haud quidquam repugnat, ut, qui malum fecit, malum patiatur. Sed illa nimis imperita foret illatio, si quis diceret: „ius parit obligationem; ergo qui legem violat, obligatur in foro humano ad pœnam ultro sibi arcessendam. Argute Hobbesius de cive c. XIV. §. 7. „Secunda pars legis, quæ pœnaria appellatur, mandatoria est, Et loquitur tantum ad ministros publicos. „Non extat in lege hoc præceptum: tu fur patrato furto ad patibulum ultro ambula; sed hoc extat: „tu magistratus furem convictum suspendi curato. „Ergo non peccat in eo fur, si non suspenditur, sed „magistratus, qui proficuum reipublicæ animadversionem prætermisit. - - Ex istis porro & hoc colligitur, quemadmodum in tribunali humano se ipsum nemo deferre, aut de crimine ultro fateri tenetur; „ita iniquum esse, in causis criminalibus reo iuramentum calumniæ iniungere.“ (4)

(1) l. 3. D. de Iurisdic. *Merum est imperium, habere gladii potestatem ad animadvertendum in facinorosos homines, quod etiam potestas appellatur.*

(2) l. 16. C. de Pœnis. l. fin. ib. de Probationibus. l. fin. ib. si ex falsis instrumentis.

(3) l. 1. §. 17. D. de quæstion.

(4) Pufendorf. de I. N. & G. l. VIII. c. III. §. 4. conf. Böckn. tract. de delictis. l. I. C. I. §. II. a n. 35.

CAPUT X.

Per potestatem legislativam non modo fini civitatis immediate consulitur, sed etiam omnia media eidem fini consentanea in usum deducuntur, ut adeo potestas legislativa velut anima corporis civilis, ac leges seu totidem operationes eiusdem animæ spectari debeant.

ARGUMENTUM.

§. CCLV. Ratio ordinis: notio legis. CCLVI. finis, & materia legum, seu actiones. CCLVII. circa quas lex versatur variis modis. CCLVIII. Lex fundata in præsumptione. CCLIX. quid sub legem non cadat? CCLX.	Subiectum activum legis. CCLXI. forma legis seu promulgatio. CCLXII. Effectus, seu obligatio, CCLXIII. conscientiam afficit. CCLXIV. subiectum passivum legis. CCLXV. territorium.

§. CCLV.

Infirmitati humanæ voluntatis, & opinionum inconstantia ac varietati, & quo maxime hominum vita perturbatur, neglectui officiorum mederi debet societas civilis ac commune imperium, ut adeo leges, sive actus, quo istuc imperium se potissimum exerit, instar medicamentorum spectari soleant. Nihil igitur mirum cuiquam videri debet, quod hanc de legibus tractationem quasi ad calcem iurisprudentiæ publicæ reiecerimus. Quippe necesse erat, ut interna corporis civilis constitutio, eiusdemque operationes, atque etiam morbi, tum singulorum

membrorum, tum corporis universi ante perspicerentur, quam empyricorum more, nulla præmissa theoria ad notitiam medicamentorum procederetur. Nunc igitur a notione legis exordiendum est, quæ passim duce S. Thoma dicitur ordinatio rationis ad bonum commune ab eo, qui curam communitatis habet, promulgata. (x) In hac notione, quacum alii, et si verbis discrepent, re conveniunt, insunt istiusmodi notæ, quæ totidem partes sint præsentis tractationis. Nam *essentia* legis in ordinatione, sive iussu aut decreto sita est: *materia* in eo, quod rationale sive rationi consentaneum, & *fini* civitatis, nempe communi bono accommodatum est: *Principium activum*, sive causa efficiens legum est summus Imperans, qui curam communitatis habet; cuius iuri non potest non obligatio subditorum tanquam *effectus* respondere, qui ipsi *subiectum passivum* legum vocantur. Denique *forma legis* in promulgatione communitati facta consistit. Ex his colligitur, quid inter legem, aliosque affines actus intersit.

(a) *Pactum* inter æquales potissimum initur, eosque consentientes in idem placitum. Non repugnat tamen, ut Imperans pacto se adstringat subditis; quod si respiciat publicum regimen civitatis, relate ad Imperantem rationem pacti servabit, relate ad subditos lex censetur, unde leges fundamentales nomen habent. Universe lex relationem Imperantis ac subditi continet, atque in invitos cadit: non item pactum.

(b) *Præceptum* quoad obligandi vim a lege non differt, ut omnis lex præceptum sit, non contra præceptum etiam lex. Illud enim in societate minore, ceu herili & pa-

& parentali, itemque in commodum præcipientis dari potest; non item lex.

(c) *Statutum* communitatis subalternæ maxime proprium est.

(d) *Consilium* & *dogma* magis ad intellectum referuntur: lex ad voluntatem Imperantis ac subiecti. Ac consilium quidem nullam parendi necessitatem affert, & superiori quoque suggeritur. Dogma doctrinam fidei ac morum, eiusque authenticam interpretationem denotat.

(e) *Rescriptum* est responsum singulare summi Principis datum ad supplicationem subditi, vel consultationem iudicis subalterni.

(f) *Mandatum* peculiare iussum Imperantis vel iudicis est, ac non tam communitati, quam singulis datur. Sæpe actum denotat, quo alteri negotium gratis gerendum committitur, & ab hoc suscipitur; cumque istius consensum poscat; etiam æquali, imo Superiori committi potest. Quo modo apostoli Ioannem, & Petrum totius Ecclesiæ caput in Samariam misisse memorantur. (2)

(g) *Regula* latius patet, ac lex, & non præcepta duntaxat, sed consilia quoque complectitur; qui legem appellant *regulam*. secundum quam actiones instituere obligamur, legem a præceptis ac statutis non distinguunt. præterquam quod ex præconceptis de naturali lege & obligatione opinionibus notam quoque superioris ex notione legis contra communes receptasque ideas expungant. (3)

(1) I. 2. q. 90. a. 4.

(2) Act. VIII. 14.

(3) Canon, a qua voce iuris canonici appellatio ducta est, regulam denotat, non quod constitutiones ecclesiasticæ vi obligandi destituantur, sed quod id nomen antiquis ecclesiæ Patribus ad evitandam profanorum hominum invidiam, sua-

vitatemque ecclesiastici regiminis exprimendam accommodatius visum sit.

S. CCLVI.

Finis ultimus legum civilium, isque intrinsecus idem est, ac finis civitatis, seu commune bonum: fines propiores sunt media ad finem ultimum accommodata, ceu informatio Politicæ, determinatio ordinis iudiciarii, contributiones &c. ut proinde univèrse & ipsa lex medium sit, & determinatio mediorum: ac potestas legislativa in iure determinandi media ad finem obtinendum necessaria consistat, atque ob hanc causam ex ipso fine ac natura mediorum suos limites nanciscatur. Ea media ad obtinendam tranquillitatem & securitatem vitæ civilis necessaria potissimum in actionibus subditorum consistunt tum positivis, tum negativis, tum simplicibus, tum prægnantibus sive talibus, quæ ad aliquid præstandum vel efficiendum ordinantur; quales actiones sunt operæ publicæ, contributio &c. Lex igitur circa actiones determinandas, & ad finem civitatis dirigendas tanquam circa materiam seu obiectum versatur, ut, si accurate loquendum sit, non idem sit finis legis, & materia seu obiectum legis. Non enim iubetur fieri quidpiam, vel omitti præcise, ut fiat vel omittatur, sed ut ex actionibus & omissionibus certus civium ac civitatis status resultet, nempe tranquillitas & beatitas vitæ. (1) Cum his principiis connexæ sunt complures positiones:

(a) Imperans per leges non suum, sed civitatis commodum & emolumentum spectat, contra ac in societate herili fit (2); quapropter cum per imperium civile bona subditorum securitate gaudere debeant, nequeunt eadem nec ex plenitudine potestatis privatis auferri, nisi communis ac vera necessitas, aut evidens utilitas publica id exposcat. Hinc generalis est regula, irrita esse rescripta a Principe impetrata in præiudicium tertii, vel, in quibus iuri alieno derogatur, nisi expressa istius rei mentio in illis fiat. Et quia per leges civiles etiam libertas civilis salva esse debet, nequit dici, eas solum pro exercitio obedientiæ Imperanti exhibendæ latas esse, sed ad aliam virtutem ceu ad iustitiam, caritatem, temperantiam, parsimoniam seu frugalitatem referendæ sunt, ut actio vel omisio legibus determinata in materia necessaria eius virtutis constitui censeatur.

(b) Uti aliæ sunt actiones pertinentes ad conservandum statum publicum, & pristinam formam regiminis, aliæ ad bonum singulorum civium; ita etiam leges, per quas istiusmodi actiones determinantur, aliæ dicuntur *publicæ*, aliæ *privatæ*.

(c) Sunt quædam actiones ad bonum commune aut semper necessariæ, aut eidem semper repugnantes: aliæ pro temporum ratione aliam atque aliam conducentiam habent; ita leges quædam civitatis sunt immutabiles, aliæ variabiles. (3) In his non eadem statui monarchico, & aristocratico vel democratico aut mixto ex æquo aptatæ sunt. Circa leges immutabiles, quæ ex natura atque essentia rerum pariter immutabili deducuntur, non uno modo versatur potestas legislativa. 1. Eisdem declarando, ad casus iisdem comprehensos applicando; uti cum legi naturali: *non occides*, declaratur annexa prohibitio duelli: vel legi *non furaberis*, adiuncta declaratur rapina, damnum iniuria datum, læsio in contractibus. 2. Eisdem firmando pœnis propositis, ac præmiis. Nam *plures pœnarum gravitas, quam Dei timor arcere solet a voluntate peccandi*. (4) Eiusmodi lex dein ratione editi seu materialiter censeatur naturalis, ratione sanctionis

nis seu formaliter, positiva; & hac parte mutationi subiacet. 3. Lex affirmativa naturalis per positivam determinatur quoad modum, quantitatem &c., ceu lex de colendo Deo, præstando tributo. In his igitur inest aliquid naturale, & aliquid positivum. 4. Officia imperfecta naturæ per legem positivam fiunt perfecta & coactioni subiiciuntur: ut cum quis cogitur dare hospitium calamitosis, vel cum quis tempore inopiæ cogitur vendere frumentum determinato iusto pretio. 5. Iura libertatis, æqualitatis &c. in statu civili restringuntur per leges positivas. 6. Actus iure naturali validi irritari id est, effectu suo privari, aut ad certam formam adstringi possunt, ut si ad valorem contractus necessitas scripturæ vel instrumenti iudicialis per leges requiritur. 7. Lex humana supplet actus, sine quibus alias, & spectato naturali iure nihil ageretur; uti cum dicitur poena *ipso iure* incurri sine prævia cognitione iudicis: actus *ipso iure* irritus sine exceptione, rescissione, restitutione: hæreditas *ipso iure* acquiri vel transmitti sine petitione: dominium *ipso iure* transferri sine traditione: donatio per mortem donantis *ipso iure* confirmari sine alia declaratione: obligatio *ipso iure* extinguí sine remissione: ius quoddam amitti *ipso facto* & *iure* absque expressa renunciatione.

- (d) Ex fine civitatis, natura actionum, ac temporum seu adiunctorum ratione desumendum est, quid conducibile sit communi bono, ac per leges determinari debeat. Leges ergo non desituuntur ratione sufficiente, quæ tamen multiplex intelligi potest. *Rationes intrinsecæ legum* sunt, quæ continentur in natura actionum, ac fine civitatis vel absolute, vel sub datis circumstantiis. Quia vero obtinendo fini plura suppetere media, & actiones hoc illo modo determinatæ cum fine consentire possunt, idcirco ratio huius potius, quam alterius determinationis sive legis in arbitrio Imperantis sita, & *extrinsecæ* erit. Id arbitrium cum sæpe nos fugiat præsertim circa Veterum leges, aut quia relatio legis ad finem parum explorari potest; idcirco non omnium, quæ a maioribus constituta sunt, ratio reddi potest. (5) *Rationes publicæ ac politicæ* legum dicuntur, quæ ad con-

conservationem status publici vel iurium Imperantis pertinent. *Rationes legum historicae* sunt facta historica, quæ ad condendam legem occasionem præbuerunt. Sunt aliæ rationes *iustæ*, aliæ *iniustæ*; *suaforiæ*, seu reipsa intentæ ab Imperante, etsi eas propalare nunc publica communitatis, nunc privata legislatoris utilitas prohibeat: His opponuntur *iniustificæ*, quæ eum in finem palam sunt, nequid sine ratione statutum videatur. Unde inferes, esse aliquando rationes legum *arcanas*, nec ob id iniustas. Deique aliæ *certæ*, vel *incertæ*, *sufficientes*, vel *insufficientes* censendæ sunt. Vulgo dicitur: *ratio est anima legis*, nempe ad genuinam eius interpretationem faciendam, si constat, legem existere; at si de existentia non constet, illud principium valet: *ratio legis non est lex*; uti nec quævis connexio motivi cum actione, pro lege aut obligatione haberi potest. (6)

(1) Acute id animadvertit S. Thomas 1. 2. q. 100. art. 9. ad 2. „*Intentio legislatoris est de duobus; de uno quidem, ad quod intendit per præcepta legis inducere; & hoc est virtus. Aliud autem est, de quo intendit præceptum facere; & hoc est, quod ducit, vel disponit ad virtutem, scilicet actus virtutis; non enim est idem finis præcepti, & id, de quo præceptum datur, sicut neque in aliis rebus idem est finis; & quod est ad finem.*“

(2) Cicero l. 1. c. 38. de invent. „*Eam virtutem & sapientiam Maiorum fuisse, ait, ut in legibus scribendis nihil sibi aliud, nisi salutem atque utilitatem reipublicæ proponerent; neque enim ipsi, quod obesset, scribere volebant; & si scripsissent, cum esset intellectum, repudiatum iri legem intelligebant. Nemo enim leges legum causa salvas esse vult, sed reipublicæ.*“ Salomon quidem non ut rationibus privatis suis, sed ut populo consulere, eumque iudicare, & discernere inter bonum & malum posset, sapientiam a Deo effragitavit. III. Reg. III. 9. & II. Paral. I. 10. 11.

(3) Non enim semper & ubique utile est, quod aliquando & alicubi utile est. l. un. C. de caduceis tollend.

(4)

(4) Extrav. detestabile 2. de Simonia int. comm.

(5) l. 20. D. de Legib.

(6) §. XII. (d.)

§. CCLVII.

Lex versatur circa actiones tanquam obiectum vel materiam suam diversis modis :

- (a) *Eas determinando, ut sint*, si est lex affirmativa, vel præcipiens; eaque ut impleri queat, poscit facultatem, vires, occasionem &c. (1) Possunt autem præcipi non modo, quæ ab ipsa natura iure perfecto vel imperfecto, generatim vel speciatim præscripta sunt, sed etiam, quæ videntur adiaphora, iudicio tamen Imperantis ad finem civitatis conducibilia.
- (b) *Vel ut iure esse possint*, si est concessiva, aut ius tribuens e. g. exercendi commercia, opificia, faciendi testamentum.
- (c) *Vel ut non impediuntur ab aliis*, si est mere permissiva, ut si tolerantur falsæ sectæ, earumque exercitium. Prioris generis lex dat ius internum, posterioris duntaxat externum. (2)
- (d) *Vel ut non sint*, si est lex prohibens, vel ea, quæ in se & ex natura sunt mala, vel quæ indifferentia apparent, sed arbitrio Imperantis cum bono communi pro temporum ratione non consentiunt, imo & quæ in se bona sunt, sed certis temporibus, vel locis non congruunt, uti vigilæ aut conventus nocturni in templis, ieiunium in paschate.
- (e) *Vel ut actionibus annexa sint certa consecutaria bona vel molesta*, si est præmians aut pœnalis: atque hæc quidem duplicis generis censetur, *pœnalis mixta*, & *pure pœnalis*. Maxima quidem legum pars ab omnibus censetur pœnalis mixta, id est, simul dispositionem simul comminationem continens hoc modo: *non facies; Et qui fecerit, pœnas dabit*: pure pœnalis quasi disiunctive disponit: *aut non facies, aut pœnam vel multam*

multam solves; vel, ut Pufendorfus inquit, poenæ determinatio velut conditio interdicto adiecta censetur, hoc modo: non facies, nisi hoc multæ nomine exsolvere malis. „Et in hoc genere legum, quæ sanctio poenalis videri potest, revera est instar tributi, dum in arbitrio subiectorum relinquitur, pecuniam lege dictatam exsolvere velint, an actu aliquo abstinere; id quod potissimum in legibus sumptuariis usu venit, quarum finis sæpe est alternativus, aut ad frugalitatem cives adducere, aut ærarium locupletare. Nam licentiam violandi leges naturales pecunia reddendam profiteri, illicitum fuerit. Sed reliquæ leges regulariter id tantum per poenam intendunt, ut cives a peccatis absterreantur; inde naturam poenæ haud quidquam intellexit ferox ille iuvenis, qui cum a Prætoris sciscitaretur, quanta multa esset solvenda pro inflata alapa; pecuniam deposuit, & ipsi Prætori alapam inflixit. - - Unde & apparet, in illis duntaxat legibus, ubi prohibitio est alternativa, aut conditionalis, a culpa regulariter immunem esse, qui multam exsolverit, aut exsolvere paratus est, ad quam præstandam etiam obligatur. - - Addimus autem & hoc, non debere esse leges pure poenales, seu quæ nihil aliud intendant, quam ex multa lucrum facere. (3)

(f) Vel ut certa consecraria aut effectus non habeat, si est lex irritans; & I. attingens eos actus, qui vel naturali iure irriti ac nulli sunt, nempe declarando ius naturæ, & quod in foro interno nullum est, etiam pro foro externo, iudiciali ac publico authentice habendo, ac decernendo pro nullo ac irrito (4) II. attingens actus, qui vi naturæ validi essent, sed summa Imperantis potestate, cui subiecta sunt iura subditorum, nulli esse iubentur; quod fit duplici modo, primo, ut sint irriti ipso iure & facto, & quidem directe, quando agendi ius &abilitas promittendi, contrahendi, quidpiam efficiendi subtrahitur, & inhabilis quis fiat: indirecte, quando actui præscribitur forma, aut solemnitas substantialis, sive talis, quæ non observata actus non habeat suam naturam, proindeque nullus sit. Secundo, ut per sententiam & ministerium iudicis causa cognita rescendantur; si nempe eius naturæ sit actus, ut rescindi vel dissolvi possit.

fit. Id inter homines contingit ex duplici causa, quando ob vinculum personale alteri in alterius voluntatem ius competit, aut quando materia, quam actus attingit, alterius dispositioni vel disponendi potestati subiecta est; quo modo res temporales subditorum non dominio, sed imperio & potestati Imperantis subiectæ sunt. De hac irritatione, quæ fit per leges positivas, notandæ sunt præcipuæ regulæ. *Prima*: uti lex prohibens vel præcipiens utrumque forum afficit; sic etiam lex irritans non modo pro foro externo, sed etiam interno, id est, pro foro conscientie valet; neque effectus fori interni & externi spectata potestate legislatoris sive summi imperii, & vi iustæ legis per se diversi & separabiles sunt; *Secunda*, perspicacia tamen opus est in expendenda lege irritante, ut appareat, quid disponat, & quatenus valorem actus tollat. Constat enim plures effectus quorundam actuum proprios esse, quorum aliqui divino vel naturali iure, alii humano iisdem attributi sunt; unde fieri potest, ut lex irritans considerato tenore, ac sine suo aliquos effectus pro certis adiunctis tollat, alios omnino intactos relinquat. *Tertia*, lex irritans directe, vel indirecte vim suam retinet, etsi invincibiliter ignoretur, aut necessitas valide agendi superveniat; neque enim ignorantia, aut necessitas potestatem agendi confert, quæ per legem irritantem sublata est, nec formam dat actui, quæ per eiusmodi legem præscripta est. (5)

(1) §. XIV.

(2) §. XVIII. *Cavendum maxime est, ne permissio negativa seu tolerantia confundatur cum favore positivo, aut concessione iuris vel approbatione actus; ipsa Ecclesia metu gravium malorum sæpe tolerat iniustas invasiones in sacra iura, quibus donata est a Domino Nostro Iesu Christo; actum valet illud S. Gregorii: suo ingenio relinquendi sunt, ne forte peiores existant, si a tali consuetudine prohibeantur; ut enim ait Salomon: qui multum emungit, sanguinem elicit. c. denique 6. Distinct. IV. Accuratius de lege permittente agit Ioan. Petr. Banniza diff. de diversarum Religionum in eodem territorio tolerantia. Thesaur. Iur. Eccli. T. III. n. XII. Quatenus permissio ad leges referatur, paucis verbis indicat Grotius de L. B. ac P. l. I. C. I. §. XIX.*

Per-

Permissio proprie non est actio legis, sed actionis negatio, nisi quatenus alium ab eo, cui permittitur, obligat, ne impedimentum ponat.

(3) Pufendorf. de I. N. & G. L. VIII. C. III. §. 4. in fin. Cl. Riegger in systemate Jurisprudentiæ naturalis seu universalis. C. IV. §. XXXIX. ita scripserat: „*Quidam omnem legem præcipientem, aut vetantem obligare conscientias contendunt; quia in omni lege est potestas cum voluntate obligandi, & in violatione inobedientia, quæ peccatum est. Itaque ne quidem in potestate legislatoris esse putant, non obligare, si legem ferre velit. Alii vero fieri posse, cum quibus & ego sentio, indicant, ut legislator vere præcipiat, non modo ordinet, aut dirigat, quin tamen peccet legis transgressor; quia potest eum nolle obligare ad culpam, sed tantum ad pœnam, ut tamen vera lex sit. Potest enim lex absolute poni hac intentione, ut ad solam pœnam obliget; qui præcipiendi modus, utpote finem habens rectum, non est contra rationem legis, nec contra rationem iustitiæ. Nam pœna sine culpa, non tamen sine causa incurri potest. - - - Lex pœnalis obligat iudicem, ut secundum eam, pœnam discernat. - - Post latam sententiam reo incumbit obligatio, ut patienter, sine oblatione pœnam subcat.*“ ita cel. Riegger. in dissert. edita a. 1744. At idem in Institutionibus Jurisprud. Eccles. P. II. §. XLII. in hunc modum statuit: „*Quam (legem) schola mere pœnalem vocat, figmentum est subruendis legibus aptum. Mixtarum autem, quas illi appellant, non satis ex arte diversam faciunt speciem. Nullam enim esse legem prohibentem, satis certum est, quæ non & prohibeat actum, & plectat temerarios violatores.*“ *Nostra ætate sunt, qui pro monstris habent leges pure pœnales, eoquod Imperans minus præceptionem, quam pœnam pro fine haberet, ac voluptatem caperet ex subditorum pœnis, eosque odio haberet. At enim legislator non subditorum pœnam spectat, sed id agit, ut metu pœnæ agant, vel omittant, quod fieri, vel omitti reipublicæ interest; uti cum sub peccato obligat, non peccatum, sed observationem legis spectat.*

(4) *Siqua lex positiva actum quempiam rescindi, vel pro nullo declarari iubet, non illico inferri debet, eum iure naturæ fuisse validum; sola enim publica, iudicialis & authentica rescissio vel nullitatis declaratio præscribitur, Fac etiam,*

etiam, in ea opinione fuisse legislatorem, istiusmodi actum ex naturali iure validum esse; eritne ob id validus?

(5) *Recensui plura obiecta, pluresque species legum, ac in iure Romano continentur, in quo l. 7. D. de Leg. ita proditur: legis virtus hæc est: imperare, vetare, permittere, punire.*

§. CCLVIII.

Interest inter malum, & mali periculum, haud secus, ac inter præcipitium, ipsunque casum. Malum, quod naturæ repugnat, nunquam non malum est; at periculum variis temporibus & personarum adiunctis cessare, aut minui, vel removeri aut præpediri potest. Utrumque tamen obiectum legis prohibentis esse potest; de qua re in hunc modum videtur pronuntiandum:

(a) Quando lex positiva quidquam prohibet, aut quoque modo disponit ob generale incommodi aut mali periculum, cui oppositus actus subiacet; tum illa lex omnino servanda est, etsi particulari casu nihil aut parum periculi ex actu immineret. Nam sufficiens istiusmodi generalis prohibitionis ratio est ipsa *certitudo generalis* periculi, seu, ut aiunt, præsumtio iuris; neque ea lex nititur facto quodam, conditione aut qualitate particulari; quodsi eo obtentu quis liberare se ab observanda istiusmodi lege posset, quod nihil ipse, vel à se alii periculi subituri sint, eo ipso eluderetur, atque inefficax lex fieret; præterquam quod non æqualis, & uniformis esset subditorum obligatio. (1) Aliter sentiendum, si lex aut sententia legislatoris vel iudicis facto aut conditione particulari nititur, ut iusta censi possit. (2)

(b) Iure naturali eatenus tenetur quisque peccati vel damni alteri inferendi periculum vitare, ut habenda sit ratio, quam illud propinquum, quam iusta sit ratio eiusdem periculi ob causas veras subeundi, quantaque
spes

spes sit, peccatum vel damnum adhibita præcautione evitatum iri.

(c) Lex naturæ, cum sit lex mentis & rationis singulos homines pro singularibus adiunctis efficiens, non indeterminate, uti humanæ leges, concipienda est, sed quasi vestita quovis casu, quo obligat, certis ac determinatis adiunctis personæ, loci, temporis, negotii, causæ &c. ob quam rationem negant vulgo, in naturales leges veram epikiam cadere. Siqua ergo actio, quæ generatim considerata periculis, incommodis, abusibus obnoxia est, relate ad hanc personam, hoc tempus, hæc adiuncta &c. nihil periculi magno-
pete continet, non suppetit ratio, cur ea ipso naturæ iure prohibita esse censeatur.

(1) *Exempla innumera extant in legibus positivis, per quas sæpe prohibetur gestatio armorum, venditio veneni, commercium cum hostibus patriæ, circumductio ferarum bestiarum, conventus clandestini &c.*

(2) *Lex, vel sententia, quæ præcipit reddere debitum petenti coniugi, supponit non intercessisse in contractu matrimonii impedimentum dirimens; quod si ea præsumptio fallit, tum certe ea lex vel sententia veritati cedit, nec observari potest. Similiter in iudiciis omnia recte atque ordine gesta esse, penitur.*

§. CCLIX.

Indicandum nunc est, quæ non sit apta legis materia, aut quale obiectum potestatis civilis esse non possit; idque sequentibus articulis potissimum continetur.

(a) Quæ legi divinæ naturali aut positivæ repugnant, lege humana tolli, vel mutari non possunt; ac siquid ab Imperante hoc modo attentari contingeret, nulla est parendi necessitas, etsi obligatio reverentiæ eidem debitæ ob id non cesset. (1)

(b) Alia est lex præcipiens iniusta, seu naturali lege prohibita, (2) & alia est lex iniusta, ceu quæ tributa ultra

modum imponit. Neutra ut talis præsumitur, nisi de iniustitia certo constet, ne inani obtentu leges eludantur, & subditorum iudicio seu lubricitati subiciantur. Lex in se iniusta, cuius observatio in se mala non est, quando eius neglectus graviora mala pareret, observari aliquando debet. Alia est notorie stulta, quæ non obligat hominem, qua homo est, cuiusmodi est, quæ actum physice aut factò impossibilem præcipit, aut physice necessarium prohibet.

(c) Quæ nimis ardua & moraliter impossibilia sunt, hæc nituntur regula: lex positiva naturæ humanæ accommodata esse debet; secus deflectit a natura legis; itemque omnis lex positiva exceptionem patitur necessitatis, nisi vi status aut ob bonum publicum quispiam ad ardua adstringatur, ceu miles, aut cui animarum cura tempore pestis obtigit.

(d) Quod iuri Imperantis aut præcipientis subiectum non est, id neque est, neque esse potest materia legis ab eodem ferendæ.

(e) Quia leges actionum norma sunt, non trahuntur per se ad præterita, sed futuris tantum negotiis & actibus adhibentur. (3) Fieri tamen potest, ut in præfenti lege de præterito tempore aut pendentibus negotiis quidquam caveatur. (4)

(f) Actus internos se solis, & quatenus ad externos rite perficiendos non requiruntur, haud esse legis civilis materiam, vulgo censent; cum ea lege externa duntaxat tranquillitas & beatitas spectetur; unde & vulgo dicunt: *De internis non iudicat Prætor*. Grotius aliam iustitiam *internam*, sive personæ, aliam *externam*, sive actionis vocat, atque hanc dispositioni civilis Imperantis subiectam ait.

(g) Vulgo etiam dicunt, legum obiectum non esse, nisi quæ communiter ac sæpe contingunt; (5) quæ enim inopinata sunt, nec satis prævideri, nec exprimi possunt. Extant tamen nonnullæ leges circa casus admodum raros, uti de insula in mari nata. (6)

(1) *Exemplum modestiæ præbuerunt Apostoli Act IV. 19. ad cætum Principum, Scribarum ac Seniorum ita loquentes:*
Si

Si iustum est in conspectu Dei vos potius audire, quam Deum, iudicate. Universe cum de fide, religione ac iure divino agitur, divinus magister in hunc modum suos instruxit; nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere. Matth. X. 28.

(2) Exempla extant Daniel. VI. 10. Tob. II. 9. Exod. I. 17. & II. 2.

(3) c. 2. & ult. de constitutionibus.

(4) l. 7. C. de Legibus.

(5) conf. l. 3. 4. 5. 6. 10. D. de Legib. & Novell. 94. c. 2.

(6) §. 22. Inst. de Rer. divis.

§. CCLX.

Subiectum activum legis est id, penes quod est suprema potestas legislativa pro varia civitatis forma, simplici absoluta, vel limitata, aut mixta denique. Estque id ius ex notione civitatis dimanans certe maiestaticum, nec soli prærogativæ, sed summo imperio annexum, vocaturque potestas publica, contra ac fit in societate herili, aut parentali; ubi privata heri aut familiæ commoda spectantur. Unde concludes:

(a) Potestas legislativa ac vis legum non pendet a moribus & probitate Imperantis, nec vitiiis eiusdem infringitur, aut tollitur; cum Apostoli etiam superstitiosis ac ethnicis Principibus obtemperari præceperint fidelibus, ac Princeps Apostolorum discrete præscripserit: *Servi subditi estote in omni timore dominis non tantum bonis, & modestis, sed etiam discolis (difficilibus, morosis, asperis. (1) Lex bona etiam a non bono fieri potest, inquit S. Augustinus. (2)*

(b) Leges ex summo imperio procedunt; imperare autem, ac præcipere idem est, ac movere, impellere, imo

necessitate morali, seu imposita obligatione determinare ad agendum; quod fit per iussum seu actum voluntatis, secundum illud: *Fac hoc, & facit.* (3) Igitur lex fita est in actu voluntatis; etsi hic actus cæcus non sit, sed cognitione tum præstituti finis, tum mediolorum regatur.

(c) Ex notione summi imperii voluntas Imperantis non pendet a subditorum voluntate, sed subditorum voluntas ab Imperantis voluntate; quapropter in ferendis legibus voluntate & consensu subditorum Imperans non eget; neque eorundem acceptatio ad vim & valorem legis necessaria est. Summum imperium & necessitas acceptationis inter se pugnant. Quod enim independens est, fit dependens, atque exercitium imperii pro arbitrio subditorum eluditur. Voluntati & imperio summo, uti & libertati non obest pactorum ac promissorum fides sancta & inviolabilis. (4) Illud ex iure Romano: *quod populo placuit, legis habet vigorem*, ad statum democraticum referendum est, vel ad fictitiam illius umbram.

(d) Quia consensu subditorum opus non est ad vim legis; hinc si constat, eandem latam esse, opus non est, ut probetur, fuisse receptam; sed legis clypeus tamdiu obtendi potest, quoad de abrogatione, quoquo legitimo modo facta, afferatur sufficiens probatio. Qui consuetudinem contrariam allegant, & ipsam & ipsius requisita palam facere tenentur.

(e) Cum ius ferendi leges sit maiestaticum, ac summi imperii proprium, neque a consensu subditorum pendeat; eius exercitium aut exercitii pars non aliter derivari in magistratus subalternos potest, nisi ex concessione maiestatis, cui totum id, quod concessum est, semper subordinatum permanet. Huius subordinationis tria sunt capita. I. Ut magistratus subalternus limites concessi iuris non transiliat. II. Ut eiusdem statuta nec præeminentiæ summi Imperantis, nec eius anterioribus legibus, nec bono publico officiant. III. Ut eadem confirmationi Imperantis expressæ vel tacitæ, imo & correctioni atque abrogationi subiecta sint. Confirmationis in forma communi factæ is modo effectus est, ut eiusmodi statuta nihil, quod illicitum sit,

sit, continere censeantur; propterea ea confirmatio non obstat, quo minus illa statuta mutantur a magistratu subalterno. Aliter sentiendum, si confirmatio facta sit in forma speciali; tum enim legis perfectæ vis istiusmodi statutis accessit.

(f) Lex a voluntate Imperantis pendet; nemo autem ita sibi legem dicere potest, ut ab ea recedere nefas sit; (5) igitur uti constitutio legis, sic & mutatio, abrogatio, derogatio, dispensatio, ac concessio privilegiorum ex eodem fonte, unde leges profluunt, petendæ ac derivandæ sunt; unde vulgatum est: *inferior non potest dispensare in lege superioris*. Similiter ad Imperantem *authentica legis declaratio* pertinet, qua non constitui ius novum, sed vetus stabiliri intelligitur: denique ab expressa, vel tacita aut legali voluntate Imperantis pendet, quæ consuetudo vim legis habere, aut legitima censei possit. Neque enim vel constitutio vel abrogatio legis a voluntate subditorum pendet.

(1) I. Petr. II. 18. *Hoc eodem spiritu ac fide Principis & capituli sui S. Petri, Vicarii Iesu Christi animata Ecclesia tutata est contra Hæreticos iura legitima Imperantium, ac damnavit & detestata est propositionem XV. Wiclefi, iisdemque verbis conceptam propositionem XXX. Hussii: Nihilus est dominus civilis - - dum est in peccato mortali.*

(2) Delib. arbitr. L. I. C. 5.

(3) Luc. VII. 8.

(4) conf. propositio 28. inter damnatas ab Alexandro P. VII.

(5) §. LIX. (d) & §. CXXVIII. (a)

§. CCLXI.

Forma legis ea censetur, sine qua ratio atque essentia legis non intelligitur; sita igitur est in *promulgatione*, five actu, quo legislator voluntatem suam subditis manifestat, five animum eosdem obli-

gandi. Sola interna voluntas, aut propositum ferendi legem vel eiusdem propositi assertio lex non est; cum nondum sit iussus populo datus. Analogia manifesta habetur in pactis, præceptis, sententiis, testamentis, aliisque entibus moralibus, ut vocant, quæ, quamdiu non apparent, nihil sunt. Parum interest, eane promulgatio pars legis essentialis, an connotatum vocitetur; attributum legis dici profecto non potest, nisi vocibus abuti quis velit; nam attributa ex essentia rei dimanant; at legis essentia sine promulgatione nulla est; neque ea mera est applicatio legis; cum tota legis ratio haberi possit, etsi uni alterive subdito nondum applicata sit, sive in notitiam venerit. Consistit ergo non in actu subditorum, sed legislatoris, eoque externo actuali, quo subditi intra quoddam tempus in notitiam legis venire possint. (1) Ex his conicies:

(a) Cum promulgatio ad legis rationem spectet, Princeps omni suo imperandi iure efficere non potest, ut lex non promulgata legis vim habeat. Neque enim naturas rerum suo imperio subiectas habet.

(b) Quia diversi esse possunt actus externi, per quos Imperans suam voluntatem manifestat; penes Imperantem est eundem determinare, neque a subditis ad certum promulgationis modum adstringi potest; similiter Imperans decidet, quæ promulgatio pro sufficiente haberi debeat. Nisi expresse determinetur tempus, ex quo lex obligare incipiat, mox ut promulgata est, obligabit; quia iuri imperandi obligatio parendi respondet, neque exercitium eius iuris inane concipi potest: imo ea obligatio, uti & promulgatio more entium moralium permanere, & ad posteros quoque pervenire censetur, quin repeti debeat.

(c)

(c) Quatenus ad rationem legis necessaria omnino est promulgatio, estenus distingui debet a singularibus mediis, quibus Imperans utitur, ut singulis subditis, quantum fieri potest, diligenter lex proponatur, explicetur, commendetur, iterato inculcetur, in memoriam revocetur. (2)

(d) Et si consultum sit, ut leges tanquam stabiles actionum & iudiciorum normæ uno ac constanti codice comprehendantur; nemo tamen scripturam esse necessariam ad legis vim idcirco statuet. Est tamen genus quoddam promulgationis, quo legum compilatio, aut novus codex ad magistratus vel iudices subalternos mittitur. (3)

(1) c. 1. de Postulat. Prælator. I. leges sacratissimæ. 9. C. de Legib. c. in istis. 3. §. leges. distinct. IV.

(2) *Singularis fuit cura Innocentii III. qua canonem concilii Lateranensis a. 1216. de confessione & communione paschali frequenter publicari in ecclesiis iussit, ne quisquam, ut ait, ex ignorantia cæcitate velamen excusationis assumat. c. omnis. 12. de Pœnit. & remiss. olim leges in cantilenas redactæ sunt, ne memoria exciderent; & apud Romanos loco celebri in XII. tabulis proponebantur.*

(3) Conferatur Justinianæ Digestorum confirmatio. §. 24. item Novell. VI. Epil. §. 1.

§ CCLXII.

Effectus legis præcipuus in obligatione consistit, qua subditi adstringuntur tum in conscientia seu foro Dei, tum in foro humano, ubi ad reddendam actuum rationem, ac subeundas pœnas adigi possunt. Idcirco fit obligationis non una divisio;

(a) *Activa obligatio fita est in voluntate ac iussu Imperantis: passiva in parendi necessitate, quæ subditum afficit. (1)*

(b) Internam & externam obligationem diverso significato nominant: aliquando *interna* vocatur, cuius ratio sufficiens in natura rerum hominisque & actionum sita est, qualis est quævis obligatio legi naturali propria; cui *externa* opponitur, cuius ratio in voluntate Imperantis, non rerum hominisque & actionum natura quæri debet. (2) Aliter dicitur *interna* obligatio, quæ conscientiam afficit, & transgressiorem eorum Deo reum facit: *externa*, quæ ad pœnas a legislatore annexas, ad forum humanum & ius coactivum refertur; atque hoc sensu aiunt: obligatio summi Imperantis, ut data subditis fide, ac pacto fiet, est interna & perfecta, non tamen externa; quia Imperans cogi non potest a subditis, vel ad reddendas rationes, pœnasque subeundas adstringi. Sed ista non satis faciunt penitus; nam quæri potest, quare cum interna hac perfecta obligatione, qualis est obligatio servandi fidem, coniuncta non sit externa seu ius cogendi, contra ac in iure naturæ privato generatim traditur. (3) Sic igitur statuendum videtur: obligatio ex pacto orta censeri debet *interna*, tum quia est naturalis, tum quia maxime conscientiam afficit: istiusmodi obligatio per se coactioni obnoxia est, & extorqueri potest; ut patet ex bellis summorum Principum, & ex coactione, qua Imperans subditos ad parendum adstringit: at ex ipsa natura summi imperii & consociationis civilis, ius cogendi a subditis censetur abdicatum; quia necesse est in ea societate, ut bonum publicum præferatur privato, & inter duo mala eligatur minus; quare cum obligatio socialis debeat naturæ societatis accommodari; ea inter Imperantem & subditos necessario inæqualis est.

(1) §. XI.

(2) *ibid.* (c) (f)

(3) §. XVII. (a)

§. CCLXIII.

Dubium non est, quin leges civiles in conscientia obligent, eoque sensu obligationem internam pariant; censentur enim latæ potestate a Deo concessa, qua auctore naturæ; (1) idque proprium est, tum omni obligationi ex pacto provenientes, ex quo ipsa societas civilis demum oritur; tum necessarium est ad finem status civilis; quam necessitatem tanquam principium civilis subiectionis expressit Paulus: *necessitate subditi estote non solum propter iram* (id est, ob poenas vel multas fori humani) *sed etiam propter conscientiam.* (2) Hæc interna conscientia obligatio longe efficacior, & humana natura, quæ interna virtute ac iustitia exornari debet, multo dignior est, quam ea sublata solus poenarum metus, qui facile eluditur. Accedit, quod nulla sit præstantior hominis actio, quam quæ ex motivo divinæ voluntatis, animoque in eam intento perficitur. (3) Ex his duo sunt potissimum, quæ inferas:

- (a) Ex iisdem rationibus obligatio parendi non modo ad iussa ac leges summi Imperantis, sed etiam ad præcepta ac statuta subalterni cuiusvis magistratus, cui exercitium quoddam summi imperii demandatum est, pertinet. (4) Quod ex ipsa necessitate, qua inferioribus magistratibus societas civilis eget, facile colligitur.
- (b) Fieri non potest, ut quis supremum legislatorem ac iudicem Deum fallat; cum igitur in observandis humanis legibus eiusdem voluntas maxime spectari debeat, legibus & obligationi non satisfacit ab eo, qui

specie quadam, non re & ex mente legis obtemperat, sive qui in fraudem legis agit; quod quidem quale sit, in iure Romano non paucis verbis declaratum est: *Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet: in fraudem vero, qui salvis verbis legis, sententiam eius circumvenit.* (5) *Fraus enim legi fit, ubi, quod fieri noluit, fieri autem non vetuit, id fit: Et quod distat πῦταρ ἀπο διανοιασ, id est, dictum a sententia, hoc distat fraus ab eo, quod contra legem fit.* (6) *Non dubium est, in legem committere eum, qui verba legis amplexus, contra legis nititur voluntatem. Nec pœnas insertas legibus evitabit, qui se contra iuris sententiam sæva prærogativa verborum fraudulentè excusat.* (7)

(1) Rom. XIII. 4. 6. item. I. Petr. II. 13. 15. *Subiecti estote; -- quia sic est voluntas Dei.*

(2) Rom. XIII. 5.

(3) *Qui ita definiunt in iure naturali, ut obligatio sit connexio motivi cum actione; connexio vero motivi in adiunctione pœnarum ab Imperante collocetur, obligationem internam ex voluntate Dei profluentem non explicant, neque dicere possunt, cum Doctore gentium: non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam.*

(4) *Quod generatim dicitur: non est potestas, nisi a Deo, etiam ad subalternos magistratus pertinet. Princeps Apostolorum distinctè ait: subiecti estote omni humanæ creaturæ (Magistratui) sive Regi -- sive Ducibus. I. Petr. II. 13. 14., Et Centurio de se, homo, inquit, sum sub potestate constitutus, habens sub me milites, Et dico huic: vade, Et vadit; Et alii: veni, Et venit; Et servo meo: fac hoc, Et facit. Luc. VII. 8.*

(5) l. 29. D. de Legib.

(6) l. 30. ib.

(7) l. 5. C. de Legib. consentit. c. fin. de R. I. in VI.

§. CCLXIV.

Subiectum passivum Legis illud vocatur, quod lege constringitur, seu in quo inest obligatio passiva

sive legis, estque communitas, eiusve certa pars, seu pupilli, minores. Communitas non modo personas civili nexu sociatas, sed fere etiam territorium respicit, cui leges censentur affixæ; hinc de utrisque agendum. De personis celebris est ea quæstio, ipsene legislator, si est una persona physica, suis legibus adstringatur. Nam optimates quidem in Aristocrazia, ac singulos patresfamilias in democratico statu, si seorsim spectentur, legibus obligari, dubium non est. De Imperante singulari sic videtur definiendum:

(a) Imperans obligatur legibus naturalibus ac divinis; (1) quas si violat, a subditis qua talibus ad reddendam rationem, poenamve subeundam adstringi non potest.

(b) Si qua est lex naturalis quoad substantiam, quæ ex dispositione humana solam determinationem temporis, modi vel quantitatis habet, ad eam observandam Imperans obligatur; secus non satisfaceret naturæ legi. Nisi eiusmodi fors ponatur lex, quæ ex notione sua subditum respicit, qualis est præstatio tributi. Nonnulli in hunc modum differunt: si qua lex ex motivo certæ virtutis, seu religionis, caritatis, temperantiæ, fertur, tum actum lege præscriptum constitui in materia necessaria eius virtutis relate ad totam communitatem; cum igitur Imperans communitatis membrum sit, idque præcipuum, adstringetur is quoque, non qua subditus, sed qua civis, ac membrum communitatis. (2)

(c) Quando Imperans iure privati agit emendo, contrahendo, permutando &c. stare debet pretiis rerum lege positiva taxatis, ne contra iustitiæ æqualitatem aliis noceat. De Testamentis Principum multi putant, ea ad solemnitates iure civili requisitas necessario exigi non debere. Cum enim subditos eximere ab iis observandis solemnitatibus possint, & aliorum testa-

men-

mentis sibi oblati absque alia solemnitate auctoritatem & fidem publicam præstare, non videntur ipsimet ad fidem proprio testamento conciliandam extrinsecis solemnitatibus indigere. At enim animadverti necesse est, non agi de Principum auctoritate, quæ haud dubie omnem venerationem & summam fidem meretur; sed quæstionem esse de fide adhibenda illi scripturæ, in qua Principis defuncti ultima voluntas contineri dicitur. Solemnitates testamentorum inventæ sunt non ob modicam auctoritatem testatorum, sed ad evitandas omnes fraudes, & ut voluntas testatoris certius impleatur. Si igitur hæc requiruntur in testamentis privatorum, ubi plerumque levia continentur negotia, multo magis omnimoda certitudo de voluntate Principis defuncti requiritur, quæ circa summi momenti negotia versari solet. Hæc certitudo, nisi illi ipsi, de quorum præiudicio fors agitur, voluntatem morientis percepisse noscatur, haberi censetur per receptas in civitate solemnitates; an credimus, subdolas artes non æque in aulis Principum, quam ædibus privatorum timendas esse? -- Dein controversia ex testamento Principis orta, subiicitur decisione cameræ imperialis: hæc autem iudicium suum conformat legibus communibus iuris civilis. Id facile permitti potest, testamenta Principum non esse scrupulose diiudicanda circa omnes iuris civilis subtilitates, modo de eorum seria voluntate iuxta leges in Imperio receptas sufficienter constet, nihilque ibi contineatur pactis familiæ, iuribus feudalibus, aut successio-nibus per constitutiones imperii stabilitis adversum. Quoad formam autem extrinsecam multi putant, in defectu aliarum solemnitatum saltem requiri, ut Princeps testamentum suum condat coram consiliariis suis, & ad acta Cancellariæ suæ reponi iubeat. (3)

- (d) Si Princeps vel eius prædecessor quidpiam cum subditis vel extraneis constituit non per modum legis, sed pacti, necesse habet, fidem servare, ac ius translatum servare illæsum; dignitas enim Principis, quæ in eo ineundo pacto spectabatur, non mori, vel extingui censetur.

(e)

(e) Distingui necesse est inter obligationem ex iure imperii ac subiectione civili ortam, & aliam ex generalibus iuris naturæ principiis de æquitate servanda, præbendo virtutis exemplo, vitando scandalo vel contemptu legis proveniente. In quam sententiam appolite Grotius, *ut quis legibus obligetur*, inquit, *requiritur in legis auctore & potestas & voluntas saltem præsumta. Se per modum legis, id est, per modum superioris obligare nemo potest; & hinc est, quod legum auctores habent ius leges suas mutandi: potest tamen quis obligari sua lege non directe, sed per reflexionem, qua scilicet pars est communis, ex æquitate naturali, quæ partes vult componi ad rationem integri.* (4) Ea decori & æquitatis ratio, etsi propriæ obligationis fundamentum haud sit, tamen Imperantem magnopere movere debet, ne, si aliter ille vixerit, præceptis suis fidem detrahat, leviolemque doctrinam suam faciat, si ipsa resolvat, quod verbis nititur adstringere. (5)

(f) Tota hæc decisio pertinet ad casum, quo Imperans de cetero leges manere, ac salvas esse vult; neque enim ita iisdem adstringitur vel suis, vel prædecessorum legibus, ut pro temporum ratione mutare haud possit. Par enim utriusque potestas est, & par in parem non habet imperium. De incommodis, quæ cum legum mutatione coniuncta sunt fere, non ad præsentem iuris disciplinam, sed prudentiam politicam definire pertinet.

(1) Sapient. VI. 2. & seq.

(2) *Exempla sunt huiusmodi, quando in Ninive ex ore Regis & Principum eius editum prodiit: homines & iumenta - - non gustent quidquam: nec pascantur, & aquam non bibant, & operiantur saccis homines.* Ion. III. 7. 8. *Aut fac, Principem imperare subditis, ut aliis calamitosis vitæ subsidia præstent, vel ut contribuant pro sustentatione ministrorum ecclesiæ, pro gerendo bello contra hostes religionis.*

(3) Ita cl. P. Zech de Iur. rer. Eccles. Sect. IV. §. 501 & 502.

(4)

(4) de I. B. ac P. L. II. C. IV. §. 12.

(5) Lactant. Div. Instit. L. IV. C. 23. Ceterum, quod l. 4. C. de Leg. dicitur: *Digna vox maiestate regnantis est, legibus se alligatum Principem profiteri; totam illi pro flosculo rhetorico habetur; quamdiu enim Romani Principes* (inquit Heineccius ad Pand. P. I. §. 37.) *tyrannidis suspicionem averfabantur, hoc libertatis simulacro illudebant civibus, ut se legibus teneri præferrent, quippe non a se, sed a populo senatuque latis.* Conf. L. B. de Kreittmayr P. I. Annotat. in Cod. Maximil. C. I. §. III.

§. CCLXV.

Territorium proprie est locus, ubi summum imperium exercetur; qui id exercet, *territorii dominus* dicitur, non quod bona omnia territorio contenta suo in dominio habeat, sed quod ea sint bona universorum, quos repræsentat. Iura, quæ relate ad eum locum vel tractum genti competunt, *territorialia* vocantur, ac maiestatica per se censentur, vel maiestati analogæ. Eiusmodi iura sunt:

- (a) Populus, qui territorium tenet, ius præcipuum habet, singularia bona eodem contenta occupandi, quæ a singulis occupata non sunt, atque extraneos excludendi; unde eiusmodi bona non sunt proprie *nullius*, sed *adespota*, & *iacentia* vocantur, ut & relicta ab eo bona, qui intestatus decessit, & hæredem ab intestato non habet. (1)
- (b) Siqua civitas suo in territorio alteri civitati ius quoddam concedit, ceu habendi præsidii vel telonii, id non maiestaticum est, sed *servitus iuris gentium* nominatur.
- (c) Potestas Imperantis maxime in territorio se exhibet, in quo securitatem subditis præstare potest, ac debet. Eadem securitas in observandis officiis perfectis sita est: igitur cavere debet, ne suo in territorio officia

ficia perfecta violentur. In territorio igitur iura maiestatica in primis exercet, neque permittere tenetur, ut alius exerceat.

- (d) Seclusa necessitate iure perfecto exigere nemo potest, vel transitum per alienum territorium, vel ut permittatur, domicilium in eo figere. Sæpe tamen contra æquitatis, iurisque imperfecti regulas ea in re peccatur. Ius quærendæ stationis, habitationis, appulsus improba necessitas tribuit naufragis, eiectis, in periculo naufragii constitutis. Contra a domino territorii admissio negari potest ob difficultatem annonæ, suspectam & ignavam indolem vagorum, periculum contagionis, perturbationis ac perversionis, quæ ex novis sectis in subditos redundare potest. Penes dominum territorii est iudicium & arbitrium de admittendis peregrinis & vagis.
- (e) Admissio in alienum territorium nec iuste exigì potest, nec concedi solet, nisi his conditionibus saltem tacite initis, 1. ut admissus leges negativas sancte servet de non nocendo civibus, ac civitati. 2. Ut etiam affirmativis, quæ diserte pro peregrinis latæ sunt, pareat, ceu ut ultra certum dierum numerum ibi non commoretur. 3. Ut delinquens subiicitur ei foro delicti, pœnisque subiaceat in foro delicti constitutis. 4. Ut causæ controversæ ibi exportæ ibidem cognoscantur, ac terminentur. 5. Ut ibi contrahens servet formam & solemnitates contractus eodem loco constitutas; ac testamenta quoque secundum leges loci, ubi condita sunt, pro validis aut invalidis habeantur. 6. Siquid de bonis immobilibus in territorio sitis constituatur ab Imperante, eaque onere graventur, etiam externis eorum bonorum dominus ratione rei sitæ tenebitur. Unde *forum rei sitæ* enascitur. 7. Materia ac finis legum in territorio vigentium exigere potest, ut æque a peregrinis, quam subditis observari debeant; cuiusmodi sunt leges de valore monetarum, quæ expendantur, de pretio mercium, visitandis rebus in vectis, de vectigalibus, de rebus non exportandis. 8. Iure retorsionis in aliam gentem duriores in peregrinos leges ferendæ aliquando sunt. 9. Ius albinagii est, quo exteri excluduntur iure successionis
in

in bonis defuncti civis. Id si imponitur bonis defuncti peregrini, repugnat humanitati gentium, non tamen iustitiæ, imo nec humanitati, si imponatur iure retorsionis, aut si peregrini noverint, non aliter sibi transitum patere, nisi hac inita conditione. His quidem articulis peregrini ac vagi legibus territorii subiiciuntur, in quo versantur; an ob eam causam *subditi temporarii* vocari & censeri debeant, de nomine est quæstio. Secundum notiones receptorum inrius subditus non censetur, qui foro non subiacet; modus autem acquirendi forum solus ingressus non est, uti nec transitus per alienum fundum, sed domicilium, quasi domicilium, contractus, res sita, delictum. (2)

(f) Quia leges pro salute ac felicitate eorum, qui in territorio degunt, feruntur, easdem territorio affixas vulgo putant, atque ita statuunt, legibus iis, quæ ob dictam causam *locales* vocantur, obligari eos, qui subsunt imperio eius loci, atque in territorio, pro quo latæ sunt, versantur; præcepta tamen singulis data eorundem ossibus adhærere censentur, imo & leges concipi possunt, quæ territorium non afficiunt; uti si subditi genti extere militare prohibeantur.

(1) Conf. §. CCXXVIII. (e)

(2) c. ult. de foro competente.

INSTITUTIONUM
IURIS NATURÆ
LIBER IV.

IUS NATURALE GENTIUM.

INSTITUTIONUM IURIS NATURÆ

LIBER IV. IUS NATURALE GENTIUM.

CAPUT I.

*Notio Gentis, & Juris Gentium, eiusdemque
principia.*

ARGUMENTUM.

§. CCLXVI. *Notio Gentis, moralis. CCLXVIII. De
CCLXVII. qua personæ finitio Juris Gentium.*

§. CCLXVI.

Appellatione *gentis* eadem sæpe notio, ac familiae nomine venit; *familiam dicimus omnium agnatorum*, inquit Ulpianus. *Nam etsi Patrefamilias mortuo singuli singulas familias habent: tamen omnes, qui sub unius potestate fuerunt, recte eiusdem familiae appellantur, qui ex eadem domo & gente proditi sunt.* (1) In hac autem disciplina *gentis* notio affigitur integræ civitati, aut nationi seu populo, qui ex multitudine familiarum, communi ac summo imperio copularum constat, & ab alia eiusmodi multitudine, seu ab alia civitate independens est; ut adeo, si plu-

res gentes spectentur, neque altera alteri, neque singulæ communi imperio subiectæ sint. Cum vero gentes citra commune imperium iuribus & obligationibus naturalibus, sibique propriis, qua gentes sunt, gaudeant, prima in usu huius disciplinæ ea est quæstio, utrum multitudo familiarum hominumve, de qua agitur, pro gente vere haberi possit, debeatque; longe enim distat a notione gentis

- (a) Quantacunque turba latronum, aut prædonum; quia iure naturali nulla est ea societas, quæ maleficii causa coaluit.
- (b) Populus rebellis, & a suo Imperante desciscens non continuo gentis appellatione ac iure venit.
- (c) Homines vagi in insulis, & eorum familiæ nullo communi imperio colligatæ iuribus & obligationibus privatis naturæ, non item iis, quæ gentium propriæ sunt, utuntur, neque tam pro societate aut coniunctione, quam aggregatione familiarum sunt habendæ.
- (d) Contra vero ratio gentis notioque haud tollitur, siqua civitas alteri nexu clientelari, aut feudali adstricta est: vel ad præstationem tributi, aut alienam maiestatem comiter venerandam sese obligavit; modo alieno imperio haud subiciatur; quamprimum enim ita subiecta fit, ut iam nec sui iuris nec libera cenferi possit, gentis nomine & iuribus excidit.
- (e) Forma imperii in notione gentis accidentaria est; nec interest ad gentis rationem, illane simplex, an mixta sit; imo etiam foederatæ civitates gentis unius nomine veniunt, etsi unam civitatem non efficiant.

(1) l. pronuntiatio. 195. §. 2. D. de V. S.

§. CCLXVII.

Quævis civitas est persona moralis, affecta iuribus & obligationibus naturalibus; ergo plures civi-
ta-

tates aut gentes sunt personæ morales plures, altera ab altera independentes, inter se liberæ, proindeque in statu naturali, ac primævo libertatis & æqualitatis viventes. Hæc personarum istiusmodi moralium multitudo palam fit cogitanti orbem nostrum habitabilem, diversasque eius plagas animo volventi. Ex antiquissimis sacræ historiæ monumentis constat, in varias gentes homines coaluisse. Noemi filios ac nepotes enumerans Moyfes, *ab his, inquit, divisæ sunt insulæ gentium in regionibus suis, unusquisque secundum linguam suam & familias suas in nationibus suis.* (1) Ubi insulæ gentium appellantur more hebraico provinciæ omnes transmarinæ, etiamli in terris continentibus sitæ sint. *Natique sunt Heber filii duo: nomen uni Pahleg, eoquod in diebus eius divisa sit terra, & nomen fratris eius Iectan* (2). Occasionem præcipuam dedit confusio linguarum; *venite, inquit Deus, descendamus, & confundamus ibi linguam eorum, ut non audiat unusquisque vocem proximi sui. Atque ita divisit eos Dominus ex illo loco in universas terras, & cessaverunt ædificare civitatem, & idcirco vocatum est nomen eius Babel; quia ibi confusum est labium universæ terræ: & inde dispersit eos Dominus super faciem cunctarum regionum.* (3) De pluribus istiusmodi personis, sive gentibus, consideranda sunt quædam generatim, præsentī instituto maxime accommodata,

(a) Singulæ civitates seu gentes iura *immanentia*, sive relate ad seipsas, atque hoc sensu absoluta habent, quæ

tum ad religionem, Deique cultum, tum ad conservationem, perfectionemque totius societatis ac singulorum pertinent. Eadem iura perfecta & imperfecta, absoluta & hypothetica, itidemque eiusdem generis obligationes habent erga extraneos, id est, erga singulos homines, qui de societate civili non sunt, & erga universos, sive extraneas civitates; hæc vocantur iura *transeuntia*, quorum præstatio ad alios transit extra propriæ civitatis limites; uti enim singulis hominibus sua iura & obligationes erga Deum, propriamque conservationem ac perfectionem competunt: alia ad alios in statu etiam primævo libertatis & æqualitatis naturalis; ita idem existimandum est de personis moralibus vel gentibus diversis. (4) Atque hæc posterioris generis iura & obligationes vocantur *sociales*, spectando societatem absolutam generis humani; etsi eadem, quatenus ad proximum referuntur, Dei cultum, ac ipsius proximi conservationem, perfectionemque possint attingere.

(b) Relate ad iura transeuntia gentes spectantur in statu pacis, aut belli; quemvis statum comitatur ius aut obligatio aliqua, quæ sine obiecto, in quo vim suam exerat, non intelligitur: magis expresse tamen nonnulli status respectum erga alios homines notant; quibus scilicet simul exprimitur modus, quo sua negotia invicem expediunt homines. Ita Pufendorfus. (5) *Pax* est status ille, quo homines inter se quiete, & citra iniurias violentas agunt, & quæ invicem debent, velut ex obligatione, & ultro præstant. *Bellum* contra est status iniurias violentas mutuo inferentium, & propulsantium, aut quæ sibi debentur, vi extorquere nitentium.

(c) Divisio gentium, sedium separatio, rerumque communium & imperii diversitas segregat illa quidem homines inter se, & quodammodo scindit; communis tamen necessitas & indigentia novos nexus conciliat, perinde ut in systemate copernico Newtoniano globi totales, etsi ipsi Totum quoddam perfectum sint singuli, tamen mutua inter se attractione connectuntur. Vulgatum est: *Non omnis fert omnia tellus. Hic segetes, illic veniunt felicius uvæ.* Gentes ergo imperio segregatæ mutuis indigentia & naturalis so-

cia,

cialitatis stimulis ac vinculis coniunguntur, præsertim, si finitimæ sint; unde fit, ut & mutua negotia, mutuaque iura atque obligationes existant.

(d) Mutua negotia, mutuaque iura & obligationes gentium ratione subiecti, in quo insunt, & obiecti, quod attingunt, haud parum differunt a negotiis, iuribus & obligationibus singulorum hominum in statu naturali viventium. Nam alia est conservatio totius civitatis, eiusque nexus, alia conservatio singulorum individuorum; uti alius est ortus ac interitus singulorum, alius civitatum. Itidem aliæ læsiones iurium sunt publicorum, aliæ privatorum. Nam violatio iuris gentium præ delictis privatis gravissimum scelus, modisque omnibus vindicandum nullo non tempore hominibus visum est. Acquisitio domini originaria ac derivativa aliter cadit in gentes, aliter in singulos. Occupare per universitatem, possidere loca ampliora, partem maris, insulam, fluvium redigere in potestatem &c. gentium est proprium, non hominum singulorum. Aliter privati vim inter se exerunt: aliter gentes congregiuntur per exercitus armatos. Admissio legatorum, foedera, succursus per missas copias &c. itidem propria gentium negotia sunt. Uti ergo negotia, actionesque, & iniuriæ, sic iura & obligationes gentium per naturam earundem determinantur; quod non obstat, quo minus similitudo ac proportio inter personas physicas ac morales sola quantitate quodammodo differentes maneat.

(e) Quæ de negotiis, actionibus, iniuriis, iuribus & obligationibus gentium dicta sunt; eadem pro diversa imperii forma ad monarchas; ad senatum optimatum, & ad comitia populi, quæ ipsas gentes repræsentant, applicari debent.

(1) Gen. X. 5.

(2) Ibid. v. 25.

(3) Gen. XI. 7. 8. 9. de numero & diversitate linguarum vid. Weitenauerum in hunc locum; acute S. Augustinus inquit: „*Linguarum diversitas hominem alienat ab ho-*

„mine. Nam si duo fibimet invicem stant obviam, neque
 „præterire, sed simul esse aliqua necessitate cogantur, quo-
 „rum neuter vorit linguam alterius: facilius sibi animalia
 „muta, etiam diversi generis, quam illi, cum sint homines,
 „ambo sociantur. - Ita ut libentius homo sit cum cane suo,
 „quam cum homine alieno.“ l. 19. de Civ. Dei. c. 8.

(4) *Uti in statu etiam naturali officia hominis cuiusque ad Deum, propriam conservationem ac perfectionem, vel ad alios referuntur: ita auctores ius divinum, monasticum, ac sociale pro illo etiam statu distinguunt. Officia absoluta opponuntur tum hypotheticis, tum relativis sive socialibus.*

(5) De I. N. & G. l. I. C. I. §. 8.

§. CCLXVIII.

Ius gentium naturale est complexio iurium & obligationum, quæ inter diversas gentes ab ipsa natura constitutæ sunt. Eius existentia in dubium vocari nequit. Nam per consociationem singulorum in statum civilem nec singuli, nec universi exuerunt naturam humanam; in qua ratio iurium & obligationum erga alios homines continetur; qui etsi eodem statu civili non contineantur, tamen humanitatem & naturalis iuris communionem retinent: gentes, qua personæ morales, lædere possunt alias gentes, & ab iis lædi: aliarum officiis imperfectis egere possunt, vel aliis egentibus eadem præstare: negotia, actionesque & iniuriæ certis legibus constringi debent, perinde ut negotia, actionesque & iniuriæ singulorum hominum, ac multo etiam magis; quia maioris momenti sunt, maioraque commoda aut incommoda afferunt. Unde hypothesis de bello omnium in omnes æque gentium, ac singulorum naturæ ac fini repugnat. Ex his colliges:

(a)

(a) Ius gentium naturale id quidem est, & analogiam cum iure naturæ privato habet, qualis inter physicam, ac moralem personam intercedit; at subiecto tamen & obiecto differt, ac per naturam gentium, negotiorumque, actionum & iniuriarum, uno verbo, causarum determinatur. Unde etiam intelligitur, alia per naturam esse negotia & officia singulorum in statu naturali, alia sociorum generatim: alia civitatum interna, alia denique civitatum externa; secundum quam diversitatem iurisprudentia naturalis quadrifariam dividi solet.

(b) Ex notione iuris naturalis gentium palam fit, id esse immutabile, qualis hominum & gentium natura est: universale, a quo nulla se gens eximere queat: constare officiis tum absolutis, perfectis & imperfectis, tum hypotheticis; & pertinere ad statum pacis ac belli; nullo enim tempore lex naturæ saltem negativa cessat, aut obdormiscit. Quod vulgo aiunt: *inter arma leges silent*; id de positivis legibus ac iustitio, non de iniuriis legi naturali repugnantibus intelligi debet.

(c) Non sine gravissimis argumentis prævaluit doctorum sententia, negantium ius gentium *consuetudinarium* ex longo usu, observantia, ac diuturnis moribus populorum ductum; uti & *pactitium*, seu pactis gentium tacitis innixum. Consuetudo enim ex generali Imperantis voluntate inter cives communi imperio subiectos vim habet: inter personas liberas, quæ communi imperio subiectæ non sunt, vim habere omnino non potest. Dein quæ consuetudinario iuri adscribuntur, neque ad omnes gentes pertinent, aut iuris naturalis propria sunt, aut decori tantum rationem habent. Pacta personas paciscentium non egrediuntur; quamquam etiam de istiusmodi pactis nullæ tabulæ, nulli testes proferri valeant. Siquæ conventiones aut consuetudines inter Europæ gentes usu ac moribus receptæ sint, *ad earum custodiam*, inquit L. B. de Martini, (I) *singulæ gentes eo fortiori iustitiæ vinculo obstringuntur, quo minus iuris semel agniti possessione alios deicere licet*. Qui servato naturali iure, receptam inter cultiores gentes bellandi consuetudinem non observaverit, eo modo violati iuris gentium potest argui, quo ille imperitiæ inter gladiatores accusatur.

qui hostes non iuxta regulas artis violaverit, uti Pufendorfius opinatur. (2)

(d) Fuere, qui ideam civitatis gentium *maximæ* sibi effingerent, cuius membra, ac veluti cives cenferi debeant gentes singulæ. At enim libertas gentium omnem unionem, ex qua subiectio provenit, uti omne commune imperium respuit. Societas absoluta hominum gentiumque ex ipsa natura fluit, pariterque absoluta est; cuius iuribus perfectis satisfit per actiones negativas. Neque multitudo gentium diversarum cum democratia conferri potest, uti nec sola aggregatio familiarum statum democraticum parit. In democratia quidem singuli cives ob speciale subiectionis pactum imperio corporis politici subiacent. Id subiectionis pactum singulis gentibus relatè ad universitatem earundem attribui nequit, ipsoque statu naturalis libertatis, supremique imperii, quo singulæ gaudent, excluditur. Singuli quidem cives democratiae, etsi non singulis, sed soli universitati subiecti sint; ob id tamen in statu libertatis naturalis non versantur, uti gentes liberæ.

(e) Icti Romani ad ius gentium retulerunt tum ea, quæ inter cives singularum gentium in usu erant, tum quæ inter ipsas gentes tanquam personas morales consuetudine invaluerant, atque hoc modo id a iure naturali, quod cum omnibus animalibus commune dicebant, distinguere conati sunt. (3) Siqua lex positiva civilis a pluribus gentibus adoptata est, ea omnino improprie ius gentium audiet; cum a singulis pro arbitrio mutari, atque ad formam, & rationes suæ civitatis aptari possit.

(1) Posit. de Iur. civ. & Gent. §. DXXVIII.

(2) L. II. C. III. §. 23.

(3) §. 2. Inst. de I. N. G. & C. l. i. §. 4. D. de I. & I. Gratianus. c. 9. dist. i.

CAPUT II.

Officia absoluta Gentium, perfecta & imperfecta.

ARGUMENTUM.

- §. CCLXIX. *Differentia officiorum. CCLXX. ius perfectum aequalitatis. CCLXXI. libertatis & independentiæ. CCLXXII. conservationis & perfectionis. CCLXXIII. Ius ad media. CCLXXIV. ius commerciorum. CCLXXV. libertas eorundem, & annexa. CCLXXVI. Existimatio gentium. CCLXXVII. Perfectiones mentis. CCLXXVIII. motiva & obiecta officiorum imperfectorum.*

§. CCLXIX.

Absoluta Gentium officia hic nuncupantur, quæ alteri genti erga alteram vi solius status naturalis, nullo posito facto incumbunt; quæ enim ex hypothese cuiusdam facti emergunt, *hypothetica* sunt. Priora illa aut perfecta aut imperfecta censentur eadem vi & notione, ac in iure privato explicatum est; illa enim negativa sunt: *Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris; hæc affirmativa: quodcumque vultis, ut faciant vobis homines, & vos facite.* Illa vi extorqueri possunt, & versantur circa *τὸ suum* gentis, idque connatum, si de absolutis sermo est; hæc salva naturali libertate coercionem non admittunt; quia requirunt, ut altera gens præstet *τὸ suum*, aut in *τῷ suo* quidpiam patiat in alterius commodum; denique illa ad iustitiam stricte talem, quam explettricem vocat Grotius, hæc ad æquitatem & amorem, sive iustitiam late talem & attributricem

refe-

referuntur; quæ ipsa est ratio, cur vim non admittant; nam iudicio præstantis, aut in re sua quidpiam patientis standum est, an facultas, & occasio præsto sit, nec ipsimet immineat incommodum; accedit, quod amor, ex quo imperfecta officia profluunt, natura sua, ut aiunt, vi extorqueri non possit. De hisce imperfectis officiis annotandum:

(a) Officia imperfecta, quæ alteri non præstantur sine aliqua molestia, aut diminutione rei vel iuris sui, sunt *humanitatis eminentis*, ac *noxia utilitatis*, eaque aut beneficentiæ seu liberalitatis, quæ in præstatione rei, aut *officiositatis*, quæ in præstatione facti utilis sita sunt. Uti cum quis mediatoris aut pacificatoris in se munus suscipit. Qui officia gratitudinis addunt, non animadvertunt, per ea non speciem novam, sed aliam causam moventem assignari, ob quam priora beneficentiæ vel officiositatis officia præstari solent.

(b) Officia *humanitatis vulgaris* aut *innoxia utilitatis* sunt, quæ sine molestia vel diminutione rei vel iuris sui exhibentur; qualia sunt non prohibere aquam præterfluentem: pati ab igne ignem capere: erranti monstrare viam, consilium fidele deliberanti dare; quæ sunt iis utilia, qui accipiunt, danti non molesta. In hoc genere alia *activa* vel *affirmativa* sunt, si qua gens in alterius utilitatem sine detrimento suo quidquam agit, aut vires suas accommodat: *passiva*, siquid ab altera gente utilitatis in hanc ipsam redundantis causa fieri patitur in re sua. Putat Grotius, (1) officia innoxia utilitatis generatim pertinere ad iura ex primæva communione residua, proindeque *perfecta* esse; quia denegari non possunt ex propriæ utilitatis præ aliena promovendæ studio; eoquod ponantur esse innoxia utilitatis; proindeque solum ex defectu socialitatis, odio, atque invidia, hoc est, cum iniuria strictè tali negentur. Alii eadem imperfectis annumerant; eoquod vi dominii de re sua pro arbitrio quisque disponere, suoque iudicio definire possit, verene innoxia sint, an secus. Alii demum affirmativa esse imperfecta, at passiva putant perfecta esse.

(c)

(c) Si rigore iuris standum, neque porta aperienda est alienis turbandis & invadendis iuribus, omnia officia, per quæ in alterius commodum quidquam præstare, facere, aut in re nostra pati debemus, imperfecta sunt, & extra necessitatis casum coactionem respuunt. Illud certum, prius petenda, quam usurpanda, aut vindicanda esse istiusmodi officia; cum alias constare non possit, ane ob proprium detrimentum, seu periculum, aut ex malignitate negentur: dein æque certum puto, minorem necessitatis gradum sufficere, ut, si inique negentur, officia passiva sibi quisquam vindicet, quam ut activa vi extorqueat; cum in prioribus salva relinquatur negantis libertas, solumque permittere quidquam aut pati, non facere debeat. (2)

(d) In magno errore versatur pars magna hominum, qui se bonos scelerisque puros iactant, eo quod neminem læserint, sive solis satisfecerint perfectis officiis; etsi nec bene quidquam fecerint aliis, & nihili ducant imperfecta officia caritatis, quæ æque afficiunt conscientiam, Deumque ultorem habent. (3) Si graviores sunt iniuriæ, quæ gentibus inferuntur, cum omnium sociorum iura quasi in unam personam congesta uno ictu vulnerentur; profecto etiam graviores sunt neglectus officiorum imperfectorum, qui fiunt a gentibus; cum eodem tempore socii omnes, qui eadem negligunt, censeantur deesse officio suo. (4)

(e) Imperfecta officia abeunt in perfecta, 1. vi pacti, 2. iurè necessitatis (5), 3. lege (6); sed lex inter socios eiusdem gentis, non item inter gentes locum habet.

(f) Inter officia imperfecta gentium alia *indefinita* dicuntur, quæ sine discrimine omnibus egentibus parata sunt; uti si quibusvis de copia frumenti, quo gens quæpiam abundat, subsidia petere integrum fit: alia *definita*, quæ actu præstantur alteri genti.

(1) De I. B. ac P. L. II. C. II. §. II.

(2) *Exempla* affert Pufendorf. de I. N. & G. L. II. C. III. conf. Numer. XX. 19. seq. II. Paralip. XXXII. 3. 4. Gen. XXVI. 20. 21. 22.

(3) Matth. XXV. 41. adde ibid. a v. 35. & Matth. VI. 41. 42. X. 40. 41. 42. XVIII. 33. XIX. 21.

(4) Virgil. L. I. a v. 543. *Quod genus hos hominum? quæve hunc tam barbara morem permittit patria? hospitio prohibemur arenæ: bella cient, primaque vetant consistere terra. Si genus humanum, & mortalia tenuit arma; at sperate, Deos memores fandi, atque nefandi.*

(5) Conf. §. XCV.

(6) Levit. XIX. 9. 10. XXIII. 22. Deut. XXIII. 24. 25. XXIV. 19. 20. 21.

§. CCLXX.

Æqualitas Gentium in iuribus earundem absolutis, id est, connatis & perfectis primum locum obtinet; neque enim in iuribus sociorum componentium, neque in compositionis modo ulla inæqualitatis ratio inest; quia in quavis gente focii paribus a natura iuribus præditi in summum, id est, ubique par imperium conveniunt. Inferes

(a) Uti in singulis hominibus præstantia virium corporis, vel animi, aut opes iuris naturalis æqualitatem non tollunt, sed usum iurium secundum prudentiæ regulas moderantur; sic idem fit in gentibus, ut, etsi quæpiam gens nulli cedat firmitate iurium, tamen consilia sua vitibus suis cogatur accommodare.

(b) Qua parte iuris æqualitas est, prærogativa & prædria non habet locum; quapropter cum in congressu gentium, id est, summorum Imperantium, vel quarumcunque personarum eas repræsentantium non possit non ordo quidam constitui, is ex pactis tacitis vel expressis repetendus est. (1)

(c)

(c) Caritas patrii soli aut nationis non ita inflammanda est apud cives, ut eadem plane frigescat erga extraneos, aut in despectum eorundem desinat. Vidi ego non unum, qui captus amore nationis suæ, vel plenus natione, quasi totam repræsentaret, cum Pharisæo suspirare visus est: *Deus gratias ago tibi; quia non sum, sicut ceteri hominum -- velut etiam hic.* - (2) Populus quidem electus in hæreditatem suam introductus singularibus ex causis consortium extraneorum vitare iussus est. Extant tamen leges divinæ etiam alienigenis faventes. (3) Ubi additur ratio: *Memento, quod & tu servieris in Ægypto; & idcirco præcipio tibi, ut facias hanc rem.* (4) *Non pervertes iudicium advenæ & pupilli.* (5) Sed homini Christiano lex gratiæ ob oculos imprimis habenda est, ubi non est gentilis, & Iudæus, circumcisio & præputium, barbarus & Scythæ, servus & liber, sed omnia & in omnibus Christus. (6) Sic Beati quoque in communi patria exultant, cantantque: *Redemisti nos in sanguine tuo ex omni tribu & lingua & populo, & natione.* (7) Sunt extra communionem terræ patriæ alia vincula, quæ hominem homini adstringunt, & benefaciendi opportunitatem præstant; unde divini Spiritus effatum est: *Vir amabilis ad societatem magis amicus erit, quam frater.* (8)

(1) *Nominis Romani cultus* (inquit Petrus de Marca L. II. Concord. C. II. n. 9.) *quod in titulis imperatoriis hodie fulget, B. Petri memoria & summi Pontificis unctioe consecratum apud ceteros Christianos Principes non invito primum locum Imperatoribus Romano-Germanicis conciliavit.*

(2) Luc. XVIII. 11.

(3) Deuteron. XXIII. 7. & XXIV. 19. 20. 21.

(4) *ibid.* v. 8. & 22.

(5) *ibid.* v. 17.

(6) Coloss. III. 11.

(7) Apoc. IV. 9.

(8) Prov. XVIII. 24.

§. CCLXXI.

Ex æqualitate gentium, libertas earundem & independentia profluit; par enim in parem non habet imperium, & omnis subiectio inæqualitatem continet. Gens ergo sive Imperans *Superiorem in temporalibus minime recognoscit.* (1)

(a) Libertatis est, actiones arbitrio suo determinare, atque in iis determinandis suum sequi iudicium; sic ut nemini rationem teneatur reddere, cur ita fecerit, qui liber est; neque cuiusquam poenæ proprie dictæ subiaceat; etsi alter, qui pari libertate gaudet, ius suum perfectum lædi impune non patitur, nec pati debeat. Liberum ergo genti est, cum hac potius, quam alia gente exercere commercia, inire foedera &c. quamdiu nil quidquam agit, quod est contra ius perfectum alterius.

(b) Vi libertatis neque regimini & exercitio iurium maiestaticorum gentes sese immiscent, neque pati quæpiam teneatur, ut alia sese immisceat, aut usum iurium maiestaticorum turbet, & priorem civitatis formam immutet. Inferunt, genti extraneæ fas non esse, subditos alienos vi & bello defendere ab iniuria suorum Imperantium (2), aut subditis rebellibus assistere.

(c) Quia iura maiestatica præcipue in territorio cuiusque gentis sese exerunt; idcirco neque in alieno territorio ea iura exercenda sunt, neque gens ulla in exercitio eorundem iurium in suo territorio impedienda est. Effectus eiusdem exercitii, an & quatenus ab ab alia gente agnoscendi sint, ex theoria de officiis imperfectis pendet.

(d) Ius connatum libertatis coniunctum est cum iure perfecto conservandi independentiam, tum ab imperio alterius gentis, tum a potentia gentis extraneæ noxie prævalente. (3) Contra vero imperfecta est obligatio assistendi alteri genti, cuius libertas a gente tertia iniuste læditur.

(1) Ita profitetur de Rege Francorum Innocentius P. III. c. per venerabilem. 13. qui sunt filii legitimi. *Ea libertas non obstat, quo minus summi Imperantes catholici tanquam piissimi Ecclesie filii eius se legibus in re quavis ad sacrosanctam religionem & sempiternam salutem spectante subiectos esse, lubentissime agnoscant, & profiteantur. Longa enim latius patet spiritualis ecclesie potestas, quam terrena Principum. Id quod eloquenter pro more deducit S. Iohannes Chrysostomus in Psalm. 44. prope finem de Apostolis in hunc modum differens: „Universum orbem terrarum pervaserunt apostoli: & omnibus Principibus fuerunt magis proprie Principes, regibus potentiores. Reges enim, dum vivunt, dominatum obtinent: iis autem mortuis intercidit dominatus. Et Regum quidem leges ratæ sunt, & validæ intra eorum fines: iussa autem piscatorum per universum orbem terræ extensa sunt. Imperator Romanorum Persis non posset ferre leges: nec Persarum Rex posset ferre leges Romanis. Hi autem Palæstini & Persis & Romanis & Thracibus & Scythis & Indis & Mauris & universo denique orbi terrarum leges dederunt. Nec solum, dum is viverent, firmæ & ratæ fuerunt, sed his etiam mortuis confirmatæ sunt, & qui eas leges acceperunt, mallet animam millies profunderè, quam ab illis desciscere. Memor ero nominis tui in omni generatione & generatione. Propterea populi confitebuntur tibi in æternum, & in seculum seculi.“*

(2) Schrod̄t Syst. Iur. Gent. P. I. C. II. §. 13. 14.

(3) Ibid. C. I. §. 9.

§. CCLXXII.

Ius perfectum connatumque conservandi seipsum, si de singulis hominibus agitur, tum ad totum individuum, tum ad integritatem membrorum eius pertinet; similiter apud gentes conservatio individui pertinet ad conservandam civilem consociationem, hanc individualement civitatis formam, has leges fundamentales, atque hæc iura maiestatica: conservatio autem membrorum refertur ad singulos so-

cios, ex quibus corpus politicum tanquam membris constat. Præter ius conservationis ius etiam perficiendi sese tum singulis hominibus, tum universis five gentibus a natura attributum est; quod vel ex eo quoque manifestum fit, quod media ad conservationem necessaria tam accurate arctèque definiri nec possint, nec debeant, ut soli necessitati serviantur; unde perfectio nihil est, nisi maior quidam conservationis gradus; neque ius perficiendi sese a iure conservationis feiungi potest. Perfectio cuiusvis societatis ex aptitudine adipiscendi finem, quem sibi præfixum habet, intelligitur; finis civitatum singularum est securitas civium quoad personas suas, vitam ac membra, bona fortunæ, honorem, aliaque iura five connata, five acquisita; unde, quæ sit perfectio societatis civilis, non potest non esse perspicuum. Ex his concludes:

(a) Gentibus singulis competit ius adhibendi media conservationi totius status necessaria, ius præcavendi & avertendi ea, per quæ is status dissolvi, & persona moralis interire possit vel debeat. Huic iuri aliarum gentium respondet perfecta obligatio, a contrariis abstinendi. Similiter cuiusvis genti competit ius adhibendi media ad perfectionem sui necessaria, & impedimenta removendi, cui itidem respondet aliarum gentium consentanea huic iuri obligatio.

(b) Æque apertum est, gentibus competere ius conservandi membra, bona, honorem, aliaque iura five connata five acquisita. Unde, qui membrum lædit, toti corpori infert iniuriam, totiusque corporis interest, membrorum suorum tuitionem suscipere. Peccat ergo gens in gentem, quæ alterius subditos vi, aut arte subducit, quæ illicitas militum conquestio-

nes

nes in alieno territorio citra consensum summi Imperantis instituit. *Plagium* committere dicuntur, qui furantur homines liberos vel servos, eosque vendunt, vel iis persuadent, ut a parentibus vel dominis suis aufugiant. (1)

(1) *Cavendum est, ne quis paritate inter corpus physicum ac morale ad minutias abutatur; secus si quis naturali morte defungeretur civis, civitas membro quodam mutilata censeretur deberet, & quemadmodum nemini fas est, sanum membrum a corpore amputare; sic neque cum facultate Imperantis civis a corpore politico dimitti posset. Illud certum, quemvis civem iure gaudere, ut a vi & circumventionibus tum internis tum externis tutus sit, & tutus præstetur a summo imperio. Quapropter ad summum imperium pertinet cavere, ne violentiis aut seductione civis quispiam abstrahatur.*

§. CCLXXIII.

Iuri conservationis perfectionisque adiunctum est ius utendi mediis eundem in finem necessariis, atque in primis procurandi copiam rerum, quæ ad vitæ civilis necessitatem, commoditatem, honestamque iucunditatem appositæ sunt, augendique vires suas modis nempe iis, qui iuti perfectio aliorum non detrahunt. Iniuriam facit proprie dictam, qui impedimenta genti ponit, ne hisce iuribus utatur. At vero officii imperfecti duntaxat est, aliarum gentium insufficientiam sublevare rebus & proventibus suis; quod præcipue inopiæ ac famis tempore erga extraneos sese exerit. Exemplum præbet sacra historia in sterilitate annorum septem, quæ non modo Ægyptum, sed extraneos etiam populos dirum in modum affligebat. (1)

(1) Gen. XLI. 54. 57. & XLII. 1. 2.

N n 2

§. CCLXXIV.

§. CCLXXIV.

In numero mediorum, de quibus mox dictum est, præcipuum inter gentes locum merentur commercia earundem inter se, quæ generatim in emendo, vendendo, ac permutando res ac pecunias sita sunt. Antiquitati commerciorum favent, quæ de Ismaelitis negotiatoribus in sacro codice extant.

(1) Negotiationis notio fixa non est, & improprie aliquando sumitur:

(a) Quædam est negotiatio valde improprie dicta, qua emuntur res ad suam cuiusque, & suæ familiæ sustentationem necessariæ, superflue vero venduntur. Eiusmodi negotiatio quasi naturalis & necessaria est, neque ad lucrum, sed œconomiam, vitæque sustentationem ordinatur.

(b) Alia est negotiatio, qua emitur quidquam, ut per industriam, artem, vel opificium immutetur, & vendatur; neque hæc propria censetur negotiatio. *Quiscunque rem comparat, inquit auctor operis imperfecti, (2) non ut ipsam rem integram & immutatam vendat, sed ut opus faciat ex ea, ille non est negotiator; quia qui materiam operandi sibi comparat, unde faciat opus, ille non rem ipsam vendit, sed magis artificium suum; id est, qui rem vendit, cuius æstimatio non est in ea ipsa re, sed in artificio operis, illa non est mercatio; ut puta, faber comparat ferrum, & facit ferramentum; sed ferramentum illud non tantum habet ferri, quantum valet, sed secundum opus ferramenti appropriatur. Qui autem comparat rem, ut illam ipsam integram & immutatam dando læcretur, ille est mercator. (2)*

(c) Igitur proprie negotiatio vocatur ea emtio & venditio, qua emitur aliquid, ut immutatum carius ad lucrum comparandum vendatur. Atque hæc negotiatio & necessaria reipublicæ, nec de se mala est, etsi coniuncta sit cum ingentibus mali periculis. (3)

(1) Gen. XXXVII. 25. 28. 36. in quem locum elegans est S. Hieronymi animadversio Epist. 9. nunc 70. ad Salvinam :
*„Ismaelita negotiatores staten & thymiana & resinam, quas
„nascitur in Galaad, & cutem vulneribus obducit. Aegyptiis
„deferunt : tantæque felicitatis sunt, ut emant, & vendant
„Ioseph, & mercimonium eorum mundi salus sit.“*

(2) Auctor operis imperfecti Hom. 38. ad C. XXI. Matth. relatus a Gratiano in c. 11. Dist. 88.

(3) Auctor Quæstionum veteris & novi testamenti relatus in c. 10. dist. 88. S. Augustinus relatus ex parte in c. 12. dist. ead. Conf. Eccli. XXVI. 28. & XXVII. 1. a. I. Tim. VI. 9.

S. CCLXXV.

Libertas negotiationis & cõmerciorum sita est in facultate independente exercendi eadem in propriam vel alienam utilitatem. De qua libertate ex primis principiis iuris sic statuendum :

- (a) Nulla gens cogi potest, ut alterius commercium admittat, utque vendat res, quibus abundat, alteri, nisi hæc extraordinaria necessitate laboret, seque aliter incolumem servare nequeat.
- (b) Ius ad exercenda cum alia gente commercia acquiritur sola pactione, quæ variis modis restringi potest ratione temporis, rerum, conditionum, & clausulæ etiam commissoriæ.
- (c) Si qua gens cum altera exercere commercia velit, a gente tertia impediri, vel prohiberi non potest; potest cum tertia gente iniri pactum, ne cum gente quadam exercent commercia, vel eorum causa ad certa loca naviget; hoc enim pacto ex parte gentis promittentis involvitur renunciatio iuris sui, & ex parte stipulantis cura utilitatis suæ. Nihil ergo iniuriæ in alias gentes redundat.
- (d) Quid iuris sit circa concessionem transitus, si qua gens eundem expetat ab intermedia gente, ut cum alia se-

posita exerceat commercium; pendet tum ex pactis, si qua extant, tum ex officio gentis intermediæ erga seipsam, suamque felicitatem præferendi alienæ, tum ex principiis iurium imperfectorum.

- (e) Diverſæ notiones ad commercia pertinentes hoc loco indicandæ ſunt. 1. *Monopolia* cenſentur, ſiqua gena, per pactum promittit, ſe non niſi uni certæ genti merces vendere velle, aut ſi plures gentes cœmunt merces, eaſque ſe infra certum pretium non vendituras conveniunt. 2. *Emporia* ſunt civitates, ſeu loca liberæ & perpetuæ mercium venalium importationi, & emtarum exportationi deſtinata, variisque eum in finem commoditatibus inſtructa & munita privilegiis. *Nundinæ* quoque eiſmodi facultatem importandi & exportandi merces denotant, at non perpetuam, ſed temporariam & ad certos anni dies, meſesque limitatam: 3. Quoad maritima commercia cum emporiis conveniunt, *portus liberi*. 4. *Propolii* nomine venit privilegium, quo civibus aut certis perſonis conceditur ius antè emendi res importatas, quam eaſ licet emere peregrinis vel perſonis aliis. Affine eſt *ius ſtapulæ*, quo merces flumine delatæ alicubi ad tempus aliquod venum exponi debent, antequam aliò devehantur. 5. Quia de mercibus tranſeuntibus, importatis & exportatis exiguntur *veſtigalia*; hinc iuri iſtorum alicubi adiunctum eſt ius *Geranti ſeu menſurationis*, ut fraudibus mercatorum & nautarum minorem mercium quantitatem proſitentium occurratur. 6. *Conſules* vocantur cuſtodes iurium ac privilegiorum mercaturæ, nec non litium inter mercatores ſuæ nationis iudices in emporiis maritimis ſeu portibus conſtituti. Hi ratione officii manent ſubditi gentis *conſtituentis*, & in territorio recipientis ſpectantur tanquam peregrini. Eorum receptio ex pactis vel officiis imperfectis pendet.

§. CCLXXVI.

Ius exiſtimationis ac gloriæ æque, imo maiore gradu in gentes cadit, quam ſingulos homines. Eius conſectaria ſunt ratio auctoritatis, honoris, agni-

agnitionis actuum in territorio gentis editorum apud nationes exteras. Huc referenda est *fides*, quæ relate ad gentes triplicis generis est; 1. *politica*, quæ est iusta opinio potentiae, quod gens non modo prodesse aliis vel obesse queat, sed potentia sua iuste usura sit: 2. *moralis* de probitate, iustitia, & pactorum custodia; 3. *mercatoria*, quæ sita est in opinione securitatis de pecunia credita, eiusque solutione. Ita vulgo dividunt fidem gentium.

(a) Iuri existimationis repugnat, quidquid in contemptum & contumeliam gentis vergit, imprimis fastus, ac superbia externa, qua altera gens præ altera temere se extollit, & sic æqualitatis etiam iura violat.

(b) Ad officia imperfecta pertinet, existimationem *intensivam* gentis alterius agnoscere. Siquid uni genti ea in re conceditur, alteri, cui idem negatur, nulla iniuria fit. Non possunt igitur nova existimationis & maiora signa, aut splendidiore tituli vi extorqueri, ac recepto more vel pacto definiti sunt. Si rex aut senatus imperium suscipit in populum antea liberum, is relate ad extraneas gentes, utitur iure populi, & eundem retinet locum, quem habuerat gens in statu populari. Nam populum re ipsa repræsentat. Vicissim gens ad statum popularem rediens eundem, qui regis fuerat, locum implet; quia *rex omne ius suum, adeoque & dignitatem ac ordinem ex dispositione populi, & ex eius iure habet*; ut inquit Schrodtus (1) inferior autem occupans superioris regnum, eius quoque ordinem occupat; quia victor in omne ius regis victi succedit, proindeque in eius etiam ordinem & locum.

(1) Syft. Iur. Gent. P. I. C. II. §. 6. & Grotius l. II. C. IX. §. 8. *Esti plenissimo iure, inquit, regnetur populus, idem erit, qui antea erat, cum sui esset iuris, dum rex ei præsit, ut caput istius populi, non ut caput alterius populi.*

§. CCLXXVII.

Felicitas publica & perfectio cuiusque gentis ac civitatis ex felicitate ac perfectione singulorum (eius civium elucere, atque in hanc tota derivari debet. Quæ igitur officia tam perfecta quam imperfecta ad felicitatem, ac perfectionem singulorum conservandam, augendamque maioris momenti, ac veluti pretii sunt; ea etiam relate ad totam gentem maiori in pretio haberi convenit. Eiusmodi officia sine dubio ea censeri debent, quæ ad excolendas perfectiones mentis, nempe & intellectus & voluntatis spectant, quæque in cultu artium, scientiarum atque in primis sacrosanctæ religionis consistunt. Ex his inferes:

- (a) Perfecti officii est, abstinere ab iis, quæ cultui artium, scientiarum, ac religionis apud alias gentes officiant, aut quæ ruditatem, barbariem, errores ac sectas a vera religione alienas gignunt; quod fieret per immis-
sos falsarum sectarum præcones, libros &c.
- (b) Officii autem imperfecti est, aliarum gentium conatibus literariis, artiumque colendarum studiis opitulari missis viris doctis, datis consiliis, communicatis propriis institutis ac legibus ei proposito accommodatis. Hinc non modo artifices, sed etiam astronomos, geometras, medicos ad alias gentes mitti, ab iisque perhonorifice excipi & haberi novimus.
- (c) Uti nulla sunt graviora officia singulorum erga singulos, quam quæ ad propagandam, & conservandam veram religionem spectant, ex qua sempiterna cuiusque beatitas pendet; ita nihil genti a gente maius aut præstabilius exhiberi potest, quam ut veram religionem ad eandem aut propagari aut conservari satagat, eamque in rem sumtus suppeditet,
qui-

quibus ministrī Iesu Christi, virique apostolici transvehantur, alantur, protegantur. (1) Illustrissima apostolici zeli, regięque erga exterās gentes beneficentię exempla dederunt Principes catholici innumeri, quorum nomina scripta sunt in libro vitę.

(1) II. Reg. XXII. 50. Rom. XV. 9. 11.

§. CCLXXXVIII.

Ex cultu officiorum imperfectorum mutua gentium benevolentia pœdet, maximęque utilitates existunt: eorum neglectu ingentia identidem incommoda proveniunt tum publica in totam gentem, tum privata in singulos cives redundantia. Uti enim conculcatis perfectis officiis ius belli & represalię in promptu sunt; sic neglectui imperfectorum ius retorsionis opponitur. De iure belli infra agetur. *Represalię* dicuntur, quando unus pro alio, & res unius pro re alterius apprehenditur; ut adeo etiam homines innocentes eorumque bona ob delictum ab altero commissum graventur. *Retorsio* fit, quando ius, quo quis apud se erga extraneos utitur, erga ipsum in aliis terris exercetur; quod in æquitate naturali per civiles & sacras leges declarata fundatum est. (1) Ad hæc evitanda incommoda frequentes mutuę benevolentię testificationes edere conantur populi; cuiusmodi sunt:

(a) Rebus incidentibus prosperis, vel adversis, quę unam gentem afficiunt, gens altera in partem lætitię aut doloris venire se manifestat. Prospera censentur nuptię, nativitas, coronatio, pax; adversa mors, perduellio, terrę motus &c.

(b) *Negotia in alieno territorio gesta, quæ propriis non adversantur iuribus, in suo pariter quæque gens esse firma & valida patitur; secus conqueri haud debet, si & aliæ gentes acta, quæ alibi perfecta sunt, pro ratis ac validis non habeant. Sic nobilitas omnium quidem gentium est recepta moribus, re ipsa tamen ex iure cuiusque civili profluit; ac si non agnoscatur ab extraneis, non ob id quidem ius gentium violatur; in regulas tamen humanitatis ac benevolentiae peccatur. Similiter differendum de iuribus pubertatis, maiorennitatis, familiae, testamentorum, matrimoniorum, aliorumque contractuum, quando ad formam loci, in quo celebrantur, sunt accommodati. Hæc quidem pro validis habere, imperfecti, non perfecti est iuris. Et si enim quævis gens iurisdictionem alterius agnoscere debeat, tamen ea in suo cuiusque territorio tantum, non extra illud vim exerit. (2)*

(c) *Viaë, fluvii, portus extraneis etiam patere sinuntur, si nullus absterreat iustus metus contagionis, belli, subversionis proprii commercii, alteriusve mali. Domo eiectis domicilium negandi iusta ratio esse potest corruptio morum, qua laborant advenæ, metus turbarum ex diversitate ingeniorum, aut religionis. Necessitate incumbente humanitati dandum est, quod hominibus iuste negaretur.*

(1) *l. i. d. Quod quisque iuris in alterum statuerit, ut ipse eodem iure utatur. c. 6. de constit. Patere legem, quam tu ipse tuleris.*

(2) *Querunt, quid iuris sit, si qua gens feminarum inopia laborans ab altera easdem expetat. Enimvero si rex regi, cives civi filiam negare iussis ex causis possunt; cur eodem iure non gaudeant gentes relate ad alias præsertim barbaras? Si necessitatem generalem fingas genti imminere, neque perversionis absterreat periculum, non tam universæ gentis, quam singularum feminarum arbitrium puto spectandum esse; quo quidem modo & iuri alterius gentis satisfiet, & altera se læsam conqueri haud poterit.*

CAPUT III.

Iura & officia gentium circa dominium, & proprietatem rerum.

ARGUMENTUM.

§. CCLXXIX. *Ius occupandi gentium proprium.* LXXXIV. *Proprietas territorii eius fines.* CCLXXXV. *Confœderaria dominii gentium iuris.* CCLXXXI. *Mare.* CCLXXXVI. *Præscriptio quatenus in dominio sit.* CCLXXXIII. *unde certitudo dominiorum non vastus oceanus.* CC. *publicorum.*

§. CCLXXIX.

Unione civili adeo non minuuntur aut extinguuntur singulorum iura, ut ea in civili imperio tanquam centro colligantur aut quodammodo concentrentur, & universe corroborentur, atque efficaciora fiant. Id contingit in iure occupandi & acquirendi dominia rerum, singulis a natura concesso. Hoc enim ius a gentibus præstantiore & ampliore modo exercetur; quippe quæ occupatione per universitatem gaudent, & vacuam occupando regionem territorium acquirere censentur; quatenus in tractu occupato summum imperium gens exerit private, & extraneos ab usu territorii citra voluntatem suam, iure perfecto excludit. Quidquid ergo in iure naturæ privato demonstratum est de connato singulis occupandi iure, deque ipsa occupatione, quidquid de dominio rerum proveniente ex *falsa* occupationis,

nis, & occupandi iure tanquam vero ac genuino titulo: quidquid de consecrariis istius domini modo originario acquisiti, demum quidquid de modis acquirendi derivativis; totum id, quatenus ex iure profluit naturali, ad gentes tanquam personas morales transferendum est, quæ iisdem iuribus non modo utuntur, sed eminentiore etiam modo utuntur tum ob maiorem necessitatem, tum ob maiores vires physicas, per quas ab universis apprehendi quidquam potest, ac in dominium redigi, quod non item fieri posse a singulis videtur. Nec difficile est, necessitatem perspicere, ob quam occupationi iuste factæ ipsa natura assistere censetur. Fac enim proprietatem ac dominium rerum non ex occupatione ipsa & hypothetico naturæ iure, sed ex pacto vel lege civili provenire; cum inter gentes liberas absit lex civilis, & pactio quoque abesse possit, consequens erit, ut aliis gentibus fas sit, sedes occupatas eripere, sibi que vindicare, novas colonias pro arbitrio immittere, fines territorii mutare, ipsius territorii iura turbare; quæ igitur erit securitas gentis, ob quam securitatem gens ipsa ex pacto unionis coaluit, atque orta est?

§. CCLXXX.

Hac servata proportione necessitatis & virium physicarum, ad gentes applicanda sunt, quæ de occupatione, singulorum statuuntur in iure naturæ privato; suntque hæc potissimum:

(a)

- (a) Ad originariam dominii acquisitionem opus non est consensu aliarum gentium. Nam communio rerum vi primævi status erat negativa: hæc vero continet quidem ius conatum apprehendendi, atque in dominium redigendi res nullius: non vero continet ius alios ab occupatione earum rerum excludendi; proinde alii occupare volentibus non poterant dissentire vel resistere; ac locum habebat axioma: *qui non potest dissentire, non debet consentire.*
- (b) Occupari non potest, nisi res nullius, qualis est insula non habitata; siqua ponitur insula, quæ vagos, nullaque civili unione copulatos habitatores alit, occupari nequeunt res a singulis occupatæ, multo etiam minus ipsi habitatores extrudi; sed a singulis non videtur facta occupatio totius insulæ per universitatem, neque territorium cogitari potest, ubi nullum est commune imperium, nullusque dominus territorii. Ceterum sola incolarum barbaries ac stupiditas non obest, quo minus iidem iure occupatione acquisito gaudeant; quod proin turbari nequit.
- (c) Quod occupatur, id eiusmodi esse debet, ut in potestatem redigi, & viribus physicis teneri possit; secus nec poterit occupari; ceu aer, lumen, calor solis: nec satis est, ut sit res apprehensibilis, nisi re ipsa apprehendatur. Qui insulam conspexit prior, aut possidere se velle declaravit, ob id non apprehendit, proinde nec occupavit. Denique apprehensio fieri debet animo rem habendi ut propriam; qualem animus nemo facile in iis deprehendet navigatoribus, qui amplissima maria circumvecti atque ad insulam delati facta excensione necessitatis vel commoditatis causa certis adhibitis solemnitatibus declarant, se regis sui nomine eius insulæ possessionem capere velle; eoque facto mox discedunt post longissimos annos non redituri.

§. CCLXXXI.

De mari, liberumne sit natura, an *clausum*; nempe occupatione facta ab uno populo, acriter disceptatum

tum est sub initium prioris, & hoc iterum feculo. (1) Inprimis distingui necesse est inter vastum oceanum, præcipuasque eius partes, & inter partes illius minores, quæ terram continentem alluunt, vel in terræ continentis gremium longius se infinuunt, & ob id *sinus* vocantur, quæve inter duas terras angusto tractu decurrunt, & duo maria ampliora coniungunt, qualia *freta* nuncupantur. Dein maris usus, anne & quatenus exhaustus sit, vel inexhaustus, considerari debet. Nam quatenus *inexhausti usus* est, sive omnibus sufficit, non potuit in proprietatem redigi; quia proprietatis conservandæ pacis causa in societate humana fuit introducta, idque efficit, ut, qui rem proprietati subiectam invito domino usurpat, iniuriam inferre, & bello occasionem præbere videatur; siquid igitur in proprietatem redigeretur, quod in medio expositum omnium usui sufficiens, simulque percommodum est, non paci hominum consuleretur, sed perpetuis litibus ac bellis ansam daret.

(1) Binner in Appar. Eruditionis P. IX. C. IV. art. 4. & P. X. C. VIII. art. 4. Scriptores & tractatus ea re editos recenset Schrodt in Syft. Iur. G. P. H. C. I. in not. ad §. X. Pufendorfius de I. N. & G. I. IV. C. V. §. 5. ait: *Observare licuit multos studium adversus patriam suam magis ob oculos, quam veritatem habuisse.*

§. CCLXXXII.

Partes maris continenti adiectæ, itemque sinus & freta a gentibus occupari & dominio subiici possunt.
Nam

Nam quoad has partes mare vi status originarii est res nullius, in communione negativa iacens, & hominum usibus concessa; æque enim dictum est: *Dominamini piscibus maris, ac animalibus, quæ moventur super terram.* (1) Eiusmodi dominium intelligi non potest, nisi una ius sit concessum, in potestatem redigendi elementum, quod illa inhabitant, quantum eius permittit natura. Dein usus maris quoad istiusmodi partes non est inexhaustus, iustaque suppetit ratio, easdem ob ipsum usum, qui omnibus non sufficit, subiiciendi dominio. Istiusmodi usus, ratioque est piscatio maior, inventio rerum pretiosarum, collectio concharum, coralliorum, gemmarum, extractio ædificiorum aut munimentorum in litore maris, excoctio salis. Horum usus accolis maris longe parcior ac malignior evaderet, si omnes promiscue gentes propter litora alicuius regionis piscarentur, præsertim cum frequenter certum piscis aut rei pretiosæ genus uno tantum maris loco, eoque non valde spatioso reperiatur. Dein non expedit populis maritimis, eorumque securitati, ut cuivis genti in mari, litoribus eorum prætenso, libere versari liceat cum navibus armatis, non impetrata venia aut præstita cautione de non offendendo. Gravis igitur populo suppetit ratio, certam maris partem sibi propriam faciendi, ut ceteri eiusdem usum tanquam beneficium ab isto recognoscere teneantur. Hinc Pufendorfius, *putaverim, inquit, citra absurditatem dici posse, partes maris, in quantum*

ratio-

rationem munimenti, adeoque appendicis duntaxat habent, absque peculiari actu corporali cœpisse subire dominium eius populi, cuius litoribus prætexuntur: postquam inter gentes armatarum usus navium innotuit. Nam hoc intuitu mare sese habet, tanquam accessorium terræ; sicut fossæ vel etiam proximæ uligines & paludes censentur accessio urbis. (1) Sed his quidem obstare non nulla videntur:

(a) Aiunt: dictum etiam a divino Conditore fuit: *Dominium volatilibus cœli*; quin protinus cœlum vel aer dominio possit subiici. Respondet Pufendorfius: Cum in aere homini versari sit negatum, ita, ut a terra sit disiunctus soli aeri (pro arbitrio, satisque tuto) innixus; ideo imperium in aerem exerceri non potuit, nisi quousque, qui in terra stant, pertingere queant. Verum ut in mari dominium longius exerceri possit, effectum est per naves ad summam iam perfectionem perductas, quæ non oneribus tantum transportandis inserviunt, sed & per regna neptuni, martem terribili magis specie, quam per terram idem desævit, circumferunt. (3.) Alii ipsum etiam aerem utili hominis dominio subesse & quodam modo occupari posse, inferunt ex eo, quod iura dent actionem de non attollendo altius ædificio, de lumine non intercipiendo: de libera facultate aucupii, de moleninis in quodam fundo ad ventum exstructis, nec impediendis; denique alii cum Wolfio, quidquid aeris, inquit, meo fundo incumbit, meum est inde usque ad cœlestia spatia.

(b) Possessio non procedit, nisi in re terminata: fluida autem ex natura sua terminum non habent. R. Fluiditas proprietati maris non obest, uti nec fluminum, quæ dubium non est, quin dominio possint subici. Aliud nempe est flumen, aliud aqua profluens, aliud mare, aliud aqua marina. Neque vero mare utpote inclusum litoribus caret terminis. Prohiberi ab eius usu alii possunt vel ex terra, & munimentis exstructis, vel per armatas naves, quæ in mari idem valent, ac in terra arces limitaneæ.

(c)

(c) Dicitur nequit, quousque inde a litoribus dominium in mare protendatur. Rident, quousque mare alluens munimenti rationem habet; certe portus, eaque loca, ubi commoda in terram exscensio fieri potest, dominio populi accolentis præsumuntur subiecta. *Bodinus de Rep. L. I. c. ult. fide Baidi asserit: iure quodammodo Principum omnium, maris accolarum communi receptum esse, ut sexaginta miliaribus a litore Princeps legem ad litus accedentibus dicere possit.* Ita Pufendorfus. (4)

(d) Quoad hæc partes imperium duntaxat, non dominium maris occupatum nonnulli volunt. R. Imperium refertur ad subditos, vel eos, qui in territorium ingrediuntur, quod in dominio est; nequit ergo imperium in extraneos certam maris partem subeuntes cogitari, nisi ea pars maris dominio ponatur subiecta. Usus quoque & facultas libera utendi ex dominio vel concessione domini dimanat; multaque sunt, quæ dominio non subiacent, nisi usus causa; secus nec territorium terræ continentis iam in dominio esse, sed sub imperio tantum statui poterit; anne & quatenus innoxius sit usus, a Domino rei definiri debet.

(1) Gen. I. 28.

(2) l. IV. C. V. §. 8.

(3) ib. §. 5.

(4) Ib. §. 8.

§. CCLXXXIII.

Vastus Oceanus, magnis continentibus Europæ, Africae, Asiæ, Americæ, terræ australi & incognitæ interiectus primævam libertatem retinet, & dominium respicit. Non enim censetur res ab uno populo apprehensibilis, & quoad usum, quem habet præcipuum, nempe navigationem & piscationem, inexhaustus est. Cessat ergo finis, ob quem ius occupandi

di a natura concessum est. Negari nequit, ait Puffendorfius, (1) totius Oceani custodiam uni populo moraliter fore impossibilem; neque operæ pretium facturum, qui in omnibus eius partibus per naves armatas ceteros eiusdem usu velit arcere. Stultum est autem concupiscere, quæ non capias, præsertim ubi non necessitas vitæ, sed supervacua ambitio aut avaritia quæritur. Etsi enim alias defectus facultatis physicæ moralem non statim extinguat; tamen cum hæc citra illam inter pravas hominum cupidines fere inanis sit, rationis est, plura non affectare, quam commode tueri possis.

(1) loc. cit. §. 6.

§. CCLXXXIV.

A dominio gentium ad eiusdem consuetudinem explicanda, progressio naturalis est. Occupatio per universitatem, atque ipsius territorii, gentium propria est ex natura personæ moralis summo imperio gaudentis. Unde ea occupatio etiam effectus habet maxime proprios gentium.

(a) Vi occupationis publicæ seu per universitatem omne id censetur, sub imperio esse, & generali dominio gentis occupantis, quicquid intra fines territorii occupati continetur; proinde de rebus in territorio comprehensis valere potest axioma: *quicquid in territorio est, præsumitur esse de territorio*, quoad veritati de contrario demonstratæ ea præsumtio cedere debeat.

(b) Partes territorii, adeoque & domini sunt ea, quæ insunt in eodem, loca deserta, sterilia & inculta, ceu lacus, stagna, fyttes, silvæ, montes asperi, quæ-

quæque terræ adhærent, aut in ea recondita sunt, ceu metalla, mineræ; flumina, qua per territorium decurrunt, ripæ, alvei, insulæ, inventa in litore, tanquam portio & incrementa fluminis. (1) Sinus marium & eorundem ad certam distantiam exposita progressio, qua apprehendi a gente, ac teneri potest.

- (c) In territoriis gentium maxima habenda est ratio limitum seu finium publicorum; qui aut *naturales* sunt, tanquam a natura constituti, ceu fluvii, paludes, ripæ, montes. Unde territorium *arcifinium* dicitur, eoquod docente Varrone fines habeat arcendis hostibus idoneos, nempe naturales. Alii sunt fines *artificiales* seu manufacti; alii *assignati* seu *politici* sive mensura comprehensi per centurias & iugera. Si flumen limitaneum duo territoria determinat, nihilque pactis vel prævia unius gentis occupatione definitum sit, præsumitur utriusque imperium ac dominium ad medietatem fluminis utrinque pertinere. Similiter sentiendum de freto ac sinu maris, quod diversi utrinque populi accolunt. (2) Ex ipsorum horum finium notione intelligitur, arcifinium territorium accessione alluvionis mutari posse, non item limitatum, quod limite manufacto, aut mensuratione comprehenditur.
- (d) Ex dictis petenda est differentia bonorum temporalium qua talium; sunt enim *res nullius*. 2. *Publicæ*; in his aliæ, quarum proprietas universorum, usus singulorum est; aliæ vero, quæ ad usus publicos sunt destinatæ: denique aliæ *iacentes*, seu adespota, quæ intra territorium sitæ singulari apprehensione egent, sed apprehensæ non sunt. 3. *Res universitatis*, nempe societatum minorum. 4. Denique *res privatorum*. (3) Accedunt *res sacræ*, & ecclesiasticæ; de quibus in iure agitur ecclesiastico.
- (e) De obligationibus iuri territorii respondentibus, de admissione peregrinorum, de legibus in peregrinos latis &c. ex iis, quæ adducta sunt supra, & generalibus ex principiis statuendum est.

(1) *Aliter sentiendum de bonis & rebus naufragorum ad litus delatis, vel extractis ex mari.* l. 1. C. de naufragis & auth. navigia. ibid. de furtis.

(2) Conf. Pufendorf. de I. N. & G. L. IV. C. V. §. 8.

(3) Princ. Instit. de Rer. divisione. & l. 2. D. de div. rer.

§. CCLXXXV.

Reliqua dominii consecratoria, quæ in personas etiam singulares cadunt, eo magis attribuenda sunt gentibus, quo magis conferta ac veluti constipata eorum sunt iura, ampliorque potestas est, iurium violationes ulciscendi. Eiusmodi consecratoria sunt:

(a) Ius exigendi ab altera gente restitutionem rei iniuste ablatæ; quia alias turbatio dominii ac læsio continuatur, ac perpetua fit. Cum hoc iure cohæret ius capiendi æstimationem æquipollentem, seu ius occupandi rem vel regionem aliam. De damnis resarciendis, quæ a gente, eiusve subditis, aut rectore inferuntur alteri genti, eiusve subditis, non una oriri solet controversia; cum enim actio membri unius aut hominis privati non continuo pro actione totius gentis haberi possit; quæritur, 1. an gentes vel rectores civitatis teneantur, si eorum subditi latrocinia vel pyraticam exercuerint. 2. Utrum, si milites terrestres aut nautici, quibus tempore belli prædarum ab hoste agendarum potestas datur, contra datam potestatem noceant amicis, rectores civitatis eo nomine teneantur. 3. An gens, quæ causa moralis damni a suo subdito vel ministro dati non est, nulla facti damni resarcitione obligetur ad deditionem subditi vel ministri lædentis? 4. An gens teneatur ad puniendum subditum vel ministrum, qui alteram gentem læsit. 5. Anne, & quatenus subditi teneantur ex facto, aut delicto summi Imperantis erga gentem alteram?

(b) Aliud est dominii consecrarium, quod in iure ad quodvis territorii emolumentum percipiendum consistit tum ad necessitatem suam, quod est ius *utendi*, tum ad commoditatem ac iucunditatem, in quo *ius fruendi* situm est; quævis igitur gens iure *meliorandi* territorium

rium suum gaudet, sic ut neque de bono neque malo eiusdem usu rationem reddere alteri genti teneatur.

(c) *Ius alienandi gentibus nullo communi imperio adfrictis ita competit, ut dominium ab una gente in aliam vi solius pacti transeat, ac traditio ad solum dominiū exercitium requiratur. Sane spectata simplicitate naturalis iuris in quovis alienationis pacto clausula constituti possessorii naturaliter videtur inesse, ipsaque traditio non tam ad abdicationem dominiū, quam translationem possessionis necessaria est. (1)*

(1) *Aliter leges Romanæ statuunt l. quotiens. 15. C. de rei vindicatione.*

§. CCLXXXVI.

Præscriptio & usucapio, de qua hoc loco tractant Auctores, ex iure naturæ vim non habet, ut demonstratum est supra. (1) Quomodo ergo habebit ex iure gentium; cum præter naturale gentium ius aliud non agnoscatur hodie, & naturale illud nihil sit, nisi ius ipsum naturæ privatum applicatum ad gentes, & per notionem, negotiaque gentium determinatum? Porro ex notione & negotiis gentium adeo non determinatur vis quædam aut valor præscriptionis, ut contrarium potius iure inferas. Gentes enim rebus acquirendis potius, quam iactandis intentæ, sive, ut aiunt, de perficiendo statu, & augendis viribus securitatis suæ causa sollicitæ, quidquam derelinquere velle minime præsumuntur; ex qua tamen præsumta derelictione præscriptionis vim quidam auctores unice derivant. Ius gentium positivum tacitis pactis constitutum eo minus locum

habet in ista re, quod constat, Principes allegari contra se præscriptionem haud pati; (2) ipsosque formam & requisita præscriptionis, quæ suos inter cives ex Principis lege valeat, determinare. Iustinianus Imperator sibi cordi fuisse ait, actiones ad res priorum locorum & ecclesiarum vindicandas nullis temporum metis circumscribi. (3) Ipsi Principes sunt, qui certum titulum, determinata annorum spatia, eaque admodum varia determinant, ut nunc non admittatur præscriptio nisi 40. an. nunc 60, nunc 100. Idem, quid præscriptioni, obnoxium sit, quid non item, quando currat, quando dormiat præscriptio, quando restitutio in integrum contra præscriptionem admittenda sit, determinant; ut adeo præscriptio, quæ naturali vel gentium iure proveniret, omnino informis ac indigesta foret. Sed dissimulanda non sunt adversariorum argumenta.

- (a) Passim a viris doctis iuris naturalis ac gentium esse præscriptio censetur. R. 1. Sæpe iuri naturali tribuuntur ea, quæ æquitatem præ se ferunt, & ob id legibus positivis constituuntur, quin ab ipsa natura vim habeant. Veteres quidem Icti nomina iuris naturalis ac gentium sæpe miscuerunt; quorum notiones hodie segregantur, ac figuntur; cum utrique iuri fines proprii accuratiore methodo sint constituti. Omnis lex quodam modo derivatur ex naturali lege; sed quæ ita derivatur per modum determinationis, ea non ex naturali, sed positiva lege vim obligandi habet. (4) 2. Si apud plerasque gentes viget præscriptio, non idcirco ipsas inter se gentes obligat, sed eos tantum, qui hisce legibus subiecti sunt. Ceterum legibus XII. tabularum peregrini quidquam usucapere non poterant; sed perpetua adversus eos actio erat. (5)

(b)

(b) Præscriptionem inter gentes iure divino approbatam putant, quando eandem Iephte Ammonitis obiecit; quæ res breviter narranda est. Cum in promissam terram ascenderet Israel, *Misit nuncios ad Sehon Regem Amorrhæorum, dicens: obsecro, ut transire mihi liceat per terram tuam - - qui concedere noluit, ut transiret Israel per fines suos: quin potius exercitu congregato egressus est obviam - - pugnavitque contra eum; a quo percussus est in ore gladii, & possessa est terra eius ab Arnon usque ad Ieboc & filios Ammon.* (6) Porro Rex Sehon contra Moabitas ante pugnarat, terramque eorum occuparat, (7) quam deinde vel cuius partem Israelitæ una cum avita Sehonis provincia seu Amorrhæa expugnarunt, ac trecentis annis tenuerunt; cum dein Rex Ammonitarum, quem graves auctores simul Moabitarum Regem faciunt, a Iephte terram illam repeteret, Iephte respondit: *Dominus Deus Israel subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israel: & tu nunc vis possidere terram eius? - - quæ Dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.* (8) Atque ita ad ius belli provocat. Addit dein: *quare tanto tempore (300. annorum) nihil super hac repetitione tentastis.* (9) Quæ verba non tam ad præscriptionem, quam præsumtionem referenda sunt, ut sensus sit, ex ipso trecentorum annorum silentio desumi, quod Ammonitæ in illam terram nihil iuris habuerint; præsumendum enim non esse, quod nec primæ occupationi, nec tot annorum possessioni unquam contradixissent, siquid iuris sibi competere putassent in terram Amorrhæis ereptam.

(c) Naturæ lex, inquit, uti privatorum, sic publicorum dominiorum firmitatem, securitatem, ac certitudinem exigit; quæ demum sola præscriptione obtineri potest. R. Medium illud, quo certitudo publicorum dominiorum acquiritur, in præscriptione consistere non potest, cum ea nihil sit, nisi creatura civilis ac positivi iuris. Quapropter de alio circumspiciendum est.

(1) §. CXXVI.

(2) Ferdinand. Vasquius L. II. C. LI. n. 37.

(3) l. 23. C. de SS. Ecclesiis.

(4) S. Thomas 1. 2. q. 95. art. 2.

(5) *Atque hic est sensus legis XII. tab. adversus hostem æterna auctoritas esto. Hostis enim apud antiquos dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus.* Tullius L. I. offic.

(6) Numer. XXI. 21.

(7) Ibid. 26. 29.

(8) Iudic. XI. 23. 24.

(9) Ibid. v. 26.

§. CCLXXXVII.

Dubium non est, quin divina sapientia de remedio providerit, quo iura summorum Principum firmentur, regnorum everio ac populorum turbatio evitetur, ac siquod in prima regni acquisitione vitium irrepsit, id progressu quodam temporis sanetur. Carneades legatus Atheniensium Romæ de iustitia disputans fidenter assererat: *Omnibus populis, qui florent imperio, & Romanis quoque ipsis, qui totius orbis potirentur, si iusti velint esse, hoc est, si aliena restituant, ad casus esse redeundum, & in egestate ac miseriis iacendum.* (1) Quapropter inquirenda est ratio, qua iuribus imperantium ac tranquillitati Imperiorum consulatur. Omnium populorum, etsi aberrantium a vera religione cultuque unius Dei, confessione, multoque etiam magis sacrarum literarum exemplis ac testimoniis constat, universa terræ regna singulari æque ac sapientissimæ dispositioni Dei subesse, qui eadem & constituit, & transfert, & sub-

ver-

vertit. Unde & Iephte Ammonitarum regi, qui falsum Deum Chamos adorabat, ad dispositionem divinam recurrens *Dominus Deus Israel*, aiebat, *subvertit Amorrhæum, pugnante contra illum populo suo Israel; & tu nunc vis possidere terram eius; nonne ea, quæ possidet Chamos Deus tuus: tibi iure debentur? quæ autem dominus Deus noster victor obtinuit, in nostram cedent possessionem.* (2) Porro divinæ huius ordinationis ac dispensationis signum sat certum, quodque in oculos ac mentes hominum incurrit, censeretur ex parte unius Principis longæva, quieta & præsentanea possessio ac pacifica populorum subiectio, ex parte vero alterius defectus contrariæ probationis, qua vitium arreptæ possessionis ostenderetur. (3) In dubio quidem sufficit vulgata, & naturali æquitate nixa regula; *mellior est conditio possidentis.* Atque ita quidem medium istuc tuendæ securitatis in præsumptione potius, quam præscriptione consistit, præsertim cum mala fides etiam præscriptioni obsit, neque ordinario tempore præscribi possint res vitiosæ, quales sunt furtivæ, vi occupatæ, contra legem Iuliam repetundarum acceptæ.

(1) Apud Lactantium divin. Inst. L. V. C. 17.

(2) Iud. XI. 23. 24.

(3) Zech. de Iur. Rer. Eccl. Sect. IV. tit. XXII. §. 602.

CAPUT IV.

Iura & officia hypothetica gentium orta ex pactis & foederibus.

ARGUMENTUM.

§. CCLXXXVIII. *Pacti & foederis notio.* CCLXXXIX. *Ius paciscendi.* CCXC. *consensus.* CCXCI. *materia.* CCXCII. *varietas pactorum & foederum,* CCXCIII. *fides eorundem.* CCXCIV. *cautimes.*

§. CCLXXXVIII.

Pacti nomine in iure gentium venit conventio publica, hoc est, a summis potestatibus, sive gentibus qua talibus inita boni publici causa. Pactum, quod de praestatione non transitoria, sed in perpetuum, vel ad longius tempus fit, appellatur *foedus*. Ius ineundi pacta & foedera absolutum est & conatum: id vero, quod ex pacto & foedere provenit, hypotheticum. Igitur imprimis generalia de pactorum vi & valore principia huc transferenda sunt, quae circa consensum paciscentium, ius paciscendi, & materiam pacti ac foederis versantur.

§. CCLXXXIX.

Ius paciscendi aequè moralibus personis ac physicis attributum est a natura. Etsi enim quævis civitas, societas censeatur perfecta, sibi que ad finem obtinendum sufficiens, nempe ob iura immanentia, ac summum imperium; tamen ob externa praesertim adiuncta, altera alterius auxilio ad conservationem sui, perfectionemque eget, de quo obtinendo, interest cuiusvis, ut certa reddatur ope pactorum, foede-

foederumque. Hoc igitur ius sequentibus potissimum conclusionibus continetur :

- (a) Ex notione pacti publici ac foederis ius ea ineundi summis Imperantibus duntaxat competit; subditi enim de bono & iure publico qua tali disponere haud possunt, nec ius disponendi, quod maiestaticum est, citra crimen laesae maiestatis sibi arrogare. Foedera commerciorum, quae a subditis aliquando ortum ducunt, vel tacitam approbationem Imperantis habent, vel privatis actionibus accensentur, haud secus, ac si focus unius gentis cum extero sive socio alterius gentis ineat contractum, qui non ex iure gentium, sed iure naturae privato, aut ex iure speciali loci, ubi contractus fit, aut denique ex arbitraria conventionione legem accipit.
- (b) Qui regno pulsus est Imperans, non continuo amissa possessione regni, ius imperii ac maiestatem, proindeque nec ius foederum amittit, valideque obligare se aliis gentibus, sibi que alias gentes potest. Alius est casus de rege minorenni, quando per leges fundamentales certa aetas administrationi imperii definita est. Conventio enim ante illam aetatem a rege inita non valet.
- (c) Pacta cum usurpatore imperii, penes quem administratio est sine iure regni, relate ad populum, qui cum eo contrahit necessitate salutis publicae, valida sunt, non item relate ad legitimum regem vel successorem, nisi qua parte dein rata habeantur.
- (d) Ius paciscendi ex natura profluit, & commune est omnium, quibuscum naturae communio est; proinde nec hostes, nec infideles, & alieni a vera religione ab usu & communiione eius iuris excluduntur. Quia vero ius a recto usu iuris & facultas moralis agendi ab honestate actionis differt; (1) hinc magnopere cavendum, ne ob incertum idque caducum ac temporale bonum, certum sacrosanctae religioni corrupendae, multorumque subditorum sempiternae salutis periculum creetur. (2) Ob hanc causam segreganda sunt diversa foedera. 1. Quae navigationis, aut commercii causa ineuntur cum infidelibus: 2. quae contra alium infidelem bello coercendum sunt: (3) 3. aut contra alium fidelem, veraeque religioni addictum; quo poster-

steriore casu quivis Imperans, siquos subditos habet alienos a vera fide, utique ad bellandum adhibere potest. Denique non modo iustitia causæ, sed etiam necessitas defensionis expendenda est.

(1) §. XIII. (f)

(2) *Cave*, inquit Deus ad Moysen Exod. XXXIV. 12. *ne unquam cum habitatoribus terræ illius iungas amicitias, quæ sint tibi in ruinam.* v. 15. *ne in eas passus cum hominibus illarum regionum.* III. Reg. XI. 2. *De gentibus, super quibus dixit dominus filiis Israel: non ingrediemini ad eas: neque de illis ingredientur ad vestras: certissime enim avertent corda vestra, ut sequamini Deos earum* &c.

(3) *Abram inierat fœdus cum Escol & Aner infidelibus.* Gen. XIV. 13. *David in prælio adesse Philistæis volebat contra Israel.* I. Reg. XXIX. 2. seq. *Machabæi quoque cum Laconibus & Romanis pepigerunt amicitiam.* I. Mach. XIV. 18. 24.

§. CCXC.

Libertas gentium in paciscendo nullis formulis aut subtilitatibus legum positivarum, vel differentiis inter pacta nuda & vestita est alligata. Quapropter solo consensu libero, eoque satis declarato opus est. De quo adnotanda veniunt nonnulla:

- (a) A consensu, adeoque & a pacto differunt, 1. *nuda assertio* de præsenti voluntate quidquam promittendi aut præstandi, quacum coniuncta est reservatio libertatis animum mutandi, 2. *pollicitatio*, seu promissio nondum acceptata, 3. *tractatus, & negotiationes pactitiæ.*
- (b) De errore ac dolo, quatenus consensui obsunt, ex principiis iuris naturæ privati iudicandum est. (1) In dubio regula est: *error nocet erranti.*
- (c) De nullitate pactorum, quæ vi iniusta extorquentur, multo cautius definiendum est in iure gentium, quam privato; quia per ipsam gentium & negotiorum naturam discrimen inducitur. Nam ut actus metu extortus censeatur, requiritur 1. ut moraliter certum sit, eum, qui metum incussit, non habuisse ius id faciendi. 2. Ut sit metus cadens in virum constantem, & cum proportione in gentem, cuius vires expendendæ

dendæ sunt. 3. Ut promissum metu initum, cessante metu non sit ratihabitu vel per verba expressa vel per facta consensum subsequenter inferentia. Si iam a gentibus ineuntur pacta pro evitando aut finiendo bello, sæpe unum, sæpe plura ex hisce deficient, quo minus prætextu metus inita pacta violari queant. Dein pacis fœdera sunt pacta publica, quæ si minus iustitiam commutativam, certe legalem inferunt, qua obligatur tota respublica, adeoque cum subditis ipse Princeps. Alias turbaretur socialitas & tranquillitas humani generis in perpetuum, nisi per pacta eiusmodi finiretur bellum. (2) Accedit, quod in dubio standum sit pro valore actus, & melior sit conditio possidentis; præsertim quando innovari sine gravissimo eius incommodo nihil potest.

(1) §. LVI. (e) (f) (g)

(2) Zech de Iur. Eccl. Sect. IV. §. 241. *Alii aliter ex principiis iuris privati statuunt. At enim intelligi non potest, quomodo in eo, qui metum infert, una consistat & ius ex promisso vi extorto, & obligatio abstinendi a læsione, omni que gravamine; cum ipsum ius, siquod oritur, promittentis gravamen sit. Neque ulla ratione in eo, qui metum patitur, una consistet & obligatio adimplendi promissum & ius perfectum, promissarium cogendi, ne implementum promissionis exigat.* Conf. §. LVIII.

§. CCXCI.

Materia pactorum ac fœderum nec turpis esse debet, neque supra vires gentis paciscentis; secus obligatio moraliter aut physice impossibilis, ac proinde nulla est.

(a) Non valet igitur pactum iniuste opprimendi tertiam gentem: nec quod præcedenti alterius gentis pacto, & iuri quæsito derogat.

(b) Quia tamen in gentes quoque cadunt actus benefici, easque suo renunciare iuri possunt; idcirco inæqualitas pactorum vi & valori eorundem non obest. Ea inæqualitas facit unam partem paciscentem præ altera digniorem, vel in pacto potiore I. quoad præstationem, si gens potentior imbecilliori auxilium promittit, imbecilliore nihil vel minus promittente;

2. quoad

2. *quoad honorem & dignitatem*, si una gens alterius maiestatem cum veneratione conservaturam se promittit, & adiuturam, ut ea salva sit. 3. *quoad potestatem & iura*, siquam imminutionem vel limitationem imperii in pacto aut foedere admittit.

- (c) Si formula foederis inæqualis ea sit, ut alter foederatorum iniussu vel absque consensu alterius bellum gerere non possit; ea ad bellum *defensivum* non pertinet; turpe etenim est, & iuri conservationis propriæ repugnans, iuri defensionis suæ renunciare; imo ad inferendas iniurias istiusmodi promissum alliceret, perinde ut pactio non agendi de dolo.

§. CCXCII.

Partitio foederum non tam explicanda, quam indicanda est, cum ex ipsa eorum diversa denominatione, quid iuris contineant, pariantve, haud ægre concludi possit.

- (a) *Fœdera generalia seu simplicia* sunt, quæ id constituunt, quod a iure constitutum iam est naturali. Hæc si negativa sint *de non lædendo*, quasi diffidentiam gentis erga gentem & speciem infamiae præ se ferunt, (1) si *affirmativa* de officiis humanitatis exhibendis, eam vim habent, ut imperfecta iuris naturalis obligatio transeat in perfectam, præsertim si quod officium in formula determinetur e. g. ut utrinque sit ius hospitii, quatenus istuc iure naturali debitum est. His generalibus respondent ex opposita parte foedera *specialia*, quæ singularem inter gentes præstationem continent, ceu de delinquentibus mutuo extradendis, de vectigali non solvendo pro mercibus vel non ultra certam quantitatem, de arce in confinio alterius populi non erigenda.

- (b) Alia sunt *foedera pacis*, quæ societatem non bellicam continent, ceu foedera commerciorum: alia *belli*, eaque offensiva, defensiva, mixta. In dubio censentur *defensiva*; quia naturali civitatum fini, nempe securitati, magis congruunt. Universe foedera belli *determinata* sunt

sunt aut *indeterminata*; uti definitur modus præstandi auxilia, aut gens, contra quam id præstari debet; aut contra.

- (c) Durationem foederum respicit divisio in perpetua, & temporaria: item in *realia*, quæ ab Imperante quæ tali, id est, nomine & intuitu civitatis fiunt: & *personalia*, quæ ad personam Imperantis referuntur. Cuiusmodi censerī debeat; ex tenore formulæ, ex fine & materia foederis colligendum est. Aliæ pactorum & foederum divisiones ex iure naturali privato petendæ sunt.

(1) *Hinc pudenda dicuntur istiusmodi foedera, auctore Pufendorfio, qui L. VIII. C. IX. §. 2. de I. N. & G. ita scribit: „Pudere propemodum debebat homines cultos pactum inire, cuius capita nihil aliud contineant, quam ne simpliciter ac directe ius naturæ violetur; quasi citra illud pactum non satis quis officii sit memor futurus. Conf. l. 50. D. de Pactis.*

§. CCXCIII.

Fides pactorum publicorum ac foederum sancta est & inviolabilis. *Sanctum & inviolabile* in hac disciplina dicimus, quod, ut ab omni violatione immune sit, communis gentium salus postulat. Hoc modo salus gentium fidem pactorum ac foederum postulat; cum ea non fiant, nisi de rebus magni momenti, nec violentur sine gravissimis incommodis. Enimvero in communi imperio aut Imperante, a quo pacta ac foedera dimanant, iura & officia civium collecta intelliguntur; non possunt igitur violari foedera, quin iura plurimorum hominum simul eodemque tempore violentur: neque gens in servanda fide deesse potest officio suo, quin plu-

plurimi cives simul eodemque tempore illi deesse, ac veluti confertam iniuriam irrogare censeantur. A foederibus, foederumque fide dictos putant *foederales*, quasi praefectos fidei publicae apud Romanos, quorum interventu & auctoritate publicorum foederum fides constituebatur. Applicatio huius theoriae in iis maxime sita est, quae sequuntur.

(a) Uti ius paciscendi, ita fides pactorum ad omnes pertinet, quibuscum communio est naturae intelligentis, ac iuris naturalis; ex quo etiam illud ius, & fides dimanant: igitur etiam hostibus servanda est; (1) qua in re perfidia a dolo bono, ac stratagemate in bellis permisso omnino segregari debet. Idem referri debet ad eos, qui alieni sunt a patria, religione &c.

(b) In statu naturali pretia rerum maxime a iudicio & dispositione contrahentium pendere dicuntur; unde non apparet, quo iure a data fide resilire gens possit ob exceptionem enormis laesionis, nisi res ipsa in pactum deducta in se dolum habeat.

(c) Fides liberanda est existente *casu foederis*, qui nihil est aliud, quam concursus circumstantiarum seu conditionum, sub quibus pactio, praesertim in foederibus belli obligat; atque hoc modo obligatio usque ad existentem casum foederis suspenso manet, quin alterutra pars ante eius existentiam resilire possit.

(d) Uti singulorum, ita & universorum seu gentium pactis vi naturae insunt conditiones. 1. Si res non penitus statum suum mutet: 2. si moraliter & physice possibilis sit: 3. ut foedus posterius intelligatur salvo iure prioris foederis initum.

(1) Celebre exemplum praebuit Attilius Regulus, de quo fit mentio l. postliminii 5. §. 3. D. de Captivis; item a Tullio L. I. officior.

§. CCXCIV.

Accessoriæ pactioes gentium censentur, quæ ad firmandas earum principales conventiones fiunt; suntque reipsa *cautiones*, eæque non unius generis, ceu

- (a) *Iuramentum*, quo usu gentium antiquissimarum pacta obliq̄nari solent. Putant formulam iuramenti religioni cuiusque gentis accommodari posse; ac Iudeorum ac Turcarum iuramenta admittenda esse passim traditur, & usu observatur; cum iurare soleant, per Deum verum. Gravior est difficultas de iuramentis per Deos falsos, in qua enodanda dudum S. Augustinus desudavit. (1)
- (b) Ob studium cuiusque gentis conservandi *exhibitionem* & famam, vim habere censentur, *asseruationes sub fide regia, sub fide Principis, per maiestatem regni.*
- (c) Nec inter gentes incognita est *fideiussio*, qua gens tertia promittit, a se præstitum iri id, quod gens altera ex pacto debet, nisi id ipsa præstitit; nec etiam repugnat, quo minus gens tertia alterius obligationem, ut debitrice principalis, vel cum altera gente obligationem in solidum recipiat. Priori modo *fit ex promittens*, posteriore *correa debendi.*
- (d) Peculiaris cautio inter gentes est *guarantia*, seu conventio publica, qua gens genti in securitatem pacti promittit auxilium, si quo eget, contra eum, qui pactum violat.
- (e) *Pignoratitia* etiam cautio locum habet, ex iure constituentis pignus, & terminis conventionis testimanda. Plus notionem capere licet ex oppignorationibus, quæ olim inter Principes Germaniæ invaluerant e. g. Nobilis nummis abundans Principi subministrat magnam pecuniæ summam, & quidem irrevocabiliter ex parte creditoris, ita, ut creditor non possit repetere summam capitalem, nisi debitor Princeps sponte eam velit reddere. A Principe autem debitore vicif-

sim creditor oppidum cum omnibus iuribus, fructibus & emolumentis in pignus accipit, eo pacto, ut creditor pignore hoc, quin fructus in sortem impudet, utatur, & fruatur tamdiu, donec ab oppignorante debitore pecunia reddatur. De iustitia huius contractus inter viros Principes eiusdem regni non levis est quæstio, minor futura inter gentes independentes, quæ plus arbitrii habent in æstimandis rerum pretiis & contractuum æqualitate.

(d) Denique cautionis realis & corporalis inter gentes vicem habet *obstagium*, sive pactum, quo cives unius gentis alteri traduntur in securitatem servandæ fidei; qui quidem cives ita traditi *obsides* nuncupantur. Finis igitur obstagii est securitas fidei: ei fini respondet ius detinendi & custodiendi obsidem, atque huius ipsius obligatio non aufugiendi, sive sua sponte obstagio se obtulerit, sive a suo Imperante traditus sit. Nec transfugam gens sua recipere posset absque violatione datæ fidei. Censetur autem libertas oppignorata, non vita obsidis pro casu, quo fides frangeretur; quapropter obsides nequeunt ad mortem condemnari, nisi ipsi delicto suo frangendæ fidei causam dederint.

(1) Epist. 154. ubi ita inquit: „qui utitur fide illius, quem constat iurasse per Deos falsos, & utitur non ad malam rem, sed ad licitam & bonam, non peccato eius se faciat, quo per daemona iuravit, sed bono pacto eius, quo fidem servavit. — Alia quæstio est, utrum non peccet, qui per falsos Deos sibi iurari fecit; quia ille, qui ei iurat, Deos falsos colit. Cui quæstioni possunt illa testimonia suffragari, quæ ipse commemorasti de Laban & Abimelech, si tamen Abimelech, per Deos suos iuravit, sicut Laban per Deam Iacob. Hæc ut dixi, alia quæstio est, quæ me merito fortassis moveret, nisi illa exempla occurrissent de Isaac & Iacob, & si qua alia possunt inveniri.“

CAPUT V.

Iura Belli gentium proprii.

ARGUMENTUM.

§. CCXCV. <i>Notio belli publici</i>	<i>Quæ iusta belli causa non sit.</i>
CCXCVI. <i>ceu extremi reme-</i>	<i>CCE. Usus iuris belli. CCCL.</i>
<i>di. CCXCVII. Ius belli</i>	<i>Modus ac forma belli. CCCII.</i>
<i>impugnatum: CCXCVIII.</i>	<i>Socii, auxiliores belli, Nei-</i>
<i>Gentibus assertum. CCXCLX.</i>	<i>trales.</i>

§. CCXCV.

Bellum Ciceroni est certatio per vim, Grotio status certantium per vim, qua tales sunt; (1) quæ notio etiam privatum bellum, iniustam aggressionem, cruentam defensionem, imo & latrocinia comprehendit; sed ob id non continuo reiicienda est; nam priora sunt privata, quam publica negotia & communem cum his naturam habent; & quia de privata æque ac publica violentia, qua quis ius suum persequitur, quæri solet, sitne aliqua iusta violentia, seu iustum bellum; necessario distingui debet id, quod quæritur, ab eo, de quo quæritur. De privato actum est supra. (2) Publicum, seu gentium proprium bellum vocatur illud, quod geritur inter gentes, sive auctoribus iis, qui summum imperium in civitate tenent. Porro civitates potissimum securitatis causa constitutæ sunt, ut ea ob singulorum imbecillitatem coniunctis viribus universorum obtineatur; quapropter dubium non est, quin ius belli in Imperantem

translatum, eidemque privative per se competat. Accedit, quod subditi nec inter se mediis violentis, nec adversus Imperantem uti possint. (3) Inferes :

(a) Bellum publicum non est, si cives inter se, aut cum extraneis; non consultis Imperantibus vi utantur. Imperans subditos rebelles & contumaces non iure belli, sed iure imperii etiam vi adhibita in officio continet, iisque pœnam proprie talem irrogat.

(b) Subditi unius civitatis ab extero Imperante nequeunt bello peti. Si enim ab his iniuria affectus est, eius reparationem ac satisfactionem ab ipsorum Imperante exigat oportet; quam si iste neget, iniuria ipsius propria fit, & bello locum dat. Quis coget, inquires, Principem exterum, ut Imperantem adeat, non ipsos lædentes bello opprimat? Respondeo; violenta defensio tum demum a natura concessa est, quando leniora remedia non suppetunt. At lenius certe remedium est, satisfactionem potest a Principe, quam ad arma mox profilire.

(c) Si subditis & inferioribus magistratibus bello impetitis spatium non relinquatur Imperantem consulendi, iure defensionis violentæ utuntur, & ex tacito ac generali eius consensu bellum defensivum gerunt; quod proin publicum cœnseri potest.

(1) De I. B. ac P. L. I. C. I. §. 2. Conf. supra §. XV. (f.)

(2) Supra §. C. & CI. De privatis bellis & contentionibus iustis & iniustis intelligenda sunt verba S. Jacobi C. IV. I. 2. „Unde bella & lites in vobis? - - litigatis, & belligeratis, & non habetis.“

(3) §. CCXIII. CCXV. & CCXL.

§. CCXCVI.

Cruenta defensio *extremum* salutis expediendæ remedium cœnsetur in iure privato, quando nempe minoribus viis ius nostrum perfectum tueri non possumus. (1) Id multo magis ad bella publica pertinet tot calamitatibus plena, a quibus non potest non abhor-

rere

rere natura. Cogitanti igitur de iure ac iustitia belli non perfunctorie expendendæ sunt miserabiles strages non tam hominum singulorum, sed turmarum, legionum, exercituum; humanorum corporum mutilatio, dilaniatio, conculcatio; direptiones bonorum, everfiones urbium, vastationes agrorum; fulminea tormentorum vis, bellatorum ferocia ac licentia, pavor & consternatio hominum & animalium, orbitas parentum ac liberorum, lamenta senum, terror, desperatio, fuga, inopia, fames, pestilentia, quæque sunt generis istius crudelissimæ plagæ coelitus immissæ ad castiganda hominum peccata; quando iratum Numen ultori angelo potestatem dat, ut *sumeret pacem de terra, & ut invicem se interficiant*, (homines) *& datus est ei gladius magnus.*

(2) Belli calamitates experti Iudas Machabæus, & qui cum ipso erant, etsi victores, purgato templo post mortem Antiochi, *rogabant Dominum prostrati in terram, ne amplius talibus malis inciderent: sed & si quando peccassent, ut ab ipso mitius corripenterent, & non barbaris ac blasphemis hominibus traderentur.* (3) Ex hac consideratione concludes:

(a) Ad extrema remedia decurrendum non est, quamdiu leniora præsto sunt, cuiusmodi censentur amicabilis compositio, colloquium, transactio, arbitrium, fors, represaliæ.

(b) Antequam vi bellica extorqueatur reparatio iuris læsi, ea a gente, quæ iniuriam intulit, verbis ac minis petenda est; qui est scopus clarigationis & denunciationis bellicæ. Clarigatio dicitur *rerum vel cuiuscunque alterius iuris clara voce facta repetitio.* Contra denunciatio belli est, qua gens alteri genti voluntatem declarat, ius suum

forum vi armata persequendi. Ab his differt publicatio belli.

- (c) Pro leniore remedio, quo controversiæ gentium expediendi possunt, multi habent duellum earum consensu decretum; aliter sentiunt non pauci. (4)
- (d) Quia mitius victoriæ genus, ipsique victo optabilius est, ingenio, quam violentia superari; idcirco licita esse stratagemata, & vi cruentæ etiam præferenda non dubitant. Est autem *stratagema* simulatio vel dissimulatio ad hostem circumveniendum adhibita; ut fit per fictionem fugæ, certæve positionis, per insolitas vestes, vela peregrina, missos exploratores, qui apud hostem consilia, vires & statum illius explorent: *Dominus noster*, inquit S. Augustinus, (5) *iubet ad Iesum Nave, ut constituat sibi retrorsus insidias, id est, insidiantes bellatores ad insidiandum hostibus. -- Cum iustum bellum susceperit, utrum aperta pugna, utrum insidiis vincat, nihil ad iustitiam interest.* Ab hoc genere plane differt periurium, perfidia, seu violatio pactorum, & sollicitatio subditorum hostilium ad proditorem, rebellionem, & deditorem. Quomodo enim impellere & sollicitare fas est ad id, quod ei facere non licet? Qui alteri peccandi causam dat, peccat & ipse. Perfidia autem sponte oblata uti quis potest, haud fecus, ac transfugas recipere. Posita etiam iusta bellandi causa deliberandum est, expediatne genti ancipitem belli fortunam cum tot calamitatibus coniunctam experiri, an potius minora mala patienter ferenda sint; non enim, quæ iure, eadem & belli exitu necessario potior est gens, uti nec victoria argumentum iustitiæ est. Sæpe enim arcanis divinæ sapientiæ consiliis in hac terra contingit, ut de innocentia ac probitate triumphum ferat iniquitas; cum Providentia Numinis ad decretoriam usque diem pertineat, qua unicuique reddetur secundum opera sua. Hinc alias belli causas in hac disciplina vocant *iustificas*, quæ ad ius, alias *suaforias*, quæ ad prudentiam & utilitatem gentis referuntur.
- (e) Cessat ius belli, quamprimum altera gens satisfacere velit, aut æquas pacis condiciones offerat; quamquam titulo expensarum bellicarum, damni dati & securitatis in posterum confirmandæ, longe efficacior satisfactio post, quam ante bellum motum possit exigi.

(f)

- (f) Cum imperfecta officia ne a singulis quidem in statu primigenio extorqueri possint; (6) multo id minus natura gentibus concessisse existimanda est; quæ iure belli populis tam formidando gaudent.
- (g) Spectata atrocitate remediorum bellicorum, quæ maxime conscientiam attingunt, & spectata præterea obligatione præferendi remedia leniora acerbioribus, denique spectata etiam subiectione Principum Christianorum erga S. Matrem Ecclesiam de casu capituli: *novit ille*. 13. de Iudiciis; ita definiendum est, ut æque humanitatis ac pietatis plena fuerit denunciatio evangelica facta apud S. Pontificem a Rege Angliæ, quam plena sapientiæ responsio, data ab Innocentio P. III.
- (1) §. C.
- (2) Apoc. VI. 4.
- (3) II. Mach. X. 4.
- (4) L. B. de Martini Posit. de Iure Gent. §. DCCXII. & tribus sequentibus.
- (5) Quæstion. in Iosue. quæst. 10. relatus in can. Dominus. 2. XXIII. q. 2.
- (6) §. XVII.

§. CCXCVII.

Quando de iure belli, anne gentibus competat, quæstio movetur, in primis ius ipsum, seu facultas moralis segreganda est a recto usu iuris. Si enim ius bellandi deficit, ipsum bellum, quod geritur, læsio est iuris perfecti, cum obligatione coniuncta resarciendi damna belli; quod non item fit, cum quis iure suo non recte, ceu ex odio utitur. Ad rectum usum iuris maxime pertinet *modus & forma*, qua geritur bellum, & *intentio*, qua suscipitur. *Quid culpatur in bello?* inquit S. Augustinus (1) - - *nocendi cupiditas, ulciscendi crudelitas, impacatus atque implacabilis animus* - - hæc sunt, quæ in bellis iure culpantur. Ad intentionem quoque

spectat, quod idem S. Doctor ad Bonifacium Comitem scripsit: *Non pax quæritur, ut bellum excitetur, sed bellum geritur, ut pax acquiratur. Esto ergo etiam bellando pacificus, ut eos, quos expugnas, ad pacis utilitatem bellando perducas.* (2) Ad ius ipsum spectat, 1. ne quis bellum moveat, cui movendi facultas non est; at nemini, præterquam summo Imperanti ea facultas competit. 2. Cum ius belli ad iura necessitatis pertineat, oportet, vera necessitas, proindeque iusta causa ad bellum sufficiens præsto sit, cui satisfieri, nisi per bellum, non possit; de hac proxime agemus. Nunc qui ipsum belli ius impugnarunt, enumerandi sunt.

(a) Manichæi iure naturali æque ac divino vetitum omne bellum assererant, Moysen, Iosue, ac Davidem de gestis bellis reprehendere haud veriti. Hos bello literario expugnavit S. Augustinus. (3)

(b) Anabaptistæ bellum natura, ac veteri lege divina Iudæis concessum fuisse, non negabant; at idem christianæ legi, quæ charitatis, ac mansuetudinis lex est, repugnare dicebant; contra hos amplum argumentorum agmen eduxit Grotius. (4) & catholici Scriptores plurimi de controversiis fidei disputantes. (5)

(c) Lutherus bella Turcis illata damnavit dicens: *proliari adversus Turcas, est repugnare Deo, visitanti iniquitates nostras per illos.* (6) Constat ex SS. Literis, fere in pœnam scelerum non modo & bella, sed alias etiam calamitates a Deo immitti. Hæc ergo, si valeret ratio, nihil remedii vel defensionis contra hostes, pestem, morbos &c. admittere uspiam liceret.

(1) c. quid culpatur. 4. XXIII. q. 1.

(2) Epist. 207.

(3) L. 22. contra Faustum c. 74. 75. ubi longe aliter exhibentur ea, quæ a Gratiano cit. c. 4. versiculo: unde neque Ioannes, prolata sunt. Sic autem habet S. Doctor: „*Alioquin Ioannes cum ad eum baptizati milites venirent, dicentes, & quid nos faciemus? responderet eis, arma abiicite, mi-*

„litiam istam deferite, neminem percutite, vulnerate, pro-
 „sternite. Sed quia sciebat, eos cum hæc militanda facerent,
 „non esse homicidas, sed ministros legis, & non ultores ini-
 „uriarum suarum, sed salutis publicæ defensores; respondit
 „eis: neminem concussistis: nulli calumniam feceritis, suffi-
 „ciat vobis stipendium vstrum. Sed quia Manichæi Ioannem
 „aperte blasphemare consueverunt, ipsum dominum Iesum
 „Christum audiant, hoc stipendium iubentem reddi Cæsari,
 „quod Ioannes dicit debere sufficere militi. Reddite, inquit,
 „Cæsari, quæ Cæsaris sunt, & Deo, quæ Dei sunt. Ad
 „hoc enim tributa præstantur, ut propter bella necessaria mi-
 „liti stipendium præbatur. Merito & illius centurionis di-
 „centis: & ego homo sum sub potestate constitutus, habens
 „sub me milites, & dico huic: vade, & vadit; & alii: veni,
 „& venit; & servo meo: fac hoc, & facit, fidem laudavit,
 „non illius militiæ desertionem imperavit.“

(4) De I. B. ac P. L. I. C. II.

(5) Bellarmin. Tom. I. controvers. I. III. C. XIV. & binis
 sequentibus. Becanus in Manual. controvers. L. IV. C. 4.

(6) Prop. 34. inter damnatas a Leone P. X.

§. CCXCVIII.

Ius belli gentibus concessum esse a natura, in hunc
 modum videtur deduci posse. Uti personis physicis,
 sic & moralibus attributa sunt iura connata & absoluta
 æqualitatis, libertatis, conservationis & perfectionis,
 tum accedente hominum facto iura hypothetica ex
 dominio rerum, & pactis orta; isthæc iura omnia,
 spectata hominum corruptione & mutabilitate plane
 inania forent, & ludibrio obnoxia, nisi adiunctum
 haberent *ius securitatis*, -vi cuius homo pati non te-
 netur læsionem suorum iurium. Qui pati non te-
 netur læsionem iurium suorum, is, *si læsa iam sunt*,
 exigere potest indemnitate, seu reparationem damni,
 & satisfactionem pro iniuria illata: *si læsa nondum*
 P p s sunt,

sunt, id tamen in præsentī agitur, ut lædantur, vel proxime lædi possint, quivis ius habet defensionis contra læsionem præsentem, vel præcautionis contra imminentem. Igitur cum iuribus absolutis & hypotheticis gentium coniunctum est ius securitatis; cum iure securitatis ius indemnitas, defensionis & præcautionis; si indemnitas, & defensio ac præcautio mediis lenioribus obtineri nequit, necessitas dat ius violentiæ seu belli, ne iura hæc omnia gentibus a natura concessa aliorum hominum malitia, stupiditate, mutabilitate eludantur & conculcentur. Enimvero finis civitatum primarius est securitas, proindeque indemnitas, defensio, præcautio coniunctis sociorum viribus conservanda; & quemadmodum ob coniuncta civium iura gravior est iniuria gentibus, quam singulis hominibus illata; sic ob coniunctas tum vires, tum iura maius & efficacius censei debet gentium ius ad iniuriam reparandam, repellendam, avertendam seu præcavendam; hanc securitatem patresfamilias suis uxoribus, liberis & famulis, & Imperantes patribusfamilias præstare debent. Si ergo nulla benignior securitatis conservandæ via suppetit: ius belli præsto est; de quo ex dictis deductiones dimanant huiusmodi:

- (a) Bellum iustum aut reparativum est, sive persecutivum iuris læsi: aut defensivum, aut denique affecutivum. Exemplum belli *reparativi* est, quo a Davide vindicabatur iniuria legatis suis illata; (1) aut quo rex Ioram indixit bellum regi Moab; nolenti solvere, quod ex antiquo foedere debebat; (2) *defensivum* erat id, quo suppetias ferentes rebellibus per-

percutit David. (3) *Affecuratorium* foret, quod *grassante armis hoste impio* Christiani Principes inito foedere tenerentur suscipere; quemadmodum Grotius ait. (4)

(b) Quia omne iustum bellum ad reparanda vel conservanda iura pertinet, semper *defensivum* centeri potest. Est tamen, ac dicitur *offensivum*, quo vis publica primo infertur ad reparandam iniuriam aut præcavendam: *defensivum*, quo præsens vis illata repellitur.

(c) Origo seu ius belli ex iure gentium naturali derivatur, & in numero iurium transeuntium civitati cuius competentium haberi debet, contra ac Grotius existimavit, inter ius ac formam belli distinguens, & illud quidem iuri naturæ, hanc iuri gentium voluntario adscribens. (5) In iure quidem naturæ privato ius violentæ defensionis ex iure securitatis deducitur. Similiter sentiendum est de iure belli publici; cum ius gentium voluntarium hodie pro exploso habeatur.

(d) *Causa* belli ab *occasione* & belli *initis* segreganda est. Cum enim leniora remedia ante tentanda sint, quam ad arma procuratur; non continuo quævis occasio belli pro iusta causa haberi potest. Initia vero non causa sed primi effectus belli sunt.

(1) II. Reg. X.

(2) IV. Reg. III. 5.

(3) II. Reg. VIII. 5.

(4) De I. B. ac P. L. II. C. XV. §. 12.

(5) *ibid.* L. I. C. II. §. 4.

§. CCXCIX.

Ius tuendi securitatem propriam perfectum est, & cum iure belli coniunctum. Ius vero tuendi securitatem alienam est imperfectum; nihilominus eam vim habet, ut succurrere, & assistere genti liceat, quæ ipsa non valet tueri iura sua, si & iure gaudet, eadem vi tuendi, & præ imbellicitate non possit. Utrumque hoc ius pertinet ad conservanda iura abso-

absoluta libertatis, æqualitatis &c. & hypothetica, non ad eadem perturbanda. Quodsi ergo nec propria gentis securitas, nec alterius gentis iure belli gaudentis, atque auxilium poscentis periclitatur, locum non habet ius belli, tanquam remedium extremum & extreme odiosum. Unde inferes.

(a) Quamdiu per delicta, pravosque mores cuiusdam gentis aliarum gentium securitas non adducitur in discrimen, ius belli ob ea delicta non competit; nullum igitur est bellum *punitorium*; quia poena proprie talis requirit iurisdictionem in eum, qui punitur. Quæ est gens delictorum *expers* etiam publicorum? Quæ ergo securitas, pax, tranquillitas haberetur in terris, si gens delinquens ab aliis bello implicari posset? A poena distingui debet vis hosti illata, ne *imposterum* animum nocendi habeat; id, quod ad securitatem gentis læsæ pertinet; neque a Grotio satis distinctum fuisse videtur. (1)

(b) Ex hoc argumento plerique omnes concludunt, ob sola peccata contra naturam admissa, vel ob solam infidelitatem, idololatriam gentibus inferri bellum haud posse. *Cum enim*, inquit Vasquius, *omne peccatum sit contra naturam, ex quolibet peccato liceret infidelibus bellum indicere; - - Et pari ratione Christianis peccantibus eadem mala inferri possent; qui cum omni die, omni hora, omni denique temporis momento innumera peccata non secus, quam reliquæ gentes committant, possent inter se perpetuo præliari, quasi bellum iam indictum sibi esse pro comperto Et notorio habere deberent. mutuæque rapinæ, cædes, incendia passim Et impune fierent.* (2) Siqua ergo gens desit officii erga alios, bello impeti non potest, quamdiu id securitati aliarum gentium, vel extraneorum hominum non obest.

(c) De transitu armato gentis per territorium alterius non levis est disputatio, iustamne, si negetur, bello causam præbeat; generatim usus rei alienæ, qui periculis & incommodis subiacet, iure tantum imperfecto exigi potest, extra casum urgentis necessitatis. Si certo constet, innoxium esse usum, minorem necessi-

cessitatis gradum, ut vi extorqueatur, sufficere arbitror. (3)

(d) Gens, quæ vires suas gradum & potentiam iustis mediis auget, nemini ob eam causam, quod iure utatur suo, facit iniuriam, etsi dein potentia superior evadat aliis. Igitur nec solum incrementum extraneæ potentiae, neque ratio æquilibrii, seu conservandæ æqualitatis virium iusta est causa inferendi belli, siquidem res theoricæ spectetur. Fieri enim potest, ut conservatio æquilibrii pactis inducta sit, vel ut præpotentia unius gentis argumentis & factis minime dubiis appareat *tremenda*, seu coniuncta cum læsione imminente, atque ad subigendas alias gentes non obscure tendens. Ceterum cavendum magnopere, ne loco invidiæ, æmulationis & odii obtendatur iustus metus, & periculum securitatis turbandæ. Exemplum extat in sacris literis de Abimelecho rege Palæstinorum in Gerara, qui dixit ad Isaac: *Recede a nobis; quoniam potentior nobis factus es valde.* (4)

(e) Nihil autem evidentius cuiquam videri debet, quam inter iustas belli causas referendam non esse cupiditatem dominandi, amplificationem imperii, prædandi ac ditescendi propositum. (5)

(f) Religio non armis quidem propaganda, sed tamen defendenda est; neque existimari potest, terras a gente infideli Christianis ereptas continuo ab eadem pleno iure teneri, præsertim cum solum armistitium, non pax cum tali gente inita est. Parum æquum iudicium de expeditionibus cruciatis ferunt scriptores non pauci, quasi doctorem habuissent Lutherum, qui in libro ad nobilitatem Germanicæ c. 25. dicit: nullum esse pulcrius regimen usquam, quam apud Turcas, qui legibus alcorani gubernantur, nullum autem turpius, quam apud Christianos, qui iure canonico & civili reguntur. In assertione articuli 34. ait: Pontificem & Pontificios esse multo peiores, & truculentiores Turcis, & stultum esse pugnare pro peioribus Turcis contra meliores; & in epistola quadam contra duo mandata imperialia, oro, inquit, *cunctos pios Christianos, ne ullo modo sequamur vel in militiam ire, vel dare aliquid contra Turcas; quandoquidem Turca decies prudentior, probiorque est, quam sunt Principes nostri.* (6)

(1) L. II. C. XX. §. 40.

(2) *Illustr. controvers. L. I. C. XXIV. n. 4. conf. Molina de I. & I. tract. II. disp. 10⁶. Peculiari Dei iussu & revelatione excindendæ erant gentes impiæ a Deo damnatæ. Numer. XXXIII. 50.*

(3) *Deut. II. 4. 5. & 26. ac seq. adde c. ult. XXIII. q. 2.*

(4) *Gen. XXVI. 16. Videatur locus integer, & inprimis puteus dictus: calumnia; alius itidem puteus dictus: inimicitia, denique v. 28. fœdus inter Abimelechum & Isaacum initum, quod stilo Pufendorfiano pudendum vocari debet: „Sit iuramentum inter nos, & ineamus fœdus, ut non facias nobis quidquam mali, sicut & nos nihil tuorum attigimus.“*

(5) *Exempla in S. codice extant de Nemroto Gen. X. 8. de Nabuchodonosore Iudith I. 5. 7. seq. Ibid. II. 3. 5. 6. Ibid. III. 13. de quatuor regibus prædatoribus contra quinque. Gen. XIV. 1. de Amasia IV. Reg. XIV. 8.*

(6) *Bellarmin. T. I. controvers. L. III. C. 16.*

§. CCC.

Expositis causis belli iustis ac iniustis adnectenda sunt corollaria non levis momenti, quæ in aliis quoque negotiis privatarum concertationum, aut in conflictu sacræ & profanæ potestatis locum habent, primaque ac levissima Iuris naturalis principia mirifice illustrent. Id ergo perpetuo habendum est præ oculis: 1. Finis belli est reparatio læsionis: defensio contra vim, securitas vel præcautio contra imminentem. 2. Iura gentium utrinque sunt æqualia & independentia, ut, quod una gens pro iusto sibi que concessio habet erga alteram, idem hoc iudicio suo pati per se teneretur ab altera. 3. Ius belli non per se ad augenda iura, sed conservanda, ac tuenda a natura datum est. 4. Belli ius extremum est remedium conservandorum iurium; quod locum non habet, nisi aliis sublatis remediis; quæ proin ante tentanda sunt, quam ad vim deveniatur. Ex his iam inferes generatim:

- (a) Uti in privatis litibus fieri non potest, ut in re litigiosa utrique parti ius privative faveat, & assistat; ita nec in controversiis gentium: idcirco negant fieri posse, ut bellum in se, & ratione causæ ex utraque parte iustum sit; neque unquam valere eiusmodi prætextus queunt, ex quibus bellum utrinque iustum efficeretur.
- (b) Fieri tamen potest, ut bellum ex utraque parte iniustum sit, uti cum in re dubia uterque bellantium æquas transigendi & componendi litem condiciones respuit; neque enim aut facta læsio, aut periculum imminens semper extra controversiam est. Nam cum de re quapiam certatur, aliquando unus in possessione illius est, eaque diuturna, & cum bona fide perpetuo coniuncta: aliquando neuter litigantium possessionem habet; uti cum res morte tertii vacare primum cæperit, ac lis oritur, uter utri eandem potiori iure præripere possit; aut certo fit aliquando, ut qui possessionem cepit, mox contradicentem habuerit. Cuius istorum casuum alia atque alia iuris principia accommodanda sunt.
- (c) Ob eosdem fines, quos singulæ gentes præfixos habent, ob paria dein negotia, & pericula utique nexus quidam cogitari potest inter statum, vires, fortunam ac potentiam singularum gentium, ita ut unius intersit quodammodo, an altera crescat, ius quoddam e. g. commercii exercent, vel non exercent. Hic tamen nexus ratio sufficiens non est, perturbandi iura perfecta alterutrius gentis.
- (d) Generalis metus, ne altera gens alteri noceat, & incertum ac remotum periculum, ne damnum inferat aliquando, quæque sunt istius generis, obest iuri connato bonæ gentium existimationis, nec iudicandum est, gentem, quæ nocere possit, continuo etiam velle nocere. Unde *ius cavendi*, ac securitati propriæ consulendi non ita exerceri potest, ut gens alia in usu sui iuris impediatur; si de *possibili* duntaxat iniuria statim illud valet: *melius est prævenire, quam præveniri*, sublato omni iure fortior imbecilliolem opprimendi semper obtentum aliquem adinveniet. Sunt igitur cautiones aliæ *innocentiæ*, per quas salvo aliarum gentium iure securitati uniuscuiusque satis consultum est, eo saltem securitatis gradu, quem natura seu potius divina providentia rebus humanis indultum voluit; sunt aliæ cau-

tiones noxiæ non modo iuribus eorum, contra quos adhibentur, sed ipsi caventi maxime. Nam *regnum a gente in gentem transfertur propter iniustitias, & iniurias, & contumelias, & diversos dolos.* (1)

(e) Siqua gens officio erga Deum vel seipsam deest, ob id alterius potestati ac imperio non subiicitur; neque obligatio imperfecta & ius perficiendi aliam gentem eiusdem iura perfecta libertatis & independentiæ tollere potest. (2)

(1) Eccli. X. 8.

(2) *Hæc principia seu corollaria derivantur ex notione potestatis summæ & independentis, cuiusmodi gentium propria est; igitur usum habent, quotiescunque de potestate summa & independente, quacum cohærent, controversia oritur; quemadmodum non uno loco usuvenit in Iure publico Ecclesiastico secundum systema Religionis Romano-Catholicæ pertractato.*

§. CCCI.

Ad iura belli, de quibus adhuc actum est, non modo iustitia causæ, sed modus etiam ac forma pertinet, quæ bellum geritur. Non enim salvo humanitatis iure aut iis remediis uti fas est, quæ ad finem belli non sunt accommodata; qualia sunt adulteria & stupra captarum virginum: aut atrocioribus, quam necessitas poscat. Passim ius belli *indefinitum* vocant seu infinitum, tum quia definiri non potest, quanta sit vis necessaria ad frangendum hostem, uti nec eius resistentia definita est, tum quia iudicium de hac necessitate ad eam gentem pertinet, quæ iure belli utitur; ac primo de ipso armorum seu violentiæ genere dubitari potest, dein quid in personas hostium, denique quid in eorum res ac bona citra crudelitatem bellicam fieri possit. Est autem *crudelitas bellica* vis omnis ad finem belli non accommodata, aut non

neces-

necessaria; uti enim, qui bello persequitur ius quod lenioribus viis obtinere potest, *iniquus aggressor*; ita qui maiore, quam opus sit, aut ad finem non accommodata vi utitur, *crudelis hostis* censetur. Sunt igitur genera violentiæ, a quibus iure naturæ abstinendum est; sunt alia, a quibus moratiores gentes ex regulis decori, ac prudentiæ abstinere, ne severitas bellorum sua-pte natura sat gravis, iure retorsionis, vel ex usu talionis nimium ingravescat, ac in inhumanam ulciscendi libidinem abeant bella, & perniciæ maxime ad innocentes perveniat. Enimvero non generosi Ducis, sed furentis hominis est, nullo suo bono nocere alteri, atque ea vastare ac perdere, quæ nec hostium vires imminuant, nec perdenti emolumentum adferant. Ceterum de consuetudine bellandi passim recepta, nec servata, quamdiu ius naturæ salvum est, quid Pufendorfius sentiat, dictum est supra. (1)

(a) De genere armorum, nocendique modis opinantur nonnulli, vix dari arma, quæ stricto naturæ iure prohibita sint. Inter cultas gentes venenata arma locum non habent; (2), citiusque putant, fontes infici posse, quam armam; certe inedia, siti, terrore expugnari hostes humanis est, quam fuso sanguine. Ballistarum tanta vis apud Veteres fuit, ut narrante Egesippo quidam ex ea percussus comminuto capite rueret, & occipitium eius usque ad tertium stadium excuteretur: mulier quoque prægnans percussa, supra dimidium stadii de utero excuteret infantem. (3) Tanta crudelitas lugenda videbatur ac prohibenda summis Ecclesiæ Pastoribus: *artem illam mortiferam, inquit, & odibilem ballistariorum & sagittariorum adversus Christianos, & Catholicos exerceri de cetero sub anathemate prohibemus.* (4) Sed quid ballistæ ad machinarum nostrarum ignivomas tempestates?

(b) Ius etiam internum occidendi hostes negari nequit bel-
lantibus bona fide, etsi putent, hostes suos bona fide re-
sistere; non enim peccata militum resistentium, sed iu-
ra gentis spectantur. At parcendum est peregrinis in
hostili solo repertis, imo & personæ hostili, si in ter-
ritorio pacato deprehendatur. Subditi hostium, qui in
territorio Imperantis bellum moventis deprehendun-
tur, protinus capi haud possunt, sed dimittendi sunt,
si discedere voluerint. Permissio enim peregrinis in-
gressu in territorium etiam tata discedendi facultas con-
cessa intelligitur. Crudelitatis bellicæ est, occidere se-
nes, infantes, foeminas, ministros religionis, aliosque,
qui ab omni vi abstinent, nec ullum produnt nocendi
animum: item captos, aut sine conditione deditos, nul-
lius præcedentis delicti reos: eos, qui arma ponunt, &
vitam salvam pacisci parati sunt, aut in obsidione for-
titer resisterunt. Multa tamen innocentibus etiam per-
sonis quasi indirecte ferenda sunt; navis, domus, urbs
tormentis petitur, etsi ipsæ quoque in discrimen ve-
niant. Aliter de iure capiendi differendum est, cui etiam
viri conspicui, & inermes, foeminae quoque ac virgines
subiacent, ut ita hostis ad eos redimendos pacemque
amplectendam compellatur.

(c) Ius hostis in res hostiles, seu publicas seu privadas, mo-
biles vel immobiles exeritur 1. *occupatione bellica*, sive
actu, quo eas in potestatem suam hostis redigit: 2. *Ere-
ptione*, quæ strictius denotat violentam ablationem re-
rum hostilium: 3. *Direptione*, sive ereptione rerum mo-
bilium violenta ex locis, ubi asservantur: 4. *Expugna-
tions fortalitorium*. 5. *Vastatione* sive actu, quo res ho-
stiles destruantur, aut corrumpuntur: 6. Denique *de-
prædatione*, seu ablatioe rerum mobilium concessa mili-
tibus. Iustitia horum actuum in eo est, ut, qui eos
ponit, vires suas augeat, aut hostium vires saltem
imminuat. Igitur vastatio eatenus est iusta, quatenus
hostium vires minuuntur; latiusque patet direptio, ere-
ptio, deprædatio, per quas vires agentium etiam augen-
tur. Dubium non est, quin ius occupandi ad hunc finem
proprium sit eius, qui iusto bello fungitur; qui proin
dominium eorum acquirit, quæ occupat. Direptio-
ne æque ac vastatione rerum sacrarum inde ab origi-
ne bellorum censebatur iniuria fieri religioni ac Deo,
quibuscum utique bellum non est. Auctores, qui res
hasce religioni ac Deo consecratas Imperantium po-
te-

testati addicunt, aut subiiciunt, una ius præbent hostibus, eas perinde, ut res profanas in posterum diripiendi & vastandi, ne Imperantes secundum hanc novam doctrinam vires suas augeant ex rebus sacris.

(1) §. CCLXVII. (c.)

(2) Grot. de I. B. ac P. L. III. C. IV. §. 15.

(3) Egesippus L. III. C. 12. de excidio Hierosol.

(4) c. unic. de sagittariis.

§. CCCII.

Præter binas gentes ancipiti belli exitu inter se litigantes spectandæ sunt gentes belli sociæ, auxiliatrices, mediæ seu neutrales. Belli socii & auxiliores haud sane nihil differunt & notione & iuribus:

(a) *Socii bellifunt*, qui ad communem iniuriam vindicandam communes vires iungunt, suoque, tanquam principales, nomine agunt, & sibi acquirunt, quod hosti eripiunt.

(b) *Auxiliores belli* non suo nomine agunt, sed causæ accedunt alterius gentis belligerantis, cui auxiliares copias mittunt, vel alia subsidia ex foedere ante vel post initum bellum contracto. Hi ergo salvis expensis bellicis omnia acquirunt genti principali, nec ius ad prædam, nisi forte ex pacto habent, sed ab hoste gentis, cui assistunt, tanquam hostes spectari possunt, etsi non soleant frequenter, propterea quod bello implicitus consultius ducat, tolerare concursum quandam tertiæ gentis ad suam iniuriam, quam omnem istius vim & hostilem animum in se concitare.

(c) *Gentes mediæ*, pacatæ, *neutrales* sunt, quæ aliarum bello se haud immiscent, neque alteri parti præ altera favent, aut vires addunt, sed utriusque facta tanquam pro iure habent. Hic gentium status *neutralitas* dicitur, quæ cuique genti libera est; quia vi æqualitatis ac libertatis naturalis de suis actionibus, mediisque salutis publicæ pro arbitrio disponendi ius habet. Præter simplicem hanc neutralitatem alia *passiva* est, seu pactis definita. Nec tamen neutralitas ab omni controversia

gentes eximet. Nam 1. favore necessitatis iuste ac licite quædam fiunt etiam in gentem & regionem pacatam, uti si præsidium in ista collocatur : 2. De commerciis cum gentibus bello implicitis non una lis oritur : 3. Quid in personas, quid in bona neutralium iuris sit, quæritur, si in territorio hostili deprehendantur : 4. Quid item iuris hosti in hostem competat, si in territorio pacato sese offendant.

C A P U T VI.

Iura victoriæ, pacatorum bellicorum, & Pacis.

ARGUMENTUM.

§. CCCIII. <i>Victoria, eiusque effectus, CCCIV. circa personas hostium, res & iura publica. CCCV. Varia passæ bellica. CCCVI. Pacis notio.</i>	CCCVII. <i>Ius ineundæ pacis. CCCVIII. Consensus paciscentium. CCCIX. Materia pacificationis. CCCX. Effectus & obligatio pacis.</i>
---	---

§. CCCIII.

Victoria est prævalentia virium in hostes, sive is exitus actus bellici, quo quantitas virium unius efficit, ut alter porro resistere nequeat; estque *partialis* vel *incompleta*, uti contingit expugnata urbe, prælio feliciter gesto; aut *universalis* & *completa*, qua hostis eum in statum redigitur, ut deinceps resistendo impar sit. Ex his colliges :

- (a) Sola prævalentia virium, aut maior facultas physica neque efficit, neque demonstrat maiorem facultatem moralem; quia vis non est ius; ideoque totum ius, quod victori competit, ex causa belli, non ex victoria provenit; si causa & iustitia belli utrinque dubia est, uti cum de dubio succedendi iure dimicatur, eo valet victoria, ut ad iustam transactionem adigi hostis queat.

(b)

(b) Ius victoriæ respondet iuri hostis in hostem, eoque pertinet, *primo* ut plena satisfactio pro illata iniuria postulari possit; ubi dein etiam damnorum ex bello provenientium & expensarum bellicarum ratio habetur: *secundo*, ut vi repulsa possessionis securitas conservetur: *tertio*, ut gens victrix contra animum alterius aut vires nocendi se tutam præstet, & ad completam victoriam ac pacificationem nitatur.

§. CCCIV.

Iura victoriæ eo, quo explicavimus modo, attingunt personas hostium, eorum res, aut iura publica vel ipsam civitatem devictam.

(a) De personis hostium & vita, & libertas & captivitatis redemptio eiusque pretium seu lytrum in considerationem venit. Quia ius occidendi tanquam unicum atque extremum medium duntaxat in hunc finem competit, ut superetur resistentia; sequitur, ut cessante resistentia tanquam unico fine etiam ipsam medium, nempe ius occidendi cesset. Neque talio, nec præcedens contumacia resistendi, neque inferendus terror, si speciale delictum abfuit, ratio sufficiens fundendi humani sanguinis esse possunt. Aliter de servitute differendum. Nam ob ius plenæ satisfactionis ac securitatis in posterum conservandæ iuri victoriæ consentanea est servitus captivorum in bello saltem sub hac conditione, si victor læsionem præcedentem reparare, & securitati suæ aliter prospicere haud possit. Inde vero non modo de lytro, quo capti redimuntur, sed etiam de iure postliminii quæstiones non paucæ emergunt. Ius postliminii in eo situm est, ut personæ & res ab hoste captæ, & in potestatem gentis suæ redeuntes in pristinum statum restituantur; pertinet igitur id ius tum ad personæ, quæ reverti, tum ad res, quæ recipi dicuntur.

(b) Iure victoriæ res hostium devictorum privatæ & publicæ victori acquiruntur, nisi qua obstant pacta dedititia, & promissio veniæ specialis. Id vero dominium hostis devictus pro iniuria habet, quoad illud per transactionem aut pacificationem firmetur.

- (c) Quoad civitatem victam, qui victor est, ad suam indemnitate[m] ac securitate[m] acquirit omnia iura publica atque inprimis imperium & autonomiam seu ius, quod civitati compete[n]s fuis legibus vivendi. Quo pertinent accessiones, dignitas & privilegia civitatis, iura eius privata, seu actiones, nomina activa & passiva.

§. CCCV.

Victoriæ tum effectus, tum limites fere sunt *pa-
ctabellica*, sive ea, quæ inter belligerantes ineuntur permanente bello, ita nimirum, ut per ea bellum non finiatur. Eorum fides inter gentes omnino sancta est, vel ex sola naturæ humanæ conditione, quæ hostili statu minime tollitur. Istiusmodi pactorum alia sunt *publica*, quæ circa iura imperii & gentium belligerantium propria versantur, & a summo Imperante eiusve belli ducibus, vel minoribus magistratibus, ineuntur: alia *privata*, quæ hostis cum subditis hostium in it sine præiudicio tamen summæ potestatis. Species ac notiones istiusmodi pactorum sunt:

- (a) *Inducia*, seu conventio, qua, manente bello, a bellicis actibus tempore quodam abstinendum est: sunt hæc vel universales, vel particulares tum ratione loci; in quo hæc valent, tum actuum, qui suspenduntur. Atque hæc sunt *bellica*, per quas certamen cessat manente apparatu bellico: *pacifica* appellantur, per quas & belli apparatus, perinde ut facta pace dissolvitur, non sublata causa belli; hæc speciatim *armistitium* dici solent. (1)
- (b) Manente statu belli, vis bellica sistitur per pacta seu *litteras commeatu*, quibus facultas secure inter belligerantes commeandi conceditur; iis affines sunt *litteræ salvæ guardiæ*, per quas certis personis rebusque immunitas a vi hostili conceditur.

(c)

(c) Pacta *deditionis* vel sine modo fiunt, aut eum modo, & nominantur *capitulationes* militum, urbium, provinciarum; inde aut *generales* sunt, per quas de pluribus urbibus vel integra provincia convenitur, aut *particulares* de unica arce. Pro variis clausulis & conditionibus a victis observandis, ceu quoad securitatem incolarum, conservationem religionis, libertatem, liberum discessum & commeatum militis præfidiarii cum ordinariis signis honorum militarium capitulationes censentur *honorabiles*, aut contra.

(d) Pactis bellicis accensentur ea, quæ de redimendis vel permutandis captivis, vel obsidibus tradendis aut restituendis conficiuntur.

(1) Treuga ad bella privata pertinebat, de qua agitur L. 1. Tit. XXXIV. Decretalium. Conf. Petr. de Marca in Concord. L. IV. C. XIV.

§. CCCVI.

Pacis, uti & belli nomen latissime patet, quemadmodum S. Augustinus in libris de civitate Dei explicat. (1) Est pax quædam a natura hominibus præscripta, nempe concordia ex naturali eorumdem inter se cognatione orta, qua homo homini, gens genti ad communia humanitatis officia obstringitur, quo illud generatim pertinet: *alterum non lædere: suum cuique tribuere.* (2) Hoc autem loco pax seu potius *pactio pacis* aut *pacificatio* est publica inter gentes belligerantes conventio, qua bellum finitur seposita seu sublata belli causa; atque ita pax ab induciis differt, per quas sola vis belli aliquamdiu suspenditur: ab armistitio item, quod causam belli non seponit, aut tollit. In pactioe pacis quædam *generalia* sunt, quædam *specificæ* seu huic pactioe præ aliis propria ac singularia:

(a) Generalia sunt ea, quæ de consensu pacificentium, de paciscendi iure, de materia, deque effectu & obligatione pacis, perinde uti in pactis aliis, disquiri possunt.

(b) *Specialia* ad naturam pacificationis propriam pertinent, quæ in transactione inter gentes facta sita est. Nam alteriusutrius partis belligerantium causa certè iniusta est: id autem agnoscere vel fateri neutra vult: nec vero inter litigantes, qui libertate & summo imperio gaudent, iudex cogitari potest; bellum igitur exitum non haberet, si illud definiri deberet, quæ pars potiori iure gaudeat, & ius petendi habeat, quid ex causa belli, quid ex damnis illius sibi deberi putet. Nihil ergo relinquitur, nisi ut lis in foro externo controversa & anceps aliquo dato, aliquo retento, id est, per transactionem terminetur. (3) Uti igitur victoria non decidit iustitiam belli, ita nec pax.

(1) L. XIX. C. XIII.

(2) §. 3. Inst. de I. & I.

(3) *Fit transactio, dum omnia, quo loco sunt, relinquuntur, aut dum quædam restituantur, quædam retinentur: alia de novo præstantur, alia non item.*

§. CCCVII.

Quia bella non geruntur, nisi pacis obtinendæ aut firmandæ causa, merito dixeris, ius pacificandi esse consecrarium iuris bellandi, proindeque maiestatis proprium habita ratione diversæ imperiorum formæ. De hoc iure conficiendæ pacis quæri potest:

(a) Cuinam competat, quando Rex immaturæ ætatis, aut imminutæ mentis est.

(b) An & regi pulso; imo & capto & quatenus tribui debeat? enimvero *uti quisque de iure suo disponit, ita ius est.*

(c) Qua potestate & effectu ministri gaudeant ad faciendam pacem delegati cum plena potentia. Quam vim eorundem ministrorum & belliducum *sponsio* habeat, seu conventio iniussu summæ potestatis inita de iure publico.

(d)

(d) Et quia pax aut *universalis* est, qua omnes & singuli belli socii comprehenduntur, aut *particularis*, vel *separata*, qua una gens concluditur, aliis sociis exclusis; hinc ambigi solet, an gens belli socia foederata iure gaudeat faciendi pacem particularem absque consensu partis foederatae; idque extra casum veræ necessitatis naturæ foederis generatim repugnare censent.

§. CCCVIII.

De consensu ad omne pactum necessario quaeritur, utrumne in hoc genere pacis exceptione doli, enormis læsionis, iniusti metus is consensus pro nullo haberi possit? Inprimis inter gentes liberas nemo est, qui de dolo, enormi & iniusta læsione, ac vi iniusta pronunciet: dein pax naturam transactionis habet super omni belli causa & iniuria initæ, qua causa belli seponitur, eiusque iustitia haud decisa, bello finis imponitur. Quare si causam eandem de novo arripere, ac ventilare, aut læsionem, ac metum obtendere integrum esset, pax naturam suam amitteret, nec finis belli, sed suspensio foret. (1)

(1) Conf. §. CCXC. & Grotium de I. P. ac B. L. III. C. XIX. §. 15. & C. XXV. §. 7. Boehmer I. P. U. Part. Special. L. II. C. I. §. 37. in not.

§. CCCIX.

Materia pacificationis ea est, super qua transigitur; quæ sine dubio potestati paciscentium subiecta esse debet, vel aliter pacatione attingi non censetur, nisi *quatenus* subiecta est. Secus profecto & ius seu facultas moralis transigendi deficeret. Et quia fere

super pluribus rebus vel iuribus transactio fit, idcirco & plures *articuli pacis* constituuntur, sive conventionis partes, quibus distinguuntur ea, de quibus singulatim quidpiam conventum est. Istiusmodi articuli, si ad eandem causam pertinent, *connexi* dicuntur; secus *diversi*. Materia, de qua convenitur, in his maxime consistit:

(a) Quia pax firma coalescere non potest, nisi præteritarum iniuriarum ac malorum aboleatur memoria, & inimicitiae deponantur, & vindictæ studium abiciatur; idcirco constituitur primo *amnestia*, seu iniuriarum & offensionum utrinque illatarum publica ac sempiterna oblivio, & quidem aut *ilimitata* relate ad omnes personas & causas, vel *restricta*; itemque aut *tacita*, aut *expressa*. In expressa inesse possunt: 1. oblivio iniuriarum ex causa & tempore belli illatarum: 2. venia & aggratiatio personarum, quæ alterutri parti adfuerunt: 3. restitutio rerum maxime immobilium: 4. reparatio damnorum & expensarum belli: 5. renunciatio prætensionum. Quid tacite insit in amnestia, anceps disceptatio est.

(b) Altera est pacis materia, qua de bello eiusque obiecto & causa transigitur. E. g. de provincia, in qua succedendi ius controversum fuit.

(c) Materia pacis seu articulorum & *publica* esse potest, uti cum agitur de alienatione regni, eiusve partis, vel bonorum ac reddituum coronæ: & *privata*, eminenti imperio pacem ineuntis obnoxia. Dein eadem materia sub lege *amicitiæ* attingi sæpe solet in pacificationibus, eiusmodi nimirum, qualis in natura status pacifici hominum continetur, quæ in officiis perfectis negativis, vel positivis quidem, sed solum imperfectis sita est.

§. CCCX.

De effectu & obligatione confectæ pacis, cum exploratum sit, eandem tanquam unicum tranquillitatis

tis ac salutis publicæ remedium; sanctam haberi & inviolabilem debere, animadvertenda non nulla sunt:

(a) Cum pax salutis publicæ causa proindeque civitatis nomine ineatur, idcirco pro fœdere reali per se habenda est, cuius obligatio ad successores transit; qui proin, nisi omnia velint evertere, causari haud possunt, sibi a decessoribus præiudicium creatum fuisse, & creati non potuisse.

(b) Etsi rebelles subditi iure imperiï, non belli coerceantur; tamen pax cum iis composita pro valida & inviolabili habenda est ob ipsam Amnestiam paci inhærentem, quæ remissionem iniuriarum continet. Nec imperium eminens ad auferenda iura subditis per pacem quæsitâ pertinet. Ipsa enim necessitas & utilitas publica, ex qua ius eminens profluit, & cui alligatum est; postulat fidei pactitiæ sanctitatem; cum alias subditi arreptis semel armis in desperationem conici, & ad extrema adigi deberent; eoquod nullum tranquillitatis recuperandæ subsidium reliquum haberent.

(c) Obligatiori ac fidei pacis initæ contraria est *ruptura pacis*; quo nomine venit factum tum positivum, tum negativum pactiōni pacis repugnans. Nec vero inter rupturam pacis, ac novam belli causam nihil interest. Quærent, an uno pacis articulo rupto, tota pax rupta videatur; sunt, qui inter connexos & diversos pacis articulos distinguunt: alii singulos sine discrimine ceu totidem condiciones considerant, quibus servatis, & non aliter, pactiōni standum sit.

(d) Uti pacta singulorum hominum, sic & gentium firmantur variis pactis & actibus adiectitiis, cuiusmodi sunt iuramenta, fides regia, pignora &c. Gentium maxime propria est *guarantia*; uti enim inter gentes belligerantes ad componendam pacem tertius interponere consilium & operam potest, qui *mediator* dicitur; sic ad pacem firmandam accedere potest *guarantia*, a qua pax guarangiata nomen ducit. Consistit autem *guarantia pacis* in conventionē publica, qua gens genti utrique vel alterutri pacem facienti promittit securitatem pacis, proinde si opus est, auxilium quoque adversus eam, quæ pacem violat.

CAPUT VII.

Ius legationum inter gentes,

ARGUMENTUM.

§. CCCXI. *Ius gentium communicandi inter se.* CCCXII. *Id exerce-ri nequit sine legationibus; inde notio legati,* CCCXIII. *& legationis ius provenit.* CCCXIV. *Sanctitas legatorum,* CCCXV. *aliaque iura.*

§. CCCXI.

Status naturalis & originarius hominis non excludit societatem absolutam aliorum hominum; similiter nec status naturalis & liber gentium aliarum gentium societatem excludit. Ea societas a natura instituta est ad mutuam communicationem rerum & operarum, ac demum ad felicitatem singularum personarum seu physicarum seu moralium. Mutua communicatio aliquando est iuris naturæ perfecti, aliquando imperfecti, aliquando ad decorum duntaxat, naturæ vel moribus consentaneum, referri debet; quæ communicandi tria genera hic exponenda sunt.

(a) Cuius genti competit ius perfectum reparandi læsionem ab alia gente factam, aut repellendi præsentem vel præcavendi imminentem; & quia ius belli extremum est ad eum finem remedium, quod locum non habet, nisi desperatis lenioribus; idcirco genti etiam competit ius postulandi reparationem, cessationem, averisionem iniuriæ; hæc postulatio fieri non potest sine communicatione & tractatu cum gente altera.

(b) Cuius genti competit ius perfectum obtinendi ab altera subsidii, conciliandi foederis, conveniendi de commerciis aliisque pacis aut belli negotiis, si eadem hisce subsidiis reipsa eget ad conservationem aut perfectionem status sui. Igitur simile ius eidem competit, exponendi alteri suam indigentiam, aperiendi consilia

filia sua, offerendi promissa sua. Atqui nec id sine communicatione & tractatu cum alia gente fieri potest.

- (c) Ad mutuam gentium tranquillitatem ac felicitatem conservandam valde conducibilis est testificatio existimationis, & benevolentiae, quam gentes mutuo praebent, idque certis temporibus ratio decori postulat. At ne haec quidem testificatio sine mutua gentium communicatione cogitari potest.

§. CCCXII.

Quævis gens, quæ communicandi cum alia ius perfectum, vel imperfectum aut rationem decoro nixam habet, per se libertate gaudet, eum communicationis modum determinandi. In statu polyarchico, id est, in aristocratia ac democratia fieri non potest, ut plures vel omnes simul, penes quos summa imperii est, cum altera gente communicent & tractent, sed singuli seligendi, qui aliorum seu potius universorum nomine agant; colloquia inter ipsos Imperantes status monarchici instituta sæpe non modicis incommodis subiacent. At si ipsi inter sese communicandi iure gaudent, id æque per alios ac seipsos expediendi facultatem habent. Hinc intelligitur & necessitas legationum, & notio legatorum: *legati* enim vel *oratores* sunt, quibus tanquam subditis gentes sua negotia cum aliis gentibus coram gerenda committunt; qui proin duplici officio funguntur, procuratoris seu mandatarii, & officialis seu ministri gentis suæ. In-feres:

- (a) Notio legati arctior est, quam procuratoris vel mandatarii; præterquam enim quod hic inter privatos & in privatis etiam negotiis adhibeatur, mandatum etiam in non subditum gentis cadit, a qua illud proficiscitur; at legatus necesse est, ut sit officialis & subditus gentis, a qua

a qua mandatum accipit: sola autem *officialis* seu ministri idea latius patet, quam legati; non enim si gentis negotia, etiam publica tractat, ideo apud exteram gentem, & gentis nomine & cum solemnibus mandato eadem tractabit. Ratio igitur legationis poscit, ut qui ea fungitur, gentis sit subditus, cuius negotia tractat: ut huius gentis nomine ac mandato, extra territorium & apud exteram gentem eadem tractet. Siquis istiusmodi in territorio gentis, quacum agendum erit, iam existat, opus non erit missione, aut certe ipso imposito mandato censetur missus.

- (b) Ideæ partiales, quas in legatione inesse diximus, etiam in feminas cadunt; quæ proinde eiusdem incapaces non sunt.
- (c) Legatus, qua procurator & *officialis* gentis suæ, dum istius nomine ac mandato quidpiam agit, gentem suam repræsentat, estque ea qualitas *character repræsentativus* generalis legatorum.
- (d) Est alia vis repræsentandi *specialis* & arbitraria sita in solemnitatibus; quæque a dignitate mittentis, missi, ac mittendi modo pendet. Legati, qui personam ac dignitatem mittentis characterem speciali exhibent, *primi ordinis* dicuntur: reliqui *secundi ordinis*: ambo vel *ordinarii* sunt, assidui aut perpetui; vel *extraordinarii*, & temporales: itemque si cum plena potestate mittuntur, *plenipotentarii*; alias *formularii*. His secundum acceptam formulam tractare tantum, illis etiam concludere licet sub conditione, si ratum habeatur.
- (e) Quia legatus nomine & mandato gentis suæ agit, necesse est, ne quis istiusmodi personam simulare possit, id per tesseram & testimonium publicæ fidei comprobet; unde genti, ad quam accedit, satis innotescat, quis, a quo, in quem finem, quo characterem, qua potestate mittatur. Eiusmodi testimonium publicis codicillis & instrumentorum tabulis consignatum *literæ credentiales* appellantur; a quibus alia mandata, seu manifesta seu arcana, & instructiones privatæ differunt. Contra facultas legato facta a gente, ut ad certum locum ire, & inde redire tuto possit, *commeatus* dicitur.
- (f) A legatis segregandi sunt, 1. *agentes*, qui privata civitatis aut civium negotia intra vel extra territorium agunt; 2. *deputati*, qui a subditis ad Imperantem: 3. *commissarii*, qui ab Imperante ad subditos mittuntur.

§. CCCXIII.

Ius legationum gentibus ab ipsa natura tributum est; gaudent enim iuribus perfectis, imperfectis, tum etiam facultate tuendi decorum; ad istiusmodi iura exercenda sæpe opus est communicatione & tractatu inter gentes; hæc communicatio, ac tractatus aliter commode non fit, quam per legationes. Unde concludes:

- (a) **Ius legationum iis duntaxat competit, penes quos summa potestas est tractandi publica negotia. Civitate bellis civilibus discissa ius legationis est penes possessorem, vel utramque partem divisi populi, quasi binæ pro eo tempore republicæ existerent.**
- (b) **Admissio legatorum est iuris naturalis, quando nempe ratio non suppetit eos reiicendi; ut proin reiectio aliquando strictæ iustitiæ, aliquando æquitati & humanitati gentium, alias decoro adversetur. Cum hac obligatione admittendi legatos conexum est ius concedendi commeatum.**

§. CCCXIV.

Legatorum sanctitas non modo gentium moribus, sed naturali legi adscribenda est; nam gentem, a qua mittuntur, repræsentant, quæque communicandi cum altera gente ius habet: uti igitur iura gentium, sic maxime legatorum sancta sunt, nec sine iniuria in maiestatem Imperantis, a quo missus est, violari possunt. Ea violatio dictis, factis, aut neglectu honoris fit, quo alii ministri recipi solent.

§. CCCXV.

De independentia legati ab imperio & iurisdictione eius, apud quem degit, non est consentiens auctorum sententia. Sic autem videtur statuendum: Character repræsentativus legati eam vim habet, ut pro eadem

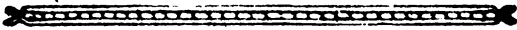
persona cum mittente relate ad officium sibi commissum habeatur. Sicut igitur una gens non pendet ab altera; ita etiam legatus nec quoad personam, nec quoad actiones suas dependet a potestate Imperantis alteri genti, ad quam mittitur, modo sub charactero legati admissus & receptus sit. Enimvero Imperans per ingressum in territorium alterius non censetur istius subditus fieri. Ex his de iuribus legatorum hæc effici corollaria videntur:

- (a) Persona legati respuit dependentiam & subiectionem relate ad gentem, ad quam mittitur, nec per admissa a se crimina, quantumvis atrocia eximitur a iurisdictione suæ gentis, a qua mittitur. Igitur legati iure gentium exempti sunt a iurisdictione civili & criminali illius gentis, ad quam mittuntur.
- (b) Siquod legatus crimen admittit, quod genti, apud quam degit, se defendendi locum dat, sanctitatem suam defensionem haud iuste opponet, saltem quando res tempusque non permittit, ut ad Principem recurratur, vel spes non sit, ab illo debitam poenam inflictum iri. Cautè tamen contra legatum etiam perduellionis & proditionis reum procedi necesse est, ne gentes externæ iniuste legatum suum condemnatum dicant: ac proin non convictum, sed oppressum fuisse ab ea gente, quæ in sua causa accusatrix, testis & iudex est.
- (c) Ceterum ius gentium naturale nihil aliud videtur tribuere legatis, quam ut Princeps teneatur legatis ad se missis tantam securitatem & immunitatem præstare, quantam legatis suis alibi præstari cupit. Reliqua fere diversis gentium moribus, aut pactis determinantur.

INSTITUTIONUM

LIBER V.

IUS ECCLESIASTICUM
PUBLICUM.

INSTITUTIONUM

LIBER V.

IUS ECCLESIASTICUM PUBLICUM.

CAPUT I.

Ecclesia Christi, divinæ institutionis est, indeque ab origine sua, Una, Sancta, Catholica & Apostolica.

ARGUMENTUM.

§. CCCXVI. *Ecclesie notio. Ex fundatione necessario est*
 CCCXVII. *Origo & fundatio divina. CCCXVIII, fundationis tabulæ sunt Scriptura & traditio. CCCXIX.*
 Una. CCCXX. *Sancta.*
 CCCXXI. *Catholica. CCCXXII. Apostolica.*

§. CCCXVI.

Quemadmodum civitas non ædificia urbium, locumve muris cinctum, sed hominum societatem denotat communi imperio subiectorum publicæ securitatis causa; ita *Ecclesie* vox non templa Deo sacra, sed cœtum hominum exprimit unius professione fidei & eorundem Sacramentorum communionem

colligatorum sub regimine legitimorum pastorum, atque inprimis summi in terris Christi Vicarii, Romani Pontificis. (1) Non arbitrariam esse notionem Ecclesiæ, infra ostendemus; nunc illud observandum, coetum hominum, quem vox Ecclesiæ significat, maiorem aut minorem sumi posse.

(a) Paulus Christianos una domo habitantes domesticam Ecclesiam nuncupavit. (2) Amplior coetus denotatur, quando idem nomen tribuitur Christianis in una parochia, urbe, (3) vel diocesi habitantibus; uti cum dicitur *Ecclesia Corinthi*; ubi sedes Episcopi tanquam in maiore & primaria urbe constituta erat, (4) aut denique in toto regno degentibus, quo modo nominamus Ecclesiam Gallicanam.

(b) Hoc loco Ecclesia pro universo orthodoxorum coetu sumitur toto in orbe degentium, ad quem refertur insignis articulus christianæ professionis: *Credo Unam, Sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam* (5); qui quidem articulus vel maxime ad dogmata veræ religionis pertinet.

(c) Quia in hoc coetu, ut demonstrabimus, sacra seu hierarchica potestas instituta est, eaque certis personis commissa; idcirco Ecclesiæ nomine ipsi Hierarchæ aliquando designantur, eo sane modo, quo civitatem vel coetum civium Imperantes repræsentant. Hoc sensu præcipitur denunciatio evangelica: *si non audierit eos, dic Ecclesiæ: si autem Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* (6) Eodem modo Synodi œcumenicæ universalem Ecclesiam repræsentare dicuntur.

(1) *Ipsa potius templa materialia denotant coetum fidelium, in quo Spiritus sanctus, & maiestas divina habitat tanquam tabernaculo ex vivis & electis lapidibus exstructo, uti in anniversario dedicationis templorum expendere solemus.* Conf. II. Cor. VI. 16.

(2) Rom. XVI. 3. 5.

(3)

(3) Ibid. v. r. Ecclesiæ, quæ est in Cenchris.

(4) I. Cor. I. 2.

(5) Sic habet *Symbolum concilii Constantinopolitani I. quod in missa cantatur, itemque symbolum concilii Tridentini. Univerſum cœtum fidelium designavit Christus, cum diceret ad Petrum: Super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam. Matth. XVI. 18.*

(6) Matth. XVIII. 17.

§. CCCXVII.

Origo Ecclesiæ vel societatis ecclesiasticæ non in natura quærenda est, nec pactis hominum, nec legibus Principum politicorum, sed tota est divina, & ex consiliis divinæ sapientiæ ac bonitatis pendet, quanta quanta est. Nempe æternus Dei filius, unigenitus & consubstantialis Patri, promissus in lege veteri Messias, cum in plenitudine temporis naturam assumpsit humanam, non modo cælestes hominibus veritates annuntiavit, & per Apostolos suos annunciari iussit, sed credentes per gratiam suam in unam societatem coniunxit, & coniungi iussit, quam societatem nominavit Ecclesiam suam, (1) *populum & hæreditatem suam*: (2) *regnum cælorum*: (3) *ovile suum* (4). In quem sensum referenda sunt splendidissima elogia, quibus in codice veteris testamenti præfigurabatur, & in novo designatur Ecclesia, uti cum dicitur *domus Dei vivi, columna & firmamentum veritatis*, (5) *civitas supra montem posita*, (6) *civitas posita in quadro*, (7) *corpus Christi*, (8) cuius corporis ipse est *caput*, (9) *acies castrorum ordinata*, (10)

sponsa Christi. (11) Ex quibus colliges sequentia corollaria.

(a) Inprimis quis æquo animo ferat scriptores illos, qui nihil vident in Ecclesia Dei, quod non carpant, non irrideant, non parvi faciant, non in pravam partem detorqueant, non pro abusu, superstitione, indicio crassæ ignorantix vel abiecti animi habeant? Nescio, cæcitatem hominum animalium, qui non percipiunt ea, quæ sunt Spiritus Dei, magis deplorandam dicam, an perversitatem mentis castigandam. Tanquam scarabæi fimo insidiantur, neglectis floribus. Contentui ipsis est Ecclesia Christi, populus & hæreditas & grex Christi, nec in sponsa Christi vident, nisi rugas & maculas, nec in corpore Christi, nisi nævos, nec in domo Dei, nisi fuliginem & araneas. Sed hæc pluribus nunc verbis describenda sunt, cum boni omnes iam diu ingemiscant.

(b) Prima initia Ecclesiæ inde ab æternis divinæ sapientiæ consiliis peti debent. *Dominus dixit ad me, (inquit caput Ecclesiæ Iesus Christus), filius meus es tu, ego hodie genui te: postula a me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* (12) Sic & Paulus ad fideles scripsit: *Elegit nos in ipso ante mundi constitutionem - prædestinavit nos in adoptionem filiorum.* (13)

(c) Condito orbe, & segregato postmodum a ceteris gentibus populo hebraico, ut nempe divinorum promissorum conservaretur memoria & stirps pateret, ex qua Messias nasciturus erat, velut prima Ecclesiæ rudimenta iacta sunt, quæ deinceps ab ipso Dei filio & Servatore ad perfectionem fuerunt adducta; unde ipse inquebat: *non veni solvere legem, sed adimplere.* (14)

(d) Adimplevit autem omnia morte & resurrectione sua, quando per Apostolos iam ante a se electos, atque informatos, ac post mortem quoque eisdem apparens, & cum eis convescens, per quadraginta dies confirmatos, ac de regno Dei, id est, de Ecclesia instructos suo nomine promulgari evangelium, ac societatem a se institutam per universum orbem propagari iussit, appromissa gratia sua, donis sancti Spiritus, miraculorum potestate, perpetua sua, invisibili ea quidem,

præ-

præsentia atque assistentia; quæ accuratius evolvendæ sunt loco suo.

(æ) Institutio Ecclesiæ ea est, ut non modo ad omnem terram, atque omnem ætatem pertineat, sed in cœlum usque, atque ad ipsam divinitatem pertingat; nam Ecclesiæ Beatorum triumphans, & quæ militans in hac terra dicitur, non tam duæ Ecclesiæ censendæ sunt, quam eiusdem Ecclesiæ partes duæ, quarum una antecessit, & cœlesti patriâ iam potitur, altera vero in dies sequitur *Accessistis, inquit Paulus ad fideles, ad Sion montem & civitatem Dei viventis, Ierusalem cœlestem & multorum millium angelorum frequentiam: & Ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in cœlis, & iudicem omnium Deum, & spiritus iustorum perfectorum, & testamenti novi mediatorum Iesum.* (15)

(1) Matth. XVI. 18.

(2) *Ut mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem bonorum operum.* Tit. II. 14. Ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo. Act. XX. 28. *Dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam terminos terræ.* Psal. II. 8.

(3) Matth. XIII. 24. & passim.

(4) *Et alias oves habeo, quæ non sunt ex hoc ovili, & illas oportet me adducere. & vocem meam audient, & fiet unum ovile, & unus pastor.* Ioan. X. 16.

(5) I. Tim. III. 15.

(6) Matth. V. 14.

(7) Apoc. XXI. 16.

(8) Coloss. I. 24.

(9) *Ipse est caput corporis Ecclesiæ.* Coloss. I. 18.

(10) Cantic. VI. 3.

(11) Cant. IV. 8. & Apoc. XXI. 2.

(12) Psal. II. 7. 8.

(13) Ephes. I. 4. 5.

(14) Matth. V. 17. adde parabolas de vinea. Matth. XX
33. Testimonia Patrum de hac re Theologi proferunt.

(15) Hebr. XII. 22.

§. CCCXVIII.

Origo, uti dictum, societatis sacrae, seu Ecclesiae ex divina institutione ac fundatione petenda est; si quis instrumenta authentica & tabulas istius fundationis sibi exhiberi petat, traditionem & scripturam nominamus, & interpretationem utriusque, nempe & traditionis & scripturae, eamque authenticam ab Ecclesia duntaxat haberi contendimus. Id vero cum in theologis disciplinis invicte demonstratur, & quidem ex omnibus theologiae locis ac fontibus demonstratur, non fuisse tractandum in iure sacro, sed indicandum est; ac prius etiam ad traditionem, quam scripturam hic provocavi; nam, ut Melchior Canus animadvertit, *constat, doctrinae fidei iam vulgatae scripturam evangeliorum accessisse, non praecessisse. Constat item, christianam Ecclesiam & religionem non literis primum, sed traditione substituisse. Constat rursus, fidei doctrinam in Ecclesia primitiva non a scripturis habuisse auctoritatem, sed contra scripturas a traditione: sicut tradiderunt, ait Lucas, qui ab initio viderunt, & ministri fuerunt sermonis. Constat denique, aliquando in Ecclesia Christi fuisse catholica dogmata, quae sacris nullis literis continerentur.* (1) Imo vero, si traditionem, eiusque authenticam interpretationem reiiciat quisquam, is nec de existentia scripturarum, multoque minus de canone earundem, legitima versione & genuino sensu eam; quam res postulat, firmam certamque cognitionem usquam comparabit.

(1) De Locis Theol. L. III. C. 3. Conf. Concil. Trid. Sess. IV. Decret. de canonicis Scripturis.

§. CCCXIX.

Theologia dogmatica explicat characteres seu notas Ecclesiæ, ut ea a falsis sectis discernatur. Iurisprudentia ecclesiastica easdem considerat tanquam proprietates, quæ rationes fundamentales imperii & regiminis sacri continent; quia & potestas cuiusvis societatis & potestatis usus non modo generali fini, sed internæ naturæ illius accommodatus esse debet. Istarum proprietatum prima est *Unitas Ecclesiæ*, quam præferunt omnes ideæ ac repræsentationes supra exhibitæ; nam ædificium, populus, hæreditas, ovile, regnum, civitas, corpus, acies, sponsa manifestam unitatem in se habent. Hæc unitas sita est in professione unius fidei, communiōe eorundem bonorum spiritualium, subiectione erga unum idemque imperium sacrum.

- (a) Unitas fidei poscit: 1. ut quis firmissimo assensu teneat, atque expresse profiteatur ea dogmata, quæ ad obtinendam salutem explicite credenda sunt: 2. ut in nullo dogmate ab ecclesia proposito dissentiat: 3. ut paratus sit tenere ac profiteri, quicquid tenendum proposuerit ecclesia. Quis unquam asseruit, omnes veritates ac singulas tum dogmaticas, tum historicas in traditione ac scriptura contentas a quovis sub periculo salutis descendas & explicite credendas esse? At quis in dubium vocare potest, nefas esse, vel uni veritati dogmaticæ, aut historicæ in traditione vel scriptura contentæ refragari, eandem in dubitationem adducere, impugnare, parvi facere? Dein vero quis non videt, de genuino sensu doctrinæ in traditione vel scriptura contentæ ambigi sæpe posse, quando

nihil ab ecclesia definitum est, aut ex veritatibus certis & exploratis alias posse deduci, quarum deductio, rectane sit ac legitima, an secus, merito disputes? ipsa dogmatum certorum connexio sæpe obscuritatem habet, nec difficultate vacat, eadem inter se propositis thesibus conciliare velle; exemplo sunt doctrina de gratia Dei, & hominis libertate, de bonitate divina & iustitia. Cum igitur in rebus obscuris homines suo ingenio studiisque relictis cito abeant in diversas sententias; manifestum est, unitatem fidei, ac professionis christianæ omnino concipi nullam posse, nisi in tribus illis capitibus omnes ac singuli consentiant, & ita consentiant, ut citius e vita, quam vel ab unico eorum articulorum discedere parati sint. Nam in negotio fidei nulla transactio habet locum, nulla indulgentia: depositum divinæ doctrinæ non minui, non immutari ulla ratione potest, neque admittenda est distinctio inter fundamentales articulos, & non fundamentales, excogitata a Novatoribus, & toti antiquitati incognita. Quisquis unquam pertinaciter vel uni dogmati ab Ecclesia proposito refragari ausus est, anathematis mucrone perfoffus ex sinu ecclesiæ eiiciebatur. Maxime enim ad causam fidei referendum est effatum divini Magistri: *qui non est mecum, contra me est: Et qui non colligit mecum, dispergit.* (1) Hæc universæ Ecclesiæ perpetua & immutabilia sensa Imperatores catholici suis etiam legibus, publicoque legum codici inseruerunt: *Hæreticorum vocabulo continentur, Et latis adversus eos sanctionibus succumbere debent, qui vel levi argumento a iudicio catholice religionis Et tramite detecti fuerint deviare.* (2)

(b) Ex necessitate ac studio conservandæ unitatis fidei intelligitur ratio, cur Ecclesia a novis Prælatibus ac Ministris, Doctoribus item, aliisque solemnem fidei professionem exigat; *cogit temporum calamitas, inquit sacrosancta Synodus Tridentina, Et invalescentium hæresum malitia, ut nihil sit prætermittendum, quod ad populorum ædificationem, Et catholice fidei præsidium videatur posse pertinere.* (3)

(c) In recipiendis Clericis & Episcopis, qui ab hæresi vel schismate revertebantur, diversa eatenus disciplina

na extitit, ut nunc pristino in honore manerent, nunc ad communionem laicorum detruderentur. At id constanter observatum est, ut nemo reciperetur, nisi eiurato errore vel schismate. *Cum ad nos veniunt ex parte Dnati* (inquit S. Augustinus) *mala illorum non suscipimus, id est, dissensionem & errorem, sed ipsa tolluntur de medio tanquam impedimenta concordia, & amplectimur fratres, sistentes cum eis, sicut dicit Apostolus in unitate spiritus & in vinculo pacis, - - Quis autem vere dicit, se habere Christi caritatem, qui eius non amplectitur unitatem?* (4)

(d) Alterum est unitatis vinculum, communio bonorum spiritualium Ecclesiae; unitas enim spiritus, a quo ea regitur, efficit, ut, quidquid in eam collatum est, id omnium commune sit. In primis vero Sacramentis, ceu totidem sacris vinculis copulantur inter se membra, & cum capite suo connectuntur, maximeque omnium baptismo, quo tanquam ianua Ecclesiam ingrediuntur, dein sacrosancta Eucharistia, qua penitus in unum corpus coarctantur. Siqui haeretici vel schismatici extra Ecclesiam vera usurpant sacramenta, ceu baptismo & ordinatione, ea ad Ecclesiam pertinere dubium non est, quae, ut Augustinus ait, filios parit etiam per uterum ancillarum. *Privatam hominum impietatem detestamur in schismate,* inquit idem, *baptismum vero Christi ubique veneramur: quia si desertores secum Imperatoris signa traducant, illis vel damnatione punitis, vel indulgentia correctis signa recipiuntur, si salva manserunt.* (5) Nihil ergo de unitate Ecclesiae detrahitur, nihil veritatis falsis sectis additur, quod usurpent sacramenta veritatis: *non enim debent gloriari sarmenta, quia non sunt spinarum ligna, sed vitis. Si enim non in radice vixerint, cum tota specie sui in ignem mittentur.* (6)

(e) Tertium est unitatis vinculum, commune imperium spirituale summi in terris Christi Vicarii, cui omnes omnium locorum fideles eorumque rectores ac pastores subordinati nemine excepto subiiciuntur. Nam & spectata institutione divina, & perpetuo Ecclesiae usu, & ipsa unitatis in tam vasto corpore conservandae ratione necesse est, ut interna unitas externo ac visibili vinculo constringatur, quemadmodum paulo post ostendemus. Enimvero si societates plures fa-

mi-

miliares, si plures civiles iisdem utantur legibus & institutis, non ob id in unam familiam, unam civitatem, unum corpus, unum ovile coalescere intelliguntur, nisi & communibus utantur iuribus ac bonis publicis, & communi imperio domestico aut civili constringantur.

(1) Luc. XI. 23. add. Iac. II. 10.

(2) l. omnes. 2. C. de Hæret. add. l. 12. ib. & Nov. 109. princ.

(3) Sess. XXV. c. 2. de reform.

(4) S. Augustin. Ep. 223. adde Epist. III. Innocent. P. I. n. 4. Constant. in Epist. Rom. PP. p. 763.

(5) S. Augustin. Ep. 164. prope fin.

(6) Idem Epist. 223.

§. CCCXX.

Ex fine institutionis suæ & mediis ad eum finem comparatis Ecclesia sancta est; nam & Iesus, ut sanctificaret per suum sanguinem populum, - - passus est; (1) & discessurus e mundo spiritum sanctitatis, ac veritatis discipulis suis appromisit: *Ego rogabo patrem, & alium paraclitum dabit vobis, ut mansuet vobiscum in æternum, spiritum veritatis, quem mundus non potest accipere;* (2) *Hæc locutus sum vobis apud vos manens; paraclitus autem Spiritus sanctus, quem mittet pater in nomine meo, ille vos docebit omnia, & suggeret vobis omnia, quæcumque dixerero vobis.* (3) Sanctitatis istius splendor luculentissime effulget, 1. in doctrina fidei & morum, 2. in vita ac morte eminentiorum Ecclesiæ membrorum, 3. in gloria miraculorum;

rum; atque de his annotabimus, quæ accommodata videbuntur præfenti instituto.

- (a) Sanctitas doctrinæ pertinet ad dogmata fidei, ad mores, consilia evangelica, disciplinam Ecclesiæ. Inde ratio pendet tot constitutionum Ecclesiæ, quibus theses naturali honestati morum repugnantes damnat, ac configit: tot Canonum de sanctis sancte tractandis, de vita & honestate Clericorum, de coelibatu, de primævo spiritu conservando in religiosis ordinibus: indidem provenere differentiæ nonnullæ iuris sacri, & profani; nam *omni constitutioni & consuetudini derogandum est, quæ absque peccato mortali non potest observari.* (4) Imo Ecclesia, cum regi se a Spiritu sancto etiam in constituenda disciplina, quantumvis variabili non ignoret, incusso anathemate damnat eos, qui ritus, consuetudines, ceremonias, quæque istiusmodi sunt, ad disciplinam pertinentia tanquam mala, inepta, iuri divino repugnantia impugnare, & pro libito reicere audent. (5)
- (b) Sanctitatem Ecclesiæ testatam faciunt, & maxime pere commendant virtutes præclaræ Apostolorum, totque Martyrum, Confessorum, Anachoretarum, Virginum, aliorumque innumerabilium evangelicæ perfectionis studiosissimorum; hinc præcipuo semper loco universa Ecclesia habuit Religiosos utriusque sexus, quorum virtutes, ac merita summo eidem ornamento & adiumento extitere. Quanta, Deum immortalem, & cœcitate, & superbia laborent, necesse est, ii, qui opinionationes suas sensui constanti totius retro sacræ antiquitatis anteferre non verentur!
- (c) Quando de gloria miraculorum sermo incidit, obmutescere coguntur sectæ omnes, nec quo se verant, habent. Illud animadversione dignum, ex institutis Religiosorum ac Monialium maximum prodidisse hominum sanctorum numerum, quorum cœlestem vitam, sanctissimamque mortem apertissimis prodigiis Deus illustravit, & illustrare non cessat. Dein plurima ex omni memoria præferri miracula possunt in confirmationem eorum ipsorum dogmatum, quibus Novatores maxime adversantur. Atque hæc & san-

sanctitatis & miraculorum lux, cum non possit non incurrere in oculos, eo maioris momenti est, quod docti æque ac rudes ita apud se iure statuunt, illi præ ceteris fidei, religioni, ecclesiæ adhærendum esse, quæ tot homines sanctos, Deo caros, prodigiis celebres peperit, educavit, ad perfectionem adduxit. Constat ex indubitatis monumentis, eandem ipsos, quam Ecclesia Romano-Catholica profitetur, fidem tenuisse, eadem fidei capita, quæ a Novatoribus repudiantur, probasse, secutos esse, moribus, doctrina, sæpe etiam sanguine confirmasse: iidem perpetuo, firmissimeque adhæserunt apostolicæ Sedi, & sanctæ Romanæ Ecclesiæ, aliarum Ecclesiarum matri ac magistræ: iidem religiosa instituta, ieiunia, carnis macerationem maximi fecere: iidem denique venerationi reliquiarum, cultui imaginum, pietatique erga cœlites, qui præcesserant, atque inprimis erga sanctissimam atque immaculatam Dei Matrem addictissimi fuerunt. Hæc expendens, cum homines novos novam promittentes doctrinæ lucem conspiciet, dicet cum Guerrico Abbate: *Optimum est, nostræque infirmitati congruum illuminationis initium, si intendimus in eos, qui illuminati sunt - - si præcedentium patrum sequamur lumen pravium.* (6)

(1) Hebr. XIII. 12.

(2) Ioan. XIV. 16. 17.

(3) Ib. v. 25. 26.

(4) c. fin. de Præscript.

(5) Duo hic adnotanda sunt, unum de doctrina fidei, alterum de disciplina. *Theologi nostri, quando notam sanctitatis recentioribus sectis, quæ ab Ecclesia Romano-Catholica defecerunt, convenire negant, ostendere solent doctrinas a recentioribus sectis propugnatas dudum ab Ecclesia Catholica reiectas, & in antiquis sectariis damnatas fuisse. Hinc veterum Hæreticorum & hæresum memorias inquirunt, atque in lucem proferant.* Id ægre fert Leyserus Ictus Protestanticus, qui ad Pandectas vol. 8. specim. 566. in coroll. ita commentatur: „Credunt multi, nullam hodie nasci hæresim. cuius vestigium non tam in primorum Christianorum annalibus reperitur; ego vero aliquot errores novos

„re-

„recordor, qui veteribus hæreticis nunquam in mentem ve-
 „nerunt. Catalogum hæreticorum, quem ius canonicum c.
 „39. XXIV. q. 3. nescit, cordatus nemo probabit. Multi in
 „eo recensentur testes veritatis, aut saltem in innocuis
 „capitibus a communi opinione recedentes. Non minus ri-
 „diculum est supplementum eius catalogi a Carolo Meichel-
 „böck Tom. II. Historiæ Frisingensis insertum, nomina hære-
 „ticorum, qui a Lutero originem trahant, complexum.“
 Ita Leyserus. At enim etsi novæ errorum absurditates excogitari a recentioribus possint, de quibus nihil in mentem venit antiquis Sæculariis, satis est ad eorum anticipatam damnationem, si in cumulo suorum articulorum vel unum defendant, quem Ecclesia diu ante reiecit. Fallacia commentationis Leyserianæ in eo est, quod a quæstione facti transeat tacite ad quæstionem iuris. Quæstio facti est, an doctrinæ articulus idem, quem recentiores Sæcularii propugnant, ab aliquo veterum Sæculariorum & propugnatus fuerit, & ab Ecclesia catholica iam olim damnatus. At vero quæstio iuris est, an iidem, qui in citato Cænone ex Isidoro Hispalensi recensentur, hæretici revera fuerint, an potius testes veritatis vel in capitibus innocuis a communi opinione recedentes, uti Leyserus ait. Homini Catholico ad repudiandam ac damnandam quandam opinionem satis est, si norit, eam ab ecclesia catholica repudiatam ac damnatam fuisse. Ita enim quivis nostrum ex mente SS. Concilii Tridentini in formula fidei profitetur: „Contraria omnia, atque hæreses quascunque ab ecclesia damnatas, reiectas & anathematizatas, ego pariter damno, reiicio, & anathematizo.“ Nunc etiam de disciplina Ecclesiæ, eiusque sanctitate agnoscenda exempla afferenda sunt. Fuere tempore Concilii Constantiensis, qui consuetudinem Eucharistiæ sub una specie panis, & a ieiunis sumendæ tanquam sacrilegam damnarent; de quibus Concilium Sess. XIII. ita definit: „Cum huiusmodi consuetudo ab Ecclesia & SS. Patribus rationabiliter introducta, & diutissime observata sit, ea habenda est pro lege, quam non licet reprobare, aut sine Ecclesiæ auctoritate pro libito mutare. Quapropter dicere, quod hanc consuetudinem aut legem observare, sit sacrilegum aut illicitum, censeri debet erroneum, & pertinaciter asserentes oppositum præmissorum, tanquam hæretici arcendi sunt, & graviter puniendi per Diocesanos - - iuxta canonicas & legitimas sanctiones in favorem catholice fidei contra hæreticos, & eorum fautores salubriter adinventas.“ Similia exempla extant in SS. Concilio Tridentino Sess. XXII. Can. 9. Sess.

XXIV. Can. 11. Sess. VII. Can. 13. de Sacramentis in genere. In his sæpenumero locum habet celebre effatum S. Augustini : insolentissimæ insanix est, disputare, an faciendum sit, quod univèrsa frequentat Ecclesia.

(6) Serm. II. de Epiphân. prope fin.

§. CCCXXI.

Ecclesia *catholica* est, & nominatur inde ab antiquissimis temporibus, quia per totum orbem terrarum diffunditur. Ea diffusio & *successiva* est; quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati - - & prædicari in nomine eius pœnitentiam & remissionem peccatorum in omnes gentes *incipientibus* ab Ierofolyma; (1) & *permanens*, quia ecclesia ingentem multitudinem orthodoxorum, longeque maiorem, ac aliæ sectæ Christianorum complectitur. Hac tam perspicua nota iam inde a Prophetis, atque in psalmis ecclesiam designatam, ac veluti intento digito demonstratam fuisse innumeris Scripturæ locis constat. Memorabile inprimis est vaticinium Malachiæ; *Non est mihi voluntas in vobis, dicit Dominus exercituum: & munus non suscipiam de manu vestra. Ab ortu enim solis usque ad occasum, magnum est nomen meum in gentibus: & in omni loco sacrificatur, & offertur nomini meo oblatio munda.* (2) Ex his inferes:

(a) Cum Deus ipse & catholicam esse Ecclesiam voluerit, & simul frequentes ab Ecclesia defectiones, schismata ac hæreses prædixerit, hæc *universalitatem* secundum Dei consilia non mathematicè, sed moraliter sumendam esse.

(b)

- (b) Multo minus eadem universalitas ex fide & numero summorum Imperantium pendet; cum ante conversionem Imperatorum ad fidem catholicam Ecclesia catholica & fuerit, & habita sit a Christianis etiam illis, qui defecerant ab eadem.
- (c) Ex eadem ratione nec catholica, adeoque nec Christi Ecclesia censeretur factio hominum Ecclesiae rebellium, uno terræ tractu vel angulo foventium discessionem suam & contumaciam, qua contra catholicam sese extollunt Ecclesiam. Ipsi tamen hi Schismatici & Hæretici, etsi maxime inviti, testimonium dant catholicæ Ecclesiae; neque enim avelli a corpore Christi potuissent, neque ex sinu Ecclesiae eius, si nulla ibidem extitisset Ecclesia. Rami aridi indicio sunt arboris, ex qua decisi sunt. Nec solum re, sed verbis quoque patrocinari coguntur veritati; nam, ut S. Augustinus ait, *nomen catholicæ inter tam multas hæreses sic ista Ecclesia sola obtinuit, ut, cum omnes Hæretici se Catholicos dici velint: quærenti tamen peregrino alicui, ubi ad catholicam conveniatur, nullus hæreticorum vel basilicam suam vel domum audeat ostendere.* (3)

(1) Luc. XXIV. 46. 47.

(2) Malach. I. 10. 11. Ubi Calmetus in commentario literalis in hunc modum annotat: „*Hebræa vox, quæ hic redditur, oblatio munda, proprie significat tritici, similæ, panis & vini oblationes, quæ in sacro altari fiebant; veluti luculentius etiam panem vinumque designet. quæ materies consecrationis corporis & sanguinis Iesu Christi sunt.*“

(3) L. contra epistol. fundamenti. c. 4.

§. CCCXXII.

Apostolica vocatur Ecclesia tum a doctrina, tum a potestate ordinis ac iurisdictionis, inde ab Apostolis derivata, ac serie non interrupta perpetuo propagata; secus enim non intelligitur, quomodo fideles *superædificati sint super fundamentum Apostolorum.*

rum, (1) *Et tota Ecclesia edificata super Petram vel Petrum.* (2) Nempe Apostoli Ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei *Et semina doctrinae, ceterae exinde Ecclesiae mutuatae sunt, Et quotidie mutuantur, ut Ecclesiae fiant; ac per hoc Et ipsae apostolicae deputantur, ut soboles apostolicarum Ecclesiarum.* (3) Duplex ergo est apostolicae originis ratio: altera ad doctrinam, altera ad potestatem pertinet.

(a) De apostolica origine doctrinae necesse est, fidem seu dogmata, quaeque ad necessariam morum honestatem aut ius divinum positivam pertinent, distingui a disciplina variabili, quae pro temporum ratione alia esse potest, ac Apostolorum aetate fuerat. Ad fidem pertinent ea Pauli verba: *Sunt aliqui, qui vos conturbant, Et volunt convertere evangelium Christi. Sed licet nos aut Angelus de caelo evangelizet vobis, praeterquam quod evangelizavimus vobis, anathema sit.* (4) Ad morum honestatem & ius divinum referri debent ea, quae ad Corinthios idem perscripsit: *neque fornicariis, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles - - regnum Dei possidebunt.* (5) *His, qui matrimonio iuncti sunt, praecipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere.* (6) His nihil addi, nihil demi potest: una declaratio, quam authenticam Ecclesia facit ex promissa assistentia Spiritus sancti, locum in illis habet, uti Paulus, qui Timotheum circumcidit, id non malum tum quidem censuit, sed ad salutem esse necessarium ita pernegavit, ut diceret: *si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit.* (7) At disciplinam respexit Apostolus, cum scriberet: *cetera autem, cum venero, disponam.* (8) Aut cum Apostoli praeciperent fidelibus: *ut abstineteis vos ab immolatis simulacrorum Et sanguine Et suffocato.* (9)

(b) De apostolica origine potestatis sacrae, inprimis quidem potestas ordinis eadem in Episcopis est, ac Apostolis fuerat, nec eandem quisquam aut tenet, aut alteri con-

conferre potest, qui non a quodam Apostolo propagatione ac serie nusquam interrupta acceperit. De potestate iurisdictionis, quatenus Episcopi Apostolorum successores sint, infra dicemus; nunc illud statuendum, ei, qui officio sacro in Ecclesia defungi legitime velit, necessariam esse missionem, istamque aut *ordinariam* esse, quæ a legitimis sit Ecclesiæ Prælati, aut *extraordinariam*, quam a Deo provenire non indubitatis signis & prodigiis comprobari debet. Qui neutram exhibet, pro Ministro Ecclesiæ, vel Dei haberi nequit. *Quomodo prædicabunt, nisi mittantur?* (10) *nec quisquam sumit sibi honorem, sed qui vocatur a Deo, tanquam Aaron.* (11) Atque id quidem magnopere docendi sunt Fideles, & a quovis nostrum hac præsertim ætate solerter expendendum est; ut non *simus parvuli fluctuantes, & circumferamur omnivento doctrinæ in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris.* (12) Ad hunc eundem finem eæ, quas adhuc recensuimus, notæ, quibus Christi sponsa a meretricibus distinguitur, summa diligentia considerandæ, atque animo insigendæ sunt, ut cum Augustino de veritate perspicuo quisque convictus dicere queat: „In Ecclesia catholica, ut omittam sincerissimam sapientiam, ad cuius cognitionem pauci „spirituales in hac vita perveniunt; - - ceteram quippe turbam non intelligendi vivacitas, sed credendi „simplicitas tutissimam facit. Ut ergo hanc omittam „sapientiam, quam in Ecclesia esse catholica non creditis, multa sunt alia, quæ in eius gremio me iustificime teneant. Tenet consensus populorum atque gentium: tenet auctoritas miraculis inchoata, spe nutrita, caritate aucta, vetustate firmata: tenet ab ipsa „Sede Petri Apostoli, cui pascendas oves suas post „resurrectionem Dominus commendavit, usque ad „præsentem episcopatum successio Sacerdotum; tenet „postremo ipsum catholicæ nomen.“ (13)

(1) Ephes. II. 20.

(2) Matth. XVI. 18.

(3) Tertullian. de Præscript. c. 20.

(4) Gal. I. 7. 8.

(5) I. Cor. VI. 9. 10.

- (6) Ibid. VII. 10.
 (7) Gal. V. 2. & Act. XV. 28.
 (8) I. Cor. XI. 34.
 (9) Act. XV. 29.
 (10) Rom. X. 15.
 (11) Hebr. V. 14.
 (12) Ephes. IV. 14.
 (13) S. Augustin. contra epist. fundamenti. c. 4.

C A P U T II.

Secundum consilia divinæ sapientiæ & promissiones Christi Ecclesia usque ad finem mundi permanebit Una, Sancta, Catholica & Apostolica, etsi gravissimis nullo non tempore afflictæ sit, & affligatur vexationibus.

ARGUMENTUM.

§. CCCXXIII. Ecclesia semper sectaria huius veritatis impugnatur, nunquam expugnatur. CCCXXIV. Con-
 CCCXXV. Indefectibilis ergo est passive & active.

§. CCCXXIII.

Duas maximi momenti veritates de Ecclesia a se instituta prænuñciavit divinus Servator, eandem nimirum ab hostibus identidem oppugnatam iri instigante diabolo; at nunquam expugnandam esse, sed permanfuram perpetuo suam, ac in sua tutela. Id innumeris locis sacri codicis testatum fit; maxime perspicuum illud est, quo Ecclesiam suam supra petram a se sic ædificandam promisit, ut portæ inferi nunquam prævalituræ sint, quasi ad insultus inferiorum

rorum sustinendos, ac frangendos unice constituta atque ædificata esset: *super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalebunt adversus eam.* (1) *Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.* (2) Ipso Apostolorum ævo, etsi conspicuis abundaret donis divini Spiritus, & certissimis prodigiis; tamen & scædissima flagitia, dissensiones, schismata, hæreses erupisse constat, quæ ab iisdem verbo, ac scripto, magnoque labore corrigi, & coerceri debebant; sed idem ita futurum esse fideles monuerunt: *oportet & hæreses esse, ut & qui probati sunt, manifesti fiant in vobis.* (3) Interest, hanc Ecclesiæ sortem nosse, ac probe expendere, nequis præsentibus, quas videt, calamitatibus territus animum despondeat, aut commoveri se patiatur.

(a) Mysteriorum religionis sublimitas, & obscuritas Scripturæ, humani ingenii levitas, fastusque, naturæ corruptio, qua homines cupiditates suas cohiberi ægre ferunt, non potuit non occasionem præbere dissensionibus, erroribus, defectionibus a vera Ecclesia. *Adulterantes verbum Dei* memorat Paulus; (4) de cuius epistolis Petrus ait, eum loqui de *his, in quibus sunt quædam difficultia intellectu, quæ indocti & instabiles depravant, sicut & ceteras scripturas ad suam ipsorum perditionem.* (5)

(b) Mileti agens Paulus, cum ex districtu Ephesino Episcopos ad se convocasset exhortandi causa, *ex vobis ipsis*, inquebat, *exurgent viri loquentes perversa, ut abducant discipulos post se.* (6) Constat ex apocalypseos C. III. & IV. quem in modum Angeli Ecclesiarum Asiæ admoniti & obiurgati fuit. Ac si Romanam Ecclesiam excipias, ad quam teste Cypriano perfidia non habet accessum, exploratum est, reli-

quas Ecclesias ab Apostolis fundatas omnes, aut prope omnes a vera fide defecisse.

(c) Christus inferorum portas nominat, quæ contra Ecclesiam pugnaturæ, at nunquam prævalituræ essent; eo nomine homines impii, contumaces, hæretici, hypocritæ veniunt, *pseudoapostoli*, ut Paulus inquit, *operarii subdoli transfigurantes se in Apostolos Christi: Et non mirum; ipse enim Satanas transfiguratur se in Angelum lucis.* (7) Ad immisiones per Angelos malos Innocentius Papa III. refert ea, quæ a nonnullis Ecclesiæ hostibus eum in finem dicuntur, & scribuntur, ut potestatem Principum politicorum contra Rectores Ecclesiæ incitent, commoveantque. (8)

(d) Multi contra Ecclesiam insurgunt nimio libertatis amore, quam intra limites contineri evangelica severitate moleste ferunt: alii cupiditate lucri conducere sinunt, ut sanæ doctrinæ vim inferant. Alii conscientiæ suæ moribus depravatis principiis, ipsaque excussa fide mederi volunt: alii famam aucupantur novitate opinionum, contemptu proborum Doctorum, nova philosophia, seu philosophici iuris luce, ut aiunt, hominibus obtrusa. Neque vero istiusmodi homines a veritate catholicæ Ecclesiæ discedere fati habent, nisi & alios in errorem impellant. (9) Has aliasque id genus velut tempestates, quibus agitanda esset navicula Petri, divinus Servator & distincte præ-nunciavit, & memoria retineri voluit, *ut, cum venerit hora, eorum reminiscamini; quia ego dixi vobis.* (10)

(1) Matth. XVI. 18.

(2) Matth. XXVIII. v. ult. adde I. Tim. III. 15. II. Tim. II. 19. Ioan. XIV. 16.

(3) I. Cor. XI. 19. Id divinus ipse Servator prædixerat: *Væ mundo a scandalis; necesse est enim, ut veniant scandala.* Matth. XVIII. 7. *Si grave est, quodvis in peccatum alios impellere; quanto gravius, abducere a religione & ecclesia; ipsumque salutis fundamentum subvertere?*

(4)

(4) II. Cor. II. 17.

(5) II. Petr. III. 16.

(6) Act. XX. 30.

(7) II. Cor. XI. 13, add. Matth. VII. 15. & Bullam Clementis P. XI. editam a. 1713. 8. Sept.

(8) c. novit ille. 13. in parte decif. de Iudiciis. *Contra istiusmodi adversariorum molimina dudum conquestus est S. Ambrosius de Basilicis, non tradendis : semperne de Cesare servulis Dei invidia commovetur, & hoc ad calumniam sibi orcessit impietas, quod imperiale nomen obtendat. Idem S. Pater Compendium iuris ecclesiastici publici, quale hodie a quibusdam protruditur, tanquam res nova ac digna seculi, nostri luce, indicavit paucis verbis, haud tamen approbavit: „Allegatur: Imperatori licere omnia, ipsius esse universa.“ c. Convenior. 21. §. 4. XXIII. q. VIII.*

(9) Loquentes perversa, ut abducant discipulos post se. Act. XX. 30. Seductores errantes, & in errorem mittentes. II. Tim. III. 13. *Docentes, quæ non oportet turpis luctri causa.* Tit. I. 11.

(10) Ioann. XVI. 4.

§. CCCXXIV.

Prænunciatio calamitatum Ecclesiæ Christi identidem incumbentium, unaque promissa a Christo firmitas, seu indefectibilitas eiusdem saluberrima in se continent documenta, tanquam consecraria, ad eiusdem Ecclesiæ naturam intimius noscendam per idonea. Eorum præcipua hic attexam totidem verbis, quibus a Leone M. proposita sunt in literis ad Rusticum Narbonensem Episcopum datis anno 458 vel 459. Molestiis officii episcopalis, & adversis Ecclesiæ rebus perturbatus renunciare muneri suo cogitabat, sed a sancto Pontifice doctus est, a) ob

calamitates Ecclesiæ non esse decedendum de officio; b) Etiam pacificis Ecclesiæ temporibus non deesse res adversas; c) Nihil sine Christo: omnia per Christum homines posse; d) Promissorum Christi veritatem non infirmitate humana, sed ope divinæ gratiæ niti. Quæ quidem hisce verbis a summo Pontifice ac Doctore enunciata sunt: (1)

(a) „Miror dilectionem tuam in tantum scandalorum quacun-
 „que occasione nascentium adversitate turbari,
 „ut vacationem ab Episcopatus laboribus præoptare
 „te dicas, & malle in silentio, atque otio vitam de-
 „gere, quam in his, quæ tibi commissa sunt, per-
 „manere. Dicente vero Domino: *beatus, qui per-*
 „*severaverit usque in finem*: unde erit beata perseve-
 „rantia, nisi de virtute patientiæ? nam secundum
 „apostolicam prædicationem, *omnes, qui voluerint in*
 „*Christo pie vivere, persecutionem patientur*.

(b) „Quæ (*persecutio*) non in eo tantum computanda est,
 „quod contra christianam pietatem aut ferro aut igni-
 „bus agitur, aut quibuscunque suppliciis; cum perse-
 „cutionum sævitiam suppleant & dissimilitudines mo-
 „rum, & contumaciæ inobedientium, & malignan-
 „tium tela linguarum: quibus conflictationibus cum
 „omnia semper membra pulsantur, & nulla piorum
 „portio a tentatione sit libera, ita, ut periculis nec
 „otia careant, nec labores: quis inter fluctus maris
 „navim dirigit, si gubernator abscedat? quis ab in-
 „fidiis laporum oves custodiet, si pastoris cura non
 „vigilet? quis denique latronibus obsistet & furibus,
 „si speculatorem in prospectu explorationis locatum
 „ab intentione sollicitudinis amor quietis abducat?
 „Permanendum ergo est in opere credito, & in la-
 „bore suscepto. Constante tenenda est iustitia, &
 „benigne præstanda clementia; odio habeantur pec-
 „cata, non homines. Corripiantur tumidi, toleren-
 „tur infirmi: & quod in peccatis severius castigari
 „necesse est, non sævientis plectatur animo, sed me-
 „dentis.

(c)

(c) „Ac si vehementior tribulatio incubuerit, non ita ex-
 „pavescamus, quasi illi aduersitati propriis viribus re-
 „sistendo, cum & consilium nostrum, & fortitudo sit
 „Christus, ac sine quo nihil possumus, per ipsum cun-
 „cta possumus :

(d) „Qui confirmans prædicatores Evangelii & Sacra-
 „mentorū Ministros, *Ecce ego, inquit, vobiscum*
 „*sum omnibus diebus usque ad consummationem seculi.*
 „Et iterum, *hæc, inquit, locutus sum vobis, ut in*
 „*me pacem habeatis; in hoc autem mundo tribulatio-*
 „*nem habebitis; sed bono animo estote; quia ego vici*
 „*mundum.* Quæ pollicitationes, quia sine dubio ma-
 „nifestæ sunt, nullis debemus scandalis infirmari: ne
 „electioni Dei videamur ingrati, cuius tam potentia
 „sunt adiutoria, quam vera promissa.“

(x) Tom. I. Op. S. Leonis M., Edit. Venet. Epist. 167.
 cum prævio monito Balleriniūrum contra Quesnellum.

§. CCCXXV.

Quando Ecclesiam non obstantibus inferorum
 insultibus, hominumque impiorum conatibus singu-
 lari promissione, gratiaque Christi semper unam,
 sanctam, catholicam & apostolicam permanuram
 cogitamus, eandem *indefectibilem passivè* intelligimus.
 At dum eidem a Christo collata esse cogitatur au-
 ctoritas per se sufficiens, & a promissa assistentia Spi-
 ritus sancti proveniens, qua unitatem, sanctitatem,
 universalitatem & apostolicam doctrinæ, ac sacer-
 dotii derivationem conservet; qua infallibili iudicio
 verum a falso, honestum a turpi, pascua salubria a
 venenatis discernat, ac diiudicet, eo sensu eidem *in-*
defectibilitas activa attributa, propriaque facta est.
 Theologi ex scriptura & traditione invictè demon-
 strant,

strant, Ecclesiam esse iudicem infallibilem in definiendis controversiis fidei ac morum; quo sublato religionis fundamento totum ædificium vacillat tanquam supra arenam; non petram ædificatum, ita, ut nullibi firmo pede consistere quisquam possit. Huic inconcusso dogmati respondent: consecraria, & animadversiones maximi momenti:

- (a) In Ecclesia extat potestas & auctoritas attrahendi ad unitatem fideles, eosque continendi in unitate fidei, & communionis; ei potestati respondet eorundem certissima obligatio, Ecclesie obtemperandi, ac propositæ definitioni præstandi assensum etiam internum, qui ex iure naturali revelationi divinæ debitus est: revelationem autem divinam infallibiliter proponit Ecclesia.
- (b) Hinc iure factum est inde ab Apostolorum temporibus, ut pro hæreticis & a corpore Christi præcis haberentur, qui errores clare damnatos ab Ecclesia tuerentur; eamque inerrantiæ prærogativam Ecclesia exhibuit perpetua, ac perspicua praxi.
- (c) Cum Ecclesia sancta sit, & sponsa Christi iure nuncupetur, necesse est, ut, quid in cultu Dei superstitiosum ac vanum sit, ab eo, quod iustum & sanctum est, discernat, itemque suos doceat: deinde ut in se contineat medium, quo quisque fidelium catholicæ Ecclesie adhærere se certo cognoscat, ac de apostolica origine doctrinæ & sacerdotii plenissime convincatur.
- (d) Quia mysteria divinitatis ac religionis humanum captum longe superant, necessarium non est, ac ne quidem fieri omnino potest, ut ratione comprehendantur; rationis ergo officium in eo est, ut veritas Ecclesie ex indiciis ac notis indagetur, ac perspiciatur; tum vero dogmata ab Ecclesia Fidelibus proposita firmissimo arripiantur, teneanturque assensu. *Auctoritati credere*, inquit S. Augustinus

(1) *magnum compendium est, & nullus labor. Nec vero pro multo maxima hominum parte alia discendi via poterat designari.*

(1) De quantitate animæ. C. 7.

C A P U T III.

In hunc finem, ut Ecclesia sit, maneatque Una, Sancta, Catholica & Apostolica, a Christo instituta est potestas sacra, & imperium sacrum.

ARGUMENTUM.

<p>§ CCCXXVI. Electio Apostolorum & Petri. CCCXXVII. Institutio supremi Capitis in Ecclesia, CCCXXVIII. designata Matth. 16. CCCXXIX. & Luc. 22. CCCXXX. peracta Ioan. 21. CCCXXXI. Institutio Apostolatus. CCCXXXII. Eius functiones. CCCXXXIII.</p>	<p>Christus non omnia determinavit. CCCXXXIV. Apostoli determinant politiam sacram. CCCXXXV. Eligunt Ministros & Successores. CCCXXXVI. Agunt conventus. CCCXXXVII. Curam aliquam temporalium habent. CCCXXXVIII. cuncta agunt ad finem Ecclesie.</p>
---	---

§. CCCXXVI.

Altero iam prædicationis anno, cum multis locis cœlestes veritates docuisset divinus Servator, multosque paulatim discipulos adlegisset, status & imperii publici fundamenta iecit, nec sine solemnitate; *exiit enim in montem orare; & erat pernoctans in oratione Dei; & cum dies factus esset, vocavit discipulos suos: & elegit duodecim ex ipsis, quos & Apostolos nominavit, Simonem, quem cognominavit Petrum, & Andream &c. (1) Hos duodecim Christus*

stus a sua cuiusque vocatione præ ceteris instruxit, rebusque a se gestis interesse voluit, ut deinceps testes earundem coram universo mundo esse possent: *Eritis mihi testes in Ierusalem - - Et usque ad ultimum terræ.* (2) Hinc in locum Iudæ non alius postmodum substitui potuit, quam qui simili testimonio dando par esset. (3) Ceterum ad hoc munus vocavit Dominus, *quos voluit ipse.* (4) Nam, ut observavi §. LXXI. in arbitrio ac potestate solius Dei est, definire modum, aut constituere nuncios, per quos voluntatem, & veritates a se revelatas notas facere hominibus velit, neque exigere quisquam potest, ut sibimet loquatur Deus, aut portenta oculis suis exhibeat. Sed in prima hac sacri imperii institutione duo observanda sunt maxime:

(a) Ex omni discipulorum numero seligit ac segregat *duodecim* eosque *Apostolos* nominat nondum Episcopos eo tempore a se consecratos; nec vero, etsi postea characterem episcopali donavit, id poscebat ratio apostolatus, quæ in missione ac functione prædicandi evangelii, veritatesque evangelicas, si opus sit, prodigiis confirmandi sita est.

(b) Uti ex discipulis Apostoli deliguntur, sic ex Apostolis deligitur *unus*, tanquam primus, & caput reliquorum, eique singulare nomen *Petri* seu *petra* inditur; quo quidem modo mysterium Unitatis inchoatum fuit, paulo post perficiendum.

(1) Luc. VI. 12. 13. 14.

(2) Act. I. 8.

(3) Ibid. v. 21. 22.

(4) Marc. III. 13.

§. CCCXXVII.

Segregato duodenario numero ex discipulorum multitudine, & Petro ex duodecim apostolis delecto legem fundamentalem publici Ecclesiæ status posuit Dominus. Hæc lex in eo collocata est, ut totius corporis constitueretur unum caput visibile, quod omnia membra in unitatem fidei & caritatis attraheret, & in ea contineret; sive ut totius ædificii conspicuum poneretur fundamentum, cui singulæ & universæ illius partes imponerentur, ac stabiliter inhærerent, aut denique (ut de sacro codice nihil prætermittamus in hac re) ut universo gregi unus præesset pastor in unitate fidei, ac communionis, essetque unus inter fratres, qui reliquos fratres gregis partem tenentes in fide & caritate confirmaret. Unitas fidei & caritatis per media naturæ hominum accommodata, nempe ea, quæ in sensus caderent, conciliari primo debuit, & conservari; hinc in regno cœlorum supremum ac visibile *caput* constituitur, cui claves regni traduntur: hinc ædificii *fundamentum* ponitur, cui omnis inædificatio inniti debet: hinc universo gregi unus pastor, isque supremus præficitur: denique unus deligitur inter fratres, qui gregis partem tenent, ut omnes in unitate fidei & caritatis sua doctrina, exemplo, auctoritate & potestate confirmet. Totum id in Petro inchoatum, ac veluti perfectum est, cum is in successoribus suis unitatem fidei & caritatis seu communio-

nis

nis conservare non cesset. Nihil igitur mirum, quod divinus Servator, cum rem tantam ac perpetuo manuram aggredere, publicam, ac solemnem fidei professionem, paremque caritatis testificationem ab eodem exegerit. Hæc institutio supremi capitis, & fundamenti, & universalis pastoris, ac primi fratris maxime ad ius publicum Ecclesiasticum pertinet; quapropter ex sacro codice proferenda sunt, & quantum necesse est, illustranda testimonia indubitata eius institutionis, & interpretatione authentica, quam una dat Ecclesiæ infallibilis auctoritas, deinde confirmanda.

CCCXXVIII.

Initium eius institutionis fit a fide in Christum, sine qua impossibile est placere Deo. Eam Deus singulari gratia inspiravit Petro, ut fides Ecclesiæ immota esset, ac digna, quæ tam admirabilis ædificii fundamentum fieret, utque solemnem & immutabili confessione protraheretur in lucem. *Venit Iesus in partes Cæsareæ Philippi, & interrogabat discipulos suos, dicens: quem dicunt homines esse filium hominis? At illi dixerunt: alii Ioannem Baptistam, alii autem Eliam, alii vero Ieremiam, aut unum ex prophetis. Dicit illis Iesus: vos autem quem me esse dicitis? Respondens Simon Petrus dixit: Tu es Christus, filius Dei vivi. Respondens autem Iesus dixit ei: Beatus es Simon Bar-Iona: quia caro & sanguis non revelavit tibi, sed pater meus, qui in cælis est. Et ego di-*

co tibi; quia tu es Petrus: & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam, & portæ inferi non prævalent adversus eam. Et tibi dabo claves regni cælorum, & quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in cælis: & quodcumque solveris super terram, erit solutum & in cælis. (1) Animadvertite:

(a) Cum Christus mysterio unitatis in Ecclesia constitutæ extremam manum imponere vellet, ut inquit Bossuetus, (2) non iam plures alloquitur. Petrum nominatim compellat, ac novo quidem, quo illum donarat, nomine compellat. Unus unum alloquitur; Christus Iesus Dei filius Simonem Ionæ filium; Iesus Christus, qui est vera petra, ac per sese firma, Simonem, qui petra non est, nisi virtute, quam Christus cum eo communicat. *Et ego, inquit, dico tibi: tu es Petrus, & super hanc petram ædificabo Ecclesiam meam - - tibi dabo claves regni cælorum.*

(b) *Ecclesiam suam* Christus super hanc petram ædificandam dicit, & claves regni cælorum Petro tradendas: unum est regnum cælorum: una est Ecclesia, per totum orbem diffusa, sive catholica: quæ tota & universa supra petram ædificatur, eique velut fundamento innititur.

(c) De clavibus regni cælorum in hunc modum commentatur Cl. Episcopus Nicolaus Coeffeteau. (3)
 „Vix ac ne vix quidem in animum induxerit sanæ
 „mentis homo, Christum tot, ut ita dicam, ceremo-
 „niis circa Petrum usum, ut efficeret nihil. Quid
 „igitur sibi volebat splendor ille verborum: *Et tibi*
 „*dabo claves regni cælorum?* Sane quoties scriptura
 „utitur metaphora clavium, significat potestatem,
 „non quamlibet, sed eximiam quandam, ac singula-
 „rem. Itaque cum apud Esaiam vellet Deus signi-
 „ficare, daturum se Eliacim summam auctoritatem in
 „aula regia, dixit: *Dabo clavem domus David super*
 „*humerum eius, & aperiet, & non erit, qui claudat,*
 „*& claudet, & non erit, qui aperiat.* (4) Hoc enim
 „de eximia quadam & singulari auctoritate scriptura
 inter-

„interpretata est. Et apud Lucam (5) Christus: *Vae vobis, legisperitis, qui tulistis clavem scientiæ, id est, qui vobis arrogatis summam auctoritatem interpretandi scripturam. Et in Apocalypsi, ut Christus indicaret, se unum habere potestatem vitæ & mortis, & occidere posse. & ad vitam revocare, dixit, se habere clavem mortis ac inferni, (6) id est, summam vitæ ac mortis potestatem & imperium. Et rursus, ut indicaret, se esse omnium maximum in regno David, dixit, se habere clavem domus David. (7) Ergo pari ratione hoc loco, cum sit Petro dictum, a Christo: tibi dabo claves regni cælorum, eximia quoque ac singularis aliqua potestas Petro concessa est.“*

(1) Matth. XVI. 13. seq.

(2) In oratione de unitate Ecclesiæ, ad publicum cleri conventum habita.

(3) L. I. C. 7. in Apologetic. pro sacra Monarchia adversus rep. Marc. Ant. de dominis.

(4) Isa. XXII. 22.

(5) Luc. XI. 52.

(6) Apocal. I. 18.

(7) Ibid. III. 7.

§. CCCXXIX.

Fidei & unitatis inter fratres conservandæ firmitas in fide Petri constitutum a Christo fuisse, non obscure docet ea Servatoris asseveratio, ac præceptio Petro facta in ultima cæna. Ait Dominus: *Simon, Simon, ecce satanas expetivit vos, ut cribraret sicut triticum: Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua: Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* (1) Tria hic animadvertenda sunt, postulatio satanæ de cribrandis apostolis: oratio Christi,

sti, ne Petri fides deficeret, & cura ei delata confirmandi fratres.

(a) Nulla fuit dæmoni adversus apostolos potestas, nisi Deo permittente; quemadmodum de Iobo constat. (2) Metaphora ex tritici cribratione ducta mise exprimit discrimina, quibus servos suos periclitatur Deus, quo puriores & sanctiores efficiat. Cribrandi vocabulum usurpat Amos, ut Iudæorum ærumnas ac dispersiōnem significet: *Concutiam in omnibus gentibus domum Israel, sicut concutitur triticum in cribro.* (3)

(b) Cur pro Petro inprimis orat Christus? Respondet S. Leo: *Commune erat omnibus apostolis periculum de tentatione formidinis; & divinæ protectionis auxilio pariter indigebant; quoniam diabolus omnes exagitare, omnes cupiebat elidere; & tamen specialis a domino Petri cura suscipitur, & pro Petri fide proprie supplicatur, tanquam aliorum status certior sit futurus, si mens Principis victa non fuerit.* (4) Vulnerata est Petri fides, cum negaret Christum, non extincta; vivebat in mente fidei radix, statimque per pœnitentiam reffloruit, uti Calmetus ex Patribus observat in commentario huius loci. Ac tum quidem promissum potius summæ principatus, quam principatum ipsum tenebat. *Petrus Ecclesiæ præponitur, postquam tentatus a diabolo est; ideoque ante significat dominus, quid sit illud, quod postea eum pastorem elegit dominici gregis.* (5)

(c) Officinæ confirmandi fratres in fide, Petro iniunctum apertius indicant ea verba: *conversus confirma fratres tuos, quam ut declaratione egeant.* Conversus Petrus ad bonam frugem, & ventilatus sicut triticum, fit panis, qui nobis esset alimentum - - fit æternæ vitæ & salutis alimentum, subdit Ambrosius eodem loco. In hunc sensum & S. Bernardus ait: *Oportet ad verum referre apostolatam pericula quæque, & scandala emergentia in regno Dei, & præcipue, quæ de fide contingunt. Dignum namque arbitror, ibi potissimum resarciri damna fidei, ubi non possit fides sentire defectum. Hæc quidem huius prærogativa sedis. Cui enim alteri aliquando dictum est: ego pro te rogavi.*
Zallinger Ius Eccl. Publ. T t Petre,

Petre, ut non deficiat fides tua. Ergo quod sequitur, a Petri successore exigitur: Et tu aliquando conversus confirma fratres tuos. (6)

(1) Luc. XXII. 31. 32.

(2) Iob. I. 12. II. 6.

(3) Amos. IX. 9.

(4) Sermone LXXXIII. C. III. in Nat. Apost. Petri & Pauli. edit. Venet.

(5) S. Ambros. in Psalm. XLIII. v. & inter gentes. prope finem.

(6) S. Bernard. Epist. 190. alias opusculo XI. ad Innocent. II.

§. CCCXXX.

Hactenus dicta eo valent, ut in confessione fidei edita a Petro, vel potius ut in ipso Petro ob præclarum fidei meritum unitas fidei, quam Ecclesia a Christo fundata profitemur, esse constituta intelligatur. Reliquum est, ut indicetur, quomodo idem caritatis seu communionis veluti commune centrum sit a Christo designatus. Id contigit post resurrectionem Servatoris, quando primatus, ac sacer principatus Petro antea promissus reipsa collatus est. *Iam tertio manifestatus est Iesus discipulis suis, inquit S. Ioannes, (1) cum resurrexisset a mortuis. Cum ergo prandissent, dicit Simoni Petro Iesus: Simon Ioannis diligis me plus his? Dicit ei: etiam domine, tu scis, quia amo te. Dicit ei: pasce agnos meos. Dicit ei iterum: Simon Ioannis diligis me? Ait illi: etiam Domine, tu scis; quia amo te. Dicit ei: pasce agnos meos. Dicit ei tertio: Simon Ioannis amas me? Contristatus est Petrus,*

Petrus, quia dixit ei tertio, amas me, & dixit ei: domine tu omnia nosti: tu scis, quia amo te. Dixit ei: pascere oves meas. Amen, amen dico tibi, cum esses iunior &c. Ita solemniter, atque iterata caritatis testificatio poscebatur ab eo; quia omnes unitate fidei coniunctos in caritatis & communionis unitatem debebat attrahere, atque in eadem continere. Tria hic pariter animadvertenda sunt:

- (a) Verba Servatoris ad Petrum singulariter, ut ita dicam, sive exclusis aliis apostolis, etsi præsentibus, tum quidem directa sunt; quod palam fit, tum ex nomine Simonis Petri iterum, iterumque repetito, tum ex interrogationis vi: *diligis me plus his?* id est, plus, quam alii hic præsentes; denique ex prænunciato mortis genere, quod Petrum manebat præ aliis.
- (b) Ex usu scripturæ verbum *pascere*, non ad solam doctrinam vel institutionem referri potest; cum idem locis plurimis auctoritatem & potestatem regendi, ac gubernandi significet; uti cum Israelitæ ad Davidem dicerent: *Ecce nos os tuum & caro tua sumus: sed & heri & nudius tertius cum esset Saul rex super nos: tu eras educens & reducens Israel: dixit autem dominus ad te: tu pasces populum meum Israel.* (2) Sic & Cyrus pastor nominatur. (3)
- (c) Petro tanquam pastori universus grex, omnes agni, omnes oves committuntur. *Habent Episcopi, inquit S. Bernardus, sibi assignatos greges, singuli singulos: tibi universi crediti, uni unus, nec modo ovium, sed & pastorum tu unus omnium pastor; unde id probem, quæris? ex verbo domini: pascere &c.* (4)

(1) Ioann. XXI. 14. seq.

(2) II. Reg. V. 1. 2.

(3) Isa. XLIV. 28.

(4) L. III. de confid. ad Eugen.

§. CCCXXXI.

Institutionem sacrae in Ecclesia potestatis, & quidem supremæ ac universalis in Petro factam vidimus. Ordo poscit, ut, quid potestatis a Christo sit collatum in Apostolos, aliosque designatos ministros, videamus. Ac I. iidem cum Petro delecti ex reliquo discipulorum numero, constituti sunt Apostoli. (1) II. „In novissima dein cæna Deus ac Dominus noster, qua nocte tradebatur, ut dilectæ sponse suæ Ecclesiæ visibile, sicut hominum natura exigit, relinqueret sacrificium - - corpus & sanguinem suum sub speciebus panis & vini Deo Patri obtulit, ac sub earundem rerum symbolis, Apostolis, quos tunc *novi testamenti sacerdotes* constituebat, ut sumerent, tradidit, & eisdem, eorumque in Sacerdotio successoribus, ut offerrent, præcepit per hæc verba: *hoc facite in meam commemorationem; uti semper catholica Ecclesia intellexit, & docuit.*“ (2) III. Post resurrectionem primo apparens *discipulis congregatis, stetit in medio, & dixit eis: Pax vobis. Et cum hoc dixisset, ostendit eis manus & latus - - gavisæ sunt discipuli viso domino. Dixit ergo eis iterum: Pax vobis. Sicut misit me Pater, & ego mitto vos. Hæc cum dixisset, insufflavit: & dixit eis: Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittuntur eis: & quorum retinueritis, retenta sunt.* (3) Hanc quidem aut similem potestatem dudum ante, sed tamen post constitutum iam Petri primatum,

tum, Apostolis promisit Dominus: *Amen dico vobis: quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo: & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.* (4) IV. Denique ante gloriosam Christi ascensionem undecim discipuli abierunt in Galilæam - - & accedens Iesus locutus est eis, dicens: *Data est mihi omnis potestas in cælo, & in terra. Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus sancti: docentes eos servare omnia, quæcunque mandavi vobis. Et ecce ego vobiscum sum omnibus diebus, usque ad consummationem seculi.* (5) S. Marcus eadem narrans, nonnulla addit: *Dixit eis: Euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, salvus erit: qui vero non crediderit, condemnabitur. Signa autem eos, qui crediderint, hæc sequentur: in nomine meo dæmonia eicient: linguis loquentur novis: serpentes tollent: & si mortiferum quid biberint, non eis nocebit: super ægros manus imponent, & bene habebunt. Et Dominus quidem Iesus, postquam locutus est eis, assumptus est in cælum, & sedet a dextris Dei. Illi autem profecti prædicaverunt ubique, Domino cooperante, & sermonem confirmante sequentibus signis.* (6) V. Fideles dicuntur *superædificati super fundamentum Apostolorum, & Prophetarum.* (7) Et Ecclesiæ tanquam civitatis sanctæ murus habet fundamenta duodecim, & in ipsis duodecim nomina duodecim Apostolorum agni. (8) De

hac Apostolis concessa potestate diligenter animadverti necesse est sequentia.

(a) In hac Apostolatus institutione ratio muneris episcopalis & ratio Apostolatus cum extraordinariis iuribus ac donis coniuncta necessario distinguendæ sunt, & distinguuntur ab ipsis Sectariis. (9) Extraordinaria fuerunt Apostolorum iura, ut quaquaversus prædicare possent, baptizare, docere, & fundare Ecclesias, & constituere Episcopos; & præscribere tum Episcopia a se constitutis, tum eorum subditis regulas vivendi, quemadmodum ab Apostolo Paulo factitatum novimus. Accessit linguarum ac miraculorum donum, & inerrantiæ privilegium, quo singuli Apostoli gaudebant in diudicanis iis, quæ ad fidem, moresque pertinebant. (10) Hæc extraordinaria fuerunt, nec in successores necessario derivari debebant, cum essent propria illius temporis, quo divinus sanguis pro redemptione hominum effusus cito ac in universo orbe uberes fructus proferre, & veritas religionis ex ipsa celeri ampleque diffusionem ac propagationem illustrari ac comprobari debuit. Ab hisce ergo extraordinariis Apostolatus iuribus necessario segregandum est munus episcopale, quod in Apostolis institutum est, & ab iis in alios deinceps serie non interrupta propagatum.

(b) Quæ Petro dicta sunt a Christo domino, & in Petro instituta iura sacri Principatus, eadem ad Petrum qua fundamentum totius Ecclesiæ, qua Pastorem universalem & primum inter fratres, qui reliquos fratres confirmare debebat, pertinebant; id, quod luce meridiana clarius ex ipsis verbis & adiunctis patet. At communia erant Petro cum reliquis Apostolis ea, quæ hic commemorata sunt iura & officia potestatis sacræ; neque enim, cum ea in Apostolos conferrentur, Petrus aberat, neque in alium, aliosve magis, quam in Petrum cadebant. Unde perspicua & inconcussa sequitur conclusio: Petrum quoad iura extraordinaria Apostolatus reliquis cœquatam fuisse, & reliquos Petro cœquatos. Qua non obstante æqualitate salva manebat prærogativa, & integer ac salvus Petri primatus, quo reliquis singulis & omnibus prælatus est: quo constitutus est fundamentum totius Ecclesiæ, proindeque & Apostolorum, qui præcipua Ecclesiæ membra

membra fuerant; quo factus est pastor universalis; quo denique fratres confirmare in fide debuit; unde eidem singulatim post resurrectionem suam Dominum apparuisse novimus. (11) Ex his non obscure intelligitur, quomodo non obstante æqualitate apostolici muneris singularis prærogativa, seu potius sacer Petri principatus habuerit locum; quoniam *Et inter beatissimos Apostolos, ut inquit S. Leo. M. in similitudine honoris fuit quædam discretio potestatis; Et cum omnium par esset electio, uni tamen datum est, ut ceteris præmineret.* (12)

(c) Etsi potestas collata in Apostolos & coniunctim in Petrum, dimittendi peccata, & retinendi, alligandi ac solvendi, fit quædam potestas clavium, dicaturque a Catholicis omnibus; non tamen ea in sacris literis *clavis* nomine exprimebatur, & magnopere differt a clavibus iam ante singulatim Petro commissis, quæ *claves regni cælorum*, id est, totius Ecclesiæ nuncupantur, neque solam in singulos subditos potestatem, sed sacrum in universa Ecclesia principatum & imperium denotant. (13)

(1) §. CCCXXVI. a)

(2) SS. Concil. Trid. Sess. XXII. C. I. Doctrin. de Sacrificio Missæ.

(3) Ioan. XX. a v. 19.

(4) Matth. XVIII. 18.

(5) Matth. ult.

(6) Marc. ult.

(7) Ephes. II. 20.

(8) Apoc. XXI. 14.

(9) Mosheimius in Hist. Christ. Sæc. I. P. II. §. 3. „*Duo, inquit, munera in Apostolis sunt distinguenda, munus doctoris, Et munus legati extraordinarii summa cum potestate divinitus missi. Illud quidem munus ad posteros derivatum est, non item hoc.*“ *Vera falsis admiscet Mosheimius, uti fit fere ab hoc hominum genere, quando de rebus religionis differunt. Verum sane, ac verissimum illud est, aliam extitisse Apostolorum potestatem extraordinariam, quæ regulariter cum episcopatu ad eorum successores non transit,*

aliam ordinariam, quæ transit; sed perquam falsum est illud, ordinariam potestatem duntaxat doctorum fuisse, non etiam pastorum & rectorum Ecclesiæ, qui potestate tum ordinis tum iurisdictionis gaudebant, eandemque in suos successores transmittabant.

(10) Ita concilium œcumenicum V. Collat. VIII. sentit: „Licet Spiritus sancti gratia & circa singulos Apostolos abundaret, ut non indigerent alieno consilio ad ea, quæ agenda erant; non tamen aliter voluerunt de eo, quod movebatur, si oporteret gentes circumcidi, definire, priusquam communiter congregati divinarum scripturarum testimoniis, unusquisque sua dicta confirmaverunt.“

(11) Luc. XXIV. 34.

(12) Epist. XIV. edit. venet. olim XII.

(13) Maldonat. comment. in Evang. Matth. C. XVI. v. 19.

S. CCCXXXII.

Ut potestatis sacre in Petro inprimis, dein & Apostolis institutæ ratio, indoles ac natura intimius perspiciatur, eiusdem exercitium, atque usum, quem Apostoli faciebant ipso nascentis Ecclesiæ principio, quod abundabat gratia divini Spiritus, considerare convenit. Iussi sunt prædicare fidem Iesu Christi, credentes baptizare, & instruere in præceptis a Christo datis. Igitur exercitium potestatis acceptæ primo ac præcipue in prædicatione fidei, administratione sacramentorum, & instructione morum consistebat.

(a) Prædicatio fidei I. complectebatur demonstrationem veri Dei, destructionem idololatriæ, cultusque demonum, mysterium incarnationis ac redemptionis generis humani, gratiam Christi in remissionem peccatorum, spemque æternæ salutis datam, media, per quæ ea gratia acquiri, conservari, augeri debebat. II. Necessitatem eius fidei ad obtinendam salutem aperte docebant Apostoli, cautosque reddebant credentes,

dentem, ne doctrinis novis abduci se vel latum unquam paterentur ab integritate & constantia professionis christianæ: *Fratres state, & tenete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem, sive per epistolam nostram.* (1) *Miror, quod tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud evangelium. - - O insensati Galatæ, quis vos fasciavit, non obedire veritati?* (2) *Multi seductores exierunt in mundum. - - Omnis, qui recedit, & non permanet in doctrina Christi, Deum non habet. - - Siquis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec eum ei dixeritis; qui enim dixit illi ave, communicat operibus eius maliguis.* (3) III. Denique declararunt, ac definierunt dubia in causis fidei exorta. *Si circumcidamini, inquit Paulus, Christus vobis nihil proderit. - - evacuati estis a Christo, qui in lege iustificamini; a gratia excidistis.* (4) Sic decisum ac definitum est, gentes ad gratiam baptismi admittendas; (5) ac legalium observationem in lege nova haud necessariam esse. (6)

(b) Qui prædicationem & verbum fidei amplectebantur, baptismo tincti numero Sanctorum adiungi, & Ecclesiam ingredi censebantur: *qui receperunt sermonem eius (Petri) baptizati sunt, & appositæ sunt in die illa animæ circiter tria millia.* (7) Cum igitur baptismus communionem bonorum spiritualium, ac ius percipiendi alia Sacramenta conferret, satis erat Christo Apostolos mittenti dicere: *prædicate - baptizantes eos;* neque distinctiore aliorum Sacramentorum, iuriumque & obligationum mentione opus fuit. Contra de non baptizatis aiebat Paulus: *Quid mihi de iis, qui foris sunt, iudicare?* (8) In eos ergo, qui intus erant, iurisdictionem ac potestatem sacram exercebat, cui per ipsum baptismum subiiciebantur. Collato baptismo aliis etiam Sacramentis tum administrandis, tum conferendis occupabantur, sacramque potestatem exercebant Apostoli, quosque ipsi hac potestate doharunt. Sic de *Confirmatione* fit mentio Act. VIII. 17. & ibid. XIX. 6. de *Eucharistia* I. Cor. XI. a v. 23. Act. II. 42. De *pœnitentia* II. Cor. II. I. Ioan. I. 9. De *extrema Unctione* Iac. V. 4. De *Ordine* Act. VI. 6. ib. XIII. 2. I. Tim. IV. 14. II. Tim. I. 6. Denique de *matrimonio* Ephes. V. 32. I. Cor. VII. Hebr. XIII. 4.

(c) Annunciata fide, & collato baptismo, per quem iurisdictioni ecclesiasticæ subiiciebantur credentes, præcepta vitæ ac morum proponebant Apostoli tum generalia de spernendis caducis rebus, fugiendaque concupiscentia carnis, oculorum ac superbia vitæ, & confectando sine cœlestis beatitatis, tum specialia de officiis statuum, coniugalis, herilis, parentalis, civilis. Definiunt, abstinendum esse a fornicatione, quam si simplex esset, gentes profanæ inter gravia scelera vix numerabant. (9) Ac Paulus quidem non modo universum naturæ ius, omniaque officia perfecta & imperfecta, sed etiam omnem rationem *de-* *cori* paucis verbis proponit observandam fidelibus: *De cetero fratres quæcunque sunt vera, quæcunque pudica, quæcunque iusta, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ; siqua virtus, siqua laus disciplina, hæc cogitate.* (10)

(1) II. Thessal. II. 14.

(2) Gal. I. 6. III. 1.

(3) II. Ioan. v. 7. 10. 11.

(4) Gal. V. 2. 4.

(5) Act. X. 47.

(6) ib. XV. 28.

(7) Act. II. 41.

(8) I. Cor. V. 12.

(9) Act. XV. 29.

(10) Phil. IV. 8.

§. CCCXXXIII.

¶ Potestas sacra Apostolis commissa versabatur, uti mox indicavi, in promulgandis & exponendis mysteriis fidei, in doctrina & administratione Sacramentorum, denique in morum informatione. Hæc præcipua eiusdem, non tamen *sola* fuerunt obiecta. Ut de generibus aliis, in quibus versari de-

be-

bebat apostolica auctoritas, distinctius cognoscatur, animadvertendum est, Christum Dominum non minutim omnia præscripsisse, quæ pro temporum locorumque ratione in Ecclesia fieri, omittive, præcipi, aut vetari deberent; sed potestatem eadem sancienti Apostolis eorumque successoribus reliquisse, unaque appromississe Spiritum sanctum, a quo dirigerentur in regenda Ecclesia, & docerentur omnem veritatem. *Adhuc multa*, inquebat divinus Magister, *habeo vobis dicere: sed non potestis portare modo. Cum autem venerit ille spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem.* (1) Ita nempe in oratione ante mortem ad suos habita divinum benignissime pollicitus est spiritum, a quo docerentur, quæ a se non audierant in præscribenda disciplina temporum rationi accommodata, aut quæ audita ab ipso etiam post resurrectionem, cum per dies 40. identidem eos viseret, non rite intellecturi erant; etsi pertinerent ad immutabilem fidei, morumque honestatis aut divini iuris positivi doctrinam: *docebit vos omnia, & suggeret vobis omnia, quaecunque discero vobis.* (2) *Ex his inferes*

(a) In iure sacro complete sumto alia determinata sunt a Deo lege positiva aut necessaria; alia potestate humana, sed tamen sacra, & ab ipso Deo concessa; cui quidem potestati dubium non est, quin ex divino præcepto respondeat obtemperandi obligatio, *Si Ecclesiam non audierit, inquit Dominus, sit tibi sicut ethnicus & publicanus.* (3) *qui vos audit, me audit & qui vos spernit, me spernit.* (4) *Obedite præpositis vestris, inquit divinus Spiritus per os Doctoris gentium, & subiaccete eis.* (5)

(b)

(b) Secundum hæc consilia & voluntatem Dei Ecclesia perinde, ac multo etiam magis, ac quævis alia societas, indiget ordine ac directione externa per leges, iudicia, ministrorum inspectionem ac curam, ut omnia honeste & secundum ordinem fiant, quem admodum Paulus animadvertit; cum ipsa & latissime pateat, & perpetuis inferorum machinationibus atque insultibus exposita sit, maximique momenti censerî debeat id, quod in negotio salutis ac divinæ religionis perperam aut recte sit. Quapropter exponenda sunt præcipua capita, in quibus determinandis Apostolorum potestas versabatur ultra ea, quæ de prædicatione & expositione fidei, de doctrina atque administratione sacramentorum, morumque informatione paulo ante indicata sunt. (7)

(1) Ioan. XVI. 12. 13.

(2) ib. XIV. 26.

(3) Matth. XVIII. 17.

(4) Luc. X. 16.

(5) Hebr. XIII. 17.

(6) I. Cor. XIV. 40.

(7) De utroque genere iuris sacri, determinato lege divina vel humana, accurate differit S. Thomas I. 2. q. 108. art. 1. & 2.

S. CCCXXXIV.

In obeundo divino cultu, in conventibus sacris, in perceptione Sacramentorum, precationibus publicis, usu donorum Spiritus sancti, quibus fideles tum abundabant, necessario politia quædam, & ordo constitui, ac temporibus accommodari debuit. Huc igitur referri debent præcepta, atque ordinationes.

(a)

- (a) De usu & abusu agapes. (1)
 (b) De dono linguarum & vaticiniorum. (2)
 (c) De honestate cultus mulierum in Ecclesiis; (3) & interdicto iisdem publice loquendi ac docendi officio. (4)
 (d) De orationibus publice fundendis pro Regibus, & omnibus, qui in sublimitate sunt. (5)
 (e) De ministerio viduarum pro variis functionibus religionem attingentibus. (6)
 (f) Dubium non est, quin de ieiuniis leges statuerint Apostoli, haud immemores divini effati: *venient dies, cum auferetur ab eis sponsus, & tunc ieiunabunt.* (7) Similiter de vigiliis, ritu sepulturæ, celebratione paschatis, aliorumque dierum solemnium præcepta & consuetudines ab apostolica ætate & origine deinceps derivata fuisse, exploratum est.

(1) I. Cor. XI. a. v. 18.

(2) *ibid.* C. XIV.

(3) I. Cor. XI. 5.

(4) *ibid.* XIV. 34.

(5) I. Tim. II. 2.

(6) *ibid.* V. 9.

(7) Matth. IX. 15.

§. CCCXXXV.

In delectu novorum ministrorum Ecclesiæ, ordinatione eorundem, statuque vitæ & morum informando apertissime exeruit se, & emicuit Apostolorum singularis auctoritas & potestas. Crescebat in dies evangelica messis, quæ operarios desiderabat, ipsique paulatim deficere, ac resolvi se sentiebant: contra Ecclesiam usque ad consummationem

nem

nem seculi permanfuram & didicerant, & vehementer optabant. Quapropter de Ministris varii ordinis, atque inprimis de fucefforibus deligendis, ordinandis atque informandis cogitare, atque agere debebant. *Ego iam delibor*, scribebat Paulus Timotheo suo, *& tempus resolutionis meæ inflat. - - festina ad me venire cito.* (1) Et Princeps Apostolorum, *iustum arbitrôr*, inquit, *quamdiu sum in hoc tabernaculo suscitare vos in commonitione: certus, quod velox est depositio tabernaculi mei.* (2) Tria sunt autem in hoc negotio, in quibus Apostoli ius suum plenissima libertate ac potestate exercuerunt. Primum est *delectus* eorum, quos ad ecclesiastica munia promovendos iudicarunt: secundum, ipsa eorundem promotio, *ordinatio*, consecratio. *Tertium* regulæ seu canones, quos delectis, & ordinatis ad vitæ munerisque informationem præscripserunt.

(a) In deligendis Ministris Ecclesiæ, Pastoribus, & Successoribus ipsi Apostoli determinarunt qualitates, quibus ii, ut deligi possent, præditi esse debebant. *Oportet Episcopum irreprehensibilem esse. unius uxoris virum - - Doctorem - - non neophytum. - - oportet illum & testimonium habere bonum ab iis, qui foris sunt.* (3) *Considerate viros ex vobis boni testimonii septem, plenos Spiritu Sancto, & sapientia, quos constituamus super hoc opus.* (4) De qualitate Apostoli in locum Iudæ suffecti supra annotavi, quod ad rem præsentem æque pertinet. (5) Ex his primordiis irregularitates postea provenerunt.

(b) Promotio ad ministerium sacrum non fiebat sine sacra ceremonia ac solemnitate sacramentali, quæ in manuum impositione præmissis etiam orationibus ac ieiuniis sita erat, & a solis Apostolis, & ordinatis ab
iis-

illisdem Episcopis peragebatur. De viris septem a multitudine discipulorum præsentatis ad diaconatum, *hos, inquit facer Codex, statuerunt ante conspectum Apostolorum, Et orantes imposuerunt eis manus.* (6) Si ad solam œconomiam & administrationem peculii, destinandi Diaconi erant, quemadmodum erronee quidam asseruerunt; cur tam solícite desiderarunt Apostoli viros plenos Spiritu sancto & sapientia? quid præviis orationibus, ac impositione manuum fuit opus? De solemnè electione & consecratione Pauli & Barnabæ mentio fit Act. XIII. 2. 3. & Tito Episcopo Paulus mandat, ut constituat per civitatès Presbyteros. (7)

(8) Canonum denique Ministris Ecclesiæ præscriptorum plenz sunt binæ Pauli epistolæ ad Timotheum, dein ea, quæ ad Titum data est. Hos ad observanda, quæ præceperat, cum potestate adstringit: *hæc tibi scribo -- ut scias, quomodo oporteat te in domo Dei conversari.* (8) *Formam habe sanorum verborum, quæ ex me audisti.* (9) Generales vitæ morumque regulas Ecclesiæ pastoribus reliquit ipse Apostolorum Princeps: *Pascite, qui in vobis est, gregem Dei, providentes non coacte, sed spontaneè secundum Deum: neque turpis lucri gratia, sed voluntarie: neque ut dominantes in Cleris, sed forma facti gregis ex animo.*

(1) II. Tim. IV. 6. 8.

(2) II. Petr. I. 13. 14.

(3) I. Tim. III. 2. 6. 7.

(4) Act. VI. 3.

(5) Supra §. CCCXXVI.

(6) Act. VI. 6.

(7) Tit. I. 5.

(8) I. Tim. III. 14. 15.

(9) II. Tim. I. 13.

(10) I. Petr. V. 2. 3.

§. CCCXXXVI.

Ad Officium Apostolatus sine dubio pertinebat ius ecclesiasticos conventus, & velut sacra comitia celebrandi, ac de rebus Ecclesiæ, & nascentibus controversiis ac turbis consulendi in medium. Istiusmodi conventus ac consultatio fiebat I. pro reintegrando Apostolorum numero, atque electione Matthiæ, Petro tanquam capite negotium proponente. (1) II. Pro electione septem Diaconorum, ac intellino dissidio sopiendo; cum Iudæi Hellenistæ adversus alios Iudæos conquererentur de neglectu viduarum suæ nationis in distribuendis vitæ subsidiis. Quo tempore munia partientes Apostoli dixerunt: *nos orationi & ministerio verbi instantes erimus*, cura temporalium aliis relicta. (2) Ita nimirum Ecclesia tanquam ordinatissimum corpus diversis iam tum constabat membris, non eundem actum habentibus, ad quæ apte continenda opus erat compage legum, per quas sua cuique membro officia & functiones describerentur. (3) Sic & Paulus declaravit: *non misit me Christus baptizare, sed evangelizare.* (4) Effectus istius electionis, qua Diaconi non ad solam temporalium curam destinati fuerant, ut animadvertum est supra, indicatur eodem loco actorum: *& verbum Domini crescebat, & multiplicabatur numerus discipulorum in Ierusalem valde: multorum etiam turba Sacerdotum obediebat fidei. Stephanus autem plenus gratia &c.* (5) III. Alius indi-

ca-

catur conventus, quando Petrus & Ioannes dimissi a magistratu Iudæorum e custodia, *venerunt ad suos: & annuntiaverunt eis, quanta ad eos Principes Sacerdotum & seniores dixissent.* (6) IV. In conventu iterum alio Petrus disceptantibus & obstrepentibus Iudæis, cur alienigenas ad gratiam fidei admisisset, facti sui rationem reddidit. (7) V. Præcipuus erat conventus, qui deinceps generalibus Ecclesiæ Conciliis veluti formam præbuit, in quo controversia de circumcissione & legalibus ceremoniis definita fuit. Paulo & Barnaba Antiochiæ versantibus nonnulli, qui ex Iudæa venerant, *dicebant fratres: quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari.* (8) Cum frustra obfisterent turbis Paulus & Barnabas, Hierosolymam se contulerunt, ubi eadem controversias, quæ Antiochenam exagitarunt Ecclesiam, compererunt. Ad eas finiendas convenire, quod quidem certo constat, Apostoli numero quinque, scilicet SS. Petrus, Ioannes, Iacobus, Paulus, Barnabas. Disquisitione facta surrexit Petrus, tanquam Apostolorum atque universæ Ecclesiæ caput, atque ita conclusit, ut eos, qui recens ad fidem venerant, a ceremoniis legis Mosaicæ eximeret. Excepit eiusdem verba S. Iacobus Hierosolymitanæ urbis Episcopus, eaque Prophetarum testimonio confirmavit. Horum sententiam cœtus universus secutus est, synodica in id edita epistola, quæ per delectos legatos ad novos e gentibus, Antiochiæ

& provinciarum Syriæ & Ciliciæ fideles missa est. De hac velut prima Synodo animadvertenda nonnulla videntur:

(a) Si Christus perspicue omnia ordinare ac docere voluisset, istiusmodi dubitationes ac lites nullum habituræ locum erant. At providit nempe Ecclesiæ promissio in perpetuum Spiritu S. Præsentis quidem hæreseos falsitatem satis ostendebant tum revelatio Petro facta, tum conspicua gratia in conversos gentiles effusa, qui legem Moyli minime observabant (9); nihilominus ut Hierosolymam ad Concilium ascenderet Paulus, divina revelatione est iustus; (10) & in ipso Concilio *magna conquestio facta est*; (11) in quem locum apposite commentatur Calmetus: „præsentia S. Spiritus, & fides a Iesu Christo obstricta, futurum, ut Ecclesiam suam nunquam ipse deserat, non prohibent, quin diligenter omnia expendenda sint, ne forte error subrepat. Cavendum est enim, maxime, ne Deus tentetur. Nemo ambigit, quin Apostoli & Patrum illorum plerique Spiritu sancto afflati fuerint: serio tamen illi curabant omnia; rem studio ac diligentia maturant; quamquam Deus miraculorum præiudicio sententiam, quam Paulus defendebat, præferre se non obscure declaraverat. Eandem regulam Ecclesia in Conciliis nunquam non servavit. Ad ferendam sententiam de dogmate, quantumvis certo & inconcussio, nunquam nisi post studium & examen devenit. Id obsequii veritas, id rerum religionis gravitas exigit, & veluti extorquet.“

(b) Definitio in hoc conventu facta partim ad dogmata fidei pertinebat; cum legales ceremoniæ ad salutem non necessariæ declararentur: partim ad naturalem morum honestatem de fornicatione fugienda: partim denique ad disciplinam de abstinentia a sanguine, & suffocato, & ab immolatis simulacrorum. In quam rem animadvertit Augustinus: *Apostoli elegisse mihi videntur pro tempore rem facilem, & nequaquam observantibus onerosam, in qua cum Israelitis etiam gentes propter angularem illum lapidem duos parietes in se condentem, aliquid communiter observarent.*

rent. - - *At ubi Ecclesia gentium talis effecta est, ut in ea nullus Israelita carnalis appareat; quis iam hoc Christianus observat, ut turdos & minutiones aviculas non attingat, nisi quarum sanguis effusus est? aut leporem non edat, si manu a cervice percussus, nullo cruento vulnere occisus est? & qui forte pauci adhuc tangere ista formidant, a ceteris irridentur. - - Abrogationem dein legis Mosaicæ eleganti similitudine S. Doctor declarat, quæ pari ratione ad mutationem disciplinæ ecclesiasticæ transferri potest: Sicut æger non debet reprehendere medicinalem doctrinam, si aliud illi hodie præceperit, aliud cras, prohibens etiam, quod ante præceperat; sic enim se habet sanandi eius corporis ratio; ita genus humanum ab Adam usque in finem seculi, quamdiu corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, ægrum atque saucium non debet divinam reprehendere medicinam, si in quibusdam hoc idem, in quibusdam vero aliud prius, aliud posterius observandum esse præcepit, præsertim quia se aliud præcepturam esse promisit.*

(1) Act. I. 15.

(2) Act. VI. 4.

(3) Rom. XII. 4. 5. item I. Cor. XII. 22. seq.

(4) I. Cor. I. 17.

(5) Act. VI. 7. 8.

(6) Act. IV. 23.

(7) Act. XI. 2.

(8) Act. XV. 1.

(9) Act. X. 10. 45.

(10) Gal. II. 2.

(11) Act. XV. 7.

(12) S. Augustin. L. 32. c. 13. 14. contra Faustum.

§. CCCXXXVII.

Temporalium quoque rerum curam non penitus nullam habuerunt Apostoli, soli tamen necessitati,

tati, non cupiditati fervientes; de qua re pauca videntur annotanda, huius loci maxime propria.

- (a) In itineribus suis Apostoli, exemplo Christi alebantur a piis ac opulentis fœminis, & ubique reperiebant promptam recens converforum liberalitatem. Et si autem Apostolus Paulus eodem iure non sit usus; inculcat tamen fidelibus obligationem naturalem alendi Ministros Christi, & conferendi sumtus ad pias Ecclesiæ functiones: *Nunquid non habemus potestatem, mulierem sororem circumducendi, sicut & ceteri Apostoli & Fratres Domini? - - si nos vobis spiritualia seminavimus; magnum est, si nos carnalia vestra metamus? - - ita & Dominus ordinavit iis, qui evangelium annunciant, de evangelio vivere. (1)*
- (b) Quantitatem congruæ sustentationis non parem esse debere in cunctis Ecclesiæ Ministris, sed labori ac officio accommodandam esse, non obscure indicant Pauli verba: *qui bene præsent presbyteri, duplici honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo & doctrina. (2)*
- (c) Curam pauperum & fidelibus diligentissime commendabant, (3) & ipsi gerebant; unde Paulus in Concilio Hierosolymitano, ut pauperum ne oblivisceretur, sibi a Petro, Iacobo & Ioanne magnopere fuisse impositum scribit: *tantum ut pauperum memores essemus; quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. (4)*
- (d) Qui illud perpetuo in ore habent. ætate nostra: episcopatum esse apostolatam; hunc vero sine sacculo esse & pera secundum dictum Christi: *nolite portare sacculum, neque peram: (5)* proinde illam quoque; non satis videntur attendere, quorsum evadant argumentando, nempe ad thesim damnatam Wicleffi n. ro. *contra Scripturam sacram est, quod viri ecclesiastici habeant possessiones.* Inepte specialis missio discipulorum ante mortem Servatoris, quo ad vicinas Iudææ civitates ablegati sunt, transfertur ad apostolatam post resurrectionem Domini demandatum (6): ineptius vero extraordinarium apostolatus officium cum ordinario episcopatus manere confunditur.

1) I. Cor. IX.

(2) I. Tim. V. 17. Honor vitæ temporalis subsidia, commodaque denotat, uti despectus, de quo fit mentio Act. VI. subtractionem eorum, quæ ad vitam necessaria erant.

(3) I. Ioan: III. 17. 18. Iac. II. 15. 16. singularem Christi Domini sententiam, quam frustra in Evangelistis quæsieris, scripto nobis reliquit Paulus traditione acceptam: ipse dixit: beatius est magis dare, quam accipere. Act. XX. 35.

(4) Gal. II. 10. Conf. II. Cor. IX. 6. Phil. IV. 18. 19.

(5) Luc. X. 4.

(6) In primo illo velut progymnasmate apostolatus Christus dixerat: in viam gentium, ne abieritis, & civitates Samaritanorum ne intraveritis. Matth. X. 5. Postea dixit: Euntes docete omnes gentes. Matth. ult. Hinc ipse Dominus inquit paulo ante passionem suam: quando mihi vos sine sacculo & pera, & calceamentis; nunquid aliquid defuit vobis? at illi dixerunt: nihil. Dixit ergo eis, sed nunc, qui habet sacculum, tollat: similiter & peram. Luc. XXII. 35. 36. Non eo hæc scripsit, quasi viris Ecclesiasticis curam pecuniæ & annonæ commendarem; sed ut inanissimæ argutiolæ eorum, qui bonis ecclesiasticorum invident, exploderentur.

§. CCCXXXVIII.

Spectata institutione & origine potestatis sacræ, itemque illius multiplici obiecto, necesse est, ut finis eiusdem potestatis consideretur, qui alius non est, nisi ut Ecclesia a Christo Domino ac Servatore fundata, esset, maneretque Una, Sancta, Catholica, & Apostolica.

(a) Ad unitatem conservandam conferebant inter se Apostoli, dubiaque exorta disquirebant, ac definiebant; *ascendi*, inquit Paulus, *& contuli cum illis evangelium - - ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem.*

(1) Hinc perpetuæ exhortationes ad fideles, ut digne

ambulantur vocatione - *soliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. Unum corpus & unus spiritus: sicut vocati estis in una spe vocationis vestrae. Unus Dominus, una fides, unum baptisma.* (2) Cumque de ipso baptismo, quo in unitatem cogi debent fideles, contentiones inter Corinthios pullularent, aliique dicerent: *ego quidem sum Pauli: ego autem Apollos: ego vero Cepha* - gravissimis verbis ostendit Paulus, non a ministro, sed ab eo, cuius nomine Minister agit, virtutem ac vim baptismi pendere? *divisus est Christus?* interrogabat. Si divisus non est, unum est baptisma, quod Christi nomine confertur, unumque est corpus, in quod baptizati coagmentantur. (3) Unitas vero hæc etiam communis imperii vinculo continebatur; nam principatum, quem inter Apostolos obtinuerat Petrus, manifeste exercuit. Is enim præ aliis, cum de numero Apostolorum redintegrando ageretur, in medio fratrum surrexit; in quem locum Chrysostomus exclamat: *quam est fervidus? quam agnoscit creditum a Christo gregem? quam in hoc choro Princeps est? & ubique primus omnium incipit loqui?* (4) Dein vero cum implerentur Apostoli Spiritu sancto, hominesque prodigio linguarum in stuporem darent, primus vocem levavit Petrus, annuncians poenitentiam, fidem in Iesum Christum, ac baptismum. (5) Idem occasione usus miraculi, quo claudum erexerat, repetit. (5) Congregatis Sacerdotibus ac Scribis solus respondet Petrus præsentem Ioanne. (7) Ananiam & Saphiram, cum defraudatum deponerent pretium, vehementer increpat, ac morte quodammodo punit. (8) Cum iterum vocati essent Apostoli in iudicium, *respondens Petrus, & Apostoli dixerunt: obedire oportet Deo magis, quam hominibus.* (9) Simonem Magum, cum dona divini Spiritus pretio vellet emere, Petrus sublata voce solus damnat: *pecunia tua sit tecum in perditionem, quoniam existimasti, donum Dei pecunia possideri.* (10) De admittendis in Ecclesiam gentibus divina revelatio Petro primum fit, qui eius rei rationem Apostolis ac Fratribus dein reddit. (11) Cumque in Concilio Hierosolymitano eadem moveretur quæstio, primus sententiam promittit, remque decedit, vel ante S. Iacobum Ecclesie illius Antistitem. (12) Denique cum carcere detineretur ab Herode, oratio fiebat sine intermissione ab Ecclesia ad Deum pro eo tanquam capite

pite & pastore communi; quod nec de Paulo, nec Iacobo, cum vincē essent, proditum comperimus. (13)

(b) Doctrina Apostolorum, proposita consilia, exhortatio ad tolerantiam ærumnarum, ac contemptum rerum præsentium, dein ordinatio ac functiones novorum ministrorum ecclesiæ, aliaque omnia ita referebantur ad sanctificandos Fideles, ut Sanctorum nomine ipsi compellarentur.

(b) Exempla horum Sanctorum iuncta apostolicis laboribus, atque inprimis exuberans gratia divini Spiritus id effecerunt paucis annis, ut eodem prope tempore Christi Ecclesia innotesceret orbi, & dominaretur, essetque catholica. *Et quidem in omnem terram, scribebat Paulus ad Romanos, exivit sonus eorum, (Apostolorum) & in fines orbis terræ verba eorum. (14) Fides vestra annuntiatur in universo mundo. (15)* In hunc finem usi sunt potestate eligendi, ordinandi, ac mittendi novos operarios in messem uberrimam. Atque una catholicas epistolas exararunt: eodem tendebat studium componendi dissensiones, & aberrantes a sana doctrina, ad catholicam Ecclesiam reducendi.

(d) Non ignorabant Apostoli, præ innumeris electos se fuisse a Deo, quorum fidei ac doctrinæ fides totius Ecclesiæ inniteretur, ac veluti superstrueretur: sacerdotii quoque sive ordinationis potestatem & honorem a se in successores deinceps derivari ac propagari debere norant, hoc est, Ecclesiam esse apostolicam, semperque fore tum ob doctrinam, tum ob sacerdotii propagationem sciebant. *Nos testes sumus, inquiebant, Iesum Nazarenum Deus manifestum fieri dedit non omni populo, sed testibus præordinatis a Deo, nobis, qui manducavimus, & bibimus cum illo, postquam surrexit a mortuis; & præcepit nobis prædicare populo & testificari. (16)* Hinc non patiebantur, diversam uspiam & a se non proveniente doctrinam spargi: *Siquis vobis evangelizaverit, præterquam id, quod accepistis, anathema sit. (17) Siquis hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum. (18) Vos estis cives Sanctorum -- Superædificati super fundamentum Apostolorum & Prophetarum. (19)* Ostendebant enim Apostoli, quomodo prophetarum vaticinia in Christo expleta sint: huic

(Christo) omnes prophetæ testimonium perhibent, (20) ut proinde non Apostolorum duntaxat, sed prophetarum etiam doctrinæ Ecclesia catholica inniteretur; eaque non tam conderetur de novo, quam perficeretur secundum rudimenta a patriarchis & prophetis posita.

- (1) Gal. II. 2.
- (2) Ephes. IV.
- (3) I. Cor. I. 13.
- (4) Hom. III. in Acta.
- (5) Act. II.
- (6) Ib. III.
- (7) Ib. IV.
- (8) Ib. V.
- (9) Ib. V. 29.
- (10) Ib. VIII.
- (11) Ib. X. XI.
- (12) Ib. XV.
- (13) Ib. XII.
- (14) Rom. X. 18.
- (15) Ib. I. 8.
- (16) Act. X. 39. seq.
- (17) Gal. I. 9.
- (18) II. Ioan. v. 10.
- (19) Ephes. II. 20.
- (20) Act. X. 43.

§. CCCXXXIX.

Ad finem, quem exposuimus, & circa obiecta paulo ante indicata, triplici modo versabatur collata a Christo in Apostolos potestas sacra, nempe vigilando seu inspiciendo, ferendo leges, & exequendo ea, quæ pro temporum ratione videbantur necessaria; erat igitur ea potestas *inspectoria, legislatoria, executoria.*

(a)

- (a) Nihil pastoralis officii magis proprium est, quam vigilare, & inspicere, quid a grege, atque in grege agatur. Hinc Petrus tanquam universalis pastor dicitur *pertransisse universos*. (1) Paulus *solicitudine omnium Ecclesiarum* se distineri scribit. (2) Idemque & Timotheum *vigilare* iubet; eoquod futurum sit tempus, quo sanam doctrinam non sustinebunt homines, etiam omnia alia tolerant; (3) & Maiores natu, quos ipso studio vigilantiae & inspectionis Epheso ad se evocarat, gravissimis verbis monet: *Attendite vobis & universo gregi - - vigilate*: (4) denique praepositis Ecclesiae vel idcirco obedientiam ac subiectionem exhibendam docet, eoquod ipsi *pervigilent*, tanquam rationem reddituri pro animabus. (5)
- (b) Legislatoriae Apostolorum potestatis exempla in epistolis eorundem, actisque a Luca conscriptis extant plurima. De legibus in concilio Hierosolymitano constitutis acute observat Chrysostomus, satis indicari ab Apostolis, plura ab illis *potuisse* constitui, si expedire indicassent; additque de epistola synodica: *Potuisset certe & absque literis; sed epistolam mittunt, ita, ut sit lex scripta: - - vide brevem epistolam, nihil abundans habere, neque epicheremata, neque syllogismos, sed imperium*. (6) Certe potestatem legislativam denotat *potestas clavium in regno caelorum*: itemque illud: *si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus*: attendite vobis & universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit *regere* Ecclesiam Dei. *Obedite praepositis vestris. Increpa illos dure - argue cum omni imperio*. (7)
- (c) Executoria Apostolorum potestas exerebatur pascendo fideles per doctrinam, Sacramenta, orationes, Sacrificium, exempla: dein per ordinationem novorum ministrorum, ac maxime per iudicia, quae duplicis quodammodo generis erant, civilia & criminalia, perque poenas, ac coercionem. Si Ecclesiam non audierit, *fit tibi sicut ethnicus*. *Quid vultis? in virga veniam ad vos, an in caritate?* (8) *In promptu habentes, ulcisci omnem inobedientiam*. (9) Nota est sententia criminalis in Corinthium incestuosum, (10) & in Simonem magum. (11) Legem etiam iudicalem praescripsit Paulus: *Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus*. (12)

- (1) Act. IX. 32.
- (2) II. Cor. XI. 28.
- (3) II. Tim. IV. 3, 5.
- (4) Act. XX. 28, 31.
- (5) Hebr. XIII. 17.
- (6) Hom. XXXIII. in Acta.
- (7) Tit. II. 15.
- (8) I. Cor. IV. 21.
- (9) II. Cor. X. 6.
- (10) I. Cor. V. 5.
- (11) Act. VIII. 20.
- (12) I. Tim. V. 19.

CAPUT IV.

Potestas sacra a Christo instituta ad successores Apostolorum ob eundem finem transit, ut Ecclesia sit, maneatque Una, Sancta, Catholica & Apostolica.

ARGUMENTUM.

§. CCCXL. *Uti Ecclesia, sic potestas sacra in Ecclesia durabit semper. CCCXLI. Potestas Petro data, fuit iurisdictionis supremæ, universalis, ac immediatæ. CCCXLII. talis transmissa est ad successores Petri. CCCXLIII. ad finem, ut Ecclesia sit Una, Sancta &c. CCCXLIV. Potestas Apostolorum alia fuit extraordinaria: CCCXLV. alia ordinaria ad Episcopos propagata.*

§. CCCXL.

Religionis & Ecclesiæ hostes parum curant, parumque esse curandum censent, quid de religione privatim quisque sentiat. At nempe unitati maxime adver-

adversantur, & potestati sacrae, qua in unum corpus coniunguntur omnes, & universo statui ecclesiastico, quamdiu is sacram potestatem exercet, sibi que divino concessam iure vindicat, ut per sacrum imperium tanquam commune vinculum omnia ac singula membra intra unitatem, atque unam communionem sanctam, catholicam & apostolicam constringat. Putant insani homines, efficere se posse occultis machinationibus aperta que vi, ut sacrum istuc imperium convellatur, unitas dissolvatur, status ecclesiasticus intereat. Equidem non ignoro, multos esse modos, casusque, queis civile interit imperium, ac civilis status in anarchiam abit; novi illud quoque, integras provincias a subiectione erga Ecclesiam, atque ab ecclesiastico imperio avelli posse, atque æternum pessum dari; sed ultra eos nempe limites nec illam subiectionem tollent, nec illud imperium conculcabunt, ultra quos ipsam Ecclesiam non ita diminuent, quo minus sit, haberique possit una, sancta, catholica & apostolica. Sic igitur tanquam rem indubitata[m] statuo: *quatenus Ecclesia Christi reipsa est, haberique debet una, sancta, catholica & apostolica, eatenus sacra Ecclesiae potestas, sacrumque imperium pertinet, vimque suam retinet: quatenus exercitium imperii sacri impeditur, eatenus verae religionis exercitium impeditur: quatenus sacrum imperium reipsa tollitur, ipsa vera Christi religio tollitur.* Totum id sequentibus argumentis palam fiet.

- (a) Ipsa institutio ac professio sacræ potestatis ad dogmata religionis ac fidei pertinet: hac ergo potestate impedita vel sublata impeditur vel tollitur unitas fidei & religionis.
- (b) Extra catholicam unitatem, si qua sacramenta tenent Sectarii ab Ecclesia avulsi, ceu baptismum & ordinem, ea avulsis ac schismaticis non proficiunt ad vitam; quia non vivificatur spiritu Christi, qui non est in corpore Christi; & quia *Ecclesia catholica sola est corpus Christi*, ut inquit S. Augustinus. (1) *Æternæ veritatis oraculum est: si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus*. Qui sicut ethnicus habendus est & publicanus; membrum non est sanctæ Ecclesiæ, quando Ecclesiam non audit.
- (c) Nec singuli homines nec particulares Ecclesiæ catholico nomine & iure censeri possunt, nisi quatenus unitati catholicæ adhærent; non adhærent autem, qui rebellionem & contumaciâ sese ab illa sequebant.
- (d) Apostoli potestatem & imperium in fideles exercuerunt: refractarios eiecerunt: id ius in eos transit, qui vicem & locum Apostolorum tenent; quomodo ergo in Ecclesia apostolica est, quem Apostoli eiciunt ex suo grege?
- (e) Christus promisit, contra Ecclesiam non prævalituras portas inferi; semper igitur vera erit professio articuli catholici: *Credo Unam, Sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam*. Sed hanc stabilitatem inde provenire ab ipso Christo didicimus, quia Ecclesiam suam supra petram ædificavit: & quia Apostolis se præsto futurum usque ad consummationem sæculi promisit. Semper igitur in Ecclesia futuri sunt, qui Apostolorum locum ac principatum tenent, ac quibus Christus in regenda Ecclesia adstiturus est, usque ad consummationem sæculi. Hæc generatim annotata distinctius nunc evolvemus.

(1) Epist. 50. ad Bonifacium.

§. CCCXLI.

Institutio supremæ in Ecclesia potestatis, in Petro facta est, ut dictum supra. Videndum nunc est, cuiusmodi ea fuerit potestas: anne & quanta in successores Petri transierit, & quidem ad eum finem, ut Ecclesia sit, maneatque una, sancta, catholica & apostolica. Tria hoc ordine exequemur breviterque, illud primo, cuiusmodi potestas fuerit a Christo in Petrum collata.

(a) Potestas Petri non prærogativa honoris inter Apostolos fuit, nec solius directionis aut præsidii inter pares, sed veræ auctoritatis & iurisdictionis. Id apertissime indicat ratio fundamenti, pastoris universalis, officiumque confirmandi fratres. Neque enim fundamentum ad parerga ædificii & ornamenta pertinet; & curam pascendarum ovium demandare multo plus est, quam primam inter oves constituere, & qui confirmandi fratres officio fungitur, maiori ac fratres, vi & firmitate pollere debet. Cui Christus dedit claves regni cælorum, quod regnum est Christi, eum regni sui vicarium, ac visibile caput esse voluit; Christi igitur vicarius & Ecclesiæ caput erat Petrus, habebaturque a tota retro antiquitate. Unde damnata fuit ac proscripta in concilio Constantiensi propositio VII. Hulsii: *Petrus non est, nec fuit caput sanctæ Ecclesiæ catholicæ*. Porro vicarius regni, cui claves, id est, suprema potestas in regno commissa est, non solo honore præeminet, nec caput impositum est corpori solius ornamenti causa.

(b) Hæc iurisdictionis potestas Petro collata, vi institutionis fuit potestas *universalis*. Quia totum ædificium, non modo lapides, aut nonnulli muri eidem superstructi sunt. Cui *totus grex* committitur, ius pascendi singulas oves & universas habet. *Claves regni* ad omnes pertinent regni partes. Indefinite, ac sine exceptione dictum est: *Confirma fratres: quidquid solveris vel ligaveris in terris; erit solutum vel ligatum in cælis*.

(c)

(c) Eadem potestas *suprema* erat in tota Ecclesia. Neque enim fundamentum a parte quadam ædificii, sed ædificii partes singulæ & universæ a fundamento firmitatem habent: nec membra super caput, sed caput est positum super membra: & pastor supra gregem est, non vicissim; & qui confirmat, atque in officio fidei & unitatis continet fratres, omnibus præeminet. Eandem ideam supremæ potestatis claves regni, & ius solvendi aut ligandi omnia ingerunt.

(d) Fuit denique Petri potestas *ordinaria ac immediata*. Qui *mediatam* volunt, non modo explicatis fundamenti, pastoris, clavium, iuris solvendi aut ligandi &c. sed receptis etiam in iure publico distinctis notationibus adversantur. Novi, esse & nominari potestatem aliquam *minus plenam*, aliquam *limitatam*, aliquam *delegatam*. Sed *mediatæ* potestatis nec aliqua notio, nec exemplum suppetit. Neque ad rem est Metropolitæ potestas in subditos suffraganei, in quos extra casum appellationis & visitationis *nullam* plane potestatem habet, in iis casibus *immediatam* habet. Si bihis opus est clavibus, ut in conclave penetres, atque unam earum in manu habes: alteram alius, qui non pendet ab imperio tuo, reipsa potestatem aperiendi non habes, ne *mediatam* quidem. Quodsi alter suam arbitrio suo dederit, *commissam* habes potestatem, vel *precario concessam*, *mediatam* non habes.

§. CCCXLII.

Potestas *suprema*, *universalis* & *immediata* in Petro instituta ex mente ac voluntate Iesu Christi debuit in successores Petri transire. Ea mens ac voluntas aperte manifestata nobis est in divinis scripturis, ac traditionibus. Nam ratio institutæ eius potestatis non alia fuit, nisi ut ædificium Ecclesiæ haberet fundamentum, ob quod portæ inferi prævalere haud possent: ut Christi grex haberet pastorem, a quo & pasceretur & regeretur: ut fratres

portio-

portionem gregis tenentes haberent, unde confirmarentur. Hæ quidem rationes valent perpetuo: ac multo etiam magis post mortem Apostolorum, quam ante. Maiores enim impetus identidem imminebant a portis inferorum: grex Christi, cum multum cresceret, pluresque haberet infestos lupos, citius dispergi atque in devia abigi poterat; denique auctus fratrum numerus, & diminutus fervor multo ac antea confirmari magis magisque debuit. Effatis scripturæ accedit traditio: utriusque sensum extra omnem dubitationem ponit, atque illustrat infallibilis Ecclesiæ definitio ac doctrina, cuius præcipua quædam capita attexam.

(a) Reprobata est, ac damnata Hussii propositio XXVII.

Non est scintilla apparentiæ, quod oporteat esse unum caput in spiritualibus regens Ecclesiam, quod sen per cum Ecclesia ipsa militante conversetur & conserveatur.

Dein propositio XXVIII. *Christus sine talibus monstruosis capitibus, per suos veraces discipulos sparsos per orbem terrarum melius suam Ecclesiam regularet.*

Propositio Lutheri XXV. damnata per Leonem, & reiecta a toto orbe catholico: *Romanus Pontifex Petri successor, non est Christi Vicarius super omnes totius mundi Ecclesias ab ipso Christo in B. Petro institutus. Et propositio XXVI. Verbum Christi ad Petrum: Quodcumque solveris super terram &c, Matth. XVI. extenditur duntaxat ad ligata ab ipso Petro.*

(b) Concilium generale Lateranense IV, a. 1216. ita docet: *Romana Ecclesia disponente Domino, super omnes alias ordinariæ potestatis obtinet principatum, utpote Mater universorum fidelium, & Magistra. (1)*

(c) Concilium generale Florentinum a. 1439. in definitione fidei, utriusque Ecclesiæ græcæ & latinæ consensu ita pronunciat: *Definimus, sanctam apostolicam sedem & Romanum Pontificem in universum orbem tenere*

tenere primatum, & ipsum Pontificem Romanum successorem esse B. Petri Principis Apostolorum, & verum Christi Vicarium, totiusque Ecclesie caput, & omnium Christianorum Patrem & Doctorem existere, & ipsi in B. Petro pascendi, regendi, gubernandi Ecclesiam universalem a Christo plenam potestatem traditam esse; Quemadmodum etiam in gestis conciliorum œcumenicorum, & in sacris canonibus continetur. (2)

(d) Denique professio fidei ex mente concilii Tridentini edita a Pio P. IV. & ubique terrarum recepta, cunctisque ad cathedras promovendis proposita de Sede apostolica in hunc modum edicit: *Sanctam, Catholicam & Apostolicam Ecclesiam Romanam, omnium Ecclesiarum Matrem & Magistram agnosco, Romanoque Pontifici B. Petri Apostolorum Principis, Successori, ac Iesu Christi Vicario veram obedientiam spondeo ac iuro.* Nempe potestati supremæ, ordinariæ & universali non potest non respondere universalis omnium obediendi necessitas & obligatio.

(1) Conf. c. Antiqua. 23. de Privilegiis; ut *comparatione facta Romanæ sedis cum aliis præcipuis terrarum sedibus eminentiam potestatis supremæ, universalis & ordinariæ distinctissime perspicias.*

(2) Sunt, qui ex versione græca verba definitionis ultima sic putant accipienda: Quem ad modum & in actis conciliorum œcumenicorum & in sacris canonibus continetur, *vinque in eo volunt esse, ut sensus sit: iuxta eum modum, qui & in gestis &c. ac si concilia & canones pontificiæ potestati modum ac limites aliquando posuissent.* Quasi Romanæ Ecclesie legem concilia ulla præfixerint; cum omnia concilia per Romanæ Ecclesie auctoritatem & facta sint, & robur acceperint, & in eorum statutis Romani Pontificis patenter excipiatur auctoritas. Ita Paschalis II. in c. significasti. 4. de Elect. Quod quidem capitulum Eman. Gonzalez Paschali I. adscribendum putat. Sed cuius cuius Paschalis ea fuerit animadversio, certe illam confirmat SS. concilium Tridentinum principio Sess. V. de Reform. & C. 21. Sess. XXV. ubi salvam semper auctoritatem Sedis apostolicæ esse & intelligi debere declarat. Inanis igitur & putida videtur ea definitionem Florentinam interpretandi ratio.

§. CCCXLIII.

Institutio supremæ in Ecclesia potestatis, eiusque in Romanos Pontifices derivatio seu progressio non alium finem habet ex mente & voluntate Christi, nisi ut eius vi ac iurisdictione Ecclesia sit, maneatque Una, Sancta, Catholica & Apostolica; de qua re omnem ratiocinationem meam uno ex loco, eoque percelebri petam antiquissimi Patris, Martyris & Lugdunensis Episcopi S. Irenæi, qui apostolicorum Patrum auditor, ac suppar fuit, quique, etsi occidentalis Episcopus fuerit, origine tamen orientalis *ea scripsit*, quemadmodum Petrus de Marca inquit, (1) *quæ omnes sentiebant*. Is in libris, quos pro catholica fide contra hæreses exaravit, imprimis affirmat, facillime traditionem & doctrinam Apostolorum inveniri posse, modo vera audire quis velit, & ad originem apostolicam redire: *traditionem Apostolorum in toto mundo manifestatam, in Ecclesia adest perspicere omnibus, qui vera velint audire*.

(2) Ad Ecclesias dein apostolicas, sive ad Episcopos ab Apostolis institutos, eorumque successores provocat, qui depositum doctrinæ illibate adhuc custodiissent. Sed valde longum id foret, subiungit, in hoc libro omnium Ecclesiarum enumerare origines. Imo cum ætate nostra iam diu defecerint aliæ ab Apostolis fundatæ, id nunc quidem impossibile foret omnino; quapropter ad Romanam Ecclesiam recurrendum ait, idque speciali ex causa,

quæ in aliis Ecclesiis ab Apostolis fundatis non obtinet. Verba S. Patris hæc sunt: *Sed quoniam valde longum est, in hoc tali volumine omnium Ecclesiarum enumerare successiones; maximæ & antiquissimæ & omnibus cognitæ, a gloriosissimis duobus Apostolis Petro & Paulo Romæ fundatæ & constitutæ Ecclesiæ, eam, quam habet ab Apostolis, traditionem, & annunciatam hominibus fidem, per successiones Episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo vel per sui placentiam malam, vel per vanam gloriam, vel per cæcitatem & malam sententiam, præterquam oportet, colligunt. Ad hæc enim Ecclesiam propter potentiores principalitatem necesse est, omnem convenire Ecclesiam, hoc est, eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quæ ab Apostolis est traditio.* Atque hoc est testimonium illud tanti Doctoris, quod pro certissimo oraculo omnibus seculis habitum fuisse, Bossuetus pronunciat. (3) iam diligenter velim animadvertas:

- (a) Necessitatem omnium totius orbis fidelium conveniendi ad Ecclesiam Romanam, id est, consentiendi & concordandi cum eadem in doctrina, S. Irenæus derivat ex potentiore eiusdem Ecclesiæ principalitate; ubi *principalitas* ad primatum; *potentioris* expressio ad præcipuam quandam ac præstantiorem potestatem ac iurisdictionem refertur. Et quia hæc potentior principalitas seu primatus iurisdictionis in Romano Pontifice residet, patet primatum unitatis causa esse institutum, cuius potestate ac vi omnes undique Fideles attraherentur in unitatem apostolicæ doctrinæ. Hinc Petrus de Marca, iuxta sinceriores
- eorum

eorum verborum interpretationem, eam esse vim unitatis, inquit, quæ principium & originem a Patri Sede trahit, *ut cum ea sentiendi necessitatem ceteris imponat.* (4)

- (b) Eadem potentior principalitas, quæ in fidei unitatem cogit Fideles orbis terrarum, ad sanctitatem eos dirigit, ac repudianda & spernenda docet ea, quæ a Sæctariis *per sui placentiam malam vel vanam gloriam vel per cœcitatem & malam sententiam* adinventæ & excocta sunt. Apostoli enim, eorumque successores *nihil tale docuerunt, neque cognoverunt, quale ab his (Hæreticis) deliratur;* ut inquit S. Irenæus eodem loco. Romanæ quidem Ecclesiæ præcipua prærogativa est sanctitas, quam eidem in Tridentina professione fidei attribuimus; ut sancta sit tum ob maximum numerum sanctorum Antistitum, qui eam tenuerunt, tum quod a Domino constituta sit Mater & Magistra reliquarum Ecclesiarum.
- (c) Dum in unitatem trahuntur, qui sunt undique fideles velut in commune centrum, eo ipso potentior illa principalitas, ut & catholica sit Ecclesia, & ut singula membra cum Ecclesia Romana convenientia catholicæ Ecclesiæ prærogativis ac iuribus gaudeant, efficit. Antiquis quidem Patribus idem visum est, cum catholica communicare Ecclesia, ac cum Romana communicare. Nimis longum est, inquit S. Irenæus, singularum Ecclesiarum enumerare successiones, ac multis id evaderet impossibile; at quid expeditius, quam sentire & communicare cum Romana Ecclesia, fidemque suam conformare cum fide Romanæ Ecclesiæ, quam *maximam* vocat & *antiquissimam & omnibus cognitam?*
- (d) *Apostolicæ* Ecclesiæ membrum nulla veritatis specie centeri potest, qui Romanæ Ecclesiæ non adhæret, in qua una & apostolica doctrina & successio sacerdotii inde a prima Ecclesiæ origine adhuc conservata est. Eam successionem enumerans S. Irenæus ita concludit: *hac ordinatione & successione ea, quæ est ab Apostolis in Ecclesia traditio & veritatis præconatio (prædicatio) pervenit usque ad nos. Et est plenissima hæc ostensio, unam & eandem vivifica-*

ficatricem fidem esse, quæ in Ecclesia ab Apostolis usque nunc sit conservata & tradita in veritate. Ita potentior principalitas seu iurisdictionis Pontificiæ primatus, qui in sui communione, communique consensu continet Fideles, eo pertinet sine dubio, ut ratio apostolicæ Ecclesiæ conservetur.

(1) De concordia L. I. C. II. n. 6.

(2) Contra Hæreses L. III. C. 3.

(3) In Orat. de Unitate. S. Irenæe prononcé cet oracle révére en tous les siècles.

(4) Loc. cit.

§. CCCXLIV.

In Petro *suprema* Ecclesiæ potestas, non tamen *sola* instituta est, neque sola ad successores pervenire debuit; quia in eodem Petro & aliis Apostolis potestatem quoque episcopalis ordinis & iurisdictionis institutam fuisse, & ad successores propagatam tum ex scriptura tum ex traditione discimus. Ac quando Christus dixit: *hoc facite in meam commemorationem: mittam spiritum veritatis, qui maneat vobiscum in æternum: ille docebit vos omnia. Ego vobiscum sum usque ad consummationem seculi; certe & successores Apostolorum designavit. Cum vero alia Apostolatus iura fuerint extraordinaria, ac personalia, quæ cum ipsis extinguenda, aut certe lege ordinaria non transmittenda erant: alia ordinaria & quasi realia ad posteros etiam pertinentia; idcirco altera ab alteris distinguenda sunt, ut episcopalis potestatis genuina origo ac idea formetur.*

- (a) Apostolorum officium erat, ut eorum, quæ a Iesu Christo gesta erant, testes de visu & auditu essent eorum universo orbe. Id personæ eorundem proprium erat, & personarum morte per se cessare debuit. Neque infallibilitas, quæ singulis Apostolis in prædicanda fide, & moribus informandis attribuitur, ad singulos eorum successores pervenit, aut pervenire debuit; cum istorum auctoritas non extendatur per se extra suos subditos & Ecclesias particulares, uti mox dicam; hos vero & has errare circa fidem, non repugnet. In his ergo infallibilitas certa non est, nisi ea conditione, si concordent cum fide Ecclesiæ catholicæ, seu cum Romana, quacum totam Ecclesiam catholicam consentire necesse est, uti ex Irenæo explicavimus. (1)
- (b) Apostolorum missio & potestas immediate a Christo profecta est, nec ullis finibus locorum circumscripta: *euntes in mundum universum prædicate evangelium omni creaturæ.* (2) Sic enim in illis Ecclesiæ initiis ex mente Christi opus erat. At cum postmodum Apostoli Episcopos consecrarent, eos certis alligabant locis, certamque iis portionem gregis assignabant. Attendite vobis & universo gregi, *in quo* vos Spiritus sanctus posuit; aiebat Paulus; & Petrus: *pascite, qui in vobis est*, gregem Dei -- & cum apparuerit Princeps pastorum, percipietis immarcescibilem gloriæ coronam. (3) Quæ quidem verba satis indicant, usque ad adventum Christi iudicis præsto futuros esse pastores gregis Dei, & permanentem pastorem potestatem. Ea diocesium, uti hodie vocamus, assignatio & alligatio ad eandem manifestissime apparet ex Apocalypses C. II. & III., ubi de septem stellis, & septem candelabris, id est, septem Asiæ Episcopis & Ecclesiis particularibus agitur. Hinc ad successores non transit, quod Apostolis competeat, ius fundandi novas sedes episcopales, consecrandi Episcopos; nisi id ipsum facere iussi essent auctoritate apostolica, uti Paulus Tito in mandatis id dederat: *ut constituas presbyteros, sicut & ego disposui tibi.* (4) Siquid extra Diocesim suam susceperunt Episcopi, id vel consensu eorum factum est, a quorum id arbitrio pendebat, vel ex caritatis lege, vel denique

que cum congregatis Synodis in medium consulerent de re communi Ecclesiæ universalis, aut amplioris districtus.

- (c) Neque donum miraculorum ordinaria lege ad successores Apostolorum transmitti debuit; nam ut sapientissime animadvertit Gregorius M.: *Hæc necessaria in exordio Ecclesiæ fuerunt. Ut enim ad fidem cresceret multitudo credentium, miraculis fuerat nutrienda. Quia & nos, cum arbusta plantamus, tamdiu eis aquam infundimus, quousque ea in terra iam coaluisse videamus: & si semel radicem fixerint, irrigatio cessabit. Hinc est enim, quod Paulus dicit: linguæ in signum sunt non fidelibus, sed infidelibus.*
- (5) Nemo hominum ius habet exigendi a Deo portenta, aut certum divinæ revelationis modum; in illos vero, qui in media cœcutiunt orthodoxæ veritatis luce, illud effatum cadit divini magistri: *neque si quis ex mortuis resurrexerit, credent.* (6)

(1) *Ex celebratissima Irenæi sententia omnium particularium Ecclesiarum fides consentire debet cum Romanæ Ecclesiæ fide; & secundum observationem quandam S. Augustini Romana fides non potest non consentire cum fide ceterarum Ecclesiarum. Sic enim ait L. I. C. 2. in Iulianum, loquens de Innocentii P. I. definitione contra hæresim Pelagianam ad Africanos missa: Quid enim potuit ille vir sanctus Africanis respondere Conciliis, nisi quod antiquitus apostolica Sedes & Romana cum ceteris tenet perseveranter Ecclesia?*

(2) Marc. ult.

(3) I. Petr. V. 2. 4.

(4) Tit. I. 5.

(5) Hom. 29. in Evang. post initium.

(6) Lte. XVI. 31.

§. CCCXLV.

Indicatis extraordinariis apostolatus iuribus ad ordinaria transeamus, quæ in successores Apostolorum ob permanentem Ecclesiæ finem derivari debuerunt, ut nempe usque ad consummationem sæculi una esset, sancta, catholica & apostolica.

(1) Quemadmodum unitas a Christo constituta poscebat, ut Apostoli Petrum tanquam caput totius Ecclesiæ, & universi gregis pastorem, eximia præditum potestate agnoscerent; quam is reipsa exercuit; (1) ita non poterant iidem Ecclesias per provincias instituire, nisi eadem Petrum tanquam caput respicerent, eidemque subiicerentur. Luculentum testimonium præbet epistola Viri apostolici & Martyris S. Ignatii, Episcopi Antiocheni scripta ad Romanos, quam hisce verbis orditur: *Ignatius - - Ecclesiæ dilectæ & illuminatæ per voluntatem illius, qui vult omnia, quæ sunt secundum caritatem Iesu Christi Dei nostri: quæ præsidet in locò Romanæ regionis, Deo digna, decensissima, castissima, & præsidens in caritate, Christi habens legem &c.* Poscebat eadem unitas; ut causæ graviores, difficiliore, ac ad communem præsertim Ecclesiæ disciplinam pertinentes ab Apostolis, multoque magis a successoribus eorundem ad Caput & Principem Ecclesiæ referrentur; quod factum a Paulo in quæstione de rituum Iudaicorum usu animadvertit Petrus de Marca. (2) Aliud exemplum eiusmodi relationis extat in causa schismatis paulo post mortem Apostolorum in Ecclesia Corinthiorum exorti, atque ad Sedem apostolicam relati. (3) Eadem unitas poscebat, ut potestas singulorum Episcoporum subordinata esset supremi capitis ac pastoris potestati, a qua in usu iurium & functionum episcopalium intra diocesin pro temporum ratione temperaretur, ac restringeretur; quemadmodum Paulus extraordinaria apostolatus auctoritate potestatem Episcoporum Timothei, ac Titi temperavit, ac restrinxit, prohibendo ordinationem bigamorum, ac neophytorum, præscribendo qualitates ordinandorum, leges iudicia-

les, evocando ad se maiores natu, id est, Episcopos ac Presbyteros districtus Ephesini.

(b) Ut Ecclesia sancta esset, & Fideles sanctificarentur, necesse erat, ut ius prædicandi doctrinam sanctam, reprobandi ac confutandi errores, dein ut potestas ordinis, ac ius ordinandi, ab Apostolis in Successores transiret, qui gregem suum doctrina, sacrificio, Sacramentorum administratione sanctificare debebant.

(c) Ut catholicæ censerentur particulares Ecclesiæ, quibus Apostolorum Successores præerant, necesse fuit, ut iidem cum adhærente grege in communione persisterent cum aliis unitate fidei & caritatis coniunctis, omnesque ac singuli velut glutino Sacerdotum, ut Cyprianus inquit, inter se uniti in commune centrum catholicæ unitatis tenderent. In hunc finem gradus quidam episcopalis iurisdictionis introducti sunt, ut infra dicemus.

(d) Apostolicæ Ecclesiæ conservandæ ratio exigit, ut Successores Apostolorum, quibus doctrinæ depositum commissum est, de fide ac traditione indicandi potestate, & iure suffragii in Conciliis gauderent; utque ipsi operarios, quibus indigent in pascendo grege suo, mitterent, & auctoritate donarent, ceu legitimos Ministros ex apostolica origine descendentes. Ad hæc vero ordinaria episcopatus iura exercenda opus est, ut Successores Apostolorum potestate inspectoria, executoria, legislatoria ad regendum ac pascendum gregem pollerent; cui potestati certa subditorum respondet obtemperandi obligatio, ex iure divino proveniens. (4)

(1) Supra §. CCCXXXIII. (a) *Nil mirum, quod Petrus in personas Apostolorum non memoretur iudicium & potestatem exercuisse; nam status eorum, qui summa erant præditi potestate, & a fide deficere a Deo eruditi non poterant, a supremæ in Petro iurisdictionis usu eos eximebat; quæ est animadversio Petri de Marca in diff. de singulari Primatu Petri n. 5.*

(2) Ibid. n. VII.

(3)

(3.) Constat in Epist. Rom. Pontif. Epistola L. S. Clementis ad Corinthios. Iure quaeritur, cur Ecclesia Corinthia ad Romanorum confugerit Ecclesiam seditionis componendae causa, nisi in ea superius quoddam magisterium & eminentiorem auctoritatem agnovisset; per quam dein pax Corinthiis feliciter revocata est.

(4) Hinc damnata Hussii propositio XV. „Obedientia ecclesiastica est obedientia secundum adinventionem Sacerdotum „Ecclesiae, praeter expressam auctoritatem scripturarum.“

CAPUT V.

Delineatur Hierarchia, & determinatur subiectum potestatis a Christo institutae, & ad Posterios transmissae.

ARGUMENTUM.

§. CCCXLVI. Hierarchia Ordinis & Iurisdictionis.	CCCLVI. Principi Laico non competit potestas sacra.
CCCXLVII. Gradus Ordinum.	CCCLVII. Hypotheses Protestantium de regimine sacro.
CCCXLVIII. Gradus Iurisdictionis.	CCCLVIII. An concilium supra Papam?
CCCXLIX. Origo horum graduum.	CCCLIX. Limites Potestatis Pontificiae,
CCCL. Metropolitani.	CCCLX. & Episcopalis.
CCCLI. Exarchi, Primates, Archiepiscopi.	CCCLXI. Plenitudo potestatis.
CCCLII. Patriarchae.	CCCLXII. forma status & imperii ecclesiastici.
CCCLIII. Unitas Episcopatus in Ecclesia.	CCCLXIII. An potestas Episcoporum immediate a
CCCLIV. Claves Ecclesiae datae sunt uni & unitati.	Deo?
CCCLV. Richerismus.	

§. CCCXLVI.

Potestas sacra in Petro & Apostolis instituta, atque ad posteros transmissa duntaxat ea parte adhuc

spectata est, qua illa ad ius ecclesiasticum publicum pertinet, sive publica est & rectoria, & velut in apice Sacerdotii, constituta. Sunt functiones sacrae & ministeria sacra, ad quae tota episcopalis ordinis dignitate & potestate opus haud est: quae tamen magnum numerum sacrarum ministrorum poscunt ob ipsam frequentiam & varietatem eorum ministeriorum, & infinitum credentium numerum, quibus eadem ministeria impendenda sunt. Ne igitur multitudine vilesceret dignitas episcopalis, inferiores gradus Sacerdotii a Christo fuerunt instituti, atque officia arctioribus constricta limitibus. Cum tamen ob ipsam Ecclesiae per amplissima locorum regionumque diffusionem non potuerit non ingens summorum Sacerdotum, sive Episcoporum numerus provenire; proinde factum est, ut inter ipsos inducerentur gradus quidam ac ordines iurisdictionis amplioris aut strictioris, ut sic inferiores ministri per medios, ac medii per superiores in commune unitatis centrum traherentur, atque in id velut confluere. Duo ergo, cum de subiecto potestatis sacrae generatim agitur, considerare necesse est:

(a) Gradus ordinum Episcopatu etiam inferiorum pro peragenda re divina, & obeundis ministeriis sacris, per quae spiritualis ac privata populi fidelis utilitas & sanctificatio procuratur; quae est *Hierarchia ordinis*.

(b) Gradus iurisdictionis pro regimine publico Ecclesiae constituti non modo inter supremum pastorem, qui universo gregi praest, & pastores Episcopos portionem gregis tenentes; sed etiam inter hos ipsos Episcopos

scopos iure divino cetera æquales, sed ecclesiastica provisione non æqualibus iurisdictionis & potestatis publicæ exercendæ gradibus distributos, in quo *Hierarchia iurisdictionis* sita est.

§. CCCXLVII.

Hierarchia ordinis ad augustissimum Eucharistiæ Mysterium maxime pertinet, pro quo externum ac visibile sacerdotium a Christo institutum est cum potestate consecrandi, offerendi & ministrandi corpus & sanguinem eius, nec non & peccata dimittendi & retinendi; quemadmodum sacrosancta docet Tridentina synodus. Cum autem divina res sit tam sancti Sacerdotii ministerium; consentaneum fuit, quo dignius & maiori cum veneratione exerceri posset, ut in Ecclesiæ ordinatissima dispositione plures & diversi essent ministrorum ordines, qui sacerdotio ex officio deservirent. Omnem de hac Hierarchia doctrinam sacra Synodus Sess. XXIII. exhibet; cuius hæc sunt præcipua capita:

- (a) Sacrificium visibile novæ legis ex divina institutione cum visibili & externo sacerdotio coniunctum est, seu cum potestate consecrandi, offerendi ac ministrandi corpus & sanguinem D, N, I. Ch. nec non cum potestate dimittendi & retinendi peccata.
- (b) Ob characterem ordinis sacerdotalis ea potestas non temporaria est, quasi qui rite ordinati sunt, iterum laici effici possent, neque in nudo ministerio prædicandi verbum Dei consistit.
- (c) Præter Sacerdotium sunt alii ordines maiores & minores, per quos velut per gradus quosdam in Sacerdotium tendatur. Præcipue ad hierarchicum ordinem pertinent Episcopi, qui in Apostolorum locum successerunt,

ferunt, & presbyteris superiores sunt: Sacramentum confirmationis conferunt: ministros Ecclesiae ordi-
nant, atque alia peragere possunt; quantum functio-
num potestatem reliqui inferioris ordinis nullam ha-
bent. Infra Sacerdotium de diaconatu ipsae sacrae li-
terae apertam faciunt mentionem; & ab ipso Ecclesiae
initio sequentium ordinum nomina, atque uniuscui-
usque eorum praecipua ministeria, Subdiaconi scilicet,
Acolyti, Exorcistae, Lectoris & Ostiarii in usu fuisse
cognoscuntur, quamvis non pari gradu. Nam subdia-
conatus ad maiores ordines a Patribus & sacris con-
ciliis refertur, in quibus & de aliis inferioribus
frequentissime legitur. (1)

(d) Huic iam doctrinae respondet Canon VI. eiusdem
Sessionis: *Siquis dixerit, in Ecclesia Catholica non
esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae
constat ex Episcopis, Presbyteris, & ministris; ana-
thema sit.*

(e) In ordinatione Episcoporum, Sacerdotum & cetero-
rum ordinum nec populi, nec cuiusvis secularis po-
testatis & Magistratus consensus, sive vocatio, sive
auctoritas ita requiritur, ut sine ea sit irrita ordina-
tio. II autem, qui tantummodo a populo aut se-
culari potestate ac magistratu vocati & instituti, ad
haec ministeria exercenda ascendunt, & qui ea propria
temeritate sibi sumunt, omnes non Ecclesiae ministri,
sed fures & latrones per ostium non ingressi, ha-
bendi sunt.

(1) S. Cornelius in Epist. ad Fabium Antiochenum
scripta a. 251. omnes & singulos hosce gradus eodem ordine
racenset. Constant. in Epist. Rom. Pontif. p. 150.

§. CCCXLVIII.

Ab ordine hierarchico semper distinguebantur
Laici inde a primis Ecclesiae temporibus, quod nec
Aatholici eruditiores inficiantur. (1) Eidem ordini
alligatum est ius obeundi functiones sacras, ac sa-
cram

cram in alios exercendi potestatem, secundum diversos gradus ex divina institutione, aut ecclesiastica dispositione determinatos. At ea potestas, quæ in alios exercetur, ac *iurisdictio* appellari solet, alia est *pro foro interno* super corpus Christi mysticum, illuminando per doctrinam, purgando ac perficiendo per Sacramenta: alia *pro foro externa* per leges, iudicia, pœnas. Si igitur de subiecto sacre potestatis generatim definiendum est, hæc videntur capita eius definitionis posse constitui.

(a) Potestatis sacre subiectum est Clerus, uti ea potestas versatur tum circa corpus Christi verum, id conficiendo, ministrando, ac circa id ministerium quoddam obeundo; tum circa corpus Christi mysticum per iurisdictionem in foro interno, vel externo.

(b) Iurisdictionis in foro externo pertinentis ad regimen Ecclesie subiectum & originarius fons ex Christi institutione est Episcopatus; sic, ut Clerus inferior, etiam admitti possit in usum & exercitium iurisdictionis, totum id ab Episcopis habeat, qui proprie *Ecclesiam regentem* efficiunt. Patet id ex constanti & nunquam interrupta praxi Ecclesie. Omnia enim concilia tam generalia, quam particularia, in quibus iurisdictionis pro foro externo maxime exercebatur, a solis Episcopis celebrata sunt; neque in iis presbyteri iudicant, aut definiunt, nisi nomine absentium, aut tanquam consultores aut accepto privilegio; quale Cardinalibus non Episcopis, & Generalibus Ordinum regularium concessum est. (2)

(c) Papatus sive summus Pontificatus non est sacer ordo ab Episcopatu distinctus, sed eminentia iurisdictionis in Episcopatu, qua inter Episcopos quoad potestatem ordinis æquales unus omnibus ac singulis præcellit, & quidem divina ex institutione, ut esset unum fundamentum Ecclesie totius, unus supremus pastor, unus, qui reliquos fratres confirmarent.

(d)

- (d) Potestas ordinis episcopalis a iurisdictione ita separari potest, ut ea manente iurisdictione imminui, augeri, etiam tolli possit: aut vicissim habito ordine quodam, etsi non episcopali, iurisdictione tamen episcopalis queat exerceri. Illud in Episcopis contingit, qui renunciarunt loco & dignitati, qui depositi, vel degradati sunt: istuc in Episcopis electis & confirmatis, necdum consecratis.
- (e) Ad formam divinæ institutionis, qua inter Episcopos cetera æquales unus potestate præeminet tanquam caput, introductum est ex ecclesiastica & antiquissima dispositione, ut varii iurisdictionis episcopalis gradus constituerentur; præsertim cum iurisdictione manente æquali ordine esse inæqualis possit. Hinc in Episcoporum numero alii Metropolitanæ, Primate, Exarchi, Patriarchæ nominati sunt.
- (f) Iurisdictione episcopalis vel per singulos Episcopos exercetur, vel per cœtum aut synodum eorundem maiorem aut minorem, ut adeo subiectum istius potestatis aliud *singulare* sit, aliud *commune*. Imo Episcopi etsi loco congregati non sint, tamen ob commune officium atque unitatis studium instar unius corporis spectantur, & *Ecclesiæ dispersæ* nomine veniunt.
- (g) Singularitati subiecti non obsunt consiliarii, adiutores, vicarii, legati &c. & coadiutores, quos sibi Episcopi singuli adsciscunt pro obeundo rite munere suo. Sic Papa adiuvatur in regimine universalis Ecclesiæ per Cardinales: mittit Nuncios, & Legatos, & designat Vicarios apostolicæ Sedis: Episcopi quoque suos habent Vicarios & Consiliarios.
- (1) Bingham Orig. Eccl. l. 1. c. 5.

(2) Iure damnata est A. 1327. Propositio IV. Marfilii Patavini & Ioannis de Ianduno, quæ ita habebat: „*Quod omnes Sacerdotes, sive sit Papa, sive Archiepiscopus, sive Sacerdos simplex quicumque, sunt æqualis auctoritatis, & iurisdictionis ex institutione Christi; sed quod unus habet plus alio, hoc est, secundum quod Imperator concessit plus vel minus; & sicut concessit, revocare potest.*“

§. CCCXLIX.

Gradus episcopalis iurisdictionis, excepto Primatu, dispositioni positivæ iuris ecclesiastici adscriptimus. Alii ex iure divino, qua, nescio, ratione ducti derivant: alii ex consuetudine, quam appellat concilium Nicænum I. circa Patriarchas, uti postea nominati sunt: alii denique ex apostolica traditione eorundem originem arcessunt. Sed consuetudo, ac traditio mere apostolica a dispositione iuris ecclesiastici nihil differunt. Consideremus igitur hosce gradus, eorumque iura, & rationes fundamentales, incipiendo ab infimo Metropolitanorum gradu.

§. CCCL.

Cum Ecclesias fundarent Apostoli, Episcopos a se constitutos certis locis ac finibus alligarunt, intra quos exercerent ordinis ac iurisdictionis potestatem, nullis ex se locorum finibus circumscriptam. At quia doctrinam suam servari integram & illibatam cuperent, ipsique celebriores maxime urbes ac Metropoles prædicatione apostolica primo pulsassent, unde facilius diffunderetur evangelii lux; hinc Episcopos in urbibus constitutos & solertius informatos, aliis dein eiusdem provinciæ Episcopis instar normæ, ac cum potestate quadam præpositos volebant, qua eos ad communionem atque unitatem attraherent, & quibuscum de occurrentibus negotiis in commune conferrent. Quæ enim paulo graviora

viora erant, non a singulis, sed collatis sententiis ab universis unius provinciæ Episcopis expediebantur. Quam in medium consulendi, mutuoque communicandi opportunitatem maxime in causa fuisse reor, cur orbem fidelem in provincias sequerentur Apostoli, aut certe eorum successores. (1) Qua in re partitionem primo secuti sunt, qua civilis imperii corpus in provincias divisum, singulisque provinciis urbes præcipuæ ac matrices seu metropoles sunt attributæ; quo homines ex aliis civitatibus negotiorum & litium causa magno numero confluebant. Plures istiusmodi provinciæ certo tractu positæ *diœcesium* nomine veniebant, (2) contra ac nos hodie diœceses, seu districtum uni subiectum Episcopo nominamus, quem illo tum ævo *parœciam* fuisse dictam accepimus. Tria hoc loco animadvertam ad hanc veteris disciplinæ rationem pertinentia:

- (a) Concilium Antiochenum a. 341. celebratum, cuius canones in antiquas compilationes relati, & per omnem Ecclesiam probatissimi visi sunt, Can. 9. in hunc modum decernit: *Per singulas regiones Episcopus convenit nosse, Metropolitanum Episcopum sollicitudinem totius provinciæ gerere; propter quod ad Metropolitim omnes undique, qui negotia videntur habere, concurrant. Unde placuit eum & honore præcellere, & nihil amplius præter eum ceteros Episcopos agere secundum antiquam a Patribus nostris regulam constitutam, nisi ea tantum, quæ ad suam diœcesim pertinent, possessionesque subiectas. Unusquisque enim Episcopus habet suæ parœchie potestatem, ut regat iuxta reverentiam singulis competentem, & providentiam gerat omnis possessionis, quæ sub eius est potestate, ita ut presbyteros & diaconos ordinet, & singula suo iudicio comprehendat. Amplius autem*

autem nihil agere tentet, præter Antistitem Metropolitanum: nec Metropolitanus sine ceterorum perat consilio Sacerdotum. (3)

(b) Mutata postea civili provinciarum partitione, id quod non raro & politicis ex causis contingebat, non visum est summis Pontificibus ad mobilitatem necessitatum nuntianarum Dei Ecclesiam commutari, honoresque aut divisiones perpeti, quas pro suis causis faciendas duxerit Imperator. (4)

(c) Tota tamen hæc provinciarum partitio, iurisque Metropolitanæ, ac subiectorum Episcoporum distributio ex disciplina pendebat, quæ pro temporum ratione mutationi erat obnoxia. Potestas subiectorum Episcoporum quoad causas alicuius momenti haud parum restringebatur; quia in conciliis provincialibus maxime de causis etiam disciplinæ agebatur, quibus servandis singuli Episcopi adstringebantur. Subiectio erga Metropolitanum iuri præmi Pastoris ac Pontificis Romani derogare nil poterat; cum id ex divina profuisset institutione, illa ex humana dispositione. Ea subiectione imminuta, variisque iuribus, quæ a Metropolitanis aut provinciali Concilio exercebantur, ad sedem devolutis apostolicam, Episcoporum potestas non restricta, sed ampliata & laxata est, si, ut oportet, res expendatur.

(1) *Exempla divisionis Ecclesiæ in provincias, & quidem fatuendam partitionem civilis imperii hæc afferri ex sacro Codice possunt. S. Petrus, tum ad Iudæos per provincias dispersos atque ad fidem conversos primam daret epistolam, eos secundum provincias nominat: Petrus Apostolus Iesu Christi, electis advenis dispersionis Ponti, Galatiæ, Cappadociæ, Asiæ & Bythiniz. I. Petr. I. 1. Petrus annunciat in Iudæa Evangelio ad eos profectus erat Iudæos, qui per provincias Imperii Romani dispersi degabant iam inde a destructionis templi, vel ex recentè ac secunda dispersione & persecutione, quæ a Iudæis a Stephano exacerbatis mota est. Act. VIII. 1. Advenas eos appellat, etsi multi diuturnam in iis regionibus moram egissent, & ob usum græci sermonis Hellenistæ appellarentur. At enim Iudæi quovis extra Iudæam loco se peregrinos existimabant. Hos igitur Princeps Apostolorum secundum provincias compellat; quarum distributio primis sæculis, Ecclesiæ in illis tum regionibus permansit; erat enim provincia Bythinia; eius metropolis Ni-*

comedia: provincia Cappadociae; metropolis Caesarea: provincia Ponti: metropolis Amasea; provincia Asia proconsularis: metropolis Ephesus: denique provincia Galatia; metropolis Ancyra, cui inscriptam habemus Pauli epistolam ad Galatas. Paulus (Rom. XV. 26.) Macedoniae & Achaiae nomine exprimit Ecclesias earum provinciarum. Titum Cretae se reliquisse scribit, ut Episcopos per civitates constitueret; ubi in Tito Metropolitam se videre nonnulli putant, qui per eam provinciam Episcopos institueret. Asia proconsularis perexigua tantum pars erat Asia minoris, ut Geographi appellant; eratque imperii provincia, quo Proconsules mittebantur; metropolis, vel civitas matrix Ephesus. Sic enim Ulpianus scribit l. observare. 4 §. 5. D. de officio Proconsulis: inter Matrices urbes Ephesum primo attingere. Hanc Metropolin cum aliis urbibus sex provinciam efformasse non obscure indicatur G. I. II. Apocal.: Mittis septem Ecclesiis, quae sunt in Asia, Epheso & Smyrnae, & Pergamo, & Thyatirae, & Sardis, & Philadelphiae & Laodiciae. Quam provinciam instruens Paulus epistolam suam Ephesis inscripsit, & apud Miletum consistens, convocatis Presbyteris Ephesi dixit: vos scitis, quia a prima die, qua ingressus sum in Asiam &c. Act. XX. 18. Simili instituto ad Corinthios scripsit: Paulus: - Ecclesiae Dei, quae est Corinthi cum omnibus Sanctis, qui sunt in universa Achaia. II. Cor. I. 1. Corinthus enim metropolis erat Achaiae, ut Thesalonica Macedoniae; hinc I. Thess. IV. 10. fratrum meminuit, qui sunt in universa Macedonia.

(2) L. unic. C. ut omnes Iudices.

(3) Antiqua regula, quae hic memoratur, videtur designare Canonem 33. Apostolorum. Patet vero ex hoc Canone, regimen publicum, ac potestatem rectoriam in foro externo a solis fuisse Episcopis exercitam.

(4) Ita loquitur Innocentius P. I. in Epist. XXIV. c. 2. data ad Alexandrum Antiochenum A. 415. vid. Constant. in Epist. RR. PP. col. 852. Decisionem Innocentii laudat Nicolaus I. apud Gratian. c. 1. Dist. 10.

§. CCCLI.

Superiores dignitate Metropolitanis, sed Patriarchis tamen; de quibus postea agam, inferiores erant

Exar-

Exarchi, Primates, aliquando etiam Archiepiscopi.

(a) *Exarchi* dicebantur, qui Diocæsihus præerant. sive districtibus plures provincias complectentibus. Trium Diocesium mentionem facit Concilium Constantinop. I. Can. 2. scilicet Asiaticæ, quam Exarchus Ephesus; Ponticæ, quam Cæsarensis; & Thraciæ, quam Heracleensis regebat, Cæptano Patriarchatui paulo post subiecti.

(b) *Primates* vocantur, qui primas sedes episcopales in aliqua natione obtinent; quos Romanus Pontifex tanquam Vicarios suos sæpe habebat. Idem nomen variis Metropolitanis olim attributum legitur; cum sufficere videretur ad sustinendum nomen Primatis, quod quis nulli Primati esset subiectus. In Africa per singulas provincias reliquis Episcopis præerant Primates, instituti non secundum potentiam & dignitatem, sed secundum tempus ordinationis; quibus tamen omnibus præerat Archiepiscopus Carthaginensis.

(c) Archiepiscoporum nomen olim erat amplissimum, secundum vim nempe græcæ vocis, quæ Principem Episcoporum denotat. Iustinianus Imperator voluit, ut primæ Iustinianæ patriæ suæ, *Antistes non solum Metropolitanus, sed etiam Archiepiscopus fiat, & ceteræ provinciæ sub eius sint auctoritate.* (1) Hodie plerumque Archiepiscopus idem est, ac Metropolitanus. Imo sunt nonnulli Archiepiscopi, qui non sunt Metropolitanus, qui scilicet nullum Episcopum sibi subiectum habent. (2)

(1) Novell. XI.

(2) Bened. XIV. de Synod. diocæs. L. II. C. IV. n. 3.

§. CCCLII.

Supremum inter Episcopos gradum, Primati tamen universali subiectum tenent Patriarchæ, quorum dignitas multo ante, ac nomen invaluit. Id

Y y 2

enim

enim in publicis monumentis ante Concilium Chalcedonense non reperitur fuisse in usu. In eo autem Concilio A. 451. actione II. *Dioeceseon Exarchi Patriarcharum* nomine compellantur, & Leo Pontifex Romanus eo præ ceteris elogio insignitur tum in acclamationibus Patrum Act. I. tum in Epistolis Alexandrinorum productis Act. III. Primas tres sedes patriarchales S. Petrus instituisse creditur, Romanam, Alexandrinam & Antiochenam, dum iis sedibus præter episcopalem ordinariam iurisdictionem, ampliorem in Episcopos aliarum provinciarum inspiciendi, ordinandi ac iudicandi potestatem attribuit, (1) haud dubie ob temporalem etiam dignitatem istarum urbium; Roma enim orbis Domina erat, Alexandria ægyptiaci regni Princeps, & Antiochia orientis regina. Non id volebat Petrus, ut splendore urbium coruscaret dignitas episcopalis; sed ut ob celebritatem urbium citius diffunderetur veritas Evangelii, & Episcopi ab hisce Patriarchis ordinati ad primarias hasce sedes recurrere maiore cum decore possent, & promptiore studio vellent. De hisce patriarchalibus sedibus Canonem VI. Concilii Nicæni viri eruditissimi intelligunt, & contra pravas Protestantium interpretationes vindicant. (2) Accessit postea Patriarcha Constantinopolitanus, invitis multumque refragantibus Pontificibus Romanis, haud dubie exitium orientalis Ecclesiæ inde enasciturum præsentien-

tientibus. Damascus & Hierosolymitanus Episcopus, qui sola honoris prerogativa antea gaudebat, patriarchalem potestatem & iurisdictionem nactus est in Concilio Chalcedonenſi A&. VII. Posterioribus temporibus Patriarchæ titulus concessus est quibusdam eminentioribus Episcopis, qui aliam tamen non habent iurisdictionem, quam obtinere solent **Primates**. Tales sunt Venetus, Indicus, Lusitanus. Aquileiensis patriarchatus sub Benedicto X V. extinctus fuit. Alii ex ruinis Patriarchatum orientalium enati sunt, uti Armenorum, Cophorum, Ruthenorum. Ad percipiendam in hac re politiam sacram, finemque in differentiis graduum episcopaliū propositum accuratius cognoscendum annotare iuvat sequentia :

(a) Ordinationes & causæ Episcoporum simplicium ad Metropolitanum maxime pertinebant: at Metropolitanorum ordinationes & causæ ad Exarchos vel Patriarchas: horum denique causæ ad Pontificem Romanum & Primatem universalem, qui idem Patriarcharum ordinationes eatemp confirmabat, ut, si communionem electi Patriarchæ respiceret, electio legitima non censeretur. Hinc Bonifacius I. A. 422. in hunc modum ad Rūm & Episcopos Illyrici scribit: *Clementissimæ re. ordatiq; Princeps Theodosius Nestorii ordinationem propterea, quia in nostra notione non esset, habere non existimans firmitatem, missis e latere suo aulicis cum Episcopis firmitatem huic a Sede Romana dirigi regulariter depoposcit, quæ eius sacerdotium roboraret.* (3) Ac S. Leo ad Imperatorem Marcianum de Anatolio primum post Romanam Sedem locum ambiente scripsit: *Satis sit prædicto, quod vestræ pietatis auxilio, & mei favoris assensu, episcopatum tantæ urbis obtinuit.* (A)

(b) In Concilio Lateranensi IV. sub Innocentio III. renovata sunt privilegia & iura veterum & maiorum patriarchalium Sedium post Romanam hoc ordine, scilicet Constantinopolitanæ, Alexandrinæ, Antiochenæ, & Hierosolymitanæ, cauteque provisum est, ut communio atque unitas cum Sede Romana tanquam catholicæ unitatis centro conservaretur, aptisque mediis foveretur. Dispositio eius Concilii extat L. V. Decretalium tit. 33. de Privilegiis. c. 23.

(5)

(c) Ad normam igitur divinæ institutionis, qua inter Apostolos cetera æquales unus electus est, qui instar capitis emereret, hi etiam episcopalis iurisdictionis gradus iure humano, ut quidem puto, adinventi sunt; id, quod eleganter expressit S. Leo hisce verbis: *de qua forma Episcoporum quoque est orta distinctio, & magna ordinatione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia, & rursum quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem susciperent amplioram, per quos ad unam Petri Sedem universalis Ecclesiæ cura confueret, & nihil usquam a suo capite dissideret.* (6)

(1) Vid. S. Gregor. M. L. VI. Epist. 37. de tribus patriarchalibus sedibus, ubi de eminentia Romanæ Sedis pari modestia, ac fiducia differit.

(2) Conf. Bened. XIV. de Synodo diocesana L. II. C. II. Confutata a Sirmondo Jacobi Gothofredii & Claudii Salmasii assertionem recoquere non erubuit Pfaffius. Conf. Dissertation. Ioan. Petri Banniza de vera religionis libertate. Theaur. T. III. n. XIII.

(3) T. I. Epist. R. P. Coust. col. 1043. ep. XV.

(4) Epist. 106. Edit. Venet.

(5) Hunc etiam Canonem approbante Concilio generali editum acerbis, ut solet, atque invidia in sanctam Sædem plenis observationibus non illustrat, sed obscurat Vanospentus, vix ut sine stomacho legi a viro æqui amanti possit. Unumvero talia cum lego apud hunc auctorem, illius effati sapius

gine venit in montibus : mulsæ morientes perdunt suavitate unguenti. Eccl. X. 1.

(6) Epist. 14.

§. CCCLIII.

Sunt igitur Episcopi, Metropolitæ seu Archiepiscopi, Exarchi, Primates, Patriarchæ, omniumque Episcoporum Episcopus, & Pastor Pastorum, & Pater Patrum, Successor Petri & Vicarius Christi, summus Pontifex, penes quos potestas Ecclesiæ rectoria publica que residet. Uti vero qui metropolita, idem Episcopus est, qui Patriarcha, idem Metropolita, idemque Episcopus; sic summus Pontifex, & Pastor pastorum, seu Ecclesiæ universalis, idem Patriarcha est totius occidentis, idem Primas Italiæ, idem Metropolita Romanæ provincie, idem denique Episcopus est Dioeceseos Romanæ. Superior enim dignitas non supprimit, sed elevat inferiorem. Cum in sancta Ecclesiâ, quam Christus acquisivit sanguine suo, maxime utique fecundo, multa sit messis, quæ operarios poscit, multæque sint oves, quæ Christi vocem audiunt, necesse erat, ut de magno provideretur operariorum, & pastorum numero. Quomodo ergo, inquis, unus est Episcopus, tanquam subiectum sacre potestatis a Christo institutum in Ecclesiâ? perennitate hæc erat apud antiquos Patres loquendi ratio: *Unus Episcopus, sed episcopatus est in antiochia; sic enim, qui*

nominate, Ecclesiam Christi denotabant: unus Dominus, unum Baptisma, una Fides, una Ecclesia, unus Episcopus, unus Episcopatus in Ecclesia catholica. Istud igitur explicandum est, ut de subiecto hierarchie potestatis, notio, quaedam concipiatur. Est sane hæc unitas in divinis mysteriis numeranda, citiusque animo comprehendi, quam verbis explicari potest. Sic tamen quantum necesse est, & in promptu habemus, videtur statuendum:

(a) *Deus est Christus?* Querebat doctor gentium Paulus: nunquid Paulus crucifixus est pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati estis (1)? Sic nempe querendum est, cum Corinthii ex causa scinduntur, ac inter se dividerentur, quod diversos ministros unius Christi, non unum Christum Dominum ac Servatorem, ac pastorem animarum spectarent. Atque exercentis potestatem sacram sic existimet homo ut ministros & dispensatores mysteriorum Dei. (2) Atque id quidem, si potestatem & sanctiones ordinis episcopalis spectamus, ita peripicuum mihi videtur, ut nihil magis.

(b) Si Episcopatus spectatus non quoad potestatem in corpore Christi verum, sed mysticum, id est, quoad potestatem ascendendi per doctrinam & regendi per leges ac iudicia, is unus est in origine, termino vel obiecto, ad quod refertur, ac denique fine, quem propositum habet.

(c) Origo istius potestatis a Petro repetenda est, in quem Christus plenitudinem potestatis hominum Ecclesiam ante contulit, vel se collaturum ante premisit, quam in Apostolos quidquam derivaret. Super hanc petram edificabo Ecclesiam, & tibi dabo claves regni celorum: quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum & in celis. (3) Quomodo in hæc dictis plenam potestatem exprimitur? Quando dicitur, Ad Apostolos ac Petrum coniunctum illud protulit divinus Ser-

vator: *Quaecumque alligaveritis: quaecumque solveritis;* (4) non quæso, quam maiorem his verbis, sed quam aliam ac diversam potestatem designarit, quæ non singulari, & eminente ratione iam antea Petro addicta fuerat? Si totum antea effudit in Petrum, non poterat quidem in alios Apostolos conferre aliter, nisi derivando ex plenitudine in Petrum collata. Ergo origo ac radix potestatis episcopalis a Petro est repetenda, & quidem ita repetenda, ut in ea origine ac radice unitas servaretur tum fidei, tum communionis & caritatis. Atque hoc est, quod S. Cyprianus tam sæpe, tamque perspicuis verbis docet: tanquam rem extra controversiam politam: *Petro primum Dominus, super quem edificavit Ecclesiam, & unda unitatis originem instituit, & ostendit, potestatem istam dedit, ut id solveretur in caelis, quod ille solvisset in terris:* (5) Ita vero originem unitatis Petrum ac Petri cathedram esse docet Cyprianus, ut, qui ab illa unitate discesserit, habendus sit quasi radius a solè separatus, aut ab arbore decerptus ramus, aut rivus a fonte divinus, id est, cæcus, sterilis, emortuus. (6) Quid hæc denotent aliud, quam ex plenitudine potestatis in Petrum collatæ sic derivatam esse in alios potestatis eius participationem, ut per eam defenderent unitatem eiusdem potestatis, & eiusdem cathedræ?

(d) Terminus sive obiectum, in quod sacra potestas exercetur, non est, nisi grex Christi; in eius enim bonum unice instituta est ea potestas; *Omnia vestra sunt,* scribit Paulus ad fideles, *sive Paulus, sive Appollo, sive Cephas - - omnia vestra sunt, vos autem Christi.* (7) Nemo Episcoporum portionem gregis tenet, quæ non & Petri vel summi pastoris est; nec Petrus alium gregem, quam qui Christi est; nec quisquam gregis partem vindicare sibi pascendam ac regendam potest invito pastore summo ac universali gregis. Ut ergo unus grex, unam ovile; ita etiam unum est officium pastorale, sive Episcopatus unus est, licet multi pastores & Episcopi sint, qui gregis partem tenent quasi *in solidum*, eo nempe sensu, quod teneant partem suam non divisam, sed unitam cum toto grege; quo modo singuli pastores particulares dispossunt, ac debent *Catholicæ.* (8) III. Episcopi (9)

(6) Finis idem & communis est in commune opus tendens; quod Paulus exprimit loquens de variis donis ac functionibus ministrorum Christi: *Dedit quosdam quidem Apostolos, quosdam autem Prophetas, alios vero Evangelistas, alios autem Pastores & Doctores ad confirmationem Sanctorum in opus ministerii, in edificationem corporis Christi.* (9)

(1) I. Cor. I. 13.

(2) Ibid. IV. 1.

(3) Matth. XVI.

(4) Ibid. XVIII.

(5) Epist. 73. ad Iubaianum.

(6) Id. L. de Unitate.

(7) I. Cor. III. 22. 23.

(8) Hic est famosus Cypriani locus, quem Pontificia jurisdictionis & prae eminentiae hostes obviere nunquam cessant: *Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur.* Libr. de Unitate Ecclesiae. *Inprimis non ipsam Episcopatum, sed eius partem a singulis teneri affirmat S. Doctor: neque in solidum teneri idem profecto denotat, ac independentem ab alia maiore & universali potestate teneri. Enimvero pluribus iudicibus delegari potestatem in solidum, non repugnat; quin a delegante, aliove, ob eam causam independentes sint. Tenent ergo singuli partem in solidum, quatenus non divisam sed unitam cum aliis partibus & cum toto tenent: eritque sic unus Episcopatus origine, abiecto & fine. In quam explicationem, incidunt Bellarmini verba de Romano Pontifice. L. II. C. XVI. *Ecclesia una, & Episcopatus unus est, „ eo modo, quo multi arboris rami sunt una arbor, multi rivi una aqua, & multi radii una lux, ut ibidem Cyprianus dicit: sicut ergo in ramis, rivis & radiis unitas est ratione, unus capitis, id est, radice, fontis, solis; licet rami ipsi, rivi & radii multiplicentur: ita etiam Ecclesia, est una, & Episcopatus unus in radice & capite, (Petra, eiusque successoribus), quamvis multae sint particulares Ecclesiae, in multaque particulares Episcopatus.*“*

(9) Ephes. IV. fr. 12.

§. CCCLIV.

Exhibitis hierarchiæ gradibus, ostensaque ratione unitatis, quæ in ipsa multitudine eorum graduum inest, non magnopere laborandum est, ut subiectum potestatis publicæ & rectoriæ in Ecclesia determinemus. Vulgo quidem ea potestas, *clavium* nomine venit, & *potestas clavium* nuncupatur, quam heterodoxi quidem Scriptores variis modis atque a Christi institutione, Patrumque doctrina profus alienis non tam interpretantur, quam deformant, aut potius de medio tollunt. Sed errores illos cum a gravissimis viris dudum confutati sint, hic non moramur. Si clavium nomine suprema in regno cælorum, atque universalis potestas intelligatur, eandem soli Petro datas, & ad successores Petri transmissas ostendimus. (1) Quia vero publica & rectoria Ecclesiæ potestas etiam in Apostolis a Christo instituta, atque in eorum successores derivata est; (2) hinc etiam illa potestas clavium nomine venit. His positis notionibus dico: *Claves a Christo datae sunt uni, & datae sunt unitati*; uni datae sunt: quia suprema in Ecclesia potestas sive primatus auctoritatis & iurisdictionis in Petro institutus & ad successores Petri transmissus est. Datae sunt unitati; quia potestas publica & rectoria in Apostolis a Christo instituta & ad successores Apostolorum Episcopos devoluta est. Hos unitatis nomine compello, quia ipsorum potestas subordinata est potestati supremæ

in Ecclesia, & quia ex illa quodammodo derivata & in unitatem conservandam tota instituta est.

Nota. *capitulum, quibusque vicariis abbas*

(a) Si uni tantum datas claves diceremus, potestas Episcoporum duntaxat vicaria, & delegata videretur, contra ac supra a nobis demonstratum est.

(b) Si unitati tantum, non item uni diceremus datas, sub iato primatu auctoritatis & iurisdictionis perfecta aristocrata induceretur.

(c) Quando vero claves & uni & unitati statuuntur a Christo date, intelligitur 1. Primatus auctoritatis & iurisdictionis in successore Petri, & Vicario Christi; 2. Potestas publica, & rectoria eaque ex divina institutione perfecta in successores Apostolicam Episcopos. 3. Subordinatio huius potestatis erga auctoritatem & iurisdictionem Primatis; sine qua subordinatio ipse primatus tolleretur.

(d) Aliquando claves Ecclesiae datae a Patribus dicuntur, tum quod in bonum iurium, non potestatem datae sunt a Christo, quemadmodum Paulum indicasse supra annotavi; tum quod non ita Petro datae sunt, ut extincto Petro etiam clavium potestas periret, nec amplius in Ecclesia maneret. Ergo eatenus Ecclesiae traditam fuisse potestatem intelligunt Patres, quod illa perpetuo habeat successores potestatis ac dignitatis illius. Quemadmodum, inquit Petavius, (3) qui dicit Francorum populo regiam potestatem concessam fuisse, nihil significat aliud; nisi esse ibi semper aliquem, qui regnet & potestatem illam non exequatur modo, sed in se haerentem ac residentem circumferat.

(e) Usitatissima fuit S. Augustino ea loquendi formula, qua Petrum, cum claves acciperet, Ecclesiam representasse dicit. At enim multiplex representationis genus est; aliquando unum representat aliud, tanquam nudum signum, vel cum quis procuratorio tantum nomine, & auctoritate agit, non suo. Talis fore est vis representativa in legatis. Aliquando id, quod representat, cum eo, quod representatur, commane quid acci-

accipit vel tenet, sed ex parte tantum, ut cum particulare communitatis membrum pecunie summam in singulos cives distribuendam nomine totius communitatis accipit, sic totam communitatem representat, ut beneficium universitati concessi tanquam unum ex eius membris particeps fiat. Idem intelligitur, si qua societas æqualis membro suo mandatum dat; quo fit, ut talis & suo & aliorum nomine pariter agat. Aliquando unum representat aliud, tanquam id sub se habens, ac potestati suæ subiectum; quo modo Princeps, Dux, Paterfamilias, Pastor &c. regnum, exercitum, familiam, gregem representat, ac summus Imperans universam civitatem ob summum, quo pollet, imperium. Atque hæc demum modo Petrum ob Primatum, quem a Christo acceperat, Ecclesiam representasse dicit S. Augustinus: *Cuius Ecclesiæ Petrus Apostolus propter apostolatus sui primatum gerebat figurata generalitate personam.* (4)

(1) §. CCCXXVI. seq. & CCCXLI. seq.

(2) §. CCCXXXI. & CCCXLV.

(3) L. III. de Hierarch. Eccl. C. XVI. n. 8.

(4) Tract. 124. in Ioan.

CCCLV.

De subiecto potestatis alia omnia sensit Edmundus Richerius presbyter, & doctor Theologiæ, deindeque syndicus sacre facultatis Parisiensis. qui a 1611. libellum edidit sine auctoris nomine impressam, cum inscriptione: *De Ecclesiastica & Politica Potestate.* In eo statuit, Christum fundando Ecclesiam prius, immediatius, atque essentialius claves, sive iurisdictionem toti dedisse Ecclesiæ, quam Petro: sive claves toti contulisse Ecclesiæ, ut per unum ministerialiter exercentur: quandoquidem tota iurisdictione ecclesiastica primario,

rio, proprie & essentialiter Ecclesia committit Romano autem Pontifici, atque aliis Episcopis ministerialiter, & quoad executionem tantum.

(a) Ex iis, quæ de institutione Primatus in Petro facta, ex sacro codice dicta, & auctoritate Ecclesiæ illustrata & confirmata sunt, manifestum est, Christum distinxisse petram & fundamentum ab ædificio, pastorem ab ovibus & agnis, eum, qui confirmat, ab iis, qui confirmantur. Super hanc petram, ait Christus, ædificabo Ecclesiam meam: & tibi dabo (non illi) claves regni cælorum. Hæc si alienum in sensum detorqueri possunt, quid denique satis perspicuum, firmumque reperietur in sacro codice, quod depravari nequeat?

(b) Libellus Richerii mox damnatus est in synodo provinciali Parisiensi, eoquod multa in eo continerentur *falsa, erronea, scandalosa, schismatica, & prout sonant, hæretica, præter expositiones atque allegationes falsas.* Hæc damnatio iterata est anno eodem in synodo provinciali Aquensi.

(c) Anno dein 1613. opusculum etiam Romæ damnatum est sub Paulo V. & anno 1622. sub Gregorio XV. item anno 1709. sub Clemente XI. una cum demonstratione sua; historia vero conciliorum generalium a Richerio edita, in qua libellum suum sæpius defendit, anno 1681. speciali Brevi Innocentii XI. proscripta est. (1)

(1) *Hæc Richerii hypothesis plena errorum & catholice veritatis expers, cum in hodierna sentiendi, scribendique libertate & sarragine identidem repullulet, plane indicanda fuit: pluribus verbis refelli a me non debet; cum nuper admodum a celeberrimo Theologiæ Professore, ac in Lyceo nostro Augustano studiorum Præfetto, Laurentio Veith, penitus contrita, luculenterque & copiose confutata sit. Ceterum cum potestatis sacre, uti cuiusvis alterius præcipuum argumentum ac vis sit sita in potestate coercitiva; haud ægre intelligitur, quorum evadere tentarit coluber ille tortuosus, qui ita statuit: „Ecclesia auctoritatem excommunicandi habet. ut eam exercent per primos pastores de consensu saltem præsumto*

„funtio totius corporis.“ Quæ est propositio XL. inter damnatas a Clemente P. XI.

S. CCCLVI.

Si claves populo sive toti Ecclesiæ & universitati fidelium datæ non sunt, consequens est, ut a populo in Principes & Imperantes civiles transferri haud potuerint. Enimvero status civilis ex pacto unionis & subiectionis oritur; quo pacto socii partem libertatis naturalis abdicant, atque in manus Imperantis consignant publicæ securitatis & tranquillitatis causa. Quæ est igitur, aut esse potest in Principe politico potestas sacra, de qua nihil plane penes socios fuit? Hypotheticus civitatis status, ac siuis censetur fons iurium maiestaticorum, quæ posito eo statu ac fine naturaliter proveniunt, & a Deo qua auctore naturæ profiscuntur. At potestas sacra omnem naturam & naturæ ordinem transcendit, ac spiritualis est, & supernaturalis, nec sine execrando simoniæ scelere comparari in se, vel quoad functionem pretio temporali potest. (1) *Data est mihi omnis potestas*, aiebat Christus, quando Apostolos tanquam legatos a latere suo cum potestate in orbem misit. Ea potestas Christo data ad supernaturalem hominum beatitatem spectabat: *Veni, ut vitam habeant, & abundantius habeant* (2), eademque Apostolis impertita est. Infinite ergo distant potestas politica, & potestas sacra, quam illa adæquare, etsi ultra omnes limites augeatur, nunquam potest: illa

illa est a Deo, ut auctore naturæ; & posita natura eiusque vario statu emergit: hæc Ipeciatim conferri & velut delegari a Christo debet; cuius delegationis tabulæ perinde exhibendæ sunt, ac literæ, quas vocant, credentiales a legatis, aut mandatum procuratorium, quando alieno nomine quis agit in iudicio, ne ob exceptionem procuratoris falsi omnia, quæ acta sunt, nulla & irrita sint. Porro in sacris tabulis nihil novæ potestatis Principibus contulit Dei Filius; sed quidquid illi antea competebat iuris, id expleri iussit: *Date Cæsari*, inquit, *quæ sunt Cæsaris*; at ne omnia deferrentur ad Principes politicos, mox addidit, ea, quæ ad Deum, divinamque religionem spectant, non Cæsari, sed Deo; ac divinis rebus danda esse: *Et quæ sunt Dei, Deo*. Est alius locus in sacro codice, ubi de Principibus politicis loquitur divinus Servator. *Cavete*, inquit, *ab hominibus*. - *Ad præsides Et ad reges ducemini propter me, in testimonium illis, Et gentibus*. *Cum autem tradent vos, nolite cogitare, quomodo aut quid loquamini: dabitur enim vobis in illa hora, quid loquamini*. (3) Quis ista expendens vel suspicari potest, Principibus politicis traditam esse, institutam a Christo potestatem sacram? Ergo *speclata origine potestatis clavium Imperans civilis non est subiectum earamdem*. Atque hæc quidem homini, qui inter naturalem ac supernaturalem potestatem, quid intersit, discernere didicit, luce meridiana clariora atque incon-

inconcussa videantur, necesse est; adde tamen frequentes ad rem appositae animadversiones.

(a) In peruestiganda natura cuiusvis potestatis, aut iuris, præter originem eiusdem finis maxime, & præstituta fini media, dein obiectum quoque vel materia, quam eadem attingit, considerari solent. Utrumvis hoc loco consideres, maximis intervallis discretæ sunt politica & sacra potestas. Ac sacra quidem non alium spectat finem, nisi ut Ecclesia Christi sit, maneatque una, sancta, catholica & apostolica. Atqui si politico Principatui alligata est sacra potestas; Christi Ecclesia non una erit, sed tam multiplex, & discolor, ac ipsa est terrenorum principatum multitudo, & varietas; nec sancta erit Ecclesia; quia nulli politico regimini assistentiam sancti Spiritus appromisit Christus: nec catholica, sicut nulla est catholica seu per terrarum orbem exporrecta secularis potestas: denique nec apostolica, cum nemo unus politicorum Principum vel successionem ab Apostolis, vel doctrinæ depositum ab iisdem acceptum iactitare omnino possit. Nihil enim de potestate, quam tibi omnem fuisse datam asseruit divinus Magister, cum Principibus temporalibus communicavit, neque eorundem opera in fundanda Ecclesia usus est. De qua re eleganter differit S. Ioannes Damascenus orat. II. de imag. *Attende, quid dicat Apostolus: quosdam quidem posuit Deus in Ecclesia, primum Apostolos, secundo Prophetas, tertio Pastores & Doctores ad perfectionem Ecclesiæ: non adiecit Imperatores. Verbum locuti non sunt Reges, sed Apostoli & Propheta, Pastoresque & Doctores. - - Tibi parebimus, o Imperator! in his, quæ ad huius seculi negotia pertinent. - - Verum, ad res Ecclesiæ statuendas Pastores habemus, qui nobis verbum loquuntur, atque ecclesiastica instituta tradiderunt.*

(b) Si omnes fontes scruteris, unde principia iuris Ecclesiastici seu publici seu privati petenda sunt, videlicet sacram Scripturam, traditionem divinam vel apostolicam, Canones Conciliorum, constitutiones summorum Pontificum, sententias Patrum, Doctorumque antiquorum, definitiones utriusque iuris, monu-

menta publica Imperiorum & Imperantium; omnia habebis in eo consentientia, nihil potestatis sacræ Principibus politicis competere.

(c) Qui hanc de discretione utriusque potestatis, sacræ & profanæ disceptationem tractarunt (tractarunt autem plurimi, iique gravissimi), copiose aperteque ostendunt ex historicis monumentis, ipsos Principes summos, ac sapientissimos in numero ovium, non pastorum Ecclesiæ sese accensuisse, palamque professos esse, ad se quoque, ac dignitatem suam pertinere illa Evangelii effata: *Si Ecclesiam non audierit, sit tibi sicut ethnicus & publicanus: qui vos spernit, me spernit: obedite præpositis vestris & subiaceite eis: pascite agnos meos: quidquid solveris vel ligaveris in terris, erit solutum, vel ligatum in cælis.*

(d) Qui contra sentiunt, aditumque in sacrarium aperire tentarunt terrenis Principibus, dudum in numero hæreticorum censebantur, & ab universa Ecclesia reiecti, condemnatique sunt. (4)

(1) *Non contemnenda est quorundam observatio, Scriptores quosdam valde laxantes ac exaggerantes Principum iura in pertractando simoniæ scelere admodum austeros sese præbere; neque in hac re dissentientem me habent. Sed illud velim perpendant, siqua potestas sacra, siqua functio sacræ potestatis sine scelere simoniæ temporali pretio æstimari nequit, eandem vi naturæ suæ nec intra Principum temporarium iura posse contineri.*

(2) Io. X. 10.

(3) Matth. X. 18. 19.

(4) *Exemplo sunt errores a Marsilio Patavino, & Ioanne de Landuno sparsi sub Ludovico Bavaro, & condemnati a Ioanne P. XXII. T. IX. Bullarii magni Romani. p. 167.*

§. CCCLVII.

Non alienum ab hoc loco existimo, Protestantium de Ecclesiæ suæ, quam vocant, regimine opinio-

niones commemorare; ac regimen quidem hierarchicum cum universe in Ecclesia, tum in Germania præcipue negant: ceterum in diversas abeunt opiniones, atque alias, aliasque progressu temporis hypotheses procuderunt; quarum præcipuas hic referam.

- (a) Carpzovius ex triplici ait statu confici Ecclesiam: *Ecclesiastico*, sub quo pastores: *politico*, sub quo magistratus secularis: & *populari*, sub quo quivis de populo. Qui omnes de rebus ecclesiasticis deliberare debent, ita taxent, ut magistratus populi vices sustineat, quo omnis evitetur confusio, omniaque decenter fiant, & ordine. Et hoc est, quod vulgo dicitur, nec monarchicam, nec democraticam esse in his terris gubernationem Ecclesie, sed aristocraticam. (1) Erit ergo secundum hæc dicta Ecclesia in numero societatum inæqualium referenda; cum magistratui imperium in Ecclesia tribuerent Scriptores Protestantes plurimi, quos in medium adducit Franck in censura principii: *Invisdictio supremorum imperii tribunalium in causis ecclesiasticis Protestantium non magis, quam Catholicorum fundata.* (2) Putabant nempe ius in sacra vel ius sacrorum profluere ex ipso iure maiestatis, aut saltem individue eidem annexum esse.
- (b) Cum in re tanta, quæ ex divina pendet institutione, alii aliter sentire inciperent, ortum est nomen systematis territorialis, & collegialis. *Territoriale* dicunt, vi cuius Princeps territorialis iurisdictionem in sacra exercet, ratione territorii sibi competente, & quidem aut nomine Principis, aut nomine ac titulo Episcopi, ceu membri principalioris in cœtu sacro. Fuisse in his alii, qui Principi hanc potestatem per se dicunt competere: alii, qui eam ex pace Westphalica cum potestate territoriali coniunctam provenisse asserant. Inde & supremam potestatem Cæsareo-Papiam confinxerunt.
- (c) Alterum est, quod *systema collegiale* vocant, passim nunc a Protestantibus adoptatum, quo membra ecclesie

fiæ in *Doctores & Auditores* dividunt, ipsamque Ecclesiam pro collegio & societate æquali habent. Inde alia Ecclesiæ iura *collegialia* appellant, ceu ius condendi formulam fidei: ius ordinandi sacra quoad ritus, constituendi pastores, condendi leges conventionales, talesque pœnas decernendi: ius a cœtu excludendi refractarios, qui initis pactis stare nolunt, reformandi abusus, invocandi brachium seculare, denique ius quædam collegialia iura pro temporum ratione transferendi in Principem: alia iura *maiestatica*, in quorum numero est cura generalis cavendi, ne ex Ecclesiæ negotiis respublica detrimentum capiat: ius exigendi notitiam de statutis a Collegio latis: ius mittendi viros delectos a Principe, qui negotiis & cœtibus intersint: ius assistendi contra refractarios, providendi rectæ administrationi bonorum, extirpandi abusus, si ipsum Collegium hoc facere nequeat. In his omnibus non omnes consentiunt, nec ipsi seculum, nec cum aliis.

(d) Distingunt nonnulli statum *originarium* Ecclesiæ, & *extraordinarium*, quo factum Boehmerus asserit, ut iura quædam collegialia, quo tempore Ecclesia reformatione egebat, in Principes translata sint: vicissim alia iura Imperantium beneficio in Ecclesiam collata & ecclesiastica facta esse, asserit.

(e) Ex pluribus Ecclesiis tanquam cœtibus æqualibus ortam *confœderatam* Ecclesiæ disciplinam fingunt, mutuo nempe Ecclesiarum consensu enatam, vi cuius mysticum Christi corpus servarent purum, crimina a cœtibus arcerent, & fidem fallentes a mutua communione excluderent; quin tamen episcopo propria quædam competeret in membra Ecclesiæ potestas, aut uni Episcopo in reliquos. Sed omnia hæc, quid demum sunt, nisi figmenta humani ingenii, ad eludendam sacri Codicis perspicuam doctrinam, ad depravandam divinam traditionem, ad Ecclesiæ potestatem conculcandam, sacramque hierarchiam perturbandam atque evertendam excogitata? Conferantur, quæ de sacra potestate in Petro & Apostolis instituta, atque ad Successores translata dicta sunt; de interpretatione Ecclesiæ §. CCCXLII. de Hierarchia ordinis & iurisdictionis §. CCCXLVII. &c.

(1) In opere definitionum Eccles. L. II. definit. 247.
n. 3.

(2) Thesaur. Iuris Eccles. T. III. p. 513.

§. CCCLVIII.

Cum potestas sacra & in Papa insit, tanquam Vicario Christi ac capite Ecclesiæ, & in Episcopis tum seorsum spectatis relate ad gregis portionem, quam tenent, tum coactis in Concilium; quærent, utri subiecto maior, ac superior potestas inhæreat. In Papa quidem supremam diximus inesse; (1) at nempe, aiunt, relate ad singulos Episcopos, vel coetum particularem eorundem, non item relate ad universos, vel concilium œcumenicum. Tale Concilium, inquiunt, est supra Papam. (2) Hæc controversia locum non habet, nisi in comparanda potestate Papæ ac Concilii ponantur diversi duo comparisonis termini, tanquam oppositi, ac dissidentes inter se, hinc Papa, illinc Concilium: dein casus schismatis, ac hæresis, in quam Papa manifesto incidisse fingeretur, absunt a præsentis quæstione; nam perinde est, plures incertos, ac schismate discissos habere Papas, ac nullum habere; & qui per hæresin cessaret membrum esse sanctæ Ecclesiæ; profecto eiusdem caput esse non posset. Denique qua in re ac negotio potestas Papæ aut Concilii superior statuatur, expendendum est, anæ ut Concilium emendare valeat decreta fidei, quæ a sole Pontifice emanarunt; vel ut in ferendis, aut mutandis

legibus disciplinae praevaleat auctoritas Concilii: ut ipsum leges dictare Papae possit: ut hunc in iudicium vocare, corrigere, de sancta Sede deturbare queat: ut a Papa ad Concilium appellatio sit admittenda? Animus non est pro dignitate disceptandi de hac causa; tum quod id a praestantissimis Theologis factum norim; (3) tum quod ea in quaestiones incidat de particularibus potestatis sacrae negotiis, quae nondum hoc loco examinata & perspecta sunt. Quae generatim de institutione ac conservatione potestatis Pontificiae ex S. Codice & Ecclesiae traditione atque interpretatione supra exposita sunt, hasce offerunt animadversiones praesenti quaestioni accommodatas.

(a) Portae inferi contra Ecclesiam non praevalerunt ex promissione Christi; quia supra Petram aedificata est; quomodo igitur salva promissi divini veritate contingere posse fingitur, ut totum Ecclesiae aedificium a suo fundamento dimoveatur, sive ut Papa, & Ecclesia, quam reliqui Episcopi repraesentare dicuntur, inter se dissentiant? cumque ea petra fundamenti loco sit posita, ad unitatem tum fidei, tum caritatis & communionis firmandam, ac conservandam; quis in animum inducet, usu venire posse, ut vel in negotio fidei, vel sanciendo legibus omnes aut plerique eodem tempore Episcopi catholici ab illa unitate & unitatis fundamento ac centro recedant? His expensis dudum observarunt sapientes viri, omnem hanc litem nulla alia causa excogitatum fuisse, quam ut invidia consuetur sanctae & apostolicae Sedi, totaque compages hierarchicae unitatis concutiat, ac infirmetur.

(b) Quod dicunt, Papam singulis praestare, non universis, valde id putidum videtur, atque abhorrens a perspicua scripturarum doctrina. Non singuli lapides, sed

sed universa Ecclesia supra Petram dicitur ædificata: nec claves ad conclavia nonnulla aperienda vel claudenda datæ sunt, sed claves regni cœlorum universi: nec minus toti gregi, quam singulis ovibus & agnis Petrus præesse iustus est; denique si singulos fratres confirmare debet; quidni & universos? Mirum, catholicos Scriptores non sentire argumenti vim, quam Protestantes senserunt. (4)

(c). Quæro, quo Scripturæ testimonio maiorem pastori-
bus subordinatis, quam summo Pastori auctoritatem
tribuant? quia, inquit, subordinati Pastores in
unum cœtum congregati Ecclesiam repræsentant, quæ
columna est, & firmamentum veritatis. At quæ est
ista Ecclesia, quæ cum certum legitimumque Caput
habeat, & Vicarium Christi, & Petri Successorem;
sine Capite tamen suo, sine Vicario Christi, sine
Petri Successore Christi Ecclesiam sese iactitet, &
in Caput suum, Christi Vicarium ac Petri Succes-
sorem rebellis insurgat?

(d). Scripserat memoria nostra vir eruditissimus, Alex-
ander Hamer I. U. Doctor, eiusque in Universita-
te Bambergensi Professor de subiecto potestatis sa-
cræ in hanc sententiam: „Subiectum activum regi-
„minis ecclesiastici, si corpus integrum respicias,
„summus Pontifex est cum vel sine Concilio gene-
„rali, & quoad Ecclesias & communitates particu-
„lares, subordinatoque modo reliquis Præsulum Ec-
„clesiasticorum Chorus. - - Ita præprimis intuitu
„summi Pontificis sentit obsequioso fidei ore Ger-
„mania catholica in medio relinquent, qua ratione
„alii auctoritatem Concilii supra Papam, & eius ge-
„neris periculosa principia adstruentes, assertiones
„suas a nota temeritatis purgent; quam thesin in
„præsenti nulla ex parte facio meam.“ (5) Editor
præclaræ huius dissertationis ab Hammero confectæ
hanc dein affuere non dubitavit animadversionem:
*Nimum hic dicit auctor, pro sui nimirum adhuc
temporis genio scribens, dum sententiam, quæ Pon-
tificem Concilio generali subiectum, eoque inferiorem
esse defendit, temeritatis damnat. - - In Germania
Pontificem vi concordatorum nostrorum, Conciliorum
generalium supra sese auctoritatem agnoscere debere,*

quod Germanis sufficere potest, demonstratum est a Cl. Nellero - - - item in Institut. meis Iur. Eccles. P. 2. §. 33. Nihil sane, & apud Nellerum & apud Auctorem Institutionum reperies, quod non penitus convulsus est a celeberrimis Scriptoribus. (6) Sed velim ego intelligere, qua auctoritate pro omnibus Germanis spondeat Editor? tantæne universos levitatis putat, ut *temporis genio* suas de Ecclesiæ potestate sententias accommodent, & a sacra antiquitate tam cito desiscant? si Papam Conciliorum auctoritati subiectum statuit; cur idem loco eodem negat, Papam a Concilio in ius vocari, & iudicari, & ob morum deformitatem exauctorari posse? qua doctrinæ consensione unam supremæ potestatis partem Concilio adiudicat, alteram abiudicat? quo argumento Concilii auctoritatem nunc extendit, nunc restringit? & quoniam sacræ literæ neque ita extendendi Conciliorum auctoritatem, neque itidem restringendi rationem aliquam suppeditant; nonne videt, quantopere ea omnia cum naturalibus principiis iuris publici collidantur, ut, qui supremam potestatem ferendi leges habeat, idem vi coactiva & iudiciaria potestate destituatur?

(1) §. CCCXLI. (c)

(2) Conf. Ballerinium de Potestate Eccles. summorum Pontificum, & conciliorum general. C. V. „De fera origine & novitate opinionis, quæ conciliis generalibus „auctoritatem & ius tribuit coactivum in summos Pontifices.

(3) Conf. citatum Ballerinium, & doctissimam dissertationem Laurentii Veith de primatu & infallibilitate Rom. Pontificis Sect. II. Posit. XXIV.

(4) Moshemius in dissertatione de Gallorum appellationibus ad concilium universæ Ecclesiæ, unitatem Ecclesiæ visibilem tollentibus ita scribit: Quod universis sive singulis Ecclesiis præesse Pontificem dicunt, non universæ Ecclesiæ, id tam mihi scitum videtur, ac si quis affirmaret, membra quidem a capite regi, non vero, quod ex membris constat corpus; aut urbes quidem omnes, villas & prædia subesse regi, non vero, quæ his continetur, ipsam provinciam. *Pufendorfius de habitu religionis Christianæ ad vitam*

vitam civilem in hunc modum differit: Concilium esse supra Papam, thesis est. -- Sed quod isti quoque hanc propositionem asserere velint, qui sedem Romanam omnium Ecclesiarum centrum, ac Papam œcumenicum Episcopum agnoscunt, id quidem non parum absurditatis habet; cum status Ecclesiæ Romanæ monarchicus sit: ista autem thesis meram aristocratiam oleat.

(5) Thef. Iuris Eccles. Tom. III. de Jure Principis catholici circa sacra. C. 1. Sect. 1. §. 10.

(6) Conf. insignem dissert. Laurentii Veith de Systemate Edm. Richerii. Sect. III. art. 3. p. 148. & seq.

§. CCCLIX.

Haecenus de subiecto potestatis sacrae tractatum est. Ex subiecti determinatione pendet forma sacri imperii, quemadmodum ex generalibus iuris publici notionibus constat. (1) De hac autem forma necesse est, duo investigari; *Primo*, quos limites habeat tum summa Vicarii Christi, tum subordinata Episcoporum potestas? *Secundo*, quam plena, aut minus plena sit sacra potestas tum in Romano Pontifice, tum in Episcopis reliquis? De quovis enim imperio, utrumne absolutum vel limitatum sit, quaeritur; dein omnibus imperii iuribus polleat subiectum idem, an iura quaedam divisa, atque in aliud subiectum collata sint, investigatur. Ac de limitibus Pontificiæ potestatis ut primo agamus, non infrequentes certorum hominum seu querelæ seu calumniæ sunt. Romanorum Pontificum potestatem ab assentatoribus aulae Romanæ, uti garriunt, ultra omnem modum exaggerari, atque immensam ex-

hiberi, nullisque constrictam terminis. Quibus ego primum respondeo, ut ipsi ex verbo scripto vel tradito, siquos invenerint limites, proferant. Equidem illud novi, cum claves regni cælorum Petro committeret divinus Servator, cum pascere oves & agnos iuberet, cumque diceret, in coelis solutum aut ligatum iri, *quidquid* in terris solvisset, aut ligasset Petrus, haudquaquam eundem addidisse: *Si consentiant ii, qui ligati sunt: si politicæ potestati placuerit: si pastores subordinati voluerint vel similiter iudicarint.* Cum igitur institutio sacri imperii non præ se ferat quosdam limites, iidem vel ex aliis locis sacri codicis, vel ex natura ac fine illius imperii erui debebunt, ac ni fallor, istiusmodi sunt:

(a) Uti quævis alia, sic pontificia potestas ex fine ac natura sua mensuram, modumque capit. Finis ac natura eius potestatis est, ut Ecclesia sit, maneatque una, sancta, catholica, & apostolica: ut cultus præstetur summo Deo, quem sibi maxime placere revelavit: ut remotis peccatis, hæresibus, ac scissionibus, itemque periculis peccatorum, hæresum ac scissionum ad omnem sanctitatem, demumque ad finem supernaturalis beatitudinis fideles perducantur, pro quorum animabus rationem redditurus est Papa divino iudici, cuius locum tenet in terris. Nihil in hiis omnibus inest, quod a fine societatis & status civilis non distet longissime.

(b) Modum quendam sacro regimini præscripsit Christus, cum discipulos de primatu contententes iterato coercuit, & mansuetudinem, animi demissionem, moderationemque potestatis docuit. *Reges gentium, in quiebat mitissimus Servator, dominantur eorum: Et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur. Vos autem non sic; sed qui maior est in vobis, fiat sicut minor: Et qui præcessor est, sicut ministrator.* (2)

Cum-

Cumque filii tonitruī aliquando dicerent: *Domine, vis dicimus, ut ignis descendat de cælo, & consummat illos?* *Conversus increpavit illos, dicens: nescitis, cuius spiritus estis. Filius hominis non venit animas perdere, sed salvare.* (3) Eodem pertinet, quod Paulus potestatem sibi affirmat datam *in ædificationem & non in destructionem.* (4) Ceterum hæc ipsa potestatem coactivam naturæ sacri imperii accommodatam supponunt, non tollunt, neque eiusdem usum, cum moderantur, auferunt. (5)

(c) Modum Pontificiæ potestatis non tantum ius divinum ac naturale ponit, itemque declarationes de illo iure editæ a Pontificibus præcedentibus, aut conciliis generalibus, sed etiam canones ad disciplinam spectantes, divino spiritu conditi, & totius Ecclesiæ reverentia consecrati; non id dico, summum Pontificem in hoc genere canonum dispensationis aut mutationis faciendæ potestate destituti. Sed quia in legibus etiam disciplinæ nonnulla sunt, quæ sine ingenti offensione bonorum omnium, sine gravi diminutione divini cultus, ac perturbatione ordinis, & tranquillitatis inter fideles immutari ac dissolvi non possunt; idcirco Pontifex non tam vi canonum, quam naturali iure prohibetur, ad ea mutanda vel solvenda adhibere potestatem suam. Ipso enim aditu ad supremam in terris dignitatem profiteri censetur, se gregem Christi non pessum daturum, sed sancte rectorum & inculpate, proindeque vindicem ac custodem futurum canonum, a quibus ovium Christi salus & tranquillitas, totiusque Ecclesiæ decor ac spirituale bonum maxima ex parte pendet.

(d) Cum potestas inferiorum pastorum ex divina institutione manet, nec ea, ut otiosa sit, aut inefficax, fuerit concessa a Deo, quippe qui eos *posuit regere Ecclesiam Dei*; hinc per potestatem episcopalem eatenus limitem posuit Christus Pontificiæ potestati, vel eiusdem potius usui, ut non possit Papa Episcoporum iura ultra coercere, quam bonum Ecclesiæ poscat, nec immodicis reservationibus, aut nimis in Vicarios apostolicos, Nuncios ac Legatos collatis facultatibus quodammodo exhaurire vel absorbere iurisdictionem Episcoporum. Id vero non obest,

obest, quo minus supremus pastor utatur iure referendi sibi capita quædam sacræ potestatis, itemque iure supremæ inspectionis, ferendarum legum, iurisque dicendi tam de personis, quam rebus sacris & ecclesiasticis.

(1) §. CXCVIII. CXCLX.

(2) Luc. XXII. 25. 26.

(3) Marc. III. 17. Luc. IX. 54. 55. 56.

(4) II. Cor. X. 8. & ibid. XIII. 10.

(5) *Hinc pro varia temporum ratione nunc moderatione, nunc rigore quodam sunt usi sanctissimi quique & sapientissimi Pontifices. In quam sententiam imprimis apposita & elegans est observatio, per quam Episcopi provinciæ Senonensis duce Ivone Carnotensi teconomiam excusarunt, qua Paschalis II. cum Henrico V. erat usus, quaque alii non pauci offendi sunt visi. „Quodsi Papa, inquirunt, debitam severitatem non exercet; credimus, quia consulte differt secundum quorundam „Doctorum iudicia, qui consulunt, quædam admittenda pericula, ut possint vitari maiora; unde dicit Augustinus in tertio „libro contra Parmenianum: Hoc sanitas observat Ecclesiæ, ut, cum quisque fratrum, id est, Christianorum intus „in societate Ecclesiæ constitutorum, in aliquo tali peccato „suerit deprehensus, ut anathemate dignus habeatur, fiat „hoc, ubi periculum schismatis nullum est: atque id cum „ea dilectione fiat, de qua ipse Apostolus alibi præcipit, „dicens: ut inimicum eum non existimetis, sed corripite „ut fratrem. Ubi satis ostendit, quod, cum metus iste non „subest, sed omnino de frumentorum stabilitate certa securitas maneat; id est, quando ita cuiusque crimen notum est, „& omnibus execrabile appareat, ut vel nullos prorsus, vel „non tales habeat defensores, per quos possit schisma contingere, non dormiat severitas disciplinæ; in qua tanto est „efficacior emendatio pravitatis, quanto diligentior conservatio caritatis.“ Vid. Nat. Alexander T. VII. diff. III. art. 12. Qui contra usum ecclesiasticæ potestatis illud ex evangelio identidem oggerunt: Reges gentium dominantur - - vos autem non sic; parum vident, ut puto, de honore politicorum Principum plurimum se detrahère, dum his quidem, non item sacris Hierarchis more regum gentium dominari permittunt. Longe aliter sensit S. Gregorius M. qui L. XI. Epist. 38. in hunc modum scripsit ad Phocam Augustum: Hoc inter*

inter reges gentium, & reipublicæ imperatores distat, quod reges gentium domini servorum sint. Imperatores vero reipublicæ, domini liberorum. Similia S. doctor habet in epistola 51. L. VIII. ad Leontium exconsulem.

§. CCCLX.

Si *suprema Vicarii Christi* potestas suis non destituitur limitibus, mirum videri non debet; *Episcoporum quoque subordinatæ* potestati eos esse positos limites, quorum ratio ex natura ac fine eius potestatis, determinatio vero & assignatio ex auctoritate Ecclesiæ, id est, ex Conciliorum vel Papæ dispositione pendet. Duo peccari vulgo solent in hac re, 1. si eminens episcopalis muneris potestas nimium deprimatur, aut depressa, constrietaque exhibeatur: 2. si eadem ultra iustos limites extendatur, nimirum ad ordinem hierarchicum perturbandum, unionemque membrorum cum capite dissolvendam. (1) Natura ac finis, unde ratio ac origo limitum in potestate episcopali petitur, poscit *primo*, ut sit adstricta ad certam portionem dominici gregis, sive ad dioecesin; quæ causa est, ut *in partem sollicitudinis* vocati dicantur Episcopi: Papa vero *plenitudinem* officii pastoralis obtinere censeatur. Iurisdictio, prout distinguitur a potestate ordinis, absque subditis, in quos exeratur, sterilis est, omnique usu & exercitio caret. Quapropter necessaria est designatio subditorum, quos ea comprehendat: hæc designatio a Christo facta non est, neque in Episcopis, neque Metropolitanis, Primatibus, Patriarchis.

Sola

Sola Vicarii Christi iurisdictio ad universum gregem, totamque Ecclesiam ex divina institutione pertinet. Reliquorum Episcoporum omnium amplior, arctiorve iurisdictio est iuris ecclesiastici humani, ac pro temporum ratione mutabilis. Altera ratio originariæ limitationis, ut ita dicam, qua potestas episcopalis constringitur, in eo consistit, ut ex Christi institutione *in bonum unitatis* sit subordinata & subiecta potestati Pastoris universalis, Vicarii Christi & successoris S. Petri. Non negant hanc subiectionem, quicumque primatum non meri honoris & ordinis, sed auctoritatis & iurisditionis in Romano Pontifice agnoscunt: agnoscunt autem catholici omnes, & quod mireris, aperte profitentur etiam ii, qui eundem concilio œcumenico subiectum volunt. Tum enim singulas particulares Ecclesias, & singulos Episcopos potestati pontificiæ subiacere aperte allerunt. Hæc igitur *subordinatio*, de qua agimus, his potissimum articulis continetur:

- (a) Si Episcopi singuli, & particulares eorum cœtus iurisditioni Papæ, adeoque & Conciliorum œcumenicorum subiacent, profecto leges Superioris, id est, Papæ & Conciliorum generalium auctoritate sua relaxare non possunt; quia iuris publici generale principium est: *inferior nequit dispensare in lege Superioris*; nisi quatenus facultatem dispensandi nactus est. Habes regulam, & exceptionem. Alii dinem pervertentes ita statuunt: Episcopus per se & vi primigenia potestatis suæ dispensare potest in omnibus, quæ a iure humano pendent, nisi quatenus facultas dispensandi expresse vel tacite restricta est. Sed huic thesi ipsa idea subordinationis, deinceps ac tenor Canonum aperte adversantur. Canones

nones enim, cum facultatem dispensandi certis casibus Episcopo tribuunt, non eius potestatem se restringere, sed permissione ac concessione facta augere profitentur. (2) Similiter dispensandi ius non competere Episcopis aperte docet Innocentius III. *Cum illis*, (inquiens) *huiusmodi dispensatio a Canone minime fit permissa, quam ad solum Romanum Pontificem non est dubium pertinere.* (3)

(b) Vi supremæ & universalis potestatis, quæ Vicario Christi competit, reservationes ac exemptiones inde a plurimis seculis introductæ sunt. Enimvero si qua potestas Episcopis iure divino tradita videri poterat intacta relinquenda, ea procul dubio est potestas absolventi a quibuscunque peccatis, quæ illimitata a Christo data est Apostolis, eorumque successoribus Episcopis; & tamen SS. concilium Tridentinum in hunc modum edixit: *Merito Pontifices Maximi pro suprema potestate sibi in Ecclesia universa tradita causas aliquas criminum graviores suo potuerunt peculiari iudicio reservare.* (4) Dum porro eadem Tridentina Synodus exemptionum abusibus prospectura locorum Episcopis non omnes, sed quasdam tantum facultates in loca & personas exemptas concessit, & fere non aliter concessit, nisi tanquam delegatis sedis apostolicæ; nonne ipsas exemptiones hoc agendi modo tanquam ratas, validasque præsumsit?

(c) Aliud *subordinationis*, de qua agimus, caput in *reservatione causarum maiorum*, eaque perpetua & velut ordinaria situm est. Causæ maiores quadruplicis generis censentur: 1. ex magnitudine rei, de qua agitur; uti cum spectant fidem, generalia morum & disciplinæ præcepta: 2. ex magnitudine difficultatis & obscuritate negotii, quod disceptatur: 3. ratione dignitatis personæ, quam causa afficit: 4. ob difficultatem exequendæ rei iustæ, vel amoliendæ iniustæ; uti si cum potente Principe Episcopis negotium sit. (5)

(d) Horum quidem limitum rationes tum ex natura potestatis supremæ Romani Pontificis & ex natura potestatis subordinatæ Episcoporum, tum ex fine utriusque potestatis deducuntur, qui in unitate conservanda

vanda confistit. nec sine quadam subordinatione obtineri potest. Neque obicias, institutionem potestatis episcopalis generalibus a Christo verbis conceptam esse: *Sicut misit me Pater, & ego mitto vos*; cum, ut supra dictum est ex S. Leone, vel inter beatissimos Apostolos quædam extiterit *potestatis discretio*, & Ecclesia propositionem hanc: *S. Petrus, & S. Paulus sunt duo Ecclesiæ Principes, qui unum efficiunt*, - - ita explicatam, ut ponat omnimodam æqualitatem inter S. Petrum & S. Paulum sine subordinatione & subiectione S. Pauli ad S. Petrum in potestate suprema & regimine universalis Ecclesiæ, hæreticam censuerit, & declararit. (6) Nec denique dici potest, Episcopum omni pollere usu potestatis suæ debere, quo ad regendam plebem indiget; quasi & infallibilitatis dono ad fidei controversias dirimendas a Deo instructus censendus esset; cum nihil æque necessarium ad salutem sit, ac integritas doctrinæ, quam ovibus suis instar alimenti præbet. Quæ fingi potest necessitas, ut ordinario iure generales Ecclesiæ Canones relaxandi gaudere debeat?

(1) Clemens P. XI. in Constit. Pastoralis officii data anno 1718. die 28. August. §. 4 in hunc modum loquitur contra eos, qui alteri pontificiæ constitutioni editæ 1713. 8. Sept. obedientiam præstare recusabant: Sacrosanctam Episcopatus dignitatem exaltare se velle declarant, sed reipsa deprimunt, dum interim fraternitatem ipsi contemnunt, audacissimæ inferioris Cleri rebellionem fomentum tribuunt, universumque ecclesiasticum ordinem Laicis tribunalibus vel in ipsa religionis causa indecore ac perperam subiici non attendunt.

(2) c. Un. de ætate - - præficiendorum. in VI. c. 14. in fin. de Electione. ib. SS. Conc. Trid. Sess. VII. de Sacramentis in genere Can. 13. & Sess. XXIII. Cap. 11. & 13. de reform.

(3) Innoc. III. Reg. XII. Epist. 194. add. Benedict. XIV. de Synod. Dioces. L. VII. C. 31. n. 3.

(4) Sess. XIV. C. 7.

(5) c. maiores 3. de Baptismo, c. inter corporalia. 2. de translatione Episcopi. adde Epist. XV. n. 6. Bonifacii I. ad Ru-

Rufum. Coustant. p. 1042. *Exempla causarum maiorum, quæ a Regibus & Episcopis Germaniæ ad Sedem Apostolicam delatæ sunt*, affert Hartzheim in fin. T. II. in digressione.

(6) Vid. apparatus Zacchariæ ad Theolog. & Ius Can. p. 246.

§. CCCLXI.

Postquam de limitibus pontificiæ & episcopalis potestatis actum est, altera se offert quæstio, quam *plena* sit potestas utraque, hoc est, quæ iura imperii sacri ea complectatur. Ex divisione enim iurium imperii forma nuncupari *mixta* solet. Summo Pontifici *plenitudinem potestatis* concessam fuisse a Christo, receptissima sententia est, nec modo auctoritate antiquorum Patrum & Doctorum, sed etiam ipso tenore institutæ in Petro Pontificiæ auctoritatis nixa; verba enim generalia sunt, nec ullam exceptionem vel divisionem sacrorum iurium continent. *Petro dictum est sine aliis*, inquit Alvarus Pelagius (1) *& non aliis sine Petro; ut intelligatur sic ei esse attributa potestas huiusmodi, ut alii sine ipso non possint; ipse sine aliis possit, ex privilegio sibi collato, & concessa sibi plenitudine potestatis, per quam potest ligare ceteros, sed ligari non potest a ceteris.* Quia de singulis sacri imperii iuribus, quorum complexio plenitudinem potestatis efficit, speciatim hic tractari non potest, illud animadvertam, ea potissimum iura per illam plenitudinem designari, quæ vel præcellentiam quandam potestatis supra alios

Zallinger Ius Eccl. Publ.   A a a   Pa-

Pastores subordinatos indicant, vel proxime universam respiciunt Ecclesiam; istiusmodi iura sunt 1. Ius petendi & recipiendi relationes & appellationes, præcipue circa causas graviores atque ad unionem fidei & communionis servandam: 2. Ius finem imponendi controversiis fidei: 3. Ius convocandi generalia Concilia, iis præsidendi, eaque confirmandi: 4. Ius tutandi & vindicandi observantiam Canonum per omnes Ecclesias: 5. Ius ferendi leges universales disciplinares, in iisque dispensandi vi propriæ auctoritatis. &c. Ex his inferes

(a) Quia huiusmodi iura sine iurisdictione in universam Ecclesiam exerceri nequeunt: iurisdictione autem Episcoporum non ad universam Ecclesiam pertinet, sed per se ad particulares Ecclesias alligata est; iis *plenitudo potestatis* tribui non potest.

(b) Nihilominus dici debet, quod Episcopi in partem eius plenitudinis vocati sint, five quod plenitudinis, qua Christi Vicarius gaudet, participes sint; *primo*, quia iurisdictionem, quam in Ecclesias suas particulares exerunt, non aliter, nisi in bonum unitatis, atque ad conservandam unionem fidei & communionis exercent; *secundo*, quia ob hunc ipsum finem unionis & caritatis, si generalia habeantur Episcoporum Concilia, in iisdem non meros Consiliarios Papæ, sed veros iudices controversiarum fidei, & verbi divini depositarios, & traditionis testes, & universi gregis speculatores, & legislatores agunt. Hinc illa est respondendi & subscribendi formula: *placet, definiens subscripsi*. Et si igitur Romani Pontificis *summa*, non tamen *sola* est potestas rectoria, qua universa Ecclesia regitur; neque eius potestatis unicum subiectum, nec legum ac iurisdictionis solus ipse fons appellari potest, quemadmodum appellatur Monarcha, qui *pleno imperio solus gaudet*.

(c)

(c) Fieri potest, ac sæpe factum est, ut acta, decreta, & sententiæ in Conciliis generalibus editæ vim plenam habeant, etsi Episcopi non pauci refragentur; nunquam tamen vim habere censebantur Concilii œcumenici propriam, acta quæcunque, neque in materia fidei, neque in negotio disciplinæ sine consensu summi Pontificis; neque enim truncato corpori Pastorum a Christo commissa est potestas regendi Ecclesiam, neque unitas cogitari potest, in qua nullum est unitatis, neque vinculum, neque centrum. Sententia Episcoporum, ut vim atque effectum habeat, alligata est ad unitatem; in qua re limes potestatis episcopalis consistit. Idem de sententia, quæ ex centro unitatis profertur, dici non potest; si enim nunquam desint, neque defuturi sint plurimi Episcopi, qui ei centro adhæreant: ac si fundamentum nunquam non habebit incumbens sibi ædificium, id divinæ promissioni ac providentiæ adscribendum est, non autem vi & efficaciz, quæ ex adhærentibus in centrum, aut ex ædificio in fundamentum derivatur. Quapropter ex hac causa affirmari nequit, sententiam summi Papæ ad consensum Episcoporum, tanquam limitem pontificiæ potestatis alligatam esse.

(1) De Planctu Eccles. L. I. C. 55. non longe a principio.

§. CCCLXII.

His positis non magnopere laborabimus in determinanda forma sacri in Ecclesia imperii; neque etiam, si summi Pontificis atque Episcoporum potestas intacta relinquatur, de loquendi formula magnopere solliciti erimus, præsertim cum phrasæ, expressionesque profanorum imperiorum, statuumque propriæ sero admodum, nec multo iam tempore ad res Ecclesiæ adhiberi coeptæ sint; paucis igitur expediemus doctrinæ capita huc pertinentia.

(a) Ecclesia est *societas originis divinæ*, atque ex institutione Dei ac Domini Nostri Iesu Christi eas habet con-

genitas proprietates, ut sit, maneatque una, sancta, catholica & apostolica. Non ergo quivis hominum baptizatorum, sub regimine quorumvis aliorum, qui Pastores se vocitant, Cœtus, Christi Ecclesia censerit potest; neque arbitraria eius est notio, ac definitio, cuius essentialis notæ ac determinationes a Filio Dei constitutæ ac fixæ sunt. (§. CCCXVI.)

- (b) Neque *Ecclesia collegium*, aut *societas æqualis* est; quia vere rectoria publica que potestas sibi Ecclesiæ accommodata, in Petro & Apostolis a Christo instituta, atque ad Petri & Apostolorum Successores transmissa est.
- (c) Si *status* nomine societas venit summo & independente imperio intra finem sibi præfixum prædita, dubitari nequit, quin Ecclesia sit status; quæ sacro illo quidem, sed tamen summo, & a politica potestate penitus independente imperio a Christo instructa est.
- (d) *Forma status* Ecclesiastici non est Democrática; quia alii Pastores & Rectores, alii qui pascantur & regantur, designati a Deo sunt. Quæ ex divina institutione, non humana inventione in Ecclesia viget hierarchia tum ordinis, tum iurisdictionis, longissime abhorret ab idea Democratiæ.
- (e) Neque forma status ecclesiastici *mere aristocratica* est; huic enim manifeste repugnat Primatus auctoritatis & iurisdictionis in S. Petro institutus a Christo, atque ad Successores S. Petri ferie non interrupta per XVIII. secula iam propagatus.
- (f) Si stricte velimus loqui, dici non potest, formam status ecclesiastici esse *mere monarchicam*; cum enim potestas rectoria Episcoporum ex divina institutione permanet, Papa non est *unicum* subiectum eius potestatis, quemadmodum in Monarchia veri nominis contingit.
- (g) Bellarminus esse affirmat, in *Ecclesia summi Pontificis Monarchiam*, atque *Episcoporum* (qui veri Principes & Pastores, non Vicarii Pontificis Maximi sunt) *Aristocratiam*, ac demum suum quendam in ea locum habere *Democratiam*; cum nemo sit ex omni christiana mul-

multitudine, qui ad Episcopatum vocari non possit; si-
camen dignus eo munere iudicetur. (1) At huic qui-
dem assertioni quoad rem nemo Catholicorum facile
refragabitur, quoad loquendi modum, qui secundum
receptas de imperii forma notiones disserit, ægre
quisquam assentietur. Nam distinguenda est forma rei-
publicæ a regiminis seu gubernationis modo. Siquis
Rex regni sui officia & dignitates ex æquo distribuat
pro meritis ac virtute cuiusque, nulla nobilitatis ha-
bita ratione; non ob id eius regnum formam demo-
craticam induit; quæ quidem forma ex solo subie-
cto potestatis summæ determinatur.

(h) Petavius de ecclesiastica Hierarchia piis & eruditis
plerisque placuisse ait, *Ecclesiam ex Monarchico & A-
ristocratico statu temperatam esse.* (2) Sed temperamen-
tum istuc aristocraticum non tale intelligi debet, qua-
le in statibus profanis esse solet, quorum forma mixta
ex divisione iurium summi imperii ita oritur, ut,
quod in uno subiecto inest ius, non idem in altero in-
sit, neque ab altero pendeat. Discrimen facit singu-
laris unitas, atque unitatis conservandæ obligatio,
quam Christus Ecclesiæ suæ propriam fecit. Nam
primo ipsa potestas Episcoporum, quæ temperamen-
tum illud aristocraticum efficit, perpetuo & ex na-
tura sua alligata est ad centrum unitatis, ac supre-
mam potestatem Vicarii Christi, eidemque subordina-
ta, ut proinde hæc mixtio aristocratica non absolu-
ta, sed limitata sit. Secundo, quidquid iuris compe-
tit Episcopis, id eminente quadam ratione inest in
Primate Ecclesiæ, ac summo Vicario Christi. Hæc,
ni fallor, de aliis formis profanis ex Monarchia &
Aristocratia mixtis asseri haud possunt.

(i) P. Gregorius Zallwein probans formam Monarchico-
aristocraticam, videtur, inquit, hæc sententia acce-
dere ad Systema civitatum: omnes enim Ecclesiæ &
Episcopi coadunantur in Ecclesia, & Romano Ponti-
fice tanquam in centro: retinent ceteroquin Ecclesiæ
omnes, earumque Episcopi sua iura, suam iurisdic-
tionem & formam imperii in suis diocæsis; in cau-
sis autem maioribus & negotiis universam Ecclesiam
spectantibus, in comitiis publicis, seu Conciliis, com-
munibus suffragiis bono totius Republicæ ecclesiasticæ

consulunt. Hanc vero esse verissimam notionem systematis civitatum, quis negabit? (3) At enim status hierarchicus Ecclesiae longe abest a systemate civitatum, quæ nec proprie unam efficiunt civitatem, & quoad negotia maxime transeuntia inter se ununtur, quoad politiam vero internam altera ab altera independentes sunt. At particulares Ecclesiae communibus legibus etiam circa disciplinam fere reguntur, & appellationem ad sublimiorem potestatem habent, atque de statu suo interno ad Sedem apostolicam referre debent, siquod gravius ac difficilius negotium enascitur; omnibusque studiis eo tendere, ut communi adhærentes centro unam efficiant, sanctam, catholicam & apostolicam Ecclesiam.

(1) T. I. controv. L. I. de Rom. Pontif. C. III. in fine.

(2) L. III. C. XV. n. 9.

(3) Princip. Iuris Eccles. T. IV. Quæst. I. C. III. §. 2.

§. CCCLXIII.

Hanc de subiecto sacrae potestatis tractationem celebri controversia concludam, quæ Patres Tridentinos diu multumque vexavit, & demum ob ancipitem verborum significationem indecisa relicta est. (1). Quærunt, Episcoporum potestas, an a Deo sit proxime & immediate, an a summo Pontifice in reliquos Episcopos omnes tanquam in subiectum derivetur. De qua re animadvertite primo: omnis sacra & ecclesiastica potestas remote, ac primo est a Deo tanquam gratiæ collatore. Secundo, Potestas ordinis tam in Episcopis, quam Presbyteris certe a Deo est proxime & immediate, a quo positus signis sacramentalibus consecrationis vel ordinationis & character imprimitur, & potestas

[con-

confertur, quæ dein nullius hominis arbitrio auferri, imminui, amplificari potest. *Tertio*, Potestas Pontificiæ ac summæ iurisdictionis certe immediate & proxime a Deo est; cum enim Electores Papæ illam iurisdictionem non contineant, eam a se in subiectum, quod eligunt, derivare non possunt. Nihil igitur agunt, nisi ut personam designent, cui Christus potestatem a se institutam secundum promissionem suam dein conferat. Singulari hoc exemplo abutendum non est ad quævis alia genera collatæ & acceptæ potestatis. Uti enim Episcopus in Presbyteros iurisdictionem pro foro interno vel etiam externo derivat; sic non repugnat, ut Pontifex, in quo est plenitudo sacræ potestatis, eius partem in illos transmittat, qui in partem sollicitudinis vocari solent. Et quoniam divina Numinis providentia tum in naturæ tum gratiæ ordine cuncta non modo fortiter, sed etiam suaviter per institutas vires ac vias ordinarias administrat, fortassis hic etiam philosophicum axioma locum habet, non esse sine necessitate ad Deum sive ad immediatam Dei operationem recurrendum. Et quemadmodum revelatio a Deo facta, sive immediate sive mediate ac veluti per longam deductionem traditionemque mihi innotescat, pari fidei assensu ac firmitate amplectenda a me, ac tenenda est; sic non tam inquirendum puto, qua via in Episcopos sacra potestas perveniat, quam

cuiusmodi & quanta, quibusque veluti cum clausulis perveniat; etsi enim illam a Deo immediate ad Episcopos pervenire dicas; tamen omnium Catholicorum assensu ea est potestas *subordinata* ad potestatem Vicarii Christi, a quo ipsa restringi, augeri, imo & tolli potest: si contra a Pontifice in Episcopos derivari iurisdictionem dicas, non ob id Episcopi pro meris Vicariis Papæ, aut delegatis habendi sunt; cum ipsa potestas quoad originem suam a Deo sit instituta. At nempe aliter de ipsa potestate eiusque prima *institutione*, aliter de eiusdem in quoddam subiectum *derivatione*, seu communicatione differendum est. Sane omnis potestas a Deo est, non tamen omnis in subiectum quodvis immediate & proxime confertur a Deo; ac si etiam a Deo ita confertur, non continuo sequitur, ut ea potestas tum aliis obligationibus subiecto inhærentibus, tum potestate sublimiore, tum pactis restringi non possit. Sic igitur habe:

- (a) In Petro potestas rectoria ita instituta est, ut is origo, & exordium unitatis sacerdotalis dicatur; *claves regni caelorum communicandas ceteris solus accepit*, (2) inquit Optatus; & S. Leo, *sacramentum huius muneris* (quo Ecclesia regitur) *in Petro principaliter collocavit Christus, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne diffunderet.* (3) *Siquid* (Christus) *cum ea commune ceteris voluit esse Principibus, nunquam, nisi per ipsum dedit, quidquid aliis non negavit.* (4) Conferantur, hæc cum dictis S. CCCLIII. ac constabit, alterum ab altero lucem & robur accipere. Præterea cum Petro eiusque Successori-

foribus grex universus sit commissus, dubium non est, quin defuncto quopiam subalterno pastore singularis cura viduatæ Ecclesiæ pastori univertali per se incumbat; dum igitur eiusdem auctoritate quoquo modo interveniente novus eidem Ecclesiæ pastor præficitur, potestas & officium eius regendæ ab univertali pastore in particularem dimanare intelligitur.

(b) Dicunt: Episcopos esse successores Apostolorum, qui potestatem suam immediate obtinuerunt a Christo. At ex hoc inferri non potest, eodem modo, eademque via potestate sua potiri Episcopos, qua nacti Apostoli sunt. Spectato ordine episcopali non tam successio, quam propagatio conipi debet. Episcopi enim characteris & ordinis sui originem per continuatam ordinantium seu consecrantium seriem ad Apostolos usque referunt; quæ propagatio non minus a successione differt, ac ratio filii a ratione successoris. Aliter de episcopali iurisdictione differendum est. Si quis enim Episcopus eam ipsam tenet particularem Ecclesiam, quam aliquis Apostolus aliquando tenuit, aut primo instituit, seu fundavit; tum quidem vere, proprieque successor Apostoli audiet. In cathedris autem illis, quæ post Apostolorum tempora sunt erectæ, primi Episcopi non tam ab Apostolis, quam a Petri successore, cuius auctoritate illæ erectæ sunt, potestatem ad se devolutam gloriari possunt. Nemo succedere dicitur, nisi præcedenti; si nullus in quadam cathedra Apostolus unquam sedit; quomodo Apostolo succedi potest? Snt igitur, & habeantur Episcopi successores Apostolorum, tum ratione episcopalis ordinis, quem cum illis communem habent, tum etiam potestate iurisdictionis, sed nempe similitudine quadam, & proportionem, aut vicaria ordinationis, quemadmodum S. Cyprianus ait; (5) quia ex ordinatione Christi Apostolorum vice episcopalem dignitatem obtinent.

(c) Denique Episcopos a Spiritu S. positos aiunt, regere Ecclesiam Dei. At enim qua ratione ac via eos posuerit, id quidem haud exprimitur, Accedit, quod totum istuc potius ad electionem sit referendum, quæ illis temporibus singulari sæpe divini spiritus indicio fiebat, uti constat ex Act. XIII. 2.

(1) Pallavic. L. XXI. C. II. Ibid. L. XVIII. C. 15. exhibetur oratio habita a Laynio de illo argumento. Re diu multumque discussa Patres quidam concilii Tridentini eam appellarunt curiosam de meris vocibus quaestionem, alii interminatam; ipsi Galliarum oratores superfluum disceptationem, neque in concilio definiendam vocarunt. Vid. Antifebron. Vindicat. T. I. diff. III. C. 2. Quantopere igitur errant, qui hanc tanquam capitalem, summique momenti controversiam pro genu no, si Superis placet. *Systemate Juris Ecclesiastici exædificando tenent.*?

(2) L. VII. contra Parmenian.

(3) Epist. X. edit. Venet.

(4) Idem Serm. III. in Annivers.

(5) Epist. LXIX. ad Florentium circa medium.

C A P U T VI.

Expenduntur varia relationum, nexuum, ac respectuum genera, quæ inter statum ecclesiasticum & civilem, ac utriusque potestates negotia exaggerari solent ab hodiernis scriptoribus non paucis.

ARGUMENTUM.

§. CCCLXIV. Nexus inter Religione. CCCLXVII. Ratio boni publici obtenditur. Sacra, & Politica obtenditur. CCCLXVIII. Finis potestatis politicae quousque pertingat. CCCLXV. Ecclesia in statu civili est, an contra? CCCLXIX. Advocatia Ecclesiae. CCCLXVI. Ius cavendi, ne civitas detrimentum capiat a

§. CCCLXIV.

Siqui olim doctores ultra iustos limites amplificasse sacram Ecclesiae potestatem censendi sunt; potiore certe iure affirmabimus, hodiernos Scriptores

res non paucos in eadem potestate seu arctanda, seu atterenda ita versari, ut nihil prope, nisi inane potestatis simulacrum Ecclesiæ relinquant: vim omnem, ac facultatem ea utendi in manus Principum politicorum transferant. Nec vero, cum Catholicos se non pauci profiteantur ex illorum numero, aperte sacrilegi sunt, sed vias obliquas & anfractus irruendi in Sanctuarium, nempe obtentus, nexusque confingunt tot ac tantos, ut nesciam, quæ causa sacra ac spiritualis, quodve negotium ecclesiasticum excogitari possit, in quo non totum pene a politica potestate pendere debeat, quidquid ab ecclesiastica decernendum & conficiendum erat. Quapropter necesse est, eorum obtentuum, nexuumque præcipua genera expendere, ac principiorum, quibus utuntur, falsitatem, certe ambiguitatem proferre in lucem. (I)

(I) *Recolenda hic sunt dicta §. LXVIII. (e) de fallacia, pravoque usu eius distinctionis, quam inter essentialia & accidentalia religionis negotia intercedere sæpe iactitant.*

§. CCCLXV.

Ecclesiæ potestatem esse supremam in suo genere, atque a politica potestate independentem verbis non negant, qui catholico nomine censerii volunt; neque iam Pufendorfianum spectrum de repugnantia status in statu producunt, ab ipsis Protestantibus nunc quidem explosum. (1) Nihilominus illud perpetuo ingerunt tanquam certissimum iuris eccle-

ecclesiastici principium : *Ecclesia in statu est*, (civili) non e contrario status in *Ecclesia*. Sed animadvertite :

- (a) Non video, quomodo id dictum conciliari queat cum obviis ideis de toto & parte, de priori ac posteriori. Ecclesia una est, & catholica, multoque latius diffunditur, ac quivis civilis status: igitur status, nempe id, quod minus est, nec nisi pars Ecclesie universalis, in Ecclesia est, non contra. Dein Ecclesia supra fundamentum Apostolorum & Prophetarum ædificata omnem civilem statum, qui nunc quidem est, antiquitate superat; unde status in Ecclesia condi debuerunt, non Ecclesia in statu. Sane Princeps, qui hunc civilem statum repræsentat, per baptismum Ecclesiam ingreditur, non Ecclesia in Principem. (2)
- (b) Sit ita sane: *Ecclesia in statu est*, eo nempe, quo Iñdorus Peñsiota aiebat modo, *uti anima est in corpore* (3) Quid tum vero? Ideone qui statui, idem religioni, qui civitati, idem Ecclesie præerit? Quæ erit hæc Ecclesia? quomodo una, catholica, sancta, apostolica? (4) Si potestatem Ecclesie supremam dicunt, & independentem a politica potestate: ac si præterea Ecclesiam in statu esse contendunt; erit igitur in statu potestas aliqua suprema & independens a potestate civili, sive ab imperio status. Utriusque officia discerni posse, non uno ex loco veteris testamenti perspicuum est, (5) ac reipsa a Christo in lege gratiæ discreta fuisse, supra ostendimus. Hanc fundamentalem legem regiminis elegantissime expressit Gelasius I. in celebri canone: *Duo sunt*. 10. Dist. XCVI. quem canonem, ut Petrus de Marca ait, (6) amplexi sunt Rex, Episcopus, & Proceres Ecclesie Gallicæ in concilio Parisiensi, & in libris capitularium.
- (c) Nihil ergo ex ancipiti hac, seu potius falsa sententia: *Ecclesia est in statu*, legitime concludi potest contra iura potestatis sacre, nisi cum Protestantibus *systema territoriale* concludere quis velit, illudque efficere, quod ipsis nunc Lutheranis displicet: *Cuius est regio, illius est religio*.

(1) Rieggerus in *Jurisprud. Eccl.* T. I. Sect. I. §. 18. citat. Wolfium in *Jur. Nat.* T. VIII. §. LXV. ita differentem: Sunt equidem, qui absurdum dicunt duplex summum imperium in eadem civitate; sed cur absurdum sit, nulla ratione solida evincunt. Sane absurdum minime reputant, ut populus quædam iura ad imperium spectantia sibi retineat, in quibus dependere non vult a Rectoris voluntate.

(2) Imperator enim bonus intra Ecclesiam, non supra Ecclesiam est; ait S. Ambrosius de Basilicis non tradendis: bonus enim Imperator quærit auxilium Ecclesiæ, non refutat. - Quid honorificentius, quam ut Imperator Ecclesiæ filius esse dicatur. c. convenior. 21. XXIII. q. 8.

(3) L. III. Epist. 249.

(4) Vid. supr. §. CCCLVI.

(5) II. Paralip. XIX. 11. Amarias Sacerdos & pontifex vester in his, quæ ad Deum pertinent, præsidet: porro Zabadias filius Ismahel, qui est dux in domo Iuda, super da opera erit, quæ ad regis officium pertinent: habebitisque magistros levitas coram vobis. Adde II. Paral. XXVI. 16.

(6) De concord. L. II. C. I. n. 6. conf. Berardum in eum canonem P. II. T. I. p. 332. ubi *Et occasionem explicat, ob quam editus est a Papa, Et spuria Gratiani additamenta abstergit.* Inter epistolas Rom. Pontificum edit. Romanæ anno 1691. Gelasii ad Anastasiam epistola est decima p. 390.

§. CCCLXVI.

Unio omnium Sacerdotum regni cum Papa, Principe nempe extraneo, & Papæ regimen Monarchicum, & ecclesiastici status, ordinumque Religiosorum potentia atque opes tanquam res formidanda depingitur, & securitati civitatum, & Imperantium civilium inimica. Inde *ius cavendi*, omniaque ad ecclesiasticum regimen pertinentia inspiciendi & examinandi, neque ius tantum, sed gravissi-

vissimam obligationem inferunt, & inculcant & exaggerant, quasi nihil esset regnorum securitati, ac quieti infestius, quam hierarchicus status, Deique ministri, ac homines divino cultui dedicati. Enimvero cum scriptores quosdam eiusmodi umbras ac spectra sibi fingere, & pueriliter timere, & pericula nescio quæ, præ oculis habere non raro animadverterem, illius effati ex S. codice subiit memoria: *Illic trepidaverunt timore, ubi non erat timor.* (1) Nec vero mirum; cum enim non capiant, quæ spiritus sunt, idcirco nec unionem illam, caritatemque, quæ a divino spiritu diffunditur, ab hominum turbulentorum coniuratione distinguere didicerunt, illam dico unionem, quam Dominus ac Servator noster Iesus Christus a coelesti Patre ardentibus precibus efflagitavit: *Non pro eis (Apostolis) rogo tantum, sed & pro eis, qui credituri sunt per verbum eorum in me, ut omnes unum sint, sicut tu Pater in me, & ego in te, ut & ipsi in nobis unum sint.* (2) Sed observa:

- (a) Plena absurditatis & contradictionis eorum est oratio, qui cum de Principibus profanis ac regibus scribunt, præ aliis imperii formis monarchiam prædicant, atque in coelum ferunt laudibus; cum deinde de supremo Vicarii Christi Pontificatu, sacraque monarchia incidit mentio, eandem monarchicam formam omnibus modis deprimunt, citoque in despotismum degenerare asserunt, atque ita suspectam reddunt, seu potius evertere allaborant, ut principiis, quæ adhibent, æque civilem, ac sacram potestatem invadant, concutiantque. (3)

(b)

(b) Repetantur animo principia, quæ de iure *defensionis* & *præcautionis* exposita sunt in iure Naturæ privato: (§. XV. & C.) quæ de iusta belli causa inter gentes sunt tradita; (CCXCVIII. CCXCIX.) ac perspicuum erit, ius illud cavendi, quod Principibus attribuunt in negotio religionis, neque tam ad impedienda reipublicæ damna, quam ad impediendum, ac turbandum sacre potestatis usum identidem adhibent, ab omni iurium analogia adhorrere. *Homo ius habet*, inquit Pufendorfius, *utendi omnibus mediis, quæ sana ratio ad ipsius conservationem necessaria dicitur, adversus omnes, a quibus ipsi periculum imminere itidem sana ratio suggerit. Igitur si quis cautionem suam ulterius, quam ratio sana admittit, extenderit, sine dubio in legem naturæ peccabit. - - Nec sana ratio hoc unquam probabit, ut alterum, de cuius voluntate & conatu in meam perniciem nondum peculiariter constat, oppressam eam; cum longe aptiora sint remedia, pacem cum ipso firmandi. Nam sola illa communis hominum malitia, quæ utique gradus suos habet, non statim hominem homini professum hostem facit. - - Quomodo sola suspicio, ne quis amicitiam adversus me simulet, aut animum suum mutet, probabilem mihi causam præbet, eundem occupandi? Id, quod multo clarius adhuc cernitur in integris civitatibus, quæ invicem in statu naturali vivant. Nam hic sane omnium confessione nefas habetur, si una civitas alteram - - vi aut insidiis occupare velit, ideo tantum, quia communem cum ea dominum non habet, a quo compeSCI possit, si ipsam aliqua læserit.*

(4) Ex his concludes, quam inane sit illud, quod de inspiciendis & examinandis Ecclesiæ decretis ac constitutionibus centies oggerunt: *posset* talis constitutio, aut clausulæ ei adiectæ turbare rempublicam: *posset* lædere iura Episcoporum, si papalis sit; *posset* obesse libertatibus & consuetudinibus particularium Ecclesiarum: *posset* excedere limites potestatis ecclesiasticæ. Et quid de profanis legibus, si ad honorem summi Dei, ad sacra Ecclesiæ iura, ad sempiternam hominum salutem referantur, dici non *posset*? Nec tamen Ecclesia sibi ius arrogat eas prævie inspiciendi, examinandi, approbandi. Alium igitur Placiti regii titulum, si eius iustitiam tueri velint, excogitent, necesse est.

(c) Abhorrent ab *indirecta* Ecclesiæ in res civiles potestate; neque in eo dissentientem habent. At *ius circa sacra*, quemadmodum id hodierni tractant scriptores non pauci, quale est, nisi *indirecta* circa res sacras potestas? Expendatur notio directi & indirecti. §. XXXII. (e)

(1) Pſal. LII. 6.

(2) Ioan. XVII. 20. 21.

(3) Confer. dissertatio Laurentii Veith de *Systemate* Edm. Richerii Sect. II. art. II. p. 330.

(4) Pufendorf. de I. N. & G. L. VII. C. I. §. 7. 8.

§. CCCLXVII.

Bonum publicum non interverti, inquiunt, per religionem debet: negotia civitatis cum negotiis Ecclesiæ concilianda sunt. Quid publicæ rei vel obſit, vel expediat, penes Imperantem est definire. Necessitas licitum facit, atque adeo extorquet, ut res ecclesiasticæ aliter atque aliter disponantur. Equidem non ignoro necessitatis & iura, & gradus, & quas sæpe præbet iustas excusationes. Dicam de privatis non nulla, quæ ad publica applicari nullo negotio poterunt.

(a) Qui ditescere cupit, qui honores ambit, qui commoditati suæ, & voluptati servit; quam multa *neceſſe* habet facere, quam multa omittere spectantia ad Dei cultum, & salutem animæ? Cum in iis finibus, quos sibi præfixit, gradus insint, erunt ad illum gradum attingendum necessaria non nulla, quæ si alium, ac paulo inferiorem sibi gradum proposuisset, necessaria haud forent. Si hoc die absolvendum est opus, necesse erit e. g. abstinere ab omni exercitio divini cultus. Si tanta pecunia in luxum vestium, convivi-
viorum, in ædificia, in hortos profundenda est, necesse

cesse erit, non modo inopi manum claudere, sed præterea res contrahere alienum. Quæ est ista necessitas? nempe voluntaria, consequens ex consilio voluntarie capto, mutabilis: verbo, nulla vera necessitas.

(b) Cum homo non modo corpore consistat, sed & animo, nec tam præsentem, quam futuræ ac sempiternæ beatitudinæ obtinendæ studere debeat; idcirco in propositis finibus non modo gradus, sed ordinem quoque debere constitui, ac mediocrum proportionem expendi, sæpe monuitur in his institutionibus, neque, si quid temporis aut facultatum divinæ religioni impenditur, continuo dicendum est, ut quid perditio hæc? de gradibus necessitatis elegantem sententiam protulit S. Augustinus: *ne/cit. cupiditas, ubi fiuntur necessitas.* (1) Ceterum & Saul necessitatem causatus est, cum in res divinas involasset; at quo suo fructu? (2)

(1) L. IV. contra Julian. c. 14. §. 70.

(2) I. Reg. XIII. 12.

§. CCCLXVIII.

De finibus homini propositis paulo ante facta est mentio. Hos quoque cum de politica potestate agunt, pervertere videntur nonnulli, quasi ex potestas non præsentem modo felicitatem hominum, sed futuram quoque, eiusque assequendæ media spectare, suisque iuribus complecti deberet. Sic enim aiunt: Patresfamilias, postquam in civitatem coierunt, non minus, ac in primævo libertatis statu ad Dei cultum obligari aut voluisse, aut potuisse censendi sunt: eius autem obligationis implendæ ius magnam partem in Imperantem esse translatum. Hæc cum implicata sint, & ambigua, his videntur animadversionibus posse explicari.

(a) Culvis seu patrifamilias seu Imperanti maxima incumbit religionis rerumque Ecclesiæ cura, sic tamen; ut, quod paucis verbis expreilit Innocentius III. *laicis super Ecclesiis & personis ecclesiasticis nulla sit attributa facultas: quos obsequendi manet necessitas, non auctoritas imperandi.* (1) Nihil de sacro imperio in communitatem; proindeque nec in Imperantem civilem a Christo collatum fuisse, ostensum est supra; (2) nec perfunctorie illud quoque in Iure publico universali expositum, quibus titulis religioni tuendæ ac promovendæ operam navare Princeps debeat. (3)

(b) Universe inter *finem rei vel actionis ipsius*, ac inter *finem personæ agentis præfixum* distingui necessum est. (4) Finis politicæ potestatis intra ambitum rerum temporalium constringitur, et si, qui ea potestate utuntur, referret animo & consilio ad sublimiorem finem cuncta possint, certoque modo debeant. *Sive manducatis, sive bibitis, sive aliud quid facitis: omnia in gloriam Dei facite;* (5) nec tamen ob id naturalis finis ipsius alimenti, aut ius id capiendi spirituale aut sacrum est.

(c) Contra eos, qui politicæ potestati nimium tribunt in negotio religionis, memorabilis extat locus apud S. Hilarium. (6)

(d) Ad hunc locum scopumque pertinet iusta exprobratio a magno Bossueto Sectariis facta, *quid, inquit, emolumentum obtentum est, reiiciendo Papam ecclesiasticum, Successorem S. Petri, nisi ut obtineretur Papa laicus, utque auctoritas Apostolorum collocaretur in manu magistratum laicorum?* (7)

(1) In celebri capitulo: Ecclesia S. Mariæ. 10. de Confit.

(2) §. CCCLV. & CCCLVI.

(3) §. CCXXIII. & seq.

(4) §. XXX. (e)

(5) I. Cor. X. 31. recole dicta §. LXIII. (e)

(6)

(6) Contræ Auxent. N. 2.

(7) Hist. de variat. p. 243.

§. CCCLXIX.

Ex quo tempore fidei donum Deus largitus est Principibus, optimus quisque Ecclesiæ filium se & advocatum esse defensoreque, gloriabatur. At Scriptores quidam religioni, atque ecclesiastico statui infensi advocatiæ ius, enorme quantum depravarunt commentariis suis. Discant, si sapere possint, genuinam advocatiæ ideam sibi efformare ex præclara oratione illustrissimi Archiepiscopi Cameracensis Fenelonii, quam is A. 1707. in consecratione Electoris Coloniensis habuit, qua *primo* generatim de Principe, qua advocato Ecclesiæ, loquitur: dein advocatiæ istius functiones binas exponit: demum quid alienum sit ab advocati officio, non timide edicit. (1)

(a) „Verum quidem est, inquit, Principem pium ac ze-
 „losum vocari Episcopum externum, & protectorem
 „Canonum; qua phrasi ipsumet frequenter ac hilariter
 „utimur in sensu Veterum, qui illa usi sunt. Sed
 „Episcopum *externum* nunquam convenit sibi usur-
 „pare functiones Episcopi *interni*. Tenet quidem gla-
 „dium ad portam Sanctuarii; cavet sibi tamen, ne
 „ingrediat. Obedit simul hoc ipso, dum prote-
 „git; protegit definitiones Ecclesiæ; sed nullas facit.
 „Duas solum sibi functiones, ad quas se restringit,
 „propriis adscribit.

(b) „Prima est, ut Ecclesiam in sua libertate contra ho-
 „stes externos conservet; ut possit intus sine coactio-
 „ne definire, pronunciare, decidere, approbare, cor-
 „rigere & destruere omnem altitudinem, se extollen-
 „tem adversus scientiam Dei.

B b b 2

(c)

- (c) „Secunda est, ut definitiones Ecclesie semel editas protegat, quin sub ullo prætextu assumat libertatem interpretandi. Hæc igitur protectio Canonum unice dirigitur contra inimicos Ecclesie, hoc est, contra Novatores, contra mentes indociles ac contagiosas, contra eos, qui recusant correctionem.
- (d) „Avertat Deus, ne Protector dirigat, aut præveniat quidquam eorum, quæ regulatura est Ecclesia. Ipse attendit, audit humiliter, credit sine hæsitatione: non solum obedit ipsemet; sed etiam auctoritate sui exempli, & potentia, quam in manu tenet, præstat, ut obediatur ab aliis. Denique Protector Ecclesie nullatenus diminuit libertatem Ecclesie. Eius protectio non foret auxilium, sed iugum latens Ecclesie, si potius vellet determinare Ecclesiam, quam determinari ab Ecclesia. Hoc exitiali excessu Anglia rupit unitatis sacrum vinculum, dum Regem, qui solum fuerat Protector, constituit in caput Ecclesie.

(1) Vid. Instructionem Pastoralem Arch. Paris. de Beaumont de turbis Gallie. Ex editione Augustana A. 1757. n. 56.

C A P U T VII.

Demonstrato sacre potestatis subiecto præcipua illius obiecta considerantur, atque inprimis causæ fidei ac divini iuris.

ARGUMENTUM.

§. CCCLXX. Ordo Translationis. CCCLXXI. Unitas fidei, obiectum potestatis sacre. CCCLXXII. De in sacre Scripturæ. CCCLXXIII. Traditiones. CCCLXXIV. Symbola fidei: doctrinæ & libri. CCCLXXV. Modus procedendi in causis iuris divini. CCCLXXVI. Præcipua in iis partes sunt Rom. Pontificis CCCLXXVII. Iura Episcoporum. CCCLXXVIII. Advocatorum Ecclesie.

§. CCCLXX.

§. CCCLXX.

Descripsimus hoc libro notionem sacrosanctæ Ecclesiæ, quasque a divino auctore suo accepit, singulares proprietates: sacræ dein potestatis institutionem in Petro atque Apostolis factam, eiusque ad istorum Successores propagationem: delineavimus Hierarchiam ordinis ac iurisdictionis; ex qua dein subiectum potestatis sacræ publicæ & rectoriæ palam fecimus: denique ambigua ac falsa principia deteximus, quæ tum subiecto illi, tum exercitio sacræ potestatis obesse possent. Ordo igitur naturalis poscit, ut præcipua spectentur obiecta, circa quæ potestas illa se exerit, utque speciatim indicetur, quæ in particularibus causis & negotiis Ecclesiæ expediendis partes sint summi Pontificis, corporis totius hierarchici, Episcoporum singulorum, denique Advocatorum Ecclesiæ.

§. CCCLXXI.

Maximi in Ecclesia momenti est causa fidei, eiusque puritas & integritas, nequid scilicet, quod de fide divina non est, in numero dogmatum censeatur, aut quod re ipsa est de fide divina, detrahatur. Ac duæ sunt generales de fidei causis veritates: *Prima*, una unica est fides, qua salus obtineri potest: *Secunda*: Hanc ipsam veritatem: *una unica est fides, qua salus obtineri potest*; Ecclesia Romano-Catholica, semper docuit, docendique ius & obliga-

tionem a Deo impositam habet; cui nulla humana potestas iure refragari potest.

(a) *Unus Dominus, una fides, unum baptisma* (1) æternæ veritatis effatum est. Unde ex formula Tridentina publice profiteamur: *hanc veram catholicam fidem, extra quam nemo salvus esse potest* &c. : & symbolum, quod Athanasio inscribitur, ita concludimus: *Hæc est fides catholica; quam nisi quisque fideliter, firmiterque crediderit, salvus esse non poterit.*

(b) Hanc ipsam veritatem in Ecclesia catholica semper publiceque prædicatam, ipsoque usu patefactam & confirmatam fuisse, testantur infinita anathemata in eos excussa, qui vel uni articulo catholicæ professionis contradicere ausi sunt. Non censebatur Ecclesiæ membrum, qui fidei, quam Ecclesia profitebatur, non tenacissime adhæreret; ac Episcopi ante consecrationem publice interrogabantur, publiceque profiteri solebant, se credere, nullum extra Ecclesiam salvum. (2) Nulla in fidei negotio transactio, nulla dissimulatio, nulla pax agnoscebatur legitima. Perpetua erat divisio ac segregatio orthodoxorum ab heterodoxis; ac manifesto perspiciebant orthodoxi, si vel una secta aliter sentientium admitteretur in gremium, omnes alias pari iure admittendas esse. (3)

(1) Ephes. IV. 5.

(2) Vid. T. III. Operum S. Leonis, edit. Venetæ in documentis Iuris Canonici veteris. n. III. de Statutis antiquis Ecclesiæ ex præstantissimis MSS. collectionibus editis. p. 654.

(3) Elegans in primis est locus Gelasii P. in epist. ad Anastasium Imp. Una est, inquit, christiana fides, quæ est catholica. Catholica autem veraciter illa est, quæ ab omnium perfidorum, atque ab eorum successoribus consortibus sincera, pura, immaculata communionem divisa est. Alioquin non erit divinitus mandata discretio, sed miseranda confusio. Nec ulla causa iam superest, si hoc in quolibet contagio vulerimus admittere, ne cunctis hæresibus aditum, ianuamque pandamus: qui enim in uno offenderit, omnium reus est; (Iac. II. 10.) & qui minima spernit, paulatim decedit. (Eccli.

(Ecclesi. XIX. 1.) *Ait dem ad Imperatorem: se non negligere pacem, quod ipsi vitio dabatur ab Euthychianis, eorumque fautoribus, quibuscum decertandum ipsi erat, sed, precor Te, inquit ad Imperatorem, quem suavissimis verbis alloquitur, precor Te, cuiusmodi debeat esse pax ipsa, non utcunque, sed veraciter christiana, mente libremus; quomodo enim potest esse pax vera, cui caritas intemerata defuerit? caritas autem, qualiter esse debeat, nobis evidenter per Apostolum prædicatur, qui ait: *Et caritas sine corde puro, Et conscientia bona, Et fide non ficta.* 1. Tim. I. 5. quomodo, quæso Te, de corde erit pura, si contagio inficitur externo? quomodo de conscientia bona, si pravis fuerit, malisque commixta? quemadmodum fide non ficta, si maneat sociata cum perfidis?*

§. CCCLXXII.

Divinæ scripturæ ac traditiones fontes sunt dogmatum fidei, divinique iuris; at cum homines, quos Paulus *subversos*, Princeps vero Apostolorum *instabiles & indoctos* appellat, genuinos hosce fontes pravis opinionibus inficere conarentur, atque ad *suam ipsorum perditionem depravare*; (1) necesse fuit, ut Ecclesia, quæ divini depositi custos est, suam in iis vindicandis, pureque conservandis auctoritatem & potestatem exereret; quemadmodum nullo non tempore exercuit. Ac sacrosancta Tridentina Synodus *fontem omnis ac salutaris veritatis, Et morum disciplinæ contineri affirmat in libris scriptis, Et sine scripto traditionibus*; unde omnes intelligant, quibus *potissimum testimoniis ac præsiidiis in confirmandis dogmatibus Et instaurandis in Ecclesia moribus esset usura.* De S. scripturis sequentia maxime statuit: (2)

(a) Posita, ut dixi, atque asseverata verbi divini scripti existentia *Canonem* librorum V. ac N. T. adscribit, *ne*

sui dubitatio suboriri possit, quinam sint, qui ad ipsa Synodo suscipiantur. additque: Siquis autem libros ipsos integros cum omnibus suis partibus, prout in Ecclesia catholica legi consueverunt, Et in veteri vulgata latina editione habentur, pro sacris, Et canonicis non susceperit: Anathema sit.

(b) Deinde de versione atque editione sacrarum Scripturarum ita decernit: Eadem sacrosancta Synodus considerans, non parvam utilitatis accedere posse Ecclesie Dei, si omnibus latinis editionibus, quae circumferantur, sanctorum librorum, quoniam pro authentica habenda sit, iunotescat; statuit, Et declarat, ut haec ipsa, vetus Et vulgata editio, quae longo tot saeculorum usque in ipsa Ecclesia probata est, in publicis lectionibus, disputationibus, praedicationibus, Et expositionibus pro authentica habeatur; Et ut nemo illam reicere quovis pretextu audeat, vel praesumat.

(c) Sed nihil aequè necessarium est, quam ut hominum dissolutum, ac doctrinae laudem ambientium licentia in rebus sacris & sacrarum Scripturarum interpretatione legitima potestate coerceretur. Ad coercenda petulantia ingenia decernit (SS. Synodus) ut nemo suae prudentiae inimicus, in rebus fidei Et morum, ad aedificationem doctrinae christianae pertinentium, sacram Scripturam ad suos sensus contorquens, contra eum sensum, quem tenuit, Et tenet sancta Mater Ecclesia, cuius est iudicare de vero sensu Et interpretatione Scripturarum sanctorum, aut etiam contra unanimem consensum Patrum, ipsam Scripturam sacram interpretari audeat; etiamsi inanis motu interpretationes nullo unquam tempore in lucem edendae forent. Idem exprimit Professio Tridentina fidei a Pio IV. edita. Addit S. Synodus saluberrimas cautiones ac regulas contra auctores & impressores librorum de rebus sacris, qui putant sibi licere, quidquid libet; quae quidem pestis Lutheri tempore dictum in modum diffusa, nostra iterum vetate invaluit.

(d) Scripturae sacrae omni sane veneratione dignissimae non modo contra errores fidei, verumque, verum alia etiam genera impietatis defendendae erant Ecclesiae auctoritate. Unde eadem S. Synodus temeritatem illam reprimere volens, qua ad profana quaeque conver-

tuntur.

tantur, & torquentur verba & sententia sacrae scripturae, ad scurrilia scilicet, fabulosa, vana, adulationes, detractiones, superstitiones, impias & diabolicas incantationes, divinationes, sortes, libellos etiam, famosos; mandat & praecipit ad tollendam huiusmodi irreverentiam & contemptum, ne de cetero quispiam quomodo libet verba scripturae sacrae ad haec & similia audeat usurpare; ut omnes huius generis homines, temeratores & violatores verbi Dei, iuris & arbitrii poenis per Episcopos coerceantur.

(e) Superest, ut, quid de lectione S. scripturarum, qua multi in perniciem suam aliorumque usi iam sunt, Ecclesia pro potestate sua divinitus concessa statuerit, indicemus. Anno 1562: die 26. Febr. S. Synodus Sess. XVIII. quae erat secunda sub Pio IV. in hunc modum edixit: *Cum omnium primum animadverterit (S. Synodus) hoc tempore suspectorum ac perniciosorum librorum, quibus doctrina impura continetur, & longe lateque diffunditur, numerum nimis excrescisse; - censuit, ut delecti ad hanc disquisitionem Patres de censuris librisque, quid facto opus esset, diligenter considerarent, atque etiam ad eandem sanctam synodum suo tempore referrent. Cum deinde huic operi ab iis, qui delecti fuerant, extrema manus fuisset imposita, nec tamen ob librorum varietatem & multitudinem distincte & commode posset a S. Synodo diiudicari; praecipit, a. 1563, die 4. Dec. ut, quidquid ab illis praestitum est, Sanctissimo Romano Pontifici exhibeatur: ut eius iudicio atque auctoritate terminetur, & evulgetur.* (3)

(f) Anno dein 1564. die 24. Martii Pius IV. Indicem librorum prohibitorum cum certis ac saluberrimis regulis edidit; in his regula IV. ita habet: *Cum experimento manifestum sit, si sacra Biblia vulgari lingua, passim sine discrimine permittantur, plus inde ob hominum temeritatem detrimenti, quam utilitatis oriri, huc in parte iudicio Episcopi, aut Inquisitoris stetur, ut cum consilio parochi vel confessorii Bibliorum a catholicis Auctoribus versorum, lectionem in vulgari lingua eis concedere possint, quos intellexerint, ex huiusmodi lectione, non damnum, sed fidei atque pietatis augmentum capere posse; quam facultatem in scri-*

ptis habeant. Qui autem absque facultate eas legere, seu habere præsumjerit, nisi prius Bibliis ordinario redditis, peccatorum absolutionem percipere non possit. Aduntur quædam de Bibliopolis & Regularibus.

(g) Facultatem Episcoporum, Inquisitorum, & Regularium Superiorum restrinxerat Clemens P. VIII. edito decreto a. 1585. die 5. Ian. Sed in indice recognito atque edito a. 1748. sub Benedicto XIV. extat additio: *Quodsi huiusmodi Bibliorum versiones vulgari lingua fuerint ab apostolica sede approbatae, aut editæ cum annotationibus desumptis ex sanctis Ecclesiæ Patribus, vel ex doctis, catholicisque viris, conceduntur.* Decret. Sacr. Congr. Ind. 13. Iun. 1757.

(1) II. Petr. III. 16.

(2) SS. concil. Trid. Sess. IV.

(3) Ib. Sess. XXV. Decret. de Indice Libr.

§. CCCLXXIII.

Pro tuenda divinarum traditionum vi & auctoritate contra veteres iam Hæreticos depugnare debuit Ecclesia; litem enim de illis iam intenterant Ariani, (1) dein Pelagiani, Nestoriani quoque, ut meminit concilium Ephesinum, aliique. Duplex de illis videtur quæstio moveri posse; *prima est iuris quæstio*, anne, si veræ ac genuinæ extent traditiones, pari cum scripturis auctoritate gaudeant; quæ res difficultatem non habet, etsi nonnulli subdubitare visi sint. (2) Altera est *quæstio facti*, sed divini, quæ proinde ad ius quoque divinum positivum referri debet, utrumne extent re ipsa traditiones divinæ. SS. concilium Tridentinum geminum confessio-

fessionis fidei fundamentum posuit, libros scriptos, ac sine scripto traditiones; ac duo decidit:

(a) Extare re ipsa divinas traditiones: SS. Synodus - perspiciens hanc veritatem & disciplinam contineri in libris scriptis; & sine scripto, traditionibus, quæ ipsius Christi ore ab Apostolis acceptæ, aut ab ipsis Apostolis spiritu sancto dictante quasi per manus traditæ ad nos usque pervenerunt.

(b) Alterum est: SS. Synodus - - omnes libros tam V. quam N. Testamenti - - nec non traditiones ipsas, tum ad fidem, tum ad mœurs pertinentes, tanquam vel orationibus a Christo, vel a Spiritu sancto dictatas, & cont. nra successione in Ecclesia catholica conservatas, pari pietatis assensu ac reverentia suscipit, & veneratur. - - Qui libros ipsos integros - - pro sacris & canonicis non susceperit; & traditiones prædictas sciens & prudens contemserit, anathema sit. (3)

(1) S. Augustin. L. I. contra Maxim.

(2) Pallavic. Hist. Conc. Trid. P. I. L. VI. C. XIV. n. 3.

(3) SS. Con. Trid. Sess. IV. Auctor Principiorum Iuris Publici Eccles. ait, Synodum Tridentinam in diversis capitulis ad Traditionem provocasse, nempe Sess. VI. C. 8. Sess. XIII. C. 8. Sess. XIV. C. 1. Sess. XXII. C. 4. & 9. Recte id quidem. Sed addit: ipsa operis arduitas vetuit, quo minus a Patribus concilii exhiberetur completus omnium traditionum catalogus, discernens traditiones genuinas a spuris, atque ob id nimium in petendo fuisse Molinæum, qui indicem omnium traditionum postulasset; cum hic duorum mensium spatio confici haud potuerit. Sed totum id nugatorium est. Novit sane Ecclesia, quæ dogmata, quove sensu amplectatur; at opus non est, ut omnia, quæ excoqui possunt, errorum deliramenta, omnes conclusiones falsas, pravæ verbi divini interpretationes, & ineptas dogmatum explicationes noscat. Siquæ hæreses erumpant, quas condemnari necesse sit, eas condemnabit tanquam sacræ traditioni contrarias; ut proinde sacrarum traditionum tam parum numerus iniri possit, ac oppositorum fidei errorum, aut falsarum ex fidei capitibus deductarum conclusionum. Ob quam causam necesse fuit, ut salva fide apostolica fidei symbola aliis atque aliis addita-

mentis

mentis & declarationibus, aucta proferri debuerint; de quibus symbolis deinceps dicendum est.

§. CCCLXXIV.

Depositum fidei, doctrinæque cœlestis Pastoribus Ecclesiæ a Christo creditum est: hos prædicare iussit, eosque audiendi obligationem imposuit fidelibus: *Hi nobis verbum locuti sunt*, inquit S. Damascanus, *non homines laici*. Iisdem adfuturum se Christus promisit usque ad consummationem seculi: neque portæ inferi contra Ecclesiam prævalebunt; quia supra petram ædificata est. Hanc potestatem Pastores nullo non tempore exercuerunt inspiciendo, & examinando doctrinas de rebus sacris, iudicando, approbando, condemnando & ipsas doctrinas & Doctores, ferendo leges, præscribendo professionem catholicæ fidei, prohibendo libros, quæque sunt sexcenta istius generis. Huc ergo referuntur

- (a) *Symbola fidei*, seu breves summulæ præcipuorum fidei articulorum auctoritate Pastorum Ecclesiæ confectæ, hærelibus oppositæ, fidelibus præscriptæ. Sex omnino sunt celebriora. I. Symbolum Apostolorum. II. concilii Nicæni, quo magis declaratur divinitas Iesu Christi contra Arianos. III. concilii Constantinopolitani I. IV. S. Athanasii vel alterius doctoris catholici; non tam per modum professionis fidei, quam doctrinæ & instructionis compositum; quia tamen *integram fidei veritatem eius doctrina breviter continet, auctoritate summi Pontificis est recepta, ut quasi regula fidei habeatur.* (1) Eius initium est hoc: *Quicumque vult salvus esse, ante omnia opus est, ut teneat catholicam fidem.* V. concilii Lateranensis IV. sub Innocentio III. quo clarius explicatur mysterium SS. Trinitatis. VI. concilii Tridentini, cuius formula eadem est cum Constantinopolitano symbolo, nisi quod de-
- clara-

clarationes habeat adiunctas contra errores recentium Sectarum. Huic professioni quosdam articulos pro Græcis adiunxit Gregorius XIII. ex concilio Florentino depromptos. (2) Symbolorum usus, publica que fidei professio non modo fidelibus præscripta est, sed ipsa concilia œcumenica, quæ in causis fidei post Nicænum habita sunt, eorum quodpiam tanquam pro fundamento suæ confessionis posuerunt. (3)

(b) Librorum ac Scriptorum censura, approbatio, condemnatio ita propria est Pastorum Ecclesiæ, ut ipso potestatis suæ usu ac perpetua praxi ostenderit, sibi competere auctoritatem iudicandi de sensu propositionum ac doctrinæ, qui ex Scriptorum toto libro, & doctrinæ contextu, ac sensu scriptis expresso eruitur, indeque definiendi, isne sensus ab auctore intentus orthodoxus, an heterodoxus sit. Id, quod pluribus verbis demonstrari a Theologis solet.

(c) Ea, quæ indicavimus exercitia potestatis, sacræ non modo ad dogmata fidei, sed etiam ad doctrinam morum, & ius divinum positivum declarandum pertinent, & conservandæ Sanctitati Ecclesiæ omnino necessaria sunt.

(1) S. Thomas 2. 2. q. 1. a. 10. ad 3.

(2) Gregor. XIII. Constitut. 43. *Credo etiam, suscipio atque profiteor ea omnia, quæ sacra œcumenica Synodus Florentina super unione occidentalis & orientalis Ecclesiæ definiit & declaravit* - - vid. §. CCCXLII.

(3) Concil. Trid. Sess. III.

§. CCCLXXV.

Modus, quo Pastores Ecclesiæ potestatem iudicariam & legislativam exercent in tuenda doctrina fidei, ac morum, non idem perpetuo observatur; neque etiam necesse est, omnia statim definiri, approbari vel condemnari. Exempla varii procedendi modi istiusmodi sunt.

(a)

- (a) Extant in Iure canonico capitula nonnulla, in quibus Pontifices de proposita quæstione in utramque partem disputant, ac quid ipsi amplectantur præ ceteris, docent. Sic Innocentius ait: *Inter opiniones prædictas illa probabilior iudicatur, quæ asserit, aquam cum vino in sanguinem transmutari.* (1)
- (b) Aliquando scholarum contentiones imposito utrique parti silentio supprimuntur, aut utrique suam tuendi opinionem facultas datur, sic tamen, ut a censuris mutuo iaciendis abstineant.
- (c) Cum reprobanda doctrina, ea fere *qualificari*, id est, certæ censuræ qualitate solet affici, uti quod sit hæretica, hæresi proxima, hæresin sapiens, schismatica, erronea, blasphema, impia, scandalosa, piarum aurium offensiva, male sonans, simplicium seductiva, temeraria, periculosa, falsa &c. ubi contingere potest, ut plures istiusmodi notæ eidem propositioni inurantur. Hæc qualificatio aliquando est categorica, præcisa, ac specifica; dum nempe sua cuique damnatæ thesi censura imponitur: aliquando *cumulativa*, cum multæ propositiones una enumeratæ proscribuntur velut *respective* hæreticæ, scandalosæ &c. Hoc modo processit Ioannes XXII. a. 1317. contra Fraticellos, quorum opiniones alias dixit *hæreticas*, alias *insensatas*, alias *fabulosas*. (2)
- (d) Quando quidquam ultimato definitur legitima auctoritate tanquam fide divina tenendum, id ita fieri solet, ut assensus internus fidelium exigatur, iique non modo aliter docere vel loqui, sed etiam aliter *sentire* prohibeantur; nec dubium est, quin in hypothese institutæ a Christo Ecclesiæ, ac concessæ eidem potestatis declarandi, proponendique ius divinum, is assensus internus ex obligatione naturali præstandus sit. (3)

(1) C. cum Marthæ. 6. §. 1. de celebratione Missarum. Benedictus XIV. T. I. Bullar. const. 113. *data ad Archiepiscopum S. Dominici in Hispaniola profitetur, se differendo doctorem duntaxat privatum agere velle. Et si autem ea res ad ius humanum, non divinum spectarit, tamen annotare iuvat, quæ ibidem §. 41. in fine subnectit; Hactenus, inquit,*

quod, fraternitati tuæ satisfacere studuimus - - meram gerentes in hac epistola - - privati doctoris personam. Nunc demum epistolæ nostræ finem facientes, supremi Pastoris partes resumimus, ut apostolicam Benedictionem impertiamur, utque præterea te admoneamus, quod, cum ea, quæ ad Nos scripsisti, a Iusto Henningio Boehmero (quamvis nullam de eo mentionem feceris) sis mutuatus; - - sicuti laudabilis foret industria tua, si eo auctore usus esses ad venerabiles Ecclesiæ catholicæ doctrinas illustrandas, aut si ipsum in iis, in quibus Nobis adversatur, confutare aggressus esses; ita reprehensioni te obnoxium fecisti; dum illius opus perlegere, atque etiam tacitus transcribere ausus es, ut ad impugnandas canonicæ Iurisprudentiæ sententias inter orthodoxos communiter receptas, instructor accederes. *Similia caderent in eum, qui pastoralibus literis Febronianas principiorum faeces ab ipsomet auctore reiectas inserere non dubitaret.*

(2) Conf. cit. Instructionem Pastoral. Archiepiscopi Parisiensis de turbis Galliæ N. 126. seq.

(3) *Famosus est conscientiæ casus, quæque contra silentium obsequiosum scripta & declarata sunt.* Conf. dicta in Iur. Nat. Privato de Autonomia §. LXXIV. (a)

§. CCCLXXVI.

Circa primarium, quod nunc explicavimus, causarum ecclesiasticarum genus, quale est doctrina fidei, ac morum, quæque aliâ divini sunt iuris, quomodo versetur eminens Vicarii Christi, dein aliorum etiam Episcoporum divinitus instituta potestas, modo explicandum est; denique nec prætermittendum, quæ in istis negotiis advocatorum Ecclesiæ, Politicorum nempe Principum sit facultas & obligatio. Vicarii Christi, Romanique Pontificis in tuenda fide, ac quæ divini sunt iuris, custodiendis ac promovendis *præcipuas partes esse,*
nemo

nemo catholicorum negat; etsi non omnes expli-
cent, in quo præcipuarum in hac re partium, uti
loquuntur, ratio ac vis consistat. Quæ ad solitariam
Romanorum Pontificum infallibilitatem spectant,
cum ea Theologi sibi dudum vindicarint, a me con-
trectanda non sunt. Tria animadvertam, ab insti-
tuto meo non aliena.

(a) Cum vi divinæ promissionis neque ædificium Eccle-
siæ sine fundamento, neque pastor sine grege sit, &
obligatio confirmandi fratres Petro ac successoribus
imponi a Christo non potuerit, nisi preces suas, ne
eorum fides deficeret, a divino Patre exauditas pro
sua reverentia fuisse, nosset; ægre concipi potest,
quomodo ea *solitaria* nuncupari infallibilitas possit,
cum ex vi systematis hierarchici inter ædificium ac
fundamentum, inter pastorem ac gregem perpetua,
eaque viva sit communicatio & connexio.

(b) Si præteritorum temporum memoriam repetamus,
certissimum illud est, quod Episcopi quidem Ægypti
a. 433. ad Xystum P. III. scripserunt: *Olim si quidem
sæpius iam ex Alexandria huiusmodi hæreticis Zizaniis
insurgentibus suffecit Vestra Apostolica sedes per uni-
versum tempus illud ad mendacium convincendum, im-
pietatemque reprimendam.* (1)

(c) Unde iure reprobata est inanissima assertio, qua non-
nulli contra Romanam Cathedram hac in controversia
debellatum esse, insolentius quam verius gloriantur:
*Futilis & toties convulsa est assertio de Romani Pon-
tificis supra concilium œcumenicum auctoritate, atque
in fidei quæstionibus decernendis infallibilitate.* (2)

(1) Idque exemplis confirmant Eutherus Thyansenis
Episcopus & Helladius Tarsensis in Epist. IV. ad Xystum
III. Constant. col. 1246.

(2) Prop. 29. inter damnatas ab Alexandro P. VIII. a.
1690. die 7. Dec. Dicunt, *definitionem pontificiam ex se eam
vim habere, ut provisorie illi obsequendum sit, saltem non
dogma-*

dogmatizando contrarium, quamdiu non reclamatur Ecclesia. At quomodo Ecclesia reclamare poterit, si nemini particulari liceat dogmatizare contrarium?

§. CCCLXXVII.

Episcoporum maximam esse debere in conservanda fidei morumque puritate curam, & auctoritatem, vel inde patet, quod saluti eius gregis, in quo positi sunt a Spiritu sancto, nihil præ fidei integritate ac puritate magis necessarium sit. Considerantur iidem vel collectim instar unius *Corporis, Capiti Ecclesiæ*, nempe Vicario Iesu Christi *adhærentis*; ac tum sive uno loco congregati sint, sive per suas quisque sedes dispersi, immota eorundem in definiendis controversiis auctoritas est & potestas. Unde Iustinus Febronius comment. in suam retractionem rectissime statuit Posit. XV. *Hæresis Lutheri iam ante Concilium Tridentinum, præeunte Leone X. Pontif. Max. ab Ecclesia irrevocabiler damnata fuit.* Et Posit. XVII. *Constitutioni Unigenitus, ut dogmatico sanctæ Sedis & universalis Ecclesiæ decreto, omnimoda ab omnibus obedientia debetur.* Si singuli considerentur Episcopi, omnem pro defensione fidei ac divini iuris potestatem exerunt, inspectoriam, legislatariam, iudiciariam, eum nempe in finem, ut unitatem conservent; ob quam ipsam causam ad unitatis centrum referunt, quæ ambigua & maioris disceptationis videntur, exemplo S. Petri Chrysologi Episcopi Ravennatis ita scribentis ad Eutychem

Zallinger Ius Eccl. Publ.   C c c   Pres-

Presbyterum: *In omnibus hortamus te, frater honorabilis, ut his, quæ a beatissimo Papa Romanæ civitatis scripta sunt, obedienter attendas: quoniam beatus Petrus, qui in propria sede & vivit, & præsidet, præstat quærentibus fidei veritatem. Nos enim pro studio pacis & fidei extra consensum Romanæ civitatis Episcopi causas fidei audire non possumus.* (1) Ceterum errores, qui vel antea ab Ecclesia damnati sunt, vel apertam hæresin sapiunt, sua ipsorum auctoritate proscribunt Episcopi, atque in defensores eorundem canonicis poenis animadvertunt: in gliscentes vero de novo inquirunt, omnique vi novitati doctrinæ ac perturbationi gregis obsistunt. Bina proferam episcopalis studii ac libertatis pro tuenda doctrinæ puritate exempla.

(a) Memorabilis est tum exprobratio data a Christo Angelo, seu Episcopo Pergami, & Angelo Thyatiræ; (2) tum laus tributa Angelo Ephesi. (3) De S. Polycarpo antiquissimus Irenæus ita refert: *Sunt, qui audierunt eum (Polycarpum) dicentem, quoniam Ioannes Domini discipulus in Epheso iens lavari, cum vidisset intus Cerinthum, exilierit de balneo non lotus: dicens, quod timeat, ne balneum concidat, cum intus esset Cerinthus inimicus veritatis. Et ipse autem Polycarpus, Marcioni aliquando occurrenti sibi & dicenti: cognosce nos, respondit, cognosco te primogenitum Satanæ. Tantum Apostoli & horum discipuli habuerunt timorem, ut neque verbo tenus communicarent alicui eorum, qui adulteraverant veritatem: quemadmodum & Paulus ait: hæreticum autem hominem post unam correptionem devota, sciens, quoniam perversus est, qui est talis, & a semetipso damnatus. Ita Irenæus.* (4)

(b) Episcopalis libertatis in causa religionis illustria multa exempla recenset illustr. Archiepiscopus de Beaumont in

in citata instructione de turbis Galliae, ipse factus exemplum nihil cedens antiquis Ecclesiae Hierarchis. In his S. Ambrosium refert his verbis ad Theodosium scribentem: *Nihil in Sacerdote tam periculosum est apud Deum, tam turpe apud homines, quam quod sentiat, non libere denunciare: siquidem scriptum est: loquebar de testimoniis tuis in conspectu Regum, & non confundebam. Clementiae tuae displicere debet Sacerdotis silentium, libertas placere. Nam silentii mei periculo involveris, libertatis bono iuvaris - - in causa Dei quem audies, si Sacerdotem non audias? - - quis tibi verum audebit dicere, si Sacerdos non audeat?* (5)

(1) Hæc epistola, quæ data est A. 449. continetur inter epistolas S. Leonis M. n. 25. edit. Venet.

(2) Apoc. II. 14. 15. 20.

(3) Ibid. v. 6.

(4) Contra Hæreses L. III. c. 3.

(5) Cit. Instructio Pastoral. n. 72. S. Ambros. Epist. 40.

§. CCCLXXVIII.

De Advocatorum Ecclesiae in tuenda fide, atque executione eorum, quæ divini iuris sunt, obligationibus, satis, ut opinor, ex iis constat, quæ superius demonstrata sunt. Fatentur ipsimet, nullum penes se ius esse, iudicandi de fide, decernendi aut definiendi quidquam; cum nihil iuris ad id acceperint a Deo, neque in pastorum, sed ovium numero sint. Totum hoc negotium, quo conservandæ divinæ fidei homines satagunt, non ab hominum sapientia aut virtute, sed ab assistentia Spiritus sancti, & Christi promissis pendet. Ea assistentia ac promissa non ad laicos, sed Hierarchas

Ecclesiæ pertinent. Igitur neque illorum probitas, aut sapientia humana potestatem dat iudicandi de fide, neque istorum improbitas aut ruditas datam potestatem auferre & promissa Christi frustrari potest.

(1) Sed inquirunt:

(a) *Principis est, impedire turbas ex diffidiis religionis enascentes.* Recte id quidem; coerceat igitur non sacrosancta Ecclesiæ iura divinitus concessa, sed homines protervos, & refractarios, qui ea turbare iura non verentur. Si id norint homines improbi, turbarum obtentu cessandum esse a prædicanda orthodoxa veritate, nunquam non turbæ existent; cum nunquam desint, quibus veritas catholica odio est. Atque id prænoscens divinus Servator contra omnes turbas ac turbatores præmuniit evangelicæ veritatis præcones.

(b) *Princeps silentium imponere utrique litigantium parti in causa religionis potest, ita nimirum, ut partem utramque ad forum competens, & tribunal Ecclesiæ amandet; neque ea silentii lege promulgandæ veritati iam compertæ ac definitæ obsit.* Duo extant de hac re decreta Regum Galliæ, unum editum A. 1720., quo distincte declarat Rex, articulum quintum legis præcedentis (de impositione silentii) sic fore executioni mandandum, quin sub prætextu silentii a se impositi prohiberi vi suæ intentionis possint Archiepiscopi & Episcopi ab instructione Clericorum & Fidelium suæ curæ commissorum circa obligationem se submittendi ad Bullam Unigenitus. Alterum, quod emanavit A. 1756. die 13. Decembr. in hanc sententiam: „Nolumus tamen rigorosum silentium a nostris declarationibus præscriptum, quod inviolabiliter observari volumus, sic intelligi, ut præiudicare possit iuri Archiepiscoporum & Episcoporum instruendi Clericos & populos suæ curæ concreditos.

(c) *Dicunt, invalescentibus de religione turbis penes Principem esse, legem interimisticam & provisoriam dictare.* Vid. cit. Instructionem pastorem Archiepiscopi de Beaumont. N. 74. & 75. de *Ekthesi* Heraclii Imperatoris & *Typo* Constantis, de libello *Interim* Con-

confer Masenium in Vita Caroli V. & Ferdinandi I. Imp. L. VII. N. 48. & 49.

(1) Distincte omnia hæc expressa sunt a Basilio Imp. in VIII. Synodo generali apud Harduin Concil. T. V. p. 920. 921.

C A P U T VIII.

Post causas fidei eiusque Unitatis conservandæ nihil statum publicum Ecclesiæ propius attingit, quam Unitas caritatis & communionis.

ARGUMENTUM.

§. CCCLXXIX. *Unitas caritatis, & communionis necessaria. CCCLXXX. Tollitur per schisma: CCCLXXXI. quales fuit Novatiani. CCC-* LXXXII. *Et per excommunicationem. CCCLXXXIII. Iura Pontificis, Episcoporum, Principum pro conservanda Unione.*

§. CCCLXXIX.

Si Christi Sponsa ab adulteris, & vera Ecclesia a sectis per notas discernitur, necesse est, ut visibiles sint notæ, quemadmodum vera Ecclesia visibilis est. In his notis eminent Unitas Ecclesiæ, eaque duplex, nempe unitas fidei, & unitas caritatis seu communionis; quia membra corporis mystici non tantum consensione fidei, sed etiam participatione eorundem Sacramentorum, & vinculo communis imperii in unitatem, atque in unum corpus, vel unum regnum compingi & contineri ex voluntate Christi debent. Ex hoc enim suos *cognosci* discipulos voluit, *si dilectionem habuerint ad invicem.*

(1) Notam ergo visibilem suæ Ecclesiæ dilectionem

posuit, quæ proin in sola interna caritate non consistit. Hæc caritatis lex & necessitas perpetuo obiciebatur iis, qui a subiectione erga Episcopos, & a communione eorum, qui Episcopis adhærebant, atque imprimis ab obedientia erga Vicarium Christi se scinderent, & segregarent, & privatos coetus cogerent, & sacramenta ita separati administrarent: quæ quidem nihil iisdem ad vitam proficere censebantur, nisi in catholica communione essent percepta. Atque huc ea referenda est, *Communio Sanctorum*, quam in symbolo apostolico profiteamur; a qua recedendi nulla unquam legitima, satisque iusta causa suppetere inde a primis Ecclesiæ temporibus credebatur. (2) Porro si hæc communio, & communionis, ac caritatis unitas Ecclesiæ propria, atque ex institutione Christi necessaria est; erit eadem etiam singulorum Fidelium propria, & singulis necessaria ad salutem. Quapropter explicandum est, in quo ea visibilis unitas sita sit, & quomodo a singulis teneri possit, ac debeat; neque enim singuli cum Romano Pontifice, ac ne cum Episcopo quidem suo proxime communicare possunt.

(a) *Ecclesia est plebs sacerdoti suo coadunata, & Pastori suo grex adhærens*, inquit S. Cyprianus. (3) Si Ecclesiæ nomine singulas parochias intelligas, plebs singularum parochiarum adhæret in rebus divinis parochi, nempe Sacerdoti & Pastori suo: singuli plebium Sacerdotes & Pastores Episcopo tanquam capiti aut centro, in quo coniunguntur, atque uniuntur in negotio religionis. (4)

(b)

(b) Porro Episcopi univervi orbis in rebus & negotiis ad religionem pertinentibus coniunguntur, & uniuntur cum Romano Pontifice aut per se ipsos proxime, aut per Metropolitanos, atque hi ipsi Metropolitaniani cum eodem Romano Pontifice coniunguntur, & uniuntur aut per se ipsos proxime aut per Exarchos, Primates vel Patriarchas, qui cum eodem tanquam communi unitatis centro proxime & immediate coniuncti & uniti sunt. Sic ergo unitas a Christo instituta in particularibus Ecclesiis oritur ab uno *Episcopo* unitatis earundem centro; & unitas universalis Ecclesiae oritur a *Romano Pontifice* catholicæ unitatis & communionis centro, quocum omnes particularium Ecclesiarum Episcopi cum suis eulisque membris coniunguntur, & uniuntur.

(c) Hæc vis compingendæ catholicæ unitatis & communionis in Romano Pontifice tanquam communi centro ad Primatum eiusdem Pontificis referenda est. Hunc enim unitatis finem Primatus habet. Porro Primatus in persona Romani Pontificis tanquam in subiecto inhæret: ergo etiam ea vis compingendæ catholicæ unitatis & communionis in persona Romani Pontificis tanquam in subiecto inhæret. Nihil ergo dicunt, sed sibi met contradicunt, qui se Cathedræ S. Petri & apostolicæ Sedi adhærere profitentur, quando iidem a persona Romani Pontificis eiusque auctoritate, & imperio sese segregant; hoc enim dicere, cuius refractario & contumaci licebit; uti si quis iussa ac leges Imperantis civilis spernens & conculcans se maiestatem civitatis revereri, eique subiectum esse dicat.

(d) Siquis inferior Magistratus aut Provinciæ Præses a summo Imperante deficiat, subditi eiusdem provinciæ non Magistratui, aut Præfidi, sed summo Imperanti adhærere necessum habent; ita si quis particularis Ecclesiae Antistes a fide aut subiectione deficiat Romani Pontificis, in quo aliarum orbis Ecclesiarum communio & communicatio quodammodo concentratur, non particulari Antistiti, sed communioni orbis & communionis centro adhærendum est; id quod S. Cyprianus distincte docet; *nec sibi plebs blandiatur, inquiens, quasi immunis esse a contagio delicti possit,*

eum Sacerdote peccatore communicans, & ad iniustum atque illicitum Præpositi sui episcopatum consensum suum commodans; quando per Osee Prophetam comminetur, & dicat divina censura: Sacrificia eorum tanquam panis luctus, omnes, qui manducant ea, contaminantur, docens scilicet, & ostendens, omnes omnino ad peccatum constringi, qui fuerint profani, & iniusti Sacerdotis sacrificia contaminati - - - Etsi aliqui de Collegis nostris extiterint, qui deificam disciplinam negligendam putant, & cum Basilide & Martiale temere communicant, conturbare fidem nostram res ista non debet - - adhortamur, ne vos cum profanis & maculatis Sacerdotibus communicatione sacrilega miscëatis. (5) Nimirum nullo unquam tempore ab Ecclesia Christi deficiendum est: atqui ubi Petrus, ibi Ecclesia, inquit Ambrosius. (6) Et quemadmodum tota ædificatio, ita singulæ partes firmitatem suam a fundamento habent, ex Christi institutione, ut exortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere. (7)

(1) Ioan. XIII. 35.

(2) S. Augustinus. L. III. contra epist. Parmeniani. c. 5. prope finem, nulla est, inquit, securitas unitatis, nisi ex promissis Dei Ecclesia declarata, quæ super montem constituta abscondi non potest: & ideo necesse est, ut omnibus terrarum partibus nota sit. Inconcussum igitur, firmissimumque teneamus, nullos honos ab ea se posse dividere.

(3) Epist. LXIX.

(4) Hoc sit vestrum studium, inquit S. Ignatius M. ad Magnesianos, in Dei concordia omnia agere, Episcopo præfidente Dei loco, & Presbyteris loco Senatus apostolici. & ad Smyrnenses: sine Episcopo nemo quidquam faciat eorum, quæ ad Ecclesiam spectant.

(5) S. Cyprian. Epist. LXVIII. ad Clerum & plebes in Hispania, de Basilide & Martiale.

(6) S. Ambros. Enarrat in Psalm. XL.

(7) Epist. 10. edit. Venet. olim 89.

§. CCCLXXX.

Unitas fidei per hæresin tollitur, quæ est *error voluntarius, quem homo baptizatus pertinaciter tenet contra aliquam veritatem fidei catholicæ*. At unitas caritatis & communionis tollitur per schisma, & excommunicationem. *Schisma est separatio a corpore Ecclesiæ, orta ex superbia membrorum, auctoritati eius se submittere recusantium, in articulis ad unitatem eius conservandam necessariis*. Unde Augustinus schismaticum esse dicit *sacrilega discessione*, hæreticum *sacrilego dogmate*: nihilominus schisma aut filia est, aut paulo post mater futura hæreseos. In-feres

- (a) Schismaticum efficit tum superba secessio ab obedientia proprii Episcopi in communione catholica consistentis, (1) tum ac præcipue separatio a communi caritatis ac communionis centro, Romano Pontifice. (2)
- (b) Diffensiones ac scissuræ inter Episcopos de eadem sede contententes, late dici possunt schismata. Quamdiu enim neutra pars ab unitate & communione Romanæ sedis avellitur, neutra censetur separata ab Ecclesia catholica, quæ ibi est, ubi est Petrus.
- (c) Quando ad Romanam Ecclesiam duo Papæ ita eliguntur, ut non constet universali Ecclesiæ, uter secundum canonicas sanctiones & legitime electus sit; tum quidem neutri interim adhærendum est, sed cuiusvis studendum, ut sub obedientia Episcopi membrum Ecclesiæ maneat, ac veneretur caput eius Christum, donec Ecclesia pro potestate a Christo accepta designandi caput visibile, illud designarit. (3) Quodsi plurimum Papparum suos quisque in orbe catholico adhærentes numerat, vero schismate eandem divisam esse, dubitari non potest. Id contigit seculo XIV.

circa annum 1378. quando duo se gerebant pro legitime electis Pontificibus Urbanus VI. Romæ, Clemens VII. appellatus Avenione; qui mutuis sese, & adhærentes anathematis mactabant.

(d) Fieri potest, ut quisquam non ipse se separet ab unitate Ecclesiæ & communione capitis eiusdem, sed ab ea præcisus sit per excommunicationis sententiam, aut iis in locis & circumstantiis degat, in quibus summus Pontifex ei communionem aliqua de causa neget; ac tum si ita præcisus ab unitate & communione nihil curat magnopere, ut in unitatem & communionem recipiatur; censendus est eam separationem ex propria contumacia approbare, atque implicite velle schisma; ob quam causam velut Schismaticus iure habendus erit.

(e) Si vero unitatem & communionem modis omnibus quærat, nec obtinere possit; tum vel impedimentum, quod obstat, ob eius culpam non tollitur; ac non excusabitur, eritque eius contumaciæ, qua impedimentum tollere abnuit, tribuenda separatio, quæ idcirco schismatis malitiam involvet. Secus dicendum, si interiectum impedimentum ipsius culpa careat; tum vero, si contumeliam & iniuriam suam sapientissime pro Ecclesiæ pace tulerit, neque ulla novitates vel schismatis vel hæresis molitus fuerit, docebit homines, quam vero affectu, & quanta sinceritate caritatis Deo servendum sit, ut inquit S. Augustinus, addens: talium virorum propositum est, aut sedatis remeare turbinibus, aut si id non sinantur, vel eadem tempestate perseverante, vel ne suo reditu talis aut sævior oriatur, tenent voluntatem consulendi etiam eis ipsis, quorum motibus, perturbationibusque cesserunt, sine ulla conventiculorum segregatione usque ad mortem defendentes, & testimonio iuvantes eam fidem, quam in Ecclesia catholica prædicari sciunt. Hos coronat in occulto Pater, in occulto videns. (4)

(f) Externa communionis & caritatis unitas singulorum membrorum cum corpore Ecclesiæ eiusque visibili capite, est necessaria, ut, quæ sit vera Christi Ecclesia inter varias sectas & societates, æque id nomen iactitantes discernatur; quemadmodum supra anno-

annotavi. Quod autem Ecclesiæ visibili necessarium est actu, id etiam singulis eius membris ad salutem necessarium erit, adeo, ut cuique nitendum sit, ut eam communionem actu teneat. Quodsi ab ea non quadam culpa sua, sed aliunde impediatur, ipsius saluti non oberit, uti nempe contingit, quando *ministerium baptismi non contentus religionis, sed articulus necessitatis excludit.* (§) Tum quidem utroque casu satis est, ut is unitatem & communionem Ecclesiæ, qua actu caret, affectu teneat. Quamvis enim non sit in visibili unitate & corpore Ecclesiæ, unitate tamen spiritus est intus in ipsa Ecclesia, cui voto & caritate adhæret. (6)

(g) *Videant, inquit Petrus Ballerinius, (7) quam perperam sese nonnulli purgare eo nomine existiment, quod a communione sedis apostolicæ non se separarint: sed ab ipsa sede separati fuerint; dum hæc separatio ex eorum culpa originem duxit, & pertinacia ipsorum in causa est, ne in communionem recipiantur. Hac eadem ratione se a schismate defendere conati sunt plures recentiores hæretici, sicut olim eadem de causa sese studuerunt purgare inter ceteros antiquos hæreticos Montanistæ; cum se non exiisse de Ecclesia, sed ab ea invitos fuisse exclusos, atque communionem privatos, & exinde satis tutos præferbant.*

(1) Multa de schismate Corinthiorum contra Præpositos suos scribit S. Clemens I. in Epist. I. ad eosdem.

(2) *Perpicue S. Thomas 2. 2. q. 39. a. I. „Proprie, inquit, Schismatici dicuntur, qui propria sponte & intentione se ab unitate Ecclesiæ separant. - - Ecclesiæ autem unitas in duobus attenditur, scilicet in connexionione membrorum ad invicem seu communicatione, & iterum in ordine omnium membrorum ad unum caput. - - Hoc autem caput est Christus, cuius vicem in Ecclesia gerit summus Pontifex; & ideo schismatici dicuntur, qui subesse renuunt summo Pontifici, & qui membris Ecclesiæ ei subiectis communicare recusant.“*

(3) Suarez de Schismate Disp. 12. Sect. I.

(4) L. de vera Religione n. II.

(5)

(5) S. Augustin. L. IV. de Baptism. c. 22.

(6) Conf. S. Augustin. L. I. de Baptism. c. 17.

(7) De vi ac ratione Primatus Rom. Pontif. in Appendic. p. 7. p. 333.

§. CCCLXXXI.

Schismata ac scissiones, uti & hæreses, inde ab ortu disseminati evangelii extitere in Christi Ecclesia, uti nempe prædictum fuerat a divino Magistro. Ex antiquissimis Ecclesiæ temporibus mentionem meretur schisma *Novatianorum*, nomen trahens a Novatiano, qui seculo tertio a spe obtinendi Pontificatus deiectus, fautore Novato, obedientiæ S. Cornelii legitime electi Pontificis se quoque subduxit, & Episcopos Orientis & Occidentis ad eum deferendum sollicitavit. Ipse Cornelius in epistola ad Fabium Antiochenum Episcopum data a. 251. inter alia gravissimum Novatiani facinus narrat: *Oblationibus factis (pane & vino consecratis) portionem singulis dividens, dum eam tradit, miseros homines benedictionis loco iurare cogit, manus eius, qui portionem accepit, ambabus manibus suis comprehensas retinens, nec prius dimittens, quam iurati ista dixerint (ipsis enim utar illius verbis) iura mihi per corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi, te nunquam partes meas deferturum, nec ad Cornelium amplius esse rediturum. Et miser homo non prius gustat, quam sibi ipsi malum imprecatur sit; Et cum panem illum accipiens dicere debuisset: Amen; eius loco*

loco dicit: non revertar deinceps ad Cornelium. (1) De hoc schismate animadvertite:

(a) Antiqui tum Patres Schismaticos reliciebant eo potissimum ex capite, quod unus in Ecclesia catholica Episcopus esse debeat, & ab uno reliqui ita dimanarent, ut ad unum illum, tanquam exordium, fontem, radicem & originem unitatis iterum redirent, & in eo coniungerentur: *Ille ergo, (inquit S. Cornelius in eadem epistola de Novatiano) ille ergo Evangelii vindex ignorabat, unum Episcopum esse oportere in Ecclesia catholica* ¶ Similiter S. Cyprianus in epistola LII. de Cornelio & Novatiano loquens: *Cum post primum, ait, secundus esse non possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, non iam secundus ille, sed nullus est.*

(b) S. Cornelius in eadem epistola Novatianum ironice vocat, *Evangelii vindicem, novæ sectæ inventorem, & disciplinæ ecclesiasticæ, si Deo placet, propugnato-rem*; qui nimirum ipse Novatianus præclaros hosce titulos affectabat. Unde & Cyprianus Epist. XLI. de eodem eiusque affectis scribit: *Si se assertores Evangelii Christi esse confitentur, prius ad Ecclesiam revertantur.* En, inquit Constantius, quos imitantur ætatis nostræ novatores, qui cum ab avita fide discefferint, sese puri Evangelii vindices iactitare non verentur.

(c) Novatiani schismati mox hæresis adiuncta est, quam Eusebius a fraterna caritate abhorrentem & inhumanissimam, Hieronymus vero Cainam vocat; quia lapsus communionis ac pacis spem omnem ademit Novatianus.

(1) Constant in Epist. Rom. Pontif. p. 155.

§. CCCLXXXII.

Præter schisma a communione Ecclesiæ quoad fructum & suffragia, imo & a convictu fidelium exclu-

excludit *Excommunicatio*; qua poena uti nulla gravior, sic nec maior potestas est, quam qua reus excinditur ex societate fidelium, membrum inutile & noxium a mystico Christi corpore amputatur, atque is, qui coetum Sanctorum iam ingressus erat, ex Ecclesiae gremio in numerum ethnicorum & profanorum hominum detruditur. Eam potestatem exercuit Paulus in Corinthium incestuosum, in quem sententiam *condemnatoriam* protulit nomine & auctoritate Iesu Christi, ac publice congregatis Corinthiis, non ut consentirent ei sententiae, sed ut salubriter terrentur. *Medicinalis* tamen ea poena fuit, non in sempiternum interitum inflictâ, sed ut emendatione facta spiritus salvus esset in die Domini Nostri Iesu Christi. (1) Cum in iure canonico privato tractentur, quæ ad excommunicationem, aliasque censuras pertinent, addam, quod ad eius naturam explicandam apposite commentatus est Cel. Franciscus Zech, deplorandam dicens, ac si fieri possit, coercendam petulantiam multorum Laicorum, qui imperterritam animi *fortitudinem* non alibi magis, quam in contemptu potestatis ecclesiasticæ & neglectu censurarum exerunt, totumque sacræ disciplinæ vigorem inter nugas pueriles & anilia terriculamenta deputant. (2)

(a) *Primo expenditur ipsa vis excommunicationis:* „Nec „anguntur, inquit, quod per excommunicationem „communionem Sanctorum, quam in symbolo apostolico „suffragiis careant, tradantur Satanæ, nec nullis fide- „lium

„lium orationibus, aut Sacramentorum subsidio iu-
 „ventur; cum tamen acerbissime ferant exclusionem
 „a Nobilium circulis, ab aularum aditu, ac conver-
 „satione æqualium.“

(b) *Dein eadem poenæ vis illustratur congerie similium:*
 „Iam apud Gentiles gravissima poena erat exclusio a
 „Sacris (3): & sacræ literæ terrificæ exempla nobis
 „exponunt in Adamo eiecto ex paradiso; in Cain a
 „facie Domini egresso, divinamque manum sibi im-
 „pendentem semper operiente; in Maria Moyſis so-
 „rore, lepra divinitus multata, & extra aliorum com-
 „mercium eiecta; in Core, Dathan & Abiron ob
 „seditionem contra Sacerdotium motam, a reliquo
 „populo separatis, & hiantē terra absorptis; in rege
 „Ozia ob sumtum temere sacerdotale officium lepra
 „percussio, & e templo eiecto &c.“ Tristia novi fœ-
 „deris exempla non recenseo; cum huiusmodi ho-
 „mines Historiæ fidem facile explodant. (4)

(c) *Denique proponuntur exempla timentium, ut par est, excommunicationis poenam:* „Ad horrorem censura-
 „rum, & reverentiam erga claves Ecclesiæ potenter
 „permovere debet exemplum fortissimorum Impera-
 „torum & Regum, qui maiestate sua non indignum
 „censuerunt, humili poenitentia reconciliari Ecclesiæ,
 „& gravissima censurarum mala a se amoliri. Præ-
 „clara Theodosii & Arcadii Imperatorum exempla
 „confundunt aliquorum impudentiam sub larva forti-
 „tudinis latentem.“

(1) I Cor. V. 5. seq.

(2) Zech de Iudiciis criminalibus §. 140.

(3) Vid. Iulius Cæsar de Bello Gallic. lib. 6. Plato de Le-
 gibus lib. IX. in fin. & lib. X. in fin.

(4) Vid. S. Petrus Damiani L. I. Epist. 10. Theoph. Ray-
 naudus de Monitor. Eccles. Parte III. C. 11.

§. CCCLXXXIII.

Unitas communionis & caritatis tanquam visibilis nota Ecclesiae & huic ipsi Ecclesiae, & singulis eius membris necessaria est: potestatem supremam Pontificis & subordinatam Episcoporum idcirco institutam diximus, ut Ecclesia sit, maneatque una, sancta, catholica & apostolica. Quare videndum est, quomodo ea Pontificis & Episcoporum potestas ad finem conservandae huius unitatis sese exerat. Denique quid christiano Principi officii incumbat, ut auctoritate sua Pontificiae & Episcopalis potestatis decreta & consilia eum in finem concepta suffulciat & tueatur.

- (a) Unitas communionis & caritatis inter Ecclesias particulares, & Romanam Ecclesiam tanquam commune centrum tum maxime firmari ac declarari decet, quando aut novus ordinatur Pontifex, aut novus antistes Ecclesiae particularis, ceu Patriarcha, vel alius suppar, qui alteri non subest, a quo una in communionem traheretur. Ad hunc finem communicatio Sacramentorum non sufficit, quippe quae communia cum Ecclesia Romana habere possunt sectae ab eadem divisae. Quapropter literae *pacificae*, seu *communicatoriae* antiquis temporibus adhiberi coeptae sunt, quae inter catholicas tantam unitatis Episcopos ultro citoque mittebantur. Electi scilicet Romani Pontifices initio statim ad catholicos Patriarchas, & suppar Praefules eiusmodi literas dabant, quibus praeter novam electionem & ordinationem declarabant fidem suam & communionem cum iisdem, atque iis, quos illi sub se continebant. Similiter Patriarchae, ac suppar Antistites mox post electionem suam istiusmodi generis literas mittebant Romam, ut sese Romanae fidei unitos & cum ipsa communicantes ostenderent. Tria hic animadvertenda: Hae literae a Romanis Pontificibus etiam ad eos mittebantur particu-

particularium Ecclesiarum Præsules, qui per vim & iniuriam de sede deiectioni in communione Sedis Apostolicæ id factum improbantis permanebant. Dein quorum Episcoporum ad Romanum Pontificem literæ exploratæ non habebant fidei professionem, illæ neque recipiebantur, neque communionis responsio illis reddebatur. Denique quos Præsules Pontifex hoc modo respuebat, negando literas communionis, illi, quamquam Episcopi iam ordinati essent, ac per hoc characterem ordinis acceperant, pro legitimis Episcopis a nemine agnoscebantur eorum, qui in communione Sedis Apostolicæ persistebant, sed tanquam spurii & adulterini habebantur. Istiusmodi exemplum modo habemus in ultraiectinis Episcopis: (1) Quia progressu temporis unitas Ecclesiæ & communio cum Sede Apostolica semper magis magisque convelli cœpta est, ad eandem firmandam introductum est iuramentum fidelitatis: confirmatio Episcoporum Pontifici reservata, aliorum iurium reservatio. usus etiam pallii, aliaque id genus, quæ ab hostibus Romanæ Sedis pessimo animo ad invidiam eiusdem, & exprobrandum dominatum detorquentur.

(b) Quia particulares Ecclesiæ communi fundamento Ecclesiæ universalis insistant, indeque firmitatem obtinent, nihil earum pastoribus antiquius est, quam ut secum gregem sibi subditum ad eam caritatis & communionis unitatem trahant, nihilque a suis attentari, scriptove vulgari sinant, quo ea unitas labefactatur, memores nempe iuramenti in aditu sedis suæ coram universa Ecclesia solemniter præstiti; neque vero per reservationes pontificias detrahi de sua potestate credunt, quando eadem ad firmandam & profitendam unionem cum unitatis centro, proindeque ad ipsam potestatem episcopalem corroborandam perquam conducibiles sunt.

(c) Advocatorum Ecclesiæ officium, præcipuusque honor sine dubio in tuenda eiusdem unitate, omniumque membrorum cum capite ac communi centro firmanda communione consistit. Illustria sunt exempla non tantum catholicorum Principum Henrici III. Sigismundi, & his longe antiquioris Theodosii Magni; (2) sed etiam Ethnicæ Imperatoris Aureliani, qui,

cum Paulus Samosatenus ob hæresin depositus Domno legitime surrogato ædes & Ecclesiam cedere nollet, a catholicis Episcopis interpellatus illi Ecclesiam attribui iussit, cui *Italici christiani Sacerdotes, & Romanus Pontifex scriberent.* (3) Quia Imperator, ut Bosfuetus ait, *Christianorum Corpus in hac* (Romani Pontificis) *communione semper contineri videret. Tam erat notorium, inquit Fleurius, etiam paganis, veræ christianæ religionis notam esse communionem cum Ecclesia Romana.* (4)

(1) Conf. Comment. Febronii in *Retract. Posit. XXVI.*

(2) L. I. C. de summa Trinitate.

(3) Euseb. L. VII. C. 30.

(4) T. II. L. VIII. C. 8. Adde in hanc rem Epist. III. L. 7. S. Petri Damiani ad Henricum IV. Edictum Caroli M. de honoranda Apostolica Sede. Hartzheim T. I. p. 356.

C A P U T IX.

Et si Ecclesia Christi sit catholica, multi tamen in orbe terrarum sunt homines, qui in eam nunquam ingrediuntur: non pauci, qui perfide egrediuntur, aut iuste eiciuntur; quare indicandum est, quæ erga istiusmodi homines iura sint & officia Ecclesiæ.

§. CCCLXXXIV. *Membra Ecclesiæ, quæ? CCCLXXXV. Sæctariorum conventicula non sunt Ecclesiæ veri nominis. CCCLXXXVI. Causæ dis-* *sensionis eorundem. CCC-LXXXVII. Tolerantia, eiusque gradus. CCCLXXXVIII. Rationes tolerantia.*

§. CCCLXXXIV.

Argumentum, quod proposui hoc loco, tractari non potest, nisi primo indicetur, quis ad Ecclesiam Christi re vera pertineat, eiusque membrum sit,

fit, aut contra; id, quod ex iis, quæ præmissa sunt, nunc demum satis distincte intelligi posse arbitror. Ac I. sollemnis ab ipso Christo ritus est institutus, quo quis in regnum cœlorum ingredi, id est, Ecclesiæ membrum evadere possit, debeatque: *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, non potest introire in regnum Dei.* (1) De illis, qui per baptismum Ecclesiam non ingressi; nec eius potestati subiecti sunt, Paulus ait: *quid mihi de iis, qui foris sunt, iudicare?* (2) II. Necessaria est unitas fidei, eaque publica, ut Cap. VII. ostensum. III. Æque necessaria est publica unitas caritatis & communionis. Hæc quidem omnia & externa & visibilia sunt, sicut ipsa Ecclesia, nempe & ceremonia baptismi, & professio unius fidei, & communio ex usu eorundem Sacramentorum, ac subiectione erga sacrum imperium. Sunt autem alia interna, nempe gratia & dona Spiritus sancti, fides & caritas. Quapropter in Ecclesia, seu in vivo corpore Ecclesiæ alia sunt interna, alia externa, apteque a Doctoribus distingui solet inter ea, quæ velut ad *corpus visibile* Ecclesiæ, & quæ ad eius *animam invisibilem* referenda sunt. Cumque generatim Ecclesia visibilis sit, uti homo, etsi anima videri nequeat; & cum præterea ipsa visibilis Ecclesia ab optimo ac divino Redemptore ad sempiternam hominum salutem sit instituta, ac instar medii ordinata ad finem; hinc fieri potest, ut prævalente salutis æternæ fa-

vore quispiam salvus fiat, quin re ipsa ad visibile Ecclesie corpus pertineat, modo ad animam ac Spiritum Ecclesie referri possit, ac si non re, saltem voto membrum Ecclesie visibilis sit. Id contingit in catechumenis, qui *fidem* internam & *caritatem* habent: item in iis, qui ab Ecclesia per excommunicationem præcisi acta poenitentia ante decedunt, quam absolvantur, Ex his inferes :

(a) Extra Ecclesiam sunt *Infideles*, qui baptismo ac fide in Christum carent: In his alii sunt gentiles, ethnici vel idololatæ: alii Saraceni, alii Iudæi.

(b) *Hæretici publici ac manifesti*, qui suo ipsorum iudicio condemnati dicuntur; (3) quia pertinaci rebellione ab Ecclesia se segregant, extra quam salutem consequi minime possunt. Qui a Sectariis rite baptizati, ac inter eos degentes nulla formali hæresi se segregant, pro membris veræ Ecclesie habendi sunt, ac si gratiam habeant, salvi fiunt, non utique vi sectæ, cuius falsitatem non agnoscunt, sed quod Sacramenta, quæ apud Sectarios sunt, vera Ecclesie sacramenta sint; quæ ut Augustinus ait, filios parit etiam per uterum ancillarum. Neque istiusmodi homines nullo externæ subiectionis ac professionis vinculo adstricti sunt Ecclesie. Nam Sacramentum fidei, quod permanet, eos vinculo satis visibili & externo veræ Ecclesie adstringit, ac subiicit; manent ergo eius membra, quoad per hæresin, schisma vel excommunicationem esse definant. (4) Contra Hæretici occulti, qui nempe fide & caritate interna destituti, eandem tamen fidem catholicam exterius profitentur, eadem Sacramenta participant, iisdem Pastoribus subiecti sunt, pro membris Ecclesie, eiusdem corpori adhærentibus, sed aridis ac mortuis passim habentur; *Ex nobis prodierunt*, inquit de illis S. Ioannes, (5) *sed non erant ex nobis*; ii nempe, qui divulgare ac publice profiteri hæresin cœperunt; erant ergo de corpore Ecclesie; secus ex ea prodire haud potuissent; sed non erant de anima ac Spiritu Ecclesie.

(c)

(c) *Schismatici*, etsi veram retineant fidem, neque ad corpus Ecclesiae pertinent, a quo se segregant, neque ad animam & spiritum; quia concordiam & pacem abrumunt.

(d) *Excommunicati* non tolerati abscissi sunt a corpore Ecclesiae, tenenturque expiare delictum, utque recipiantur, omnibus modis quaerere.

(e) Ab his omnibus segregandi sunt *fideles improbi*, ac etiam reprobi, & peccatores, qui sola amissa gratia fidem, unionemque retinent, ac sine dubio ad Ecclesiam pertinent; in qua sunt zizania praeter triticum, pisces boni & mali, virgines prudentes & fatuae.

(1) Ioan. III. 5.

(2) I. Cor. V. 12.

(3) Tit. III. 11.

(4) Conf. §. CCCLXXX. (e, f)

(5) I. Ioan. II. 19.

§. CCCLXXXV.

Duae palmariae & inconcussae sententiae iterum praë oculis hic habendae sunt; I. *Extra veram catholicam fidem nemo salvus esse potest.* (1) Proinde neque extra veram catholicam Ecclesiam, eo, quo praëc. §. explicavimus, sensu. Quia in numero articulorum fidei etiam hic est: *Credo unam, sanctam, catholicam, Apostolicam Ecclesiam - - communionem Sanctorum.* (2) II. Hanc ipsam de fide & Ecclesia veritatem sempertenuit, ac tenere debet Ecclesia Romano-Catholica, atque omnes & singuli, qui eiusdem membra sunt. Inferes

(a) Omnes aliae sectae extra Ecclesiam Romano-Catholicam non sunt Ecclesiae veri nominis, testibus antiquis Patribus, (3) imò ipso Spiritu sancto. (4) Unde iusta fuit

Imperatorum de conventiculis sectariorum indignatio, quod ea audacter Ecclesias nuncupare conentur; (5) licet nomen Christianorum sibi inposuerint; attamen a Christianorum se fide & communione separant, Dei iudicio semetipsos subdi agnoscentes. (6)

(b) Qui ex una parte veram Christi Ecclesiam, ex altera sectas, & cum Ecclesia Christi, & secum ipsis pugnantem ponit, eademque, uti diversas gentes alteram ab altera independentes secundum principia iuris gentium considerandas ait, æque impie, ac inepte sentit. Nam primo, quomodo profana infidelium conventicula cum sacrosancta divini Filii Ecclesia in comparisonem venire, ac pari iure censei possunt? Sectæ vero illæ, quæ rebellionem nunquam purganda a vera Ecclesia defecerunt, nullo unquam tempore, nulla conventionem vel transactionem, nulla præscriptionem vel præsumptionem legitimæ & iustæ evadere possunt, si de iure interno loquamur.

(c) Notiones de Autonomia, indifferentismo, ac tolerantia in Iure privato fiximus, (7) multaque de vera religione inquirenda, deligenda, ac tenenda posuimus principia non perfunctorie expendenda. Illud nunc addendum, si quis palmaris hasce sententias de fide ac religione, quis hoc loco indicavimus, omnibus modis tuetur, ac prædicat, non magis intolerantia, ut vocant, accusari potest, ac Apostoli, & apostolici viri, omnesque orthodoxæ Ecclesie Patres. Qui earum veritatum prædicationi refragatur, revera orthodoxæ & catholicæ fidei prædicationi refragatur.

(1) Ex Formula Tridentina professionis fidei.

(2) Ex Symbolo Nicæno - Constantinop.

(3) S. Hieron. in dialog. adversus Luciferanos.

(4) Apoc. II. 9. & 13. & III. 9.

(5) l. Arani 5. C. de Hæret.

(6) Nov. 109. princ.

(7) §. LXXIII.

§. CCCLXXXVI.

A veritatibus, quas proposui, nemo Catholicorum, vel latum unguem discedere salva salute unquam potest; nos enim, inquit S. Augustinus, (x) *Apostolus ita cautos reddidit, ut etiam Angelum de cælo aliter nobis evangelizantem, præterquam quod accepimus, anathema debere esse præceperit.* Sed, dicunt, qui extra Ecclesiam sunt, aliter sentiunt, innocuo nempe vel inculpato errore, intellectus vitio, non pravæ voluntatis, obscuritate & difficultate rei, non animi obstinatione, educationis & præjudiciorum vi, non horrore veritatis. Ita quidem Sectarios excusant, & cum generatim loquantur, ita excusant, ut eodem tempore accusent Deum, ac Dominum nostrum Iesum Christum, qui certam religionem præscripserit, certamque constituerit Ecclesiam penitus necessariam hominibus, ni æternum miseri esse velint; nec tamen qualis sit, & quibus indiciis cognosci, atque a falsis sectis discerni ea possit religio & Ecclesia, providerit, notumque fecerit humano generi. Quid ergo? nostra primum ætate, qua obscuritas rei, & bona mens Sectariorum obtenditur, hæreses, errores, ac schismata extitere? An eadem inde a principio constitutæ Ecclesiæ vexarunt, ac turbarunt, diviseruntque Ecclesiam? Enimvero oraculum divini Spiritus: *oportet esse hæreses: necesse est venire scandala*, nullo non tempore per secula decem omnino & octo ita imple-

tum novimus, noruntque ipsi, qui hodie sunt, sectarii, ut dubitandi locus esse non possit. Sedantum quoque, cum ipso Ecclesiae principio, & Apostolorum, quique eosdem proxime secuti sunt, virorum Apostolicorum ætate talia usuvenirent, omnis errorum, hæresum, ac schismatum causa in obscuritatem rerum, veræque religionis discernendæ difficultatem fuit coniecta? absit, plane absit. Hoc igitur agamus, ut errorum, dissensionumque causas proferamus in medium, & honorem divini Servatoris vindicemus, in quem eo excusationum genere, si rite expendatur, culpa omnis conicitur.

(a) Generatim de infidelibus æque, ac deficientibus a fide illud nos docent sacrae literæ: *hoc est iudicium* (nempe iusta condemnationis, non excusationis causa) *quia lux venit in mundum, & dilexerunt homines magis tenebras, quam lucem: erant enim eorum mala opera.* (2) *Vobis, aiebat Paulus ad Iudæos, oportebat primum loqui Verbum Dei; sed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis vitæ æternæ; ecce convertimur ad gentes.* (3)

(b) De iis, qui aliter docent, ac sancta Ecclesia, culpam erroris esse ait, superbiam, deliria humani ingenii, & contradicendi studium: *Siquis aliter docet, & non acquiescit sanis sermonibus - - superbus est, nihil sciens, languens circa quæstiones & pugnas verborum.* (4)

(c) *Quam* (bonam conscientiam) *repellentes circa fidem naufragaverunt.* (5) *Attendentes spiritibus erroris - - in hypocrisis loquentium mendacium, & cauterviatam habentium suam conscientiam.* (6) Ita homines, quos catholicæ exhomologeseos necessitas terret, & conscientia scelerum cruciat, eius tranquillandæ subsidium in errore quærent, graviore nempe malo.

(d)

- (d) Alia assignatur erroris causa, ratio commodi temporalis; *Docentes, quæ non oportet turpis lucri causa* (7) *existimantium, quæstum esse pietatem.* (8) Sed si excutiamus omnes locos novæ legis, in quibus de hominibus agitur a veritate fidei, & Ecclesiæ unitate alienis, ubique deterrimis depictos coloribus videmus, tanquam homines non magis veritate, quam voluntate bona destitutos.
- (e) Novi, haud parum inter sectarum primos auctores, & posteriores ipsorum sectatores interesse, eos in primis, qui in errore quodammodo nati, certe educati sunt. Sed docet nos Augustinus, quem experientia docuerat, genuinas causas, ob quas in errore persistentes, qui istiusmodi sunt, redire ad Ecclesiam, veritatemque renuant. Primo igitur *humano, ut vocant, respectu* eos absterri ait: *Quam multi, quod certo scimus, iam volebant esse catholici, manifestissima veritate convicti, & offensionem suorum reverendo quotidie differebant.* (9)
- (f) *Quam multos non veritas, - - sed obduratæ consuetudinis grave malum colligabat: ut in eis completeretur divina illa sententia: verbis non emendabitur servus durus; si enim & intellexerit, non obediet.* Sola igitur errantium instructio ex mente Augustini non sufficiebat ad eos convertendos, sed opus erat duris ac severis Imperantium legibus; unde addit S. Doctor: *His omnibus harum legum terror, quibus promulgandis reges serviunt Domino, profuit.*
- (g) *Quam multi præterea putabant, veram Ecclesiam esse partem Donati; quia eos ad cognoscendam catholicam veritatem securitas torpidos, fastidiosos, pigrosque faciebat.*
- (h) *Quam multis aditum intrandi obserabant rumores maledicorum, qui nescio quid aliud nos in altare Dei ponere iactabant.* Hoc quidem loco causa impeditæ conversionis unionisque in calumnias contra doctrinam & doctores catholicos a maledicis sparsas conicitur. Sed quid de illis dices, qui in media catholice prædicationis luce cæcutiunt?

(i) *Quam multi nihil interesse credentes, in qua quisque parte Christianus sit, ideo permanebant in parte Donati, quia ibi nati erant, & eos inde discedere, atque ad catholicam nemo transire cogebat. Atque hæc quidem ratio ad indifferentismum spectat, quo nihil interesse non pauci putant, cui Christianorum parti adhæreant, modo Christiano saltem nomine gloriari possint. Habes rationes genuinas erroris ac scissionis permanentis, quas non indulgentia errantibus exhibita, sed austeritate, feliciter submotæ fuisse Augustinus scribit.*

(1) Epist. 48. ad Vincentium.

(2) Ioh. III. 19.

(3) Act. XIII. 46. Add. Act. ult. 25. & Rom. X. 16.

(4) I. Tim. VI. 4.

(5) I. Tim. I. 19.

(6) Ib. IV. 1. 2.

(7) Tit. I. 11.

(8) I. Tim. VI. 5.

(9) Cit. Epist. 48. ad Vincent.

§. CCCLXXXVII.

Expositis dissensionum causis genuinis, duo mihi breviter evolvenda esse video, nempe quales *gradus* infint vel inesse possint in tolerandis infidelibus vel sectariis, qui ab Ecclesia defecerunt: dein cuiusmodi sint *rationes* illæ, quas Scriptores nonnulli ætatis nostræ, tolerantiaæ seu ipsorum potius sectariorum patroni & advocati in medium proferunt, atque exaggerant. Ac *tolerare* quidquam vi notionis aliud non est, quam ferre, ac permittere, ut sit, quod malle-

malle non esse; cum idem mutare, aut tollere integrum nobis haud sit, aut non expedire videatur. Qui binas illas, quas præposui, veritates tenet animo: *Nemo extra veram catholicam fidem salvus esse potest: idque ipsorum prædicandum est in vera Christi Ecclesia*; qui, inquam, hasce immutabiles veritates firmissime, ut par est, tenet animo, ac profitetur ore, quique gravissima naturalis & christianæ legis officia hominis erga hominem cordi habet; nihil non agat, tentabitque, ut, qua potest, via ac ratione ad veram fidem, & Ecclesiam Christi alios pertrahat, errantesque a sempiterna retrahat miseria. Igitur ægre feret animo, si errantes videt, suumque in exitium ruentes; & si vere eosdem amat, nullum seu lene seu asperum intentatum relinquet remedium, quo miseris, cæcisque hominibus opituletur; neque illos tolerabit omnino, nisi insuperabili cogente necessitate, præsertim cum a morbidis ovibus etiam sano gregi periculum impendere, erroresque religionis instar cancri serpere divino oraculo didicerit. Ea vero incumbente tristi necessitate, *quatenus* tolerare debeat, diligenter expendet; insunt enim in tolerando istiusmodi fere gradus.

- (a) Cultum idolorum ac dæmonum & mahumedanam superstitionem, Christiano nomini insensissimam certo non feret quisquam Christianorum Principum in ditione sua. Cur Iudæi tanquam mancipia Christianorum tolerentur, probabilis ea est ratio visa non modo Principibus, sed ipsi etiam Ecclesiæ; eoquod a villibus hisce eiectamentis nihil periculi Ecclesiæ vel reipublicæ metuendum sit; iidemque de impletis vaticiniis

niis veteris testamenti irrefragabile testimonium ipsa sua calamitate ac cœcitate præbeant; ac præterea, ut S. Augustinus inquit, (1) *tanquam casarii nostri nobis serviant; quia per eorum codices alios infideles convincimus.* Multa tamen tum sacra tum politica potestate caventur, ne quid iniuriæ ac detrimenti sacrosancta religio & publica securitas a superstitione Iudaica capiat. (2)

(b) Communicatio hominum inter homines aut res sacras ac divinas respicit, aut politicas, aut familiarum vitæ consuetudinem. Cuiusvis genera modique sunt varii: ac uti tolerantia ad plura & maiora, vel pauciora levioraque se exporrigit, ita gradus habet.

(c) Quæri potest, quæ præ ceteris sectis a vera religione alienis tolerari debeant; non sunt eæ eiusdem formæ & instituti; ac fieri potest, ut ob placita sua, principiaque, quæ fovet, altera præ altera maiorem reipublicæ aut Ecclesiæ perniciem, vel periculum creare queat. Illud tamen vir prudens animadvertet, rationes eas, quas tolerantiaæ patroni iactitare solent, fere tales esse, ut, siquid valent, omnis sectarum colluvies citra discrimen admitti debeat.

(d) Sine dubio aliter sentiendum de infidelibus vel acatholicis subditis, qui ante existunt in ditione, quam Princeps christianus capit; aliter de introducendis iisdem in regionem veræ fidei penitus addictam; quæ *superinductio falsarum sectarum* foret; sane non perinde est seminare zizania, & forte prognata in agro tolerare, vel non evellere; eoquod vel dignosci nequeant a tritice, vel cum isti sint implicata, sine periculo ipsius tritici evelli non possint.

(e) Non perinde est, patienter ferre lapsos, hærentesque in errore; & stantibus in vera fide liberam labendi ac desciscendi a vera fide copiam ac facultatem dare, salvis iuribus ac rebus, quibus antea gaudebant.

(f) Qui, ut in ditione degant Sectarii, tolerat, non continuo permittit, ut publice exercent religionem falsam, ut sana construant, errorum magistros habent,

ant, publice sectam doceant, libros imprimant, conventicula cogant, sepultura publica gaudeant.

- (g) Nec, si tolerantur, protinus orthodoxis exæquari censendi sunt iuribus & favoribus civilibus; nec ad munera & dignitates reipublicæ, & gerendos magistratus, capiendas hæreditates existimari habiles debent.
- (h) Singularem mentionem meretur promotio academica ad literarios gradus vel ad licentiam docendi, utrum ea in academiis & universitatibus catholicis, hominibus acatholicis, quibus politica tolerantia indulta est, pariter indulgeri possit. De Cancellario universitatis Tubingensis Ulenbergerus in vita Melanchtonis ad a. 1536. proindeque ante synodum Tridentinam ita narrat: „Paulo postquam Tubinga discessit (Melanchton), exorta fuit inter Cancellarium universitatis Præpositum Tubingensem, & professores facultatum gravis controversia de titulis vel gradibus honorum academicis, qui, nisi per Cancellarium, vel quemdam ab ipso constitutum non possunt cuiquam in facultatibus decerni. Nam quia plerique defecerant a religione catholica, & veterem docendi formam ad arbitrium Melanchtonis immutaverant, Cancellarius potestatem conferendi gradus academicos professoribus concedere recusavit: imo tum urgeretur, indignabundus e civitate discessit. Postmodum huius rei gratia præcipui quidam ex academice professoribus ad eum missi fuerunt; quamquam id frustra fuit; cum ipse peristeret in proposito, nec se pateretur, a sententia dimoveri. Aiebat, discessum esse ab obedientia Romanæ Sedis, & a fide catholica, unaque ab ordine docendi tradito per manus a Maioribus, & privilegiis pontificiis confirmato. Itaque iura, privilegia atque immunitates a Pontificibus concessas ad ipsos non pertinere; nec se promovendi facultatem illis concedere, nisi consulto prius Pontifice, ne hanc ipsorum defectionem probare videatur. (3) Similis prope illis in Viennensi universitate extitit inter Cancellarium universitatis, & Rectorem, ipsamque universitatem; is enim, nisi probatos a se de fide ac religione, ad gradus academicos promoveri minime permittebat; unde in causam iudicalem de

de iuribus Cancellarii implicatus est. De qua re typis impressum habeo *consilium super iuribus & præ-eminentia Cancellariatus Studii alicuius generalis, pro Reverendo Patre & Domino Paulo de Oberstain Præposito Vienn. & eiusdem Studii Cancellario. M. D. XXX.* Consilium illud confectum est a Decano, atque utriusque Iuris Doctoris inclitæ facultatis iuridicæ generalis Studii Ingolstadiensis, subscriptumque fuit a Ioan. Eckio Theologo Inquireto, qui quidem inter alia ita scribit: *O utinam hoc tempore omnes Doctores examinarentur, præsertim in Theologia. - - Cancellarii universitatum debent esse vigiles hoc tempore, ut schismate vel hæresi infectos ad dignitates, & doctoratus non admittant.* (4) Denique non prætereunda est hoc loco constitutio Pii IV. in qua forma professionis fidei catholicæ præscribitur; prohibenturque Scholares promoveri ad aliquem gradum sine prævio processu, vel debita informatione, atque emissa ea professione: nec Superioribus aliter quemquam promoveri permittitur, sub pœnis ibidem expressis: promotiones aliter factæ irritæ censentur. (5)

(1) S. Augustin. super Psalm. 40.

(2) Videantur constitutiones 117. Tom. I. 28. & 38. T. II. Bullar. Benedicti XIV.

(3) Ulenberger in Vita Melanctonis. C. XI. n. IV.

(4) *Istuc consilium, si recentibus edatur typis, magno incremento, ornamentoque erit novæ Scriptorum de Tolerantia bibliothecæ.*

(5) Constit. 88. Pii IV.

§. CCCLXXXVIII.

Rationum quarundam momenta nunc ponderanda sunt, quibus tolerantia præcones, scriptoresque hodierni non pauci illudunt hominibus imperitis, bonæque mentis; neque enim omnes catholicos viros ita stupidos debent fingere, ut, quorum evadere

dere tentent, aut quo animo erga sacrosanctam religionem, atque unitatem, ac unitatis centrum sint affecti, non perentiscant, seseque fallacibus verbis decipi facile patiantur. *Frustra iacitur rete ante oculos pennatorum*, inquit divinus spiritus. (1)

(a) *Totum, quod Hæretici ac Schismatici peccant, errori intellectus, non pravitati voluntatis tribuunt: porro intellectus, inquit, cogi non potest.* Confer inprimis dicta §. penult. Dein ita quidem omnem Hæresum ac Schismatum faciem debebunt tolerare. Ignorant ergo, in iis, quæ obscura, quæque supra rationem sunt, ab imperio voluntatis pendere intellectus assensum? Ignorant, fidem meritoriam esse, proindeque subiectam libertati? Anne illud non expenderunt: *in captivitatem redigi debere omnem intellectum in obsequium Christi?* (2) Dicentne, Paulum quoque tyrannidem ac dominatum exercuisse in mentes fidelium, cum ista scriberet, adderetque: *in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam.* Atqui instituta a Deo sacra potestate, concessioque divinitus iure cum infallibili auctoritate declarandi, proponendique divinam revelationem, non modo fieri potest, sed necesse est, ut in captivitatem sese redigat omnis intellectus, & divinæ revelationi ab Ecclesia propositæ se subiciat, præstito assensu interno, eoque immoto.

(b) *Caritatem dein commemorant, quæ alterum alterius onera portare iubet, veniamque erratorum & dare & petere.* In hunc igitur modum cogitant: pro certissimo & indubitato habemus, si in ista secta, scissioneque obdormiscat frater, æternum miser futurus est; sed cum ille somnum suum amet, caritas iubet, ne quid molestiæ ipsi inferam, sed magis æternum perire sinam. Ac videtur mihi id caritatis genus non absumibile illi, quod meretricibus exhibetur, inito aut certe non abrupto turpi commercio, ne forte contristentur. Quantam hæc caritas iniuriam infert castissimæ Christi sponsæ, Ecclesiæ, cui foedissimæ meretriculæ allociantur? Tantumne valebit hæc caritas, ut tutos reddat pastores contra exprobrationem divini iudicis: *Quod infirmum fuit, non consolidastis, & quod agrotum,*

tum, non sanastis, & quod confractum est, non alligastis, & quod abiectum est, non reduxistis, & quod perierat, non quaesistis. (3) Caritatis istius umbræ etiam pacis vocabulum iungunt, quasi fessi pugnando, cum nunquam arma strinxerint pro tuenda religione, ac Dei causa. *Melius & optabilius est egregium bellum, (inquit Gregorius Nazianzenus) pace impia & a Deo distrahente.*

- (c) *Aiunt, viros esse honestos, ac bonos, qui alieni sunt a catholica professione. Idem Bouffueto iam dudum obiecere Protestantes, quibus ille respondit, eam probitatem tantis encomiis evectam, cui submissio erga Ecclesiam non iungitur comes, re ipsa aliud non esse, quam subtilem & periculofam hypocriam; cur, inquit, non etiam hoc pertineat ad doctrinam morum, atque ad partem cultus divini, si quis captivet intellectum reverentiæ causa erga mysteria humanæ menti incomprehensibilia; cum hæc captivatio sacrificium quoddam sit, humanæ naturæ non parum difficile, & valde perfectum? Et cur ea captivatio non referri mereatur ad actus practicos caritatis, si quis veros Christianos reducere studeat ad unam fidem, exhibendo obedientiam erga Ecclesiam eandem, & extinguendo dissensiones, inimicitias, amaritiam, & alia mala huius naturæ, inter quæ D. Paulus etiam numerat hæreses & sectas, tanquam fontes perpetuos divisionum, quas spiritus Iesu Christi vult extinguere? Hoc tamen ipsissimum est, quod eiusmodi Christiani, qui dicuntur perfecti, parum curant; solum enim loquantur de modo bene vivendi; ac si modus bene credendi non esset fundamentum bonæ vitæ. (4) Addam locum epistolæ catholicorum Episcoporum e concilio Cirtenfi, cui S. Augustinus interfuit, ad Donatistas: Quisquis, inquiunt Patres, ab hac catholica Ecclesia fuerit separatus, quantumlibet laudabiliter se vivere existimet, hoc solo scelere, quod a Christi unitate disinctus est, non habebit vitam, sed ira Dei manet super eum. (5)*

- (d) *Necessitatem tolerandi sectas falsas non raro oggerunt. Non loquor de pactis publicis, quæ quidem sancte servanda esse, ex iis intelligitur principiis, quæ in Iure publico, Gentiumque a me stabilita sunt. Siqua necessitas ipsam religionem respicit, omnino iusta est toleran-*

lerantiae causa, ne scilicet eradicatis zizaniis ipsum quoque triticum in discrimen adducatur; vel quia istud, ut in primis germinibus accidit, satis discerni ab illis haud potest, vel quia alterum alteri valde implicatum, atque innexum est. (6)

(1) Prov. I. 17.

(2) II. Cor. X. 5.

(3) Ezech. XXXIV. 4.

(4) Vid. Instruct. Pastoral. de turbis Galliae, N. 185.

(5) S. Augustin. Epist. 152. non longe a principio.

(6) De Exemplis VV. Imperatorum vid. eundem S. Augustinum Epist. 166. atque iis, quae de Iuliano Imp. narrat. Adde Ammianum L. 21. prope init. & l. 22.

C A P U T X.

Post causas fidei & unitatis disciplina Ecclesiae generatim consideranda est, tanquam obiectum Potestatis sacrae, & Advocatae Principum.

§. CCCLXXXIX. *Disciplina summa genera. CCCXC. Ecclesia iudicat, quid divini iuris, aut disciplinae sit. CCCXCI. Eadem determinat disciplinam. CCCXCII. Regulae de mutatione disciplinae. CCCXCIII. Falsa quorundam Principia & dicta. CCCXCIV. Impedimenta dirimentia matrimonii ad disciplinam pertinentia.*

§. CCCLXXXIX.

Disciplina tum rationem vitae, certi status propriam, ordinemque actionum & negotiorum distributionem secundum regulas illi statui accommodatas, tum hasce ipsas regulas denotat; quo modo appellatur disciplina domestica, militaris, clericalis, monastica. Ecclesiae disciplina per omnia iuris sacri

capita vagatur; quia etiam ea, quæ iuris divini sunt, certo modo determinantur, & certis temporibus, locis, per certos ministros, cum certis ritibus &c. peraguntur; ita ut iis, quæ sunt immutabilia & substantialia religionis, semper adhæreat quidpiam *mutabile & accidentarium*; quod ad disciplinam Ecclesiæ refertur, & in quo ratio disciplinæ maxime sita est. Præcipua tamen disciplinæ istius capita sequentibus numeris videntur posse constringi.

(a) *Exercitia religionis ac pietatis*, quatenus auctoritate vel concessione publica potestatis ecclesiasticæ peraguntur, magnam partem ad disciplinam Ecclesiæ pertinent. Istiusmodi sunt stata tempora conventuum sacrorum, formulæ publicarum precum, & canticorum, ornatus ac forma templorum, altarium, vasorum, vestium sacrarum, publicæ supplicationes, festa, & vigilie ac ieiunia, quæ præcedunt, sacra psalmodia, modus colendi Sanctos, imagines, & reliquias Sanctorum. Sed quod præcipuum, ipsis divinis mysteriis, nimirum sacrosancto Missæ sacrificio, dein septem Sacramentis novæ legis multi insunt ritus, aliæque determinationes ad disciplinam Ecclesiæ pertinentes; sacra Synaxis sub una vel utraque specie, baptismus per immersionem vel infusionem; poenitentia occulta tantum, vel etiam publica, casuum reservationes, matrimonii impedimenta, tum quæ impediencia dicuntur, tum quæ dirimentia, variæ dein benedictiones tum hominum, tum rerum aliarum, & quæ *Sacramentalia* vocantur, maximam partem ad disciplinam Ecclesiæ referenda sunt.

(b) Alterum disciplinæ caput *in Politia Cleri* situm est; ad quam referuntur tum ordinatio & cooptatio in statum ecclesiasticum, tum quæ de vita & honestate eiusdem status sunt præscripta; istiusmodi sunt qualitates requisitæ ad statum clericalem, irregularitates, coelibatus, varia privilegia & exemptiones, tempus, & locus, & minister ordinationis, Seminaria Clericorum,

rum; dein promotiones ad beneficia, istorumque genera varia, simplicia & duplicia, atque hæc maiora, media aut infima; inprimis promotio ad officium pastorale, ac dignitatem episcopalem, electio primi ac summi Pastoris, Romani Pontificis. Ad statum Ecclesiasticum ordines religiosi figuræ multiplicis accensentur, eidemque, imo & universæ Ecclesiæ magno decori, & adiumento sunt. In his omnibus multa insunt, quæ pro temporum ratione mutari possunt, & per leges disciplinares determinantur.

(c) Tertium disciplinæ caput efficit *regimen ecclesiasticum*, sive forma, ac modus, quo potestas sacra a Christo instituta sese exerit: alia enim est iurisdictio Cleri inferioris, quæ ad forum internum spectat: alia iurisdictio externa, quæ Episcopis inhæret, certisque portionibus communicatur cum aliis, sive aliorum potius opera exercetur, quales sunt Vicarii Episcoporum, Senatus, vel presbyterium, id est, canonici Ecclesiarum cathedralium. Cum inter Episcopos constituti sint gradus iurisdictionis, iisque varia annexa iura & concessæ facultates, pro temporum ratione potestas sacra aliis atque aliis modis exercetur, nunc per Concilia provincialia, nunc per Metropolitans, & Hierarchas superiores, nunc per ipsum summum Pontificem; cuius supremæ & universali iurisdictioni obesse non potest ea, quæ per ecclesiasticas leges introducta est forma regiminis. Dein quæ in summis Hierarchis inest, potestas inspectoria, legislativa, & executiva aliter atque aliter exerceri potest, per relationes, synodos, nuncios, legatos, commissarios seu iudices delegatos: diversa est legum promulgandarum ratio, diversa iudiciorum figura, ac forma: ac varius in iudiciis criminalibus poenarum rigor.

(d) Quartum denique disciplinæ ecclesiasticæ caput collocari potest in usu & *administratione temporalium* bonorum, quæ ad peragendum divinum cultum, ad sustentationem Ministrorum Ecclesiæ, & subsidium pauperum ac miserabilium personarum sunt necessaria. Eodem reduci possunt genera diversa beneficiorum, eorundem erectio, unio, divisio, suppressio, limites non tantum parochiarum, sed etiam Dioecesum, provin-

vinciarum, exarchatum, patriarchatum; quæ quidem omnia a disciplina pendent.

§. CCCXC.

Siquis nunc circumspicit omnia, quæ hætenus iam enumeravimus, capita, satis distincte intelliget, quid *discipline* ecclesiasticæ nomine veniat, & quam ea late pateat per omnes iuris canonici titulos. His ita cognitis ad generales de illa regulas animo informandas progredietur, in quibus primo loco statuenda hæc esse videtur: *Eadem potestas sacra, quæ ex institutione ac lege Christi de fide, ac divino iure infallibiliter iudicat, pari auctoritate definire potest, utrumne & quatenus ad disciplinam variabilem, an ad ius divinum immutabile quidpiam pertineat*; secus enim, siquid divino iuri adderet, vel detraheret, satis instructa non esset ad declarandum ius divinum, ac fideles rite docendos & dirigendos; cum sæper numero obscurum & ambiguum esse possit, utrumne ad divinum & uniforme ac immutabile ius referendum sit quidpiam, an ad humanum, quod diversitatem & mutationem admittat. Exempla sunt huiusmodi:

- (a) Dubitabatur ipso principio Ecclesiæ de circumcissione, ac legalibus ceremoniis, anne necessariæ ad salutem sint? Apostoli definiunt, non esse necessarias: (1) posse tamen illis tunc temporibus adhiberi: ipsi iisdem usi sunt: (2) aliquanto post tempore habitæ sunt in Ecclesia non tantum ut mortuæ, sed etiam mortiferæ.
- (b) Gravis inter Cyprianum ac Stephanum de iterandis Sacramentis ab Hæreticis collatis lis extitit; Cyprianus rem omnem ad disciplinam retulit, erravitque per-

nicioſe, ſi is error fuiſſet adoptatus : (3) Stephanus traditionem errori oppoſuit, victoriamque retulit conſenſu omnium Eccleſiarum, ac temporum.

(c) Par dubium de indifſolubili vinculo matrimonii conſummati inter Fideles ſæpe motum eſt ; itemque, an præcedens ratum diſſolvatur per aliud poſtea attentatum & conſummatum. (4) Uſus Calicis extra Sacrificium Miſſæ ad diſciplinam refertur ab Eccleſia catholica ; contra Proteſtantes eum iuris divini eſſe volunt.

(1) Act. XV. 28.

(2) Act. XXI. 21.

(3) Eleganter ea de re differit Conſtantius in Epift. Rom. Pontif. p. 254. Add. c. fin. de baptiſm. 1

(4) c. fin. de Sponſa duorum.

§. CCCXCI.

Altera eſt regula : *Poteſtas ſtatuendi, & mutandi ea, quæ ſunt diſtincta a iure divino, & diſciplinam Eccleſiæ propriè dictam efficiunt, pertinet ad Hierarchas ſacros, penes quos eſt poteſtas rectoria Eccleſiæ.* Nam ea eſt poteſtas ſpiritualis, commiſſa a Chriſto & contenta in poteſtate paſcendi, & regendi, ſolvendi & ligandi, ac designata per claves regni cœlorum ; quæ quidem poteſtas conſenſu Doctorum catholicorum omnium ſine ſacrilega Simonia haud poſſet temporali pretio emi, aut vendi. Ea poteſtas, eiusque exercitium ac diſpoſitiones ſunt medium, quo Fideles ad finem beatitudinis ſupernaturalis dirigantur : accedit, quod Hierarchæ Eccleſiæ hanc diſciplinam informandi poteſtatem nullo non tempore exercuerint ; quemadmodum infiniti

Canones disciplinares testantur. Enimvero secundum principia iuris publici universalis, [qui potestate ac imperio pollet, idem & modum, quo ea exercenda est, sive regimen, definire debet; cum potestas sine regimine otiosa sit, & imperium vi notionis in iure consistat determinandi ea, quæ ad propositum finem necessaria sunt, & determinari non uno modo possunt.

§. CCCXCII.

Tertia regula ipsas mutationes, rationesque mutandæ disciplinæ respicit; ad quem locum plura pertinent, distinctius evolvenda:

(a) Non omnes Canones paræ conditionis sunt, nec paræ ex causa, etsi possint, mutari solent; sunt enim nonnulli ab universa Ecclesia recepti, & totius antiquitatis reverentia consecrati: alii per sese videntur uniformitatem poscere: alii ad tuendam status ecclesiastici honestatem, removendum peccati periculum necessarii sunt. De hoc genere illud est effatum S. Augustini: *Siquid horum tota per orbem frequentat Ecclesia - - quin ita faciendum sit, disputare, insolentissimæ insanicæ est.* (1)

(b) Alia vero sunt, inquit idem S. Doctor, quæ per loca terrarum, regionesque variantur. (2) Totum hoc genus rerum liberas habet observationes: nec disciplina ulla est in his melior gravi prudentique Christiano, quam ut eo modo agat, quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcunque forte devenerit. Hoc non obstantè receptas in quadam Ecclesia consuetudines non facile mutandas esse, idem monet: ipsa quippe mutatio consuetudinis etiam, quæ adiuvat utilitate, novitate perturbat. Quapropter quæ utilis non est, perturbatione infructuosa, consequenter noxia est. (3) Minuitur difficultas mutationis, si per eam, quæ aliis locis alia extitit disciplina, ad uniformitatem cum Ecclesia Romana

na

na reducatur; de qua uniformitate celebrer extat locus ex epistola Innocentii P. ad Decentium. (4)

(c) Mutationem Canonum aliquando fieri necessario ab Ecclesia, aliquando cum ingenti utilitate, omnino exploratum est; cum enim mores hominum sint mutationi obnoxii; necesse est, ut, si antiquis moribus novi adferentur, per regulas antiquis contrarias ad bonum perducantur; non iisdem morbis animi semper laborant, uti nec corpora: unde contraria pro vario morborum genere medicamenta sunt adhibenda. Ac si omnia, quæ in condendis antiquis Canonibus intercesserunt, ad substituendos novos consentiant, scilicet *auctoritas legislatoris, utilitas subditorum, facultas parendi, & conditiones aliæ*; cur robore careat, quod de novo præcipitur? Quicumque disciplinaria decreta, quæ nova sunt, aut apostolicorum temporum non æqualia, ob hanc solum causam improbaret, aut parvi faceret, non solum iniquus esset, sed cum Luthero aliisque Sectariis id sentire videretur, ac si Ecclesia Christi defecisset, nec pari nunc, atque olim potestate esset prædita. Anne promissiones Christi, ac potestas ab eodem collata certis temporum spatiis est definita? nunquid cum Apostolis, eorumque Successoribus usque ad consummationem se futurum esse, pollicitus est? Ceterum, quæ sit iusta ac sufficiens ratio, quamquam disciplinæ legem immutandi, aut potius conservandi tuendique, id certe ab eadem iudicari ac definiri auctoritate debet, quæ itidem ius habet eandem vel mutandi, vel stabilendi. Manifestum id est ex omni analogia universorum iurium, ut, qui iure quopiam, aut facultate gaudet, suo ipsius circa usum illius atque exercitium iudicio uti possit. (5)

(1) S. Augustin. Epist. 118. ad Januar. c. 5.

(2) Ibid. c. 2.

(3) Ib. c. 5. Similiter differit S. Thomas 1. 2. q. 97. a. 2.

(4) Vid. c. ult. Dist. XI. Const. Epist. 25. Innocentii I. n. 1. & 2. p. 855.

(5) Conf. §. XV. (b).

§. CCCXCIII.

Scriptores nostrorum temporum multa se in disciplina ecclesiastica videre putant, quæ improbanda sint, & elimari, reformarique a se debere confidunt. Etsi quid ducentis, ac sexcentis iam annis vigeat in Ecclesia; quando nullum eius vestigium reliquerunt Apostoli, id *sequiore ævo* introductum dicunt. Generatim illud animadvertendum, intolerabili superbia foetere istiusmodi homulos, qui opinationes ac ludibria suæ imaginationis innumerabilium Episcoporum, ac Pontificum doctrina & sanctitate insignium iudicio, ipsiusque adeo sacrosancti & œcumenici Concilii Tridentini decretis præferre non dubitant: eosdem infensum erga Ecclesiam animam prodere, vocesque spargere seditiosas, seu ad scissionem membrorum ac capitis confictas. Quis domi suæ ferat illum, qui omnem domesticam disciplinam, ac patrisfamilias præcepta carperet? quis in civitate pro bono haberet cive eum, qui universam politiam, qui Magistratuum ordinationes, qui Imperantis leges exponeret, detorqueret, ac reprehenderet modo, quo isti sanctæ Ecclesiæ leges disciplinares tractant? Sed singulares quosdam dicteriorum locos indicabo.

(a) *Hoc, inquam, atque illud nec institutum fuit a Christo, nec Apostolorum ætate viguit. At satis est, quod Christus ea, quæ a se determinata non fuerunt, determinandi atque instituendi, ac pro temporum lo-*

co-

eorumque ratione temperandi potestatem reliquerit Ecclesiæ, suumque ipsi assistentem spiritum promiserit. Si Apostolorum ætatem desiderant, revocent modestiam, simplicitatem, subiectionem fidelium laicorum: revocent paupertatis studium ac despicientiam mundanarum rerum: & fidei fervorem, & fugam, aversionemque erga eos, qui hæresin & divisionem introduxerunt, aut soverunt; revocent dein plenam & integerrimam sacræ potestati libertatem: tollant præsentationum ac nominationum iura: reducant pœnitentias publicas, nocturnas vigiliis, usum frequentissimum sacræ synaxeos, quæque sunt generis istius, a quibus ipsi abhorrent longissime. Repetantur dicta §. præ. (c) Ceterum non omnia, quæ a Christo vel Apostolis acta sunt, in legum numero haberi possunt. *Liquido apparet, inquit S. Augustinus, quando primum acceperunt discipuli corpus & sanguinem Domini, non eos accepisse ieiunos. Nunquid tamen propterea calumniandum est universæ Ecclesiæ, quod a ieiunis semper accipitur? (1)*

- (b) *Abusus sæpe memorant, atque exaggerant, qui in negotiis religionis, & disciplina Ecclesiæ succreverunt, quique extirpari non possint, nisi manu Laicorum.* Duæ hic quæstiones implicantur, prima, sitne revera inter abusus reiiciendum, quod eo nomine dedecorant. Constat enim, Lutherum quoque solis abusibus mederi se velle iactasse. Quid?: si nostri homines inter abusus censerent ea, quæ a doctissimis, sanctissimisque viris, ab ipsis Principibus catholicis, a celeberrimis ac sapientissimis Episcopis probata, instituta, confirmata, usurpata fuerunt? Sed posita ea quæstione veluti præiudiciali, esse, quem vocitant, revera abusum; quæ est illa iurisprudencia, quæ iura aliorum sua libertate male utentium invadere permittit, si nemini faciant iniuriam? atqui iura & potestatem Ecclesiæ a politico imperio independentem asserunt, debentque plane asserere. Abusibus Ecclesiæ SS. concilium Tridentinum maxime providit, ea nempe de causa congregatum, ut *propulsatis hæresum tenebris catholice veritatis lux resurdeat, & ea, quæ reformatione egent, reformentur.* (2) Marcianus quidem Imperator in Clericis ac Monachis ætatis suæ abusus vidit. Quid ergo? iisne extirpandis profanas manus

adhibuit? *Docuit exemplo suo, ait Petrus de Marca, quid sequi debeant in posterum Principes, cum Clericorum & Monachorum disciplina constituenda est. (3) Capitula tollendis iis abutibus idonea concilii Chalcedonenfis iudicio ac potestati subiecit.*

- (c) *Simile est, quod de vitiis, de negligentia ac pravis moribus personarum ecclesiasticarum sæpe obiectant, quasi hæc iustum præberent titulum hominibus laicis, iura sacra usurpandi, iisque ecclesiasticos exspoliandi. Sed hoc funditus, si expendatur, Hussiticum est; delictis enim, pravisque moribus potestatem amitti non tantum sacram, sed politicam quoque Hussius docuit. (4) Quanto rectius Basilius Imp. ad synodum œcumenicam VIII. ita differuit: Non est datum Laicis, aut iis, qui civilibus officiis mancipantur, secundum canonem dicendi quidpiam penitus de ecclesiasticis causis. - - Quantacunque enim religionis & sapientiæ Laicus existat, vel etiamsi univèrsa virtute interius polleat, donec Laicus est, ovis vocari non desinet: rursusque quantacunque Episcopus sit irreverentia, & irreligiositate plenus, & nudus omni virtute, donec Antistes est, & veritatis verbum rectè prædicaverit, Pastoris mentionis & dignitatis damna non patietur. (5) Æque inanis est distinctio, cum de auctoritate Romanorum Pontificum agitur, qua inter sedem, ac sedentem discrimen faciunt; nempe iura sedi concessa non polluuntur, nec tolluntur peccatis sedentium; sed ea ipsa iura Sedi concessa, vel Sedis nomine significata, ita sedentis personæ inhærent, ut nulli alteri competant, nisi sedenti vel præfidenti, qui sedem pro tempore obtinet; atque id est, quod S. Leo binis epistolis suis revera docuit, quas in pravum detorquere sensum nonnulli conati sunt. (6)*

- (d) *Nihil est, quod crebrius obtendere solent novi Doctores iurium sacrerum, quam nexum, qui inter disciplinam Ecclesiæ, resque politicas intercedit, quique pro iusta haberi causa debeat; ob quam in ea constituenda disciplina suæ etiam Imperanti civili partes sint assignandæ. Siquis omnia verset animo, quæ de illo nexu commentari solent, facile deprehendet, totum id eo recidere, ut putent, per negotia Ecclesiæ publicam quietem & felicitatem turbari, aut publicæ rei*

rei commoda intervorti posse. De primo dictum est supra; de altero pauca annotabo. Si homines singulares, aut gentes cogitemus in primigenio libertatis & independentiæ statu constitutas, altera alterius iura ac libertatem turbare non potest eo solum obtentu, quod nexus aliquis inter res ac statum utriusque possit concipi. Crescens vicinæ gentis potentia, etli nexus vel respectum quendam habeat ad gentem alteram, iusta belli causa non est. Si homines plures eandem ambiant dignitatem, si similia exercent commercia, si paribus studiis sese perficere allaborent; haud ægre nexus aliquis inter actiones & negotia utriusque potest concipi; qui tamen nexus, nisi Hobbesiano belli iure uti quis velit, iusta causa non est, ob quam alter alterius libertatem lædat. (7) Qui spiritualia Ecclesiæ negotia cum politicis confert, cum fine & mediis longe inter se distent, ægre deprehendet nexus, qui fictivus non sit, & calumniam contineat; qui tamen, si esset revera aliquis, libertati Ecclesiæ tam parum obesse posset, quam parum obest politici regiminis libertati. Certe is nexus, cum vi notionis suæ mutuus sit; vel utraque ex parte, vel neutra obesse debet, & iuste obtendi. Neque Ecclesiæ negotia ob eam duntaxat causam, quod *externa* sint, *temporalia*, ac temporali potestati obnoxia censi possunt. Secus totam pene, quod Christus instituit, cum Ecclesiam visibilem institueret, temporali potestati subiecit. Nam Evangelii prædicatio, instructio, Sacramenta, sacrosanctum Sacrificium, ministrorum electio & ordinatio, denunciatio illa evangelica: *dic Ecclesiæ*; regimen pastorale, usus potestatis clavium, conventus sacri, publicæ preces aliaque sexcenta, cum inter homines peragantur utique humano modo, certe externa sunt, nec tamen politicæ potestati subiecta. Ceterum cum plurimum intersit Ecclesiæ, benevolos habere Principes politicos, ipsa cavebit perdiligenter, quando potestatem suam exerit, ne qua re illos offendat, & a se alienet. Qui Ecclesiarum Rectores suspectos reddunt, atque in invidiam vocant apud politicos Principes, non modo naturalia famæ iura lædunt, sed multo etiam plus obsunt publicæ quieti, quam per ordinationes Ecclesiæ fieri queat.

- (1) S. Augustin. Epist. 118. C. 6.
- (2) Concil. Trid. Sess. II. & III.
- (3) Concord. Sac. & Imp. L. II. C. VII. n. 7.
- (4) Conf. Propositiones damnatas Hussia in App. Theologiae p. 210.
- (5) Harduin T. V. p. 920.
- (6) Epist. 106. & 119. edit. Venet.
- (7) §. CCCLXVI. (b)

§. CCCXCIV.

Cum administratione ac perceptione Sacramentorum multa cohærere diximus, non iuris divini, sed disciplinae ecclesiasticae propria. Hoc igitur loco indicanda potius, quam pro dignitate tractanda est celebris quæstio de potestate statuendi impedimenta dirimentia matrimonii, ea nempe, quæ humani sunt iuris, non divini aut naturalis. Consensu omnium triplex veluti respectus inest in matrimonio; respicit enim finem, ac officium naturæ, a qua ad propagandum & conservandum humanum genus est institutum: dein refertur ad societatem civium, statumque civilem, cui deficientibus ætate vel morbo civibus alios cives novos, & quodammodo immortalitatem dat; ac siquod est caput ecclesiasticae disciplinae, in quo nexus quidam cum re politica conspici potest, certe istuc est, quod matrimonii leges complectitur; inde enim pendent legitimi aut illegitimi natales prolium, iura earundem, successiones

ones & hæreditates, causæ dotis, & donationis propter nuptias, alimentorum, imo & ordo succedendi in ævita Maiorum bona, in provincias, in regna; ob quas causas facile lites oriri, ac etiam publica tranquillitas turbari potest. Denique ex catholica doctrina discimus, validum matrimonii contractum a fidelibus initum ad rationem ac dignitatem Sacramenti a Christo elevatum fuisse. (1) Ob hanc triplicem relationem triplici legum genere matrimonium regitur, naturalibus ac divinis, civilibus, denique ecclesiasticis. Sed præcipua lis in eo vertitur, quam vim habeant leges civiles ac politicæ; anne ipsam vinculum, internumque valorem matrimonii afficiant, aut solos effectus civiles, nempe ordinem succedendi, ac iura temporalia tum coniugum, tum prolium attingant. Instar principii illud habendum est: Sacramenti ratio in eo sita est, ut res externa seu signum visibile ex Christi institutione & significet & efficiat gratiam internam, & invisibilem; porro matrimonium significat, & efficit eam gratiam ratione *vinculi*, seu ratione coniunctionis, quam inter coniuges producit, id est, ratione valoris interni; hoc enim respectu significat coniunctionem Christi cum Ecclesia. (2) Igitur matrimonium ratione vinculi, Sacramenti rationem obtinuit a Christo. Impedimentum dirimens illud est, quod impedit, quo minus inter eos, qui matrimonium contrahere volunt, vinculum coalescat, ac vera interna coniunctio oriatur. De potestate igitur

statu-

statuendi eiusmodi impedimenta dirimentia hasce opinor, positiones tum ex iis, quæ modo diximus, tum aliis principiis ac fontibus sacri iuris derivari.

(a) *Penes potestatem Ecclesiæ supremam & rectoriam est, iure proprio & intrinseco statuere impedimenta dirimentia matrimonii.* Nam I. Christus ad Sacramenti dignitatem elevavit contractum validum matrimonii; nec quis validus sit, aut sub qua conditione seu forma, definiit; cum igitur potestas disponendi de sacramento, quatenus a Christo dispositum nihil est, Ecclesiæ conveniat; dubium esse non potest, quin Ecclesia contractum, quasi materiam Sacramenti, per leges suas afficere ac determinare possit. II. Idcirco a SS. Tridentina Synodo ita definitum est: *Siquis dixerit, Ecclesiam non potuisse constituere impedimenta matrimonium dirimentia, vel in iis constituendis errasse, anathema sit.* (3) Sane absurdum esset, si quis ex indulgentia Principum ea impedimenta constituere potuisse Ecclesiam, fingeret, atque in hunc sensum detorqueret laudatum canonem: *Siquis dixerit, Ecclesiam non potuisse ex concessione Principum constituere impedimenta matrimonium dirimentia, anathema sit.* Neque enim de ea re poterat esse ratio ambigendi; cumque Ecclesia leges impedimentorum dirimentium universales esse voluerit; a quo Principe poterat eam potestatem accipere? Vel quomodo ab omnibus, aut quo tempore accepit? (4) Imo Ecclesia eam potestatem videtur contra leges politicas Principum exercuisse; nam III. eadem œcumenica Synodus, clandestina fidelium matrimonia fuisse vera & rata declarat, quamdiu ea irrita non fecit Ecclesia, & anathemate ferit eos, qui vera ac rata fuisse negant. (5) Satis igitur indicat, irritationem matrimonii quoad vinculum ex sola Ecclesiæ constitutione provenire. Nam clandestina matrimonia, aut sine consensu parentum vel sine præviis denunciationibus irrita ita reiciebantur legibus quorundam regnorum, ac si omnino nulla essent & irrita. IV. Siqua lis de valore matrimonii, indeque pendentibus legitimis natalibus incidit, eam ad suum tribunal Ecclesia avocat, idemque in Tridentino concilio his verbis definitum est:

Siquis

Siquis dixerit, causas matrimoniales non spectare ad iudices ecclesiasticos, anathema sit. (6)

(b) *Penes potestatem politicam est, statuere quæcumque impedimenta matrimonii pro subditis infidelibus, quorum coniugiis inesse non potest ratio Sacramenti: pro fidelibus item subditis impedimenta quæcumque relate ad effectus civiles, non autem relate ad vinculum matrimonii sine accedente auctoritate Ecclesiæ. I. De materia Sacramenti sine Ecclesiæ auctoritate disponi profana potestate nil potest. II. Fini potestatis politicæ satisfiat, si effectus politicos suo arbitrio queat moderari: Sacramentum, matrimonii cum sit pro omnibus nationibus institutum, non difformibus Imperantium decretis, sed communibus & uniformibus Dei & Ecclesiæ legibus regi debet, uti Cardinalis Pallavicinus in historia Concilii Tridentini animadvertit. (7) III. S. Thomas, cuius auctoritatem obiectare non cessant adversarii, prohibito, inquit, legis humanæ non sufficeret ad impedimentum matrimonii, nisi interveniret auctoritas Ecclesiæ, quæ idem etiam interdicit. (8) IV. Ipsi catholici Principes Patres Tridentinos præmi sollicitarunt per oratores suos, ut clandestina matrimonia redderent nulla, & raptum inter impedimenta dirimentia referrent. Cum decreta Regum Gallorum diserte pronunciarent, subditos matrimonium valide contrahere non posse sine præcedentibus bannorum proclamationibus; Rex Ludovicus XIII. a Clero rogatus a. 1629. declaravit, id intelligi debere tantummodo de nullitate, quoad effecta civilia, in foro externo, non autem de nullitate intrinseca, & quoad substantiam; teste Carolo Richard, auctore gallo; qui idem de edictis Galliæ asserit, per quæ matrimonia filiorum-familias insciis vel invitis parentibus inita videntur irritari, addens demum: Ita sane intelligant; eiusmodi edicta Galli ipsi Iurisconsulti, quorum testimonia profert Fevretius in Tract. de Abusu. L. V. C. 2. (9) Atque in hanc sententiam iam a. 1695. in concilio Triburiensi iudicatum fuit. (10) V. Secundum receptam iuris regulam, cuius quis in aliqua causa non sortitur forum, eius neque legibus ligatur. (11) Porro nemo fidelium in matrimoniali causa forum sortitur politicum; ut patet tum ex iure communi canonum (12), tum ex citato supra canone duodecimo concilii Tridentini. (13). Concludam hanc thesin verbis Cardinalis Pallavicini: Neque hic necesse nobis*

est, quæstionem agitare, an legitima potestas ponendi impedimenta matrimonio, adeoque ea relaxandi, ablata fuerit Principibus ab Evangelii lege; dum contractum illum extulit ad rationem sacramenti, naturæ limites excedentem, an postea ab Ecclesiæ lege. Ad ea, quod agimus, nobis sufficit, rem ipsam ita se habere. (14)

(1) Cum opinione eorum, qui rationem Sacramenti a contractu valido matrimonii separari posse censent, minime consentit id, quod Innocentius III. c. quando. 7. de Divortiiis, docuit, etsi, inquiens; matrimonium verum inter infideles existat, non tamen est ratum: inter fideles autem verum est ratum existit; quia Sacramentum fidei, quod semel est admissum, nunquam amittitur, sed ratum efficit coniugii Sacramentum, ut ipsum in coniugibus illo durante perduret. Quodsi baptismus efficit ratum coniugii Sacramentum, sequitur, ut matrimonia clandestina, quæ vera & rata dicuntur a Concilio Tridentino, Sacramenti rationem habuerint, antequam irritarentur. c. Sess. ead. C. I. de reform.

(2) Ephes. V. 32.

(3) Sess. ead. can. 4.

(4) Inepta videtur animadversio Van - Espenii in Supplemento in Ius Univ. P. II. Tract. XIII. C. I. ad N. XII. agentis de cit. can. 4. „Sed est hoc fatendum est, concilium „non definitivisse, utrum ex Christi institutione, vel utrum ex „Principum indulgentia tacita vel expressa, hæc auctoritas „inducendi impedimenta dirimentia Ecclesiæ competat.“

(5) Sess. cit. C. I. de reform.

(6) Ibid. can. 12.

(7) L. XXIII. C. 9, n. 12. Procul dubio, si a suo quisque animo æmulationem aut invidentiam erga ecclesiasticos amoverit, intelliget, quantæ sit utilitatis, ut contractus, cuius libertas & certa efficacia adeo necessariæ sunt ad salutem & quietem animarum, pendeat in omnibus Christi fidelibus ab Ecclesiæ constitutionibus, uniformibus, & a caritate profectis, quæ tendunt ad sempiternam subditorum salutem; non autem a discrepantibus & sæpe minus tolerabilibus Principum laicorum, qui temporarium bonum intendunt. Quod si hæc Ecclesiæ iurisdictio bona ac legitima non

non esset, - - affirmare oporteret, orbem terrarum antea nos diu plenum coecorum fuisse.

(8) In IV. Dist. 42. q. 2. a. 2. ad 4.

(9) Analyf. Concil. T. IV. v. Matrimon. §. VIII.

(10) c. 1. de Sponsal. Conf. Hartzheim T. II. q. 403. Can. 39. Concil. Triburiens.

(11) Arg. c. a. nobis. 21. de sentent. excommun. & l. fin. D. de iurisdic.

(12) c. tuam. 3. de ordine cognit. & c. causam. 7. qui sint filii legitimi.

(13) Cit. can. 12. Sess. XXIV. *Absurdum fuisse visum Politicis*, inquit Suavis seu Sarpus, *constitui articulum fidei, causas ad matrimonium spectantes pertinere ad Iudicem ecclesiasticum; cum hæc definitio appareat contraria iis, quæ leguntur in Codice tum Iustiniani, tum Theodosii. Et in aliis antiquitatis monumentis.* Respondet Pallavicinus loc. cit. Cur potius istis absurdum non videbatur, dum illi Principes & Principum Oratores tam vigilanter studebant procul arcere quodcumque creditum ab ipsis detrimentum suæ iurisdictionis, nihil eisdem huic Canoni repugnasse; quin potius primum Legatum repugnasse, ut ibi opponeretur *Anathema*? Quod si velimus utique tanquam debitum laicis Principibus adiudicare, quidquid habetur in Codicibus, & cui in Ecclesiæ infantia ob minus malum oportebat interdum, ut Pontifices palpebras submitterent, eisdem etiam arrogare fas erit auctoritatem ad ipsos summos Pontifices confirmandos.

C A P U T XI.

Enumerantur obiecta quædam particularia, circa quæ Potestas sacra & rectoria Ecclesiæ versatur.

ARGUMENTUM.

§. CCCXCV. Ius Papæ, Episcoporum, Principum circa Concilia. CCCXCVI. Ius circa creandoes Ecclesiæ Ministros
Zallinger Ius Eccl. Publ. F f f fros

fros. CCCXCVII. Circa bona temporalia Ecclesiarum.

CCCXCVIII. Circa usum potestatis sacræ, seu regimen ecclesiasticum. CCCXCIX.

Speciatim circa iudicia eccle-

siastica, CCCC. Et circa legum promulgationem.

CCCCI. Placetum regium, an sit necessarium pro usu potestatis sacræ.

§. CCCXCV.

Concilia seu legitimi conventus Episcoporum ob causas fidei & disciplinæ coacti duplici modo considerantur; primo, tanquam *subiectum* potestatis sacræ ac rectoriæ: dein tanquam *obiectum* eiusdem. Ad subiectum potestatis sacræ referuntur hæc de Conciliis quæstiones: quid sint, quamque varii generis Concilia? qua potestate gaudeant ex Christi institutione? an & quatenus necesse sit, ut congregentur, sive eorum origo an ex iure divino sit, & usus necessarius? At vero quando agitur de iure convocandi Concilia, præsidendi, proponendi, definiendi, ea confirmandi, protegendi, quæque sunt istius generis, manifestum est, Concilia spectari instar obiecti, circa quod Potestas Pontificia, Episcoporum, & Advocatorum Ecclesiæ iure proprio, ac dignitati, quam gerunt, annexo versatur. Imo ex usu istorum iurium, quæ Papa, Episcopi vel Advocati Ecclesiæ in Conciliis gaudent, definiendum est, eane pro legitimis Conciliis, an secus haberi debeant; nec vero, nisi legitima fuerint, pro subiecto potestatis sacræ haberi possunt.

(a) Pontificia potestas in Conciliis œcumenicis, quatenus considerantur ut obiectum eiusdem potestatis, necessario exerere se debet; quia ius ea convocandi penes illum est, qui convocatos *obligare* potest, ut compareant, si moraliter fieri potest; quæ conditio in omnibus inest positivis obligationibus. Dein summus Pontifex primatum auctoritatis & iurisdictionis æque in Conciliis habet, ac extra illa. Ecclesia universalis, quæ per Concilia œcumenica repræsentari debet, sine Capite, quod habet, non repræsentatur; ac si vi promissionum Christi Ecclesia a fundamento suo nunquam dimovebitur, neque pastor uno tempore cunctis ovibus exspoliabitur, frustra consinguntur hypotheses dissensus omnium vel longe maximæ partis Episcoporum a Pontifice, nisi aperta vi, tumultu, ac dolo res agatur. Igitur iuris pontificii est indicere, ac convocare generalia Concilia, iisdem per se aut legatos suos præsidere, atque ita ad res gerendas ac sanciendas auctoritatem accommodare: Concilia, si iusta causa suppetit, dissolvere ac transferre; quia posita causæ iustitia dubium non est, quin ex ipso Concilio Patres sibi adhærentes habiturus sit; denique etiam confirmare ea, quæ in Conciliis sancita sunt; secus capituli cum corpore consensus, adeoque ipsa ratio Concilii œcumenici, quod universalem Ecclesiam, non utique acephalam repræsentare debet, deficeret. Hæc Pontificia confirmatio eam vim habet, ut defectus, siqui in convocatione ac celebratione intervenerunt, eatenus sanet, ut definita in tali Concilio, ac confirmata a Pontifice non minoris auctoritatis sint, ac quæ extra Concilium ab eodem definiuntur, aut sanciantur.

(b) Iura episcopalis potestatis circa generalia Concilia tanquam illius obiectum, sita sunt in iure suffragii ac voti decisivi, in iure *proponendi*, cuius insignis exemplum extat in Concilio Tridentino; (1) adeoque in iure, universali Ecclesie consulendi, eoque modo participandi claves regni cœlorum. Unde necessario vocandi sunt omnes Episcopi, saltem qui actu populum habent, & iurisdictionem exercent; nec tamen, ut generale haberi possit Concilium, necesse est, ut omnes omnino præsentés sint. Maxima habetur ratio Patriarcharum maiorum, si in commu-

nlone catholica consistunt. Ceterum non tam spectatur numerus personarum, quam nationum & provinciarum, ex quibus Episcopi conveniant; modo notabilis eorum numerus præsto sit.

(c) Auctoritas ac consensus Principum ad celebranda Concilia generalia, eorumque, vel Oratorum, quos mittunt, præsentia multis ex causis requiritur, 1. ut aptus tot episcopis, adscitisque sociis ac famulis designetur locus, 2. Ut tutus ad eum sit accessus, copiaque rerum ad sustentationem sufficiens. 3. Ut in tanto hominum numero cohibeantur rixæ, ac servetur ordo & tranquillitas. 4. Ut eorum auctoritate ad exitum atque executionem perveniant, quæ in Conciliis gesta aut sancita sunt. Iure Romano cautum est, ne citra expressum Imperatoris consensum frequentes coetus cogantur. Hinc convocatio Conciliorum primis temporibus permissa est summis Principibus, qui ad eum finem literas, ut vocant, tractorias & sumtus suppeditarunt. Nihil tamen sine consensu summorum Pontificum tacito vel expresso actum est.

(d) Potestati supremæ legitimi Concilii œcumenici non potest non respondere interna ac perfecta obligatio, eius definitionibus ac decretis ex animo se subiicendi, ac obtemperandi. Sed dicunt nempe, *si legitimum fuit Concilium; hoc autem ipsum ambiguum aut obscurum aliquando esse.* Respondeo; siquid per vim & machinationes actum est, id quidem mox patebit; ceterum ipsa confirmatio pontificia, & consensus membrorum cum capite satis indicat, legitimum fuisse Concilium, cui refragari in rebus fidei nemo Catholicorum possit, neque in iis, quæ ad disciplinam pertinent, nisi ex consensu summi Pontificis, aut si observatio fieret impossibilis. Sed maligni quidam Scriptores tot præscribunt conditiones, ex quibus obligatio obtemperandi definitionibus ac decretis Conciliorum pendere debeat, ut de illis conditionibus vix unquam constare sat certo possit; proinde omnis auctoritas Conciliorum concidat. (2) Verbo, si, quæ præscribunt, rite expendantur, dicere poterant cum Luthero: *via nobis facta est enervandi auctoritatem Conciliorum, & libere contradicendi eorum gestis, & iudican-*

dicendi eorum decreta, & confidenter confitendi, quidquid verum videtur, sive probatum fuerit, sive reprobatum a quocunque Concilio. (3)

(1) *Cum in Sess. XVII. adhibita esset formula: proponentibus Legatis. eaque non nullos motus excitasset, editum est in Sess. XXIV. Capitulum 21., quo iuri proponendi Episcopis competenti consulitur. Vid. Pallavicin. in Hist. Concil. L. XXIII. c. 2. n. 1. c. 5. n. 7. & 14. c. 6. n. 5. & c. 8. n. 5.*

(2) *Dicunt: dispiciendum est, an Patres legitime convocati ita se gesserint in Concilio, ut censeri possint repræsentasse Ecclesiam - - Id a peritis iudicandum est ex integritate Patrum - ex historia colloquiorum - ex Actis Sessionum - ex comparatione Concilii recentioris cum primis quatuor ætumenicis &c.*

(3) Prop. 29. inter damnatas a Leone P. X.

S. CCCXCVI.

Insigne ecclesiasticæ disciplinæ caput efficit modus ac ratio creandi, constituendique novos Pastores, ac Ministros Ecclesiæ, qui prioribus aut defunctis, aut depositis, aut sponte renunciantibus surrogantur. Qua in re secundum doctrinam & usum Ecclesiæ distingui necesse est inter electionem, ordinationem, ac missionem eorundem; quamvis enim ordinatio ac missio primis temporibus post electionem illico perageretur; tamen re ipsa differunt, & ab ipso Christo relate ad Apostolos non modo diversis actibus, sed etiam temporibus se iuncta fuerunt. *Electio* quidem ad munus vel dignitatem ecclesiasticam eo significato hic sumitur, ut distinguatur a modo acquirendi eandem per na-

turalem propagationem, uti fiebat in tribu Levi V. T. ab, hæreditaria item successione, quam sacri Canones vehementer averfantur, aliove stato succedendi modo, ceu ex prærogativa ætatis. Est igitur electio hoc loco designatio certæ personæ ad ecclesiasticam dignitatem, facta vel plurium eo iure gaudentium suffragiis, aut libera alicuius collatione, aut præsentatione vel nominatione laicorum, maxime Principum. *Ordinatio* sita est in ceremonia sacra, qua electi Ministri Ecclesiæ ad sacrum ministerium intiantur, & consecrantur. Denique *Missio* aut *vocatio* dicitur, qua quis legitima auctoritate adscribitur certæ Ecclesiæ, & iurisdictionem, partemque officii pastoralis obtinet. Præcipue ad hunc locum pertinentes hæc sunt positiones: (1)

(a) Ordinatio ac missio legitimorum Pastorum tota pendet ab auctoritate & potestate ecclesiastica; nam vi solius electionis, nisi ordinatio & missio accedat, nihil ecclesiastici ministerii recte & valide obiri a quocumque potest.

(b) Ius constituendi Pastores ad iura hierarchica Ecclesiæ pertinet; perinde ut in societate civili ius constituendi officiales reipublicæ, nempe Ministros & Consiliarios ad iura maiestatica referri debet. Populus quidem præter Clerum inferiorem ad electionem Episcoporum multis seculis admittebatur; at nullum unquam habuit veram electionis aut suffragii ius, sed optare & præoptare poterat, desiderare, a Clero, & comprovincialibus Episcopis, & a Metropolitanano exoptere, & velut digito ostendere certam personam, quam præ ceteris magni faceret, & amaret: cui subiaci, & a qua regi vellet; quod tum erat genus quoddam *postulationis*.

(c)

(c) Imperanti civili ius eligendi vi maiestatis competere non potest; sed aut *iure quodam patronatus*, quod ipsum ex ecclesiastica origine descendit, aut ex singulari Ecclesie concessionem vel privilegio, aut denique ex pactis & concordatis cum Ecclesia ihibitis.

(r) Conf. CCCXXXV. CCCXLVII. CCCXLVIII.

§. CCCXCVII.

Si quis ultra Canonum litteram; ut aiunt, & velut externum corticem in ipsum indaget spiritum, quem instar nuclei continent, & quo Ecclesia suos regit, ipsaque a Spiritu sanctitatis regitur; cito deprehendet, non obstante disciplinæ varietate eundem omni loco ac tempore spiritum permanere, plenum sanctitatis & alienissimum a terrenis, ac carnalibus cupiditatibus. Id viri docti, probique dudum animadverterunt de illo disciplinæ genere, quo Ecclesia bona temporalia tum mobilia, tum immobilia liberalitate fidelium accipit, accepta custodit, & administrat, & ad sanctissimos fines destinat. Negari haud potest, rationem administrandi ea bona magnopere immutatam esse, si posteriora secula octo vel novem cum prioribus conferamus. At quis inde concludet, aut ea bona naturam quoque suam immutasse, aut clericos, qui insignem eorum partem pro sustentatione sua capiunt, aliter iisdem uti, aliosve in fines ea collocare posse, ac ipsa bonorum sacrorum natura, & mens fidelium ea offerentium, ac spiritus & sanctitas Ecclesie ea tum acceptantis, tum Ministris suis dispensantis exigit, ac

præscribit? Ac de natura quidem eorum bonorum necesse non est, multis verbis differere; plena sunt enim de illo argumento monumenta sacræ antiquitatis, imo & apertissima testimonia sacrarum Scripturarum utriusque legis: (1) plenæ collectiones Conciliorum omnium temporum: plena Bullaria summorum Pontificum, plenæ bibliothecæ sanctorum Canonum, plenæ compilationes & collectiones SS. Patrum, plena iuris corpora, capitularia Regum, codices legum etiam secularium. Ex quibus indubitato ac perspicue constat, bona temporalia Ecclesiæ multo maiore securitate atque inviolabilitate gaudere debere, ac quævis civilia, seu publica seu privata bona. Pauca addam animadversiones.

- (a) *Pecuniæ, inquit, ac possessiones Ecclesiarum & monasteriorum nihil sacri in se habent, nec consecrationem, nec benedictionem; ac si haberent, tamen temporalia sunt bona, neque naturam suam exuerunt, ex quo in Ecclesiam collata sunt.* R. Etsi intrinsicam naturam non exuerint ea bona; at postquam Deo ac religioni oblata sunt, hanc induerunt proprietatem & velut moralem qualitatem, ut censeantur res Dei, & patrimonium Christi; ob quam moralem proprietatem ea violari sine sacrilegio haud posse, constans & uniformis omnium hominum, ætatum ac temporum sententia erat. *Reddite, inquit Christus: Deo, quæ Dei sunt;* atqui *res Dei* œcumenica Tridentina Synodus bona Ecclesiarum vocat. Si nihil interest inter profana & ecclesiastica bona; quid est ergo, quod Christus asseruit, & contra Phariseos, adversarios suos, tanquam rem exploratam sumit, a templo *sanctificari* aurum, quod in templo est; & ab altari *sanctificari* donum, quod est super illud? (2) Conferantur loca S. Codicis supra citata.

(b)

(b) Sunt Scriptores nonnulli, qui iura Principum circa Ecclesiarum & personarum sacrarum bona, atque obligationes ita exaggerant, atque ex immutabili & æterna lege eonsque deducunt, ut a damnata Marfilii Patavini & Ioannis de Ianduno opinione vix unum digitum absint. Ea opinio erat huiusmodi: *quod illud, quod de Christo legitur in Evangelio beati Matthæi, quod ipse solvit tributum Casari, quando statuerem sumtum ex ore piscis, illis, qui petebant didrachma, iussit dari, hoc fecit non condescensive & liberalitate sua pietatis, sed necessitate coactus.* (3). Maxime apposita ad hunc locum est animadversio eruditissimi Thomassinii, ex S. Ambrosii verba expendentis: *agri Ecclesie solvunt tributum. -- Tollant eos, sed tributum est: -- non dono, sed non nego. c. 27. XI. q. 1.* Sic igitur ait Thomassinus: „Non nesciebat tamen Ambrosius, „altiori ab origine descendere, & inconcussis niti fundamentis immunitatem Ecclesie ab omnibus prorsus „exactionibus, & muneribus, ut quæ in unam cum „Christo personam coaluerit, in eiusdemque filiationis, libertatis, immunitatis societatem adscita sit. „Ita enim & Christus tributum solvit, & a se exigi „illud non potuisse, simul contestatus est. Ita censet omnino Ambrosius, Ecclesiam Christi vestigia lambentem, tributum, quod exprimitur, solvere; & de „sua sibi tamen intus plaudere immunitate ex Pontificatus & totius sacerdotalis ministerii prerogativa. „Non solvunt tributum (Ephst. I.) quibus portio Deus „est. Ego nihil debeo Casari; quia nihil huius mundi habeo. Nihil debuit Petrus, nihil Apostoli mei; „quia non sunt de hoc mundo. Ita ille negat, deberi a Christo, a Christi Ministris tributum, a quibus „solutum esse, solutum iri non negat, vitandi offendiculi causa: *Et tamen Et ipsum perfectus, id est, „predicator Evangelii iam non debebat, qui plus prædicabat. Non debebat Filius Dei, non debebat Et Petrus in adoptionem adscitus a patre per gratiam: „sed ne scandalizentur, inquit, vade ad mare.* Ita ergo persuasum erat Ambrosio, a Christo, ab Ecclesia, a Clero tributum non deberi; sed tamen solvi; sed tanto nobilius solvi, quod non debeat. Hæc tenus Thomassinus. (4)

(c) *Necessitatem reipublicæ, unionem civilem, ob quam vires ac subsidia coniungi debeant, ac communem felicitatem prædicant.* Sentiant, inquit P. Zech, (5) his temporibus multi, quod ad Initium seculi XVI. sentiebant turbulenti homines; quando seditiosi contra legitimos Magistratus Rustici, suæ felicitati opes Clericorum obstare credebant, rati aurea secula reditura, si Ecclesiasticis sua bona adimerent. De unionem civili acute differit: auctor *Vindiciarum iurium status ecclesiastici circa temporalia*, „publica, inquit, subsidia „consistunt in *ope*, vel in *opera*. *Opem*, seu rem confert, qui pecunias, aut aliud quid pretio æstimabile ad ærarium publicum, in quo nervus agendarum rerum residet, pro rata contribuit. Hinc fabricæ publicæ possunt factæ tectæ servari, salaria officiorum promi, bellum sustentari, ceterisque publicis necessitatibus succurri. *Operam* confert, quicumque vel publico fungitur officio, vel id ipsum, quod alii ære, ipse labore, sudore, industria, consilio, ingenio procurat. In hunc censum veniunt Imperantes, Magistratus, Milites, & alii plures, qui vel nihil ad ærarium publicum comportant, vel, quod idem est, tantundem aut plus ex eo recipiunt; & habet hoc commune societas civium cum societate commerciali; quod, quemadmodum in hac non singuli pecunias contribuunt, sed quandoque etiam solas operas, negotiationem, navigationem, itinerationem; ita pariter in illa. Nec immerito; utroque enim modo finis societatis habetur. Et aliunde in civitate diversitas statuum, facultatum, virium, & conditionum debet attendi, & iuxta illam taxari publica collatio.“ (6) Nihil facilius, quam theoriam hanc applicare ad statum ecclesiasticum divinis ministeriis, procurandæque hominum sempiternæ felicitati intentum.

(1.) Levit. XXVII. 16. 28. Ioel. III. 5. Malach. III. 8. Matth. XXII. 21. Ibid. XXIII. 17. 18.

(2.) Matth. XXIII. 17. 18.

(3.) In Bulla Joannis P. XXII. apud Raynald. ad A. 1327. Vid. Apparatus Theolog. p. 204.

(4)

(4) De vet. & nov. disciplina P. III. L. I. C. XXXIII.
n. 12.

(5) De Iure Rerum Eccles. Sect. III. §. 9. ubi narrat, *rusticos, qui conspiraverant, hanc mutuae agnitionis tesseram habuisse, ut si quis eius turbæ percontatus esset ab alio: was ist's nun für ein Wesen? interrogatus responderet: wir mü- gen vor den Pfaffen nicht genesen.*

(6) Vindic. C. II. §. 4.

§. CCCXCVIII.

Potestas Hierarcharum inspectoria, legislativa, & executiva, quæque in hac parte maxime continetur, potestas iudicialia pro obiectis suis habent causas fidei, & disciplinæ, dein personas & res ecclesiasticas; cum tamen eadem potestatis genera diverso modo sese exerant, certisque regulis conformentur; idcirco hic ipse modus diversus, ratioque regularum, secundum quas exercentur, disciplinæ ecclesiasticæ pars, & ecclesiasticæ iurisprudentiæ obiectum fit. Ac

(a) Summus quidem Christi Vicarius ad exercitium triplicis illius potestatis sibi adsciscit Cardinales, creat Vicarios Apostolicos, mittit Legatos, Nuncios, Iudices delegatos, aut eos in provinciis nominat:

(b) Episcopi suos habent Vicarios, Archidiaconos, mittunt Visitatores, Commissarios, creant Decanos, & Officiales diversi generis, Consiliarios, erigunt Consistoria, quæ ope relationum, quas a Decanis & Parochis accipiunt, quandam speciem perpetuæ Synodi diocesanæ præferunt; inprimis, ut in antiqua Ecclesia Presbyterium seu Senatum habebant; sic modo in gravioribus causis Capitulorum cathedralium consilium, aut consensum exposcunt.

§. CCCXCIX.

§. CCCXCIX.

Forma iudiciorum ecclesiasticorum tam civilium, quam criminalium magnam partem ex disciplina pendet, quæ pro temporum, morumque ratione, eodem semper Ecclesiæ Spiritu permanente, temperatur. Eam formam *trituras Forensis* nomine explo- dunt, despiciuntque, qui maligno erga sanctam Ec- clesiam, atque univèrsùm statum ecclesiasticum ani- mo sunt; (1) qua in re non modo summos Principes, & Imperatores superioris ætatis, nec solum torren- tem sapientissimorum Doctorum, sed ipsos etiam paulo æquiores Protestantes sibi adversantes habent. Neque enim iudem impium Lutheri factum, quo codicem iuris canonici publicis flammis exussit, probaverunt. Enumeranda sunt capita quædam ad potestatem iudiciariam Ecclesiæ pertinentia, quæ in iure privato distinctius explicantur:

- (a) Causæ criminales Episcoporum reservantur summo Pontifici.
- (b) Ad eundem datur appellatio, certa forma ac ratione ab inferioribus iudiciis Ecclesiæ.
- (c) Negatur appellatio a sententia Papæ ad futurum Con- ciliium.
- (d) Quando de recursum a iudice Ecclesiastico ad politicum Principem tractatur, expendenda sunt ea, quæ sta- tuti a Scriptoribus solent in Iure publico & Gentium de subditis, qui se a suo Principe iniuste oppressos dicunt, implorantibus opem Principis exteri.
- (e) De iure Asylis illud magnopere mirum mihi videtur, hodiernos Scriptores id passim suadere, ut capitales

pœ-

pœnæ per leges seculares in facinorosos constitutæ mitigentur, minuantur, ac prope tollantur tanquam perniciosæ bono publico. At fidem cum de iure asyli agitur, quo nonnullis delinquentibus succurritur intuitu religionis ac divini honoris, & pietatis causa, exemplo ac imploratione mansuetudinis Christi; tum vero enormibus modis vociferantur, per asyla cohiberi vim iustitiæ, officii securitati publicæ, foveri sceleratorum hominum audaciam, & pietatis obtentu perfugium præberi impietati. Ita hi quidem, qui a venia danda flagitiosis hominibus non abhorrent, tum fere inexorabiles se exhibent, quando veniam dari nomine sacrosanctæ religionis, & per viscera misericordiæ Iesu Christi vident.

(1) *De forma canonica iudiciorum vide Corvinum in præfatione ad Ius canonicum per aphorismos explicatum.*

§. CCCC.

Disciplinæ varietas circa ecclesiasticas leges, uti ex hoc loco spectantur, in diversa promulgationis earundem forma potissimum consistit. Necessariam esse legis promulgationem, eamque sufficientem, vi cuius subditis legislatoris voluntas queat innotescere, ex principiis iuris publici universalis constat. At lege naturali promulgationis forma non est præscripta, neque in Ecclesia constanter eadem obtinuit; ac quæ maxime accommodata temporibus & sufficiens sit promulgatio, ex iudicio & voluntate legislatoris desumendum est. En præcipuos promulgandi modos, quibus Ecclesia usa est.

(2) Olim decretalia Pontificum, Stricii, Innocentii, Leonis ad aliquarum duntaxat provinciarum Episcopos mittebantur; quæ tamen recepto more, vel adiecto mandato, subinde cum aliis atque aliis Episcopis communicata, ac toto orbe dispersa sunt. (1) Hinc episto-

stolis, quæ ita commearunt per provincias, additum fuit in manuscriptis quibusdam: & *universis provinciis*: vel, *universis Episcopis*; etsi universis initio non essent inscriptæ. Non igitur ulla *collectione*, aut ullo codice, in quo decretalia continerentur, tum opus fuit; neque ullum extitisse probari potest, excepta Nicænorum & Sardicensium Canonum coniunctione. Ac si qui Pontifices Prædecessorum suorum constitutiones allegarunt, eas non e codice aliquo publico, cuius nulla occurrit uspiam mentio, sed ex apostolicis scriniis eduxere, vel ad eorundem scriniorum fidem provocarunt. (2)

- (b) Uti codice opus non fuit ad promulgandas ecclesiasticas leges, sic neque synodo. Cum Pelagiani conquererentur, subscriptionem tractatoris Zosimi ab *universis Episcopis sine congregatione synodi in suis locis sedentibus* fuisse extortam, Augustinus respondit, satis esse, hæreticorum damnationem innotescere; nec opus esse, ut synodus congregetur.
- (c) Hodierna promulgandi leges pontificias ratio fere in eo consistit, ut Bullæ promulgentur Romæ, affigantur in acie campi Floræ, & ad valvas Basilicæ Apostolorum; necnon in Cancellaria Apostolica pro publicatis habeantur. Ob commercium dein urbis & orbis facile fieri potest, ut certa legis promulgatæ, atque authentica notitia ad provincias perveniat; neque ea, quam antiquis temporibus viguisse diximus, ratio promulgandi magis publica aut solemniter esse potest. Ac si de legibus *declaratoriis* sermo est, per quas nempe summus Pontifex ius divinum circa dogmata aut mores, e. g. condemnando theses, vel libros, aut ius positivum antea existens declarat, & authentice interpretatur, certe sufficiens est ea promulgandi ratio; cum ipse S. Augustinus satis esse dudum pronunciarit, damnationem erroris factam in uno loco in aliis innotescere. Ius enim authentice declaratum non *novum* existimatur ius, sed prius existens, nunc ita propositum, ut aliter exponi nefas sit. (3)
- (d) Sed quid? si leges, quæ declaratoriæ non sunt, Romæ promulgatæ, in provinciis non promulgentur, etsi generales sint? puto, subditos eoque casu ab observatio-

ne

ne legis in provinciis non promulgatæ regulariter excusari ex præsumpta voluntate summi Legislatoris, observationem legis in provincia non urgentis; (fieri tamen potest, ut eiusmodi præsumptio cedat veritati certo cognitæ de contraria voluntate legem ferentis.) Ob diversas enim locorum aut temporum rationes usuryenire potest, ut lex nova certo loco minime utilis sit, aut sine graviore detrimento in usum deduci nequeat. Fundamentum huius præsumptionis de voluntate legislatoris ipsum ius scriptum suppeditat. (4)

(e) Non igitur id dico, eiusmodi legem speciatim in provinciis non promulgatam vi obligandi carere, eoquod consensus deficiat subditorum; neque enim potestas ligandi a Christo tradita in Petro & Apostolis annexam habuit conditionem consensus; alias ipsi per se non ligarent, nisi subditi suo consensu recipientes legem, se ligari finerent; quod perinde esset, ac vim & potestatem legislativam Hierarchis adimere, & in subditos transferre.

(f) Si ex concordatis vel ex diurna regionum consuetudine ipsis legislatoribus ecclesiasticis non ignota, & ipsorum saltem tacito consensu approbata invaluit, ut leges aut decreta disciplinæ vim obligandi non obtineant, nisi in iisdem locis fuerint promulgatæ: præsumendum est, eos ibidem, nisi expresse resistant, noluisse absolute novis legibus, aut decretis obligare: unde cum expedire credunt, ea recipi, curare solent, ut promulgentur, ac recipiantur.

(g) Si leges absolute editæ non recipiuntur ab iis, qui parere debuissent: ne in publicum damnum animarum vertatur lex, quæ in bonum publicum edita fuerat; ipso legislatore sciente & non repugnante, ac tacite consentiente fieri potest, ut eadem lex vim obligandi amittat, vel legitima præscriptione, vel potius consuetudine abrogetur. Atque hoc est, quod antiquiores Doctores aiunt, receptionem legis per usum, vel acceptationem populi esse necessariam ad legis perfectionem, non eam quidem *substantialem*, sed *accidentalem*, nempe ad firmitatem, & stabilitatem legis.

(1) Vld. Ballerinos in Append. Op: S. Leonis. T. III. P. II. C. I. n. 24.

(2) Constant. in Præfat. ad Epist. Rom. Pont. n. 44.

(3) Nov. 143. prope fin.

(4) c. 1. de constit. in VI. c. 5. de Rescript. c. 6. de Præbend. c. 10. de for. Compet. c. 6. Dist. IV. Conf. Bened. XIV. de Synodo diœces. L. IX. c. 2. 3.

§. CCCCI.

Ad disciplinam Ecclesiæ, quæ varium usum potestatis inspectoriæ, legislatoriæ, & executoriæ respicit, quæstio de *Placeto regio* referenda est; cum præsertim ante schisma sub Urbano VI. exortum nullum eius vestigium deprehendatur; eo enim tempore, ne ab Antipapis, eorumque asseclis fraudes impune admitterentur, ipsi Urbano visum fuit pernecessarium, ut de constitutionibus Apostolicis, an legitimæ forent atque a vero Pontifice proficiscerentur; Episcopi ante iudicarent, quam executioni mandarentur. Principes quoque, ne populi a Pseudo-Pontifice deciperentur, cavendum sibi duxerunt, bullarum examine.

(1) Si causa cessante cessat effectus, hæc quidem ratio pro hodierno placeti usu nil penitus probat. Si ex intrinsicis iurium principiis, & principiorum analogia, & consensu res expendatur, nemo hominum privatorum in statu libertatis naturalis viventium, neque ulla gens alterius gentis consilia, actiones, decreta inspiciendi, & examinandi ius arrogare sine iniuria sibi potest. Cum & potestates & res ecclesiasticæ & civiles distinctæ sint, altera ab altera independens, utraque in suo genere suprema; profecto liquidissimi

iu-

iuris est, quod Gregorius II. in epistola ad Leonem Isauricum scripsit; *Quemadmodum Pontifex introspectiendi in palatium potestatem non habet; - sic nec Imperator in Ecclesias introspectiendi.* Ac dudum observavit insignis Canonum Doct̄or Lusitanus, Felicianus Oliva, si politicæ potestati ius placeti concedatur, pari, imo maiori ratione id concedendum esse potestati ecclesiasticæ. (2) Excutienda sunt argumenta defensorum huius iuris.

(a) Plerique hodie id derivant *ex iure maiestatico inspectionis, imo ex obligatione cavendi*, nequid respublica detrimenti capiat ex negotiis Ecclesiæ. Sed cum iura maiestatica sint eadem in Principe infideli, aut alieno & catholica fide, quam catholico, erit istuc ius etiam illis attribuendum; quam male autem sic quidem consultum erit religioni & hominum saluti? Quo placeto nisi sunt Ap̄ostoli, cum non modo fidem prædicarent, sed disciplinam informarent liberrima potestate? Intelligi nullo modo potest, quomodo Princeps, qui per baptismum Ecclesiæ iurisdictioni se subiicit, quidquam iuris adversus eam iurisdictionem acquirat. Diversa Ecclesiæ conditio sub Imperante infideli, ac sub Christiano non internum & hierarchicum Ecclesiæ statum, sed externum afficit; quia sub Christiano Principe, qui obligationi suæ satisfacit, protectorem potestatis sacræ, & vindicem, & legum executorem habet. De hoc iure cavendi dictum est §. CCCLXVI. Et quid mali præcavendum erit contra apostolicas constitutiones, quæ, ut Zypæus inquit, *pro salubri regimine Ecclesiæ maturis & repetitis deliberationibus ad tollendos abusos cum magno decore domus Dei, incremento politicæ Ecclesiæ, & augmento iustitiæ secularis promulgantur?* (3) Quodsi periculi quidquam immineat, eius avertendi opportuna media nunquam deerunt, quin ius defensionis & cautionis pro generali obtentu libertatis opprimendæ adhibeatur. Longe alias rationes protulit Zallweinius, quas defensores placeti sibi propositas sæpe habent. (4)

(b) *Ad consuetudinem provocant*; quasi non omnes canones reprobarent consuetudines, quæ in detrimentum

Zallinger Ius Eccl. Publ. G g Google sacræ

sacræ potestatis inolescunt. *Quidquid contradicant Episcopi, (inquit cit. Zallwein.) reclamant pontifices; tendendum est præpotentiæ magnatum: sola ratio status politici instar imperiosæ Sarraceniæ dominatur: dum e contra ratio status ecclesiastici velut humilis Agar servire cogitur.* (5)

(c) *Materia legum disciplinarium est mixta, inquit, & statum politicum respicit. Si vocabulis res conficienda est, pari argumento materia politicarum legum mixta appellari potest: cum ipsæ quoque conscientiam, naturalem morum honestatem, religionem, & iura Hierarcharum sæpe afficiant. Sic & inter singulos homines in statu libertatis degentes & inter nationes negotia mixta vocabuntur; cum alterius opes, commercia, vires, incrementa etiam alteram quodam modo afficiant. Ita qui ex iure naturali publico Placetum derivant, ex eodem naturæ iure, omniumque iurium analogia evidentissime confutantur, ut nihil reliquum habeant, nisi ut tacite ad systema territoriale Heterodoxorum confugiant, vi cuius princeps iura in res Ecclesiæ exercet; quia ea in suo territorio est.*

(d) *Plerique Scriptores Vanespenium in hoc argumenta sequuntur, exscribunt, prædicant; quippe qui tractatum de promulgatione legum ecclesiasticarum edidit, & pro iure Placeti tanquam pro aris & focis depugnavit. Sed, inquit Emin. Cardinalis de Bissy in Instructione pastorali impressa Parisiis a. 1722. Quis audiens Espenium hic laudari, non protinus eum pro quopiam primæ classis antiquo Theologo acciperet, cuius sententia venerabilem habeat in Ecclesia auctoritatem? Et tamen Espenius ille non est, nisi iuris peritus, principiorum sanctæ doctrinæ parum gnarus, quem factioni Ecclesiam hodie turbanti mordicus adhæsisse nemo ignorat. Liber adeo ipse, qui nobis hic obiicitur, (Tractatus de promulgatione legum) anno primulum 1712. in lucem prodit, eo utique consilio, ut constitutionem Unigenitus, quam tunc Romæ cudi sciebat auctor, in antecessum infirmaret. - In hoc tractatu lubricationum e Novaturientium officina prodeuntium character statim dignoscitur e studio palpabili, invidiam constandi summo Pontifici, eiusque auctoritatem in contemptum adducendi. Addam iudicium Zallweini de eodem Espenio: Hortamur, inquit, Catholicos, ut hunc auctorem caute legant, qui sane excessivus est in extensione huius placiti regii, & iure optimo illis Scriptoribus annumerari meretur, qui muscas captant,*

de umbra disputant, interesse politicum etiam imaginarium ante oculos habent, atque hac ratione potestatem ecclesiasticam ferme ad incitas redigunt: contra politicam ultra suos fines quam longissime extendunt.

(6) Eundem denique Espenium generalem placiti usum in Belgio iactantem, mendacia mendaciis adglomerare ostendit Zaccharia in Antifebronio Vindicato. (7)

- (*) Ipsum generalem placiti usum tanquam ubivis receptum in regnis obiectant, imo ultra verum exaggerant; nam in Belgio, inquit Franc. Zypæus doctor Belga, *si res, ut se habet, examinetur, ad nullius constitutionis legisve ecclesiasticæ promulgationem placito principali opus esse iudicabit, qui non ex præiudicata aliqua opinione, sed ex vero statuere volet: nulla enim edicta id mandant quoad leges, constitutionesve apostolicas, sed quoad rescripta tantum privatis data, easque non omnia, sed beneficialia tantum; - - quæ subreptione, gratia & sordibus sæpe obtinentur; ut incommodè in his frequentia esse possint, non in illis.* (8) De Lusitania Schrodtus in Syst. Iur. Publ. Univers. Febronium exscripsit, asserentem, Regi Ioanni II, cum usum videndi & examinandi Bullas abolere proposuisset, regni proceres obstitisse; sed & Febronius & Schrodtus dissimulat, quod frustra se opposuerint, *Lusitaniæ invictissimi Reges, ut scrupuli cessarent, circumspectissime hoc ius assumendi literas apostolicas, eas detinendi per sepe dictum modum omiserunt. - - Ideoque in Lusitaniæ tribunalibus praxis hoc iure non utitur.*
- (9) In Gallia Bullas dogmaticas, quæque ad prohibitionem librorum spectant, constat sine placito regio fuisse publicatas. In Hispaniis literæ apostolicæ multis in casibus & negotiis (beneficialibus & iudicialibus) ante executionem ad regia tribunalia mittuntur, ut Cinquit ovarruvias, summopere cavendum monens, ne ea consuetudo in maximum cedat animarum discrimen, & contra pontificii iuris divinam institutionem. (10)

(1) Antifebron. Vindicat. T. IV. diss. XII. C. II. n. 3.

(2) Aliter, inquit Oliva, summus Pontifex posset per constitutionem generalem præcipere, ut nullum rescriptum gratiæ impetratum a Principe seculari executioni mandaretur, nisi prius apud Episcopos præsentetur, & examinetur, an in præiudicium potestatis spiritualis aliquid contineat; quia non minor, sed maior est eius potestas

ad hoc, quam Principis secularis ad illud. In Tract. de foro Eccles. edito a. 1678. P. I. q. 22. n. 19. *Primo nempe ad rescripta gratiæ & iustitiæ privatis data adhiberi placitum coeptum est: postea extensum ad decreta disciplinæ, demum ad Bullas etiam dogmaticas. Quis credat, hoc quidem modo etiam libertati & iurisdictioni ecclesiasticæ, non tantum auctoritati regiæ consultum fuisse à Van. espenio; atqui id persuadere nobis vult Schrodtus in Syft. Iur. Publ. P. II. C. V. §. 21. in nota.*

(3) Analyf. Iur. Pontif. L. I. tit. de Constitut. Tom. II.

(4) Princip. Iur. Eccles. T. I. q. IV. C. II. n. 5. Fœtus Politicorum est istud placetum regium, qui adulandi, placendi, atque iurisdictionis & propriæ & suorum Principaliū ampliandi studio, & fortassis occulto livore, invidia, & odio, quo in auctoritatem ecclesiasticam feruntur, nescio quæ pericula, præiudicia & damna bono publico metuenda fingunt, & suis Principibus sub speciosissimis rationibus ante oculos ponunt. Atque hi ipsi sunt, quos motus & turbas excitant in publico.

(5) Loc. cit.

(6) Ibid.

(7) In Antif. Vind, l. c. ubi Zypæo alter adiungitur *Belga Peckius, insignis olim in magno Belgii consilio consiliarius, qui in consuetudinem exigendi placeti regii acriter invehitur his verbis: Quam consuetudinem & multas alias eiusdem farinae non posse iure satis defendi puto; ut quæ libertati ecclesiasticæ plurimum adversantur, & proinde non valent apud iustos & catholicos iudices, qui timorem Domini habent, licet forte valeant apud eos, apud quos, quidquid lubet, licet; & qui Ecclesiam oderunt, eamque Principibus secularibus libenter in omnibus subiicerent, confusionem passuri in magno illo die, cum ad iudicandum eos veniet, cuius sponsam hic contemserunt, & iniuria affecerunt.*

(8) Zypæus loc. cit.

(9) Felicianus Oliva loco cit.

(10) Quæst. Practic. q. 35. n. 6.

INDEX
RERUM MEMORABILIUM
LOCUPLETISSIMUS.

A.

- Abdicatio* ad modos amittendi Imperii refertur. 438.
- Abortus*. Procuratio abortus naturæ repugnat. 181.
- Accessio* est modus acquirendi originarius. Eius notio, & divisio. 244. Species accessionis naturalis, *ibid.* industrialis, 245. & mixtæ. 246. *seq.*
- Acquirendi* modus quid sit, & quotuplex. 242. Modus acquirendi originarius & principalis est occupatio, 243. originarius vero, sed accessorius accessio. 244. *seq.* Acquirendi modi derivativi sunt divisio, cessio, & traditio. 248. An ad modos acquirendi derivativos testamenta, successio ab intestato, & præscriptio. 249. *seq.*
- Actio*. Cum hominum actionibus consecutiones quædam ex natura connexæ sunt, 16. Appellantur hæ consecutiones actionum momenta, vel motiva a Wolfianis. 17. Actiones hominum respiciunt, & attingunt perfectionem quamdam Dei. 19. Illustratur triplici actionum genere, scilicet, quæ proxime ad Deum, 20. quæ ad nosmetipsos, 21. & quæ ad proximum pertinent. 22. Actiones tum internæ tum externæ ad iurisprudentiam naturalem referendæ. 54. Propositiones hæc super re confixæ, & Ciceronis, ac Senecæ sententiæ. 55. *seq.* Actionum moralitas completa ex quibus coalescat. 66. Actio humana externa sine interna esse nequit: non tamen vicissim. *ibid.* Quid actio bona, mala, ac indifferens. 67. In actione humana consecutionum imputabilitas pensanda. *ibid.* Quæ actio valida, quæ irrita. 68. Actionis circumstantiæ unde desumantur. *ibid.* Quid circa fines, & causas impellentes in actione notandum. 69. Actionibus fines rationi consentanei præfigendi. 70. Datur actio indifferens quoad speciem, non item quoad individuum. 71. Quid actionis moralitas extrinseca. 72. Qua ratione, mensura, & gradu actionum alienarum imputatio fiat. 84. *seq.* Quid actio deliberata. 95. Actus validi, & irriti notio. 111. Ad actus valorem requiritur primo

- primo ius agentis. 112. Secundo consensus agentium. 313. *seq.* Ipsa actus apta materia. 117. *seq.* Ea, quæ vi, metuve gravi fiunt, actum invalidum reddunt. 119. *seq.* Actus ex eo, quod sint prohibiti, non pariter irriti, ac nulli sunt. 123. *seq.* Declaratur exemplis. 125.
- Aktor.* Actoris iura, & obligationes. 498.
- Actus.* Vid. *Actio.*
- Adiunctio* est species accessionis industrialis, fitque diversis modis. 245. Regulæ adiunctionis. 246.
- Administrator.* Vid. *Ærarium.*
- Advocatus.* Advocatorum iura, & obligationes. 500.
- Æquivocatio* verborum quid sit. 191. Æquivocatione sensibili uti quandoque licet. 197. Certæ tamen servandæ sunt cautiones. 198.
- Ærarium.* Administratores publicorum ærariorum quamnam obligationem habeant. 475. *seq.*
- Æstimatorius* contractus quid sit. 283.
- Affinitas* an iure naturæ irrita reddat coniugia. 367. *seq.*
- Aggressor* iniustus vitæ occidi potest, servato moderamine inculpatæ tutelæ. 213. *seq.* Non tamen indiscriminatim præcepta est hæc cruenta defensio. 218. Item aggressor membrorum, libertatis, & pudicitæ cruentæ defensionibus subiacet. 220. In quibus casibus defensio cum necesse aggressoris bonorum fortunæ liceat. *ibid.* *seq.*
- Alienatio.* Facultas alienationis ex dominio profuit. 241.
- Alluvio* est species accessionis naturalis. 245.
- Ambiguitas.* Vid. *Æquivocatio.*
- Amor.* Notio amoris. 145. Alius amor benevolentæ, alius concupiscentiæ. *ibid.* In eo spectanda cum intensio, tum appetitatio. *ibid.*
- Amor sui* ordinatus principium, & præceptum I. N. est 173. Amor sui perversus unde promanet. *ibid.* Quæ circa sui amorem notanda. 174. Obiectamenta quædam contra amorem sui, & proximi dissipantur. 175.
- Anarchia.* Vid. *Status.*
- Animal.* An damnum ab animali datum restitutionis obligationem inducat. 302. *seq.*
- Animus.* Quænam in animo insint. 2. Affectiones eius aliæ sunt transeuntes, permanentes aliæ, & quænam illæ. 3.
- Apostolatus.* Institutio Apostolatus. 661. In hac institutione ratio muneris Episcopalis, & ratio Apostolatus cum extraordinariis iuribus, ac donis coniuncta distinguendæ sunt. 662. Functiones Apostolatus præcipue consistebant in prædicatione fidei, administratione Sacramentorum, & morum

- rum institutione. 664. 665. Præterea ordinarunt politiam sacram. 668. Elegerunt ministros & successores. 669. Egerunt conventus. 672. Curam aliquam temporalium gesserunt. 675. Cuncta ad finem Ecclesiæ egerunt. Erat proin eorum potestas sacra inspectoria, legislatoria, & executoria. 681. Apostolorum potestas alia erat extraordinaria, 692. alia ordinaria ad Episcopos propagata. 695.
- Arcanum.* Eius notio, 191. & obligatio. 192.
- Archiepiscopus.* Quid hoc nomine olim, quid hodie designetur. 707.
- Aristocratiæ.* Eius notio. 412. Dividitur in urbicam, & provincialem. 425. Commoda eiusdem, *ibid.* incommoda & morbi. 426.
- Aristoteles.* Eius opinio de origine civitatum, & imperii. 392.
- Arma.* Num dentur quædam arma, quæ stricto iure naturæ prohibita sint. 609.
- Armistitium* quo modo differat ab induciis. 614.
- Arrha* immutat contractuum formam. 277.
- Articuli.* Vid. *Fides.*
- Assurationis* contractus quid sit. 283.
- Atheismus.* Atheismum proprie peccatum non esse impie docuit Hobbesius. 144.
- Atheus* an Dei legibus non subiaceat. 146.
- S. Augustinus* quomodo Manichæos iure naturali æque, ac divino vetitum omne bellum adferentes refutarit. 600. 601.
- Autochiria* iure naturæ repugnat. 180. *seq.*
- Autonomia.* Eius notio. 165. Nullum pro ea ius internum militat. 166.
- Avulsio.* Vid. *Coalitio.*

B.

- Barrataria.* Crimen barratarie quid sit. 503.
- Beatitas.* Beatitatis veræ characteres. 11. Fucata beatitas status civilis ex S. litteris desumpta, 458. *seq.* ac non sine religionis detrimento male quæsitæ. 461. *seq.*
- Bellum.* Belli publici notio. 595. Ius belli Imperanti private competit. 596. Bellum debet esse extremum salutis expediendæ remedium. *ibid.* *seq.* A quibus ius belli impugnatum fuerit. 600. Ius belli gentibus a natura concessum est. 601. Quæ iusta belli causa non sit. 603. *seq.*

Ufus iuris belli. 606. Non potest dari bellum ex utraque parte iustum, bene vero fieri potest, ut sit bellum ex utraque parte iniustum. 607. Modus ac forma belli. Quo armorum genere uti liceat; quid in personas hostium, quid in eorum res, ac bona citra crudelitatem bellicam fieri possit. 609. 610. Quid in bello circa socios, auxiliares, ac Neutrales iustum sit. 611.

Benedictus XIV. R. P. Num tota eius contra duella constitutio directa fuerit contra P. Stadleri tractatum de duello. 231.

Bigamia quid sit. 360.

Blasphemia. Huius delicti religioni oppositi notio, & divisio. 168.

Bona. Triplex genus bonorum exponitur. 204. Communionem bonorum non reducit ipsa necessitatis. 208. *seq.* Bona fortunæ an defendere liceat cum nece raptoris. 220. *seq.* Bona incerta ex delicto cui restituenda. 327. Quo sensu bonum privatum publico cedere debeat. 342.

C.

Caistani relatio de quadam Hispaniæ Principe abortum faciente. 295.

Calumnia. Eius notio. 185.

Cambium. Notio Cambii. 282.

Caritas. Vid. *Obligatio.*

Casus fortuitus a culpa secernendus. 294.

Causa immutat contractuum formam. 277.

Cessio est modus derivativus acquirendi. 248.

Chirographarius contractus quid sit. 283. *Chirographarum* Creditores postponendi sunt hypothecariis quoad faciendam restitutionem. 329.

Cicero. Ciceronis de statu naturali verba. 10.

Circumstantiæ actionis unde pendeant. 68.

Cives, Civium diversæ sunt classes: scilicet quæstiosa, 411. senatoria, & militaris. 412. Civium erga Concives officia. 446.

Civitas Origo civitatis non est a iure naturæ præceptivo. 406. Adversariorum obiectiones solvuntur. 407. *seq.* Variæ variorum sententiæ de origine civitatis, & Imperii. 409. Notio distincta civitatis. 411. Eiusdem materia, *ibid.* forma, & subiectum. 412. Causa efficiens, *ibid.* & finis. 413. Civitatis Proprietates sunt, quod sit societas pactitia, inæqualis, & rectoria, omnium Societatum eiusdem generis

ris perfectissima, 414. perpetua, ac Persona moralis. 415. Legum civitatis divisio. *ibid.* Unio civitatum vel est incorporativa, vel non incorporativa. 421. Quid & cuius indolis sit systema civitatum. *ibid.* Quid circa notionem civitatis regularis, & irregularis notandum. *ibid.* In comparandis formis duo sunt fecernenda, nempe commoda civitatis, ac morbi, seu vitia earundem. 423. *seq.* Quid civitas electiva, successiva, & mixta. 434. Quæ quoad civitatem electivam notanda, 435. & quæ quoad civitatem successivam. 436. Finis civitatis in in- & externa securitate consistit. 449. *seq.*

Clausula vel lex commissoria ad modos amittendi Imperii refertur. 438.

Coactio quid sit, & unde proveniat. 79. In mentem, & actus internos cadere non potest. 80. Quid coactio minus propria. *ibid.*

Coalitio est species accessionis naturalis. 245

Cognitio. Differentia inter cognitionem theoreticam, & practicam. 98. Practica cognitio sæpe generalis est, & dictamen practicum remotum nominatur. 99. Cognitio theoretica, vel practica a iudicio theoretico, vel practico discrepare videtur. *ibid.* Exempla cognitionum theoreticarum, & practicarum. 100.

Collegium. Notio collegii. 346. Non excludit Directorium. *ibid.* Requirit diversi generis conventus, vota, & suffragia. *ibid. seq.* Quæ circa hæc notanda. 347. In quo differat Collegium a societate inæquali. 349. Quid Collegia irregularia. *ibid.*

Collisio. & ordo obligationum naturalium. 54. *seq.*

Commercium. Commerciorum natura, & antiquitas. 564. Eorundem libertas: item notiones ad commercia pertinentes. 565. *seq.*

Commodatum. Notio commodati. 282.

Communio. Communions primævæ, quæ negativa dicitur, notio. 234. Qua ratione turbetur, & tollatur. 235. Idea communionis positivæ, & mixtæ. 236. Quibusnam ex causis, & quo iure primæva communio sublata sit. *ibid. seq.* Communions primævæ reliquæ, item ius residuum ex eadem communione. 247.

Communitas. Obligationes subditorum cum negativæ, tum affirmativæ erga communitatem. 445. *seq.*

Conclusum. Vid. *Votum.*

Concubinatus. Vid. *Luxuria.*

- Concupiscentia* antecedens voluntarium auget, & liberum minuit. 77.
- Concussio*. Crimen concussionis, quid sit. 503.
- Conditio*. Conditionis, prout ad formam contractuum pertinet, notio, & divisio. 273. Quænam vim propriæ conditionis non habeant. 274.
- Conductio* quid sit. 282.
- Confusio* est species accessionis industrialis. 245.
- Coniuges*. Coniugum officia particularia, & communia. 370. *seq.*
- Consanguinitas* an iure naturæ irrita reddat coniugia. 367. *seq.*
- Conscientia* quid sit. 98. Alia est antecedens, alia consequens. *ibid.* Conscientia alia certa, probabilis, & dubia, alia erronea, alia tuta, 102. alia scrupulosa, alia perplexa. 103. Quid sit agere contra, sine, vel non ex conscientia. *ibid.* Quæstio de conscientia probabili dilucidatur. 105. *seq.* Conscientia consequens vel accusans, vel excusans est. 110.
- Consensus* ad actus valorem requisitus voluntatem internam efficacem desiderat. 113. Præsumptus non sufficit, si personalem actus requirit. *ibid.* Quæ consensui officiant. *ibid.* *seq.* Qualis consensus ad pactum, ut subsistat, exigatur. 270. Cuiusmodi esse debeat consensus ad matrimonii valorem requisitus. 365.
- Consilia* unde deducantur. 19. 28. Ipsa natura virtutis, atque perfectionis consilia proponit, quin tamen ad obligationes naturæ sint referenda. 29. Illustratur verbis Nazianzeni. *ibid.*
- Consiliarii*. Consiliariorum in statu civili necessitas. 480. Ius eos eligendi Imperanti competit, servata tamen summa circumspetione. 482. Etiam personæ ecclesiasticæ quoad negotia politica consilia dare possunt. 483.
- Consilium* in quo a lege differat, 519. Vid. *Imputatio. Restitutio.*
- Consultatio* quid sit. 95.
- Contemptus*. Notio contemptus. 185.
- Contractus* alii nominati, alii innominati. 281. Nominati alii simplices, alii compositi. 282. Simples alii benefici, alii permutatorii. Quæ ad utrumque referantur. Quænam sint substantialia, naturalia, & accidentalia in ratione specifica contractus. 285. Contractuum leges quam ratione applicentur ad datum negotium singulare. 286. Quid factio opus, si post initum contractum res nostræ, & alienæ simul

- periclitentur. 308. *seq.* Quid circa æqualitatem contractuum notandum. 309. *seq.*
- Contributiones.* Contributionum publicarum causæ, & fines. 469. Fontes, ex quibus hauriendæ, pro diversitate regionum & temporum diversi. 471.
- Contumelia.* Notio contumeliæ. 185.
- Conventus.* Conventuum, quos exigit collegium, diversitas. 346.
- Convitium.* Notio convitii. 185.
- Corpus.* In corpore humano quæ præcipue spectanda. 2. Corporis cura, & incolumitas inter naturæ obligationes reponenda. 178. *seq.* Hinc mutilatio, vulneratio, læsio proprii, vel alieni corporis naturæ repugnat. 181. In quibus casibus hic exceptio obtineat. 182.
- Creator.* Vid. *Deus.*
- Creditor.* Vid. *Restitutio.*
- Culpa* quid sit. 95. Dividitur in theologicam, & iuridicam, item in latam, levem & levissimam. 96. In æstimanda culpa magna circumspetione opus. 293. An culpa iuridica merito ita vocitetur. 294. Ex quam culpa obligatio restitutionis emergat. 296. An ex sola culpa theologica, non item iuridica restitutionis onus resultet? 297. *seq.* Pro diversitate contractuum diversa culpa præstanda. 305. *seq.* Qualem culpam præstare debeant dantes prava consilia. 317.
- Cultus* Deo debetur internus. 145. *seq.* Cultus externi requisiti, & generæ. 148. *seq.* Item obligatio, & fundamenta. 151. *seq.* Cultus alius directus, alius indirectus. 153.

D.

- Dammum* quid sit. 44. Quot modis causari possit. 248.
- Debitor.* Vid. *Restitutio.*
- Defensio* cruenta ad sui iustitiam quænam exigit. 213. Iustitia interna cruentæ defensionis contra invasorem vitæ adstruitur, & ab oblectis vindicatur. 215. *seq.* Indiscriminatim præcepta eiusmodi defensio dici nequit. 218. Extendit se etiam ad membrorum, libertatis, & pudicitæ conservationem. 220. Quid circa defensionem bonorum fortunæ sit sentiendum. *ibid.* *seq.* Quid de defensione famæ notandum. 223. *seq.*
- Defraudatio.* Defraudationis notio, & divisio. 265.
- Deliberata* actio quid sit. 95.
- Democratia.* Eius notio. 412. Eiusdem commoda, & incommoda, seu morbi. 424. *seq.*

Demon-

- Demonstratio* immutat contractuum formam. 277.
- Depositio* an ad modos amittendi imperii referenda. 439.
- Depositum*. Notio depositi. 282.
- Desperatio* quid sit. 146.
- Despota* quis dicendus. 427.
- Detractio*. Notio detractiois. 185.
- Deus*. qua ratione seipsum negare non possit. 23. Ut Creator omnium facto triplici gradu attingitur. 128. Est in omni genere perfectissimus, & nulla re indigens. 129. Provide omnia gubernat, 131. ac finis est hominis ultimus, solaque vera felicitas. 133. *seq.* Dei perfectiones quam ratione manifestentur. 136. *seq.* Finis illustrandi Dei gloriam communis est omnium hominum. 139. Officia erga Deum theoretica proponuntur. 142. Item practica interna, 145. & externa, inter quæ cultus externus, 148. *seq.* quique summo iure Deo debetur. 151. *seq.*
- Dictamen* practicum remotum quid sit, & quid ultimum, quid rellexum. 99. Dictamen ultimum de honestate, vel licentia actionis certum esse debet. 103. Corollaria inde deducta. 104.
- Diei*, in quantum pacto adicitur, notio, & divisio. 275. Quæ circa diei adiectionem notanda. 276.
- Dignitas*. Dignitates conferendi ius Imperantis est. 485. Notionum de dignitate analysis. *ibid.* In dignitatum distributione digniores præferendi. 486. Quid de variis viis perveniendi ad dignitates. 488. *seq.* Vid. *Officiales*.
- Diligentia*. Eius notio. 95. Dividitur in absolutam, & hypotheticam. *ibid.*
- Disiunctio* immutat contractuum naturam. 277.
- Dispositio* morientis, & mortis causa, in qua differant. 250.
- Divisio* est modus acquirendi derivativus. 248.
- Divisio rerum*. Vid. *Dominium*.
- Dogma* quid sit. 153. 519.
- Dolus* quid sit. 96. 288. Dividitur in apertum, & præsumtum. *ibid.*
- Dominium* rerum quid sit. 40. Dominia rerum, & bonorum divisio quam ex causa, & quo iure sint introducta. 236. *seq.* Domini notio. 239. Corollaria eiusdem, ac iura specialia; item domini multiplex divisio. 240. Domini putativi, vel interimistici notio, & quæ ad illud revocantur. 257. *seq.* Delicta ipsi domini contraria. 264. *seq.* Domini alti, seu eminentis notio. 352. Domini Gentium confecta -

(*Et*aria. 578. *seq.* Unde certitudo dominiorum publicorum derivanda. 584. *seq.*
Duellum. Duelli notio, & variæ species. 225. Est medium ineptum defendendi famam, nec rationem defensionis habet. 227. Et est iuri naturali repugnans. 229. *seq.*
Dyarchis repugnat. 432.

E.

Ecclesia. Notio Ecclesiæ. 627. Origo, & fundatio Ecclesiæ divina est. 629. Foundationis tabulæ sunt Traditio, & Scriptura. 632. Unitas est prima notarum, quibus vera Ecclesia a falsis sectis secernitur. 633. Hæc unitas sita est in Professione unius fidei, *ibid.* Communione eorundem bonorum spiritualium, 635. subiectione erga unum, idemque Imperium sacrum. *ibid.* Altera nota est sanctitas. Hæc effulget in doctrina fidei, & morum, 636. in vita, ac morte eminentiorum Ecclesiæ membrorum, 637. in gloria miraculorum. *ibid.* Quæ Leyserus opponit, dissolvuntur. 638. Tertia nota est Catholicitas, sive Diffusio per totum terrarum orbem. 640. Hæc universalitas non mathematice, sed moraliter sumi debet, *ibid.* nec pendet ex fide, & numero summorum Imperantium. 641. Catholica Ecclesia censi non potest factio hominum Ecclesiæ rebellium uno terræ tractu conclusorum. *ibid.* Quarta demum nota Ecclesiæ est Apostolicitas; ut scilicet tam doctrinam, quam potestatem ordinis, & iurisdictionis ab Apostolis derivet. 641. *seq.* Ecclesia semper impugnatur, nunquam expugnatur. 644. *seq.* Consectaria huius veritatis. 647. Illustris locus S. Leonis M. adfertur, quo Rusticum Narbonensem Episcopum ad continuandam ulterius Episcopalem sollicitudinem adhortatur. 648. Indefectibilis est Ecclesia tum passive, tum active. 649. Ut Ecclesia sit, maneatque Una, Sancta, Catholica, & Apostolica, a Christo instituta est Potestas sacra, & Imperium sacrum. 651. *seq.* Ut Ecclesia, sic potestas sacra in Ecclesia durabit semper. 682. Unitas Episcopatus in Ecclesia. 711. *seq.* Claves Ecclesiæ datæ sunt uni, & unitati. Quomodo hoc sit intelligendum. 715. Quomodo PP. sint explicandi, dum aliquando dicunt, claves Ecclesiæ datas fuisse. 716. Quænam regiminis forma obtineat in Ecclesia. 739. *seq.* Ecclesia peculiarem, supremam, & independentem statum constituit, nec repugnat dari statum in statu. 747. *seq.* Unitas caritatis, & communionis necessaria est in Ecclesia.

fia, 773. In quibus utraque consistat. 774. Hæc unitas tollitur per schisma, 777 & per excommunicationem. 781. Membra Ecclesiæ quæ? 786. Sectariorum conventicula non sunt Ecclesiæ veri nominis. 789. Causæ dissensionis eorum. 791. Disciplina Ecclesiæ quid sit. 801. Interpretæ disciplinae istius capita est exercitium religionis, & pietatis. 802. Alterum disciplinae caput in politia Cleri situm est. *ibid.* Tertium disciplinae caput efficit regimen ecclesiasticum. 803. Quartum disciplinae ecclesiasticæ caput collocari potest in usu, & administratione temporalium bonorum. *ibid.* Ecclesia iudicat, quid divini Iuris, aut disciplinae sit. 804. Eadem determinat disciplinam. 805. Regulæ de mutatione disciplinae. 806. Falsa quorundam Principia & dicta. 808. Impedimenta dirimentia matrimonii ad disciplinam pertinentia. 812. Ministri Ecclesiæ quomodo constituentur. 821. Quid circa bonorum Ecclesiasticorum administrationem, & fruitionem tenendum. 823. Forma iudiciorum ecclesiasticorum. 828. Promulgatio legum Ecclesiasticarum. 829. Referuntur præcipui promulgandi modi, quibus Ecclesia usa est. *ibid.* Placetum regium an sit necessarium pro usu potestatis sacræ. 832.

Electio. Vid. *Suffragium.*

Emporia quid sint. 566.

Emtio, venditio quid sint. 282. Quid emtio spei. 284.

Emphyteusis. Notio. 283.

Episcopi. Apostolorum potestas ordinaria derivata est ad Episcopos. 695. *seq.* Quibus limitibus coarctetur Potestas episcopalis. 733. *seq.* An potestas Episcoporum immediate sit a Deo. 743. *seq.* Debent examinare doctrinas de rebus sacris, prohibere libros, quibus doctrina fidei vel morum impugnatur &c. 764. Modus, quo suam potestatem iudiciariam exercent in tuenda doctrina fidei, & morum non idem perpetuo observatur. Exempla istiusmodi varii procedendi modi. 765. 766. Maxima debet esse Episcoporum in conservanda fidei, morumque puritate cura, & auctoritas. 769. Bina proferuntur episcopalis studii, ac libertatis pro tuenda doctrinae puritate exempla. 770. Quomodo Episcoporum potestas ad conservandam unionem in Ecclesia sese exerat. 785. Episcopi necessario vocandi sunt ad Concilia, & gaudent voto decisivo. 819.

Error quid sit, & quotuplex. 75. Error circa substantialis actum nullum reddit. 115. *seq.*

Exarchi, quinam hoc nomine veniant, 707.

Excom-

Excommunicatio quid sit. 781. Hanc poenam inflixit S. Paulus Corinthio incestuoso. 782. Vis excommunicationis. *ibid.* Eadem poenæ vis illustratur congerie similium. 783. Proponuntur exempla timentium, ut par est, excommunicationis poenam. *ibid.*

F.

Fama. Famæ notio, & divisio. 184. Homini ad famam sus perfectum competit, cavendum tamen, ne per excessum peccetur. 187. Obligatio naturalis est abstinere a læsione famæ alienæ. 188. Varii casus quoad famam tuendam. 224. *seq.* Ad eam defendendam duellum ineptum medium est. 227. *seq.*

Familia unde coalescat. 396. Fines, iura, & obligationes familiæ. 398. *seq.*

Fenelonius Illustrissimus in præclara sua oratione in consecratione Electoris Colonienfis habita genuinam Advocatiæ Principibus competentis ideam exhibet. 755. 756.

Feudum quid sit. 283.

Fideiussio quid denotet. 282.

Fides. Quid articuli, & symbolum fidei. 153. Fides relate ad gentes triplex est. 567.

Fiducia. Fiduciæ erga Deum, quæ opponantur, & quæ eidem sint affinia. 146. *seq.*

Finis, quis hominibus in hac vita sit præfixus. 11. *seq.* In finibus certi gradus, & ordo observandi, atque finium, mediorumque comparatio facienda. 12. Notio finis. 68. Quid finis negative, & positive ultimus; primarius, & secundarius. 69. Fines proprii, & interni actionis a causis impellentibus discernendi. 70. Actionibus fines rationi consentanei præfigendi. *ibid.* *seq.*

Fiscus. Quid fisci nomine intelligendum veniat. 470. *seq.*

Fœdus. Notio fœderis. 586. Vid. *Gentes.*

Fœtura est species accessionis naturalis. 244.

Fornicatio. Vid. *Luxuria.*

Fortuna. Vid. *Bona.*

Fructus. Multiplex divisio fructuum. 258. *seq.* Quos fructus possessor bonæ fidei restituere teneatur. 260. Quos malæ fidei. 261.

Fur. An furi res furtiva bona tamen fide, & oneroso titulo comparata restitui possit etiam tum, cum amittendi pretii periculum adsit. 327.

G. Gen-

G.

- Gentes. Notio gentis.* 547. Quibus hæc notio non competat. 548. Gentes ut personæ morales considerandæ. *ibid.* Earumdem iura, obligationes, negotia & actiones. 549. Iuris Gentium definitio. 552. In quo discrepet a iure naturæ privato. 553. Quid de iure Gentium consuetudinario & pactitio. *ibid.* Diversa Gentium officia. 555. *seq.* Quænam quoad imperfecta Gentium officia notanda, & qua ratione abeant in perfecta. 557. Æqualitas Gentium in earundem iuribus perfectis primo loco occurrit, 558. dein ius libertatis & independentiæ, 560. ius conservationis, & perfectionis. 561. Ius utendi mediis ad finem necessariis. 563. Inter hæc commercia reponenda, & libertas eorundem. 564. 565. Ius existimationis ac gloriæ Gentium, earumque triplex fides. 566. 567. Officia Gentium perfecta & imperfecta quoad perfectiones mentis. 568. Officia earundem imperfecta, horumque motiva & obiecta. 569. Ius occupandi gentibus eminentiori modo competit. 571. Quænam quoad huius iuris exercitium notanda. 573. Confectaria domini Gentium. 578. *seq.* Præscriptio inter Gentes an vim habeat. 581. Notio pacti & foederis in irre Gentium. 586. In Gentibus ius paciscendi obtinet, quod penes Imperantem residet. *ibid.* Consensus ad pacta Gentium requisitus. 588. Item materia eorundem pactorum. 589. Divisio pactorum Gentium diversa. 590. Fides in iisdem servanda, 591. item cautiones diversi generis. 593. *seq.* Ius belli Gentibus a natura concessum est. 601. *seq.* Gentes habent ius communicandi inter se. 620. Id exerceri nequit sine legationibus. 621. Ius legationum Gentibus ab ipsa natura tributum est. 623.
- S. Gregorii Nazianzeni* ad iocum Iuliani Imperatoris responsio. 29.
- S. Gregorii P. VII.* de regum & Ducum origine sententia a malevolis in malum sensum detorquetur. 410. *seq.*
- Grotius (Hugo)* minus recte de testamento differit. 250.

H.

- Hæres* an & quando ex defuncti delicto ad pœnam teneatur. 510.
- Hierarchia* delineatur & determinatur subiectum potestatis a Christo institutæ, & ad posteros transmissæ. 697. *seq.*
Hobbe-

Hobbesus. Eius hypotheseos præcipua capita circa I. N. adducuntur, refutanturque. 56. *seq.* Impis docuit, Atheismum proprie peccatum non esse. 144. Item: Atheos non subici Dei legibus. 146. Originem potestatis parental in prolem male a iure victoriæ, & occupatione repetit. 380. Eiusdem de origine servitutis paradoxa opinio. 393. Item de causa efficiente civitatis. 412.

Homicidium naturæ iuri repugnat. 180.

Homo. Quænam homini extrinsecus adhærescant. 3. Triplici vinculo cum Deo, secum ipso & cum hominibus aliis coniungitur. 5. *seq.* Homo Deo adnectitur ut Creatori, 128. *seq.* Governatori, 131. ac fini ultimo. 133. *seq.* Omnes homines tenentur illustrare divinam gloriam. 139.

Honor. Vid. *Fama.*

Hypothecæ notio. 284.

Hypothecarii creditores præferendi sunt Chirographariis in materia restitutionis. 329. Quid si plures sint hypothecarii? *ibid.*

I.

Ignorantia quid sit. 75. Dividitur in antecedentem, concomitantem, subsequentem, vincibilem, invincibilem, affectatam, crassam & supinam, negationis, privationis, iuris & facti. *ibid.* Invincibilis & antecedens tollit voluntarium. 76.

Impedimenta matrimonii, 29. Penes potestatem Ecclesiæ supremam & rectoriam est, iure proprio & intrinseco statuere impedimenta dirimentia matrimonii. 814. Penes potestatem politicam est statuere impedimenta matrimonii pro subditis infidelibus, quorum coniugiis inesse non potest ratio Sacramenti: pro fidelibus item subditis impedimenta relate ad effectus civiles, non autem relate ad vinculum matrimonii sine accedente auctoritate Ecclesiæ. 815.

Impensæ. Divisio Impensarum. 259.

Imperans. Obligationes subditorum erga Imperantem tum negativæ, tum affirmativæ. 443. *seq.* Imperantis uxor, liberi &c. an pro subditis sint habendi. 448. Rationes fundamentales officiorum, quibus Imperantes qua tales Deo & religioni adstringuntur. 463. *seq.* Animadversiones de eadem re. 467. *seq.* Competit Imperanti ius exigendi tributa, & quæ huic iuri connectuntur; cavendam tamen, ne hoc ius in iniustitiam degeneret. 473. *seq.*

H h h .

Quid

Quid de iure Imperantis circa privata subditorum bona fit statuendum. 478. *seq.* Imperanti ius competit eligendi sibi consiliarios & ministros, servata tamen magna circumspetione, 482. *seq.* item conferendi dignitates. 485. Imperans non solum supremus rerum civilium iudex est, sed & fons omnis iurisdictionis. 494. *seq.* Penes Imperantem ius vitæ, ac necis residet. 507. Imperans per leges non suum, sed civitatis commodum spectare debet. 521. Quibus legibus obligetur. 439. Superiorem in temporalibus non agnoscit, bene tamen in spiritualibus, & rebus ad religionem & salutem æternam spectantibus. 561. Imperanti duntaxat ius ineundi pacta publica competit. 587. Imperanti ius belli private competit, 596. sicut & ineundæ pacis. 616.

Imperium sociale quid sit. 345. Imperii multiplex datur divisio in societate inæquali. 351. *seq.* Imperii civilis notio. 416. Requirit iuraimmanentia & transeuntia. *ibid.* Forma imperii vel simplex est, vel composita, regularis, vel irregularis. 417. Quid de limite pactitio imperio adiecto. 419. Imperii forma mixta unde proveniat, & an repugnet. 420. In comparandis formis imperii discernenda sunt incommoda, ac morbi seu vitia. 423. Imperium civile an a Deo proveniat, an a populi conventionione. 428. *seq.* Proprietates essentielles imperii civilis, item & accidentariæ. 431. *seq.* Modus acquirendi imperii non est originarius, sed derivativus. 433. Diversi acquirendi modi. 434. Modi amittendi imperii. 437. Obligationes & iura subditorum imperio & statui civili correspondentia. 441. Imperium sacrum in Ecclesia durabit semper. 682. *seq.* Hoc Principi laico competere non potest. 719. *seq.* Forma imperii sacri qualis sit. 739. *seq.*

Impietas crimen religioni adversum. 168.

Impotentia. Vid. *Matrimonium.*

Imputatio alia facti, alia iuris est. 73. Exigit actionem liberam. *ibid.* Invincibile & impossibile imputari nequeunt. 74. Eidem obstat ignorantia & error. *ibid.* Quis metus tollat imputationem. 81. Diversa ratione, mensura & gradu alienarum actionum imputatio fieri potest. 84. In tali imputatione spectanda causæ præcipua, sociæ, subiecta, & instrumentalis. *ibid.* Ostenditur, quonam modo imputatio fiat iussione, 86. consilio & suasione, 87. consensu, 89. palpo, *ibid.* recurso, 90. participatione. 91. Tacendo, non obstitendo, non manifestando. 92. Unde moralitatis quantitas relate ad imputationem desumenda. 95.

Indifferentissimus. Notio indifferentissimi. 166.

Induciæ in bello quid sint. 614.

Iniuria in latissimo, minus lato & stricto significato accipit potest. 44. In quo differat ab iniustitia. *ibid.*

Insula ad species accessionis naturalis reducitur. 245.

Invasio iuri domini contrariatur. 265.

Inventio. Vid. *Res.*

Iudex. Indicis iura, & obligationes. 501. Quid notandum circa sententiam definitivam. 502. An condemnare possit eum, quem privata scientia certo scit esse innocentem, etsi probetur nocens. *ibid.* Quid de vi rei indicatæ. 503. Vicia iudicum & remedia contra eadem. *ibid.*

Iudicium. Notio, divisio ac finis iudicii. 496. Ordo iudicarius quotuplex sit & quænam exigat. *ibid.* *seq.* Iudicii criminalis notio & corollaria inde deducta. 514. *seq.*

Juramentum actui ex se nulli superadditum eidem actui robur non adiicit. 121. Iuramentum calumniæ quænam contineat capita. 498. Quid de iuramentis per Deos falsos censendum. 593.

Jurisdictio. Eius indoles ac divisio. 494. *seq.* Jurisdictio sacra alia est pro foro interno, alia pro externo. 701. In quo utraque consistat. *ibid.*

Ius naturæ non bene definiit Ulpianus. 4. Iuris varii, & dispares significatus. 31. Ad ius, prout facultas moralis est, quæ referantur. *ibid.* Ius & obligatio correlativa sunt. *ibid.* Quorundam divisio in ius præcipiens, permittens & inclinans. 32. Regulæ generales circa iura & obligationes. 33. Inter ius & rectum iuris usum probe discernendum. 34. Quid de axiomatico: *Ius ad finem dat ius ad media*, sit sentiendum. *ibid.* Quid iura connata & acquisita. 36. Ad iura connata pertinent ius æqualitatis, *ibid.* & hinc quoque ius libertatis & independentiæ sano sensu acceptum. 37. Ius conservandi sui ipsius, statusque sui, ius aquirendi & utendi rebus creatis, *ibid.* ius eadem usus causa apprehendendi, asservandi, occupandi & proprias efficiendi. 38. Ius securitatis, defensionis & præcautionis, ius belli in sensu lato. *ibid.* An etiam ius indemnitatis huc referri debeat. *ibid.* Quid iura hypothetica, quid absoluta. 39. Quid ius in re, seu reale, quid ius ad rem, seu personale. 40. Iuris perfecti & imperfecti origo & notio. 41. Quæ ad iura perfecta, & quæ ad imperfecta reducantur. 43. Quid ius in- & externum. 45. Iura quædam remitti possunt, & quædam remitti nequeunt. 46. De constituendo iuris naturalis principio

cipio magna inter auctores dissensio. 47. Tres huius dissensionis causæ præcipuæ. *ibid.* Iuris naturalis principium natura est perfecte ac complete sumta. 51. Ius naturæ est universale, æternum, necessarium, immutabile. 52. Quodnam I. N. obiectum, subiectum, auctor & finis. *ibid.* Principia I. N. generalia practica ex theoretico generali deducta. 53. *seq.* Ad I. N. obligationes non solum externæ, sed & internæ referendæ. 54. Iurium, seu facultatum generale principium. *ibid.* Hobbesii hypothesis circa ius naturæ, quoad potiora capita adducitur & refutatur. 56. *seq.* Item Pufendorffii principium socialitatis. 61. *seq.* Ius necessitatis est strictissimæ interpretationis, 206. & nullo modo bonorum communionem introducit. 208. Ius utendi rebus creatis, commune omnium hominum quænam complectatur. 234. Iuris socialis notio. 341. Aliud est æquatorium, aliud rectorium. 345. Quæ circa hæc notanda. *ibid.* *seq.* Iurium civilium publicorum notio & principium. 441. Horum iurium triplex relatio & qualitas. 442. Iuris Gentium definitio. 552. In quo differat a iure naturæ privato. 553. Quid de iure Gentium consuetudinario & pactitio. *ibid.* Ius legationum inter Gentes. Vid. *Legatus. Gentes. Iura viatoris.* Vid. *Victoria.*

L.

Laus. Laudis notio, eiusque oppositum. 184.

Legatus. Notio legati. 621. Eius character repræsentativus tum generalis, tum specialis. 622. Debet exhibere litteras credentiales. *ibid.* Quinam cum legatis confundi non debeant. *ibid.* Admissio legatorum est iuris naturalis. 623. In quibus legatorum sanctitas consistat. *ibid.* Quibus aliis adhuc iuribus gaudeant legati. 624.

Lex. Legis naturalis notio, ac descriptio, nec non promulgatio. 27. Leges societatis civilis internæ & externæ. 415. Legis in communi notio. 518. In quo differat a pacto, præcepto, statuto, consilio, dogmate, rescripto, mandato & regula. *ibid.* Finis & materia, seu obiectum legis in quo consistant. 520. Leges aliæ publicæ, aliæ privatæ. 521. Quanam ratione circa leges immutabiles versetur potestas legislativa. *ibid.* Ratio sufficiens legum multiplex. 522. Diversi modi, quibus lex circa actiones tanquam obiectum versatur. 524. Quid sentiendum de lege pœnali. 525. Quid circa leges irritantes notandum.

ibid.

ibid. Tam malum, quam mali periculum obiectum legis prohibentis esse potest: hincque oritur lex fundata in præsumptione. 528. Quænam non sit apta legum materia. 529. Subiectum activum legis adstruitur. 531. Vis legum non pendet a probitate legislatoris, *ibid.* nec ab acceptatione populi. 532. Legum abrogatio, dispensatio, declaratio &c. a voluntate legislatoris pendent. 533. Forma legis in promulgatione consistit. *ibid.* Effectus vero eiusdem in obligatione, cuius multiplex est divisio. 535. Leges civiles etiam obligant in conscientia. 537. Subiectum passivum legis. 538. Quibus legibus obligentur Imperans. 539. *seq.*

S. Leo M. Illustris locus S. Leonis M. adfertur, quo Rusticum Narbonensem Episcopum ad labores officii episcopalis ulterius continuandos adhortatur. 648.

Libellarius contractus quid sit. 285.

Liberi. Eorum erga parentes officia. 388. seq.

Libertas an cum cruenta defensione fervari possit. 220.

Locationis notio. 282.

Loteria quid sit. 284.

Luxuria repugnat iuri naturæ. 372.

M.

Maiestas. Maiestatis notio. 416. Iura maiestatica immanentia & transeuntia. ibid. seq. Maiestatis læsæ criminis notio. 443. Vocatur etiam exceptum. 444.

Mandatum quid sit. 282. In quo a lege differat. 519.

Mare an sit liberum natura, an clausum. 573. seq. Partes maris continenti adiectæ, itemque sinus & freta occupari, & dominio subiici possunt. 574. seq. Obiectiones contra hocce adsertum solvuntur. 576. seq.

Matrimonium. Illius notio & finis. 354. Eius necessitas universos adficit, non singulos. 355. Obiecta contra hocce adsertum solvuntur. ibid. Matrimonii divisio, & an sit natura sua dissolubile. 356. Est societas suo modo inæqualis, ubi tamen imperium despoticum, servile & politicum absit oportet. 358. Est etiam societas quædam pactitia, atque contractibus annumeranda. 363. Contrariæ rationes eliduntur. 364. Quæ sint impedimenta dirimentia iuris naturæ. 365. Matrimonia inter consanguineos & affines an iure naturæ sint prohibita. 367. Matrimonium Christus Iesus ad dignitatem Sacramenti elevavit; eiusque est triplex bonum. 370. Officia communia & particula-

- cularia matrimonio iunctorum.** *ibid.* Via ad matrimonium sponsalia sunt, quæ varia requirunt. 374. *seq.* Quid de ratione perveniendi ad munera & dignitates per matrimonium ineundum sentiendum. 489.
- Membra.** Membrorum integritas an cruentam defensionem admittat. 220.
- Mendacium.** Eius notio & divisio. 190. Ab eo non differt restrictio pure mentalis. 191. Naturali iuri repugnat. 193. Adversariorum obiecta diluuntur. 194. *seq.*
- Mercenarius** quis dicendus. 393.
- Metropolitani.** Origo Metropolitanorum. 703. Quæ Con. Antiochenum de Metropolitibus statuerit. 704.
- Metus** quid sit. 80. Divisio metus. 81. Qualis metus tollat, vel non tollat imputationem. *ibid.* *seq.* Metus gravis & iniuste incussus, utcumque voluntarium actum afficiat, eum nihilominus reddit nullum. 119. *seq.*
- Ministri** Ecclesiæ quomodo constituantur. 821.
- Ministri.** Ministrorum in statu civili necessitas. 481. Eos seligendi ius Imperanti competit cum summa tamen circumspeditione. 482. *seq.*
- Modus** immutat contractuum formam. 276.
- Monarchia.** Eius commoda, incommoda & morbi. 427. *seq.*
- Mollities** iuri naturæ repugnat. 372.
- Monomachia.** Vid. *Duellum.*
- Monopolia** quid sint. 566.
- Moralitas.** Quantitas moralitatis ubi locum habeat, quot modis, & ubi spectetur. 93. Secundum se spectata unde maxime pendeat. 94. Relate ad imputationem actus ex quantitate libertatis & aliis adiunctis dimetienda est. 95. Moralitatis quantitas in facto singulari perpenditur. 97.
- Mulier.** Vid. *Vir.*
- Munus.** Vid. *Dignitas.*
- Mutuum** quid sit. 282.

N.

- Natura.** Varia variorum sensa de eo, quod naturæ maxime conveniat. 13. Naturæ contemplatio ad cognitiones practicas hominem deducit. 15. *seq.*
- Necessitas.** Eius notio, & favor. 200. Eiusdem divisio, & gradus. 201. Circa necessitatis officia duplex emergit quæstio, alia facti, alia iuris. 202. In necessitate tam spiritali, quam corporali constitutis succurrere tenemur, spectandus tamen necessitatis gradus, facultas succurrendi

dis. De succurrendi modum. 203. Regule quoad caritatem erga extreme, vel quasi extreme indigentes observanda. 205. Ius necessitatis est strictissimæ interpretationis, ad quod varix regule spectant, 206. & nullo modo bonorum communionem introducit. 208. Quid vi iuris necessitatis in vitam aliorum liceat in conflictu vitæ propriæ, & aliorum per casus dilucidatur. 211. Vi ejusdem iuris licitum est occidere inimicum vitæ aggressorem servato moderamine inculpate tutelæ. 213. *seq.* Hinc tamen eruenta defensio indiscriminatim præcepta dici nequit. 218. *seq.*

Negotiatio. Eius notio, & multiplex acceptio. 564.

Nomen. Vid. *Fama.*

Nota vocis Ecclesiæ. 633. *seq.* Vid. *Ecclesiæ.*

Nundina quid sit. 566.

O.

Objecta. Potestatis sacræ præcipue sunt: Unitas fidel' exacte custodienda. 757. *seq.* Dein sacræ Scripturæ. 759. *seq.* Traditiones. 762. *seq.* Symbola fidei, doctrinæ, & libri. 764. Modus procedendi in causis iuris divini. 763. Enumerantur objecta quædam particularia, circa quæ potestas sacræ, & rectoria Ecclesiæ versatur. 817. *seq.*

Obligatio naturalis unde deducatur. 19. Notio, & divisio exhibetur. 24. Active sumta in quo sita, & quæ eius sint requisita. 25. In quo consistat passive sumta. 26. Quidam obligationem, sed minus apte in cogentem; & invitantem, seu perfectivam distribuunt. 30. Quodnam inter obligationes negativæ, & affirmativas discrimen. 35. Quid obligationes connatæ, & quæ ad connatas referantur. 36. Quid obligationes hypotheticæ, quid absolutæ. 39. Hypotheticæ ex quadruplici fonte oriuntur. 39. Obligationis perfectæ, & imperfectæ origo, & notio. 41. Utriusque obligationis regula. 43. Obligationum naturalium collisio & ordo. 54. *seq.* Obligatio naturalis caritatis est succurrendi in necessitate tum spiritali, tum corporali constitutis, spectando tamen necessitatis gradus, facultatem succurrendi, & succurrendi modum. 203. Regule eiusmodi caritatis erga extreme, vel quasi extreme indigentes. 205. *seq.* Obligatio naturalis, eaque universalis, ac mutua cum plûsibus annexis est effectus pactorum. 278. *seq.* Obligationum civilium publicarum notio, & principium. 441. Obligationes subalterum tum negativæ,

- tum affirmativa erga imperantem; 443. erga communitatem, 445. item erga cives singulos. 446. Obligatio subditorum subiacendi sese iurisdictioni supremæ, vel subalternæ. 495. Obligatio, in quantum est effectus legis, multiplex divisio. 535. *seq.*
- Obtrectatio.** Notio obtrectationis. 184.
- Ocasio.** Vid. *Aggressor.*
- Occasus** est modus acquirendi originarius, & principalis. *Modus motus, divisio, requisiti, & obiectum.* 243.
- Occasus** iustus dominio subiciitur. 577. *seq.*
- Officium** quid sit. 27. Officia perfecta, & imperfecta. 43. Perfecta ad iustitiam commutativam, imperfecta ad caritatem referuntur. 44. Qua ratione officia imperfecta in perfecta evadant. *ibid.* Officia erga Deum theoretica exigunt, ut homo cognitiones, etque efficaces de Deo habeat, 142. perpendendo Dei perfectionum immensitatem, de se submisit sentiat, Deoque revelanti fidem præstet. 143. Officia practica internas erga Deum affectiones amoris fiducie, subiectionis &c. deposcunt. 145. *seq.* Item cultum externum, cuius varia sunt requisiti, & fundamenta. 148. *seq.* In officiis hominum numerus, pondus, & mensura populianda. 171. Officia erga se, & alios non segreganda sunt, sed coniungenda. 172. Inter officia amor sui reponitur, qui est principium, & præceptum I. N. 173. In officiis præstandis ordo servandus est. 175. Primum hominis erga se, & alios officium in cura salutis, & beatitatis æternæ consistit. 177. Dein vitæ, & membrorum incolumitas curanda. 178. In quibus casibus hic exceptio locum habeat. 182. Officia hominis quoad existimationem, famam, & honorem. 184. Corollaria hinc deducta. 186. Officia hominis erga alios quoad significationem mentis. 189. Officia hominis erga hominem ex tristi necessitatis favore deducta. 209.
- Officiales.** Quænam de officialium dimissione a muneribus publicis observanda. 489. Obligaciones eorum cum affirmativæ, tum negativæ. 491.
- Olla fortunæ** quid sit. 284.
- Ordo.** Gradus ordinum. 699. Origo horum graduum. 703.

P.

Pactum. Eius notio. 266. *seq.* Substantialia in ratione generica pacti sunt verus consensus, apta materia, & facultas moralis paciscentis, quod elucidatur. 270. Ad formam

nam pactorum refertur adiectio conditionis, cuius notio, & divisio adfertur. 273. Item dies, cuius varia est divisio, demum etiam modus, causa, arrha, demonstratio, & disiunctio. 276. Pactorum effectus est obligatio, eaque universalis, & mutua, cui plura etiam adnexa. 278. Pactorum origo. 280. Quoad obligationis effectum varia divisio, modus, & nomen specificum diversum. 281. *seq.* Notio patti in iure gentium. 586. Pacta bellica varia recensentur, & explicantur. 614.

Palpo. Vid. *Imputatio. Restitutio.*

Parentes. Notio, indoles, & requisiti societatis parentalis. 377. *seq.* Origo, & fundamentum potestatis parentum enarratis variis variorum sententiis adstruitur. 380. Obligatio educandi prolem an utrumque parentem afficiat? 381. Officia parentum erga filios, ac parentalis potestatis obiecta, & mensura. 382. Hæc potestas est inspectoria, rectoria, & executoria, non tamen se extendit ad ius vitæ, & neciæ. 386. Officialiberorum erga parentes. 388. Parentum merita iusta ratio non sunt promovendi ad officia filios. 488.

Patriarchæ supremum inter *Episcopos* gradum obtinent. 707.

Quando hoc nomen invaluerit. 708. Quot, & quænam antiquitus fuerint sedes Patriarchales. *ibid.* His posterioribus novæ accessere; & quænam illæ? 709. Quænam præcipuæ causæ delatæ fuerint ad Patriarchas, & quousque iurisdictio eorum se extendiderit. *ibid. seq.*

Pax. Notio pacis. 615. Ius pacificandi est confectarium iuris bellandi, proindeque maiestatis proprium habita ratione diversæ imperiorum formæ. 616. Consensus pacificentium qualis esse debeat. 617. Materia pacificationis quænam sit. *ibid.* Effectus, & obligatio pacis. 718. *seq.*

Perduellionis crimen quid sit. 443.

Perfectiones Dei quænam ratione manifestentur. 136. *seq.*

Personæ. Personarum adeptio qua ratione fiat. 487. *seq.*

S. Petrus Apostolus a Christo supremum Ecclesiæ suæ caput designatur. 653. *seq.* Potestas Petro data fuit Iurisdictionis supremæ, universalis, & immediatæ. 685. Eadem potestas transmissa est in successores Petri. 686. Petro claves a Christo tanquam signum imperij sacri datæ sunt. 715. Quomodo SS. Patres intelligi debeant, quando dicunt, claves Ecclesiæ datas fuisse. 716. Quomodo exponi debeat ea S. Augustini loquendi formula, quæ Petrum, dum claves acciperet, Ecclesiam repræsentasse dicit. *ibid.*

- Placetum* regium an sit necessarium pro usu potestatis sacræ. 832.
- Plantatio* est species accessionis mixtæ. 246.
- Plato*. Platonis opinio de origine civitatum & imperii. 409.
- Pignus* quid sit. 284.
- Pœna*. Eius notio, multiplex divisio, & finis. 505. Pœna vindicativa nil absurdi continet. *ibid.* Subiectum activum pœnæ est imperans, cui & ius vitæ, necisque competit, 507. passivum vero delicti causa physica, vel moralis. 509. Confectaria huius doctrinæ. *ibid.* Obiectum pœnæ sunt delicta, duplici ex parte spectata. 511. Quænam tum in determinatione pœnæ, tum in exactione illius notanda, 512. Quoad pœnæ qualitatem temporum ratio habenda est. 514.
- Politia*. Eius notio. 456. Eiusdem principaliora capita, & obiecta. 451, *seq.*
- Polygamia*. Notio polygamie. 360. Eius divisio. *ibid.* Polyandria, seu Polyviria repugnat naturali iuri. *ibid.* Num idem dicendum de polygynia? 361.
- Pontifex* summus. In eum suprema, universalis, ac immediata potestas derivatur, quæ fuit in Petro. 686. Hæc derivatio non alium finem habet ex mente Christi, nisi ut eius vi, & iurisdictione Ecclesia sit, maneatque una, sancta, catholica, & apostolica. 689. *seq.* Num summus Pontifex sit supra concilium. 725. *seq.* Limes potestatis Pontificiæ in quibus consistant. 729. *seq.* S. Pontificis in tuenda fide, ac quæ divini sunt iuris, custodiendis ac promovendis, præcipuæ partes sunt. 767. In quo harum præcipuarum partium vis, ac ratio consistat. 768. Quomodo S. Pontificis potestas ad conservandam unionem in Ecclesia sese exerat. 784. *seq.* Ius Papæ circa concilia in quibus consistat. 818.
- Possessio*. Eius notio, & divisio. 241. Quæ ad possessionem acquirendam necessaria. 258. Delicta iuri possessionis contraria. 264. Possessionis varia perturbatio. 266.
- Possessor* bonæ vel malæ fidei quis dicendus. 258. Iura, obligationes, & commoda possessoris bonæ fidei. 260. Obligationes possessoris malæ fidei. 261.
- Potestas* in quo a iure differat. 31. Variæ potestatis formæ, & nomina. 32. Potestas socialis quid sit, quæque partes habeat. 345. Potestatis civilis notio, & partes. 416. *seq.* Potestas sacra a profana differt origine, fine, & mediis. 455. *seq.* Utræque in suo genere summa est. *ibid.* *seq.* Potestas sacra non competit Principi laico. 719. *seq.* Finis pote-

potestatis politicæ quousque pertingat. 753. *seq.* Unitas fidei præcipuum obiectum potestatis sacræ. 757. *seq.* Potestas statuendi impedimenta dirimentia matrimonii quibus competat. *Vid. Impedimenta matrimonii.*

Præscriptio iure naturali non transfert dominium. 262. Argumenta contraria solvuntur. *ibid.* Quidam præscriptionem ab usu apione distinxere. 264.

Primates quinam vocentur. 709.

Pretium. Eius notio, & divisio. 310. Quid statuunt leges humanæ de pretio ob turpem causam soluto, vel promisso. 311.

Princeps. Principum errores passim imputantur eorum ministris. 88. Principi laico non competit potestas sacræ. 719. *seq.* Ius cavendi, quale Principibus quidam Doctores attribuunt, ab omni iurium analogia abhorret. 749. Principibus competit ius advocaticum Ecclesiæ. 755. Genuinam Advocatiæ ideam sibi efformare possunt ex præclara oratione Illustrissimi Fenelonii. *ibid.* 772. Principum tanquam Advocatorum Ecclesiæ præcipuum officium in tuenda Unitate Ecclesiæ, omniumque membrorum cum capite, ac communi centro firmanda comunione consistit. 785. Auctoritas & consensus Principum ad Concilia generalia, eorumque, vel Oratorum, quos mittunt, præsentia multis ex causis requiritur. Enumerantur hæ causæ. 820.

Principium. I. N. Magna Auctorum dissensio in statuendo hocce principio. 47. Tres potissimum huius dissensionis causæ. *ibid.* Quid principium essendi, & cognoscendi. 50. Principium Iuris naturalis natura est perfecte, ac complete sumta. 51. Cur natura potius, quam fines naturæ, aut divinæ perfectiones pro principio statuuntur. 52. Principia generalia practica ex generali theoretico deducta. 53. *seq.*

Probabilitas unde æstimetur. 101. Divisio in absolutam, & comparativam inutilis est. *ibid.* Quæstio de conscientia probabili dilucidatur. 105. *seq.* Cl. Rieggeri hac super re sentia, 108. & Vanespennii inconstantia. 109.

Promissio de re moraliter impossibili, aut de re turpi nulla est. 117.

Protestantes. Hypotheses Protestantium de regimine sacro. 722. Præcipue celebratur systema territoriale, & collegiale; utrumque explicatur. 723. *seq.*

Pudicitia an cruentam defensionem admittat. 220. *seq.*

Pufendorfius. Eius principium socialitatis. 61. *seq.* Ecclesiam

Ro-

Romano-Catholicam universalem esse agnoscit. 344. Quænam ad constituendam civitatem requirat. 412.

R.

Receptatores qua ratione imputationi alienorum actuum subiacent. 90.

Regalia quid sint, & quotuplicis generis. 417.

Regula. In regulis moralibus tria sunt discernenda. 17. Aliæ sunt concessoriæ, aliæ obligatoriæ, aliæ suasoriæ. *ibid.* In sunt in hominibus eiuscemodi regulæ. 18. Quæ vis illarum, & quod principium. *ibid.* In quo regula a lege differat. 519.

Religio alia naturalis, alia revelata. 152. Obiective, & subjective spectari potest. 153. Refertur etiam ad ea, quæ & nos, & alios concernunt. *ibid.* Exercitium Religionis aliud publicum, aliud privatum. 154. Distinctio inter substantialia, & accidentalia religionis perturbationibus in Ecclesia viam sternit. *ibid.* Falsæ quorundam de religione naturali opiniones adducuntur, & refutantur. 155. *seq.* Naturalis est obligatio veram investigandi Religionem, 158. eam amplectendi, atque profitendi, & quidem sine ullo discrimine inter eiusdem dogmata. 160. *seq.* Præcepta religionis affirmativa, & negativa. *ibid.* A vera religione amplectenda nemo impediri potest. 167. Quænam religioni opponantur. 168. Etiam ad res, personas, ac loca sacra sese extendit. 169.

Repressaliæ quid sint. 569.

Rescriptum in quo a lege differat. 519.

Restitutio. Eius notio. 289. Differt a satisfactione. *ibid.* Latius patet, quam iniuria, item differt a solutione, & exigit æqualitatem. 290. Prima restitutionis radix est res accepta. 292. Altera iniusta acceptio. 293. Principia, vi quorum ex iniusta acceptio obligatio restitutionis resultat. 296. Quid de restitutione ob dampnum ab animali, vel servo datum. 302. Quid item de restitutione ob alia damna, quibus culpa adnexa est. 303. Tertia restitutionis radix ex contractibus oritur, ubi varii culpæ gradus considerandi. 304. *seq.* Restitutio ob æqualitatem læsam in contractibus onerosis. 309. Quarta restitutionis radix in quasi contractibus hæret, & quomodo. 313. A quo, quonam ordine, & qua ratione fieri debeat restitutio. 314. *seq.* Restitutionis obligatio ex dato pravo consilio, 316. ex præstito iniquo consensu, 319. ex damni facti participatione, 321. demum ex negativis imputationum modis. 322. Quid, & quantum

- tam restitui debeat. 323. Quid circa restitutionis tempus, quod variis modis determinatur, notandum. 324. Quo loco, & cuius sumptibus res mobiles restitui debeant. 325. Cui restituendum sit in hypothese, quod satisfieri creditori uni, vel pluribus plene non possit. 326. Quid, quantumve, & quo ordine restitui debeat in hypothese concursus creditorum, si massa debitoris minor est, quam creditorum nomina. 328. Causæ differendæ, aut omittendæ restitutionis. 331: Quid restituendum sit, si vel sit damnum irreparabile, 332. vel res interierit, 333. vel debitoris inopia, atque impotentia accedat, 334. aut si demum ex ipsius creditoris parte impedimentum occurrat. 335.
- Restrictio* pure mentalis non differt a mendacio. 191. Restrictione externa quandoque uti licet, adhibendæ tamen certæ cautiones. 197.
- Retorsio* quid sit. 569.
- Revelatio* superflua non est, sed summe necessaria. 156. seq.
- Reus*. Iura, & obligationes rei. 499. Reo defensionis locus concedendus admissis etiam advocatis. 515. An reus in iudicio capitali, si citra confessionem suam se convinci non posse videat, crimen suum fateri teneatur. 516.
- Richerius* Edmundus quid senserit de subiecto Potestatis sacræ. 717. Quæ fata subierit libellus Richerii. 718.
- Rigger*. Eius sensa de opinione probabili. 108. seq. Quid de de eius distinctione inter substantialia, & accidentalia religionis tenendum. 154. Quid circa dissensum auctorum de vocibus Imperii eminentis, & domini alti sentiat. 353.

S.

- Sacrilegium*. Eius notio, & divisio. 169.
- Salus*. Salutis æternæ cura primum hominis erga se, & alios officium. 177.
- Satisfactio* Eius notio. 289. Differt a *restitutione*. *ibid.*
- Schisma*. Notio schismatis. 777. Varia notanda circa schisma, & schismaticos, *ibid.* seq. Ex antiquissimis Ecclesiæ temporibus mentionem meretur schisma Novatiani. 780. Quæ occasio fuerit huius schismatis. *ibid.* Quid de hoc schismate animadvertendum. 781.
- Securitas*. Securitatis internæ notio, & quæ ei obfint. 450. Securitatis externæ conservandæ media. 454.
- Servitus*. Quænam sit vera servitutis origo. 390. Alia ultro-nea, alia coacta est: circa utramque varia notanda. 393. seq.
- Servus*. An damnum a servo datum restitutionis onus pariat. 302.

S. Scriptura. Quid de Canone S. Scripturæ definitum sit a Conc. Trident. 759. Quid de Versione, editione, atque interpretatione S. Scripturæ decernat. 760. Prohibetur abusus verborum S. Scripturæ. 761. Quid de lectione S. Scripturæ in lingua vulgari. *ibid.*

Sigillum naturale. Vid. *Arcaum.*

Simonia quid sit, & unde nominis etymon. 169.

Societas. Eius notio, 339. Eiusdem finis. 340. Coniunctio, seu unio politica, & salus. 341. Variæ societatum formæ, & species. 343. Alia æqualis, alia inæqualis. 345. Quid imperium societatis, potestas, & regimen, & quæ circa hæc notanda. *ibid.* Societas æqualis, etiam Collegium nuncupata, non excludit Directorium; requirit insuper Conventus, & vota. 346. Quæ circa conclusum per vota factum statuenda. 347. *seq.* Differentia inter societatem æqualem, & inæqualem, ac inter utriusque iura. 349. *seq.* Societas coniugalis. Vid. *Matrimonium.* Societatis parentalitatis notio, & indoles. 377. *seq.* Vid. *Parentes.* Societas herilis est inæqualis, & pæctitia, ac vel simplex, vel composita. 395. Variæ combinationes societatum simplicium. 397. Vera notio societatis familiaris. 399. Societas composita maior qua ratione oriatur, & quæ sit eius indoles. 403. *seq.* Societas civilis. Vid. *Civitas.* Societas contractus species quid sit, & quotuplex. 283.

Solutio. Vid. *Restitutio.*

Sors quid sit. 284.

Specificatio est species accessionis industrialis. 245.

Spolium quid sit. 265.

Sponsalia iam facta secunda sponsalia invalida reddunt, non item matrimonium cum alia persona contra fidem primæ sponsæ datam contractum. 272. Quæ circa naturam, & effectum eorundem notanda. 375. *seq.*

Stadler P. Daniel S. I. Vid. *Benedictus XIV.*

Status anarchici notio, & indoles. 405. Status civilis. Vid. *Civitas.* Status civilis fucata felicitas ex sacris literis deprompta, 458. ac cum religionis detrimento male quæsitæ. 461. *seq.* Status civilis & Consiliarios, & Ministros necessario requirit. 480. *seq.*

Subditus. Subditi subiectio qua ratione oriatur, & desinat. 447. Imperantis uxor, liberi &c. an pro subditis habendi. 448. Quid de Iure Imperantis quoad bona privata subditorum. 478. *seq.*

Successio ab intestato an a natura vim habeat. 254. *seq.*

Suffragium. Qua ratione ex suffragiis in electione iniuste da-

- datis nascatur restitutionis, & reparandi damni obligatio.*
 319. Vid. *Votum.*
Superstitio vitium religioni oppositum. 168.
Symbolum. Vid. *Fides.*
Syncretismus. Notio, & divisio. 166.

T.

- Tentatio* Delicta expressa, alia tacita. 146.
Territorium. Eius notio, ac iura territorialia. 542. Admissio in alienum territorium sub quibus conditionibus fiat. 543. *seq.* Territorii proprietates, & fines. 578. *seq.*
Testamentum: Notio & natura testamenti. 249. Confirmatur per mortem. *ibid.* Non habet vim transferendi dominia a naturali; sed positiva hominum lege. 251. Adversariorum argumenta eliduntur. 252. *seq.* Testamenti factionis antiquitas. 254. Testamenta Principum an requirant solemnitates a iure civili statutas. 539. *seq.*
Timor. Timoris filialis, & servilis notiones. 145.
Titulus. Notio tituli, & divisio. 242.
Tolerantia. Eius notio. 166. Non est confundenda cum favore positivo. 526. Gradus tolerantiae. 795. Rationum quarundam momenta ponderantur, quibus tolerantiae praecones, Scriptoresque hodierni non pauci illudunt hominibus imperitis. 798. *seq.*
Tortura. Quid de eius usu, seu iustitia sit sentiendum. 515.
Translatio est modus derivativus acquirendi. 248.
Traditiones divinae & extant, & pari cum scripturis auctoritate gaudent. 762. *seq.*
Tributum quid, & quod simplex sit. 472. Ius exigendi tributa, & quae huic annectuntur, Imperanti competit; hoc ius tamen in iniustitiam degenerare potest. 473. *seq.*
Trinus contractus quid sit. 284.
Tyrannus. Tyranni, & tyrannidis notio. 427.

V. U.

- Valor.* Vid. *Actio.*
Vane sperius inconstantiae arguitur ob tradita formalissima Probabilissimi Principia. 109. Item notatur. 710. 816. 837.
Veritas logica a morali differt. 190.
Victoria. Notio victoriae, atque divisio. 612. Effectus victoriae circa personas hostium, res, & iura publica. 613.
 Victoriae tum effectus, tum limites sunt pacta bellica. 614.
Vir

Vir. Penes virum in societate coniugali imperium residet, non tamen despoticum, servile, aut politicum. 358. *seq.*
An mulieris erga virum subiectio a iure naturali, an positivo promanet. 359. *seq.*

Vita. Vitæ cura obligatio naturæ est. 178. *seq.* In quibus casibus hic detur exceptio. 182. *Vid. Aggressor.*

Voluntas ultima. *Vid. Testamentum.*

Voluntarium quid sit. 74. Error, vel ignorantia invincibilis & antecedens tollit voluntarium. 76. Omne liberum est voluntarium, non contra. 77. Aliud mixtum, aliud purum, *ibid.* aliud expressum, tacitum aliud, seu interpretativum. 78. Aliud voluntarium negative, aliud directe, aliud indirecte, seu in causa. *ibid.* Quæ in voluntario directo observanda. 79.

Votum. Voti in Collegio usitati notio, & divisio multiplex. 346. *seq.* Quæ circa conclusum per vota factum statuenda.

347. *Vid. Suffragium.*

Urpheða quid sit. 498.

Usurpator Imperii quid circa eum notandum. 439. *seq.*

O. A. M. D. G.

